

Del lib. de la Univ. de Granada. 1883

PARENESSES CHRISTIANÆ,

SIVE LOCI COMMUNES, AD RELIGIONEM ET PIETATEM CHRISTIANAM PERTINENTES, EX VTROQUE TESTAMENTO DESUMPTI, VARIIS, IISQUE elegantissimis Opusculis, tam Moralibus, quam Politicis, ad omnium cuiuscunque status hominum captum accomodis, tractati : quorum seriem paginæ sequentes indicant.

AUCTORE CLARISS. VIRO, DOMINO IODOCO Damhoudero, Brugensi, Equite aurato, I. V. Doctore, quondam Cesareo, nunc Hispaniarum Regis Philippi Consiliario, atque eiusdem Regis per totam Belgiam Thesaurorum, seu Financiarum Commissario.

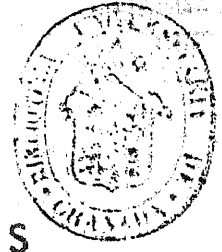
Additis, ut vocant, Summariis, & copiosis Thematum, Admonitionum, rerumque præcipuarum Indicibus, quibus singula commodissime inueniri possint, ac nonnullis Iconibus materiæ subiectæ conuenientibus.

I. CORINTH. VII.

Vnusquisque in qua Vocatione vocatus est, in ea permaneat.

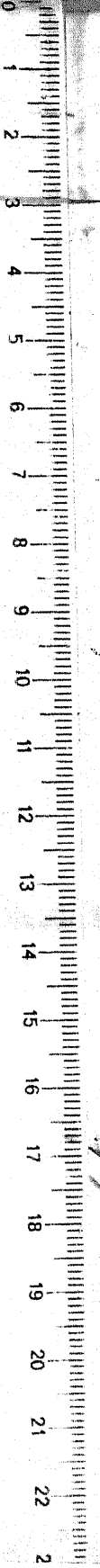
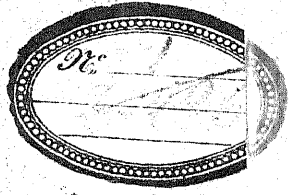
ANTVERPIAE.
Apud Ioannem Bellerum sub
Aquila Aurea.
1571.

CVM PRIVILEGIO REGIS
ad annos XII.

A
21
196

11803289

2 500 40
Hahn

Del libro de la Cruz de Nro. de Granada. 1571
PARÆNESES CHRISTIANÆ,

SIVE LOCI COMMUNES,
AD RELIGIONEM ET PIETATEM
CHRISTIANAM PERTINENTES, EX VTROQUE
TESTAMENTO DESUMPTI, VARIIS, IISQUE
elegantissimis Opusculis, tam Moralibus, quam Politicis,
ad omnium cuiuscunque status hominum captum
accomodis, tractati : quorum seriem pagina
sequentes indicant.

AUCTORE CLARISS. VIRO, DOMINO IODOCO
Dambouderio, Brugensi, Equite aurato, I. V. Doctore, quondam Casareo, nunc
Hispaniarum Regis Philippi Consiliario, atque eiusdem Regis per totam Belgiam
Thesaurorum, seu Financiarum Commissario.

Additis, ut vocant, Summariis, & copiosis Thematum, Admonitionum, rerumque
præcipuarum Indicibus, quibus singula commodissime inueniri possint,
ac nonnullis Iconibus materiae subiectæ conuenientibus.

I. CORINTH. VII.

Vnusquisque in qua Vocatione vocatus est, in ea permaneat.

ANTVERPIAE.
Apud Ioannem Bellerum sub
Aquila Aurea.
1571.

CVM PRIVILEGIO REGIS
ad annos XII.

15

11-9280

CONTENTA

Præfatio, qua tractat de diuersitate personarum, & harum acceptione, pagina 1.

THEMATA XIII.

I	DE Prælatiſ ſpiritualibus : & quo pacto ſeſe erga Populum gerere debeant.	pag. 28.
II	Quomodo ſeſe Populus erga ſpirituales Prælates gerere debeat	pag. 51.
III	De Mundi Mæſtate : veluti Imperatoris, Regum, Principum, Dominorum, Iuſtitiariorum, & Officiariorum. Et quomodo ſeſe gerere debeant erga ſubditos.	pag. 68.
IIII	Quomodo ſubditi ſe gerant erga ſuos ſuperiores, regimen ſeculare ſeu temporale habentes.	pag. 75.
V	De officio Seniorum: veluti Patris aut Matris : & quo pacto ſe gerent in gubernatione prolium. Item de Senioribus erga iuniores	pag. 79.
VI	De Pueris ac Iuuenibus : & quod ipſi Senioribus ſubiecti erunt, eos honorando cum timore Dei	pag. 85.
VII	De Magiſtris, Dominis, & Matribus familias: & eorum officio erga Diſcipulos, Seruos, Liberos, Pediſſequas, & Ancillas	pag. 92.
VIII	Quomodo ſeſe hab. bunt Miniſtri, vel Serui: Serue, Pediſſequæ & Ancillæ in ſeruitio ſuorum Magiſtrorum, Dominorum, ac Dominarum	pag. 98.
IX	De Viris coniugatis: & quo pacto ipſi ſeſe gerant erga ſuas vxores.	pag. 104.
X	De Mulieribus matrimonio iunctis, & quomodo ſe gerere debeant erga ſuos Maritos	pag. 111.
XI	De ſtatu Matrimonij, vel de mutua obligatione Mariti & Vxoris.	pag. 117.
XII	De Virginibus & ſtatu Virginitatis, caſtæque viuentionum.	pag. 131.
XIII	De Viduis & ſtatu Viduarum	pag. 140.

ADMONITIONES XIII.

I	Ad Diuites huius mundi.	147.
II	Ad Pauperes	163.
III	Ad Artifices & Operarios.	173.
IIII	Ad Religioſos & Religioſas	178.
	Ad	

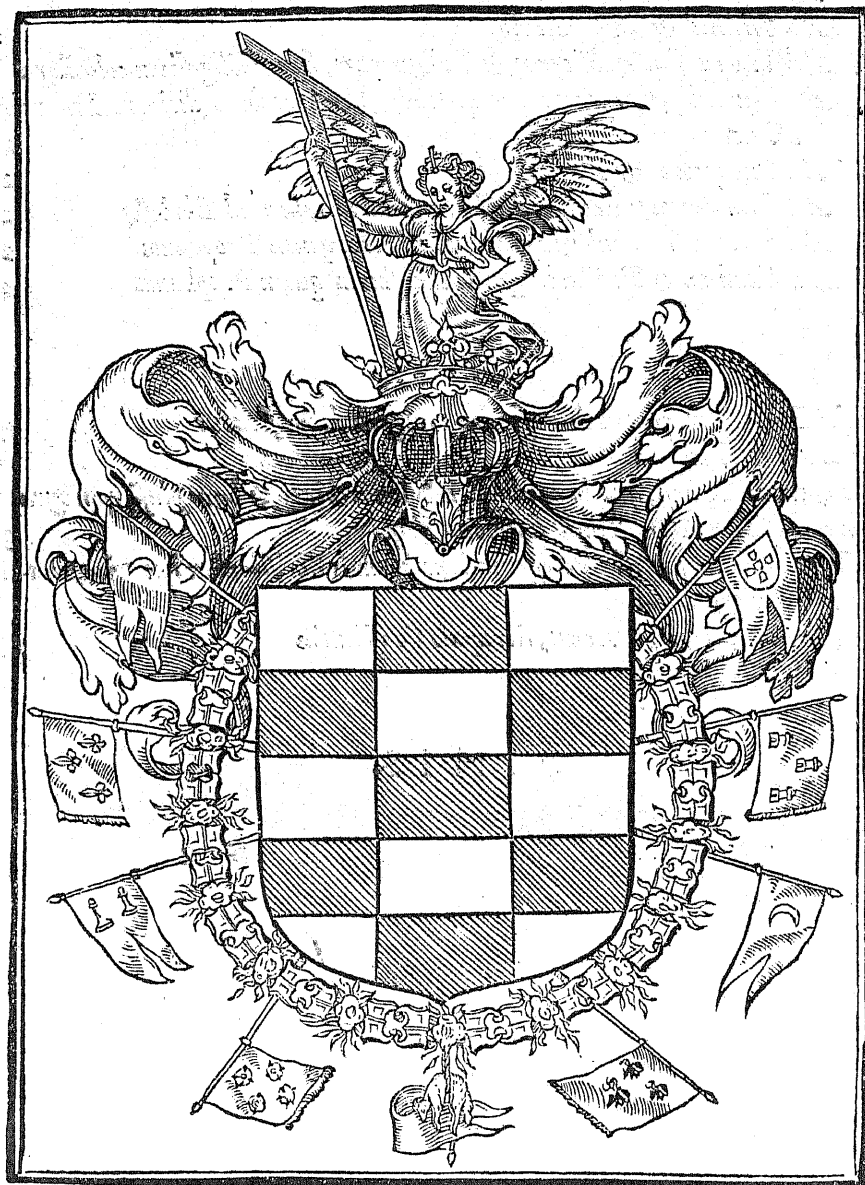
V	Ad Mercatores, omnesq; eos qui Negotiationes exercent	189.
VI	Ad Agricolas & Ruſticos	197.
VII	Ad Milites & Stipendiarios	210.
VIII	Ad Telones, ſiue Publicanos, & Tributorum, ſiue Vectigalium collectores	233.
IX	Ad Vjurarios, Fœneratores, & quos honeſtiore vocabulo dicimus Financiariorum actiuos	240.
X	Ad Scorzatores & Luxurioſos	248.
XI	Ad Temulentos, vacantes calicibus euacuandis, ſiue ad Ebriofos	256.
XII	Ad Viros & Maſculos, in genere, tam ſacros quam Prophanos	266.
XIII	Ad Fœminas & Puellas in genere tam ſacras quam Prophanas	282.

	Pecuniæ Encomium, quo vis eius vsusque vulgaris demonſtratur	399.
	Pecuniæ Vituperium	324.
	De Democratia Numi, qua in maniſtã Monarchiam, & hanc pluſquam tyrannicam erumpit, Auctore Eunio Elchione, Friſio	363.
	De Morte, ſiue de perfecta Peregrinatione hominis Chriſtiani ex hac vita, una cum ſuccincta exegeſi Decalogi	389.
	De Syntereſi, vel, vt vulgò vocant, Scrupulo Conſcientiæ	459.

FINIS.

* 2

11803289

ILLVSTRISSIMO, ET

EXCELLENTISSIMO D. FERDINANDO

DE TOLETO, DVCI AB ALBA, MARCHIONI DE CORIA

COMITI DE SALVATERRA ETC. AMPLISSIMO EQVITI

aurei Velleris, electissimo Governatori, & Capiteo Generali Catholica Regia

Hispaniarum Maiestatis D. Philippi per Belgicam prouinciam, summo

quoque Pratorij eiusdem Regia Maiestatis Praefecto, ac Principi

optimo. Iodocus Dambooderius Brugensis, salutem, ac

perpetuam felicitatem exoptat.

TSI nunquam ipsi virtutis splendorès satis à me lau-
dari aut scriptis exprimi possunt, qui Illustrissime &
Excellentissime D. Dux ab Alba præclari in te sunt:
tamen diuinus religionis amor in te effulgens, quo

sacram militiam per Belgium strennuè pro defensione catho-
licæ fidei exerces, summas meritò laudes efflagitat, & tui vene-
rationè mihi extorquet. Amplissima enim hæc dona, omnipo-

tès & optimus Deus affatim cõtulit, quod quidè probè intelli-
gis. continuò enim indefesso studio, vigilatissima cura, immèns

laboribus tuis id præstas, vt Deū & Dominū Iesum, ac Sanctam

Catholicā Ecclesiam, Regiam ac Catholicam Hispaniarū Ma-
iestatatem omnibus, actionibus tuis, omnibus inquam viribus

tuis honores. Quos nõ illo sancti amoris iubare tuo honorū
virorum animos allicis ad huius honorabilem imitationem?

Perculso quidem calamitosis variorum, periculosoformq; tu-
multuum tempestatibus refocillas, ac meliora, lætiora, felicio-

raque sperare facis. nonnullos ita percellis, vt auersos, & propè
transuersum à veritate pietateque iter ingressos, in rectam viam

reducas, ac quasi mirabili impulsu vacillantes retrahas, & in fir-
ma petra, quæ est Sancta Catholica Ecclesia, colloces. Efficis

autem vniuersum hoc, excellenti virtute Heroica, quæ in te emi-

cat, & quę clarissima nominis rerūque gestarū fama mortalium aures penetrante, vtrūque iam polum vibrat, cuius quidē contēplatione inducor, vt haud dubitē tuę Excellentię potentias præferre Herculi illi Gallico, à Gallis, præsertim Belgis, quōdam pro Deo venerato, qui verè Alcides solis catenis proprię linguę infixis, aures populi sui attingētibus, sine omni vi externa quoquo versus suos impulisse traditur, læua modo arcū, dextra clauā minitādo. Cunctos quidē mortales tuo sanctorum morum exēplo incitas ad Dei cultū, ad venerationē S. Catholicę Ecclesię Christi, & ad honestatē. cuius forma tametsi nunquam satis oculis populi cernatur, mirabiles tamē excitat amores sapiētię. Omnis enim quę in Belgio præsens & qualiscunque restat pax, nimirū quę est trāquilla viuendi volūtas, tranquilla libertas, ac ordinū trāquillitas: cuius profectō nomē dulce, res verò salutaris: ea omnis tuę Excellētię debetur. Gratiſſimo quidē animo lubēter hanc tuā virtutē agnoscimus, cuius præsidio quodcunque diuinę veritatis, ecclesiasticę dignitatis, politicę & togatę virtutis, moralis disciplinę traditū nobis à maioribus monumentū externum obtinemus, tuę prudētię canę, tuo, & militię tuę sacrosancto cōsilio acceptum referimus. Id autē eò facimus alacrius, & ardentius quod scimus in Generosissimēte tuo solidā virtutē altas firmasq; egisse radices, & illustrem in tua progenie eminentiā obtinere, ita vt diuinitus potestas data sic illi ad defensionē Catholicę fidei, correctionē, & depulsionē infidelium & vindictā malorū hominū: breuiter dico, quod cōpescendis tumultibus, reducendisq; in tranquillitatē, pacatāq; viuendi libertatē differentiētib; & bello exēstuantibus prouinciis, profapia tua cœlitus destinata esse videtur. Imperatoribus enim & Regibus cōmendatissimā tuorū maiorū ceu parē illā nobilitatē, eximiāq; in bello pariter & in pace policiā haud satis cōmemorare iuuat. quā immortalis rerum gestarū testis historia, omni posteritati

reco-

recolendā tradit. In te verò oīa tuorū Maiorū ornamenta, splendētiaq; Herōum insignia à Deo omnipotēte laudabiliter adeò, & vberrimē collata esse re ipsa deprehēdimus, vt optimi quique in summā tui venerationē admirabili quodā modo rapiantur: Cur minus hæc eloquar? ipsa veritas has mihi voces exprimit. Enimvero summus Ponti. S. Petri successor, & vigilantissimus pastor ouium S. Eccl. Christi, Pōtifex inquā Roman. & vniuersus ordo sacer, hoc, quod dico, demōstrauit, huiusq; eloquētię vires mihi addidit. quanquā enim Sanctitati illius tāra maiestas adest, dignitas iuncta adstat, honos debetur, & veneratio conuenit, vt magni & pij viri illum honorādi, velsaltē salutandi causa Romā vsq; ex lōginquis regionibus deuotionis causa proficiscantur, & munera secū eò adferāt: tamen ille idē rigidus bonorum morum custos, virtutis, Sanctęq; Catholicę fidei cōseruator, ea (quę nō nisi maximis Regibus, Principibus optimē de Repu. meritis, adeuntibus limina Sāctorum Apostolorū, sancta munera, vt potē insignia virtutū tradere solet) exēplo verę & diuinę humilitatis, ac deosulationis rerū memorabiliū, æternaq; memoria dignarū, tuę Excellētię in remotas ab vrbe sancta terras per suum Legatū nuper trāsmisit, nimirū Ensem benedictū candidis margaritis insignē, cum capello Ducali in forma colūbę. Quo enim alio argumento dicemus talia dona sacra à summo Senatu Ecclesiastico, & huius capite summo Ponti. Roma. tuę Excellētię missa esse: q̄ quod promotus fuit tuis singularibus, & imperatoriis virtutibus, omni laude, honore, & gloria dignis, vnde obseruato ritu S. Eccl. antiquissimo, referendi gratiā benemeritis, & perpetua ornāmēta honestatis donādi, præfata munera tuę Excellētię honorificē dedit, & eā omnibus piis mortalibus simili exēplo colendā, honorandāq; statuit. Neq; verò præsens institutum patitur mysteriū benedicti Ensis, in nocte natiuitatis Domini à summo Pontifice consecrati enarrare, cuius tamen leuis

cognitio

cognitio efficit, vt tuam Excellētiam, quæ tam amplo munere digna est habita, & honorata, Venerabilem appellem. Sancta quoque verba quæ in eorum donorum traditione proferuntur, non minus id mihi impetant. nã inter alia pronunciantur hæc: Nos ergo volentes vt ~~id~~ ~~est~~, approbatas sanctorũ Patrum cõsuetudines obseruare, statuimus te Principem Catholicum, Sanctęque sedis à Deo vtrumque gladium habentis filium deuotissimum: volumus hoc nostro præclaro munere te insignire, nec non & hoc pileo, in signum muniminis & defensionis aduersos inimicos fidei, & sanctę Romanę Ecclesię te protegere. Firmetur igitur manus tua contra hostes sanctę sedis, ac Christi nominis, & exaltetur dextera tua, vt veluti assiduus, intrepidusque propugnator de terra eos delendo progrediaris. adhæc armetur caput tuum Spiritus sancti per columbam figurati protectione, aduersus eos, in quos Dei iustitia, atque iudiciũ pro Romana sancta Ecclesia, & apostolica sede præparatur. quod tibi præstare dignetur idem Dei filius, qui cum Patre, & Spiritu sancto viuit & regnat Deus per infinita sæcula sæculorũ. amen. Huc accedit summa humilitas, & modestia tua, etiam generosissimo spiritu se submittens S. Ecclesię, huiusque ministris, & quod maiori humilitate simplicem charitatem exosculari nunquam grauaris. Quum verò considero res præclare gestas à maioribus tuis, & à tua Excellentia omni memoria dignas, & quæ volumine maiore, quàm sunt opera Homeri, comprehendere non possunt, ita afficior, vt te diuinitus datum mortalibus, & in hæc tempora à Deo reseruatũ, & à S. Ecclesia Catholica cõsecratum Principem exclamare non erubescam. Tuus enim ille auus laudabili & pia memoria dignus D. Fredericus, Dux ab Alba, clarissimus est propter multas expeditiones bellicas, quas fecit tempore Ferdinandi Regis Arragoniæ, maximamque operam

nauauit

nauauit Catholicę Ecclesię, & Regi Hispaniarum D. Ferdinando, in expellendis Mauris & Sarracenis ex Bætico Regno (quod Granaticum vocant) & inde ex tota vndiq; Hispania. Regnum Nauarrę expulso Ioanne propter infidelitatem, suorum vicinorũque odio laborante subiecit Hispaniæ coronæ: mox Gallos armata manu, illud ingressos expulit, dein Pompeiolum obsidione prementes, spoliauit omnibus bombardis, maioribus instrumentis bellicis, & ciuitatem fortiter defendit contra Galloꝝ perfidiam, sic pacato omni statu Hispaniæ iunxit se Imperatori defuncto Rege Ferdinando, cuius adhuc superstitis tempore; Illustrissimus D. Garcias generosissimus illius Frederici filius, & pater tuę Excellentię, summus bellicę expeditionis contra infideles præfectus designatus, vulgò Capitaneus generalis & Dux belli dictus, instructo exercitu ad Gelbas inuadit hostẽ, ac in ipso cõflictu à Petro de Nauarra Comite secessionẽ faciente, & Gallias inde petente destitutus, fortiter ac strẽnuè pro Catholica fide animam suam effundens, verus Christi martyr interfectus occubuit. Tua verò Excellentia annum agens plus minus decimum sextum, cognita obsidione ciuitatis Fontarabię, qua præfectus prætorij Hispaniæ, vulgò Conestabilis, summus belli Dux eam vehementer præmebat, & iam oppugnationem moliebatur, dispositis equis citatis vno tantum comitata Achate, domo clam aliis recta in castra profecta, oppugnationem aggredi, vrbemque expugnare disponens, ita oppidanorum animos perculit: vt extrema metuẽtes in potestate præfecti Prætorij Regis Castellę se fore promitteret, sed ille tuę Excellentię eum honorem detulit, vt non prius in fidem oppidanos reciperet, quàm se, sua ipsamque vrbem tuę potestati deditissent, atque ita oppidani facta deditioe se tuę fidei cõmisere, & in partes Regię Hispaniarum Maiestatis concessere. Inde sta-

xx

tum

tim defuncto tuo auo successor, & hæres, militarem, & nobilissimam vitam T. Excellentia egit, quum Turca Viennâ Austriæ obsidione cingeret, priuatus, sine militari stipendio, priuatis impensis, amore defendendæ fidei, & ciuitatis Christianæ, proprios lares relinquens, armasti quingentos equites legionarios, & centum equites bõbardarios, tum pedites Hallebardarios, centum satellites, & custodes corporis tui, tuorumq; familiarium, & nobilium. His instructus, Christianis copiis te Heroicè iunxisti, ac grauius in depellendo Turca operam tuam laudatissimam insumpsisti, atque inde optimos semper ordines in re militari duxisti. In Tunetana expeditione, ac expugnatione, Generalis belli Capitaneus: in coronatione inuictissimi, & Catholici Imperatoris Caroli Quinti mortalium omnium optimi, ac Domini mei æterna memoria celebrandi, Hispanis equitibus ac copiis insignis adfuiti Bononiæ, & in reliquo itinere postea contra iniurias Gallorum summus belli præfectus Imperatorium exercitum in Prouinciam, & ad aquas Sextias vsque duxisti, ubiq; victor & profligator hostium. Tua solertia Henricum Galliarum Delphinum, ab obsidione Perpinianensi repulit, & urbem viriliter conseruauit, sine omni noxa. Minus incommodi Imperatoria contra Argelianos expeditio sensisset, si tuis monitis, obtèperatum fuisset. Aderas enim primus Dux Hispani exercitus, tuosq; vigilantius, & solertius cæteris omnibus inde reduxisti, immensa quoque moles Germanici belli, contra Saxonem, & Landtgrauium gesti, tuis potissimum humeris incumbens ad finem perlata est, neq; enim prius tum Cæsarei exercitus summus præfectus, & Capitaneus generalis ab armis discedendum esse, rectè Catholico Imperatori author fuisti, quàm capto à te Duce Saxoniarum & Landtgrauio, cæteri omnes se imperata facturos sanctè recipere, & obedire Ecclesiasticæ discipline. His tantum

tantum hæcenus commemoratis beatissimus esse posses, nisi optimus Deus adhuc maiora per te confecta esse voluisset, nam satis Deo haud fuisse videtur, quod Lutherana hæreseos vim, & arma infregisti, ideo quod truculentior hæresis exterminanda, funditusque extirpanda restabat: nimirum quæ nunc Hugo nottica & Gosiaca Stygiis caput extulit vndis. Quamobrem Metensis quidem belli summus præfectus, prudentissimè, & optimo consilio rem gessisti: ac inde per Insubriam Hostibus ubique vi, virtute, & armis profligatis, ferro tuis militibus viam aperiens, Vlpianum Pedemontij urbem liberaisti ab obsidione Gallorum. Hinc Neapolim profectus exortos tumultus ubique sedasti, vsus tanta moderatione omnibus innouationibus prospexisti, vt hostis ab agro Romano incurfans, limitibus Regni abstineret, donec anno proximo ingressum eò exercitum Gallicum. Duce Guisio ab obsidione Ciuitellæ fortiter repulisti, regnum Neapolitanum ab omni externo milite liberum conseruans, hostilemque terram occupans, deuicto partim hoste, partim cæso, perturbatam S. Ecclesiæ pacem malorum hominum interuentu, tuo consilio, & ineffabili prudentia Summum Pontificem resarcire, & redintegrare induxisti, inter oia certè rerum præclarè gestarum, vnū illud memorabile, minimè est omittendū, quod ex tot & maximis Imperatoribus nemo legitur præter tuam Excellētiam minoribus copiis, diuturniori tempore urbem Romam obsidione cinxisse, & tandem facta pace intrasse, saluūq; cū suo exercitu egressum esse. Diuina hæc in te virtus in primis admiranda, summisq; laudibus celebranda nūquā obliterabitur, nō enim sine summa fortitudine, pietate, ac plusquam humana prudentia, rem tantam præstare vlli mortaliū fas esse videtur. Porro animaduertēs in Belgio adhuc cuncta bellis feruere, non accersitus, amore pacis, & defendendæ S.

Religionis Christi ex Neapolitano Regno pacato, rebus bene compositis in subsidium Catholici Hispaniarum Regis D. Philippi, Gallicis armis iniquè lacessiti, inexpectatus venisti, post adeptam mox victoriam ad Regem Galliae Henricum missus pacis firmandae causa, hanc firmissimis vinculis sanxisti desponsata filia Regis Galliae Catholico Regi Hispaniarum D. Philippo, & sorore Regis Galliae Duçi Pedemontano Emanueli Philiberto, pactisque cæteris, quæ adhuc seruantur, pacis conditionibus. Belgica igitur prouincia, & Galliae Regno, atque Angliæ festam pacem agentibus, in Hispaniam citatis equis reuersus, vbi Regiæ œconomiae honorabiliter præfectus plurimis annis, dum nihil minus, quam tumultus, bellumque expectas, sed tot rebus domi, forisque strenuè administratis securam quietem labori poscens desideras, ecce oborto repente per Belgicas ciuitates Goefiaco, & certè horrendo, Iconoclastico, ac sacrilego tumultu, flammæ instar in proxima quæque defauiente, Princeps sacre militiæ designatus, magno, & imperterritò animo longum à domo, vxore, liberis ac charis pœnatibus iter ingressus, demã datam militiam magno consilio, presenti animo, forti pectore, inuictis viribus, felicissimoque hæctenus gessisti successu. Ecquis enarrare posset, quæ ex Hispania per mare mediterraneum nauigans Genuam, inde per Liguriã, Insubriam, Allobroges, Comitatum Burgundiæ, Lotharingiam, Lutzéburgum, in Brabantiam Bruxellam vsque militares copias ducendo, deligendo, & infestis alibi hostibus representando, quantaque discrimina passus sis? Profectò quod Virgilius de Ænea initio suæ Aeneidos canit, id verè de tua Excellentia prædicare possum.

-- *Multum ille & terris iactatus, & alto.*

Et quod mox sequitur, verissimum est.

Multa quoque & bello passus dum conderet urbem,

Inferretque deos latio. --

quæ

Quæ enim pericula nõ subiuiti, quos nõ casus voluisti, vt Sanctæ Catholice Ecclesiæ templis, perfractis, Christi, sanctorumque imagines rursus inferres, extructisque castris rebellem populum partim armis, partim legibus frænares, & in pace Ecclesiæ sanctæque disciplina viuere compelleres, neque satis admirari possum, quo modo vnus tot laboribus sufficere potuisti: nisi ingenitam in te à maioribus virtutem, ardensque tuum tuendæ fidei Catholice pectus venerer, & nisi te à Deo omnipotente vocatum, electum, confortatum in tot aduersitatibus, defensumque in grauisimis periculis, tanquam aliquod cœleste numen obseruarem. Tua Excellentia hinc belli curis, inde pacis amore distracta, nihil interea omisit, quod esset conseruandæ ecclesiasticæ potestati, defendendis bonis, puniendis malis, pacandæque prouinciæ Belgicæ. Dum huic rei sedulò inuigilas, & simul vt Gallia funditus pœnè depopulata cõtinuis bellis in pace Ecclesiæ viuat, ecce malus genius, vel potius diabolus, piis conatibus tuis vndique infidias struit, & contraria bella machinando omnia conatur reddere infida, & infesta. Exortum itaque in finibus Getriæ bellum prudentissima ordinatiõe tua subitò conficis, vt prius victus esset hostis, quàm sciret se victum. tum Phrysiam Groningensem haud satis cauta quorundam celeritate in summum discrimen perductam, & hostium propè armis occupatam, vicinamque prouinciam Zutphaniam, Trãsiselaniãque spe metuque fluctuantem solo accessu tuo in potestatem recipis, mox fugatum extra limites prouinciarum Regiæ Hispaniarum Maiestatis hostem per periculosissimas paludes intrepidè insequutus, paludibus, syluis, locis natura munitis fidetem sine mora aperto Marte inuadens ad internecionem vsque deleuisti, quo conflictu ex tuo exercitu vix septem telis infestis desiderati sunt: ex hostibus octo millia validorum militum, præter aliã

** 3.

multi-

multitudinem, gladiis, glandibus, & hastis cæsa, pauci euasere præcipiti fuga, & natandi peritia, ingens præda hostilibus in castris, agrisque capta. Quod Iulius Cæsar in triumpho circumferbat, Veni, vidi, vici: id verè in hac Frisica victoria de tua Excellentia prædicari potest: nimirum venisti, vidisti, & vicisti, nec dum finis, quum tua Excellentia haud dubiè nihil æquè desideraret, quàm sanctam pacem, longè grauiore belli mole in fine eiusdem ætatis implicatur. Nam instinctu, auspiciis & ductu Principis Auranæ, & Lodouici Comitis de Nassouia, multorū exulum, Gœsianorum, & similibus improborum, dira interminantium S. Catholicæ Ecclesiæ Christi, & huius defensoribus, clientibus, atque alumnis, ingens per Germaniam conscriptus exercitus, varia hominum colluue mixtus, supra Coloniam Agrippinam Rhenum traiecit, & versus Brabantiam expeditionem facit. Quam obrem rebus pro tempore in Frisia Orientali & vicina Transisclania, Zutphania, Gelria, atq; Hollandia compositis, iussis militibus tuis Traiectum Mœsæ conuenire, mature, prudenter, & fortiter contra hostes tuos, te, omnesque tuos armasti, vbi bis sub dio contra grauisimos & horribiles hostiū insultus diuersis temporibus (sicut optimum Imperatorem decet) tuos milites ab omni iniuria saluos conseruasti, prudenti auctoritate, sanisque consiliis eos defendens: nec minore imperatoria industria tertiam ab hostibus factam impressionem repulisti, mox insequutus fugientium hostium aliquot millia cecidisti, reliquis præsidio noctis in tuta se recipiētibus, vix tribus è tuis desideratis. Nihil interea tamen cessandū ratus, ita copias hostium à tergo semper pressisti, vt misere fame sitique conficerentur, & passim in campis etiam sua funera insepulta relinquerent, maximaque ignominia, & æterna infamia è Belgio, prouinciisque Regiæ Maiestatis decedere cogentur. Ita sine

cæde

cæde, & sanguine tuorum, amplissimam, & laudabilissimam victoriam adeptus, depulisti bellum à ceruicibus populi tui, & omnes prouincias Belgicas S. Catholicæ Ecclesiæ pacatas reddis, & Sancta disciplina, bonisque moribus & legibus institutas, summa prudentia, & maximo consilio gubernas. An ne hoc est vere Imperatorem agere, ter vna æstate contra potentem hostem victoria potiri? prima in Dalem, altera in Comitatu Bergensi, tertia in Groningensi Frisia: quam alioqui Catholica Ecclesiæ deditissimam, sceleratissimi Gœsij, equis, & mulis ineptiores, semper recalcitrantes miserè diuexauerūt, sed tandem meritas pœnas iniustitiæ luerunt. Demum longe maximum illud bellum vltimum, ab Auranæ Principe illatum, inuestigabilibus aliquot stratagematibus sine puluere tuorum breui tempore discussisti, & luctuosissimum, funestissimumque reddidisti omnibus aduersariis Catholicæ fidei, Regiæ Hispaniarum Maiestatis, & tuæ Celsitudinis. Haud dubito, quin altè tuo generoso pectore vsitata illa nobis parcemia inedit, qua dicitur: Qui desiderat, qui vult vires inimici infringere, inimicum defatigare, lædere, cædere, & occidere, ex arbitrio, desiderioque inimici, nunquam rem pugnæ committit. Hunc quidem rerum à te præclare gestarum catalogum, seu Elenchum breuiter e multis collectum, quotiescunque animo reuoluo, haud dubito te Iosueo, Gedeoni, Dauidi, Iudæ Machabæo, comparare: quorum laudes ipsa Biblia testantur, & me incitant, vt præclara tuæ Excellentie facta, sine omni reprehensione, ad maiorem tuæ dignitatis commendationem atque gloriam referre existimem: nam quod Ethnici integras Panegyricas orationes scripsere suorum Consulium Regum, Cæsarum, Imperatorum ac similibus, qui ne decimam quidem partem horum, quæ iam de tua Excellentia retuli, fecere, mirum

mirum non est consideranti, quod illi quantumuis strenui, æternæ salutis ignari, nihil tamen præter ambitionem, gloriamque qualicumque fucosæ perfusam quæsiuerunt. Cæterum candidius est Christiani Principis pectus, ut qui vix commemoratione verè gloriæ ex rebus benè gestis ad se pertinentis tangatur, quin eam asscribat Deo, ac Domino Iesu, huiusque sanctæ Ecclesiæ. Quâquam tali affectu tuam Excellentiam præditam esse haud dubito, ut quæ propriis priuatisq; incommodis Reipub. Christianæ gloriæ, salutem & utilitatem longè anteponat, tamen non omittere potui, quin hæc paucis perstringerem, quia interest Reipub. Christianæ, ut exempla magnorum Principum in Ecclesia existant, & sæpe diuersisq; modis repetantur, quo iis posteritas ad eadem, fortiter, magnoque animo gerenda, administrandaque stimuletur, pia enim gratæque semper fuit in Catholica Ecclesia commemoratio strenuorum militum Christi. Poeta Horatius canit, quod dignum laude virum musa vetat mori, at multò minus S. Ecclesia patitur laudes præclarorum virorum interire, vel obliuione obrui. Illud igitur à Virgilio decantatum huc referam merito ad tuam Excellentiam, quæ equestri dignitate, nec vulgari sed aurei, Velleris, ad defensionem Catholicæ fidei à Ducibus Burgundiæ inita confirmataque fulget.

*In freta dum fluij current, dum montibus umbra
Lustrabunt, conuexaque polus dum sydera pascet,
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.*

Neque verò mihi satis esse debet, ex abrupto tantum expatiatum esse in tuas laudes, quasi imitaret illos, qui tantum Pythia cantant, nulloque præterea munere ipsum Apollinem, ac huius Sacerdotes ornant, quin more audientium, vera sacra, qui postquam hymnos Dei cecinere, offerunt de suo pœnu Deo quantum

tum possunt: nec in hac deuotione à Christo improbantur duæra à Vidua in Gazophylacium immissa, sed præferuntur Croesi diuitiis. Itaque officij mei esse duxerim, Illustrissime, & Excellentissime D. Dux ab Alba, ut tuam Excellentiam digno munere honorans, tuasque aras imbuens, veram tuarum laudum ex intimo corde prolatarum comprobationem adiiciam. nec spero hunc animum meum improbabis, conatumque reiicies, quoniam facile agnosco mihi videri in officio meo, quo Diuo Carolo Quinto Imperatori optimo, deinde hæctenus Regiæ Hispaniarum Maiestati octodecim annos fideliter, omnibus viribus, neruisque meis inferuio, longis passibus tuam Excellentiam sequi, quum interea benigniore, præsentioreque erga tuam Excellentiam sim animo, cõtra quàm multi existimant. Neq; enim Deus vni omnia sua dona confert, sed conspiratione firmiorum minorumque sedulo simul laborantium partium, laudabilis fit status, ut corporis ita Reip. nihil tamen temporis præterire patior, quod non impendam officio, pietatique Regiæ Hispaniarum Maiestatis. Quinimò quietem, somnumq; meum haud raro defraudo, ut lucubrationibus meis, quod alias non licet, animum meum ad omnia promptissimum, declarem eis, quos proximo loco post Regiam Hispaniarum Maiestatem colo, & honoro, si quid otij à Reip. occupationibus, quod valde exiguum est, & quicquid succisuis horis contingit, illud omne in hunc quoque usum insumo. Hoc nanq; modo id cõsequutus sum, ut Illustrissimo, & Reuerendissimo D. Cardinali Granuellano, Archiepiscopo Mechliniensi, primò Commentarium de tutela, & cura pupillorum elaboratum dedicauerim: tum compendiosam exegetin Subhastationum, cum magnificentia politicæ amplissimæ ciuitatis Brugensis, ad multum Reuerendum Patrem, & Dominum, D. Viglium Zuichemum. Deinde pluri-

mos

mos alios libros diuersis inſcriptos. Tandē Praxim Rerum Ci-
uiliū Illuſtriſſimę Principi D. Margarete ab Austria, Duciffę
Parmenſi dedicatam in lucem emiſi. Poſteaquā in locum illius
tua Excellentia ſucceſſit, omni officio, ac potius pietate ſatisfa-
cere ſedulò ſtudi, atq; aliquot è Muſæo meo depromptū char-
taceum munus, ſimili quo illis exemplo, tuę Excellētix offerre
ſtatuī: ſic nūquam tua Excellentia ab orationibus meis abſuit:
quocūq; progrediebar, ita mecū cogitabam. Quid potiſſimum
& ex inamēſo liberaliq; ſtudiōrū genere conuenientiſſimū D.
Duci meo, ac incōparabili Heroi gratū, elaborabo? Diu multūq;
cogitanti, & integritatem vitę tuę, innocentiam, puritatem, at-
que ſtudium defendēdę Religionis Chriſtianę, quo omnibus
tanquam bonorum morum in omni parte Ethicę, Oeconomi-
cę atque Politicę philoſophię ſpeculum repręſentat, contem-
planti, nihil cōmodius, gratiusq; viſum eſt præſtari poſſe, quàm
opus aliquod refertum præceptis morū, ad æternā ſclicitatem
perducentium. Quāobrem inter varios tumultus, continuasq;
occupationes, quibus his tēporibus, magis quàm antea vnquā
me viuo colluctati ſumus, nec dum extricati, ſchedas meas ex-
cuſſi, & tumultuariē ex ſacris litteris bonisq; Auſtoribus ad
præſens inſtitutum pertinentia collegi, ac in opus redegi, quod
tumultuarium forſan ne aliquis diuinet, præſagimus. Ea tamen
industria, atque diligentia vſum me eſſe ſcio, vt nihil in inuen-
tione ſit in medium adductum, quin teſtimonio ſacrę ſcriptu-
rę, doſtorum & Eccleſiaſticorum ſcriptorū Eccleſiæ, atq; proba-
torum Authorum confirmetur, quare in margine libri loca ſa-
crę ſcripturę annotaui, ne Lectorem fallant. Et vt conſtet fides
Catholicę doſtrinę, exempla atque argumenta prout res ipſa
exigit, inſerui, quę cognita pluribus, vera, demonſtratāque facile
fidem merentur, nec minus ſparſim adduxi auſtoritates Ethni-
co rum

corum philoſophorum atque Poëtarum. Sequutus enim ſum
in hoc exemplum D. Pauli, qui Poëtę Arati verſum corā Athe-
nienſibus protulit, & D. Lucas eius in Act. Apoſtolorū memi-
nit. Idem ille in Epiftola ad Titum vitur verſu Epimenidis, &
in Epiftola ad Corinth. verſum Menandri recitauit. Exeuſare
etiam poſſum hoc factum meum authoritate D. Hieronymi,
qui copioſus in hoc eſt, & plurimorum aliorum ſcriptorū Ca-
tholicorum. Ordo autem diſpoſitionis à me is obſeruātus eſt,
qui vnicique id quod quærit protinus plenè explicat, & pau-
cis id abſoluit, quod alij diffuſius amplis commentariis conati
ſunt, necdum conſequuti, nec vllum ſtatum vitę mortaliū præ-
terit, ideo in paulo maiorem molem opus excreuit, quàm inſti-
tueram. Eadem nāque de cauſa addendus fuit liber de Perfecta
peregrinatiōe Chriſtiani hominis ex hac vita, vnde tribus par-
tibus totum opus conflatum eſt, quarum prima continet The-
mata, in genere determinantia Vocationem cuiuſque vitę: alte-
ra habet admonitiones quibus diuerſa genera hominum à vi-
tiis dehortor, rectam bonamq; viuendi normam monſtro. His
pecunię encomium, ruruſ Vituperium eius, & mox appendi-
cem ſubiecti, propter praua hominum iudicia de pecunia, inuti-
leq; ſtudium arguendum: Tertia agit de his, quę ad hominē ex
hac vita migraturum pertinent, vt ſciat ſuę vitę finē in manus
Dei, & Domini Ieſu commendare, quo obtineat æternam bea-
titudinem. Præfixi autem titulum Paręneticorum Chriſtiano-
rū, quia omnes Chriſtiani admonentur & inſtituntur eis, quę
in medium adducuntur viuendi præceptis, quę ſi homines ob-
ſeruent, vt qui boni, & iuſti eſſe cupiunt, pacem laudem, & ſccli-
citatem promerebūtur: ſi minus vt improbi, & mali nō mihi,
ſed ſibi ipſis oberunt, ad iuris actiones, lites, cōtrouerſias, impē-
ſas, carceres, ſpoliationes, cędes, ſupplicia, & ſimilia his mala præ-
cipi-

tabūtur, nec tandē æternas pœnas effugiēt. Isocrates scripsit Parænesin ad Dæmonicū: ego ad omnes Christianos Parænetica scribo, quia ille vni, ego pluribus: ille præcepta ex fonte naturæ desumpsit: ego ex diuino eloquio, scriptisq; Patrum, ac veris oraculis collegi: ille confusè morū præcepta percurrit: ego distinctè pro diuersitate personarū, & Vocationis cuiusque in genere vitæ digessi: ille ad Ethnicū viuēdi celebre genus respexit, ego vnā specto fœlicitatem Christianam in hac vita, & post hanc vitam per sæculorum sæcula. Illæ humanæ eloquentiæ artifex sui temporis rationem habuit, ego minus eloquentiæ studiosus, stylum & ordinem materiæ accommodaui ad præsentia tempora, nam verum est illud Ouidij:

Temporibus Medicina valet, data tempore profunt,

Et data non apto tempore vna nocent.

Quur non etiam scripta suis temporibus valent? Veteres Philosophi scripsere plurima, quæ suo tempore in summa erāt admiratione, posteritas tamen reiecit. Hæc causa est, cur tot celeberrimorum authorum monumenta interierint, & palā est eadem de causa diuina opera esse Biblia, vt quæ omni tempore, ætati, loco, veræ causæ cōueniunt, & inuicta durant, tum quibus scriptis simile contigit, eis genius adesse dicitur, cuius patrocinio viuant. Quāquam Theologus non sum, tamen hæc tempora me erudiuerunt, & impulerunt, vt de eis, quæ huic tempore, hominibus inquam nostræ tempestatis vtilia congeffi, tanquam Theologus scripta emittā Parænetica. Ille Principi Reip. Græcæ Dæmonico suā Parænesin dono dedit: ego Principi Christiano, & Duci optimo, Belgicæ prouinciæ Gubernatori, Parænetica dedico, verum ille edidit vt Dæmonicū doceret, & adhortaretur ad domesticum, & pulchrū paternæ virtutis Hipponici exemplum. Ego autem hæc emitto, vt oēs Christianos instituā certis

tis quibusdā, & ad manum depositis vitæ præceptis, quibus oēs suas velut ad filum dirigāt actiones, quorum tenax infixæ mētibus memoria, recti, Christianiq; cursus limites egredi quæque vetat. Porrò hoc meum opus tuæ Excellentię dedico, nō quod eam egere puto vlla admonitione mea, sed vt signum quoddam tui erigā, & statuam omnibus Christianis, ad quem velut Christiani hominis, verū perfectumq; exēplar, diuinitus à Deo hoc tēpore datum, omnes vitā suam forment, & obedientiā referant oportet, legēq; sibi mores tuos putēt, & imitatores se, æmulosque Christianę tuę virtutis præbeant, etenim tuo Excellēti ductu, vt milites tui contra aduersarios fœliciter hætenus semper pugnaverunt, & victoriā adepti sunt: ita quicunq; tuum sequuntur ductum, tua vexilla, & castra, nō solum in armata, sed etiam in Christiana interna cōtra hostes Christi militia, haud dubiè victoriam consequentur. Omnes vocamur ad Christum, dicit enim: Venite ad me oēs, qui onerati estis, & ego reficiā vos. Paulus imitator est Christi, & iubet oēs esse imitatores sui, sicut ipse est Christi. Nunc tu Illustrissime, & Excellentissime Dux, imitator es S. Pauli, imitator S. Petri, defensor S. Ecclesię Christi, ergo certè oēs Christiani in hac Belgica prouincia, imo vbiq; habitæ vocationis cuiusq; diuersitate debēt esse imitatores tui, nam sic erunt imitatores S. Pauli, S. Petri, defensores S. Ecclesię, alieni ab omni hæresi, & contentione, discipuli Domini Iesu Christi, qui tuā vitā Deo Patri omnipotenti cōmendatissimam, & ab omni aduersitate defensam, ac in dono S. Spiritus ad defensionē S. Eccl. Christi confirmatissimā effecerit oro, atq; obsecro, & largiatur tuæ Excellentię, liberis tuis, totiq; familiæ per gratiam suam præsentis huius, & æternę vitę salutem, perpetuamque fœlicitatem.

Vale.

*** 3

IVDICIS ORNAMENTVM EST MAXIMVM,
 SI CVM OMNI SCIENTIARVM GENERE
 IVRISPRVDENTIA INSIGNITVS POLLEAT.

PET. SYL.

CORPOPIS EFFIGIEM MANVS IMPRESSORIA SOLAM
 AVCTORIS TIBI DAT, CAETERA NON POTVIT.
 AT QVAE NON POTVIT PRESSOR, FOELICIVS AVCTOR
 EMISSIS LIBRIS PRAESTITIT IPSE SIBI.

Ex elogio Huberti Altingii Bruxell. fragmentum hoc excerptum est in gra. lat. Reg.
 ad exordium videlicet; quod nos in huius auctoris encomium merito traducimus:
 3 felix illa ingeniorum parens vobis Bruggensis v. Camer-
 lij Cuthj DAMBOVDENII canonicus, laudini pedice la-
 cobu quogz Aruardu viru suo. ac ipse diuino ingenio spectu.
 nobis extulit. et ipse in eo bonitas, ac substantia fuit. R.

IN LIBRVM PARÆNETICORVM CHRIS-
TIANORVM, D. IODOCI DAMHOVDERII
Equitis Aurati, Heroicum Carmen, Authore
Ennio Elchione, Frisio.

A Ethereo in terras lapsus Saturnus Olympo
Indociles homines diuina compulit arte
Difficilem morum virtute inuadere callem,
Tum prudens duros vitiis deterruit Orpheus,
Legibus Amphion Thebanam condidit urbem.
Fistula Mercurij modulantis molliit Argum,
Laus de Socratica narratur maxima turba,
Doctrina morum terræ quod rexerit orbem.
Fluctibus inuersam Silenus dirigit Holcam
Prudenti & saluas moderamine pellit in oras,
Quin sapiens Moyses, sanctusque ex ordine cætus
Hebræici duras populi rude flexit habenas:
Optatum vt diuim possent contingere regnum.
Diuino Christus compleuit munere nauem.
Qua cælum pansis liceat conscendere velis
Quam Petrus rexii Petri successor & heres
Discipulis dextra remos agitantibus æqua.
Pars cordas tendit, pars vela dat, otia nulli.
Mutuus inque vicem letus labor omnibus vnus
Vt se cum sociis diuino flamine seruent:
Securam miseris monstrant mortalibus auram,
His Damhouderius calamo sua Brachia fultus
Adiungit socias ardenti pectore vires,
Moribus instituens Stygias superare paludes.

Aliud Elegiacum Carmen.

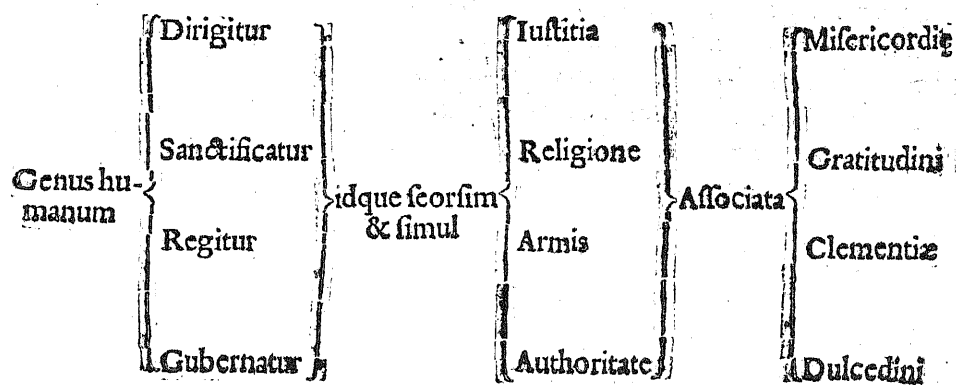
B iblia quisque legit, discit, dat Biblia quisque,
Hinc sensu fingit dogmata plura suo:
Si quid inexpertum credit mox classica cantas
Obstrepero id doctis occinit ore pius:
Componit passim discordes ordine libros
Quaque die scriptum parturit vsque nouum.

Sic

Sic varios mores haurit, discrimina mille,
Delusa obscuris plebs male sana dolis.
Nescit quod causæ genus est, quæ questio summa,
Si sciat, ingenio non tamen illa capit.
Dissona de sacra scriptura somnia curat,
Lectores fatuos dirè agitata sapit.
Non res natura veterum, non scripta piorum
Asequitur, carnis condita mole sua.
Quod credit verum, mox falsum comperit, indè
De secta in sectam precipitata ruit.
Si miser interea vexetur crimine ciuis,
Fluctibus incertis si exul inersque manes:
Si paupertatem patienter ferre recusat,
Demonstrat Christi se iuga nolle pati.
Christus tristitias pro nobis pertulit omnes:
Pauperiem exemplo cùm docet ipse suo.
Hanc tanquam eximiam diuini pagina verbi
Mandat, & hanc primam nos didicisse iuuat.
Sed qui de recto deflexit tramite Christi,
Seu plebs, seu Princeps, estuat vsque malis.
Dum causam ignorat pœnarum, & cæcus oberrat,
Nec vitam emendat, nec moderatur iter.
Protinus haud votis quod competit improba vita
Nec questus veniunt, nec grauis ære manus.
Conqueritur sacri corruptos ordinis heros:
Et contra cælos verba superba facit.
Tum se deludens maioribus obruit audax
Pœnis, nec Christo Thura precesque refert.
At Damhouderius consultum talibus esse
Dum cupit, hoc præsent elaborauit opus.
Nam mores mutant dono cum diuitem honores:
Fortunam mores fingere vulgus ait.
Vt igitur norit quidnam quisque ipse sequatur,
Quos habeat mores, qua regat arte suos:
Et felix animo terrestrem temperet auram:
Fortuna euincat tristitia tela male.
Vt certo rapidum pede prudens transigat æuum,

Comme

Conueniens Christo lege sequatur iter.
 Et capiat fructus, quos Christi Ecclesia tradit,
 Quasque salutifero fonte propinas aquas.
 Turba superuacua voluendo Biblia cura,
 Ne frustra sudans caeca seducta fiet.
 Aurea decerpisti sacris hinc dicta tabellis,
 Quae referunt pariter consona scripta Patrum.
 Addidit Historias ut res quoque certior esset,
 Natura exemplis quae dubitata docet.
 Ex tam diuersis construxit nobile rebus
 Hoc plenum gemmis, Enchiridionque breue.
 Morigera summam Sophiae quod continet artem.
 Vis cuius haec superis nos facit esse pares.
 Et rude diuino perfundit numine pectus,
 Imbuit & vera nobilitate viros.
 Hocque tui Lector causa nunc edidit ille,
 Ne campum Elysium regnaque lata petas.

Paraneses haec Christianae, quibus accessit libellus de Peregrinatione
 hominis Christiani ex hac vita D. Iodoci Damhouderij Equitis
 aurati, V. I. Doctoris digna sunt, ut & imprimantur, & ab omni-
 bus Rempublicam administrantibus legatur, propter variam rerum
 agendarum experientiam, quam Auctor se habuisse in hoc opere
 ostendit. Actum 18. Decembris, Anno 1569. Bruxellae.

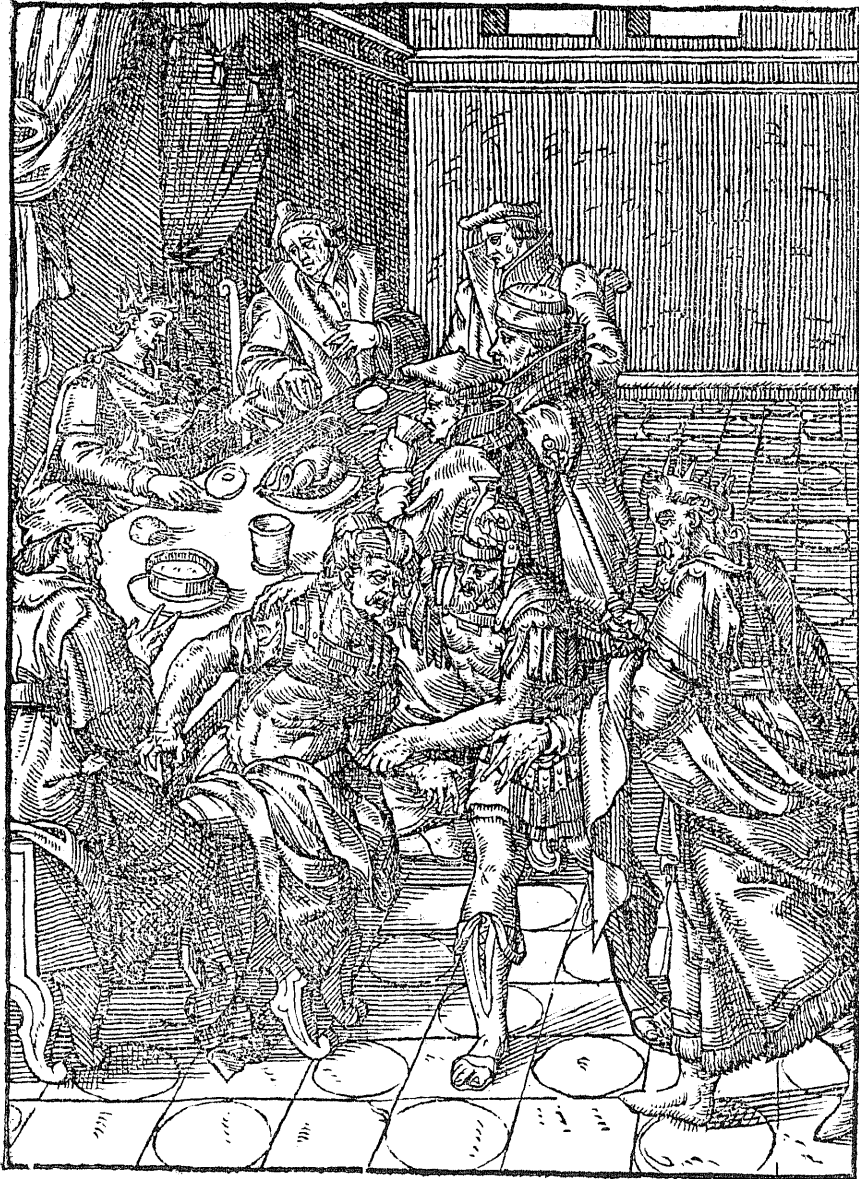
Ita est Gislenus de Proede
 Theologiae Licenciatus.

Priuilegij Sententia.

Cautum est Priuilegio Regiae Hispaniarum Maiestatis, ne quis praeter Ioan-
 nem Bellerum Bibliopolam Antuerpien. ad annos duodecim in eius Domi-
 nio excudi praeuret *Paraneses Christianas*, ex veteri & nouo Testamento, cum aliis
Opusculis eiusdem annexis, auctore D. Iodoco Damhouderio Brugensi Iuriconsulto &c. vel
 alibi excusas in eius Dominium, absque praedicti Ioannis Belleri consensu, vena-
 les importare audeat, sub poenis in Priuilegio constitutis. Datum Bruxellis
 XXI. Decemb. anno 1569. Subscriptum

Per Regem in suo
 Consilio

De Zoete.

PARAENESES, SIVE EXHORTATIONES CHRISTIANAE, AD CHRISTIANOS, EX VETERI ET NOVO

TESTAMENTO:

QUAE

Habent probationem, simul & allegationem potissimorum locorum, eò pertinentium, vt omnibus cuiuscunq; status hominibus demonstrent, quæ præcipuè ad ipsorum salutem faciant, vt in hoc sæculo, quatenus licet, fœliciter viuentes, beatitudinem æternam consequantur.

AVCTORE CLARISS. VIRO DOMINO IODOCO
Damhouderio Brugensi, Equite Aurato I. V. Doctore, quondam Casareo, nunc verò Hispaniarum Regis Philippi Consiliario, atque eiusdem Regis per totam Belgiam Thesaurorum, seu Financiarum Commissario.

PRÆFATIO

De diuersitate Personarum, & harum acceptione.

Summæ.

- 1 In genere de personis humanis, & quod inter eas excellunt Sacerdotes Ecclesiastici.
- 2 In vnoquoque homine duplicis personæ consideratio, & quid illi decorum.
- 3 De tertia persona quæ in homine potest considerari, & de quarta, & quid sit decorum in ea.
- 4 Diuersitates personarum docentur testimonio Homeri & Ecclesiasticorū authorum.
- 5 Quod quarta persona non semper ex voluntate hominis contingit, sed aliquam diuinam inspirationem habet.
- 6 Contra eos qui quarta personæ dignitatem non in æstimatione & honore habent.
- 7 De necessitate recipiendi sacramentum Ordinis propter diuersitates personarum.
- 8 De distinctione personarum, & quomodo conciliandus est ille locus: quod Deus personam non accipit, siue vt aliqui illud interpretantur, quod apud Deum non est diuersitas personarum: cum tamen legatur Iacob elegisse, & Esau reprobasse, & multas personarum diuersarum diuersas fecisse æstimationes.
- 9 Quod Deus distinguendo personas non efficit, vt personarum acceptio indistincta sit recipienda.
- 10 Ponuntur exempla aliquot ex sacra scriptura, quibus distinctiones personarum apud Deum tanquam acceptiones & reprobationes manifestantur.
- 11 Ponuntur significationes vocabuli personæ, quæ numero nouem docentur.

A

Ex

- 12 *Ex omnibus significationibus vocabuli persona elicitur illa, quae est intelligenda in eo, quod dicitur, non esse acceptionem personarum apud Deum: nimirum quod in significatione persona intelligenda est externa qualitas (vt breuiter dicamus) carnalis siue exterior homo, theologicè dictus, viuens secundum carnem.*
- 13 *Docetur quod Deus accipit personam quatenus significat hominem internum, & huius conditiones.*
- 14 *Ponuntur conditiones persona quatenus hac videlicet persona Deo placet, atque accepta sit.*
- 15 *Adduntur ordinationes à Deo factae, per quas licet cognoscere distinctionem personarum esse apud Deum.*
- 16 *Personae variant ratione conditionum externarum, & à Deo quaedam probantur, quaedam improbantur: vt primò in vestimentis patet, quae à Deo respiciuntur.*
- 17 *Personae acceptio ratione rerum externarum, vt vestimentorum, & ornamentorum, quomodo sit grata apud Deum accipienda.*
- 18 *Expositio loci D. Iacobi de acceptione personarum respectu vestitus, & ornamentorum, & quomodo illa acceptio personarum sit intelligenda.*
- 19 *Quomodo in duobus aut pluribus fidelibus sit accipienda personarum diuersitas.*
- 20 *Diuersitas personarum recipitur, vt satisfiat iustitiae distributivae.*
- 21 *Quae pertinent ad accipiendam diuersitatem personarum ratione iustitiae distributivae, latius exponuntur, & agitur de discretionem.*
- 22 *Agitur de Ordine, & Ordinis sacramento, quatenus incurrat persona acceptio.*
- 23 *De electione in qua persona personae praefertur tam in spirituati beneficio, quam seculari officio.*
- 24 *Discretio persona, quae fit ratione nobilitatis, in electione exponitur.*
- 25 *Discretio persona, quae fit ratione eruditionis in electione exponitur.*
- 26 *Discretio persona, quae fit ratione honestatis morum, & vitae, in electione personarum traditur.*
- 27 *Ordo excludit personarum acceptionem, & quomodo, docetur.*
- 28 *Quod diuersis personis propter diuersa opera maiorem dignitatem, & honorem diuina iustitia est exhiberi.*
- 29 *Quare hanc distinctionem personarum facimus, & quomodo ea in toto opere obseruamus.*
- 30 *Qua methodo & ordine personarum officia traduntur.*
- 31 *Enumerantur auctores qui hoc genus disciplinae moralis tractauerunt, tam ethnici quam Christiani.*
- 32 *Quare hoc opus scripsi breuiter attingo, nimirum vt non solum saeculares hac legendo proficiant, sed vt Ecclesiasticae, & in hoc vita genere praecedant, & continuo populum bene doceant.*

Praefatio Auctoris in Opus Paræneticorum.

Ineffabilis Nobilitas humanae naturae exprimitur in sacris literis verbis Domini nostri Iesu Christi, quum ea plenè vocatur omnis creatura, præceptum est insuper ipsis Apostolis, horumque discipulis in S. Ecclesia Christi Catholica legitima successione sacerdotalem Christi dignitatem obtinentibus, vt euntes, in orbem terrarum prædicent Euangelium omni creaturae, scilicet homini. quare manifestò colligere, & animaduertere licet, necesseque est, quod adhuc aliquid

aliquid maius, dignius, ac excellentius sit attributum ipsis Apostolis, horumque discipulis, ac vt breuiter dicam Catholicis Sacerdotibus Christi, siue id officium siue virtus, siue dignitas, siue præ eminentia vocetur, non multum est laborandum. præsertim scimus vel ex philosophorum scriptis, morali que doctrina, quod omnes homines personarum ratione non parum inter se variant. Horatius docet poetam diligenter obseruare discrimina personarum, dum canit in arte.

Qui didicit patriæ, quid debeat, & quid amicis:

Quo sit amore parens, quo frater amandus, & Hospes:

Quod sit conscripti, quod iudicis officium: quæ

Partes in bellum missi ducis: ille profectò

Reddere personæ scit conuenientia cuique.

- 2 Sed vt clariorem reddam hanc personarum distinctionem doctrinae causa, æquum lectorem moneo, vt verà sciat à Cicerone, Stoicisque philosophis esse prodita, intelligendum est, ait ille, etiam duabus quasi nos à natura indutos esse personis. quarum vna est communis, ex quo quod omnes participes sumus rationis, præstantiæque eius, qua antecellimus bestiis, à qua omne honestum, decorumque trahitur, & à qua ratio inueniendi officij exquiritur. Altera autem, quæ propriè singulis est attributa: vt enim in corporibus magnæ dissimilitudines sunt, alios enim videmus velocitate ad cursum, alios viribus ad luctandum valere, itemque in formis, aliis dignitatem inesse, aliis venustatem: sic & in animis existunt maiores varietates. sed etiam vt postea subiungit, innumerabiles alia dissimilitudines sunt naturæ morumque, minimè tamen vituperandorum. admodum autem tuenda sunt sua cuique non vitiosa, sed tantum propria, quo facilius decorum illud, quod quærimus retineatur. Sic enim faciendum est, vt contra naturam vniuersam nihil contendamus: ea tamen seruata propriam naturam consequamur, vt etiam si sint alia grauiora atque meliora, tamen nos studia naturæ nostræ regula metiamur. neque enim naturæ attinet repugnare, neque quicquam sequi quod assequi nequeas. ex quo magis emergit quale sit decorum illud, ideo quia nihil decet inuita (vt aiunt) Minerua, id est, aduersante & repugnante natura. Omnino si quicquam est decorum, nihil est profectò magis, quam æquabilitas vniuersæ vitæ, tam singularum actionum, quam conseruare non possis, si aliorum naturam imiteris, omittas tuam. vt enim sermone eo vti debemus, qui nobis est notus, ne (vt quidam) Græca verba inculcantes iure optimo irrideamur. sic in actiones omnemque vitam nullam discrepantiam conferre debemus: nec tam est enitendum vt bona quæ nobis data sunt sequamur, quam vt vitia fugiamus. Ac duabus his personis, quas supra dixi, tertia adiungitur, quam casus aliquis vel tempus imponit. quarta etiam, quam nobis metipsis iudicio nostro accomodamus. nam regna, imperia, nobilitates, honores, diuitiæ, opes, eaque quæ sunt his contraria in casu sita temporibus gubernantur. ipsi autem quam personam gerere velimus à nostra voluntate proficiscitur. Itaque se alij ad philosophiam, alij ad ius ciuile, alij ad eloquentiam applicant, ipsarumque virtutum in alia alius mauult excellere, quorum verò Patres, aut maiores in aliqua gloria præstiterunt, eorum plerique in hoc genere laudis student excellere: quidam autem ad eas laudes, quas à

patribus acceperunt, addunt suam aliquam, vt hic idem Aphricanus eloquentia cumulauit bellicam gloriam. Fit autem interdum, vt nonnulli omnia imitatione maiorum, suum quoddam institutum consequuntur, maximeque in eo plarumque elaborant hi qui magna sibi proponunt obscuris orti maioribus. His tanquam aureis dictis haud sine ratione pralibatis adiungimus illud quod est apud Homerum in odyssaea hoc modo ad verbum translatum.

Odyss. 3. *Diuersis studijs persona quaque tenetur.* Neque verò aliquis existimabit, hanc distinctionem à theologica veritate esse alienam, sed ex fontibus naturalis scientiæ, & ex veritate theologica adductam. videmus nanque omnes, vt equum ad currendum, ad arandum bouem, ad indagandum canem: sic hominem ad duas res, vt ait Aristoteles, ad intelligendū, & agendū esse natum, quasi mortale Deū huiusque varias sicut in corpore esse partes, ita in vita differentias, quarum respectu vnus idemque homo sit prudens, & verus, tum heroicus ac liber: indē in magistratu officioque aliquo constitutus, demum nobilis aliquo studio atque professione: aut contra: sicut etiam hæc in vita humana differentia faciunt, vt diuersi omnis generis homines plurimas sustineant personas, ac vnum corpus Reipublicæ conficiant, & si ad Christum referas, vnum corpus Ecclesiæ, in qua Deus facit solem suum oriri super bonos & malos. Huc nanque ter magnus ille Paulus respexit, quum ait. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autē membra nō eundem actum habent: ita multi vnū corpus sumus in Christo, singuli autem alterius membra, habentes etiam donationes secundum gratiam, quæ data est nobis differentes, siue prophetiam secundum rationem fidei, siue ministeriū in ministrando, siue qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in simplicitate, qui præest in sollicitudine, qui miseretur in hilaritate. Hoc verò idē clarius Corinthiis scribit: Diuisiones gratiarum sunt, idē Spiritus: & diuisiones ministratorum sunt, idem autem dominus, & diuisiones operationum sunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus, vnicuique autem datur manifestatio Spiritus ad vtilitatem, alij quidē per spiritum datur sermo Sapientiæ, alij autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alteri verò fides in eodem spiritu, alij gratia sanitarum in spiritu vno: alij operatio virtutum: alij prophetia: alij discretio spirituum: alij genera linguarum: alij interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus diuidens singulis pro vt vult, sicut enim corpus vnum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, vnum tamen corpus sunt, ita & Christus. Vnicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Quamobrem quum membra sint diuersa, & diuersa sint actiones illorum: dona etiam diuersa diuersas faciunt personas: quarum quæ quarta in vno homine contingere potest, quod ea ex sententia philosophorum voluntati humanæ attribuitur, aliquam inferre dubitationem potest, nec consentanea doctrinæ D. Pauli videtur. Multi enim operam Eloquentiæ dederunt, qui tamen non euaserunt oratores, & multi artem poetiicam exercuerunt sedulo, sed tamen maximis laboribus nihil aut parum consequuti sunt. scribimus indocti, doctique, proemata passim, ait Horatius, deridens studium multorum inutile. Adde huc illud elegans Epigramma Martialis libro sexto, Epigrammate 60.

Rem

*Rem factam Pompilius habet, Faustine: legetur,
Et toto nomen sparget in orbe suum.
Sic leue flauorum valeat genus Vspiorum,
Quisquis & Ausonium non amat imperium.
Ingeniosa tamen Pompilli scripta feruntur:
Sed fama non est hoc (mibi crede) satia.
Quam multi tineas pascunt, blattasque diserui!
Et redimunt soli carmina docta coqui!
Nescio quid plus est, quod donat secula chartis:
Victurus Genium debet habere liber.*

Sic sine Genio nec boni Iureconsulti, nec medici, nec Grammatici, nec Historiographi, nec Mathematici, neque denique Theologi esse videntur. Hominiis nanque est laborare, plantare, irrigare, sed Deus dat incrementum. Non veritus est Ouidius scribere:

*Vatibus Aonijs faciles estote puellæ,
Numen inest illis, Pieridesque fauent.
Est Deus in nobis, sunt & commercia cæli,
Sedibus atheris spiritus ille venit.*

Nec Virgilius dubitauit id asserere, vimque Genij, quem spiritum Ouidius vocauit & Deum, Musis attribuit, ita canens.

*Me verò primum dulces ante omnia Musæ
Quarum sacra fero ingenti percussus amore
Accipiant, cælique vias, & sidera monstrent,
Defectus solis varios, lunæque labores.*

Ecquid aliud sibi volunt illæ continuæ poetarum inuocationes? Homerus poetarum princeps carmen suum acceptum refert Musis, hasque inuocat statim ab exordio sic canens, vt Horatiano stylo illud vertamus.

*Dic mihi Musa virum capta post tempora Troiæ,
Qui mores hominum multorum vidit & vrbes.*

Quorsum tot testimonia? dicit aliquis, vt ostendam eam, quam philosophi vocant quartam in homine personam, & Theologi, ac Paulus donationes secundum gratiam, hominum quidem arbitrio designari, affectari, atque proponi, sed tamen solius Dei voluntate, & gratia disponi, ingenerari, atque absolui. Rudimenta in ethnicis, perfectiores conditiones in populo Dei, Iudaico primum ac postea Christiano, absolutissimam formam in Christo delineatam, completamque esse fatendum est. Quocirca miror illos, qui nullum discrimen faciant huius quartæ personæ, qui hanc contemnunt, aut cæteris æquiparant. Profectò longè aliud equidem sentio, ineptiasque multorum detegendas arbitror, atque explodendas, nam manifestò Paulus dicit, quod sunt dona Dei, diuidentis singulis prout vult. Si ergo dona Dei sunt, & hos honores, personarumque differentias ipse Deus constituit, & operatur, quur nō subiiciunt se ordinationi Dei? quur non eistribuunt honores, quos donationibus, & gratiis ipse Deus præ cæteris excellentiores, ac abundantior honore decoros effecit. Ethnici hac in parte longè prudentiores fuerunt, magisque ingenui, quæ sunt hæretici, nam etiam illi suos Iureconsultos,

A 3

suos

suos medicos, suos sacerdotes multis ornamentis honestabant, muneribus prosequabantur, templa & statuas erigebant; poetas coronabant eisdem cum Imperatoribus fertis. Ceterum scio tales peruersos homines nihil moueri exemplis veterum gentium. itaque audiant ipsum Paulum apertum catalogo, expressoque ordine discernentem has personas, & quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos, secundo prophetas, tertio Doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum, nunquid omnes Apostoli? nunquid omnes prophetae? nunquid omnes doctores? nunquid omnes virtutes? nunquid omnes gratia habentes curationum? nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid omnes interpretantur? amulamini autem charismata meliora. haec ille ad Corinthios perscripsit paucis, quae infinitorum testimoniorum loco satis esse possunt, quibus sacra scriptura plena est ad hanc rem docenda. Quinimo necesse est, hanc * discretionem obseruare, atque Ordinis recipere sacramentum, quonia hinc Beatitudinis in hac futuraque; aeterna vita non parua momenta dependent: aut contra condemnationis perpetuae, summamque infelicitatis mala proueniunt. Aliud namque a Paulo preceptum bene viuendi iuxta doctrinam Christi praescribitur Episcopo, aliud Diacono, aliud populo, aliud magistratui, aliud subditis, aliud Doctori, quem catechunta ad Galatas vocat, aliud Catechumeno, aliud Domino, aliud seruo, aliud marito, aliud uxori, aliud parentibus, aliud liberis. Quemadmodum nos Deo volente hoc nostro commentario declarabimus, in gratia eorum, qui piam sanamque catholicam doctrinam amant, qui suae, suorum, ac communis Christianae Reip. prosperitatisque; verè sunt cupidi, qui aeternam salutem animarum sitiunt, ac bene beatamque; in sancta ciuitate Dei vna cum Christo viuere desiderant. Nam qui hunc ordinem perturbant, quem Paulus expressit, quem sancta Ecclesia obseruat, & defendit contra portas Erebi, iudicium suum secum importat. Forsan illud cum strepitu, ac subsannatione obiciunt, quod dicitur apud Deum non esse exceptionem personarum, quod idem Paulus ad Galatas scripsit, Deus * personam hominis non accipit. secundo ne illud quidem admittent hi, qui nunc sacra prophana confundunt, & os suum in caelum aperiunt, quod sacerdotalis dignitas populo Christiano venerabilis, atque omni officio, pietateque; obseruandissima, honorabilior sit in ordinatis, quam in aliis, qui necdum aliquod in Ecclesia Christi ordinis mysterium, characteremque; ob signatum acceperunt, nam si externae sui magistratus ordinationi resistunt, multo magis audent oppugnare diuinos ordines. Sed haec certe dementia est, elleboro non digna solum, sed etiam fortiori pharmaco. nihilominus quid vetat pocula salutaria propinare, si forte venam insani capitis pertundendo, alexicacumque; exhibendo desipientiam curare possimus. Attentandum est igitur negotium, conuincendusque; error illorum, quod consequemur quidem, si oblatum craterem triplicem ebibere dignentur, vnum difficultate errorum siti, alterum studio cognoscendae veritatis, ac tertium gratiarum hilaritatisque; pro pia institutione. Primum igitur omnium assumendum est illud axioma, ac pro confesso statuendum, quod Deus non est dissensionis sed pacis auctor: ita nec sacra scriptura illam admittit, continetque; contrarietatem, tamen imperitis contrarietates, ac qui videtur repugnare loci, potissimum errorum, ac superbis Haeresin occasione multiplicem pariant. Sicut in hoc loco, vbi sacra scriptura habet, quod apud

apud Deum non est acceptio personarum, & sine acceptione personarum Deus iudicat secundum vniuersumque; opus: & si personam accipitis, peccatum operamini, redarguti a lege tanquam transgressores: contra quod dicit, Iacob dilexi, E sau autem odio habui, quid ergo dicemus? numquid iniquitas apud Deum? Absit, Moyse enim dicit. Miserebor cuius misereor, & misericordiam praestabo, cuius miserebor, igitur non volentis, nec currentis, sed miserentis Dei est. Dicit enim * scriptura Pharaoni, quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam, & ut annuncietur nomen meum in vniuersa terra, ergo cuius vult miseretur, & quem vult indurat. Dicis itaque mihi, quid adhuc quaeritur? Voluntati enim eius quis resistit? o homo tu quis es qui respondeas Deo? nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quid me fecisti sic? an non habet potestatem figulus lutum, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honore, & aliud in contumeliam? Quod si Deus volens ostendere iram, & nota facere potentiam suam sustinuit in multa patientia vas irae apta in interitum, ut ostenderet diuitias suas in vas misericordiae, quae praeparauit in gloriam: quos & vocauit, nos non solum ex * Iudaeis sed etiam ex Gentibus, sicut in Osee dicit. Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam, dilectam: & non misericordiam consequutam, misericordiam consequutam, & erit in loco vbi dictum est eis. Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filij Dei viui, anne Agar & huius filius Ismael cessare Sara & Isaac. Ioseph Deo placuit, Pharaon induratus est, pincerna in pristinum statum restitutus, & pistor suspensus. Electus, & miraculose conseruatus, educatusque; Moyses: reprobatus submersus, ac cum omnibus suis in ruinam praecipitatus Pharaon Aegypti. Iosue repletus est spiritu sapientiae, quia Moyses posuit super eum manus suas: Achan lapidatus pro furto Anathematis. Porro Samuel vir Dei propheta summus fuit: Saul electus, sed reprobatus. Dauid secundum cor Dei ambulauit: Goliathus infestissimus Deo, filius perditionis praedestinator fuit Iudas: at vas electionis Paulus. Nec finis esset, si omnia id genus exempla commemorarem. Ex quibus facile liquere aiunt magnam esse acceptionem personarum apud Deum, hos eligentem, illos damnantem. Quid igitur dicemus? quomodo haec loca conciliabimus? optime certe, si catholicam doctrinam atque; Ecclesiam dilexerimus, & sequuti fuerimus, & quae videtur repugnantis nulla erit, penitus diluetur, magnamque; piis conscientis tranquillitatem praestabit, intellectum quoque; argumentum multas rerum confusiones, quas maligno spiritu percipi homines, aut mente praeposteri introducere conati sunt, adimet, efficietque; ut debitum ordinem ac officium diuina voluntate personis diuersis demandatum, & designatum, agnoscere, reuereri, & * obseruare summopere expetamus. Ante omnia sublatam esse oportet contouersiam de nomine personae: Graeci prosopon vocant. Haec autem nomenclatura primum significat fictam faciem, vel externum commentitium habitum, a personando dictum, & in theatris exercitiis visitatum, quale expressit Horatius dum ait.

Pastorem saltaret vti Cyclopa rogabat,

Nil illi larua aut Tragicis opus esse cothurnis.

Haec erat vscatissima Histrionibus, nam (ut Bassus apud Gellium ait) caput & os cooperimento personae tectum vndique, ynaque tantum vocis emittendae via apertum, quoniam non vaga nec diffusa est, in vnum tantummodo exitum coarctat vocem, & magis claros, canorosque sonitus facit. Ob eam quoque causam persona dicta est o littera, propter vocabuli formam productiore, quod &

Gal. 2.
1. Pet. 1.
Iac. 2.
Rom. 9.
Malac. 1.

Gen. 21. b.
Gal. 4.

Deut. 24.
Ios. 7.
1. Reg. 1.
2. 7.
1. Reg. 15.
2. e.
Matt. 26. e.
Act. 9. e.

omega in Graeco nomine habetur, sic Plinius ait lib. 12. cap. 14. persona adducitur capiti, defusue reticulus. Hinc personati dicuntur, qui recti sunt personis, larvati, & Histriones Atellani, ut qui soli non cogebantur in scena ponere personam. Sic Cicero tertio de orat. quo melius, inquit, nostri illi senes, qui personatum ne Roscium quidem magnopere laudabant. Herba arctios quia in hunc usum trahitur ferri solet, ut ea facies in ludicris operiretur, dicta est personata, de qua Columella scripsit. Venena viperæ depellit super scarificationem ferro facta, Herba, quæ vocant personatam, trita & cum sale imposta. Plinius personatiam vocat, officina aromatarum teste Ruellio lappam maiorem, vel vulgo Bardanam, aliqui & persolatam Plinij autoritate. Fabula quæ fictas personas habet personata dicitur, vel quæ à personatis histrionibus agitur, sed & personatus dicitur, qui aliud foris ostendit, & intrus aliud sentit atque machinatur, sic Cicero ad Atti. li. 15. Quid est autem cur ego personatus ambulem? Personata vulnera vocantur cæca, latentiaque, quæ altius descendant, quam prima fronte præ se ferant. Personata felicitas Seneca dicitur ficta, vel simulata, foris decora, intus deformata, & tristis. Horatius personatum patrem vocat, qui in Comœdia sub histrionica persona inducitur in Sermon.

— *Quibus stomachetur eodem*

Quo personatus pacto pater. —

Ab hac personæ significatione sermo sacræ scripturæ longè abest: non enim talem personam accipit Deus. Quam etiam coram spectatoribus deponere histriones cogebantur solis Atellanis exceptis. Verum etiam persona significat substantiam unam individua rationalis naturæ, ut & philosophi tradunt, & Theologi. Hæc ab eo, quod est per se una denominatur necesse est, namque tria concurrant, ut sit persona: primum ut sit individua, nam de uniuersalibus non dicitur persona sed de singularibus, tum ut sit in genere substantiæ: accidentia enim quæ per se non existant, nec per se agant, haud constitunt personam, denique ut sit quid rationale. quoniam id est personas quantum ad ipsam actionem, quod in se habet quod potest agere vel non agere. Hinc lapides, herbæ, & bruta animalia personæ dici non possunt, sed persona tantum Dei vel angeli, vel hominis pronuntia tur. Nam quod Magister Sententiarum Pet. Lombardus Animam separatam iam ab humano corpore personam dici autumat, id à multis alijs Theologis haud admittitur, quum tamen sit teste D. Augustino, Anima humana substantia rationis particeps quædam gubernando corpori accommodata, vel ut libro definitionum ait, est substantia creata inuisibilis, immortalis Deo simillima, imaginem nullam habens nisi creatoris sui. Sed neque in hac denotatione persona usurpatur in sacris literis, ubi dicitur, quod non est personarum acceptio apud Deum. Deus enim iustos amat angelos: & demones condemnat. Porro per metaphoram persona sumitur pro qualitate, qua alius differt ab alio, tum in anima, tum in corpore, tum in extrapositionis, quæ à Rhetoribus numeratur inter attributa personæ: hinc in scena etiam personas dicimus, qui modo serui, modo ancillæ, modo patrifamilias, modo parasiti vestibus ornati, eorum mores & gestus exprimunt. Terentius in prologo Eunuchi parasiti personam inde ablatam vel militis inducit: sic ut supra dixi in vno homine multæ possunt esse personæ: ut mitis, iracundi, læti, item persona præceptoris, mariti, patris, domini, militis. Hinc Grammatici primam, secundam

dam tertiâque personas constituunt, verbaque habent personalia ac impersonalia. Sed & pro homine sæpe ponitur persona, ut Celsus: Medicos nihil tentasse iudico, quia nemo in splendida persona periclitari voluit coniectura sua, ne si non seruasset occidisse videretur. Hinc credo Iureconsultos dixisse personalem actionem, ut qui omne ius, quo (ut inquit Iustinianus) utimur, in personas, res, & actiones diuidunt, personæque significat varias hominum conditiones, Latius adhuc usus vocabuli personæ sese apud Latinos extendit, usurpaturque aliquando pro onere, vel magistratu, vel dignitate, aut aliqua prouincia. Cicero pro lege Agraria, Vos, inquit, mihi prætori biennio ante, Quirites, hoc eodem in loco personam hanc imposuisti, ut quibuscumque rebus posses, illius absentis dignitate vobiscum una tenerer. Vnde in ecclesiastico statu etiam personæ vocantur, illi, qui officijs ceteros ante eunt, & dignitate præstant. Sed & personam calumniæ similitudinemque legimus. Cicero 4. Verrina: Imponatur honeste ciuitati turpissima persona calumniæ, ac paulo post, improbam personam imponere dixit. Valla hoc genus plurima annotauit. Eminentes quoque figuræ in ædificijs, quæ aquas ore vel alijs partibus fundunt, eoque varios vultus & gestus exprimunt, personæ dicuntur, ut est apud Vlpianum in l. Fundi. de acti. empt. Quantum equidem lectione consuequi potui, ita hæc mihi occurrit significationes Vocabuli personæ, ex quibus illa una intelligi mihi videtur, saluo aliorum Ecclesiæque iudicio, in acceptione personarum apud Deum, quæ denotat hominum secundum carnem & gloriam, aut existimationem huius mundi, infideliumque viuentium diuersas qualitates, nam talium hominum non est acceptio apud Deum, siue Iudei, siue Gentiles, siue Graeci, siue Barbari, siue diuites siue pauperes, siue domini, siue liberi, siue sacri, siue prophani, siue viri, siue faming, siue publici, siue priuati, siue milites, siue agricolæ, aut opifices, siue coniugati, siue cælibes aut virgines. Quid ita? Quia Dominus de celo prospexit super filios hominum ut videret an esset intelligens aut requirens Deum. Omnes declinauerunt simul, inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum, sepulchrum patens est guttur eorum &c. Quia Deus est non volens iniquitatem, neque habitabit iuxta eum malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos illius: odit omnes qui operantur iniquitatem, perdet omnes qui loquuntur mendacium. Omnis autem homo mendax est, & Deus est verax; reuelatur enim ira Dei de celo super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem dei in iniustitia detinent. Nonne omnes sine omni exceptione ad unum usque Dominus Deus execratur? Audi an admittat exceptionem personarum, hoc est, hominum viuentium ad desideria carnis iuxta mundi gloriam, legitur Gen. 6. Videns autem Deus quod multa malitia esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum, & tactus dolore cordis intrinsecus, delebo, inquit, hominem quem creavi à facie terre ab homine usque ad animantia, à reptili usque ad volucres cæli, poenitet enim me fecisse eos, Nulla ponitur hoc loco exceptio personarum, sed statim subiicitur: Noë verò inuenit gratiam coram Domino, quomodo? nam Noë non personæ locum explebit apud homines carnales, omnes ridebatur eum, ipse interea iustus erat atque perfectus in generationibus suis, cum Deo ambulauit Noë, & genuit tres filios. &c. Sic cum Deo ambulabat Noë, ut esset ipse Deo acceptus, persona autem eius quæ

mundanis hominibus placebat, nulla erat. iam hominis secundum carnē viuē-
tis personā exuerat. Ita Noë Deo erat acceptus nō propter personā, quā munda-
ni homines venerabantur, & quā sacrae litterae personā vocant: nō enim harum
personarum acceptio est apud Deū, sed propter eā, quā Latini personā iustā rectā
que vocat quā Deus diligit, & accipit. Græci verò nō prosofō, hoc est *personā, 13
sed vbi id est mente vocat, hoc est internū hominē. Scriptū est nanq; Gen. 18. q.
Abrahā adhuc stabat corā dño, & appropinquas ait, Nunquid perdes iustū, cū im-
pio? deinde tandē ca. 19. subijcitur, quod Loth cum duobus Angelis eductus est,
ipse ingressus Segor. at pluit super Sodomam & Gomorrā sulphur & ignē à do-
mino de cælo, & subuertit ciuitates has, & omnē circa regionē, vniuersos habita-
tores vrbū, & cuncta terrae viuētia. respiciensq; vxor post se, versa est in statuā
salis. Abraham manē cōsurgens vbi steterat prius cum Domino, intuitus est So-
domam & Gomorrham, & vniuersam terram regionis illius, viditque ascenden-
tem fauillam de terra quasi fornacis fumum, cū enim subuerterit Dominus ci-
uitates regionis illius, recordatus est Abrahæ, & liberauit Loth de subuersione vr-
bium, in quibus habitauerat. Loth itaque Deo placebat, & contrarius semper cū
suis Sodomis & Gomorris, eratque nō persona respectu hominum, sed repro-
batus, & iniurijs expositus: hunc tamen Deus cum suis seruauit, nō respiciens ad
personam hominum oculis apparentē, sed ad spiritū mentis eius, ad cor, ad inter-
nā personam hominis iustam, hospitale, Deo deditam. Hoc pacto dicitur Deute.
10. quia dominus Deus vester ipse est Deus deorū, Dominus Dominantiū, Deus
magnus & potens & terribilis, qui personam nō accipit, nec munera, facit iudi-
cium pupillo & viduæ, amat peregrinū, & dat victū atq; vestitū. Hic videmus
quod Deus personam hominum non accipit, scilicet quatenus concupiscentijs
suis ipsi indulgent, sed quatenus persona aliqua Deum amat, vt faciunt viduæ, vt
pupilli ab hominibus desolati nimirum, & vt peregrini, quibus dat victum & a-
mictū, eatenus utique accipit, & diligit, atque benefacit. Quæ autem sit illa per- 14
sona * quā Deus amat, antea expressit, cū ait circuncidite igitur preputium cor-
dis vestri, & ceruicē vestram ne induretis amplius, nam eorū qui hoc nō faciunt,
nulla est personæ apud Deū acceptio, & propheta, Sacrificiū Deo spiritus cōtri-
bulatus, cor cōtritum & humiliatum nō despicias, nā q. hilaritas, seueritas, ambi-
tio, vita tristior, simulatio, auctoritas, veritas, simplicitas, humilitas, similesq; ani-
mi vel cordis dispositiones personā cōstituūt, vel ex primo libro officiorū Cice-
ronis discere licet, supraq; annotaui. personā in quā iuxta cōsuetudinem Latini
sermonis. Deus autem scrutatur corda & renes, & dirigit iustum, consumeretur
nequitia peccatorū, probat cor Deus & visitat igne. Hinc clamat propheta. Cor
mundū crea in me Deus, & spiritus rectum innoua in visceribus meis. Eccle-
sia cantat. Veni sancte spiritus reple corda fidelium tuorum. hæc itaque persona
bonitatis amans Deo est accepta, non illa externa carnalis, hominum desideria
sequens. Ideo Iosaphat rectē præcipiens iudicibus, Videte, ait, quid faciatis, non
enim hominis exercetis iudicium, sed Domini, & quodcumque iudicaueritis, in
vos redundabit. Sit timor Domini vobiscum, & cum diligentia cuncta faci-
te: non enim est apud Dominum Deum nostrum iniquitas, nec personarum
acceptio, nec cupido munerum, Species vassorum hominum, & terrena quæ-

PER-

rentium Deus non accipit, non distinguit, vtpote quæ personæ simpliciter,
vitateque in sacra scriptura dicuntur, sed personas bonas, aut Deum quæren-
tes ipse vult, diligit, & defendi præcipit. Nōne Deus sterit in Synagoga deo-
rum, in medio autem deos diiudicat. Vsq; quo iudicatis iniquitatem & fa-
cies peccatorum sumitis? iudicate egeno & pupillo: humilem & pauperem
iustificate, eripite pauperem: & egenum de manu peccatoris liberate. Scio quod
Iob habet, qui non accipit personam principum, nec cognouit tyrannum cum
disceptaret contra pauperem, opus enim manuum sunt eius vniuersi. Neque
enim aliud vult significare, quàm quod Deus principes peccatores non curat,
nec minus eos punit, quam infimos quosque, attestante propheta. Vos autem
sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis, sed viduas, pu-
pillos, humiles, pauperes, summa amantes se fouet, & elegit. oculi enim eius in
pauperem respiciunt, & palpebræ eius interrogant filios hominum. Dominus
interrogat iustum, & impium, qui diligit iniquitatem, odit animam suam.
Item Principes & Prælatos bonos amat, vt qui Deo obediunt. Exodi 18. Exodi 18.
Prouide de omni plebe viros sapientes. Num. 11. Congrega mihi septuaginta
viros de senibus Israël, quos tu nosti, quod senes populi sint ac magistri, & lo-
quar tibi, & auferam de spiritu tuo & tradam illis, vt sustentent tecum onus
populi, Iosue 1. b. Confortare igitur & esto robustus vt custodias omne legem
quam præcepit tibi Moyse. 1. Paralipo. 22. Tunc enim proficere poteris, si custo-
dieris mandata, & iudicia. Iob 36. Deus potentes non abiicit, quum & ipse sit po-
tens. sed non saluat impios, & iudicium pauperibus tribuit. Psalmo 2. &
nūc Reges intelligite. Prouerbio. 8. per me Reges regnant, & imperant. 14. 21. a.
Sicut diuisiones aquarum. 1. Corin. 13. cap. Eccles. 10. In manu Dei potestas ter-
ræ, & execrabilis omnis iniquitas gentium, & vtilem rectorem fuscitabit, in
tempus super illam. In manu Dei potestas hominis, & super faciem scribæ im-
ponet honorem suum. Ecclesi. 17. In vnamquamque gentem posuit rectorē.
Hiere. 27. Ego feri terram & homines, & iumenta quæ sunt super terram in for-
titudine mea magna. Ecclesi. 10. c. In medio fratrum rector illorum in hono-
re, & qui timent Dominum erunt in oculis illius. Matthæi. 24. quis putas est fi-
delis seruus & prudēs. Iob. 34. qui regnare facit hominem hypocritam propter
peccata populi. Prouerborum 19. Non decent stultum diuitiæ, nec seruum
dominari principibus. Itaque verum est, * quod malos non cognoscit Deus
teste Osea, ita, vt eandem personam accipiat, Cap. octauo, Ipsi regnauerunt,
& non ex me, principes extiterunt, & non cognoui. Sic Matthæi 25. dicetur
impijs & fatuis à Christo in die iudicij. Non noui vos. Adde illud Pauli, Igno-
rans ignorabitur. Sed alioqui clarè docet Paulus, quod apud Deum & bo-
nos est discretio & diuersitas, omnes enim potestates à Deo ordinatæ sunt,
itaque resistens potestati, Dei ordinationi repugnat: hic distinguitur persona
principis à subditis, prælati à grege. Idcirco Paulus mandat postea, vt cui de-
beant honorem, reddant honorem, & cui timorē, timorē. Prius quoque scripsit,
vt se inuicem præueniant honore, sic in lege præceptū est, vt filij honorēt suos pa-
rētes: serui subditi sint Dñis: & vt homines honorēt medicū. idē Prou. 3. traditur,
Gloriam

Psal. 81.

Iob. 34.

Psal. 81.

Exod. 18.

Num. 11. d.

Iosue. 1. b.

1. Par. 22.

Iob 36.

Psal. 2.

Prou. 8.

14. & 21.

a.

1. Cor. 13.

Eccle. 10.

Eccle. 17.

b.

Hiere. 27.

Eccle. 10. c.

Mat. 24.

d.

Iob. 34.

Prou. 19.

Osea. 8.

Matth. 25.

a.

1. Cor. 14.

Rom. 13.

Rom. 12.

Exo. 20.

1. Pet. 5.

Eccles. 3.8. Gloriam sapientes possidebunt, stultorum exaltatio ignominia est. & postea, Sicut
Prouer. 3. qui mittit lapidem in aceruum Mercurij, ita qui tribuit insipienti honorem. *Eccles. 4.*
Prou. 26. & magnato humilia caput tuum. rursus *Eccles. 10.* Semen hominum ho-
Eccles. 4. norabitur hoc quod timet Deum, semen autem hoc exhonorabitur, quod preter-
Eccles. 10. rit mandata Dei, & *Eccles. 11.* Sapientia humiliati exaltabit caput illius, & in me-
Eccles. 11. dio magnatorum comedere eum faciet, & *21.* Tacitus & sensatus honorabitur,
Eccles. 21. & *37.* Sapiens in populo haereditabit honorem, & nomen illius erit viuens in
Eccles. 37. aeternum. Merito apud Deum non est acceptio personarum, hoc est, malorum
1. Reg. 3. quarentium se, non Deum. Nam *1. Reg. 3.* scriptum est: Quicumq; honorificaue-
rit me, glorificabo eum, qui autem contemnunt me, erunt ignobiles, & *Prou. 5.*
Prou. 5. b. Ne des honorem tuum alienis. *Eccles. 10.* Gloria diuitem honoratorum & pau-
Eccles. 10. perum timor Dei est, non despiciere hominem iustum pauperem, & non magni-
ficare virum peccatorem diuitem. & paulo post. Fili in mansuetudine serua ani-
mam tuam, & da illi honorem secundum meritum suum, peccantem in animam
suam quis iustificabit? & quis exhonorantem animam suam honorificabit? In
Matth. 22. Euangelio qui non habet vestem nuptialem, & tamen in nuptiis filij patris fami-
liarum ausus est sedere, audit à Rege obiici sibi: Amice quomodo huc intraisti non
habens vestem nuptialem? ille autem obmutuit. Tunc dixit famulis suis Rex:
Ligate pedes & manus illius, & abiicite illum in tenebras exteriores, vbi est plora-
tus, & stridor dentium, multi enim sunt vocati, & pauci electi. Christus quidem
Matth. 7. praedicat cauendos esse pseudopphetas qui veniunt in vestimentis ouium,
intus autem sunt lupi rapaces, à fructibus eorum cognoscetis eos, inquit. Post dies
Matth. 17. sex dominus noster Iesus benedictus assumpsit Petrum, & Iacobum & Ioannem
fratrem illius, & extulit eos in montem altum seorsum, & transfiguratus est ante
illos: Rursus in templum ingressus eiecit ementes & vendentes ex templo, mensas
Matth. 21. nummulariorum euertit. Pharisei inuito consilio Christum in verbis illaqueant,
miserunt suos discipulos simul cum Herodianis, dicentes: Magister scimus, quia
verax es, & viam Dei in veritate doces, & neminem curas, non enim respicis per-
sonam hominum, dic ergo nobis, quid tibi videtur, licet ne censum dare Caesari
Matth. 22. an non? Cognita autem nequitia illorum Iesus dixit, quid me tentatis Hypocrite?
ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium, & ait illis Iesus,
cuius est imago haec, vel haec inscriptio? dicunt ei, Caesaris: tunc ait illis, date quod
Caesaris est Caesari, & quae sunt Dei Deo: & audientes mirati sunt, & relicto eo
Matth. 23. abierunt. Christus detestatur Hypocritas, phariseos & scribas, dum ait, Vae vobis
scribae & pharisei Hypocritae, quia similes estis sepulchris dealbatis, quae foris
parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, & omni
Luc. 16. spurcicia, sic & vos foris quidem paretis hominibus iusti, intus autem pleni estis
hypocrisis & iniquitate. Deus Lazarum facit in sinum Abraham deuehi, & diuitem
Matth. 25. epulonem in gehennam. Deus quoque Virgines fatuas & oleo carentes ab aliis
prudentibus distinguit, dicit illis, Non noui vos. Inutilem seruum discernit à bo-
nis vtilibus, separat oves & haedos, hos statuit à sinistris, illas à dextris, bonos
vocat ad vitam aeternam: malos ad poenam aeternam: illis dicit. Venite benedicti
patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi: his vero, Dis-
cedite à me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & Angelis eius,
denique

denique latroni à dextris suspenso, & misericordiam petenti dixit, Amen dico ti-
Luc. 23. bi, hodie mecum eris in paradiso: postea Paulus vas electionis euasit ex presequi-
tore Ecclesiae Christo ita volente. Iudas filius perditionis extitit, hoc modo certe
magna videtur acceptio personarum apud Deum, qui hunc reprobatur, & alium
approbat, Vas vnum facit in honorem, & alterum in contemptum, nec ulterius:
46 ne praedestinationis materiam inuoluamus. Nam quod externa, quae differentiã
personarum constituunt, ornamenta, vel vestimenta etiam respiciantur à Deo, non
solum vestis nuptialis significat: sed etiam Dauid sic psallens. Astitit regina à dex-
Psal. 44. tris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate. Adde huc vestimenta sacerdotia
Exod. 28. à Domino Deo praefigurata Moyse, & imperata, nam dixit Deus. Faciesq; ve-
stis sanctam. itaque Moyses de Hyacintho, purpura, vermiculo, ac bysso fecit ve-
Exod. 39. stes, quibus indueretur Aarō: quoniam ministrabat in sanctis, sicut praecipit Domi-
nus Moyse. Iterum in lege praecipit, ne mulier induat virile vestem, nec vir mu-
Deut. 22. liebrẽ. Deus enim & natura & instituto, ac cultu quoq; virum à femina discreuit:
hinc D. Paulus vult faminã velato esse capite, & virum aperto, vt qui sit imago
Dei. Ezechiel propheta describit quibus vestibus sacerdotes & Leuitae vti debent,
sicut Dominus dixit: Cumq; ingrediatur portas atrij interioris, vestibus lineis induetur,
1. Cor. 11. nec ascendet super eos quicquam laneum quãdo ministrat in portis atrij interioris
Ezech. 44. & intrinsecus. Virte lineae erunt in capitibus eorum. Feminalia lineae in lumbis
eorum, & non accingentur in sudore. Scimus in speluncis Leodij, vbi anthrax effo-
ditur, quod exortum intus incendium non potest arceri, nisi ab indutis vestes
lineas crudas nondum lotas vel dealbatas: at si Deo placuit in naturalibus talem
differentiã & proprietatẽ constitutuere, quid miramur in ecclesiastico ordine, & in
personarum distinctione selectos vestitus, diuersaque ornamenta designasse, &
exigere illum. Qui poenitentiam agebant peccatorum, induebantur sacco & cili-
cijs, quare id, nisi quod tali habitu magis placerent Deo? Dauid iussit vt Ioab, et
omnis populus, qui esset cum eo propter occisum Abner scinderet vestimenta sua
& accingerentur sacco, & plangerent ante exequias. Mardocheus cum audisset,
quod Iudaei essent occidendi consilio, & malitia Aman, scidit vestimenta sua, &
indutus est sacco, spargens cinerem capiti, & in platea mediae ciuitatis magna voce
clamabat, ostendens amaritudinem animi sui, & hoc eiulatu vsque ad fores palatij
gradens, non enim licebat induto sacco intrare aulam regis. In omnibus quo-
que prouincijs, oppidis, ac locis, ad quae crudele regis edictum peruenerat, plan-
ctus ingens erat apud Iudaeos, Ieiuniũ, vlulatus, & fletus, sacco & cinere multis
pro stratu ventibus. Iob quoque, sacco, inquit, consui super cutem meam, &
Iob. 16. Dauid, Vcndidisti, ait, sacco meum. Esaias de accinctis sacco loquitur. Daniel vt
Psal. 29. intelligeret numerum annorum septuaginta, de quibus Deus loquutus es-
Esa. 15. set ad Hieremiam, posuit faciem suam ad Dominum, rogare & deprecari in ie-
iunijs, sacco & cinere, rogauit Deum, confessus, poenitentiam egit, orauit, & im-
petrauit. Ioel propheta clamat, Plange quasi virgo accincta sacco, super virum
pubertatis suae, & paulo post ait, ingredimini, cubate in sacco ministri Dei mei,
quoniam interijt de domo Dei veltri sacrificium & libatio. Niniuitae quoque
Dan. 9. exaudita praedicatione Ionae induti sunt sacco à maiori vsque ad minorem, &
Ioel. 1. peruenit verbum ad Regem Ninive, surrexit de folio suo, abiecit vestimentum à
Ion. 3. se

se, & indutus est sacco, & sedit in cinere. Nonnunquam lugubribus vestibus utebantur, ut quarum usus in funere est, sic Ioab praecepit Thecuaz, ut simularet luctum, uteretur lugubri veste, nec ungeretur oleo, ut videretur mulier, quasi longo tempore lugens mortuum. Qui à Rege aliquid veniae petiturus esset, induebat saccos, & funiculos in capite. Ita Benadad cum seruis suis accinctis lumbos saccis, & gestantes funiculos in capite, venerunt ad Regem Israël, & veniam impetrauerunt facti. Qui agnum sequuntur, stolis albis amicti sunt. Qui supra thronos sedent, amicti stolis albis vsque omnes. In communi vsu vitae animi affectus per vestium colores exprimentur, vnde sic Alcianus scripsit.

1. Reg. 14.

1. Reg. 20.

Apo. 6. 7.

Apo. 4.

*Index maestitia est pullus color, utimur omnes
Hoc habitu, tumulis cum danus exequias.
At sinceri animi & mentis stola candida pura,
Hinc syndon sacris linea grata viris.*

Quorsum tandem hæc? ne nimium progrediamur, demonstrare volui ratione vestium personam hominis acceptam esse, vel reprobari apud Deum, ut sic intelligatur ne varietatem quidem, & modum rationemque vestium Christiano homini esse sperendam, quasi in omni veste Deo æque sit gratus. Nam si hoc verum esset, quur vetuisset Deus virum uti veste muliebri, & Paulus prohibet scæminam aperto capite intrare Ecclesiam. Videtur itaque acceptio personæ apud Deum ratione vestitus variare & recipi. * Quod si ita est, rursus miror, quur diuus Iacobus hanc personæ acceptionem vetat, Sic enim apud illum legitur. Fratres, nolite in acceptione personarum habere fidem Domini nostri Iesu Christi gloriæ. Etenim si introierit in conuentum vestrum vir aureum annulum habens in veste candida: introierit autem & pauper in sordido habitu, & intendatis in eum, qui est indutus veste præclara, & dixeritis: Tu sede hic bene, pauperi autem dicatis, Tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum, nonne iudicatis apud vosmetipsos, & facti estis iudices cogitationum iniquarum? Audite fratres dilectissimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & hæredes regni, quod repro-misit Deus diligentibus se? Vos autem exhonoraistis pauperem. Nonne diuites per potentiam opprimunt vos, & ipsi trahunt vos ad iudicia? Nonne ipsi blasphemant bonum nomen, quod inuocatum est super vos? * Multi sunt, qui de hac acceptione personarum præclare scripserunt, sed ego prius meam sententiam adducam testimonio scripturæ comprobata, non auctoritate Philosophica, ad quam illi confugiunt. Proinde sicut supra ostendi, ita nunc repero dicens, quod infidelium & malorum hominum personam Deus non accipit, nemo enim sine fide seruari potest, qui non credit iam damnatus est, siue pauper, siue diues, vel bene vestitus, vel sordidus, aut albus, venetus, prasinus, ruffus, aut cæruleus, fuluus, versicolor, omogenis, nihil refert, nec quid iuuat, seruus, an liber: doctus, an indoctus, Turca, Parthus, Tartarus, an hæreticus

Iac. 2. 4.

reticus, Zuinglianus, Lutheranus, Anabaptista, Arrianus, Manichæus, an Schismaticus: vir an scæmina: puer, iuuenis, an senex: nobilis an ignobilis: & quæ sunt huius generis, ob quæ persona externa variat: sed nunc omnes pij debent esse imitatores Dei, vel Pauli sicut & ipse est Christi, omnes debent induere Iesum Christum. Ergo qui pij sunt, & Christi fideles, non debent accipere personam infidelium, ut sunt aureum annulum habentes, in veste candida ingredientes, de quibus D. Iacobus loquitur: nimirum quod D. Iacobus infideles tali modo notat, satis patet, dum eos diuites mundi, qui sanctos Dei opprimunt, ad iudicia rapiunt, qui blasphemant nomen Iesu, describit. Fideles nanque non inferunt, aut inferre non debent iniuriam fidelibus, non sint percussores, sed pacifici, patientes, & mites, quemadmodum Christus mandauit, Discite à me, quod mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iniquum est autem, si fideles qui sunt, aut saltem haberi tales volunt, exhonorent suos fideles, suos fratres, imò se ipsos: contra hostes suos, inimicos summos extollant, idque non ratione virtutis, sed quia accipiunt diuitiarum personam, vestium, aureorum annulorum, summa eorum, quibus abiectis nudus homo residuus totus carnalis, corruptibilis, malus, infidelisque subsistit, & qui contrarius est fidelibus, quod quid aliud est, quam diuitias mundi, vestes, aurum, & hinc factas res artificiosas plures facere, quam fidem, vel si mauius quam hominem fidelem, qui etiam nudus & pauper, tamen diues in fide est, à Deo electus, Spiritualis, bonus, incorruptibilis, & qui sitit salutem omnium animarum, omnium mortalium, ut immortalitatem in Deo, & Domino Iesu consequantur. Nonne igitur iniqua est cogitatio præponere diuitem sæculi pauperi fidei? præferre hominem mundanum pulchre vestitum, auro fulgentem homini spirituali, donum fidei habenti, ornato operibus charitatis, & amore Dei omnipotentis? Profectò stultissimum hoc, & alienissimum ab omni pio Christiano. Nam & Anacharsis ex vltima barbarie ortus, & Democritus venecum in patria crassoque sub aere natus, & Diogenes caninam naturam affingens sibi, & multi alij philosophi homines doctos, aut saltem bonos præ-rulerunt diuitibus sæculi, quippe pauci aut vix vlli sunt, qui philosophari velint, dum diuites sunt. Nam diuitias magis curant, vel voluptates, quas diuitiarum subsidio habere possunt, quam labores & molestias philosophandi. Horatius rectè canit, philosophos sequutus hac in parte Stoicos verius, quam Epicureos:

1. Cor. 11.
Rom. 13.

Iacob. 2. 4.

Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.

Legi pulchram & memorabilem rem gestam à Romanorum Imperatore, si memini, Octauiano: ille in conuentu celebri viros doctos consilio suo adhibuit vnà cum nobilibus plurimis, eosque primò iuxta se loco confedere iussit, tulere id indignè nobiles. Cæsar Augustus itaque respon-

respondet, se id summa ratione fecisse, quia docti sola virtute & prudentia à Deo data, propriaque etiam ipsorum industria essent commendati, neque se quemquam posse facere docti: sed nobiles suo auxilio ferè promoti, suo ductu aucti & confirmati essent, seq; posse, quot velint, facere nobiles & diuites, itaque illos semper præferendos non respiciendo ad genus, vestes, formã, & similia externa, quæ personam variare solent iuxta opinionem populi: hos autem non negligendos, sed eatenus colendos, quatenus diuitias & nobilitatem virtutibus cohonestet, & scientiis. Scio quod aliqui id Frederico primo, alij Sigismundo Imperatori ascribunt. Augustus verò vni Virgilio plus tribuit, quàm Mecænati ædito atavis regibus. Dionysius Sicilia Tyrannus Platonem humili loco natum omnibus nobilibus præposuit. Alexander magnus omnes suos præceptores cunctis amicis, nobilibus, ditissimisque, viris omnibus anteposuit, & honorauit. sed sunt infinita exempla huius generis, quibus docetur, quod virtus præfertur, & in primis prudentia omnibus diuitiis & nobilitati apud Ethnicos. Vnde Iuuenalis.

Nullum numen abest si sit prudentia, sed te

Nos fortuna Deam facimus, celoque locamus.

At fides, quæ præstantior omni prudentia, omni virtute ethnica, longè præferri debet omnibus diuitiis, & nobilitati sæculari, fides enim immortalitatem animæ & salutem præstat, quum illa perniciè ferè inducant. Homo igitur fidelis etiam si pauper, malè vestitus, malè sanus corpore, senex, debilis, ignobilis, Epicteti modo claudus, ater, & simili sorte vulgo abiectus: tamen infideli, gemmis, auroque insigni, nobilitatem ad mille gradus iactitanti, pulchro, benè vestito, robusto, florenti ætate & colore est anteposendus. Hoc docet ratio iustitiæ distributiue, cuius æquitas est respiciendo nõ ad personam, sed ad causam propter quam aliquis ad donum proportionetur, aliqua diuersis tribuere secundum proportionem vel dignitatem, nam si ad personam solum respiciatur, tunc est acceptio personæ: si verò ad causam iustam, non ad personam, vel causam iniustam, tunc excluditur acceptio personarum. Causa autem est fides & fidelitas, illa præstat infidelitati longis & ineffabilibus gradibus, nominibus, ac passibus, adeò vt huius respectu diuitiæ, nobilitas, pulchritudo & similia sint caduca, temporanea. Itaque homo habens fidem longè antecellit infideli, tametsi hic infidelis sit ditissimus, nobilissimus, doctissimus, & robustus, ingeniosus, &c. Imò malè faciunt, qui fideles sunt, & infidelem ideo quod pulchrè vestitus, & auro abundans, hoc est, diues existit, præponunt fideli malè vestito, pauperi, infirmo, ignobili, vel simili modo abiecto. Sed quid dicem, si ambo fideles sint, & vnus auro abundet, aureos annulos gesserit, pulchrè vestitus sit, & alter pauper, attritas vestes habeat, annè obseruabitur acceptio personarum? Hac autem questione excussa, probè que intellecta omnia superiora erunt aperta, nam qui cognoscit hanc differentiam personarum hominibus piis obseruandam, is discit etiam qua ratione Deus personarum differentiam accipit, vt quem pij imitantur, & cuius præceptum sequuntur, non erit igitur parui momenti enodatio huius controuersie quaestionis, statuendum est autem illud firmum, & infallibile axioma quod Christianus, fidelis homo petit, vt fiat Dei voluntas sicut in celo ita in terra: quod fideles sunt oues audientes vocem pastoris sui, & sequentes illum, quocumque iuerit: quod imitan-

Matth. 6.

imitantur Christum, sicut Christus Deum patrem, vt intelligatur, quid id sit, nimirum dico, quod fideles nõ faciunt aliud, quàm quod Deo placet. Si ergo fideles inter se ratioe vestitus & similitudine accipiunt differentiam personarum: necesse est, quod apud Deum sit acceptio personarum: aut si apud Deum est talis differentia personarum ex vestitu, diuitiis, robore, & cæteris conditionibus fragilibus, & incertis: oportet quod apud fideles sit ex eisdem acceptio personarum: & contra hoc est, si nõ sit apud Deum, nõ erit quod apud fideles. Nam quod apud infideles acceptio personarum locum habet: nõ mirum est. quãdoquidè ignorat iustitiã Dei, æquitatè contemunt, & desideria carnalia sequuntur. Cæterum apud fideles nõ est talis differentia personarum accepta, saltè esse nõ debet. Nulla est ergo apud fideles acceptio personarum? profectò nulla. quia D. Iacobus manifestò sic dicit. Si tamen legem perficitis regalem secundum scripturas, diliges proximum tuum sicut te ipsum, benè facitis: si autè personam accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege quasi transgressores, quum fidelis nimirum proximus meus sit, sicut ego ipse, & in me ipso, vel inter me ipsum nõ est acceptio, nec differentia personarum: ergo inter fideles nõ potest esse acceptio personarum. vnde cõsequitur, quod nec apud Deum est acceptio personarum. Nam personas malas, & infideles nõ cognoscit, nõ recipit, non iustificat: personas bonas & fideles, vt iunctas suæ voluntati, & vocè suã semper audientes in vnitatem sociatas, tanquã vnũ corpus nõ separatũ cernit, recipit, fouet, iustificat. Nam sicut multa membra vnum corpus constituunt, quod sibi continuum iunctumque est, omni exceptione suorum membrorum caret. Hoc est, vnicuique membro tribuit suum honorè, suum officium, & vsum, ne sit schisma: ita personarum fideles plurimè quotquot sunt, vnũ faciunt corpus in Christo. Huiusmodi Christi Dominus Deus pater caput est, & caret omni exceptione personarum: hoc est, vnicuique personarum tribuit proportionatã dignitatem, honorè, locum, officium sine omni cõtentione: * Nam Deus seruat iustitiã distributiua, cuius æquitas est, vt aliqua diuersis tribuatur, secundum proportionem, vel dignitatè vnus cuiusque. Quare si tali distributione attendatur ad causam, propter quã aliquis proportionetur ad donum aliquod, sit sicut madaat æquitas iustitiæ distributiue: vt si illustrissimus aliquis & Excellentissimus D. Dux promoueat aliquè ad honorè, vel officium publicum administrandum, cõsiderans sufficientiam scientiæ & prudentiæ illius, per quã dignus sit tali honore vel officio, quia proportionatus ad hoc inuenitur, fecerit secundum iustitiã distributiua: si attendat ad personam, vel ad aliã quãcumque causam, quæ facit, quod nõ sit proportionatus ad officium, vt quod est diues, cõsanguineus, quod cõterraneus, & idè donet, tunc sit cõtra iustitiã distributiua: & hoc vocant Theologi nunc acceptiõnem personarum, vt quæ vitiosa est, nec debet fieri. Sic Deus iustus iudex, tribuens vnicuique secundum opera sua, non accipit personam: Itaque nec fideles accipiunt personam. Quid ergo vult sibi, quod Paulus inquit: Qui benè præest, duplici honore est dignus? & quod Ecclesiasticus ait: Honora medicum: & quod dixit Paulus: Deus posuit Apostolos, secundo loco Prophetas &c? Nõne hæc est acceptio personarum? Item diuina natura habet tres personas, & vnã substantiam. Nõne ergo acceptio personarum in ea est? Hic respondēt nostri Theologi, quod nõ: nam acceptio personarum dicitur, vt D. Thomas definiuit secunda secundæ quæst. 63. Quãdocumque aliquid confertur alicui, non habito respectu ad causam vtrũ sit dignus, vel proportionatus. Canonistæ dicunt, quod tunc sit acceptio personarum, quum circa æqualia seruetur inæqualitas:

Iacob. 2. b.

Rom. 12.
1. Cor. 16.
et, 12.

1. Tim. 5. c.
Eccle. 3. b. a
1. Cor. 13.

B

litas:

litas: sed in honorado Prælato, (qui bene docet, & bonæ vitæ est) duplici honore, nõ est inæqualitas, & in diuina substãtia nõ est inæqualitas, itaq; nõ est acceptio personarũ in eis. Quid est ergo? Est ordinatio, distributio, vel discretio, vel iustitia distributiuã, dispensatio, aut œconomia. Iustitia est enim dare vnicuique quod suũ est: tũ singula recto, aptoq; ordine collocare, est Eutaxia. *Discretio Græcè,) Diacrisis diiudicatio est, vel distinctio vnius ab altero: Sic Paulus ad Hebræos. 5. Perfectus est autẽ cibus solidus eorũ, qui pro cõsuetudine exercitatos habet sēsus ad discretionẽ boni & mali. Tum discretus dicitur in actiua significatione is, qui personarũ qualitates, & rerũ momẽta optimè discernit. Et hinc fit discretio (nã discretio in passiuã significatione dicitur, cuius partes nõ copulantur ad aliquẽ terminũ communẽ) quæ rerũ consequentiũ continet perspicuã dilucidamq; cũ grauitate expositionẽ. Isidorus in Synonymis tertio: Discretio est habitus intellectus pertinẽs ad prudentiã, & est genitrix, custos, moderatrixq; virtutum: vt D. Thomas. Vel est discretio in diiudicandis rerũ causis prouida humanarũ mentiũ ratio moderatrix. Ratio est gerendorũ ordo ex causa venientiũ, vt quid quo loco facias & dicas, intelligas. Isidorus in Synonymis. De hac discretionẽ Bernardus in Cãntica sermone. 24. Sic ait: In cunctis semper nobis debet præesse discretio, & quasi moderando singulas discernere voluntates, ne opinio verisimilis fallat, ne decipiat sermo versutus: ne quod bonũ est malũ: ne quod malũ est bonum esse credatur, & rursus. Discretio quippe omni virtuti ordinẽ ponit, modũ tribuit, decorẽ, & perpetuitatẽ cõfert. Est ergo discretio non rã virtus, quã quædam moderatrix virtutũ, ordinatrix affectuum, & doctrix morũ. Tolle hanc, & virtus vitũ erit, ipsaq; affectio naturalis in perturbationẽ magis cõuertetur exterminiuque naturæ. Isidorus lib. de Synodis. Quicquid boni cum discretionẽ feceris, virtus est. Quicquid sine discretionẽ gesseris, vitũ est. Virtus enim indiscreta pro vitio deputatur. Gregorius Moral. 28. Plerumq; virtus cũ indiscretẽ tenetur, amittitur, quum discretẽ intermittitur, plusquã tenetur. Moral. 31. Sanctoꝝ, ait prouida discretio dum sollicitẽ circumqua; cõspicit in alũ posita, priusquã veniat, culpam deprehendit, eamq; quo vigilantius prænotat, eo fortius declinat aliquãdo in exercitatione. Virtus cũ per discretionẽ prætermittitur, reseruatũ, vt rãto post feriat valenter vitia, quantũ à percussione interim prudenter cessat. Sæpẽ dũ nos metipfos plus iusto discutimus, de ipso discretionis studio indiscretius erramus, & mentis nostræ acies quo plus cernere nititur, obscuratur. Quin qui importunẽ Solis radios aspicit obtenebescit. Moral. 20. Virga tua & baculus tuus. Virga enim percutimur, baculo sustentamur. Sit ergo discretio virgæ quæ feriat: sit & cõsolatio baculi qui sustentet. Ambrosius in officijs. Hoc est pulchritudinẽ viuendi tenere, conuenientia cuiq; sexui & personæ reddere. Hic ordo gestorũ optimus, hic ornatus ad omnẽ actionẽ cõmodus. Paulus ad Col. 4. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Modestia est ad se: vel ad alios: ad se vt quisq; se ornet & gerat erga se: & sic modestia est virtus qua moderamur alia non moderanda per tẽperantiam, continentiam, clementiam, mansuetudinẽ: vel, per quã pudor honestatis clarã & stabile cõparat auctoritatẽ: vel, est scientia collocandarũ rerũ quæ aguntur, vel dicuntur. Vel moderatio passionũ, cupiditatũ: & est vel interior animi motus in alta tendentis, quẽ moderatur humilitas: Vel desyderiũ pertinentiũ ad cognitionẽ, quod moderatur studiositas, nõ curiositas, vel corporis motus & acta.

Hæc

Hæc moderatur bona ordinatio. (quæ discernit omnia loco, tẽpore, ordine, dignitate, cõseruatione, &c.) Ornatus vt deceter fiat austeritas in dictis factisq; faciẽs auctoritatẽ per moderationẽ. Entrapelia in ludis, dictis, factis, iocosis, feriis &c. Primò ne dicta factaue turpia nociua alijs: Secundo, ne solvatur animæ grauitas. Tertiò, vt ludicra, dicta, factaq; cõgruant locis, tẽporibus, personis, & alijs circumstãtijs: vel exterior apparatus in vestitu, edibus, &c. & est humilitas nõ superabũdã in sumptib;: sufficiẽcia per se, vel parcitas, contẽtus eo quod est, & determinatiuus ad finẽ aptũ. Simplicitas excludẽs superfluã solitudinẽ. Moderatio, habitus contẽtus his quæ cõtinentur. Singulorũ officia docet Cicero, D. Ambrosius in Of. fi. & D. Gregorius in Moral. & Arist. in Ethic. Et cui sæpẽ videtur minor honor tribui, is maximè honoratur: & qui videtur esse infirmior, existit robustior: sic & qui ignobilior, redditur nobilior. Vnde D. Paulus sic scripsit: Etenim in vno spiritu omnes nos in vnũ corp; baptizati sumus, siue Iudæi, siue Gẽtiles, siue serui, siue liberi, & oēs in vno spiritu potati sumus, & mox. Sed multo magis quæ videtur mēbra corporis infirmiora esse, necessariora sunt, & quæ putamus ignobiliora mēbra esse corporis, ijs honorẽ abundantiore circũdamus. Et quæ inhonesta sunt nostra, abundantiore honestatẽ habet: honesta autẽ nostra nullius egẽt, sed Deus tẽperauit corpus ei, cui deerat ampliorẽ tribuẽdo honorẽ vt nõ sit schisma in corpore: sed in idipsum pro inuicẽ sollicita sint mēbra, & si quid paritur vnũ mēbrum, cõpatiuntur omnia mēbra: siue gloriatur vnũ mēbrũ, cõgaudet oĩa mēbra. Hinc patet, quædam mēbra esse infirma, quædam ignobilia, quædam inhonesta: alia cõtrã firma, nobilia, honesta. Vnde cõtrã Iouinianũ putatẽ vt omniũ mēbrorũ, ita omniũ hominũ Christianorũ esse eandẽ dignitatẽ. & vt nostri Hæretici loquuntur, idẽ regale sacerdotiũ, idẽ gen; electũ, sine vlla distributione vel ratione ordinis. D. Hieronymus sic scripsit: Eiusdẽ ne ordinis arbitraris & meriti os & aluũ, oculos & meatus, per quos sumus egeritur & vrina? Vnde & stultè asserere voluisti omnia mēbra equabiliter nos diligere: nec oculũ preponere digito, nec manũ auriculæ, sed in singulorũ amissione mēbrorũ, dolorẽ esse cõmunẽ. Quæadmodũ verò caput honorabilis est ceteris mēbris: & oculi nobiliores auricula, & lingua vtilior digito. Ita in cõgregatione fidelium Põtifex, Ecclesiastici, sunt honorabiliores sæcularibus: & Imperatores, Reges, Principes, Prudẽtes: ac in magistratu, publicoq; officio cõstituti sunt honorabiliores: dũ modò fideles alijs hominibus priuatis fidelibus, & infidelibus. Hæc est enim ordinatio Dei, quare D. Paulus præcipit, vt omnis anima subdita sit sublimiori potestati: Nã qui potestati resistit, dei ordinatiõĩ resistit. Nõ tamẽ idẽ priuati aut minores infirmiores, aut inhonestiores sunt, sed magis honestatur, & corroboratur, quia magistratus gerit gladiũ ad defensionẽ ipsorũ scilicet honorũ, & ad vindictã malorũ. Quoniã ordinatio res est diuina, ideo Ecclesiastici, qui cultũ Dei obseruat diligenti simè, & defendere quoq; debet (nã propter iustitiã, persecutionẽ debet pati, vt fiat beati.) In primis Ordinis sacramentũ retinet, quo acceptio personarũ penitus tollitur, sed vnicuiq;, prout dignus est, beneficium & honores tribuuntur. Vnde solet queri, vtrum Episcopus peccet, si det beneficium bono, & prætermittat meliorẽ. D. Thomas in quodã quodlibeto dicit, q. aliquis est melior simpliciter, nõ tamen in eo melior, vt præesse possit in Ecclesia. Nũc qui simpliciter melior est, nõ est dignior beneficio. Quia min; præesse potest in Ecclesia, quã bon; & minus meretur. Ideo Episcopus nõ peccat si det beneficium bono, qui præesse nouit, & est dignus dignitate Ecclesiastica, prætermisso

B 2

meliore

Colos. 4.

Rom. 13.

meliore sed ineptiore ad administrationē Ecclesiasticæ dignitatis, nā sic fit bona ordinatio pertinens ad honorē Dei, & ad vtilitatē Ecclesiæ: & fit electio, quæ est alicuius personæ idoneæ ad dignitatē, vel fraternā societate seruata canonica forma facta vocatio. * Ius electionis nemo sibi vendicat, nisi à Deo, vel ab huius sanctæ Ecclesiæ vocetur. Nam ne Moyses suo quidē iudicio de eligendo populi principe quicquā attētauit, nisi vocatus, & à Deo in omnibus huc pertinentibus eruditus, vt haberetur 8. quæst. 1. Si ergo. Qui autē hoc ius habet, is nō statim multitudinis iudicio acquiescat, sed electus in principatu nouerit miseriam suā, & humiliet se sub potenti manu Dei. Quia Dominus superbis resistit, humilibus dat gratiā: vide D. Hieronymū super E. saia libro tertio. Tum sciat sibi delectū esse agendū, non accipiendo personas, sed respiciendo ad fidē & merita. Sic enim D. Hieronymus docet libro duodecimo super E. saia. Nō sum medicus, & in domo mea nō est panis, neq; vestimentū. Nolite me cōstituere principem. Sicut in ordinationibus malorum princeps est peccatorum, qui tales cōstituit: sic in ordinatione sanctorū princeps est eorum iustitiæ, qui bonos eligit. Et D. Augustinus super illud Iacobi 2. Nolite in acceptione personarū fidē habere Domini nostri. Quis ferat, inquit, si quis diuitem eligat ad sedem honoris? Ecclesiæ, cōtempso paupere instructiore, & sanctiore. Leo Papa sic scripsit. Si in quibullibet Ecclesiæ gradibus prouidenter, scienterq; curandum est, vt in domo Domini nihil sit inordinatū, nihilque præposterum, quantō magis elaborandum est, vt electione eius, qui supra omnes gradus constituitur, non erretur. Nam totius familiæ Domini status, & ordo mutabit, si quod in corpore requiritur, non inueniatur in capite. Summus enim Pontifex omnium optimus eligendus est atque etiam in alijs ordinibus optimi quique sunt promouendi, sicuti enim boni operis sibi cōparat fructū, qui tenet in eligendo sacerdote iudiciū: ita graui semetipsum afficit dānatione, qui ad suæ dignitatis collegiū sublimat indignū. Certē acceptio personarū quidē grande est peccatū, si in dignitatibus sæcularibus, & muneribus dandis tēporalibus fiat: at lōgē maius si in rebus diuinis cōmittatur, quæ tenacissimæ erunt ordinis iustitiæ distributiue, et omnis æquabilitatis: nimirū quod ea omnia acceptio personarū euertit, et munera publica indigno tribuit. Vnde Leo Papa, Valde iniquū est, ait, & absurdū quod imperiti, magistris, noui, antiquis, rudes, præferuntur eruditus. Casiodorus Epistolarū primo: Necessē est, inquit, prudentissimū eligere, qui possit cōtra subtilissimos disputare, & in cōuentu doctorū sic agere, ne susceptā causā tot erudita possint ingenia superare. Magna res est cōtra artifices loqui, & apud illos aliquid agere, qui se putāt omnia præuidere. Itē Epist. lib. 3. Necessariū probatur esse personas dignitatibus aptas eligere, vt cui iustitia cōmittitur, malis morib⁹ nō grauetur, alioquin inefficax est ab homine exigere, quod agnoscitur nō habere: & cōfidētē queritur quod inesse sentitur. Origenes super Leui: Requiritur inquit, in ordinādo sacerdote, & præsentia populi, vt sciant oēs, & certi sint: quia qui ex populo est præstātor, qui doctior, qui in omni virtute eminentior, ille eligatur ad sacerdotiū, et hoc, astare populo, ne aliqua postmodū retractio cuiquā, nequis scrupulus resederit. Huc ille collimauit, qui scripsit in summa suæ Roselle, quod in collationibus beneficiorū tria obseruari solēt, vt sublimitas personæ, hoc est, nobilitas. * Nō enim nobiles ab Ecclesiā repro bātur, sed honorātur, primo capite Numeri à Moysē nobilissimi Principis per trib⁹ & cognatioēs suas, et capita

exercitus.

Quæ persona si eligenda non accipiendo personam, sed respiciendo ad fidem & merita. Iacob. 2. dist. 61. Miramur.

Nomil. 6. in cap. 8. Lenticii. Vide et hōmil. 7. in cap. 10. & 9. in cap. 16.

Nom. 1.

exercitus Israël, quos tulerunt Moyses & Aaron, recensentur, Et congregauerunt eos vt recensent omnes, & Deuteronomij primo dicitur, De tribubus vestris sapientes & nobiles constitui eos, & Ecclesiastes. 10. Beata terra, cuius Rex nobilis est: & 1. Machabeo. 1. Vocauit pueros suos nobiles, qui secum nutriti erant. Nobilitas autem fidelitas intelligitur, & præstantia à maioribus tradita: * Secundò obseruatur eruditio. Episcopus enim debet, vt & Ecclesia honorare personas litteratas, eruditas, non solum verbo, sed & facto subueniendo eis pinguius de redditibus ecclesiæ. Ecclesia enim vniuersalis valdē indiget viris litteratis, doctis ad sui regimen, vt in c. Cum ex eo. de elect. Sic Dominus erudiuit Beseleel filium Huri & Oliab filium Achisamech sapientia, vt fecerint opera Abietarij, Polymitarij, & Plumarij de Hyacintho, conoq; bis tincto, purpura, & bysso, & rexant omnia ac noua quæque reperiant. Hos vocauit Moyses, vt & omnes sapientes quibus Deus sapientiam dedit, & Daniel ait, Qui ad iustitiam eruditus est, erudit multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Salomon misit ad Regem Hiram, vt mitteret sibi virum eruditum. Rex Artaxerxes dedit exemplar Esdræ sacerdoti scribæ erudito in sermonibus & præceptis Domini, & cæremonijs eius in Israël. Rursus dixit Athersata eis, vt non manducarent de sanctis sanctorum, donec staret sacerdos doctus & eruditus. Actorum septimo dicitur, quod Moyses est eruditus omni sapientia. Paulus gloriatur de se quod eruditus est iuxta veritatem paternæ legis. Sed & mulieres doctæ, quæ venerant, dederunt Hyacinthum, purpuram, vermiculum, byssum, pylos caprarum, spontē propria cuncta tribuentes. Et Esdras ait, Donec surgeret sacerdos vsque doctus & perfectus. & Daniel dicit. Qui docti fuerint, fulgebūt quasi splendor firmamēti. Et mox. Neque intelligēt omnes impij, docti autem intelligent. Et cum omnibus stant coram Domino maiores natu, & doctores. Sed & populus à Moysē imperari hoc sibi audit. Congregate, ait, ad me omnes maiores natu per tribus vestras atque doctores. Et Benedictus in latitudine Gad, quod in parte sua doctor esset repositus, qui fuit cū principibus populi. Christus sedit in medio doctorum, audiens & interrogans eos. Paulus se doctorem vocat Gentium, veritatem dicens, nō mentiens. Tertiū est, quod obseruatur in collatione beneficiorū, personæ virtus & morū honestas. vt in c. Cū in cunctis, de Elect. Hic queri potest, An benè vestitus debet præferri sordido aut inculto cæteris paribus ad officij administrationem? & an frater S. Francisci, qui iuxta opinionē vulgi contemptrius vestimentum gestat, debet postponi canonico benè vestito? imò an in aliquo conuentu cæteris paribus, melius vestitus debeat anteferri minus culto? quando vulgò dici solet, quod cuculla facit Monachū, & pallium philosophum: quāuis plurimi pallio tenus tantum philosophi sint, & vestis virum facit. Ecclesiasticus scripsit. Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enuntiant de illo. Ex visu cognoscitur vir, & ab occurſu faciei cognoscitur vir sensatus. Heliodoro etiam apparuerunt duo iuuenes virtute decori, optimi gloria, speciosique amictu, qui circumsteterunt eum. D. autem Ioannes habuit vestem de pilis camelorū. & apud Zachariam legitur, quod Iesus erat indutus vestibus sordidis, & Christus ad Discipulos Ioannis ait. Quid existis videre? hominē mollibus vestimentis indutū? Hodie prohdolor multi plus vestimēta respiciūt, quā

B 3

quā

Deut. 1.
Eccle. 10.
1. Mach. 1.

Exod. 35.

Exod. 36.

2. Para. 2.
1. Esdre. 7.

Nehem. 7.
Ait. 7.

Ait. 22.

Exod. 25.
1. Esdr. 2.
Daniel. 12.

Deut. 29.

Deut. 31.
Deut. 33.

Luc. 2.
1. Tim. 2.

Eccle. 19.

2. Mach. 3.

Matth. 3.
Zach. 3.
Luc. 7.

quā virtutes. Nec mirū q, apud Aulicos incultior vestitu postponitur pulchrè vestito. Sed quādo vestitus detrahit morū honestati, tū nō est mirū, quod hinc vilior persona habetur. Quātum verò addit morū honestati, frugalitati, & modestiā, tā tum quoq; authoritatis cōciliat: ad eō q, Franciscanus in suo vestitu præferri possit Canonico. Et legimus apud Val. Max. Iulio Cæsari summā laudi fuisse datū, quod honestè veste dimiserat, cū caderet i cibus cōfossus pluribus: quāvis antea eō quod discinctus ambulare soleret fuisse reprehensus. Modestia et decorū vbiq; est seruādum, à quo qui recedit ab honestate deficit, eoq; nomine improbari potest nō solū hominibus, sed & Deo: cui ordo, pulchritudo, atq; decorum placeat in omnibus. Itaq; Deus nō accipit personā ratione vestitus, sed exigit vt decorū seruetur, omnia enim, ait Paulus, fiāt in vobis honestè & secundū ordinē, qui verò ad vestitum pulchrū vel similia respicit, & huius causa aliquod beneficium ali cui tribuit, is accipit personā, vt ferè scēminā, & homines carnales facitāt. Non enim vestitus est causa, propter quā debeat dari officium, munū sue publicū: sed fides & meritū, quod quale sit, pulchrè Paulus docet, vbi inquit: Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Episcopum oportet esse sine crimine. Demum si quis cōsanguinitatis nomine det beneficiū, vel officium, is quoque incurrit crimē acceptionis personarū. Nā sic D. Hieronymus scripsit super Epist. Pauli ad Titum. Moyses amicus Dei, cui facie ad faciē loquutus est Deus, potuit vtiq; successores principatus suos filios facere, & posteris propriā relinquere dignitatem, sed extraneus de alia tribu eligitur Iosua, vt sciremus principatū in populo nō sanguini deferēdum esse, sed vitæ. At nunc cernimus plurimos hāc re beneficio facere, vt nō querāt eos in Ecclesia colūnas erigere, quos plus cognoscāt Ecclesię prodesse, sed quos vel ipsi amāt, vel quorū sunt obsequijs deliniti, vel pro quibus maiorum quispiā rogauerit, & vt deteriora taceā, qui vt clerici fiāt, muneribus imperant. Origenes quod; super illud. Num. 27. Prouideat Dñs spiritū omnis carnis. Discant, ait, electorū Principes successores ibi nō eos, qui cōsanguinitate generis cōiuncti sunt, neq; qui carnis propinquitate sociātur, testamēto signare, neq; hæreditariū tradere Ecclesiæ principatum, sed referre ad iudiciū Dei, & nō eligere illum, quē humanus affectus cōmendat, sed totū Dei iudicio de successoris electio ne permittere. Et mox: Nulla hæc populi acclamatio: nulla propinquitatis vociferatio, propinquis agrogrū & prædiorū relinquatur hæreditas, gubernatio autē populi illi tradatur, quē Deus elegit, scilicet qui in se habet spiritū Dei, id est, in quo sit claritas legis & scientiæ, vt possint eū audire filij Israël. Quæritur tamē vtrum peccet Episcopus dādo beneficium Ecclesiasticū suo cōsanguineo, vel amico, vel famulo. D. Thomas in quodlibetis respōdet: Si cōsanguineus sit equē idoneus ac cōpetitor est, vel alius esse debet, potest præferri, nisi sit metus scādali, aut mali exempli quo alij prælati ad simile vel peius inducantur, ne dent indignis consanguineis Ecclesiasticas dignitates. Alioqui cōsanguineus potest præferri alij, q, naturalis hic amor nō est cōtrarius charitati. At si minus est idoneus, nō debet præferri alij, maxime meliori, propter duas causas, prima est, quia cū possit nō reddidit melius negotiū Dñi, sed peius is qui negotiū gerit ceu nequā dispensator, altera quia pertinet ad acceptionem personarū. Cōditio enim cōsanguinitatis, amicitia, familiaritij, nō est cōditio pertinēs ad curā Ecclesiæ, vt quæ nō potest obtineri iure cō-

1. Cor. 14.

1. Tim. 3.

ad Tit. 2.

Orig. super Num. 27.

sanguinitatis, sed diuino munere, vt fide & merito à Paulo descripto. Consanguinitatis verò cōditio facit ad negotiū dispensationis hæreditariorū bonorū. Vnde si Episcopus ex his prouideat suo cōsanguineo minus idoneo ad munus Ecclesiasticum si, non est acceptio personarum. Ita amicitia, & familiaritij causa vel cōditio facit ad negotiū dispensationis bonorū labore partorū. Itaq; de his potest prout placet elargiri sine acceptionis personarū crimine. Itaq; contingit aliquā personę conditionē facere eā dignā respectu alicuius rei, nō tamē alterius rei. Sicut cōsanguinitas personæ eā acquirit dignitatē, vt quis sit dignus hæreditate, instituat heres patrimonij, nō autē vt detur ei munus docēdi, cōcionandi, aut dignitas Ecclesiastica. Sicut autē dignitas, vel munus, alicuiusq; officij administratio, datur propter merita cōdigna, eō, ne sit acceptio personarū: ne Simonia: ita honor datur in testimoniū virtutis, vt Arist. 4. Ethic. docet. Imò sola virtus est causa debita exhibēdi honoris. Fit hoc dupliciter: vel quia virtus est propria: tunc ipsi virtuosus debetur honor: vel quia virtus aliena, cuius respectu Principes & Prælati sunt honorandi, etiā si sint mali in quātum gerant personā Dei & cōmunitatis, cui præ sunt. Et eadē ratione parentes, Domini & similes sunt honorandi propter participationē diuinæ dignitatis. Quoniā Deus est omnium pater & Deus, similiter senes propter signum virtutis, q, est senectus: vnde D. Hieronymus cōtra Iouinianum scripsit, quæritur cur non Ioannes electus est Virgo? scilicet vt esset caput Ecclesiæ. Respondetur quod hoc ætati delatum est, quia Petrus senior erat, ne adhuc adolescens & penè puer progressæ ætatis hominibus præferretur. Et similiter diuites, quod maiorē locū obtinēt in cōmunitatibus, & plus eleemosynis prodesse possunt. Sin autē solo intuitu diuitiarū honoratur, est acceptio personarū, ideo quæ peccatū. Gregorius Homil. 28. sic cōmeminit, Superbia nostra retunditur, q, in hominibus nō naturā, qui ad imaginationē Dei sunt facti, sed diuitias honoramus. Ita personarū acceptio est, quādo vel indebitè honor exhibetur, vel indebitis, id est, nō promeritis mun^o publicū, vel dignitas, vel ordinis Ecclesiastici gradus cōfertur. Talē acceptionē personarū à Christi fidelibus D. Iacobus excludit. Et si res penè cōtra naturā videtur, vt sine peccato aliquis sit, attestāte D. Hieronymo in Epist. ad Oceanum, sed tamē talis eligatur, cuius comparatione ceteri dicantur Grex: qui tantū merito anteit, vt eius cura benè grex pascat, atq; ita electio personarū acceptionē excludere debet. Porro ordo* Ecclesiasticus etiā excludet personarū acceptionē. Ordo est enim parium disparium rerū sua cuiq; loca tribuēs dispositio, vt Augustinus de Ciuita. Dei lib. 19. docet. Ordo sacer est signaculum quoddam, in quo ordinato spiritualis potestas datur ad officiū. Boetius. 1. Consol. 6. metro, rectè canit.

*Sic quod præcipiti via
Certum deserit ordinem,
Lætos non habet exitus.*

Paulus mādāt, vt omnia fiāt honestè & secundū ordinē. Seneca dicit in Epist. 39. ad Lucill. Nihil autē ordinatū, q, præcipitur & properat. Et Paul^o ait, Quod De^o ordinauit his qui Euāgeliū annunciat, de Euāgelio viuere. Et panes propositiōis erāt ordinati: & quæ sūt à Deo ordinata sunt. Et quid igitur lex vsq; ordinata per Angelos in manu. Et qui resistit potestati, Dei ordinatiōi resistit. De^o quoq; legitur constituisse ordinē sacerdotū Nehe. 13. & propheta meminit ordinis sacerdotalis

1. Cor. 9.
Exo. 40.
Rom. 13.
Gal. 3.
Rom. 13.
Nehem. 13.

Pfal. 109. Melchisedech, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Hieremias dicit quod fecit ordinem Lunæ & Stellarum in cælo: in cælo est ordo stellarum & dignitas, ac unicuique tribuitur secundum usum à Deo impressum. Et qui resurgit & Deo placebit, etiã ordine quodã variabunt, sicut variant ipsa cæli sidera. Nam sic tribuitur unicuique secundum opera, & constabit Iustitia distributiva. Paulus ad Corinthios ait, quod unusquisque in ordine suo. Sicut ordinatione Dei perseverat dies: ita ordinatione Ecclesiastica constat lux in cordibus fidelium. Nam & ordo Sacerdotum Aaron celebris est, secundum quam tamen distinctio est & ordo celebris.

Heb. 7. Quare Origenes super Leuiticum ait: Agnoscat unusquisque ordinem suum, & quod dignum est, eo ordine, quem suscepit intelligat, & ita libret actus suos: ita etiam sermone, incessum, quoque & habitum moderetur, ut cum ordinis sui professione conveniat. ne audiat dicit ad se à Deo: Quia propter vos blasphematur nomen meum inter gentes. Nam ut Anastasius presbyter dixit, Non loca vel ordines nos creatori nostro proximos faciunt, sed nos, aut merita bona, scilicet quæ in ordine facimus, coniungunt, aut mala disiungunt. Itaque ordinatè ad ordines accedendum est. Nam tunc iste Gregorius in Registro casum appetit, qui ad summa loci fastigia postpositis gradibus per abrupta ascensum querit. Et ne hi qui ordinati sunt pereant, prouideri debet quales ordinentur, ut aspiciatur si vita eorum continens in annis plurimis fuerit, si studium lectionis, si eleemosynæ amorè habuerint. Nullus debet ad altare accedere, nisi cuius castitas ante susceptum mysterium fuerit approbata. Pueri ad sacros ordines nullatenus admittantur, ne tanto periculosius cadant, quanto citius ad altiora conscendere festinant. Qui verò pueros ordinat, acceptionis personarum crimine incurrat: si propter pecuniã id faciunt, Simonia est. Electio itaque, excludit ut & ordinatio, acceptione personarum, præsertim quia hoc iustitia ipsa distributiva exigit. Cassiodorus super illud Psalmi: & operatur iustitiã, inquit, quod iustitia non nouit patrem, non nouit matrem: Veritatè nouit: personam non accipit, Deum imitatur. Deus autè dominator misericors, clemens, patiens, multæ miserationis, ac verax qui custodit misericordiam in milia, qui aufert iniquitatè & scelera, atque peccata, nullusque apud ipsum per se innocens est. Qui reddit iniquitatem patrum filiis ac nepotibus in tertiam & quartam generationem. Iustus est Dominus, & omnia iudicia eius vera sunt, & omnes viæ eius misericordia, veritas & iudiciũ, & ut Iob ait. Absit à Deo omnis impietas, & ab omnipotente iniquitas. Opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias singulorum restituit eis, & paulò post: dignè, ait, Deum inuenire non possumus, magnus fortitudine, & iudicio, & iustitia, & enarrari non potest, ideò timebunt eum viri, nec audebunt contemplari omnes qui sibi videtur esse sapientes. Aperiens Petrus os suum dixit, In veritate cõperi, quia non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente qui timet Deum & operatur iustitiã, acceptus est illi. Deus enim qui homines generat, & inspirat, omnes æquos, & pares esse voluit. Eandem conditionem viuendi omnibus proposuit, omnes ad sapientiã genuit, omnibus immortalitatè spopondit, nemo enim à beneficijs eius caelestibus segregatur. Nam sicut omnibus unicuique suum lumèn æquabiliter diuidit, emit tit omnibus fontes, victum subministrat, quietemque; somni dulcissimam tribuit: sic omnibus æquitatè, veritatè, virtutemque; largitur. Nemo apud Deum seruus est, nemo Dominus.

Si

Si enim cunctis idem pater est, æquo iure omnes liberi sumus. Nemo Deo pauper est, nisi qui iustitia indiget. Nemo diues, nisi qui virtutibus plenus. Nemo denique egregius, nisi qui bonus & innocens fuerit. Nemo clarissimus, nisi qui opera misericordiam largiter fecerit. Nemo perfectissimus, nisi qui omnes gradus virtutis impleuerit. *Hæc est Dei iustitia erga omnes qui eum querunt, & diligunt, ut unicuique reddat secundum opera quæ fecit. Nunc quia opera diuersa sunt, fit hinc etiam ut iustitia variet, voceturque; distributiva, ut quæ veritatem nouit, & iuxta quod verum, æquum, & bonum ac cuique conueniens, est cuncta moderatur. Veritas vnica est adæquatio rei ad intellectum, ut Aristoteles. 2. Metaphysicorum ait. Æquitas non parit bellum. Est autem æquitas iustitia dulcore misericordiam temperata, vel iustitia omnis præter legem scriptam: & hæc epicia dicitur, vel isotis vel æquabilitas. Seruatur in congrua legum ad opus applicatione, ut potius intentio legislatoris, quam verba seruentur. Verba enim deseruire intentioni debent, non intentio verbis: tum in rerum iusta & debita commutatione, Leuit. 19. Statera iusta & æqua sint pondera. Denique; in bonorum, honorum, dignitatum proportionata participatione, ut in omni collegio æquitas seruetur, in laboribus, emolumentis, pro officiorum proportionata conditione. Hæc efficit ut iustitia distributiva sit regulata, de qua quidem in genere multa Aristoteles Ethicorum. 5. disseruit. Et quia ab hac iustitia decorum nascitur, teste Cicerone qui ait in Offi. Et iusta omnia decora sunt, iniusta omnia sic indecora sunt ut turpia, ideo Cicero in Officijs de hac iustitia agit satis plenè, & ad temperantiam atque decorum confert. Hæc iustitia exigit ut ei plurimum tribuamus à quo plurimum diligimur. A Deo autem plurimum diligimur. Itaque qui patrem, aut matrem plus amat, quam Deum, quam Christum, non est Deo, non Christo dignus. Sic iustitia non nouit patrem, non matrem, sed ipsam boni operis recompensationem, vel mali poenam: & quia in ipso bono opere quoque; partem habent pater, mater & amici, earentis iustitia nouit patrem matrem & amicos, sicut pietas declarat. Sic Deus, quia iustus, odio habuit Esau, non quia Esau, sed quia malus, & malum operabatur, quod ipsi iustitiæ est odio. Deus Iacob dilexit, quia bonus & bonum operabatur, quod Deus diligit. nam quicquid homo fecerit, semper laudabilem in suis factis inueniet Deum, si rectè egit laudabilem inueniet per instrumentum præmiorum: si peccauerit, laudabilem inueniet per iustitiam suppliciorum, si peccata confessus ad rectè viuendum redierit, laudabilem inueniet per iustitiam indulgentiarum. Hæc iustitia distributiva omnia facit laudabilia, pulchra, & optima. In hac non acceptio personarum, sed æquitas tribuens unicuique homini & rei, ius pro cuiusque; dignitate. Ab hac veniunt Amicitia, Concordia, Pietas, Religio, Affectus, Humanitas, his virtutibus vir bonus primum sui, atque deinde Reip. Rector efficitur, ut ait Macrobius. Per has virtutes via est ad æternam foelicitatem. Iustus enim ut palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur, nunquam derelinquitur, in memoria æterna erit, semper in domino lætatur, ab auditione mala non timebit. Beatus est, mortem non meruit, semper in luce splendens ambulat, semper est cum laudibus: benedictionem domini in capite gestat, coronam in lapide pretioso. *Ut igitur explosa personarum acceptione intelligamus hanc iustitiam distributivam nobis in comuni

B 5

muni

mni vita commendatam à Deo, quatenus eam obseruare debemus, idcirco ex
 sacra scriptura, quæ veritas est, & quam nos colere atque sequi iustitia mandat,
 in qua fides nostra versatur, vnde beatitudo contingit, per differentias persona-
 rum illam docebo, adiungens aliquot Doctorum & Theologorum virorū san-
 ctorum auctoritates. Lex ait, quantum quisque mereatur non quantum dare
 sufficiat existimetur. I. Si quemquam. C. de episcop. & cleri. Non enim respici-
 mus ad personas aut dona, sed ad opera, vel merita, quorum ratione fit vt vni
 hæc, alij alia dignitas, honos, vel census tribuatur, aut labor, curaque incumbit,
 vt cui tributum, detur tributum, cui vectigal vectigal, quæ Cæsaris Cæsari, quæ
 Dei Deo. Neq; sine naturali lumine iustitiæ Romanus ille ciuis suo consuli di-
 xit, Si vis me esse bonum tuum ciuem, præsta tute mihi bonum consulem. Nō
 enim personæ consulis per se tantum tribuebat, vt illi obtemperaret, sed virtuti
 consulari, & dignitati, quā sustineret. Merita itaq; cuiusq; inspiciuntur, quorum
 ratione quia officia variant, hæc obseruare sicut oportet iustitia distributua do-
 cet. * De qua me si non plenè, saltem fideliter & studiose tum me differuisse cō-
 fidam, quum per diuersitates personarum, quæ partim ratione nature, partim vi
 actionis humanæ Deo sic ordinante occurrunt, totum hoc negotium deduxero,
 & ex sacris literis illud confirmauero. Quamobrem agam primò, quo modo
 se gerant Ecclesiastici & spirituales Episcopi, atq; Sacerdotes, Ecclesiæ diaconi
 erga suum populum: tum quo modo populus se gerat erga suos magistratus ec-
 clesiasticos: quod autem sint ecclesiastici vel sæculares, quos populum vel laicos
 dicimus, id vtiq; merito vitæ cuiusq; debetur vel à seipso, vel aliunde proueniē-
 te, Deo ita volente, ad tranquillam foelicemque Reip. suæ Christianæ guberna-
 tionem. alioqui vbi hoc meritum non adest, more pecorum homines vitam
 transigunt. Ethnicæ quoq; Respub. ad diuturnitatem sui status has differentias
 vitæ cuiusq;, per dignitates, honores, labores, præmia distinxerunt. Quæ verò
 perfectius rem attigerunt omnium diutius & foelicius perdurauerunt: contra-
 riæ semper variis fortunæ miserisq; fluctibus iactatæ sunt, & corruerunt. Chri-
 stiana autem Respub. quæ est catholica ecclesia Dei perfectissimè hanc rem tenet,
 tradit, obseruat, & exercet iuxta veritatē ipsam in sacris literis, apostolicaq;
 traditione, martyrum testimonio, doctorum confessione, innocentium laudi-
 bus fundatam, corroboratam, & in æternum consignatam, sancitam, & ratifica-
 tam. Quare hæc inuicta resistit omnibus impiis, inuiolabilis & inexpugnabilis
 permanet contra infideles, contra hæreticos, schismaticos, atque apostatas, con-
 tra ignita tela diaboli. Id præsertim tantò fit verius, quò vigilantius ecclesiastici
 præstare int, & populus dicto audiens fuerit. Illis igitur primum, hisq; secundum
 cōmentarios destinavi: tertius exponet quomodo reges & principes præerunt:
 quartus quomodo plebs, atq; inferiores obtemperabunt: quintus quæ ratio se-
 niorum erga iuniores: sextus de ratione vitæ iuniorum erga seniores: septimus
 de ratione dominorum erga seruos: octauus de modo ministrorum & ser-
 uorum erga dominos: nonus de ratione maritorum: decimus de ratione vxorū.
 vndecimus de statu matrimonij: duodecimus de statu Virginitatis: vltimus
 denique de statu Viduarum. Nam de Cœlibe cum eis satis dicitur. Postea ad-
 monitiones aliquot subiungam ad eos, qui singularium operum, vsusque Reip.
 vel

Matth. 13.

Matth. 22. b.

vel sui causa variant. Itaque primò admonitionem meam dirigam ad diuies
 huius sæculi: tum ad pauperes: inde ad opifices, tum Religiosos: deinde ad Mer-
 catores, postea ad Agricolas: tum ad milites et stipendiarios: ac statim ad telones,
 publicanos, hoc est, tributorū vectigaliumq; collectores, dein ad luxuriosos, tū
 ebriosos: tandè ad homines virilis sexus in genere: postremo ad fœminas in gene-
 re. His præfecto rectè obseruatis haud exiguum ornamentū, atq; emolumentum
 non solum vnicuique mortalium hæc sequenti continget, sed ad totam quoque
 Rempub. redundabit, quinimo maximè hoc calamitoso tempore & in catechi-
 smo puerorum necessarium est, vt hoc negotium varietatis personarum, & con-
 ditionis cuiusque suæ excolendæ rectè proponatur, exquiratur, intelligatur, &
 semper inculcet, atq; obseruetur. Vt sine quo nullum officium cōstare potest,
 nulla pietas, nulla virtus etiam, sed omne malum inundet diluuij instar. * Olim
 ethnici diligentissimè officia cuiusq; tradebant, & legibus sanciebant, vt Plato
 in legibus & Rep. ostendit, Aristoteles in Ethicis, Politicis, Oeconomicis, par-
 uisque Moralibus. Panætius in Officiis, Chrysippus, Carneades, Lyppus, Aristip-
 pus, Democritus, Xenophon in dictis & factis Socratis, in Oeconomicis & in
 Cyripedia. Cicero in officiis Panætium & Stoicos sequutus, & in Tusculanis
 quaestionibus, in Republica, Seneca, Valerius Maximus, Plutarchus. D. Ambro-
 sius in libro officiorum satis declarat, quàm diligenter, quataque olim industria
 Christiani in hac parte philosophiæ exerceri solebant. Licet hoc quoq; cernere
 apud D. Gregorium de conflictu virtutum & vitiorum, in pastoralis, & in Com-
 menta. super Iob, in Historia Tobiae, in Ecclesiastico & Prouerbiis. Hoc satis
 Epistolæ plurimæ D. Hieronymi demonstrant, vt ea quæ est de vita & cōuersa-
 tione clericorum, de statu viduali, de contemptu sæculi. Regula Sanctimoniam
 . De Virginitatis excellentia & Virginitate seruanda, & de modo bene vi-
 uendi, Ad Nepotianum, ad Susannam lapsam. ad Gaudentium de institutione
 Filia, ad Pammachium et Oceanum, ad Terentiam de vera circuncisione: ad Fa-
 biolam de Veste Sacerdotali: ad Damasum Papam, de Filio prodigo, ad Cresiphō-
 tē de homine perfecto: De tribus Virtutibus: De institutione puerorum. Tum
 D. Augustinus in libro de Catechumenis, de honestate mulierum, de duodecim
 gradibus abusionum, De cōtemptu mundi ad Clericos, De contritione Cordis.
 Sermones de vita & moribus clericorum, De vita Christiana, De Disciplina
 Christiana. De charitate. De Ebrietate. De vanitate sæculi, Regula de Cōmuni
 vita Clericorum. De moribus ecclesiæ Catholicæ, De Magistro, De opere mo-
 nachorum. De Bono perseuerantiæ. De Visitatione infirmorum. Sermo de
 filio prodigo. De bono coniugali, de adulterinis coniugiis, de bono Virgi-
 nali. D. Ambrosius de officiis lib. 3. De Fuga Sæculi. De Iacob & Vita
 Beata, De dignitate Sacerdotali, Cura pastoralis, De Virginibus, de viduis,
 Ad Virgines. Instir. Virginum &c. S. Cyprianus de laude Virginitatis. Mul-
 ta habet S. Basilius, Origenes, Gregorius Nazianzenus. D. Benedictus in
 Regula. Isidorus. Boëtius de Scholaribus. Vincentij Belluacen. Speculum mo-
 rale. Hugo de S. Victore de Vita monastica. Dionysius Rikel Carthusianus de
 Regimine præfulum, de vita & Regimine Archidiaconorum, de vita Canonico-
 rum, de Vita curam animarum habentium, de institutione Scholasticorum.

De

De Vita & Regimine principum. De vita & Regimine principis Fœminæ. Directorium Vitæ nobilium. De Vita militari aliud opusculum. De laudabili vita Coniugatorum. De laudabili vita Virginum. De laudabili vita Viduarum. De Reformatione Claustralium. De Reformatione Monialium. De Vita inclusarum. De Vita & sine Solitarij. S. Bernardus ad Milites, ad Eugenium papam. Io. Gerson, de mendicitate spiritali. Instructio ad Sorores. Contra proprietarios Regulam S. Augustini professos. De Monacho inobediente. De exercitiis deuotorum. De Temperantia prælatorum. Franciscus Petrarca de Remedijs vtriusque fortunæ, Ant. Sabellici Exempla. Speculum morale Antonini. * Quam quidem partem moralis philosophiæ D. Paulus, Petrus, Iacobus, Ioannes, & Salomon, imo ipse Christus accuratè docent Matthæi capite quinto, sexto, & septimo, & vbique in os inferunt. Quemadmodum hæc crassissima est philosophiæ & Christiani hominis pars: ita turpissima & damnosissima si negligatur. Mores enim cuiusque, sibi fingere honores verè dicitur. Itaque conatum feci vt hac mea lucubratione partem philosophiæ moralis in medium reuocarem, eamque omnibus verbi diuini concionatoribus commendatam ita esse desidero, vt nunquam non hanc doceant, & inculcent, atque hanc doctrinam fidei ingenerent, augeant, illustrent, & conseruent. Quoniam fides sine operibus mortua est. Excito quidem studium hoc, & exigo: sed non satis est: viam quandam monstro, & sylvam aperio, vt qui volet, omnes autè velle debent, facile me sequi possit, & copiam infinitam dicendi, exhortandi, docendi que populum sibi parare queat, idque ne erret, ex ipsa sacra scriptura, quæ in Christo Iesu fons vitæ æternæ est. Oro igitur pium lectorem, vt hunc meum laborem inter varias occupationes huic negotio destinatum boni, æquique consulat, vtatur, & fruatur ad æternitatem vitæ cælestis, & animæ suæ salutem. Titulum verò operi indidi Parænetica Christiana, ad imitationem Isocratis parænesim ad Dæmonicum scribentis, illud idem vbique obseruans, vt omnes Christianos sui officij, suæque vocationis admoneam, & ad laudabilem vitam adhorter, quod quidem à Græcis Paræneticon dicitur.

PRIMUM THEMA.

De spiritualibus Prælatibus. Et quonam pacto ipsi sese inter communem populum regere debeant.

Summæ.

- 1 Brenis admirabilis fabricæ oculi humani enarratio præmittitur, ad demonstrandam dignitatem, & officium ecclesiasticorum.
- 2 Demonstratur quod ecclesiastici eodè modo se habent, aut saltem habere debent, sicut oculi in corpore humano, vel (vt breuius dicam) ecclesiastici oculis comparantur.
- 3 Ex functionibus oculorum demonstrantur functiones ecclesiasticorum.

Ecc-

- 4 Ecclesiastici debent esse vigilantes in custodiendo grege suo.
- 5 De manu oculata, fit quedam relatio ad ecclesiasticos, vt sint sobrii, nec facile credendo decipiantur.
- 6 Ecclesiastici comparantur onibus, quarum exemplo instituuntur, quemodo se gerant.
- 7 Ecclesiastici debent esse boni pastores sui gregis.

Officia

- 8 Officia pastorum describuntur, & quid virga pastoris significet.
- 9 Quid baculus pastoris significet?
- 10 De pera pastorali, & quomodo ecclesiastici hanc peram sibi sument.
- 11 De fistula pastorali, & quomodo ea accommodatur ecclesiasticis.
- 12 De cane pastorali, & quomodo ecclesiastici ad hunc respicere debent.
- 13 De sollicitudine pastoris ut curet gregem suum.
- 14 Qui dicuntur praelati, & qui nomine praelatorum comprehenduntur?
- 15 Diuersitates, & species praelatorum edisseruntur.
- 16 De dispensatione Regiminis praelatorum.
- 17 Quod diuersitates ecclesiasticarum personarum in ecclesia à Deo constitutæ sunt.
- 18 Nemo se debet ingerere ad ecclesiasticas dignitates.
- 19 Ex nominibus ecclesiasticarum personarum, & auctoritatibus scripturæ docentur officia ecclesiasticorum, & pœna si deficiant.
- 20 Ecclesiastici bonis operibus prælucere debent.
- 21 Quomodo ecclesiastici dicantur sal terræ?
- 22 Quomodo ecclesiastici sint lux mundi?
- 23 Quomodo ecclesiastici sint ciuitas super montem.
- 24 Quomodo ecclesiastici comparantur lucernæ accensæ?

Ad mirabilem certè fabricam oculorum Galenus in libro de Vsu partium prodidit. Pretiosissimi enim omnium partium humani corporis sunt oculi: & qui lucis vsu vitam distinguant à morte: ignobilissimisque animalibus nulli ut ostreis, aliis imperfectiores, quibusdam concharum etiam dubij, peccines enim (inquit Plinius) si quis digitos aduersum hiantes eos moueat contrahuntur videntes, & solenes fugiunt admota ferramenta. Quadrupedum visus talpis non est, oculorum tamen effigiem deprehendes, si pratentâ detrahas membranam, nobilissimo omnium animalium homini ad imaginem & similitudinem Dei creato perfecti insunt oculi, quo argumento facile colligitur nobilissimam esse partem. Neque enim vlla ex parte maiora animi iudicia cunctis animalibus desunt, aut insunt, sed homini maxime, id est, moderationis, clementiæ, misericordiæ, odij, amoris, tristitiæ, lætitiæ. Contuitu quoque multiformes, truces, toruæ, flagrantes, graues, transuersi, limi, submissi, blandi: profecto in oculis animus inhabitat, hi sedes, nuncij, palatia, & imago illius ardent, intenduntur, humectant, cõnuiuent. Hinc illa misericordiæ lachrymæ. Hos cum osculamur, animum ipsum videmus attingere. Hinc fletus, & rigantes ora riuu, quis ille humor est in dolore tam fecundus & paratus, aut vbi reliquo tempore? Animo autem videmus, animo cernimus, oculi ceu vasa quædam visibile eius partem accipiunt atque transmittunt. Sic magna cogitatio obcaecat abducto intus visu, sic in morbo comitiali nihil cernimus animo caligante. Itidem hos tanquam animi nostri benigni testes & indices mittimus, aut eruere dicimus. Paulus namque ad Galatas scribit. Testimonium enim perhibeo vobis: quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis, & dedissetis mihi, vult namque significare, quod Galata toto animo se diligebant: vnde statim subiungit: Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis. Et propheta loquitur. Omnium oculi sperant in te Domine, sed maxime hominum: oculi sperant in Deum, vnde & calum respiciunt: Quare sic canit Ouidius.

Gal. 4. b.

Pro-

*Pronaque cum spectent animalia cætera terram:
Os homini sublime dedit, calumque videre
Inssit, & erectos ad sidera tollere vultus.*

Sed dicet nunc aliquis: quorsum hæc de oculis? Quoniam propositum est demonstrare, quo pacto sese prelati in ecclesia Dei constituti gerere debeant erga suos inferiores, quod sit officium, quæque partes illorum: quatenus communem inter populum viuant atque conuersentur. Illud autem primum naturalibus rationibus quas etiam æthnicum lumine naturæ, doctrinæque; vi sequuti sunt, declarare oportu- num videtur: tum auctoritatibus sacrarum literarum, atque consuetudinum argu- mentis. Ideo ab oculis exorsus sum, omisis multis aliis exemplis, quædoquidem ijs optima ratione à theologis comparantur prelati & doctores Ecclesiæ. Ut pote qui debet alios dirigere, aliorum curam gerere, aliisque præesse. Hezechiel propheta inquit. Statura quoque erat rotis & altitudo, & horribilis aspectus, & totum corpus oculis plenum in circuitu ipsarum quatuor. Rursus cap. 10. Et omne corpus earum, & colla, & manus, & pennæ, & circuli plena erant oculis in circuitu qua- tuor rotarum, & rotas istas vocauit volubiles audiente me. Eadem prorsus ver- ba apud Ioannem Apoc. 4. fere leguntur, & in conspectu, ait, sedis, tanquam mare vitreum, simile crystallo, & in medio sedis, & in circuitu sedis quatuor ani- malia plena oculis ante & retrò. His locis quidem prelatos, doctores, ac predica- tores diuini verbi designari quis non animaduertit, quanquam diuus Hierony- mus commentarijs super Ezechielem interpretetur lucem, & fulgorem, cuius ma- iestate totum orbem replent: tamen facile intelligimus eam lucem in charta, vel li- bro scripto non posse lucere, sed in hominibus librum vitæ obseruatis, et docenti- bus, qui ideo sic à Christo appellatur: Vos estis lux mundi. Non potest ciuitas absco- di supra montem posita: neque accedat lucernam, ut ponat eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum, qui in cælis est. Ideo quo- que Paulus Corinthijs scribit: Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris: quæ scitur & legitur ab omnibus hominibus ministrata nobis, & scripta non atramē- to, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Pau- lus namque non scriptos libros, aut sententias, aut ut epistolas haberi, ut lucem aut ut oculos, sed ipsos predicatores discipulos suos afflatos spiritu Dei viui suas episto- las dicit. Ecquid mirum? nam D. Petrus manifestò id exponit, Et habemus firmio- rem, inquit propheticum sermonem, cui benefacitis, attendentes quasi lucernæ licenti in loco caliginoso, donec dies illucescat, & lucifer oriatur in cordibus ve- stris. Hinc D. Gregorius in pastorali ita scribit. Lux gregis est flamma pastoris: de- cet enim dominici pastoris & sacerdotis moribus & vita clarescere, quatenus in eo tanquam in lucis suæ speculo plebs sibi commissa & eligere quid sequatur, & vide- re possit quid corrigat. Sed quid multis opus est? Prelati ecclesiæ, haud dubie sunt oculi, oculique esse debent. Si Greci de suis duobus oculis gloriati sunt, atque Athe- nas unum, Lacedæmonemque; alterum oculos vocauerunt propter excellentiam rerum gerendarum. Spartani vna cum socijs de interitu, excidioque; superatorum Atheniensium diu deliberantes, delendosque; esse cæsentibus socijs, negauerunt Sparta- ni se ex duobus Græciæ oculis alterum eruturos. Quare minime equidem prelatos, utpote dignitate,

Ezech. 10. cap.

Ezech. 10.

Apoc. 4.

Matth. 5.

Marc. 4.

Luc. 8. &

11.

2. Cor. 3.

2. Pet. 2.

Zacharia
5. ca.

Apoc. 5. b.

Zach. 2. c.

Hier. 2. f.

Psal. 13.

Rom. 1.

dignitate, cura, atque eruditione cum pietate cæteris mortalibus præminentes vocare possum oculos? Sed Christus Dominus noster à Zacharia designatur oculus: ait enim. Hæc est Amphora egrediens, & dixit. Hæc est oculus eorum in vniuersa terra, rursus adde quod in apocalypsi Ioannis agnus dicitur stans in medio seniorum, tanquam occilus, habens cornua septem, & oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei, missi in omnem terram. Hinc Apostoli atq; horum discipuli & prælati, doctoresque ecclesiæ, & qui sacerdotes vocantur à Christo acceperunt gratiam sancti spiritus, & dona septem sancti spiritus administrant, testante D. Ioanne. Hæc cum dixisset, insufflauit, & dicit eis: Accipite spiritum sanctum, quorum remisistis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. Quid amplius? credo itaque quod satis demonstratum est, optima ratione, ac auctoritate Theologica prælatos, doctores, prædicatores vt discipulos Christi breuiter sacerdotes vocari oculos. * Nunc consideremus quo nam pacto ad formam oculi, oculiq; exemplo prælati cognoscere possunt, quemadmodum inter communem populum sese debeant habere, quod facile erit, si applicemus vsus, actionesq; oculorum ad corpus, corporisque membra. Nam si sicut se oculi ad corpus, ita prælati ad populum suum se gerant, haud dubie optima forma Christianæ Reipublicæ elucescet, & constituetur cæteris respondentibus bonæ gubernationi. Nam non solum vt oculi sunt, sed etiã vt pupillæ oculi. Vnde sic Zacharias 2. cap. ait, Qui enim tetigerit vos, tæget pupillam oculi mei: quia ecce ego leuo manum meam super eos, & erunt prædæ his qui seruiebant sibi, & Hieremias in Threnis. Cap. 2. Per diem inquit & noctem non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi. Equid aliud est Sol in mundo omnia suo calore vegetans & seruans, quàm oculus Dei. Hinc apud Hesiodum hæc leguntur sensu tali interpretata de Sole.

Cuncta videns oculus Iouis, & simul omnia versat.

Et apud Homerum, Iliad. tertio.

Sol qui cuncta vides, tu singula qui auribus hauris.

Sed & clarius est oraculum redditum Nicocreonti Cypriorum regi, in quo habetur illud de Sole: Oculus lucens splendidum lumē solis. Plurima huius generis testimonia recitat Macrobius: eò qui velit recurrat. At in Sole posuit suum tabernaculum Deus, inquit Psalmista. Itaque non mirum si verè Sol laudetur in Hymnis Orphei, huiusque Solis tanquam secundi post Deum numinis vi atque imperio rerum natura regatur, & bene se habeat. Sed quod est in mundo Sol: id in homine oculi, & in ciuitate Dei Christus. Atque huius sacerdotum, qui sicut Sol in firmamento fulgebunt. Sic nanq; legitur apud Danielem, qui enim docti fuerint (quos haud dubie prophetas & sacerdotes intellexit) fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Nunc videamus vsus oculorum aliis partibus necessarium, vt hinc de officiis prælatorum fidelius, veriusque ratiocinemur. Primum est opus oculorum lucem distinguere à tenebris, atque quod proximum est, vitam à morte separare: tum perducere ad cognitionem Dei, rerumque naturæ, atque ad illius adorationem: Vt patet ex primo capite Pauli ad Romanos, dum ait, Inuisibilia enim Dei à creatura mundi, per ea quæ facta sunt

sunt intellecta conspiciuntur. Inde corpori notum facere, quæ vtilia, iocunda, atque ad conseruationem sui necessaria sunt, & vt ea possit adipisci, declinare fugienda, eaque amoliri. Denique amicitia conciliandæ, aut inferendi belli signa capere, instrumenta monstrare, necessariaq; pro vt opus est, & vt subministrentur efficere, actionumq; gressus dirigere, quanquã magna adeo, multaque munera obeunt, vtiliaq; præstat: tamè paucissimis nutrimentis egent, suãq; conseruationis, partiũque suarũ vigilantissimam curã agunt, nec vlli partium quamuis ipsi laborent per se iniuriam, nec morbum, nec malum inferunt, sed citissimè, & maximo acerbissimoq; dolore alijs partibus compatiuntur, adeo vt si lippietem videat oculum, statim lippiant & ipsi, & vnius oculi effectus alteri protinus comunicatur, nec alibi citius animi corporisq; mutationes, aut mala animaduertuntur, quàm in oculis, & per hos fit fascino, multaq; similes ligationes, quæ nescio an hodie tuto exponi debeant. quoniam fere homines eis, quæ à Deo optimo ad bonos vsus sunt creata, facta, atque concessa, abutuntur ad malũ, sed stupèdè sũt ligandi soluendiq; rationes per oculos: neq; hoc veteribus ignotũ fuit prodente Plinio, & attestate sacra scriptura, Gene. 30. cuius generis infinita exẽpla adducere possem, si etiã huius esset instituti: has oculorũ functiones imitetur Prælati. Primo veritate ipsam (quæ lux est in mentibus humanis) à mendacijs discernat, doceat & obseruent: tũ vitã hanc hominũ mortale cõmutent in vitã immortalẽ, idque vt faciant verè, nõ sint Sapientes mundi, sed tanquã veri Dei imitatores, Deũ viuũ & Dominum nostrũ Iesum Christũ adorando, laudando, ac prædicando indefinenter corã populo suo, atque inde denuncient populo virtutes, vt has sectando imbuatur bonis moribus, bonaq; disciplina, per quã & quæ cõmoda, quæq; grata sapiat, & faciat, & possideat: abundantes in omni bono: instituãt populũ fugere infidias diaboli, mudi, atq; carnis, superare tentationes, nõ haurire vanitates: vt charitatẽ ædificet, & quæcunq; sunt augẽdæ cõseruandæq; religioni Christianæ promoueat, ac dissidia, Hereses, contentiones, æmulationes prorsus tollant è medio, & populi sui gressus pedesq; in viã pacis dirigat. Frugalitatis exẽplis, vt quã Pythagoras omnibus ingerebat, genitricẽ scilicet virtutũ præmineant, & oblato benignè nutrimento ab alijs vtantur ad necessitatẽ, & tẽpore oportuno cõmisericordia opus est lachrymis eleẽmosynarũ irriget & aspergat egenos ex populo suo, & ad peregrinos quoq; oculos misericordes cõuertant, hospitioq; excipiant, nudos vestiant, egros inuisant, in carceratos cõsolentur, sitientes reficiant potu, esurientes pane, captos redimant, & insepultos condant. Sint vigilantissimi in custodiendo grege suo, nec vel minimã ouẽ de centũ perdant. Imitetur Argũ illũ Iunoniũ, vnoq; obdormiẽte oculo alter vigilet, & in officiũ succedat, iuxta illud.

Lumina quot quondam Iunonius Argus habebat,

Tot vigilans vigiles pastor seruabit ocellos.

Huius etiam diligentia ergo Leones solent subijci sacris columnis, aut lateribus portarum, & valuis templorum, & gallus in pinnis collocari turrium, vt Alciatus testatur reætè.

Instantis quod signa canens det gallus Eor;

Et reuocet fessas ad noua pensa manus,

Turribus in sacris effigitur aenea mentem,

C

Adsu-

*Ad superos peluis quod reuocat vigilem:
Est leo sed custos oculis quod dormit apertis
Templorum idcirco ponitur ante fores.*

Nec abs re est, quod sacrosancta catholica Ecclesia seruat diligentissimè vigi-
lias, quæ admodum paulò post declarabitur, cū de igne Vestæ, & igne viuo Moy-
saico, de Dracone, de manu oculata agemus. Postea verò Prælatus in Ecclesia nō
se solum, suosque defendet, sed etiā nulli iniuriā inferat, vel minimo verbo ledat
cum omnibus amicitiam seruet: nisi quatenus ipse, & Deus conditor læsus illatā,
aut imminētē iniuriam depellendā censent adm otis brachiis, linguis, pedibus,
externoque pro necessitate rei auxilio ascito. Si quæ premi intelligit, primus sit,
qui illud depellendum arguat, ac conetur, nullumque malum patiatur aut admit-
ti, aut inultum præteriri, aut non digno modo expiari, pœnitentiæque leuari. Pro-
ditū est de Paulino Episcopo Nolensi, quod tempore Vandalorū ipse se in serui-
tutem tradiderit pro redemptione filij cuiusdā viduæ: adeo boni Prælati exēplo
Christi suorū cōmiseratione ducuntur. Porro quis nescit, dormiētibus pastoribus
lupos superuenire, gregēq; dilaniare, dæmōnes insidiari, & rapere leonū rugien-
tiū instar. Vnde. D. Petrus, Fratres inquit, vigilate, & sobrii estote, quia aduersa-
rius vester diabolus tanquā leo rugiens circuit, quærens quæ deuoret, cui resistite
fortes in fide. Vnde & Paulus iubet omnē armaturam Christiani militis induere
Præpositum, vt possit resistere in die malo, & in omnibus perfectē stare. Debent
orare in spiritu, & in ipso vigilare in omni tempore, in omni instantia, & obser-
uatione pro omnibus sanctis. Christus clamat, Vigilare, Vigilare. Petrus clamat
Vigilate, diuus Hieronymus itidē Vigilare, & dormitantiā pessundat, neq; enim
aliud est hominis vita, quàm vigilia, vt ait Plinius, & doctissimus nostri tempo-
ris Vigilius suo ingeniosissimo simbolo testatur. Si Pastores dormiunt, iam oues
dissipantur, dilaniantur. Si oculus dormit, cætera membra externorum incurfi-
bus, milleque iniurijs obnoxia sunt. Hoc & Culex Vergilianus docebit imperi-
tiores. Si Pastores aliqua heresi infecti sunt, statim cōmunicatur populo. Quid di-
cā de clauibus ligādi, & soluēdi, quas ipse Christus Petro atq; discipulis suis tradi-
dit, horumque successoribus legitima successione, ordinatione, atque confirma-
tione. Sed postea patebit, quonam pacto ligent, soluant, dæmonia eijciant, tra-
dāt dæmonibus, deuoucant lethaliibus, liberent rursus. Quam ob rem vere sacer-
dotes sunt oculi: insuper oculi habent tunicas septē, tres humores, spiritū vnum
essentia, distinctione triplicem, sunt rotundi, atque ad omnem casum volubiles.
multis verò modis à natura muniuntur contra iniurias externas atque internas.
Hæc quidē omnia in sacerdotibus requiruntur, nimirum administrationes septē
sacramentorū atq; spiritū Dei, professions trium virtutū Theologicarum, ado-
rationes diuinę naturę essentia vnus, persona triplicis continuæ, rotis Euangeli-
cis insidentes, atque ad omnē fortunā præmuniti armatura Christiana, ex qua cly-
peus fidei locum genarum explet, quæ quidē efficiunt, ne opus sit occæcare ocu-
los, vt quarū præsidio, promptoq; obsequio contra externa friuola, pericula, mu-
nera, atque iniurias sint tuti. Thebanis cōcedatur etiā peplo addito genas magis
obuelare. Atqui ipsa natura potētior est, expeditiorque ascititio illo & sicato ob-
nubēdi genere. Prælatus itaq; Clypeo Euangelicę fidei se munire potest aduersus
omnia

1. Pet. 5. c.

Eph. 6.

omnia mala, ignita quoq; tela diaboli. Sed null⁹ esset finis, si totā hęc analogiā
persequeretur. * Antequā tamē hoc loco definā, ab oculis trāsgrediar ad manū ocu-
latā, qualis esse debet ipsis Prælatis, & cuius loco annulos quoq; gēmis ardētibus
flāmæ instar insignes in digitis probatissimo & antiquo ritu optimi ac prudētes
Prælati gestant. In ipsos namque omnium maximē cōpetit illud Epicharmi dictū.
Sobrius esto, & memento non credere, articuli enim hi mētis sunt, cuius tale est
Epigramma.

Ne credas (Epicharmus ait) non ebrius esto,

Hi nervi humanæ membraque mentis erunt.

Ecce oculata manus credens id quod videt, ecce

Pulegium antiquæ sobrietatis olus.

Quo turbam ostenso sedauerit Heraclitus,

Mulxerit & tumida seditione grauem.

Sed idē hic Heraclitus hominē propter oculū, & oculū propter mūdum esse
cōditum assererat: quod si planius exponatur ad nostram materiā. Ecquid homo
est cōditus vt sit sacerdos Dei, aut filius Dei, & filius Dei, nisi vt sit Deus? vos dij
estis, & filij vestri dij exercitus sunt, & dedit his potestatem filios Dei fieri, scriptura
ipsa sic loquitur. Pupilla autē oculi perfectissimas rerum imagines etiam si mini
ma, reddit tamen qualiūcunq; eas? ita in Prælatis omnium rerū à Deo creatarum,
diuinæq; voluntatis similitudo & imago esse debet, qua illustrēt, ducant, atq; re-
gant suū populū. * Transamus ad oues, quarū, quæ foetorū sunt antiquo natura-
liūque vocabulo haud absimili ab oculi nomēclatura dicuntur Schytis, & Phrysijs,
Cimbrisque Oyien, vnde & ouium nomen Latinis deriuatum videtur. itaque
harum exemplo demonstremus etiam Prælatorum officia. Nā quæ admodum se
gerit ouis in genere omnium animalium: Ita Prælati se habebūt haud dubiè in huma-
no genere. Christus nāq; dicit de ipsis. Ecce ego mittō vos sicut oues in medio lu-
porū. Rursus: Oues meę vocē meā audiūt. Et D. Petrus. Eratis, inquit aliquādo si
cut oues errātes, sed cōuerse estis nūc ad Pastore, & Episcopū aiarū vestrarū. Et
Psalmista ait. Nos autē popul⁹ eius, & oues pascuę eius. Rursus Esa. Ca. 53. dicitur:
Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisq; in viā suā declinauit, & dedisti
nos tanq; oues effemus: Et paulò post, æstimati sumus tanquam oues. Ipse ve-
rò Christus agnus & ouis in sacra scriptura nominatur. Sicut ouis ad occisionem
ducetur, & tanquā agn⁹ corā tōdente se obmutescet, nec aperiet os suū, & agnus
Dei qui tollit peccata mūdi, & catabāt omnes canticū agni: est igitur Christus ag-
nus, est ouis, est aries, quæ pro delicto offerri De⁹ voluit, vnde iuxta Esd. in veteri
testamēto præceptū erat, vt pro delicto arietē offerret. In crepatur Israël à Dño, q
nō obtulerūt arietē holocausti, & victimis suis nō glorificauerūt ipsū. Sicut mis-
sus est Christus, ita ipse misit suos discipulos, quos nūc Prælatos vocamus, sacer-
dotes: Prælati igitur sint agni, sint oues, sintq; arietes, qui pro Christo, & populi sui
defensione nō formidēt se offerre, martyriūq; pati: neq; verò indigne ferāt, quod
nomē ouis venerabile ipsis assigno. Etenim Fabi⁹ ille Maximus, qui solus re Ro-
manā cōtra Hānibalē cūctando restituit, magno applausu ex morū clemētia, &
q illo nihil penit⁹ esset placidi⁹, ouiculæ nomē fortitusest. Sed etiā ab ouib⁹ quæ
coronate præcedebāt, ouātes dicti sunt Imperatores, atq; celebriore, sed minori di-
cto triūpho lecti, insignesq; vrbē reb⁹ bene gestis intrabāt, vocātur pecora. Ideo

Ioan. 10.

Matth. 10.

Ioan. 10.

1. Pet. 2.

Psal. 94.

99.

Esaie 53.

Psal. 43.

Esaie 53.

Añ. 8.

Ioan. 10.

Apoc. 15.

Num. 7.

1. Esd. 10.

Esaie 43.

do, quod pacis formā docēt suæ naturæ ductu, nullū est mitius, minusq; noxiū animal, quā pecus. Vnde miror, cur Plinius stultissimā vocet naturā illius, confesus tamē, quod magna est gloria pecori vel in placamētis deorū, vel in gratia velle rum, pax vel pacis, si ordine retrogrado legatur, exprimit vocem scap, quæ nobis pecus significat, quasi pecus pacisq; animal dixerit aliquis. Est igitur Prælatorum, atque sacerdotum illud officium primū ac principale, vt pacem seruent, pacis formas omnes modosque doceant, & confirmant. Verum enim illud est Virgilij.

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

Et Christus vbiq; pacem imprecatur, inculcat & mādāt. Et vulgo dici solet, Vbi pax, ibi Deus. D. Petrus, Paulus ac catholici omnes nihil solēnius, maiusque scribunt suis discipulis, quā illud Gratia & Pax vobis. Sacerdotes itaque, qui Dei ministri sunt: in primis autem Prælati, sanctā festamq; colendā pacē, & in populo suo tueantur, & ipsi erga omnes seruent exemplumq; exhibeant, & hac in parte oues imitentur, vt ipsa Ecclesia Christi, quæ pace floret, bellorum verò improbitate, inclementiaque scinditur, & laniatur, cohæreat. Annotandum est etiā, quod sparſe oues audito tonitru facillime abortiūt: iunctæ simul nihil periculi sentiūt, vnde animal est valde gregabile. Prōinde Prælati haud dubie inter se concordēs esse debent, & tanquam vniti vinculo vno firmissimoque mutua pacis. Si quidē tunc nullū tonitru, nullus hostis, & ne portæ quidē inferi præualebunt aduersus eos. Est autē omni iniuriarū patientissima ovis, & mansuetudine sua quū luporū rapacitati nequeat resistere, cœtu suo se defendit, pastorisq; ductu vni⁹ vel pluriū prout numerus exigit, tutatur. vnde res postulat, vt Prælatus nō solum sit ovis, sed etiā Pastor, quo & se, & gregē curæ suæ creditū à lupis, atq; insidijs infestisq; animalibus, ac morbis protegere possit. Sic Petro mandatū est à Christo, vt oues suas pasceret, & ipse Christus se bonū vocat pastorē, vt qui ponat animam suā pro ouibus suis. Mercenarius autē quū videt lupū venientē, fugit. De Christo sic Ezechiel ait, Pastor vnus erit omnium eorū. Et Zacharias inquit, percutē pastorē, & dispergetur oues, vnde & Ioā. 10. habetur, Fiet vnū ouile, & vn⁹ pastor. & Paul⁹ ad Hæbreos scribēs vocat illū magnū ouium pastorē, & Petrus de illo. cū apparuerit Princeps Pastorū, accipietis immarcescibile gloriæ coronā. Sic Christus summus est pastor, & huius successor, & cui ipse clauēs tradidit Vicarius D. Petrus, & Sancta sedes apostolica D. Petri, huiusq; successores cui⁹ quidē diuina prouidentia pastoralis plurimi cōstituūtur pastores gregis dominici. Vnde D. Paul⁹ Ephesijs sic scripsit, & ipse dedit quosdā quidē Apostolos, quosdā autē prophetas, alios verò Euāgelistas, alios autē pastores & doctores ad cōsummationē sanctorū, in opus ministerij, in ædificationē corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitatē fidei, & agnitionis filij Dei, in Virū perfectū, in mensurā ætatis plenitudinis Christi, vt iā nō simus paruuli. Sunt autem Prælati Ecclesiæ Christi Pastores, qui simili se modo habere debent erga suū populū, sicut bonus pastor erga suas oues, sic nāq; summi pastoris Christi clamātis, Pasce oues meas, & oues sūt, & ouium pastores. Nūc quid in pastoribus desyderetur exponendum est obiter. Primū est vt habeat virgā & baculū. Ad hæc duo respexit Dauid, quū ait: Virga tua & bacul⁹ tuus ipsa me cōsolata sūt, scimus autē q. Pastores virgā habēt, qua feriūt aberatēs oues. Vnde leuitici legitur, Qmniū decimarū bouis, ouis, & capræ, quæ

Ioan. 10.
Ezech. 37.
Zach. 13.
Matth. 26.
Ioan. 10.
Hab. 13.
1. Pet. 5.

Eph. 4.

Psal. 22.

Leuit. 27.

quæ sub pastoris virga transeunt, quicquid decimū venerit, sanctificabitur Domino. Non eligeretur nec bonum nec malum, nec altero cōmutabitur. Atqui Prælati hæc virga à Deo etiā traditur. Vnde Gregorius in pastoralis sic habet, Ab imperitis, inquit, quanta temeritate pastorale magisterium suscipitur? quum sit arrium, regimen animarum, hoc est, magisterium disciplinæ, vt culpis discretè nouerit parcere, & piè refecare. Virga autem est nota magisterij disciplinæ: scriptum est enim quod Deus dixit Moyſi, Virgam quoque hanc sūme in manum tuā, in quā facturus es signa. Habuit & Aaron summus Pontifex Virgam. Dixit Dominus ad Moyſen. Dic ad Aaron, tolle Virgam tuam, & extende manum tuam super aquas Aegypti, & super fluuios eorum & riuos, & paludes, & omnes lacus aquarum vt vertantur in sanguinem. Admirabilis est autē præ ceteris virgis hæc Aaronis virga, quæ sicca floruit in medio aliarum Virgarum. Nā & Principes tribuum omnium Israēl habebant Virgas, mandatoq; Dei iubebantur per Moyſen singulas tradere ipsi summo sacerdoti, quæ positæ sunt in tabernaculo testimonij, vt seruetur ibi in signum rebellionum filiorum Israēl, & quiescant querelæ eorum à me, ne moriantur. Nūc non est ignota causa, cur reges auream virgam habent, quartò capite Ester legitur, quod Ester timuit virgā regis, Deinde quod Rex Virgam auream, quā tenebat manu, extendit contra eam pro signo Clementiæ: Propheta ait, Virga directionis virga Regis. Argentea vulgo præfertur Ecclesiasticis virga, argumento puritatis. vnde & candidę vestes assunt.

Nam synceri animi & mentis stola candida pura.

Hinc syndon sacris linthea grata viris.

Præfertur autem virga ea omnibus Ecclesiasticis, vt norint, meminerintque quod ipsi sub disciplina altissimi, & sanctæ Ecclesiæ viuunt, sicut ait Propheta. Et disciplina tua corripuit me vsque in finem, & disciplina tua ipsa me docebit. Deinde vt sciant etiā regere populum fidei ipsorum commissum. Qua de causa animaduertitur Romæ, quod adhuc sacerdotes virgam manu tenent albam, puram, quum confitentes audiunt. Et ea maxime qui dicti sunt Pœnitentiarij, in signum remissionis peccatorum, & clementiæ vtuntur. Neque hoc nouum aut mirum videri debet, tanquam temerè fieret: legitur enim ludicum sexto, quod Angelus Domini tenebat virgā in manu, & summitate eius tangebant carnes & azymos panes, & ascendit ignis de Petra, & carnes, azymosque consumpsit. Est & ferrea virga, quæ Domini est, & hæc terribilis, de qua apud Prophetam Dauid habemus, Et reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos. De hac D. Lucas videtur esse loquutus, cum ait. Ille autem seruus qui cognouit voluntatem Domini sui, & non se præparauit, & non fecit secundum voluntatē eius, vapulabit multis: qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis. Præceptum est autem Prælati vt populum pascant in virga à Domino: sicut Michæas Propheta ait: Pasce populum tuum in virga tua, gregem hæreditatis tuæ habitantes solos in saltu. Vnicuiq; patrifamilias viro Christiano virga tradita est. Prouerbiorum. 13. dicitur, quod qui parcat virgæ, odit filium suum. Rursus Prouerbiorum 22. Stultitia colligata est in corde pueri, & virga disciplinæ fugabit eam, Adeo latè patet hæc virga pastoris. Nunc de baculo addam, Latior enim

Exod. 4.

Exod. 7.

Num. 27.

Ester 4.

Ester 5.

Psal. 44.

Psal. 17.

Judic. 6.

Psal. 2.

Apo. 2. 12.

19.

Michea. 7.

Prou. 13.

Prou. 22.

De Baculo.

enim expositio Ecclesiasticae disciplinae ad Canonicum ius pertinet. Pastoralis autem baculus alio nomine pedum dicitur: de quo illud apud Virgilium extat carmen.

*At tu sume pedum, quod me cum saepe rogaret,
Non tulit Antigones: & erat tum dignus amari,
Formosum paribus nodis atque aere Menalca.*

Huic pedo innituntur, vel progredientes suum corpus sustentant, & quasi pro pede utuntur, hoc pedo lupos accedentes repellunt, maioraque animalia, gregi nocitura arcant, & venenata occidunt, ut serpentes, viperas atque similia. Ad cuius similitudinem Ecclesiastici quoque baculum tenere debent: erit namque haud alius hic quam is, quem gubernator navis tenet, quo tanquam clauo nauem regit, & à Scylla, Charybdi, Syrtibus, scopulis, maloque cursu nauem deflectit & liberat, tutamque navigationem praestat. Vnde haud sine maxima ratione Praelati Ecclesiae clauigeri dicuntur. Sciunt enim se assidere gubernaculo navis Ecclesiasticae, eiusque baculum ipsorum manibus esse creditum, qui clauus vocatur. Nam quod ad clauus attinet, quarum respectu etiam clauigeri dicuntur, alterius est considerationis. Si bene hunc clauum dirigant, praesens est salus nauiculae Christi: sin autem male, protinus mille incurrunt pericula, merusque naufragij ante oculos versatur. Qua de causa gubernator nauis, in qua Ionas vehebatur, accessit ad Ionam, & dixit ei: Quid in somno deprimeris? surge & inuoca Deum tuum, si forte recogitet Deus de nobis, & non pereamus. Haud dubie assidentibus clauo, totius nauis, omniumque qui in nauis vehantur salus esse debet curae & cordi. Ad eundem modum intelligitur hic Pastoralis baculus, cuius adminiculo fulti Ecclesiastici suum gregem ducere, assistere, defendereque possunt. Hunc baculum ex mandato Dei Moyses praecipit gestare in manibus suis populum Israel. Sic autem ait, comedetis illum. Renes vestros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculum in manibus, & comedetis festinanter. De hoc baculo ait Zacharias Propheta. Haec dicit Dominus exercituum. Adhuc habitabunt senes & anus in plateis Ierusalem, & viri baculus in manus eius praeter multitudinem dierum. Huius baculi subsidio licet transire Iordanem. Hic baculus plus profuit Dauidi quam maxima arma, quae illi tradiderat Saul. Sic scriptura habet. Dixit Dauid ad Saul, non possum sic incedere, quia usum non habeo, & deposuit ea, & tulit baculum suum quem semper habebat in manibus: & elegit sibi quinque limpidissimos lapides de torrente, & misit eos in peram Pastoralem, quam habebat secum, & fundam manu tulit, & processit aduersus Philistaeum. An ne hoc loco funda loco potentis virgae fuit? ut certum, sed tamen pro dubio qui velint, possunt mouere. Exemplum Euangelici bellatoris Dauid proponitur, cui plus funda aut virga confert ad victoriam, quam ingens vis armorum. Debet autem esse solidus baculus, & nodosus non arundineus, ne ruina contingat. Sicut Ezechiel testatum reliquit. Super faciem terrae cades, non colligeris, neque congregaberis. Bestijs terrae & volatilibus

Ion. 1.

Exod. 12.

Zach. 8.

1. Reg. 17.

Ezech. 29.

libus caeli te ad deuorandum dedi, & scient omnes habitatores Aegypti, quia ego Dominus, pro eo quod fuisti baculus arundineus domui Israel. Contra de virga forti & baculo victorioso sic propheta Hieremias. Consolamini eum omnes qui estis in circuitu eius, & vniuersi qui scitis nomen eius, dicite, quomodo contracta est virga fortis, & baculus gloriosus? descende de gloria. Nam ut fortis baculus plurimum conducit ad victoriam, atque gloriam: Ita arundineus etiam praeterquam quod non iuuat, malum infert. Hoc 4. Regum. 18. declaratur. Haec dicit Rex magnus, Rex Assyriorum: Quae est ista fiducia, qua niteris? forsitan inisti consilium ut praepares te ad praelium. In quo confidis, ut audeas rebellare? an speras in baculo Arundineo, atque contracto Aegypto, super quem si incubuerit homo, comminutus ingreditur manum eius, & perforabit eam. Sic est Pharaon Rex Aegypti omnibus, qui confidunt in eum. Idem ab Esaiia Propheta pronuntiatur de baculo arundineo. Tandem pulcher vsus atque doctrina de virga & baculo à D. Gregorio libro Moraliu[m] vicesimo annotatur. Miscenda est lenitas seueritati, faciendo quoddam ex utroque temperamentum: ut neque multa asperitate exulcerentur subditi, neque nimia benignitate soluantur. Hoc nimirum illa tabernaculi arca significat, in qua cum tabulis virga simul & manna erat: quia scripturae sacrae scientia in boni rectoris sit pectore. Sit virga discretionis, sit manna dulcedinis. Et paulo post. Hinc Dauid ait, Virga tua & baculus tuus. &c. Virga enim percutimur, & baculo sustentamur. Sit ergo discretio virgae quae feriat, sit & consolatio baculi, quae sustentet. Hactenus ille. Neque immerito veteres Sapientiae dediti & Poetae Herculi tribuerunt clauam, & simul ramos Oliuae: nimirum ut discretè vteretur claua, & oleum clementiae affunderet rigidae disciplinae, per quod perpetuus vigor & vigor tranquillitatis, pacis, & felicitatis consequendus esset. Nimum prolixus forem, si in haec expatiarer: mihi monstrasse loca satis est, ex quibus haurire licet, quo nam pacto Ecclesiastici sese gerant erga suorum gregem.

* Ceterum cui adhuc grex deest, quamuis artem atque modum pascendi optime teneat: tamen opus est verumque ipsum dicitur, ut si velit pastoralia ferre insignia primum omnium preuideat sibi de grege, in cuius quidem collectioe nulla opus est virga, nulla adhuc pera, non adhuc duabus tunicis, non pecunia in Zona, non calceamentis, nondum enim ardua, aspera, spinosaque itinera calcanda sunt. Itaque verisimile ac optime Christus benedictus mandatum dedit suis Apostolis, dum eos adhuc non modo ut operarios messis, sed ut pastores aliquando futuros dimitteret ad praedicationem Euangelij. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam: dignus enim est operarius cibo suo. Verum factis pastoribus, ut qui iam gregem collegissent, dedit potestatem ligandi & soluendi, tradidit clauis regni caelorum D. Petro, & huius successoribus, aperuit modum accipiendi stateram, ut soluerent didrachmam, iussit ut facerent sacculos, qui non veterascunt, Thesaurum non deficientem in caelis, quo fur non appropriat, neque tinea corrumpit. Sed etiam oculi non defuerunt Christo, neque discipulis eius, quamuis Angeli ministrarent illi, & miraculis omnia guber-

Hier. 28.

4. Reg. 18.

Esai. 26.

Psal. 22.

Matth. 10.

Luce 10.

Matth. 16.

Matth. 18.

Matth. 17.

Luce 12.

Ioan. 12.

13.

Ioan. 18.

Act. 4.

Act. 5.

Act. 7.

2. Timo. 4.

1. Cor. 16.

Act. 6.

Act. 13. b.

1. Cor. 5.

1. Cor. 9.

Orosius

lib. 7.

Luc. 22.

1. Timo. 3.

ad Th. 1.

gubernaret, suoque Imperio obedientissima haberet. Iudas enim erat loculos habens, colligens ea, quæ mittebantur: neque virgam solum postea habuerunt, sed gladium quoque, vt legitur Ioannis. 18. Simon ergo Petrus habens gladium, eduxit eum, & percussit pontificis seruum. Pecunias collegerunt, vt pote pretia possessionum diueditarum, Constituerunt diaconos mensarum, Vestimenta sufficientia habuerunt, Et tenim deposuerunt vestimenta secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus, & Paulus scribit Timotheo, vt penulam quam reliquit Troade apud Carpum afferat secum. Collectiones quoque pecuniarum fecerunt, sicut constat ex decimo sexto capite primæ Epistolæ ad Corinth. Sicut Pastor, qui gregem habet, vtitur virga, baculo, pera, ita haud dubiè Ecclesiastici in cura gregis constituti virgam habere debent, baculum & peram. Virgam inquam disciplinæ, de qua Paulus ad Hebræos ait. Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris dum ab eo argueris: quem enim diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit. In disciplina perseuerate. Hac virga D. Petrus percussit Simonem Magum, Ananiam, & Sapphiram vxorem eius. Hac virga D. Paulus percussit Elymam magum, & fornicatorem Corinthiacum tradidit dæmoni. Ab hac virga dependet ius excommunicationis Ecclesiasticæ. Quandoquidem tor curis & instrumentis pro grege suo vigilat pastor, æquum est etiam, vt sicut Paulus ait 1. Corinth. 9. capite. Quis pascit gregem, & de lacte gregis non māducat? Quinimo vt de superfluis lanis eius se suoque vestiatur. Sed meminerit semper illud Orosij: Boni pastoris est tondere pecus, non deglubere. Et ad defensionem sui, suique gregis sciat verum esse illud Christi, Quādo inquit misi vos sine sacculo & pera & calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt: Nihil. Dixit ergo eis, sed nūc qui habet sacculum, tollat similiter & peram, & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium. Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me. Ad hæc oportet Episcopum esse hospitem. Quamobrem ea materia, per quam hospitalitatem exercere potest, illi quoque subministranda est: vt sicut virtus hospitalitatis ad vniuersam multitudinem piam redundat: ita quoque cōmuni collatione præbeatur subsidium & subleuamen præstande huius virtutis. Qui enim cupiunt de fructu gaudere, debent quoque onera perferre, & ad labores cōtribuere. Porro pastores habent fistulas, quibus demulceat aures pascētis gregis, partim vt securior agat, partim, vt acquirendo pabulo interior obedientiorque fiat. Vnde sic Vergilius de Pastoribus canit.

Mecum vna in siluis imitabere Pana canendo.

Pan primus calamos cera coniungere plures

Instituit. Pan curat oues, ouiumque magistros. Et.

Est mihi disparibus septem compacta cicutis

Fistula, Dametas dono mihi quam dedit olim.

Vel adest tibia. Vnde alibi sic idem.

Incipe Manalios mecum mea tibia versus.

Enmuero Ecclesiastici pastores verastibias habent, quibus oues suas continent in securitate, & bonitate, de quibus Ecclesiasticus habet cap. 40. Tibiæ & Psalterium suauem faciunt melodiam, & super vtraque lingua suavis. Nam licet Pastores sine tibijs etiam occinant, iuxta illud:

Eccle. 40.

CAN-

Cantando longos memini me tondere soles.

Et illud contra.

Carmina nulla canam, nam me pascente capellæ

Florentem cytisum, & salices carpetis amaras.

tamen cantus Ecclesiasticus longè suauissimus est. Paulus namque ait, & nolite inebriari vino in quo est luxuria, sed impleamini Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in Psalmis, Hymnis & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestri, Deo gratias agentes semper pro omnibus. Quoties intonat propheta, Cantate Dño canticum nouū? Sed huius materiæ ostium aperuisse est syluam monstrasse. Illud addam, quod ad maiorem custodiam sui gregis pastores sociant sibi fidum canem, qui suo latratu oues in officio contineat, & lupos feraque arceat. Quo etiam modo illud ab optimis Episcopis fit, qui diuitiosos habent, linguaque pollentes Doctores, declamantes ad populum vt in probitate perseuerent, & à malo declinent, quodque bonum est, faciant, inquirant pacem, & persequantur eam, prohibeant linguam à malo, & labia ne loquantur dolum. Neque inique ferant, quod eos canibus comparo, dicente scriptura. Lingua canum tuorum ex inimicis de ipso. Sed & Esaias malos verbipredicatores vocat mutos canes, vnde sic ait. Canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes, & amantes somnia, canes impudentissimi nesciuerunt futuritatem contra se gerunt boni canes. Tobij sexto legitur quod Tobias profectus est, & canis sequutus eum: sic boni canes sequuntur præcepta Domini, & pro horum obseruatione nunquam cessant latrare. Quod verò antiqua consuetudo obtinuit, vt haberent canes ad defensionem gregis, patet ex tricesimo Iob. Nunc autem inquit, derident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei. Quanta verò sollicitudine pastor tueatur suum gregem, & vt omni bono simul abundent, Christus paucis expressit, dum inquit, Bonus pastor ponit animam suam pro ouibus suis. Nisi bene affectus sit pastor erga suum gregem, nihil proderunt Virga, Baculus, pera, gladius, fistula, calciamenta, canis denique & cantus: sicut illo Epigrammate pulchre testatur est.

Effuso cernens fugientes agmine turmas,

Quis mea nunc inflat cornua? Faunus ait.

Mercenarius namque etiā omnia prædicta pastoralia habeat, tamē quū viderit lupū venientē fugiet, & pro cātu Evangelico nō nisi raucedinē habebit. Atque aded multū est induisse animū paternū sincerūque & amantissimū Salutis populi sui. Quisquis Prælati fuerit, nisi ex animo bene velit suo gregi, nisi pro hoc sit sollicitus noctes & dies, nisi omnia faciat ad sui gregis defensionem, & ornatum, frustra vtitur disciplina Ecclesiastica, & cæteris à Deo cōcessis ad populum bene regendum, ad pascendas oues Christi: vnde toties Christus interrogans dixit D. Petro. Petre amas me? pascere oues meas. Ecquid voluit? Haud dubiè illud voluit declarare, quod bonus pastor debet ponere animā suā pro Ouibus suis, amare illas sicut Christum: vt pote quæ Christi sunt partes, atque inde consequetur vt bene poterit pascere illas. Hoc fecit Petrus, hoc D. Iacobus, hoc Paulus, hoc sancti Episcopi in Ecclesia Christi constituti olim fecere,

C 5

taque

atque etiamnum faciunt, contra Hæretici, non nisi pecuniã venantur, non curant gregem, vt quem vel obulo vendant lupis, homines ex vera progenie Iudæ enati, digni æternis gehennæ pœnis: hi enim omne disfidũ, dissipationem, miserias, bella, cædes, atq; chaos malorum inducunt: illi verò quantis viribus possunt, prorsus student ea à suo grege propulsare, gregem in tuto, tranquillo atque pacato vitæ huius atque immortalis inde statu constituere, vt sit vnum ouile, vt agnum verum sequantur quocunque iuerit, & semper eius archiducis vocem audiant atque concelebrent. Idque non solum in terra promissionis, aut vt poëtæ fingunt in campis Elysijs, sed in cœlesti paradiso, vbi pro varijs laboribus, molestijs, iniurijs, supplicijs ab impijs illatis, flores immarcescibilis coronæ dabuntur. Hunc nanque finem certum boni pastores spectant, atque huc omnia dirigunt, scientes quod nos sumus populus Dei, & oves pascuæ eius, vt intrare possimus portas eius in confessione, & atria eius in hymnis, tum si ardua patiantur, consolationem habebunt. Existimo enim, ait diuus Paulus, quod nõ sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. His in genere prælibatis de hoc themate quomodo se prælati erga suũ populum gerant, subiungam loca particularia sacre scripturæ. Vnde plenissima sylua aperietur, vt qui velit ad eam accedat, atque inde haurire poterit copiosorem materiam, pleniorẽque intellectum huius thematis. Paucis nanque declarauit quod sit officium cõstituti in aliqua dignitate Ecclesiastica, sumptis exemplis ex ipsa rerum natura. Quorum primum fuit ab oculo, alterum ab ouibus, tertium à pastoribus desumptum: igitur ne plura quàm tria saluti alioqui destinata pocula prælibem, hinc subsistere par & æquum est. Loca autem ad quæ lectorem remitto sunt hæc.

Quis prælatus est constitutus in Ecclesiastica dignitate?

Innocentius ait Cap. de summa Trinitate, & Cap. de Iud. decernimus, quod prælatus est largè sumendo omnis qui habet curam animarum, vt Episcopi, Abbates, presbyteri ac sacerdotes dicti nimirum omnes. *Species prælatorum venerabili dignitate atque ordine distinguendæ occurrunt, idque bifariam fit, vel iuxta veram rei ipsius excellentis naturam: vel iuxta communem opinionem, sensum, atque declarationem.

Quantum ad primum sic Ioannes Chrysostomus differuit, vt habetur distinctione 40. Multi sacerdotes, & pauci sacerdotes. Multi in nomine, & pauci in opere. Videte ergo fratres quo modo sedetis supra cathedram, quod non cathedra facit sacerdotẽ, sed sacerdos cathedram. Non locus sanctificat hominem, sed homo sanctificat locum. Non omnis sacerdos est sanctus, sed omnis sanctus est sacerdos. Qui benè sederit super cathedram, honorem accipit cathedræ. Qui malè sederit, iniuriam facit cathedræ: ideoque malus sacerdos de sacerdotio suo crimen acquirit non dignitatem. In iudicio enim tuo sedes: si quidem benè vixeris, & benè docueris, populũ instruis: si benè docueris & malè vixeris, tui solius condemnator eris. Nam benè viuendo & benè docendo populum instruis quo modo viuere debeat: benè autè docendo & malè viuendo Deum instruis quomodo debeat te condẽnare. Idem ait, Quicũq; desyderauerit primatũ in terra, inueniet confusionẽ in cœlo, nec inter seruos Christi cõputabitur, qui de primatu tractauerit.

uerit. Nec vnusquisq; eorum festinet, quomodo alijs maior appareat, sed quomodo omnibus inferior videatur: quoniam non qui maior honore fuerit inter homines, ille est iustior, sed qui fuerit iustus & inferior, ille maior. Hactenus ille. D. Hieronymus eodẽ modo distinguit Cõmen. in Leuit. Si quis vult esse pontifex, non tam vocabulo quàm merito imitetur Moysen & imitetur Aaron: quid enim dicitur de eis, qui non decedunt de tabernaculo Domini. erat ergo Moyses indefinenter in tabernaculo Domini. Quid autem ei opus erat? vt aliquid aut à Deo disceret, aut vt ipse populum doceret. Hæc duo sunt pontificis opera: vt à Deo discat legendo scripturas diuinas, & sapius meditando: aut populum doceat, sed illa doceat, quæ à Deo ipse didicerat, non ex proprio sensu vel humano corde, sed quæ Spiritus sanctus docet. Porro si respiciamus ad communem vsitatamque ordinationem eorum, qui in Ecclesiæ dignitatibus præcellunt, ac generaliter clerici vocantur, eo quod à sorte sunt dicti, vel electione fortis locũ explẽte, tum occurrunt sacre personæ antiqui testamenti alię & alię noui testamenti, in illo sacerdotum Aaron, & horũ summus pontifex, Leuite, & Nazarej: in hoc sacerdotes, quorum summus pontifex Christus, & huius successores vsque in præsentem diem summi pontifices Rom. tum Episcopi, quorum alij Archiepiscopi, alij Metropolitanij, & qui aliquando fuere chorepiscopi, primò presbyteri fuere etiã dicti, nomine paulatim transeũte ad sacerdotes minoris administrationis. Tempore Syluestri introducti sunt Cardinales vt collaterales ministri Pontificis summi, & ex quibus Episcopis adiunctis alijs vacante sede Apostolica sine dilatione eligendus est pontifex: tum abbates, & qui monasterijs præfecti varia nomina fortuantur: inde pastores parochiani dicti, horũque Sacellani Sacerdotes omnes, in his verum est, vt inferiores suis superioribus honorem exhibeant & obediant, quam teste Hieronymo in epistolam ad Titũ, olim idẽ presbyter, qui Episcopus, & antequam diaboli instinctu studia vel schismata in religione fierent, & diceretur ego sum Pauli, ego sum Apollo, ego sum Cephæ: consilio presbyterorũ communi Ecclesiæ gubernabatur. Postquã autem vnusquisque eos, quos baptizauerat, suos esse putabat, nõ Christi, in toto orbe decretũ est, vt vnus de presbyteris superponeretur, & schismatum semina tollerentur. Sicut ergo presbyteri sciunt se ex Ecclesiæ consuetudine, ei, qui sibi præpositus fuerit esse subiectos, ita Episcopi nouerint se magis consuetudine, quã dispõsitionis dominicæ veritate presbyteris esse maiores, & in communi debere Ecclesiam regere. Hinc idẽ ad Neopolitanum sic scripsit. Esto subiectus pontifici tuo, & vt parentem animẽ ama. Sed Episcopi sacerdotes sciãt se esse, nõ dominos. Honorent clericos quasi clericos, vt ipsis episcopis clericis quasi Episcopis honor deferatur Scitũ est illud oratoris Domitij. Quis ego te inquit habeam vt principem, quum tu me non habeas vt Senatorẽ? De minoribus ordinibus nihil addo, vt qui dignitatẽ prælati nondũ obtinet, sed huius imperio subiecti sunt. Apud prælatos itaq; talis debet esse dispõsitiono regiminis, vt Moral. vicesimo D. Greg. prodidit, vt is qui præest ea se circa subditos mësura moderetur, quatenus arridẽs timeri debeat, & iratus amari. Vt eũ nec nimia læticia vilẽ reddat, aut immoderata seueritas odiosum. Huc referri possunt quæ in lib. de dignitate sacerdotali D. Ambrosij, & quæ D. Greg. in suo Pastoralij, & in Registro, & S. Bernard. in lib. consyderationũ, D. Aug. verba hic quoq; annotanda

1. Tim. 5.

tanda videntur, vt quæ plurimum presbiteros excitare debent, quæ velint bene præesse. Sic enim in com. super illud. 1. Timoth. 5. habet: Præsbyteri qui bene præfunt vita & doctrina digni habentur à subditis duplici honore, scilicet vt spi ritualiter eis obediant, & exteriora bona ministrent. Boni enim dispensatores & fideles non solum honore sublimi præmiari debent, sed & terreno. vt non cō tristentur indigentia sumptuum & gaudeant obedientia spiritualium. Instantior enim sit, si non humilietur inopia, & crescit in illo auctoritas, quum vider se etiã in præfenti laboris fructum percipere, non vt abundet, sed vt non deficiat. Proinde qui præfunt, sicut D. Gregorius testatur, non ex locorum vel generis dignitate, sed morum nobilitate innotescere debent, nec vrbium claritate, sed fidei puritate. Adde huc illud D. Hieronymi super Epistolam Pauli. 1. Timo. 5. Tanta, inquit, debet esse conuersatio & eruditio pontificis, vt omnes motus & gressus & vniuersa eius opera notabilia sint: Veritatem mente concipiat, & eam toto habitu resonet, & ornatu, vt quicquid agit, quicquid loquitur doctrina sit populorũ, debet efficere vt sit operarius, & operari⁹ dignus mercede: vt in Homilia sua. D. Gregorius scribit. Quid nos ô Pastores agimus, quando mercedem consequimur, & tamen operarij nequaquam sumus? Fructus quippe sanctæ Ecclesiæ in stipendio quotidiano percipimus, sed tamen pro æterna Ecclesia minimè in prædicatione laboramus. Pensemus cuius damnationis sit sine labore percipere mercedè laboris: hic ecce ex oblatione fidelium viuimus, sed quid pro animabus fidelium laboramus? Illa in nostrum stipendium sumimus, quæ pro redimendis peccatis suis fideles obtulerunt: nec tamen contra peccata eadem vel orationis studio, vel prædicationis (vt dignum est) insudamus. Quinimo illi quoque, vt idem ait, præ cæteris Deum videre sublime meretur, qui fidelibus gregibus præesse sollicitè sciunt. Et dũ ipsi piè super gregem suum vigilant, diuina super eos gratia largius coruscet. Sapientissimus Rex Salomon in cap. 6. lib. Canticorum comparat Ecclesiam exercitui bene ordinato, dicens: Terribilis est vt castrorum acies ordinata. Nam sicut in vno exercitu necesse est vt sit vnus Imperator, qui sub se habeat Duces, Tribunos, Antesignanos, Capitaneos, Centuriones, Decuriones, &c. Ita & in Ecclesia oportet esse caput vnum, quod sub se habeat Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, Decanos, Pastores & presbyteros cum Diaconis & Subdiaconis, veluti gregarios milites. Neque enim decuit Christũ Ecclesiã suã sine regimine in terris relinquere. Propterea diuus Paulus Ephe. 6. cap. dicit quod Christus vbi cõscendisset super omnes cœlos, posuit in ecclesia quosdã quidem Apostolos, quosdã autè prophetas, alios verò Euangelistas, alios autè Pastores & doctores. Quare? Ad consummationem ait sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Propter quam causam & ipse Christus post suam resurrectionem commisit Petro suas ipsius vices ter illi iniungendo, vt suas pasceret oues. Eadem de causa ex omnibus suis discipulis duodecim elegit, quos vocauit Apostolos: Et alios septuaginta, quos binos & binos misit ante se prædicare verbũ Dei. Et hæc Hierarchia talisque ordo manebit in Ecclesia vsq; ad finè seculi, testante beato Paulo ad Eph. 4. ac dicente. Donec occurramus in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei in virum perfectum, in mensurã ætatis plenitudinis Christi: vt iam non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur

Distic. 40.
nos qui.
1. Tim. 5.

Can. 6. a.

Ephe. 6.

Ephe. 4.

omni

omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in astutia ad circumuentionem erroris, hoc autem non erit nisi post consummationem seculi: manebit ergo hæc acies ordinata castrorum in Ecclesia vsque in finem seculi. * Verumtamè ad hanc functionem nemo sese ingerere debet: sed ad eam legitimè assumi & ordinari debet: quemadmodum Apostolus monet Hebr. 5. Nec quisq; inquit, sumat honorem, sed qui vocatur à Deo, quemadmodum Aaron. Non enim à seipso venit Moyses ad filios Israel, sed missus à Deo, Exod. cap. 4. Sic missus est Hieremias cap. 1. sic Isaias cap. 6. sic Ezechiel cap. 1. sic Apostoli cap. 10. quod etiam ipsum nomen indicat. Nam Apostolus idem sonat quòd missus. Sicut (ait Ioan. 20) misit me pater, & ego mitto vos. Propterea qui non missi, à seipsis veniunt: & non missi prophetant, id est, concionantur, nulla legitima potestate ad hoc ordinati, fures, latrones, pseudoprophetæ, atque lupi rapaces vocantur: qui nihil aliud student quàm oues furari, perdere atque mactare conantur. De quibus apud Hieremiam conqueritur Dominus cap. 14. falso prophetæ vaticinantur in nomine meo, non misi eos, & non præcepi eis, neque loquutus sum ad eos. Et cap. 23. Non mittebam prophetas, & ipsi currebant, non loquebar ad eos, & ipsi propheta- bant. Et Dominus, Ioan. 10. Qui non intrat inquit per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est, & latro. Non intrat per ostium qui ordinaria legitimaque auctoritate ad id munus non est vocatus & assumptus.

18 * Porro autem hæc vocabula Apostolus, Propheta, Euangelista, Episcopus, Pastor, Doctor, sunt officij vocabula, & sua significatione indicant quid agere debeant qui ad similia officia sunt assumpti. Videlicet superintendere gregi, ne lupo veniens dispergat oues: pascere: regere, ducere oues illasque docere verbo & exemplo: corrigere, arguere, ligare & absolueri vbi & quando opus est, hoc mandauit Christus Petro post resurrectionem suam, quando ter dixit illi: Pisce oues meas, hæc & Apostolis commisit auctoritatem, quãdo dixit Math. 18. Quæcunq; alligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlis, & quæcunq; solueritis super terram, erunt soluta & in cœlis. Et post resurrectionem Ioan. 20. cap. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, quorum retinueritis, retenta erunt. Propterea diuus Paulus Act. 20. illos sui officij bene admonet, dicens. Attendite vobis & vniuerso gregi in quo vos posuit spiritus sanctus episcopos, regere ecclesiã Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Et. 1. Timoth. 4. cap. Attende tibi & doctrinæ: insta in illis, hoc enim faciens te ipsum saluum facies & eos qui te audiunt. Et in. 2. ca. 4. Prædica verbum, insta opportunè, importunè: argue, obsecra, increpa, in omni patientia & doctrina. Et Petrus Apostolus in priore epistola cap. 5. Pascite (ait) qui in vobis est gregem Dei, prouidentes non coactè, sed spontaneè secundum Deum, neque turpis lucri gratia, sed voluntario, neque vt dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. Contra autem facientibus diuina scriptura væ intonat, vt Hieremias. 23. cap. de pastoribus, ait, qui dispergunt & dilacerant gregem pascuæ meæ. Ideo hæc dicit Dominus Deus Israel ad pastores, qui pascunt populum meum. Vos disperdistis gregem meum, & eieistis eos, & non visitastis eos: Ecce ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum, ait Dominus Deus Israel. Et apud Ezechielem cap. 34. Væ pastoribus Israel, qui pascunt semetipsos. Nonne greges à pastoribus pascuntur? Lac comedebatis, & lanis operiebamini

Hebr. 5.

Ioan. 20.

Hier. 14.

Hier. 23.

Ioan. 10.

Ioan. 21.

Math. 18.

Ioan. 20.

Act. 20.

1. Tim. 4.

2. Tim. 4.

1. Pet. 5.

Hier. 23.

Ezech. 34.

riebamini, & quod crassum erat, occidebatis, gregem autem meum non pascebatis: quod infirmum fuit non consolidastis, & quod egrotum, non sanastis: & quod contractum, non alligastis, & quod abiectum, non reduxistis, & quod perierat, non quaesivistis: sed cum austeritate imperabatis eis & cum potestate. Et apud eundem prophetam cap. 3. Filij hominis speculatore posui te domui Israel, & audies de ore meo verbum, & annuntiabis eis ex me. Si dicete me ad impium. Morte morieris, non annuntiaveris ei, neque loquar fueris, ut auertatur a via sua impia, & viuat ipse impius, in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram.

* Ceterum non satis est Praelatis, si populum verbotenus moneant, exhortentur, doceant, increpent & corripiant. Verum etiam in omni virtutum genere illis praedicere debent: ne similes sint illis de quibus Dominus Matth. 23. ait. Dicunt & non faciunt, alligant onera grauiora, & importabilia, & imponunt ea super humeros hominum, digito autem suo nolunt ea mouere, sed potius sint Christo similes, de quo scribitur Actuum. 1. cap. quod cepit Iesus facere & docere, prius facere, deinde docere, propterea Paulus ad Romanos. 2. cap. Qui dicunt & non faciunt, eos acriter reprehendit dicens. Tu qui confidis teipsum esse ducem caecorum, lumina eorum, qui in tenebris sunt, magistrum infantium habentem formam scientiae, & veritatis in lege. Qui ergo alium doces, teipsum non doces: qui praedicas non furandum, furaris: qui dicis non mœchandum, mœcharis: qui abominaris idola, sacrilegium facis, qui in lege gloriaris, per prauaricationem legis, Deum inhonoras. Quod si lex euangelica omnibus promiscue iubeat sobriè, iuste, ac pie viuere: quanto magis qui in sublimiori, & excellentiori sunt dignitate constituti inferiores sobrietate, iustitia, ac pietate superare debent. Nam ut D. Chrysostomus ait. Quemadmodum Saul ab humero sursum super vniuersum eminebat populum. Ita & qui alijs praefert, omne vulgus populi in omni virtutum genere excellere debet. Hinc Christus Dominus apud Mat. cap. 5. graphicè depingit, quales esse debeant Praelati. Nam alloquens suos discipulos, vniuersos quoque ipsorum successores, episcopos, ac pastores ecclesiae, sic ait. Vos estis sal terrae, si sal euauerit, in quo salietur? Ad nihil ultra valet, nisi ut mittatur foras, & conculetur ab hominibus. Vos estis lux mundi: Non potest ciuitas abscondi super montem sita: neque accendit lucernam, & ponit eam sub modio, sed supra candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt, quibus in verbis Christi quatuor metaphoras adducit, ex quibus quatuor excellentiae, quatuorque periculi sit Ecclesiasticorum praetorum, & pastorum status, ac dignitas patet. Prima metaphora a sale desumpta est. Secunda a luce. Tertia a ciuitate super montem sita. Quarta a lucerna accensa. De quibus nunc aliqua dicere nobis est necesse, ut intelligant spirituales praelati, quo pacto erga populum se regere debent. Quantum igitur ad primam metaphoram attinet, breuiter dixit. Vos estis sal terrae: at in breuitate verborum grandis latet sensus, & rationi vis magna subest. * Audiamus igitur quae sit analogia salis ad praelatos Ecclesiae. Sal a foetore carnis vindicat, & a putredine cibos condit, & sapores palato gratiores efficit. Omnia sine sale insipida, omnia cum sale temperata, sunt sapida. Quum ergo ait, Vos estis sal terrae: perinde est, ac si diceret. Vestrum est verbo, & exemplo alios a corruptela vitae praeseruare, & ab infecta praemunire doctrina: Deoque acceptos, & gratos facere. Vtrumque enim praestare oportet praelatum & pastorem Ecclesiasticum, ut & ipse sit incorruptus fide, & moribus: ad haec ut ab alijs omnem

eximat corruptelam. Verumenimvero quemadmodum sapido sale nihil vitiosius, ita nihil est fatuo sale contemptius, cuius ne ad agrum quidem stercorandum vllus est usus: quia sterilitatem secum affert. Aliae res licet deficient, ad aliquid tamen aliud valent, exempli gratia. Progignit vinum quum vapescit, acetum. Ita profecto praelati, pastores, & doctores Ecclesiastici, omnibus magno sunt vsui, si rectè doceant, ac bene viuant: verum si desipuerint, omnibus magno sunt offenculo. Sed quo pacto queret aliquis, sal istud euanescit aut infatuatur? Gemina ratio. Primum si quis habet scientiam abutatur ea in superbia, & per mentis suae elatam philantiam, scientiae suae loquitur aduersa, vel conscientiae contraria, sciens veritatem taliter niti, est veritate in iniustitia detinere: est lucernam sub modio ponere, est mendacio veritatem impedire: est sal sapientiae, in salem fatuum praeposterè commutare: est verbum dicere contra spiritum sanctum. Et hoc fuit peccatum Scribarum, & Pharisaeorum, qui tenentes clauem scientiae, nec ipsi intrabant, nec alios intrare permittebant. Hoc est, nec ipsi in Christum credere volebant, ut salui fierent, nec alios in eum sinebant credere. Istud fuit & scelus Arrij, Istud scelus omnium haesiarcharum, quos ideo Spiritus sanctus, remedio poenitentiae iudicauit indignos, quia scienter veritatem impugnant. Propterea eum, qui eiusmodi est, tanquam haeticum post vnam, & alteram correctionem Paulus vitare monet, Sciens, inquit, quia subuersus est, & delinquit, quum sit proprio iudicio condemnatus. Alia item ratione sal istud infatuatur: si videlicet praelati, aut pastores Ecclesiastici dicta, factaque vitijs scateant, si ambitio ne turgeat, simonia disluant, auaritia corrumpantur, voluptuaria libidine conciscantur: si cum laudis sacerdotijs, potius quam erogandis eleemosynis inuigilauerint. Et tenim per huiusmodi remoras, verbum Dei plausible suo sine priuatur. Propterea terribili combinatione percillit Dominus hoc fatuo sale redundante, dum ait, Foras eijciatur, ut ab hominibus conculetur: hoc est, ut caeteris sit ludibrio, & contemptui, atrocius olim discruciadus. Nam seruus sciens voluntatem Domini, (ait Christus) & non faciens, vapulabit multis. Hanc salis metaphoram protulit Christus, per eam indicare volens, quanto in periculo versentur praelati, pastores, & doctores, si ut oportet munus sibi creditum non exequantur. * Deinde lucis metaphoram subiungit dicens: Vos estis lux mundi. Triplex lux est: quaedam non illuminata sed illuminans: non alicunde lucem mutuans, sed ex sese lucem irradians, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et ille est, qui dixit, Ego sum lux mundi. Alia est lux prius illuminata, & postea illuminans: quales sunt Apostoli, & Apostolici viri: prius a Deo illuminati. Deinde alios illuminantes, quibus haec dicitur. Vos estis lux mundi. Alij sunt illuminati quidem, sed illam non habent facultatem, nec auctoritatem, ut alios illuminare, aut erudire possint, quales sunt idiotae, laici, ac praeter mulieres. Nunc autem quemadmodum quod superius dictum est: Vos estis sal terrae, non ad solos Apostolos, verum etiam ad vniuersos praelatos, Episcopos, & pastores Ecclesiasticos Apostolorum successores dictum putamus, ita & quod hic dicitur, vos estis lux mundi, non solum Apostolos, sed omnes scientiam Dei habentes concernit, qui sic a patre luminum sunt illuminati, ut alijs praelucere possint: & mortaliu corda erroru tenebris offuscata illuminare, quod omnes viri Ecclesiastici iuxta suam vocationem singuli praestare debent: qua de causa spiritus sanctus per Malachiam Prophetam protestatur dicens: Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem de ore eius exqui-

exquirēt, quia angelus Domini exercituum est. Porro autem natura luminis est, ut lucem, ac splendorem (quocunque feratur) emittat: ad hanc ut tenebras adibus illatas quantoties expellat: sic & lucere debent praelati, pastores, & doctores Ecclesiastici verbo, & exemplo, doctrina, & vita in vniuerso Christianismo. Quid agere debeant Ecclesiae speculatores, pastores & doctores duabus metaphoris salis & lucis docuit Christus: duabus consequentibus docens, quae cauenda sunt illis. Prior à ciuitate montana, posterior à lucerna *accensa defumitur metaphora. 23. Quantum ad priorem attinet sic ait. Non potest ciuitas abscondi super montem posita. Super montem aedificatur ciuitas, ut sit tuta, & hostibus inaccessibilis, ut tanquam è specula hostem eminens ferociter aduentantem prospiciens, praemunire se possit, ac tela illius securius eludere. Sunt igitur praelati, & Apostolici viri super montem & petram Christum aedificati, & constructi, ne vacillent, ne vincantur, ne quippiam terrore cedant imbelles. Deinde meminerint se in aeditiori loco positos, & ob id necessarium esse, ut quo propius ad Christum accedunt, eo firmiores sint, atque perfectiores, factoque doceant praelatos Ecclesiasticos se veros esse, atque germanos. Ad hanc solertem suae vitae rationem habeant, quia mons in eminenti vertice quos continet, (velint nolint) omnibus reddit conspicuos. Et quia à plurimis conspiciuntur, ideo pluribus sunt offendiculo, si male viuant. Quamobrem aeternum vix eisdem Dominus interminatur dicens: *Matth. 18.* Vix homini illi per quem scandalum venit. *Matth. 18. cap.* Postrema metaphora est de *lucerna accensa. Neque, ait, accedunt lucernam, & ponunt eam sub modio, 24. sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt. Ac si diceret: Vos quos iam dixi esse lucem mundi, non idcirco luminosam scientiae, ac sapientiae claritatem, ex arcano thesauro lucis diuinae accepistis, ut sub inerte silentio tegamini desides, nec perperuis contenti latibulis abscondamini, sed ut per vestrum ministerium Christus sol iustitiae illucere possit. Nam ut *Matth. 13.* scribitur, dormientibus hominibus superuenit homo inimicus, qui tritico superseminauit Zizania: sic praelatis, & magistris Ecclesiae dormientibus, ac negligentibus inimicus homo superseminat Zizania in cordibus fidelium, hoc est, in vnitatem fidei superfundit dogmata haeticorum: hoc in Petro, & Iuda figuratum est. Etenim dormiente Petro cum socijs in horto vigilabat Iudas cum Scribis & Pharisaeis in domo Cayphae, sic saepe contingit, ut dormiente praelato, & bono magistro Ecclesiae, vigilent impij, haeserarchae, ut virus suum effundant in cordibus fidelium. Nam sermo eorum, ut Paulus ait, ut cancer serpit, & semper proficiunt in peius errantes, & in errorem mittentes, quapropter oportet illos esse vigiles, nec abscondere debent lucernam sub modio: Lucernam itaque doctrinam vocat euangelicam: quam sub modio, iuxta Matthaeum, ponere non licet: nec subter lectum, ut Marcus habet: nec in abscondito secundum Lucam, sed super candelabrum. In abscondito lucernam ponit, qui peccatorum tenebris verbum Dei obnubilat, & philautia sua lumen veritatis offuscat. Ponit sub modio, qui diuitiis huius saeculi, & curis auaritia Dei verbum suffocat: Ponit subter lectum, qui securitatis, & quietis amans, ocio marcescit, luxu corrumpitur, voluptate dissiuit. Docet ergo Christus qualem praelatum, & episcopum, qualem pastorem, & doctorem esse oportet: nimirum sal terrae: lucem mundi: montem excelsum: & lucernam accensam.

5 censam. Idem docet & Paulus licet alijs verbis ad Titum scribens. Primo enim capite sic habet. Oportet Episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem: *ad Tit. 1.* non superbū, nō iracundū, nō vinolentū, nō percussorē, nō turpis lucri cupidū, sed hospitalē, benignū, sobriū, iustum, sanctū, continentē, amplectentē eū, qui secundū doctrinā est, fidelē sermonē, ut potēs sit exhortari in doctrina sana, & eos qui cōtradicūt, arguere. Et rursus ca. 2. In omnibus, ait, te ipsum exhibe exemplum *ad Tit. 2.* bonorum operum, in doctrina, in grauitate, in integritate, verbum sanum, & irreprehensibile, ut qui ex aduerso est, vereatur: nihil habens dicere de nobis. Si alias vnquam, hoc profecto tempore habent catholici omnes, sed praecipue Ecclesiastici aduersarios, ac sui instituti detractores, & obloquentes plurimos, nostra omnium pro dolor culpa & vitio, quorum occludere ora non poterimus, nisi deprauatissimos nostros mores corrigamus. Propterea concludens Dominus ait. Sic ergo luceat lux vestra coram hominibus, ut videntes opera vestra bona, glorificent patrem vestrum qui in caelis est: Ita & Petrus conformiter ait: Obsecro *1. Pet. 2.* vos tanquam aduenas, & peregrinos, abstinere à carnalibus desiderijs, quae militant aduersus animam, conuersationem vestram inter gentes habentes bonam, ut in eo, quod detrectant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis. Blasphematur, ac dedecore afficitur pater caelestis, quando Ecclesiasticum, imò Christianum *6* infamatur institutum. * Propter autem corruptos nostros mores, nostrum dedecore afficitur institutum. Idcirco ut omnis in Deum tollatur blasphemia: & quod nos vixit dedecus: vitam nostram ad praescriptum Dei verbum, sanctorumque patrum instituta: tanquam ad certam regulam reformare oportet. Nec decet, nec iuuat dicere: Talem viuendi rationem reperi: Sic vixerunt, Ita fecerunt qui nos praecesserunt, Talis inoleuit consuetudo: haec enim & huiusmodi verba nil aliud sunt, quam folia ficus, quibus nostram cupimus (quemadmodum nostri protoplasti fecerunt) cooperire turpitudinem, & nostrum defendere peccatum: Sed noli, ait scriptura, sequi turbam malefacientem. Propterea vnusquisque sic suam instituat vitam, ille praecipue, qui alijs praest, ut merito sal terrae dici possit, lux, mons, & accensa lucerna. Qui huiusmodi est, semper cogitare debet, quod rationem sit redditurus Deo pro omnibus suis, & ided summa cura, & sollicitudine illas curare debet. Nam si Patriarcha Iacob pecudibus praefectus, oues rationis expertes pascens, de quibus hominibus tantum rationem redditurus erat, notes ducebat in somnes, & aestum, & frigus, & quamuis aeris intemperiem ferebat, ut nulla ex illis pecudibus periret: Praelati qui non rationis expertibus praesunt, sed paternis ouibus: nec hominibus, sed Deo rationem sunt reddituri, multo magis debent nihil grauatè facere, aut recusare quicquam eorum, quae gregibus prodesse possunt: Sed quanto hic grex illi, & homines brutis, & hominibus Deus praestat: tantò ipsi Praelati vehementius, & alacrius in hoc studium incumbere debent, ne pereat ex toto grege vnica ovis, quod si errauerit aliqua ex illis, ad modum boni pastoris Christi illam per deserta requirere debet, & inuentam non occidere, non deglubere, non percutere, sed super humeros impositam ad gregem reportare cū gaudio. *Luce. 15.* Proinde semper oculum habere debet ad summum illum pastorem, & Episcopum animarum nostrarum, quae Petrus vocat

1. Pet. 5.
Ioan. 10.

Principē Pastōrū, qui dixit Ioā. 10. Ego sū Pastor bonus. Bon⁹ Pastor animā suā dat pro ouibus suis. Mercenarius autem, cuius non sunt oues proprię, videt lupū venientē, & fugit. Lupus est diabolus, lupus hæreticus, lupus tyrannus, qui aliud non quærit, quā dispersere oues. His lupis sese opponere debent Prælati Ecclesię, & ab ipsis suas oues tueri, ac defendere, pro quarum salute suam etiā vitā exponere debent, quod si sic fecerint, quū apparuerit Princeps Pastorum, inquit Petrus, percipient immarcescibilem glorię coronam.

1. Pet. 5.

Cauendum Episcopis, ne indignis beneficia conferant, maximè, quę annexā habent curam animarum, & ne etiam indignos facris initiēt. Propterea Paulus sic suū monet Timotheum, Nemini citō manus imposueris, neque communicaues peccatis alienis. Communicat peccatis alienis, qui indignos promot, vel ad sacros ordines, vel ad beneficia. Loca verò sacrę scripturę, quę ad explicationem maiorem huius thematis faciunt, hæc sunt.

*Remissiuè iuxta ordinem librorum veteris
& noui Testamenti.*

Exodi. 4. c. & ea quę seq. d.		34. a.		13. b.
Leuit.	10. b.	Danielis.	44. e. f.	15. b.
2. Paralipo.	19. b.	Oseę.	12. a.	16. a.
Psalmo.	94. b.	Micheę.	4. b.	20. c.
	118. n.	Sophonias.	3. a.	21. d.
Prouerb.	27. d.	Malachias.	3. a.	1. d.
Esaia.	3. b.		1. b.	6. a. & c.
	28. b.	Matth.	2. a.	13. a.
	30. b.		5. b. c.	14. d.
	40. c.		9. d.	20. d.
	50. b.		10. a.	Roma. 1. a.
	56. d.		11. d.	2. a.
	58. a.		13. g.	10. c.
			18. c.	15. d. & f.
Hierem.	1. b.		20. d.	1. Corin. 1. a. & c.
	2. b.		23. b. c.	2. a.
	3. e.		24. d.	3. a.
	5. g.		28. d.	4. d.
	6. d.	Marci.	10. f.	9. c. & d.
	14. c.		13. b.	10. g.
	23. a. b. c.	Lucę.	10. a.	2. Corin. 2. a. & d.
	25. f.		11. f. g.	4. a. & b.
	50. b.		12. f.	5. a. & d.
Ezechielis.	3. b. d.		14. g.	10. c.
	13. a.		21. c.	12. e.
	22. f. g.		22. c.	13. c.
	33. b.	Ioan.	19. a.	Galat. 1. b.
				Ephes.

	2. c.		4. a.		3. b.
Ephes.	3. b.		5. a.	Hebrę.	5. b. & c.
	4. b.		6. b.		13. d.
Philip.	2. d.	2. Timoth.	1. a. & b.	Iacobi.	3. a.
Colossen. 1. d. & ea quę sequuntur.			2. a.	1. Petri.	2. d.
			3. a.		5. a.
	4. d.		4. a.	2. Petri.	2. a.
1. Thessal.	2. a.	Tit.	1. a. & b.		
1. Timoth.	1. a.		2. cap. a.		
	3. a.	Item quod sequitur b.			

SECUNDVM THEMATA.

Quomodo sese communis populus
debeat regere erga spirituales Prælatos.

Summæ.

1. Propter dignitatem Ecclesiasticam, quę paucis probatur, æquum & iustum esse, vt communis populus illi honorem deferat, conuincitur.
2. Populus erga Ecclesiasticos sic se habet, vt truncus corporis ad caput.
3. Pectoris, & partium huius expositione succincta declaratur, quid militarium virorum, vt Regum, Principum, Ducum & similibum, ac militum officij sit erga Ecclesiasticos.
4. Ab irascibili facultate cordis, cui Reges, & Principes comparantur, demonstratur, quod debent Ecclesiasticum ordinem defendere.
5. Exemplo manuum demonstratur officium militare, & quomodo se gerant erga Ecclesiasticos.
6. Exemplo ventris pedumque docetur, quomodo plebs se gerat erga Ecclesiasticos.
7. Perstringitur succinctè, quid Agricola, & Opifices, homines plebei, honoris, & obsequij debeant prestare Ecclesiasticis.
8. Exemplo ouis præbentis Pastori necessaria, docetur quid populus debet prestare suis Prælati, & simul adiunguntur testimonia scripturę, quod populus debet venerari suos prælatos, & sacerdotes.
9. Populi est orare quoque, pro suis Prælati, & Ecclesiasticis, Præpositis, &c.
10. Obedire debent homines populares suis prælati, præpositis, &c.

D 2

Com-

1. *Communis populus nõ debet malam existimationem habere, aut spargere de suis Prælatiis.*
2. *Populi non est obstrepere suis Prælatiis.*
3. *Populus lege diuina obligatus est suis Prælatiis Ecclesiasticis soluere decimas, in temporalibus prouidere. &c.*
4. *Populus non debet ullis vti libris, nisi à suis Prælatiis & Ecclesiasticis concessis.*
5. *Populum inobedientem suis Prælatiis, & Ecclesiasticis Deus atrociter punit.*
6. *Quod populus hilari animo abundè elargiri, & ministrare necessaria debet Prælatiis, etiam cum abundare videntur.*
7. *Populus non debet inquirere mysteria Ecclesiasticorum in Ecclesia obseruata, sed debet tantum credere, & obedire, ac honorare.*
8. *Populus est sicut messis operariorum Ecclesiasticorum.*
9. *Populus hedera comparatur, vt pro sustentaculo animæ, & subsidiis spiritualibus digna munera rependat Ecclesiasticis.*
10. *Ponitur definitio populi: qua separatur à clero.*
11. *Diuersitas populi, & quod alius bonus, alius malus. Item alius fidelis, & alius infidelis.*

Vulgatum est illud carmen, nec inutile quod in frontispicio huius thematis ponatur, vt quo alibi ædium epistylia ornata viderim.

Tu supplex ora, tu protege, tuque labora.

Continet nanq; Ecclesiasticorum, militantium, atque Agricolarum officium, quod si rectè in republica Christiana se habuerit, haud multum de crabronibus, muscis, culicibus, atque impijs hominibus laborandum. Quanquã suprà Ecclesiasticos cõparauimus ipsis oculis, vtpote quibus ipsos spirituales Prælatos demonstrari esse similes: tamen nũc si omnes sumamus Clericos, & iungamus Prælatiis Diaconos, Subdiaconos, Acolitos, Lectores, Exorcistas, & Ostiarios, & cõsideremus integrũ hunc nexũ, haud dubiè respondere inuenietur ipsi capiti integro humani corporis. Quemadmodum caput venerabilior pars est ceteris hominis partibus: Est enim arx omnis diuinitatis particeps, & vbi Pallas suũ natale agnoscit, Ita Episcopi cum suo clero reliquis omnibus mũdi dignitatibus præcellunt. Enimvero D. Ambrosius in pastorali cõmemorat sic: Honor & sublimitas, ait, Episcopalis nullis poterit cõparationibus adæquari: si regum fulgore compares, & Principum diademati, longe erit inferius, quàm si plumbi metallum ad auri fulgorem compares, quippe quum videas Regum colla & Principum submitti genibus sacerdotum, & deosculata eorum dextra orationibus eorum se credũt communiti. Et paulò post idem. Nihil in sæculo excellentius sacerdotibus, nihil sublimius Episcopis reperiri potest. Quamobrem longe antecedunt communi populo, & ab hoc afficiendi sunt omni honore. * Præsertim quum vniuersus populus sæcularis vulgo vocatus sit quasi trũcus corporis residui ad caput relictus, vt in quo populo alii existant similes pectori cum manibus: alij respondeant

deant ventri cum pedibus. Hi verò sunt Agricolæ, & opifices necessarij ad suppeditanda instrumenta Agricolis. Illi autem milites, & viri Militares, quicunque etiam militiæ inferuiunt. Etenim haud aliter Agricolæ, horumque causa necessarij opifices se habent ad societate vel totam Republicã Christianã: quã venter ac pedes ad integrũ corpus humanũ. Simili modo milites, viriq; militares in Republica Christiana id sunt, quod in humano corpore pectus, & huius extremitates nimirum manus. Quãobrem par est, vt ita se cõmunis populus, & huius Principes, ac Reges gerant erga Ecclesiasticos Prælatos: sicut pectus cum manibus, & venter cum pedibus erga suum caput, vt ea quæ vbiq; desideratur, contingat tranquillitas, pax & foelicitas. Primò cõsideremus quid pectus & manus debeant obsequij capiti: Idem mox de ventre & pedibus persequamur. * Pectus, hoc est ossa, præcordijs & vitalibus natura circundedit, ac ventri, quem necesse erat increfcere, ademit: nulli namque animalium circa ventrem ossa: pectus homini tantum latum, reliquis carinatum, volucris magis & inter eas aquaticis maximè. In hoc costæ homini tantum octonæ sunt: suibus denæ: cornigeris tredecim: serpentibus triginta. In huius medio cor est non solum omnibus cæteris animalibus, sed etiam homini: quanquam Plinius dicit, quod homini tantum est infra lauam papillam turbinato mucrone in priora eminent. hoc solis piscibus ad os spectat: atque id est, quod primum nascentibus formari in vtero tradunt. Deinde cerebrũ, sicut tardissime oculos: sed hoc primũ mori, cor nouissimè. Huic præcipuus color palpitat certè, & quasi alterũ mouetur animal, intra præmolli firmoq; opertũ mēbranę inuolucro, munitũ costarũ & pectoris simul muro, vt pariat præcipuã vitę causam & originẽ. Prima domicilia inter se animo & sanguini præbet, sinuoso specu, & in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino. Ibi mentem habitare visum Chrylippo, Plinio, atque plurimis alijs Philosophis. Contra sedem tantum ibi esse animæ irascibilis, explicatis Hippocratis & Platonis manifestis ac optimis argumentis Galenus demonstrat in libris de dogmatibus Hipp. & Platonis. Huius etiam robur, portio, ac dispositio toti corpori cõmunicatur. Quale cor, tale corpus. Hirtũ cor, hirtum corpus, vires validissimæ, & contra. Sed etiam Christus, inquit, quod ex abundantia cordis os loquitur. Verum cor principis atque Regis formam representat optimè. Nam qualis Rex vel Princeps talis populus. Et illud verum est, quamuis triuale: Regis ad exemplum totus componitur orbis. Si prudentes Reges sunt: prudens erit populus, & contra: vnde Horatius id breuiter sic innuit,

Tabula qua Paridis propter narratur amorem.

Græcia Barbarie lento collisa duello.

Stultorum Regum & populorum continet æstus.

Sed & Eccles. 10. legitur, qualis est rector Ciuitatis, tales habitantes in ea, & vt Eccles. 10. Sapien. 6. habetur. Verè Rex sapiens populi stabilimentum. Videmus autem omnes pectus, & in huius medio ipsum cor, subiectum esse capiti, tametsi subministret illi sanguinem vt alimentum, tum spiritum, vt materiam gubernationis in capite tanquam officium Iouis formandam, vt inde parturiat Palladem Vulcani armis optimè teclatam & panoplæam, tertio calorem, quo frigiditas capitis temperari potest, denique robur, vt in erecta eminentia ipsum caput existat,

stat, sensuumque debita munera exequatur. Quamdiu verò hoc fit, non mala est corporis constitutio, aut si quæ sit, ea facile vi Palladis corrigitur, & in optatum statum restituitur. Non est mirum ergo si Reges & Principes se submittant, & humiliant coram Prælati Ecclesiasticis, quamuis ipsi alimenta, auctoritatem, ornamenta, denique defensionem præstent, nec sine ipsis hæc illos habere Deus voluit, vt indissolubili hoc vinculo charitas deuincta, Christianæque Reip. felicitas constaret. Consideranti mihi profecto varias Rerump. formas, illæ videntur foelicissimæ, quæ Reges, Principes, breuiter, suum magistratum habuere obedientem spiritali sacro magistratui: cuius nunc Ecclesiastica dignitas typum exprimit non rudem, sed verum & perfectissimum, vt ab ipso Dei filio confirmatum, eoque sanctiorem & illustriorem. Ecquid Sicyoniorum Resp. florentissima fuit, quamdiu suum sacrum magistratum honorauerunt, summus apud hos sacerdos vocabatur, Charnius, ipsum collegium nuncupabatur Pastophorum, vbi id sua insolentia violassent, res tota concidit. Athenienses Archierosynem suam venerabantur, & Daduchum, Stephanophorum, Eleobutadem, Buzigem, omnes sacros magistratus, & Respub. mirum in modum agebatur litteris, virtute, rerumque copia: tandem contemplationibus philosophorum, Protagoræ, Diagoræ, ac cæterorum inde sequentium præcipitati in varias de dijs opiniones, primo tranquillitatem Reip. tum formam administrationis, denique ipsam Rempublic. prodidit, & amisit. Lacedæmoniorum Regibus in cõsultis sacris in bellũ proficisci capitale erat, ac tum fuit cõditio Lacedæmoniorum beata: vbi magistratus sacer cœpit esse in contemptu, res tota in nihilum cõcidit. Quemadmodum verò nusquã maior fuit veneratio sacrorũ, quã apud Romanos, idque à Numæ Pompilij vsque tempore: ita nulla Respubl. fuit potentior * nec foelicior: donec tandem à Clodio sacra bonæ Deæ violarentur, nec antiquus honos sacerdotibus exhiberetur, tum enim mutuis disidijs, intestinis odijs, crudelibus & ciuilibus bellis forma Reip. florentissima pœnitens euersa est. Pontificia dignitas apud Iudæos in summa veneratione habita iussu Dei, ordinationeque Moylis fuit. Huic iudices parebãt, & totus populus, mox Reges & populus, tandem contempti ab antiqua disciplina discesserũt, & à veritate. Quum autem ipsa veritas, nimirum Christus, eos in verã viã niteretur reuocare, atq; populũ ad illorũ imperia dirigere & perducere, odio habitus, iniquè cõdenatus, & in nocēs crucifixus est. Hic enim præcepit sic dicens. Supra cathedrã Moyli sederũt scribæ & pharisæi: omnia ergo quæ dixerint vobis seruate & facite: secundũ opera eorũ nolite facere: dicũt enim & non faciunt. At Rex Herodes, Pilatus, deniq; populus, exceptis selectis Christi alioquin vniuersus hæc verba spreuit, suum magistratũ sacrũ non curauit, vnde à Vespasiano ciuitas Hierosolyma vastata est miserabiliter, atque ipsi Iudæi passim omnes, qui non sequebãtur doctrinã Christi, horrenda internecione pœnas dederunt suæ inobedientiæ. Hæc Christiano populo tot malorũ hominũ opinionibus ac scriptis nunc scisso esse documẽto debet: ne Reges, Principes, populus deniq; ipse ab imperio Sacerdotũ discedãt, si saluã Rep. Christianã velint. Quis Iudæa, Aegyptus, Græcia, atq; plurima vicina regna, quæ olim Christiana fuere nunc Barbaris, & idolatris miserè seruiũt? nõ ob aliud quã quod hereses & schismata amplexi nõ tribuerũt Catholicæ Ecclesiæ Christi debitum

Matth. 23.

debitũ honorẽ, nõ coluerũt sacerdotes sicut debebant: sperãtes tanquã Æsopice ranæ pro trabe rege fortiri placidiore & prudentiore, obtinuerunt ciconiam, quæ deglutiat, & excarnificet terribiliter. Sed forsã nemiũ digressus sum, præsentia tẽpora nõ patiuntur plura dici de hoc themate, propter nasutum nimis populũ, & qui auitam religionẽ nititur vbiq; pessundare, nisi partim vi, partim metu coerceatur. Si quis desiderat videre, quantum studium fuit ipsis etiam ethnicis colendi suos sacros magistratus recurrat ad Valerium Maximum, de cultu deorum, de neglecta religione &c. Primus nanque liber plenus est exemplis huius generis. Exemplo itaque cordis Christiani Reges, Principes, & consules debent subesse suis Prælati non coacti, sed sua sponte, & lege naturæ, & lege Dei. Hinc tres Magi ab oriente venerunt, vt adorarent Christum, & attulerunt illi munera sua. *Matth. 2.* Nunquid Herodes quoque simulauit se velle adorare Christum? In veteri testamento scriptum est: Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna, & dominabitur à mari ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procident Aethiopes, & inimici eius terram lingent. *Psal. 71.* Reges Tharsis & Insulæ munera offerent, Reges Arabum, & Saba dona adducunt, & adorabunt eum omnes reges, omnes gentes adorabũt eum. Est autem in corde * mansio animæ irascibilis, vnde ira, & cupiditas vlciscendi malũ illatũ, ac defendendi cognitum bonum, censetur ira in tanto bono, vt adagium natum sit hinc. Ira non habet, qui mentem non habet. Peripatetici iram laudant, tum quòd ad fortitudinem quasi calcaribus quibusdam incitat: tum quòd in partem fortitudinis referatur, sicut placet Aristoteli. Boni autem Reges & Principes similiter irascuntur, quando vident Ecclesiasticam dignitatem non satis honorari, vlciscuntur illatam illi iniuriam, atque huius causã etiam arma induunt, suasque manus expediunt, quæ sunt milites, & militares copiae, sicut Vergilius de Aenea scripsit.

Terribilis seuam nullo discrimine pugnam,

Suscitat, trarumque omnes effundit habenas.

Homerus iracundum facit Achillem vbiq;. Ouidianus quoque Hercules Acheloum:

— iam dudum lumine toruo,

Spectat, & accensa non fortiter imperat ira.

Et prouerb. 19. dicitur sicut fremitus Leonis, ita ira Regis. Sed Paulus ad Romanos paucis hoc declarauit, vbi inquit. Omnis potestas à Deo. Et paulò post, Vindex in iram ei, qui malũ operatur, ideoque necessitate subditi estote, nõ solum propter iram, sed etiam propter cõscientiã. Quid nanq; tot munimẽta cordis designant? nihil, nisi vt regia potestas satellitibus septa queat defendere Ecclesiasticã præminentiam. Atq; ad huius maiorẽ facilitatẽ manibus ipsis annexis adiuuatur. Quid sunt manus, nisi exercitus, milites, & amici eius, vnde dicitur, *An ne scis regibus longas esse manus?* & illud Græco Prouerbio vsitatum, hoc est in lege manuum. Hinc Briareus centimanus à Virgilio centum geminus dictus, & centũ geminus Briareus ac Bellua Lerne. Hodie manet ius Ecclesiæ de inuocãdo brachio seculari. Docet hoc D. Augustinus in Epist. ad Bonifaciũ, & Paulus auxiliũ implorauit cõtra maleficos Iudæos, suos inimicos, vide 23. quæst. 3. in iure *Act. 23.*

canonico. Nec sine causa Paulus inquit, sic scribēs. Non enim sine causa gladium portat (scilicet in manu) potestas. Neque verò Ecclesiastici, neque priuati aliq̄ occidere possunt. Hoc confirmauerūt Iudæi dicentes. Nobis non licet occidere quēquam. Occidere non licet, gladio aut manu intellige. Nam alias D. Petrus occidit Ananiam & Sapphiram vi & virtute Dei, atque Regum, principum & magistratus militaris proprium est, atque officium à Deo iniunctum, vt malos puniant, bonos tueantur. Sic Iosue, Gedeon, atque optimi Iudices populi Israël occiderunt eos bello, gladio, suspendio, qui sibi aduersabantur: sic Dauid occidit de Syris septingentos currus: & Salomon interfecit peccatores: sic Machabæi gloriōse decertauerunt pro lege, & plurimos occiderunt violenta manu. Nabuchodonosor ex impio conuersus per Danielem occidit Sacerdotes Bel, & tradidit Bel in potestatem Danielis, qui subuertit eum. Hoc autem fit ad defensionem Ecclesiasticæ piæ congregationis. Sic in Ecclesia Christi Constantinus Imperator Christianus factus puniebat eos qui Ecclesiam Christi iniuria afficerent. Idem deinde alij catholici Reges, Principes & Magistratus hætenus faciunt, atque ita se gerunt aduersus Prælatos, vt sint horum defensores. Deinde sicut cor in medio humani corporis in circulum expansi deprehenditur: Ita Regius atque militaris magistratus cœtusque, est medius inter Ecclesiasticos, & rudem populum. Nimirum cogit rudes, aut duros, intractabilesque homines ad disciplinam Ecclesiasticam: à qua erudiantur ad salutem anime. Orpheus dicitur homines syluestres instituisse in Græcia, & Saturnus in Italia: sed longe perfectius hoc fecit Moyses in Aegypto, & Iudaico in populo: tum Christus, atque huius sancta Ecclesia per totum orbem terrarum idem præstat. Sed quicumque non audierit Ecclesiam, sit ethnicus & publicanus, & si cōtra leges peccat politicas, à militari magistratu punitur. * Quoquidē pacto facile intelligitur quod militaris magistratus continet populum in officio, vt audiant sanā doctrinā Christi, & iuxta eam viuant, & Ecclesiasticā Maiestatem cōfirmat, vt velit, possit, & debeat docere omnē populū: & disciplinā veræ gubernationis obseruare: cuius causā ipse militaris magistratus se submittit catholicæ Ecclesiæ: nimirū Imperatores, Reges, Principes, alijq; ciuiles magistratus manus habent adiunā Ecclesiæ. Vis naturæ, ruinæ capitis, aut iniuriæ oculis inferendę semper manū obijcit: hinc vulgari prouerbio locus celsus. Vbi passio, ibi manus. Sic viri militares debent esse propriissimi ad defensionē Ecclesiasticorū. Elephas proboscide, quę manus ipsius est, sibi necessaria acquirit, & noxia abigit: sic manus militaris illud habet muneris, vt cōgregationi Ecclesiasticæ inseruiat, & ab illa omnes iniurias propulset: in cæteris cōtenta suis stipēdijs neminē pulset, vt præcepit D. Ioannes. Hac moderatione vsi Romani multarū gentiū domini sunt facti: vnde Seneca trag. 3. Qui vult regnare, languida regnet manu. Quod si militares viri nō detraxerint Ecclesiasticis alimenta, sed potius ea abundē procuraerint exemplo Cōstantini, & aliorū Catholicorum Imperatorū, Regū, Principū: si auctoritatē Ecclesiæ defenderint, si auxiliū tulerint prōpto obsequio, ac strenua opera cōtra hostes, & pacis perturbatores: si potestatem suā ad Dei cultū dilatādū, impēderint, haud dubiē summū bonū inde cōringet: neq; id mirū, quādoquidē sic ius & vis equa manu cōcordant, quod hoc Emblemate pulchre edocetur.

Lactæ

*Laerta genitum, genitum quoque Tydeos vna
Hac cera expressit Zenalis apta manus.
Viribus hic præstat, hic pollet acumine mentis:
Nec tamen alterius non eget alter ope.
Cum duo coniuncti veniunt, victoria certa est,
Solum mens hominem, dextraue destituit.*

* Quandoquidem satis perstrinxisse videor, quomodo se militares erga Ecclesiasticos habere decer: nunc ad populum communem transeā, quod autem venter cum pedibus obsequium facit capiti, idem agricolæ & opifices debent Ecclesiasticis prælati. Neque dubium est, quin quotiescunque non exequuntur hoc officium, grauius peccant, & in varia grandiaque pericula præcipitantur, ventris autem vsus est, vt materiam & alimentum naturale omnibus partibus subministrat, in primis autem cordi: à quo quod perfectè elaboratum est, ad caput distribuitur. Plures etiam partes vni huic negotio inseruiunt. Omnes tamen à cruribus sustentantur, diriguntur, & auxilium præcipuum habent. Neque verò actiones singularum partium nutritiarum hic recensere opus: quoniam cōstat, quod omnes inseruiunt non solum ad nutritionem sui, sed etiam totius corporis. Ad eundem modum ratio ipsa dicitur, vt Agricolæ & operarij cogitent, intentique sint, vt acquirant non solum necessaria ipsis, sed quoque Ecclesiasticis, ac militaribus. Possū huc referre illud Ciceronis pulchrum dogma: sed quoniam, ait, vt præclare scriptum est à Platone, non nobis solum nati sumus, ortusque nostri partem patria vendicat, partem parentes, partem amici, atque (vt placet Stoicis) quæ in terris gignuntur, ad vsū hominum omnia creari, homines autem hominum causā esse generatos, vt ipsi inter se alijs alij prodesse possint. In hoc naturam ducem sequi debemus, & communes vtilitates in medium asferre, mutatione officiorū, dando, accipiendo, tum facultatibus deuincire hominum inter homines societatem: qua quidem in re Cicero non parū partem iustitiæ statuit. Cogitēt itaque Agricolæ & operarij quod spiritualia longè sunt pretiosiora carnalibus. Hæc enim caduca, ac momentanea, illa sublimia & æterna. Hęc humana & mutabilia: illa diuina ac immutabilia. Sed Ecclesiastici dāt spiritualia: quare ipsi Agricolæ & opifices reddere tenentur hilariter & benignè temporalia bona. Vnde Paulus, inquit, si seminamus spiritualia, quid non metemus etiam carnalia? Porro si pes officium manus sibi vsurparet, si secur cordis, si stomachus cerebri, haud dubiē corpus contabesceret, omniaque simul membra euertentur, & penitus perirent. Quare illi, qui ad laborandum nati sunt, qui sunt Agricolæ, & opifices, in hac sua vocatione manebunt. Huc quoque Paulus respexit, vbi scripsit. Seruus vocatus es? non sit tibi curæ, sed & si potes liber fieri, magis vtere: qui enim vocatus est in Domino seruus, liber est Domini. Similiter quoque liber vocatus, seruus Christi est. Pretio empti estis: nolite fieri serui hominum, quisque in quo vocatus est, fratres, in hoc maneat apud Deum. Necesse est enim vnicuique parti humani corporis, vt eam, quam à Deo & natura sortita est formam & actionem, in obsequium aliarum partium seruet: ita vnicuique homini in ea vocatione, in quam vocatus est, vt maneat, & hanc quanta potest diligentia exercent. Quod si etiam iniqui homines, aut mali rerum estimatores ab hac vocatione nos abdu-

D 5

cere

cere velint, non debemus horum serui fieri: nam nocebunt, & in multa mala nos perducent: sicut de Phaëtonte fabulâ significat. Vnde sic Alciatus scripsit.

*Aspicis aurigam currus Phaëtona paterni
Igniuomos ausum flectere solis equos.
Maxima qui postquam terris incendia sparsit.
Est temerè in fesso lapsus ab axe miser.
Sic plerique rotis fortunæ ad sidera reges
Euecti ambitio quos inuenilis agit.
Post magnam humani generis clademque, suamque;
Cunctorum pœnas denique dant scelerum.*

In multis Rebusp. serui inuaserunt aliquando dominium, sed statim euertunt primo omnia bona, demum se quoque. Et mulieres imperia sumpserunt. vnde varia bella statim, aut ipsis defunctis emanauerunt. Scio Christianas foeminas optimo Regimine aliquot locis præfuisse, sed hæc vix sunt prudentissimo consilio bonorum virorum, & paruerunt sanctæ Catholicæ Ecclesiæ. & puer si regere velit, nunquid statim in plurima mala impinget? Ecclesiasticis 10. legitur. Væ terræ cuius rex puer est. Si asinus admoueat ad lyram, nunquid ridiculum erit? Agricole itaque & operarij, huiusque classis omnes vocati ad labores manuum, hos tractent. Sic enim ait Propheta. Labores manuum tuarum manducabis, beatus es, & benè erit tibi. Si his relictis velint ea subire, ad quæ nec nati, nec facti sunt, & se, & alios in ruinam præcipitabunt. Quod cum aliàs sæpius, tum impræsentiarum quoque contigisse Græciæ, Vngariæ, Liouonumque status satis declarat. Qui velint perpédant, an ne hæc sit causa, & origo mali in Belgio nuper concitati: quod plebei homines, & nati ad obedientiam Ecclesiasticis præstandam, voluerunt esse Ecclesiastici, & formam religionis, fideique præscribere Sanctæ Catholicæ Ecclesiæ, huiusque antistitibus: quod certè antiquo lepido prouerbio notari potest: Sus Mineruam. Neque verò equum est neque iustum, vt quis suam falcem mittat in messem alienam: & metiri se quemque suo modulo ac pede verum est. At quanto præclarius actum esset, si ne sutor quidem ultra crepidam, quod dici solet, verum sero sapiunt Phryges. Exemplum hinc tamen sumere debemus, ne peccet quis in posterum: nimirum vt venter cum pedibus, hoc est Agricole cum opificibus suum officium præstent Ecclesiasticis, ac militaribus: neque ab hoc discedant: quantum discesserint, tantum protinus læserint communè hominû societate, & se se in primis cum suis. Agricole igitur, non debent se amplius immiscere negotijs Ecclesiæ quam præcipitur, sed sedulo debent laborare, alij agrum colendo, seminando, & pabula subministrando: alij pascendo, aucupando, piscando, venando: alij plantando, curandoque rem hortensem: alij villaticam rem exercendo: omniumque prouentuum, ac perceptarum rerum, & augmenti primitias, decimas, & Xenia libenter tribuant Ecclesiasticis, vt Deum orando, & sacra solennia celebrando, vbertatem impetrent: vt militares dirigant ad custodiam ipsorum & defensionem, ne prædæ exponantur. Tales autem non quaerent quæ sua sunt, sed quæ Dei, vt cuius liberalitate,

ralitate, serenitate, pluuijs, & calore dato omnia obtinent: idcirco cultoribus Dei ad victum, & amictum necessaria suppeditabunt: tum quæ communis societatis, vt iustitiæ satisfaciant. Denique quæ sua, vt ipsi quoque de fructibus suis sustententur, sicut de oblati aræ sacerdotes. Possum hos comparare ventriculo, iecori, lieni & intestinis. Interea illud Galeni obiter annotabo, qui dicit, quod lien bene temperatus est similis bono Regi, qui sua beneficentia totam Rempublicam exhilarat: at male affectus, est vt Tyrannus: quia se replet, totum corpus emacerat, & extinguit. Equidem commodius omnes Agricolas a similibus lieni, iecori, atque ventriculo cum suis appendicibus. Nam quandocumque Agricole abundè suppeditant victui, & amictui necessaria, tum Respublicæ benè se habent, & gaudent. Regis enim est gubernare, vt omnia fiant ita vt debent, Ecclesiasticorum est modum gubernationis, iustitiam, pacem, & quæ huc faciunt tradere. Agricolarum procurare copiam commeatuum, & cornu copiarum inferre, sin minus Agricolarum vel sua negligentia, vel desidia, vel neglecto deorum cultu ea subministrant, vel etiam propter auaritiam sibi referunt, tum inopia, caritas annonæ, & defectus Reipub. exoritur, ipsaque Respubl. multas calamitates patitur. Iam famuli Agricolarum sunt opifices, operaque variorum. Sicut pedes ministerium exequentur, ventri, & hunc baiulant, sustentant, & ad res necessarias acquirendas per varia loca deportant ipsum ventrem. Quia Paulus sæpe vititur huiusmodi comparatione, imò verò ipse Christus ad volatilia coeli, ad vulpes, ad lilia campi nos mandat, Salomon ad formicas, idcirco nemo miretur me huiusmodi comparationibus vsam esse: vnde omnes homines plebei discant quo modo se gerere debent erga suum Ecclesiasticum magistratum. Nam quæcumque sunt opificia, ea dicto audientes esse debent Ecclesiasticis, nihil cogitare, facere, dicere, audire, denique habere, quod non fiat in nomine Christi. Qua de causa Prælati Ecclesiæ omnia opera, animique conceptus reuelabunt, impiumque censere frui pace per curam, & multas tribulationes Ecclesiasticorum sine omni deuotione erga eos, carnalia & temporalia vt affatim suppeditent Ecclesiasticis, diligenter laborabunt. Falso conqueruntur omnes de sacerdotibus, quasi mali sint. Sed Agricolarum, operarij, opifices, & huius generis omnes vulgares, quum non porrigant sacerdotibus necessaria, efficiunt, vt pro bonis habeant malos pastores. Si enim oves suo pastori non lac, non lanam ad vitæ subsidia referunt, vel Pastor relicto grege ad aliam vitæ conditionem dilabitur, vel penuria conficitur, & curam gregis abijcere compellitur. Etenim Scriptura sacra tam veteris quam noui testamenti simplicem populum ouibus comparare consuevit, ouesque appellare: nec sine causa. Nam quemadmodum inter omnia animantia ovis magis eget cura pastoris, qui eam ad pascua ducat, reducat, regat, sanet, à quo & tota pender: sic & populus maxima eget cura Prælatorum spiritualium, à quibus pascatur, ducatur, regatur, sine quibus reuera facile periret salus populi. Ex natura igitur, & proprietate ouis facile colligi potest, quid populus debeat suis Prælati spiritualibus, quos scriptura Pastores vocare solet ouium, non rationis expertium,

sed

sed ratione vrentium. Quium itaque est non præire, sed suū sequi pastorem: non iubere, aut præcipere, sed suo parere, & obedire pastori: illum audire, vocem illius agnoscere: lac & lanam illi suppeditare: ab illo pascua accipere, & quod pastor ducit ad pascua ire, alienum nequaquam sequi: quia non nouit ouis (vt ait *Ioan. 10.* Christus) vocem alienorum. *Ioan. 10. cap.* non murmurare contra pastorem: sed patienter ferre vt rondeatur, vt ducatur, vt regatur. Ad eundem sane modum se regere debet populus erga suos prælatos, & pastores spirituales. Nam populi est non præire, sed sequi suos prælatos, & pastores: quibus primò omnem debent honorem, ac reuerentiam, haud secus atque suis parentibus, illis assurgendo, cedendo, caput aperiendo, cum omni reuerentia, & mansuetudine illos alloquendo. Sic Paulus iubet cum honore suscipere, ac deducere *Timoth. 1. Cor. 16.* & Epaphroditum, & similes euangelij cooperatores patresque spirituales: vt habetur ad *Philip. 2.* Quin & expressis verbis hoc iubet. *1. ad Thef. 5. ca.* Rogo (ait) vos fratres, vt noueritis eos, qui laborant inter vos, & præsumt vobis in Domino, & monent vos, vt habeatis illos abundantius in Charitate propter opus illorū, & pacem habete cum illis. Et *Eccle. 7. ca.* Honorifica, inquit, sacerdotes: qui si boni sunt, ac vitæ integre, illos sequi, ac imitari oportet. Quemadmodum Paulus monet primo *Corinth. 6.* dicens: Rogo vos imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Et *Philippen. pariter dicens. cap. 3.* Imitatores mei estote fratres, & obseruate eos, qui ambulant sicut habetis formam nostram. Similiter Hebræos, dum ait *Cap. 13.* Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum veritatis, quorum intuentes exitum conuersationis imitamini fidem. Hic peccant grauissimè qui prælatos, ac viros Ecclesiasticos nihili pendunt: quibus adeo presbyteri, aut sacerdotis nomē & vocabulum odiosum est, vt ipsis eisdem presbyteris illud impropere: quibus etiam in omnibus illos præire, illisque præesse volunt. Hoc non fecit diuus Martinus, qui in mensa Imperatoris plus honoris impendit suo presbytero, quàm ipsi Imperatori, propinando ei poculum post se diuino Martino, quod expectabat Imperator accipere à sancto viro: Qui huiusmodi sunt non cogitant quod in prælati, & sacerdotibus honoretur, & vilipendatur Deus. Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit: qui autem me spernit, spernit eum qui misit me. *Luc. 10.* Et *Ioan. 12. cap.* Amen amen dico vobis, qui accipit quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum, qui me misit. Quinimò grauius minatur fore iudicium illis, qui cū honore suos, quos mittit prælatos, & pastores non excipiunt, non venerantur, non tractant sicut par est, grauius inquam quam Sodomorum, & Gomorrhæorum iudicium, In quamcunque, ait, ciuitatem intraueritis, & non susceperint vos, exeuntes in plateas eis, dicite: Etiam puluerem, qui adhæsit nobis de ciuitate vestra extergimus in vos. Dico vobis, quia Sodomis in die illa remissius erit, quàm illi ciuitati. Honor igitur, aut contemptus qui exhibetur sacerdotibus in vniuersorum Dominū redūdat. Quod si quosuis homines propter etatē, venerabiles existimamus, multo magis patres spirituales sacerdotij dignitate præditos, quos lex diuina deos nominat. Dijs, inquit, non detrahes, & principi populi tui non maledices.
*Secundò pro prælati spiritualibus eorū oves ac subditi orare debent: quemadmodum Ecclesia pro Petro orabat, quum esset detentus in carcere, sicut scribitur.

bitur. *Act. 10. cap.* Oratio (ait Lucas) fiebat sine intermissione ab Ecclesia pro eo. *Act. 1. 0*
Hinc est quod Paulus à suis subditis toties pro se preces requirit. Primò à Romanis, dicens: Obsecro vos fratres per Dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem sancti spiritus, vt adiuuetis me in orationibus vestris pro me ad Deum, vt liberer ab infidelibus, qui sunt in Iudæa. Secundò idem requirit à Thessalonicensibus. *1. Theffal. 5. cap.* Fratres orate pro nobis. Et rursus *2. Theff. cap. 3.* pro successu Euangelij, & liberatione à malis hominibus preces petit dicens: Fratres orate pro nobis, vt sermo Dei currat, & clarificetur, sicut & apud vos, & vt liberemur ab importunis, & malis hominibus. Idem requirit ab Ephesijs, dum ait, *ca. 6.* per omnem orationem, & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu, & in ipso vigilantes in omni instantia, & obsecratione pro omnibus sanctis, & pro me, vt detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia, notum facere mysterium Euangelij, pro quo legatione fungor in cathena ista: Ita vt ipse audeam prout oportet me loqui. Hic grauius peccant qui non solum non orant pro suis prælati: verum etiam illis dira, & pessima quæque imprecantur. De quibus & obloquantur: quos & calumnijs, & criminibus falsissimis onerant: vt sic vel sua peccata obregant, vel vt illos apud omnes odiosos reddant, & ab eorum obedientia simplicem populum retrahant. Et hoc facere vulgare est omnibus hæreticis, qui de summo Pontifice, aut quibusuis Prælati nequaquam bene loqui possunt: quum tamen lex diuina iubeat: Principi populi tui non maledices. *Tertio in his, quæ fidem, & mores concernūt omnino ac simpliciter suis Prælati obedire debent. Propterea Paulus, Obedite (ait) præpositi vobis vestris, & subiaceite illis: ipsi enim peruigilant, quasi rationem reddituri pro animabus vestris, vt cum gaudio hoc faciant, & non gementes. Nihil enim magis contristat Prælatos, quàm subditorum rebellio, & inobedientia, proteruitas, & peruicacia. Constitutiones pariter, & ordinationes eorum obseruare debent: quemadmodum ipse Paulus *Act. 15. cap.* præcipiebat gentibus ad Christianismum conuersis custodire præcepta Apostolorum, ac seniorum: Et *cap. 16.* eiusdem libri aperte indicat populum obseruare debere, quæ à synodis patrum decreta sunt dogmata, illisque fidem adhibere. Tradebat (inquit Lucas de Paulo) custodire dogmata, quæ erant decreta ab Apostolis, & senioribus, qui erant Hierosolymis. Nec valet excusatio eorum, qui dicunt: pessimæ vitæ sunt prælati: quia non solum probis, sed etiam malis obediendum est: quando quæ præcipiunt, ad rectam fidem, & bonos mores spectant. Et quod ita sit faciendum, Christus expresse docet *Mat. 23.* quando de Scribis, ac Phariseis mentionem faciens, sic ait. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisei: quæcunque igitur dixerint vobis, seruate, & facite: secundum autem opera illorum nolite facere: dicunt enim, & non faciunt. Et ita nullam excusationem malæ suæ vitæ afferre poterunt reprobi in die iudicij dicentes, sic vidi facere prælatum, & pastorem meum: & quomodo illi fecerunt, sic & ego feci, ego enim sequutus sum illos. Sed respondet illi iustus Iudex, ait, Augustinus: Nunquid ego dixi vobis, quæcunque dixerint vobis, seruate & facite, sed secundum opera eorum nolite facere, dicunt enim, & non faciunt. Deinde sacerdoti summo rebelles, & proteruos lex diuina *Deuteronomij. cap. 17.* interfici iubet dicens. Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio:

imperio: qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Israël, cunctusque populus audiens timebit, vt nullus deinceps intumescat superbia. Sed & Christus Dominus in Euangelio Matthæi. 18. qui eiusmodi sunt excōmunicandos censet, dicens: Si quis Ecclesiam non audierit, erit tibi sicut ethnicus, & publicanus. Per Ecclesiam hoc loco diuus. Chrysostrōmus intelligit Ecclesiæ Prælatos. Hinc manifestum est, quàm grauius peccent, qui Prælatorum contemnunt Præcepta, constitutiones, ordinationes: atque sacrorum decreta conciliorum, & sanctiones, quales innumeros hoc tempore inuenire licet. * Quarto de suis Prælatibus bonam habere debent existimationem tanquam de legatis, ac ministris Christi, neque de illis quicquam sinistrè iudicare, quemadmodum de se, ac suis commilitonibus beatus Paulus admonet, dicens. 1. Corinth. 4. cap. Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum, Et paucis interiectis. Mihi promissimo est, vt à vobis iudicetur: aut ab humano die: sed neque me ipsum iudico: qui autè iudicat me Dominus. Itaque nolite ante tempus iudicare, quoad usque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit cōsilia cordium. Hic peccat grauius, qui de Prælatibus, & Ecclesiasticis, de quæ eorū vita, moribus, & cōuersatione ferunt (vt lubet) sententiā, qui in discutiendis ipsorum vitijs, & defectibus plusquam lynces sunt, in suis autè vitijs talpis sunt cæciores. Vident, vt hypocritæ, festucā in oculis fratris sui, trabem autè, quæ est in oculis suis nō cōsiderant. Non sic Cōstantinus ille magnus. Cui quū libelli à quibusdā Episcopis offerrentur, vt de ipsis sententiā ferret, omnes huiusmodi libellos ne aspexit quidè, sed mox cōiecit in ignem, dicens: Vos iudices mei estis, non ego vester: Ego à vobis debeo iudicari. Nunc autem & famosi libelli, & paucissimi virulētissimi in Prælatos Ecclesiæ cōtra omnē honestatem & Christianam pietatem sparguntur in scandalum totius Ecclesiæ.

* Quinto, non debent de illis murmurare, sicut filij Israël contra Aaron summum sacerdotem murmurarunt: propterea probè nos monet Apostolus dicens, Neque murmuraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt, & à serpentibus perierunt. Hic peccant etiā multi, qui aut ex inuidia, aut ex malitia contra suos superiores murmurant, si quādo ab ipsis secundū leges, & canones, de suis vitijs, & delictis corripiantur, nec vllam volunt habere patientiam, nec æquo animo ferre, si quid de illis statuitur, & ordinatur.

* Sexto, illis decimas, iuraque omnia ex præcepto diuino soluere debent, & illis omnibus modis prouidere vt habeant, vnde honestè viuant. De decimis, ac primitijs habetur præceptum Deuteronomij. 26. cap. 2. Paralipo. 31. cap. Sed & Abraam Patriarcha, vt scribit Paulus ad Hebræos. 7. cap. decimas de præcipuis dedit Melchisedech sacerdoti Dei altissimi. Vnde peccant grauius qui illas soluere recusant, aut qui illis Ecclesiasticos fraudant.

Debent quoque subditi, & oues suis Pastoribus, & patribus spiritualibus de vitæ necessarij prouidere. Si nos inquit Paulus. 1. Corint. 9. Spiritualia vobis seminauimus, magnū est si carnalia veltra metamus? Et paucis interiectis: Nescitis quoniam qui in sacrario operatur, quæ de sacrario sunt, edunt? Et qui altario de-

seruiunt, cum altario participant? Ita & Dominus ordinauit his, qui Euangelium annuntiant, de Euangelio viuere. Sed & ad Timothæum discipulum scribens, quinto capite prioris epistolæ de presbyteris sic sancit. Qui bene præsumunt presbyteri, duplici honore (id est, duplici munere, ac mercede) digni habeantur, maximè qui laborant in verbo, & doctrina. Deinde id probat duobus testimonijs, quorum vnum ex veteri, alterum ex nouo testamento desumptum est. Testimonium ex veteri testamento, Deuteronomij. 25. sic habet. Non alligabis os boui trituranti: quem exponens locum 1. Corinthiorum. 9. cap. sic ait: Nunquid de bobus cura est Deo? An propter nos vtique hoc dicit? Nam propter nos vtique hæc scripta sunt: quoniam debet in spe, qui arat arare: & qui triturat, in spe fructus percipiendi: Ex nouo autem testamento profert, quod Dominus Matthæi 10. & Lucæ 10. dixit discipulis suis, dum mitteret eos prædicare verbum Dei sine sacco, & pecunia: & ne quærerent: Vnde viuemus? adiecit: Dignus est operarius mercede sua: quibus ex locis videmus, quod iure diuino tenetur populus necessaria vitæ ministrare prædicatoribus, ac eorum patribus spiritualibus, per quos instruatur in his quæ sunt fidei, & bonorum morum: Quod apertius idem Apostolus in Galatas 6. cap. iubet dicens, Communicet is, qui catechizatur (id est, instruitur) verbo ei, qui se catechizat in omnibus bonis. Quin & ipse Philippenses commendat quod sibi ipsi ministrauerint ac miserint necessaria, vt videre est ad Philippens. 4. capite. Hinc videmus quàm grauius peccant, qui suis pastoribus & concionatoribus necessaria vitæ tribuere recusant, quum illis adsit facultas id præstandi. Sed maximè omnium peccant, qui foundationes, & bona Ecclesiæ siue mobilia, siue immobilia vsurpant, & in vsus prophanos conuertunt. * Postremò sicut oues à pastoribus ad pascua ducuntur, & illis pascua præbent, quæ videntur ouibus conuenire: Sic populus & libris, & doctrinis hæreticorum à prælatibus Ecclesiæ damnatis, ac prohibitis, cauere, & abstinere debet, ne virus pro cibo sumat. Exemplum habemus in Actis Apostolorum cap. 19. quòd multi ex eis, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt eos coram omnibus. Hæc sunt igitur, quæ

15 populus præstare debet suis prælatibus: * Sed præcipuum omnium est obedientia, quàm Dominus Deus præfert omnibus victimis, loquens per Saulem regem ad Saulem regem, qui ad præceptum Domini non interfecerat Agag, regem Amalech. Melior est, inquit, obedientia, quàm victimæ: & auscultare magis, quàm offerre adipem arietum: quoniam quasi peccatum hariolantis est, repugnare: & quasi scelus idololatriæ, nolle acquiescere: qui quidem Saul quia Samueli sacerdoti, & prophetæ parere noluit, abiectus est à Deo, & regno priuatus. Sic Ozias rex Iudæ quia officium sacerdotis vsurpare voluit adolendo incensum, lepra percussus est. Nadab & Abiu filij Aaron, quia contra præceptum Moyfi obtulerunt ignem alienum, egressus ignis à Domino deuorauit eos, & mortui sunt coram Domino, vt scribitur Leuitici. 10. cap. Heliodoro pessimè cecit, nimirum atrociter flagellato ab angelis Dei, eò quod templū Dei in Hierosolymis spoliare vellet. 2. Machab. 3. Populi est itaque & secularis magistratus, suis sacerdotibus obtemperare, necessaria procurare, & illos honorare:

Quar-

*Quamquam ipsi satis habent: cogitabunt tamen amplius laborandum esse, vt habeant, quæ dent Ecclesiæ, & sacris viris, ne curam abijciant, ne à vera religione deficiant, quod si ex officio aliquo non satis acquirant, intendant laborem, petant consilium ab Ecclesiasticis, iactent curam suam in Deum, & ipse enutriet eos. Sciant confessionem in Ecclesia summa cum ratione institutam esse: confiteantur omnia sua delicta liberè ipsis sacerdotibus. Si aliquid hinc incommodi sentiunt: quamquam iactura nulla est, quæ maxima utilitate compensatur: tamen æquo animo id ferant. Melius enim est, vt Deo dent, & pro sancta Ecclesia expendant, quàm vt hostibus, & infidelibus per vim, & arma ea abripiantibus, vel incenduntibus seruent, adhuc animæ detrimentum faciant. Iob rectè dixit: Dominus dedit, Dominus abstulit, vt Domino placuit, ita factum est, sit nomē Domini benedictum. Paulus ait. Nihil intulimus in mundum, nihil asportabimus inde. Ecclesiastes scribit: Miserabilis prorsus infirmitas hominis, sicut venit, ita reuertitur, & paulò post. Laudauit igitur læticiam, quod est homini bonum sub sole, nisi quod comederet, & biberet, atque gauderet, & hoc solum secum auferret de labore suo omnibus diebus vitæ suæ, quos dedit ei Deus sub sole. Ecclesiastes satis indicat sollicitudines, & labores pro accumulandis diuitijs esse vanitatem, sed eam esse veram læticiam, si quis diligenter laborans edat, bibat, & gaudeat, hoc est, viuat in pace Ecclesiæ Dei, & in huius vsu omnia sua referat. Sine pace Ecclesiæ nullum potest esse gaudium Galatarum quinto legitur. Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, Nunc considerent, & cor pulsent vsurarij, feneratores, mercatores, & huius sentinæ homines, qui suis priuatis cōmodis studēt, idque cū detrimento proximi, & cum iniuria Sanctæ Catholice Ecclesiæ. Quid de ipsis censendum sit, Paulus aperte præcepit ad Philippenses scribens. Nemo quæ sunt sua queret, sed etiam quæ proximi sunt. Hoc enim in vobis sapite, quod etiam in Domino Christo Iesu, contra quod cū faciant vsurarij mercatores, etenim non mirum, quod Christus hos eiecit de templo ementes, & vendentes. Attamen si scire volunt, quomodo se gerant erga Ecclesiasticos, discant exemplo Matthei relinquere telonium, & sequi Ecclesiam, faciant id quod Zachæus, quod diuus Antonius, quod S. Bartholomæus, quod D. Franciscus: aut si mercaturæ quæstum omittere nolint, faciant eam cum charitate, sine fraude, mendacio, omni dolo: dent Ecclesiæ, quæ huius sunt, non detrahant, sed ament, ornent, & in commune more apum conuehant, ne apostema, aut cancrum gignant in Rep. Christiana. Non sint pedes veloces ad effundendū sanguinem, ad fallendum proximum, non habeāt pedes Euangelizantium, sed eorum vestigijs insistant, & sequantur: pedes verò sint recti, dirigantur in viam pacis, loti sint, mundi à fordibus, non attriti, calceati, ne terrenis nimium iungantur, non podagrīci, aut simili malo, neque lepra egri. *Hæc paucis erudire possunt communem populum, quomodo se gerat erga suos prælatos, hoc est, spiritualem magistratū. Nam sicut oues sequuntur vocem pastoris, ita par est, vt populos suos audiat pastores, si contradixerit, lupus insidiabitur, & Diabolus ceu leo rugiens circuit, querens quem deuoret. Exodi vicesimo quarto sic legitur. Solusq; Moyse ascendet ad Dominum, & illi non appropinquabunt, nec populus ascendet cum eo. Venit ergo Moyse, & narrauit plebi omnia verba Domini, & iudicia eius:

Iob 1.

1. Timo. 6.
Eccle. 5.

Eccle. 8.

Gal. 5.

Philipp. 2.

Matth. 21.
Ioan. 2.

Exod. 24.

eius: responditq; omnis popul⁹ vna voce. Omnia verba Domini, quæ loquutus est, faciemus. & paulò post. Omnia quæcunque loquutus est Dominus, faciemus, & erimus obedientes. hinc patet, quod mysteriorum inquisitio non pertinet ad populum, sed debet credere vocatis sacerdotibus, facere, & obedire. Christus verò non immutauit hanc legem, sed stabiluit, dicens leproso, Ito & ostendito te Sacerdoti. Quamobrem cautè populus ambulare debet, sacerdotes verò honorare, & omni amore amplecti, ne in lepram, aut maledictionem incurrant, aut si inciderint, vt liberentur. Oseas propheta manifestò hoc declarat. Veruntamen vnusquisque non iudicet, & non arguatur vir, populus enim tuus sicut iij, qui contradicunt sacerdoti. Et corruet hodie, & corruet etiam propheta tecum. Nocte tacere feci matrem tuam. & paulò post: Et erit sicut populus, sic sacerdos. Quod in terris hereticis videre licet. vbi omnibus bonis, & Catholicis sacerdotibus pulsus, aut seclusus, novos & hereticos constituere sacerdotes: & rectè multis locis nolunt sacerdotes vocari: quia id ita fore Paulus prædixit, Et erit tempus, quod populus non sustinebit sanam doctrinam, sed ad desideria propria coaceruabit sibi magistros, prurientes auribus ipsorum. A veritate quidem aures auerteret, & conuertetur ad fabulas. At boni & synceri populi est obedire suo magistratui spirituali, & huc venerari omnibus viribus, & opibus, vt docet Paulus ad Galatas sic. Qui instituuntur in doctrina Ecclesiæ, debent eos, qui informant honorare, & iuuare in omni bono. Atheniensis populus Thrafsybulum magno honore affectit, quod concordiam ciuium resarciuerat, vt patet hoc Tetrasticho.

Cap. 4.

2. Timo. 4.

Galat. 6.

*Dum iustis patriam Thrafsybulus vindicat armis,
Dumque simultates ponere quemque iubet:
Concors ordo omnis magni instar muneris illi
Palladiæ ferturmi frondis habere dedit.*

Cæterum quis satis iustus, & dignus honos impendi Ecclesiasticis potest, vt-pote qui semper intenti sunt conciliandis animorum, & hominum disidijs; qui-que laborant populum in vnitatem continere? certè populus debet esse gratus, & obediens, & sacra venerari. *Porro Christus ait, Messis magna est, sed operarij pauci. Orate igitur Dominum messis, vt emittat operarios in messem suam. Consentiant omnes, quod operarij sunt sacerdotes, Apostoli, & discipuli Christi: messis verò est ipse populus. Quamobrem sicut messis ab operarijs demetitur, colligitur, eximitur, excutitur, & tandem materiam panis præstat: ita populus, qui vult esse saluus, à sacerdotibus demeti debet, purgarique à vitijs carnalibus, inde in congregationem Ecclesiæ recipitur, probatur, cogitur de abundantia contribuere, & tandem subiectus omnino Ecclesiasticis in vnitatem confirmatur, sicut omnia illa messis patitur: ita etiam populus hæc sustinebit. Populus quoq; hederæ potest comparari. Nam vt innitendo assurgit hederæ: ita populus Eccles. Vnde legimus Ionæ. 4. & præparauit Dominus Deus hederam, & ascendit super caput Ionæ, vt esset umbra super caput eius, & protegeret eum: laborauerat enim. Et lætatus est Ionas super hederam laticia magna. Et parauit Deus vermem in ascensu diluculi in crastinum: & percussit hederam & exaruit, & cum ortus fuisset sol, præcepit Dominus vento calido, & venti: & percussit sol super caput

Matth. 9.

Ion. 4.

E

caput

caput Ionæ, & æstuabat, & petiuit animæ suæ vt moreretur, & dixit: Melius est mihi mori, quàm viuere, & dixit Deus ad Ionam: Putasne benè irasceris tu super hederam? & dixit, Bene irascor ego vsque ad mortè. Et dixit Dominus, Tu doles super hederam, in qua non laborasti, nec fecisti vt cresceret, quæ sub vna nocte nata est, & sub vna nocte perijt, & ego non parcam Niniuæ ciuitati magnæ, in qua sunt plusquam centum viginti milia hominum, qui nesciunt quid sit inter dextram, & sinistram suam, & iumenta multa. Hactenus Ionas. Multi hoc loco pro hedera legunt cucurbitam. Vtriusque ea natura est, vt sine adminiculo stare nequeat, aut si supra terram serpat, protinus degenerat, & malos, putridos, vel venenatos, vel nullos fructus profert: quemadmodum ne populus quidem citra bonos Rectores in societatem coalescere potest, quales sunt Ecclesiastici, quorum cura, industria, atque disciplina multis in locis populus creuit in gentem magnam & potentem, & coepit postea suum Ecclesiasticum magistratum spernere, noua dogmata, & nouam religionem confingere: qua de causa in ruina præcipitatus est. Id autem Emblemate Alciati pulchrè exprimitur.

*Aëriam propter creuisse cucurbita primum
Dicitur, & grandi luxuriasse coma.
Cum ramos complexa ipsumque egressa cacumen
Se præstare aliis credidit arboribus.
Cui Pinus: nimium breuis est hæc gloria. Nam te
Protinus adueniet quæ malè perdet hyems.*

Iam verò etiam hederæ, & Cucurbitæ est proprium nocere arboribus, iuxta quas crescit, nisi succisione, & pampinatione castigetur: quare populus non debet abhorre ab Ecclesiastica disciplina, cuius effectus est, vt populus, & sibi, & alijs sit vtilis, habeatque diuturnum stabilimentum: ne Ecclesiasticam dignitatem opprimat. Vitis autem prodest arboribus quibus iungitur, & tamen amputatur. Vtinam populus esset sicut vitis, quæ nec emorientem vltimum deserit, plorandum est autem, quod potius apri naturam sibi sumit, de quo propheta canit in psalmis: Exterminauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastum eum. Sed recolligamus vela. Ostendi exemplo pectoris, ventris, & extremitatum, quo nam pacto se habebit communis populus erga suum spirituales magistratum, addidi de ouibus, messe, & hedera, quæ loco aliorum sufficere possunt.

Psalm. 79.

Loca quædam bonorum auctorum adiuncta,
ad quæ qui velit recurrere poterit.

Quid populus? est autem populus cœtus iuris consensu, & vtilitatis communione sociatus. Ita D. Augustinus li. 1. de Ciuitate Dei scripsit. Nihil in re omnino ab hac definitione D. Thomas discrepat. Sic enim ait prima parte quæst. 23. artic. 1. Popul^{us} est multitudo hominum iuris consensu, & cœcordi cœmunionem sociata.

Nos autem hoc loco populum à clero separauimus, vocamusque populū cœtū omnem non Ecclesiasticū, sed secularem (vt vulgò ferunt) in quo omne ciuitatis aut Reipub. Christianæ insunt ordines, omnesque partes: ita populus Romanus cœstabat ex patribus, equitibus, & plebe, sic nūc Christiana Reipubli. constat ex clero, & populo. Nec omittendum illud Iob, quod propter peccata populi Deus facit.

facit regnare Principem Hypocritam. Illud D. Hieronymus etiam de Prælati dicit: quod etiā mali sunt propter peccata populi, & huius malitiam. Si populus velit bonos Prælatos, sit ipse, & studeat esse bonus. Populus verò Græcis laos dicitur: vnde in Ecclesia Christi laici dicuntur omnes qui nullos habent ordines inter clericos. Hic verò populus non intromittere se rebus Ecclesiæ, nec harum cœmmissionem petat, vt D. Gregorius perscripsit ad Ioannem Carolitanum Episcopū: & vt in Concilio Toletano decimo confirmatum est. Intelligendum est etiam populum esse alium infidelem, quem D. Origenes priorem vocat, & multi sæcularem dicunt, & hic Anathema habetur, populus Gomorræ, &c. etiam alium esse fidelem, electum, vt olim Iudeorum, & postea Christianus dicitur posterior populus. quæ ad hunc pertinent, pulchrè Dionysius Carthusianus collegit in libellis de particulari iudicio singulorum: de vita militum: de vita Nobilium: de vita Principum, eò recurrat qui velit. His subnecto loca sacre scripturæ, quæ ad plenum intellectum huius negotij faciunt.

*Iob. 34.
8. 9. 1.
Distin. 99
Orige. super Io-
sua. 7.*

Remissiuè iuxta ordinem librorum veteris & noui Testamenti.

Deutero.	12. c.		12. a.	Ephes.	4. c.
	17. b.		21. b.		5. d.
	25.	Ioannis.	13. c.		6. c.
2. Paralip.	30. b.	Act.	4. c.	Philip.	2. d.
Ecclesia.	4. a.		12. a.		3. a. d.
	7. d.		15. g.		4. b.
Esaia.	3. b.		16. a.	Coloss.	2. b.
Hieremia.	23. c.	Roma.	15. f.		4. a.
Matth.	7. c.		16. c.	1. Thessal.	5. c.
	9. b.	1. Corinth.	4. a.	2. Thessal.	2. d.
	10. b. & c.		9. a.		3. a. & b.
	15. a. & b.		10. g.	1. Timoth.	5. c.
	16.		11. a.	Hebræ.	13. b.
	23. a.		16. c.	1. Ioannis.	4. a.
	24. a.	2. Corinth.	11. c.		
Marci.	8. b.	Galat.	5. b.		
Lucæ.	10. a. b. & c.		6. b.		

E 2 Thema

De Mundi Maieſtate, ſicuti Imperatoris, Regum, Principum, Dominorum, Iuſticiariorum, & Officiariorum. Et quomodo ipſi debeant viuere erga ſuos ſubiectos, aut ſubditos.

Summæ.

1. Nulla eſt poteſtas, vel maieſtas mundi vſquam terrarum, que non ſit à Deo, vel permiſſa Dei.
2. Quòd maieſtas, & poteſtas eſt neceſſaria gubernandis rebus publicis.
3. Peccata populi faciunt, quòd mali in gubernandis ciuitatibus conſtituuntur.
4. Regis, & Principis, ac Magiſtratus in Republica officium eſt, ſic præeſſe, quem admodum bonus paterfamilias ſuis domeſticis, & paſtoribus, conſilio & prudentia vbique vti oportet.
5. Sapientia, & prudentia imperantium, debet eſſe coniuncta cum conſtantia, & animi fortitudine.
6. Qui regunt Reſpublicas, prouidere debent, vt ſent aequi, & boni iudices.
7. Iudices cum timore Domini debent iudicare: quoniam iniqui iudices à Deo puniuntur, & populus propter eos.
8. Boni Reges, Principes, &c. ſemper à Deo auxilium, & laudem, ac honorem obtinuerunt, contra mali.

MVndi Maieſtatem à diuina maieſtate cõſtitutã & ordinatã nemo ambigit: Christianus, qui vniuerſa Dei prouidentia regi, & gubernari credit, & intelligit: quiq; Dei verbo (vt par eſt) ſuã tribuit veritatẽ, & auctoritatẽ. Nam Prouerb. 8. ipſa ſapientia diuina aperte clamat: Per me Reges regnant, legum conditores (vel vt alia lectio habet) Principes iuſta decernunt. Quin & ipſe Rex Salomon 2. Paralip. 1. ingenuẽ conſitetur, ſe à Deo regem Iſrael conſtitutum, his verbis vtens in ſua oratione ad Deum. Tu feciſti cum Dauid patre meo miſericordiam magnam, & conſtituiſti me regem pro eo: Quod ſi quæ ſint nationes, quæ ſuper ſe conſtituant regem, id abſque Dei prouidentia fieri prorsus negamus: quia filijs Iſrael præceptum fuit Deuteronomij. 17. capite, ne alium regem ſuper ſe conſtituerent, quàm illum quem ipſe elegiſſet, eſſetq; de ipſorum natione. Sic enim textus habet: Eum conſtitues ſuper te regem, quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Non poteris alterius gentis hominẽ regẽ facere, qui nõ ſit frater tuus. Et non tantũ reges, verumetiã Iudices, Magiſtratus, poteſtates, & quęcunq; ſunt prelaturę, à Deo ſunt teſte Paulo ad Rom. 13. cap. ſic ſcriben: e: Non eſt poteſtas niſi à Deo: quæ autẽ ſunt, à Deo ordinata ſunt. Propterea Chriſtus Pilato arroganter dicenti, Neſcis quia poteſtatẽ habeo crucifigere te, vel dimittere te, reſpõdit: Nõ haberes aduerſum me poteſtatẽ ullam,

vllam, niſi tibi datum eſſet deſuper. Quinimo in rebus publicis, vbi nullus eſt Iudex, aut Magiſtratus, illic conſtitui iubet Deuteronomij. 16. Iudices, & Magiſtros (ſive vt alia lectio habet præfectos) conſtitues, in omnibus portis tuis, quas Dominus Deus dederit tibi per ſingulas tribus tuas, vt iudicent populum iuſto iudicio, nec in alteram partem declinent. *Videmus igitur hanc mundi maieſtatem non tantum eſſe à Deo, verumetiã reipublicæ ita neceſſariam, vt ſine ea prorsus conſtare non poſſit. Quare admodum rectẽ dixit diuus Auguſtinus: Quid ſunt regna abſque iuſticia, niſi mera latrocinia? Cuius ſententiæ optimẽ concordat ſapientiſſimus Salomon Prouerbiorum vndecimo capite. Vbi, inquit, non eſt gubernator, populus corruet, ſalus autem, vbi multa conſilia: In conſeſſo eſt igitur ad vtilitatem reipublicæ, & ſalutẽ populi reges, principes, magiſtratus, ac iudices à Deo, Deiq; prouidentia eſſe conſtitutos. *Quod ſi qui conquerantur de malis regibus, principibus, aut magiſtratibus, nec tamen ideo minus illos regnare, ſive præſidere ſine diuina prouidentia iudicamus: Ceterum id fieri propter peccata populi omnino cenſemus: teſte Iob ſanctiſſimo propheta, qui. 34. capite ſuæ prophetiæ fic ait de Deo. Qui regnare facit hominem Hypocritam propter peccata populi. Vbi alia lectio habet ad affligendum populum: Et hoc eſt, quod Dominus Deus comminabatur populo Iſrael (qui fuit figura populi Chriſtiani) niſi reſpicerent illis dare regem, qui propter populi peccata, non qualem ipſi cuperent dirẽ præeſſet. Dabo, inquit, vobis regem in furore meo, & auferam in indignatione mea. Duo hĩc minatur Dominus, videlicet dare ſeuĩſſimum regem ad affligendum populum propter peccata. Deinde eadem de cauſa auferre à populo clementiſſimum regem: Et hæc ita vera ſunt, vt ſola ipſa quotidiana experientia ad probationem ſufficiat. Vnde per Samuelem filios Iſrael qui petebant regem valde redarguit, vt habetur. 1. Regum. 8. Non te abiecerunt, ſed me, neregnum ſuper eos. Deinde, ait, hoc erit ius regis, qui imperaturus eſt vobis: filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis, facietq; ſibi equites, & præcurſores quadrigarum ſuarum, & conſtituet ſibi tribunos, & centuriones, & aratores agrorum ſuorum, & meſſores ſegetum, & fabros armorum, & currum ſuorum. Filias quoque veſtras ſibi faciet vnguentarias, & focarias, & panificas. Agros quoque veſtros, & vineas, & oliueta optima tollet, & dabit ſeruis ſuis. Et cætera quæ ſequuntur. Greges quoque veſtros addecimabit, voſq; eritis ei ſerui. Et clamabitis in die illa à facie regis veſtri, quem elegiſtis vobis, & non exaudiet vos in die illa. Quo ex loco intelligimus, Deum non ſolum dare regem ſeuĩſſimum populo propter ſcelera, verumetiã aliquando exigentibus peccatis nolle audire populi preces, vt tam iniquum regem auferat. Adde quod ſapientiſſimus Salomon dixit Prouerbiorum. 21. Cor regis in manu Domini, quocunq; voluerit, inclinabit illud, vel ad pacem, vel ad bellum: vel ad ſeueritatem, vel ad clementiam. Et quemadmodum propter peccata populi regnant, ac dominantur impij, eadem de cauſa etiam transferuntur regna: Sic enim habet ſapiens Eccleſiaſticus cap. 10. Regnum à gente in gentem transfertur, propter iniuſticias, & iniurias, & contumelias, & diuerſos dolos. Regnum Chananætorum dedit Dominus filijs Iſrael ipſis Chananæis partim expulſis, partim deletis. Sed & Regnum Iſrael diuiſit

3. Reg. 11.
12.

Dominus in duas partes propter peccata Salomonis, & Roboã filij eius sequitiam & intolerabiles exactiones: adeo vt decē tribus traderentur Hieroboam, & duę tantum remanerent Roboã filio Salomonis. Et quum Roboã rex collegisset exercitum octoginta milliū virorum electorū, vt pugnarent contra domū Israël, & reducerent regnum, prohibuit hoc Dominus per Semeiã prophetã, dicens: Non ascēdetis, neq; bellabitis propter fratres vestros filios Israël: Reuertatur vnusquis que in domum suã, a me enim factum est verbū hoc, id est, res hæc. Deinde Dominus omne regnum abstulit à Iudæis propter peccata ipsorum, & tradidit illud Romano Imperio iussitq; Dñs illis, vt Romano parerēt Imperio, dicēs: Reddite quę sunt Cæsaris Cæsari. Et nūc regnū illud abstulit à Romano Imperio, & dedit Turcis, nimirū id exigentibus peccatis Christianorū. Mutatio autē, atq; trãlatio huiusmodi regnorū ostensa est Danieli in quatuor illis bestijs ascendentibus de mari, quarum prima erat similis Leęnæ, secunda similis Vrsō, tertia similis Pardo, quarta terribilis, atq; mirabilis, & fortis nimis, habens dētes ferreos magnos. Prima quasi Leęna designat Imperiū Assyriorum. Secunda similis Vrsō, regnū est Persarum: tertia quasi Pardus, regnū est Græcorum: quarta terribilis, atq; mirabilis, imperiū est Romanorū. Hæc quatuor imperia sibi inuicem successerunt. Romanum Imperiū adhuc stat: sed valde debile, quod vbi omnino defecerit, tūc vt videtur innuere Paulus Apostolus. 2. Theff. 2. veniet filius perditionis, & homo peccati, qui est Antichristus: quī nunc innumeros habet præcursores, & anteaambulones: quē Dominus Iesus (vt idem ait Apostolus) interficiet spiritu oris sui, & illustratione aduentus sui: propterea ipsi Danieli ostensum est excidiū omnium illorum regnorū: & regnum Christi æternū, quod non corrūpetur Dan. 7. capit. Mutationes igitur regnorū à Deo sunt, vt expressis verbis idem propheta cap. 2. testatur, dicens: Ipse mutat tempora, & ætates, transfert regna, atque constituit. Maiestas ergo mundi à Deo est, & quotquot sunt regna à Deo sunt constituta.

Danie. 7.

Danie. 2.

Ethic. 8.

Proue. 20.

* Porro autem Rex est in mundo, quod paterfamilias in domo: vnde & pater patriæ nuncupatur. Aristoteles in Ethicis dicit sapius, quod similis est cōparatio regis ad subditos, patris ad filios, vt pastoris ad oues. Decet ergo regē prospicere commodo, paci, & vtilitati subditorū suorū, & paternum in eos gerere affectum, vtendo clementia, & māsuetudine. Nam vt sapientissimus Salomō ait Prou. 20. Misericordia, & veritas custodiunt regem, & roboratur clementia thronus eius. Sicut patet in Apibus, de quibus sic Virgilius canit Georg. 4.

*His quidem signis, & hæc exempla secuti
Essē Apibus partem diuinæ mentis & haustus
Aethereos dixerē.*

Apum exemplo docetur principibus debere adesse clementiam, vt testatum est, & hoc carmine Alciati.

*Vesparum quod nulla vnquam Rex spicula figet
Quodque aliis duplo corpore maior erit.
Arguet imperium clemens, moderataque regna
Sancta que iudicibus credita iura bonis.*

Sed in primis sapientia, & in agendis rerum prudētia in rege relucere debet: nec enim principe digna vox est dicere, non putabam. Nam vt Sapientia. 6. scribitur.

5

tur: Melior est sapientia, quàm vires, & vir prudens, quàm fortis: Vires enim, ac robur corporis, & opum potentia temeritate sua nonnunquam & ciuitates, & respublicas, imò & regna ipsa etiam opulentissima perdiderunt, vbi sapientia, & prudentia, ibi non solum conseruantur, sed etiam acquiruntur imperia. Vnde sapiens Ecclesiasticus cap. 10: Rex, ait, insipiens perdet populum suum, & ciuitates inhabitabuntur per sensum prudentium. Et Salomon in suo Ecclesiaste cap. 4. Meliorem asserit puerum pauperem & sapientem, rege sene, & stulto, qui nescit prouidere in posterum. Quod & de carcere, carenisque, interdum sua prudentia, & sapientia quis ingrediatur ad regnum. (vt patet in Iosepho) & alius natus in regno inopia consumatur. Quamobrem idem Salomon in eodem libro. cap. 9. dicit, quod verba sapientium audiuntur in silentio plus quàm clamor principis inter stultos. Et quod melior est sapientia, quàm arma bellica. Propterea ipsa Sapientia (Sapientia. 6.) ait, Ad vos ò reges sunt sermones mei, vt discatis sapientiam, & non excedatis. Et post pauca: Multitudo sapientium, sanitas est orbis terrarum: & Rex sapiens stabilimentum populi est. ergo accipite disciplinam per sermones, & proderit vobis. * Sanctus Bernardus ad Eugenium Pontificē, lib. 1. sic scripsit: Simia in banche est, Rex fatuus in folio, & à D. Greg. dicitur illa terra beata, cuius Rex nobilis, hoc est sapiēs & virtutibus præditus est. & vā terre, cuius rex puer est. Sed huiusmodi regis sapientia, & prudentia cū constantia, & animi fortitudine debet esse cōiuncta, Imò etiam cum clemētia. Nam æque peccat princeps, aut iudex conuiuēdo flagitijs, & correctionē dissimulādo, sicut & per tyrannidem, sæuitiã exercēdo: parum enim differt à crudelitate, sine re maleficos viuere super terrā, & innocentes opprimere: propterea in pusillanimes, & ad vitia cōniuentes sic loquitur Ecclesiasticus. ca. 7. Noli querere fieri iudex, nisi valeas virtute irrūpere in iniquitates, ne fortē extimescas faciē potentis, & ponas scandalum in agilitate tua: Aduersus eos autem qui immemores omnis mansuetudinis, & clementiæ, sæuitiã plusquã Scythicam exercent in populum, sic clamat Sophonias propheta cap. 3. Principes eius in medio eius quasi leones rugientes: Iudices eius lupi vespere, non relinquebant vsq; mane. Hoc est, nihil reliquum faciebant. De quibus apud Michæam Prophetam conqueritur Dominus, dicens: Comederunt carnes populi mei, & pellem eorum desuper exco- rauerunt, & ossa eorum confregerūt, & conciderunt sicut in lebe, & quasi carnem in medio ollæ, vt habetur Michæa. 3. Cæterum, sicut paterfamilias sua præsentia, à domo & familia omnia mala auertit, quæ illam corrumpere possint: sic & Rex in suo regno. Vnde bene dixit Salomon Prouerbiorum 10. Rex qui sedet in folio iudicij, dissipet omne malum intuitu suo. Quod autem de regibus dicimus, idem de principibus, dominis, iudicibus, atq; magistratibus dici putamus: quorū interest regere rempublicam: quos passim monet verbum Dei, vt iuste iudicent, quales Iethro depinxit genero suo Moyū Exo. 16. cap. dicens. Prouide de omni plebe viros potentes, & timentes Deum: in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiã: & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos: qui iudicēt populū omni tēpore: quod consilium Moyses sollicitē adimpleuit, & illud approbavit Dominus. Et Dominus Leuit. 19. Non facies inquit, quod iniquum est, nec iniuste iudicabis. Non consideres personā pauperis,

Sapient. 6.
Eccle. 10.
Eccle. 4.
Eccle. 9.
Sapient. 6.
Eccle. 7.
Sophon. 3.
Mich. 3.
Proue. 10.
Exod. 16.
Leuit. 19.

E. 4. nec

Deut. 1. nec honores vultū poteris: Iustè iudica proximo tuo. Et Deuteronomij primò. Moyses ad populi iudices, & præfectos. Quod iustum est (ait) iudicate, siue ciuis sit ille, siue peregrinus: Nulla erit distantia personarum in iudicio: ita paruum audite, vt magnum, nec accipietis cuiusquam personam. Dei enim iudicium est. Et pius Rex ille Iosaphat, vt scribitur, 2. Paralip. 19. capite. In cunctis ciuitatibus Iuda constituit iudices: quos his verbis monuit dicens: Videte quid faciatis: non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini, & quodcunq; iudicaueritis, in vos redundabit. *Sit timor domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite: Non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupido munerum. Contra propheta David iniquos iudices ex ore Domini grauitè obiurgat, dicens: Usquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum sumitis? Iudicate egeno, & pupillo, humilem, & pauperem iustificare. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Et Dominus per Esaiam prophetam vehementer conqueritur de principibus, ac iudicibus ciuitatis Ierusalem, dicens cap. 1. Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij. Iustitia habitauit in ea, nunc autem homicidæ. Principes tui infideles, socij furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Pupillo non iudicant: & causa viduæ non ingreditur ad eos. Propter enim peccata principum, & dominorum sepe plectitur populus. Culpa Principis, inquit, Ambrosius, plaga populi. Et profert Dauidem regem, qui propterea, quod numerasset populum, immisit Dominus pestilentiam in terram Iuda, adeo vt innumeri morerentur peste, quod agnoscens pius rex dicebat: Ego sum qui peccaui, & ego iniquè egi: Isti qui oues sunt, quid fecerunt? vertatur quæso manus tua contra me, & contra domum patris mei. 2. Regum vigesimo quarto.

*Ex his, quæ diximus, colligimus bonos esse, ac malos reges: probos, & im- 8 probos principes: iustos & iniquos iudices, atque præfectos. Boni, probi, & iusti summa laude digni sunt, & in sacris pariter atque prophanis scripturis tanquam benemeriti de republica celebrantur, quibus & fausta omnia pollicetur Deus. Quinimò semper illis adfuit, semper illos protexit. exemplum habemus in Dauide, Afa, Iosaphat, Ezechia, Iosia, & huiusmodi. Contra mali, improbi, & iniqui maximè detestantur, quibus sacræ atque prophanæ literæ infausta omnia, dira que minantur, vt patet in Saul, Achab, Amon, Sedechia, & alijs. Vnde bene dicebat Samuel filijs Israel petentibus regem. 1. Reg. 12. Si perseverauerit in malitia, & vos, & rex vester pariter peribitis. Proinde tria ex Agathonis philosophi sententia meminisse decet Magistratum. Primum se hominibus imperare. Alterum ex legibus imperare: Tertio se non semper imperaturum esse. Hac ratione fiet, vt probi perseverent in officio, & improbi redeant ad sanam mentem.

Sequuntur

Sequuntur quædam collecta ex doctis viris tam sacris quam prophanis, quæ poterunt suis locis aptari.

CHRYSOSTOMVS.

Regnum Dei duo nouit. Vnum familiare & domesticum. Alterum quod creationis rationem spectat. Est enim Deus rex vniuersorum, & Græcorum, & Iudæorum, & Dæmonum, & aduersariorum creationis ratione: Hæc ille. Regnum Græcorum cui voluit tradidit, regnum Iudæorum etiã cui voluit tradidit, & sic de reliquis. Itã vt regnum tanquam à Deo constitutum, sit legitima præfectura.

IDEM.

Nihil est quod sic magistratum ostendat, vt amor, & beneuolentia erga eos, qui sunt sub eius Imperio: Nam pater non solum procreando, sed etiam diligendo, post creationem efficitur: quod si vbi natura est, charitate est opus: multo magis vbi gratia.

IDEM.

Non in veste & zona, nec in præconis voce agnoscitur Princeps, sed in reficiendo fracta, & quæ malè constituta sunt corrigendo, ac improbos puniendo, nec permittendo, vt potentia ius cuiquam eripiat, & auferatur.

BASILIVS.

Hoc differt tyrannus à Rege: quod ille sua vndecunque parat commoda, hic eorum, quibus præest, quærit vtilitatem.

IDEM.

Proprium est Regis, his quibus præest, prospicere.

IDEM.

Si cor Regis in manu Dei est, non seruetur armorum robore, sed diuino adminiculo, & ductu. Est autem in Dei manu non quiuis, sed hoc Regis nomine dignus.

IDEM.

Honestum est vt præstantior semper deteriori præsit & imperet.

IOANNES DAMASCENVS.

Optimum Principem decet in suis quidem peccatis esse acerbum iudicem: & minimè ignoscentem: at in erratis subiectorum placidum, & ad ignoscendum facilem.

PHILO IVDÆVS.

Tyrannus, est Princeps belli: Rex verò, pacis præses.

IDEM.

Quid Regis beneuolentia, subiectis populis optabilius, aut melius esse possit?

PLVTARCHVS.

Nullum firmitus Principis præsidium, quàm vera, & constans beneuolentia: cum enim vulgus, & proceres assueti fuerint, non principem principi timere: tum multis oculis videt, multis auribus audit, ac quæ geruntur præsentiscit.

DEMOCRITVS.

Principem in rerum oportunitatibus vti decet ratione: aduersus hostes audacia:

cia: beneuolentia, autem erga subiectos.

CLITARCHVS.

Regem prudentem diadema non efficit, mens enim est, quæ imperat.

IDEM.

Si parere non didicisti, imperare ne aggreditor.

PLATO.

Decet qui rebus maximis præsit, eum prudentia præditum esse maxima.

CATO.

Debent potentes parcere uti potestate, ut semper uti possint.

IDEM.

Magistratus aut Iudex, neque pro iustis orari, neque pro iniustis exorari debet.

ANTISTHENES.

Tum ciuitates interire solent, quum qui imperant, improbos à probis discernere non possunt.

IDEM.

Ut furioso gladium; sic improbo potestatem dare periculosum est.

DEMOSTHENES.

Fortunatum esse præter dignitatem, desipiendi præter dignitatem occasio est.

*Dominicus Soto confessor Caroli, Imperatoris
in epistolam ad Roma.*

Celeritas misericordiam ornamentum potissimum.

Nouerca iustitiam dicitur præcipitatio.

*Remissiuè iuxta ordinem librorum veteris
& noui Testamenti.*

Exodi.	18.c.	2. Paralip.	1.b.	17.b.d.
	23.a.		9.c.	Prouerb.
	32.g.		19.c.	19.b.
Leuit.	19.c.	Iob	15.d.	20.a.d.
	24.d.		29.c.	21.a.b.
Numeri.	14.c.		31.b.	24.c.
Deutero.	1.b.c.		32.b.	25.a.&c.
	16.d.		34.d.	28.a.c.
	17.c.	Psalms.	2.c.	29.d.a.&c.
	24.d.		14.a.	Sapientiam.
	25.a.		71.a.	1.a.
	27.c.		100.	9.a.
1. Regum.	7.b.d.		101.a.	Ecclesiasti.
	8.a.	Prouerb.	8.b.	4.a.&d.
	12.a.		11.b.c.	7.a.8.a.
2. Regum.	24.c.		14.d.	9.d.
3. Regum.	3.a.b.		16.a.b.	10.a.&c.
				20.a.&d.
				22.a.
				Esaiæ.

Esaiæ.	3.a.&c.	Micheæ.	3.a.&c.	9.a.
	5.b.&e.		7.a.	12.c.
	10.a.	Abacuc.	1.a.	14.d.
	18.b.	Sophoniam.	3.a.	18.d.
	28.c.&d.	Zachariam.	7.c.	23.c.
	32.b.	Matth.	2.a.	6.b.
	59.a.		6.d.	12.b.
Hieremiam.	5.g.		14.a.	13.a.
	21.d.		19.c.	1.d.
	22.a.&d.		22.a.	11.a.
Ezechiel.	22.a.		27.d.	2. Corinth.
Daniel.	13.e.	Marci.	6.b.	9.c.&d.
Ozeæ.	7.a.&b.		10.b.	1. Timoth.
	8.a.		15.b.	6.c.&d.
	6.a.	Lucæ.	3.a.&d.	11.e.f.
Amos.				

QUARTVM THEMA.

Quomodo ipsi subditi se gerant erga suos superiores, Regimen seculare vel temporale habentes:

Summa.

1. *Populus, & subditi iure diuino debent obedire Regibus, & Principibus.*
2. *Populus & subditi, amore & beneuolentia prosequantur suos Reges, & Principes, &c.*
3. *Similitudine sumpta à bonis equis declaratur, quod populus, & subditi æquanimitè patientur se regi à superioribus.*
4. *Subditorum est, pro suis superioribus, & seculari magistratu orare Deum.*
5. *Requeritur in subditis reuerentia superiorum non solum in factis, sed etiã in dictis.*
6. *Subditi non debent obmurmurare suis superioribus, ut Principibus, Dominis &c.*
7. *Rebelles, & obmurmurantes suis superioribus, puniuntur à Deo manifestis supplicijs.*
8. *Subditi opibus & opera iuuare tenentur suos superiores exigente necessitate.*

Quoniam Rex, & populus: Princeps, & subditi correlatiuè se habent; operetium est, ut de populo, & subditis aliquid dicamus, docentes quo pacto erga suos Reges, & Principes, quibus subijciuntur se gerere debent.

* Inprimis hoc obseruandum, quod sicut Deus ordinatione sua diuina Reges, Principes ac Magistratus instituit: ita decreto suo diuino vult populum, ac subditos Regibus, Principibus, atque Magistratibus subesse, parere, & obedire: docens per suum Apostolum Romanorum. 13. Omnis anima potestatis sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo. Et quæ sunt, à Deo ordinata sunt. Itaque qui potestati resistit, Dei ordinationi

tioni resistit: & qui resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.

Cæterum sicut Reges, Principes, ac Magistratus sicut patres patriæ sunt, qui paternum affectum, erga suos subditos habere debent: Ita & populus siue subditi erga suos Reges, Principes, & Magistratus haud secus atque filij se gerere debent. Filiorum est diligere parentes, illos reuereri, de ipsis bene loqui, pro eis orare, illis assurgere, obedire, illos à calumnijs pessimorum defendere, & in omni necessitate auxilium ferre. Ad eundem modum populus, & subditi suos Reges, Principes, & Magistratus, haud secus atque parentes sincero affectu diligere debent, hoc est illis bene velle, salutem animæ, & corporis optare:

Quemadmodum enim in decalogi quarto præcepto, adiecta est à Deo Benedictio omnibus seruantibus illud: ita negligentibus præsentissima adest & sequitur maledictio, ut qui honorant parentes, sint longevi super terram: qui honorant qualemcunque Magistratum politicum iuste ordinatum, varia vitæ longæ munera consequantur: Contra non honorantes parentes, ignominia se ipsos confundunt, & sicut dicitur in Prouerb. Filius insipiens confusio est patris, ita qui parentes non reueretur, est sibi insipiens. Quid ita? quia videmus, & necessitas exigat, ut puniatur ut dicitur, communi disticho.

Sapè est carnifici iugulum præbere coactus;

Qui spreuit patris dicta seuera sui.

Quid enim sunt spiculatores, lictores, carnifices, & satellites, huiusque clâsis homines militares, nisi ut puniant eos, qui suis magistratibus, tanquam parentibus obtemperare nolunt. Neque verè est ordo à Deo humano generi insitus, hac in parte prætereundus silentio, qui talis est. Primò filius parenti honorem debet ratione corporis, tum seculari magistratui ratione victus, & vestitus: inde suis præceptoribus propter institutionem sermonis, & morum: dein sacerdotibus propter conscientia rectificationem. Denique Deo, propter animæ maiestatem, salutem, & immortalitatem. Vnde non temerè dicitur etiam ab ethnicis: Ita que Deo supplica: parentes ama: maiores cole: minori cede. Qui sunt maiores? nisi magistratus ordinati in republica, ut Maiestate vel (ut vulgò dici solet) Maioritate sua præsent, & regant minores, profectò si minores, & subditi, rectè regi, & duci optant, imitari debent bonos illos Platonicos equos, qui audiunt habenas aurigæ prudentis. Nam si auriga sit prudens, & bonus moderator, nec tamen equi cedant loris, frustra tendit retinacula, & necessitate compellitur vi coercere effrænes equos, aut se, currum, omnesque in curru Reipub. subsistentes, præcipitat in perniciem, & barathrum malorum. demum omnia euertit. Ipsi autem equi interea eadem ruina se interimunt, aut in varia discrimina se coniungunt. Quod si verò equi sint boni & placidi, atque frenis regi possint, & aurigam audiant: tum dirigitur facilis cursus, & foelix iter contingit. Ita si populus dicto est audiens suo Magistratui, non opus habet supplicijs, non duro imperio, aut Draconicis legibus, sed excitat magistratum sua obedientia, ut magis pro se vigilet, & sollicitus de salute Reipub. agat. Proinde consequitur illud, quod beneuolentia, & obedientia subditorum erga suum Magistratum, promouet Reipublicæ tranquillitatem, & foelicitatem, & simul priuata plurima commoda in familijs, in rebus, atque personis priuatis procurat. Quia verò populus est non Mag-

istratus

gistratus causa, sed ipse Magistratus est à Deo ordinatus populi causa: ergo certè populus debet Magistratui tanquam duci suo omnem præstare obedientiam, non solum quia melior est obedientia quam victima, sed etiam quia hoc vtilitas publica & priuata postulat, & ipsa necessitas imperat. Quamobrem populus quoque debet pio affectu erga suum magistratum, erga Regem, Principem, Ducem, Consulem, & Prætorem, moueri & pro illis semper orare.

Quemadmodum ipse Paulus. 1. Timot. 2. capite iubet dicens: Obsecro (siue adhortor) primò omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus, qui in sublimitate constituti sunt, ut tranquillam, & quietam vitam agamus in omni pietate, & castitate. Quantas calamitates, quot damna, iniurias, miseras, populus cogitur ferre, quando Reges, & Principes mutuis bellis exagitantur, nemo non experitur. Et quantum paci, & quieti subditorum detrahant huiusmodi bella, nemo nescit: quot scelera grassentur, omnes vident. Exulat tunc pietas in Deum: Caritas in proximum, castitas omnisque virtus vitijs multis vbi que grassantibus sepulta iacet: quare non iniuria, neque sine causa adhortatur nos Paulus orare pro regibus, ac Principibus.

Ex hoc loco (Ambrosio teste) formam accepit Ecclesia pro omnibus orandi, in precibus quas Deo offert in sacrificio missæ, quando dicit, Pro famulo tuo Papa nostro, & antistite nostro, & Rege nostro, & pro omnibus orthodoxis Catholicæ & Apostolicæ fidei cultoribus. Ante Paulum idem monuerat propheta Baruch facere Hierosolymitanos, dicens cap. 1. Orate pro vita Nabuchodonosor Regis Babylonis: & pro vita Balthassar filij eius, ut sint dies eorum sicut dies cæli super terram. *Item debet esse in subditis in suos Reges, Principes, ac Magistratus reuerentia, tam in verbis, quam in gestis: ut illis ac de illis reuerenter, & honorificè loquantur. Hinc legimus Genes. 23. quanta reuerentia Abraham Principes terræ, in qua habitabat, filios Heth alloquutus fuerit: sic Iacob Pharaonem Regem Aegypti. Genes. 47. sic Nathan propheta & Bersabee Dauidem Regem. 3. Reg. 1. Nam honor ille, qui exhibetur Regi, aut Principi, vel Magistratui exhibetur ipsi Deo, cuius sunt ministri. Etiam verbis, imo, & titulis honorificis cõpellari debent, sicut viri probi olim faciebant, dicentes: Rex in æternum viue. Abstinentum tamè est à titulis adulatorijs, qui Maiestatem diuinam offendere possint. 1. Petri. 2. Regem honorificate.

Et quemadmodum à verbis adulatorijs abstinendum est: ita & à detrectatorijs, & iniurijs. Hæc enim valde displicent Deo: propterea per Moysen legem tulit dicens: Dijs non detrahes, & Principi populi tui non maledices. Exodi. 23. Hinc patet quam grauius peccent illi, qui pasquillos, & multa alia in contumeliam Regum, & Principum dicunt, euulgant, spargunt: quique de illis palam, & publicè obloquuntur. Et qui moxè Cham illos, illorumque defectus, vitia, & imperfectiones ridet, subsannant, omnibusque propalant.

*Debent etiam subditi suis Principibus & Dominis promptam obedientiam sine murmuratione: propterea Paulus ad Romanos. cap. 13. Subditi estote, non tantum propter iram: sed etiam propter conscientiam. Et Tito discipulo iubebat, ut ad præstandum moneret populum, dicens: Admone eos principibus, & po-

testa-

71
 testatibus subditos esse dicto, siue (vt alia lectio habet) magistratui obedire. Et Petrus Apostolus in priore Epistola ca. 2. Subiecti estote omni humanæ creature propter Dominum, siue Regi quasi præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudé verò bonorum, quia sic est voluntas Dei. Quod quidem fieri debet alacri animo, sine murmuratione, vt monet Paulus ad Philippen. 2. cap. omnia, inquiens, facite sine murmuratione. Nam murmur contra superiores refertur in Deum, qui posuit illos super capita nostra. Hinc dicebat Moyses filijs Israël qui contra se, & Aaron murmurabant: Nō contra nos est murmur vestrū, sed contra Dominū. De nulla re, ait Augustinus, magis Deū offendisse ille populus dicitur, quā murmurando: propter hanc causam Maria soror Moyfi percussa est lepra. Propterea immisis serpentibus multi ex filijs Israël perierunt. Vnde Paulus: Ne murmuraueritis, inquit, sicut quidā eorum murmurauerunt, & à serpentibus perierunt. 1. Cor. 10. cap.

1. Cor. 10.
 *Hinc patet quā grauiter peccēt, qui suis principibus, & Magistratibus sunt rebelles, & inobedientes, qui & alios ad rebellionem, ac seditionem concitant. Sane quā graue sit crimen ipforum, & quanta ultione dignum, ostendit Deus in punitione, quam fecit de Core, Dathan & Abiron, de quibus Numeri. 16. dicitur, quod aperiens terra os suum, deuorauit illos cum tabernaculis suis, & vniuersa substantia eorum: descenderuntque viui in infernum operi humo, & perierunt de medio multitudinis.

8
 *Postremo illos iuuare debent de suis facultatibus, dū ratio & necessitas exigat, in ferendis sumptibus ad tuendam patriam aduersus hostes, vel ad illos inuadendos, & coercendos, qui patriæ ac religioni sunt perniciosi. Ad hæc, sunt imposta vectigalia, subsidia, tributa, & huiusmodi: quæ vnusquisque soluere tenetur, quemadmodum ipse Paulus ad Romanos. 13. cap. scribit, dicens: Cui tributum tributū, cui vectigal vectigal, cui timorē timorem, cui honorem honorem. Et Christus Matt. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari. Quin Iosèph, & Maria obediētes fuerunt Cæsari Augusto, de soluendo censu ab ipso Cæsare decreto. Et Christus ipse tributum soluit pro se, & Petro, vt habetur Matth. 17. cap. Animaduertimus in animalibus brutis huius generis varia exempla, quibus mouemur, & perducimur, vt grati simus Magistratui, Regibus, & Ducibus. Nam oues etiam Arietem habent suum ducem, & hunc sequuntur, huic locum dant, & si in optimo loco pascant, cedunt tamen ipsi Arieti tanquam duci, & meliorem partem concedūt: Anne Rex apud domi in aluarijs remanet? & ceteræ apes quantis possunt viribus student mellificio, ipsique suo Regi abundè suppeditant de melle, & de optimis partibus sui laboris. Quare non erit graue populo persolvere suo Magistratui, suo Regi, Principi, Duci &c. Vectigal, tributum, ac similes ingruentes exactiones: quin id sedulo faciet, vt sic excitet diligentiam suorum superiorum ad defensionem, & curam Reip.

AVGVSTINVS.

Quid iniquius quā velle sibi obtemperari à minoribus, & nolle obtemperare maioribus?

GREGORIVS.

Qui contra sibi superpositā potestatem inuaturat, liquet quod Deum redarguit.

guit, qui eandem hominibus potestatem dedit.

IDEM.

Obedientia non seruili metu, sed charitatis affectu, seruanda est: non timore poenæ, sed amore Iustitiæ.

Remissio iuxta ordinem librorum veteris & novi Testamenti.

Genes.	34.c.	2.Paralip.	21.b.	Lucæ.	2.g.
	43.d.	Prouerb.	17.d.		15.d.
	47.c.		24.c.		19.g.
	5c.d.	Ecclesiast.	4.d.		20.b.d.
Exodi.	12.d.		10.d.	Iohannis.	9.f.
	16.a.b.	Esaia.	24.b.	Act.	5.c.
	22.d.		52.b.		22.e.
Leuit.	19.d.	Hieremiæ.	14.b.		23.a.
	21.a.	Psaln.	36.b.	Roma.	3.c.
	24.c.		46.a.		13.a.b.
	25.c.		59.b.	1. Corinth.	14.g.
Numeri.	16.	Sapientia.	1.a.	Ephes.	2.d.
Deuter.	1.c.	2. Machab.	9.c.	1. Timoth.	2.a.
Iudic.	14.d.		14.g.		3.a.
4. Reg.	10.e.	Matth.	22.c.	Tit.	3.a.
1. Paralip.	27.c.	Marci.	12.a.b.	1. Petri.	2.c.

QVINTVM THEMA.

De Senioribus (sicuti de Patre, & Matre) & quo pacto sese habebunt in gubernando suas proles. Item de Senioribus erga iuniores.

Summæ.

1. Naturalis amor parentum in liberos demonstrat, quod hos illi diligere debent.
2. Parentes debent in filiis suis eos diligendo inferere virtutes animæ, & bonæ corporis.
3. Institutione Tobia docetur, quomodo filios suos debent erudire ipsi parentes.
4. Sicut filios, ita & filias, ipsi parentes edocere debent.
5. Parentes non debent vllum malum exemplum præbere suis filiis.
6. Parentes debent reprehendere, & castigare vitia filiorum.
7. Omnis castigatio debet esse moderata.
8. Parentes curam corporis filiorum gerant.

Parentes.

9 *Parentes non tribuant nimis magnam facultatum copiam suis filiis, ne postea egeant.*

10 *In studijs honestis, vt à parentibus alantur, & instituuntur liberi, docetur.*

11 *Parentes morituri facto testamento adimant filijs omnem litigandi materiam.*

12 *Quod officium est parentum in filios, idem seniorum in iuniores.*

13 *Officia senum paucis attinguntur.*

Natura duce certum est parentes suas amare proles, Nam (teste diuo Ioanne Chryostomo) quod est in herbis, aut arboribus humor, hoc est in hominibus amor: Sicut enim herbae ex humore nascuntur, & crescunt: sic homines per amorem incipiunt, & augentur. Humor quidem de radicibus ascendit in herbam, de herba autem non reuertitur ad radices, sed sursum transmittitur ad semen. Sic & amor de parentibus descendit in filios, de filijs autem non remittitur ad parentes. Ideo parentes quidem diligunt, sed non sic diliguntur à filijs: Quia sicut herba, non deorsum, sed sursum ad semen transmittit humorem: sic & homo, non ad parentes, sed ad procreandos filios transmittit affectum. Procreantur autem à parentibus proles, non vt negligentur, sed vt curentur, ac educantur. Bestijs ac serpentibus crudeliores sunt, qui proles suas non curant. Qui suorum inquit Paulus. 1. Timoth. 5. & maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior: Duo autem sunt in nobis corpus, & anima: Vtrumque in suis prolibus parentes curare debent. Sed quoniam anima corpore praestantior est, animae curam in primis habere oportet. Est autem anima pueri, tanquam tabula rasa, in qua nihil depictum est: & veluti nascens virgultum, quod potest ad quodlibet flecti: facile igitur fuerit huiusmodi animae, siue vitia, siue virtutes inferere, vel depingere, quas retinebit atque sequetur ad senectam vsque. Nam vt ait Salomon in Prouerbijs. cap. 32. Adolescens iuxta viam suam gradiens, etiam quum senuerit, non recedet ab ea: Et Poëta, *Quo semel est imbuta recens seruabit odorem testa diu*. Optimum ergo fuerit à teneris annis puerum assuefacere pietati, ac illum in timore Dei, in lege, ac praecipis diuinis educare. Ita iubet Moyses Deuteronomij. 4. cap. parentes facere dicens, *Decebis madata Dei filios, ac nepotes tuos.* Sic Abraham fecisse legimus dicente Domino Genes. 18. cap. Scio quod praecipitur sit filijs suis post se vt custodiant viam Domini & faciant iudicium, & iustitiam: Iob quoque orabat pro filijs suis, pro quibus etiam offerebat sacrificium: & singulos monebat ad pietatem, ne forte peccarent, & maledicerent Deo in cordibus suis: Sic Dauid moriturus filium Salomonem adhuc iuuenem monuit, vt custodiret mandata Domini Dei, & ambularet in vijs eius, sicut. 3. Reg. 2. & 1. Paralip. 18. scribitur. Sic Tobias genuit filium, quem (vt Tobias. 1. cap. scribitur) ab infantia timere Deum docuit, & abstinere ab omni peccato. Sic parentes Susanna, quum essent iusti, erudierunt filiam suam secundum legem Moyfi: Sic Matathias moriturus benedixit filijs suis, & adhortatus est eos ad legem Dei seruandam. Hoc est quod monet facere parentes Salomō in Prouerbijs. cap. 29. Erudi filium tuum, & refrigerabit te, & dabit delicias animae tuae. Nam vt cap. 10. scribit. Filius sapiens letificat patrem: filius verò stultus mœstitia est matri suae. Non enim sapientes nascuntur filij, sed tales bona educatio efficit illos. Vnde & ipse Tobias suum educando filium docet parentes,

1. Timor. 5.

Prou. 22.

Deu. 4.

Genes. 18.

Iob. 1.

3. Reg. 2.

1. Paral. 18.

Tob. 1.

Daniel. 13.

1. Macha. 20.

Prou. 29.

Prou. 10.

rentes, quam curam habere debent de salute prolium suarum: & de quibus illos admonere habent. Nam sic loquitur filio suo. cap. 4. Quum Deus ceperit animam meam, corpus meum sepeli, & honorem habebis matri tuae omnibus diebus vitæ eius. Memor enim esse debes, quæ, & quanta pericula passa sit propter te in utero suo. Deinde admonet illum, vt memor sit Dei: non vno die, aut vno anno tantum, sed omnibus diebus vitæ suæ. Tertio ne praetermittat aliquod praecipitum Domini, sed ex integro omnia obseruet. Quarto ad opera misericordiae proximo exhibenda illum admonet, iuxta suam facultatem. Quinto, vt abstineat à fornicatione, & praeter uxorem ipsius, nunquam patiatur crimen scire. Sexto ne superbiam redoleat vllam, neque in sensu, neque in verbo: addens quod ex superbia sumpsit initium omne peccatum. Septimo, vt operarijs, ac mercenarijs suis, non in crastinum, sed statim mercedem restituat. Octauo, ne alicui faciat, quod sibi fieri nolit, id quod & ipse Christus docuit. Nono, vt cum egentibus, ac esurientibus panem suum comedat, & vinum suum bibat. Decimo, vt sine consilio nequicquam attendat, sed & consilium non à stulto, sed à sapiente requirat: Vndecimo, vt omni tempore tam aduersitatis, quam prosperitatis benedicat Domino, ac illum roget, quatenus in omnibus agendis eum dirigat: quia sine Deo nihil possumus. Tandem ac postremo de temporalibus loquitur, & indicat illi, quid mutuo dederit: & qua ratione mutuata pecuniam recipere poterit. Neque satis illi fuit sic monuisse filium: quinimo iam moriturus, ipsum, & septem nepotes filios filij sui vocauit, quibus dixit: Audite filij mei patrem vestrum. Primò seruite Domino in veritate, hoc est, non in hypocrisis, neque fictè, Secundò. Inquirete vt faciatis quæ placita sunt illi. Hoc in primis inquirere debemus, scire videlicet, quæ placita sunt Domino, & illa operibus adimplere. Et quia id ex nobis non valemus, ideo ab ipso postulanda est gratia, qua hoc praestare valeamus. Tertio admonet etiam illos, vt suos filios adhortentur ad pia opera: Filijs, inquit, vestris mandate vt faciant iustitias, & eleemosynas: Et vt sint memores Dei, & benedicant eum in omni tempore. (Hoc est tam aduerso, quam prospero) in veritate, id est, sine fictione: & in tota virtute sua: quia Deus nil amplius exigit à nobis, quam quod possumus. * Et quamuis hæc ad Tobiam, & ad proles masculas tantum spectare videntur, reuera etiam de puellis sunt intelligenda: vt in eodem libro cap. 10. videre licet, vbi Raguel, & Anna vxor eius filiam suam Saram admonent quæ sui sunt officij: quatenus pax sit in domo focerorum suorum. Sic enim habet textus: Et apprehendentes filiam suam parentes osculati sunt illam, & dimiserunt ire, monentes eam, primò, honorare soceros, secundò, diligere maritum, tertio, regere familiam, quarto, gubernare domum: quinto, seipsam irreprehensibilem exhibere. * Hæc ideo diffusius tractaui: vt discant parentes ex his bonis viris, ac patriarchis, qualem curam gerere debeant de salute prolium suarum, & de quibus illos admonere habeant. Ex quibus colligi potest, quod parentes cauere debent, ne verbo aut facto suis prolibus sint occasio peccati: Nam quod vident proles facere parentes, aut dicere, audiunt facile, ac libenter imitantur. Scripsit Iuuenalis in Satyra decima quarta pulcherrimè de hac materia, vbi sic incipit.

Tobias. 4.

Matth. 7.

Tob. 10.

F

Plurima

*Plurima sunt, Fuscine, & fama digna sinistra,
Et nitidis maculam ac rugam figentia rebus,
Quæ monstrant ipsi pueris, traduntque parentes.
Si damnosa senem iuuat alea, ludit & hæres
Bullatus, paruoque eadem mouet arma fritillo.*

Et quod sequitur.

*Maxima debetur puero reuerentia, si quid,
Turpe paras, nec tu pueri, contempseris annos,
Sed peccaturo obsistat tibi filius infans,*

Nec omittenda sunt præcepta moralia Phocylidis, quæ huc faciunt optimè, vt parentes sciant, quod etiam ab æthnicis instituuntur, externis moribus puerorum suorum honestam formam iniungere, & præstare: sic enim ait.

*Neque in masculo filio nutrias crinium iubam,
Neque verticè capitis implices, neque vincula obliqua corymborū,
Masculum non decet Coma. Mollicies conuenit mulieribus,
Filij pulchri custodias iuuenilem florem.*

Hinc Periander rectè inquit: *Filios erudi.*

Et Horatius ait.

*Fingit equum tenera docilem ceruice Magister,
Ire viam, quam inbet eques, venaticus ex quo
Tempore ceruinam pellem latrauit in aula,
Militat in syluis catulus, nunc adhibe puro
Pectore verba puer, nunc te melioribus offer.*

Videmus agricolas rectè formare teneram ætatem suorum equorū, boum, asinorum &c. Venaticum catulos, aucupem aues: quum filij sint longè excellentiores equis, asinis, bobus, catulis & auibus: Dolendum est quod multi parentes non maiorem adhibent diligentiam in rectè instituenda tenera ætate suorum filiorū.

*Præsertim quum adeo multum sit à teneris,
Rectè assuescere, & verum illud triuiale,
Quod noua testa capit, inueterata sapit.*

Seneca optime scripsit, Educatio, & disciplina mores facit, & illud vnusquisque scit quod didicit. Ideo libro de Ira ait. Præceptores pædagogosque placidos pueris cōuenit dari. Certè Chrysostomus rectè dixit, quod iuuetus est sicut terra fructuosa, quæ si negligitur, multas producit spinas. Quid sibi vult illud Iob, Ab in fantasia circuit mecum miseratio. certè parètes debent omni diligentia bene informare teneram ætatem, vt foris forma, & intus vires, ac ætas virtutum crescant.

Matth. 18.

Et vā minatur Christus Matth. 18. his qui pusillos scandalizant. * Et non solum non dabunt parentes suis prolibus occasionem malè, aut loquendi, aut agendi: verum etiam illos reprehendere debent, si quid malè agant, & loquantur, seueriusque obiurgare, imò & flagellare, si quid proteruius loquantur, aut faciant. Propterea Salomon in Prouerbij cap. 13. Qui parcat virgæ, odit filium suum: qui autem diligit, instanter erudit. Et capi. 23. Noli subtrahere à puero disciplinam: Si enim percusseris eum virga, non morietur. Tu virga percuties eum, & animam eius de inferno liberabis. Sacerdos & Iudex populi Israël

Prouer. 13.

raël fuit Heli, ac filios suos impiè erga se gerentes reprehendit quidem, sed quia non satis vehementer obiurgauit, pater alioqui pius, pœnam filiorum ternèritatis & iniquitatis luit. Debent etiam parentes filias suas bene obseruare, & diligenti custodia continere, ne confusionem suis adferant parentibus: sed principue illas, quæ lasciuiores sunt. Propterea sapiens Ecclesiasticus cap. 22. Super filiam luxuriosam confirma custodiam, ne quando faciat te in opprobrium venire inimicis tuis: Et cap. 7. eiusdem libri: Filij tibi sunt? erudi illos: & curua illos à pueritia eorum, filia tibi sunt? serua corpus illarum, & non ostendas hilarem faciem tuam ad illas. * Cæterum sic debent parentes suas proles obiurgare, corripere atque castigare: vt non obliuiscantur paterni affectus, & non excedant in correctione paternum amorem, ne fortè in desperationem adigant suas proles. Vnde Paulus ad Ephes. capite. 6. Patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros, sed educate illos in disciplina, & correptione Domini. Et ad Coloss. 3. Patres nolite ad indignationem prouocare filios vestros, vt non pusillo animo fiant. Multi enim hac ratione suas perdidit proles. Oportet enim mederi malo: non perdere egrotum. Et hæc sunt quæ pro salute suarum prolium facere debent parentes. * Verum & corpora ipsorum nequaquam negligere debent: sed illis prouideant de alimento, ac vestimento, quantum suppetit facultas, & exigit necessitas, status, & conditio: Caueant tamen semper in huiusmodi fastum, pompam, luxum, & excessum: quandoquidè in his assuefacere proles suas non est bonum. Et quum teste Paulo. 2. Cor. 12. non debeant filij parentibus thesaurizare: sed parètes filijs, perperam agunt parentes, qui à suis prædecessoribus relicta bona ita prodigunt, vt nihil remaneat post ipsorum obitum prolibus suis: * Sed nec illis consultum est, vt suis prolibus ipsis adhuc viuētibus, hæreditatē suā, ac bona sua tradant: sub illa spe quod in sua senectute alentur à suis filijs. Nam nonnumquam secus accidit, propterea bene monet sapiens. Eccle. 33. Filio & mulieri, fratri, & amico non des proprietatē super te in vita tua: & nō dederis alij possessionem tuam, ne fortè pœniteat te. Melius est enim vt filij tui te rogent, quam te respicere in manus filiorum tuorum.

Eccle. 22. e

Eccle. 7.

Ephes. 6.

Colos. 3.

2. Cor. 12.

Eccle. 33.

10 * Ad hæc, qui habent vnde possint filios suos in studio alere, debent hos alere in studijs, duplici de causa, Primò vt rectè viuant, tum vt rebus relictis rectè norint vi.

Nō minor est virtus quā quærere parta tueri: casus inest illis, hoc erit artis opus.

Sed & qui non habent opes, Ethnici consilio iubentur filios erudere literis, vt dicitur in illo disticho.

Si tibi sint nati, nec opes, tunc artibus illos

Instrue, quo possint tenuem defendere vitam.

Cum tali prudentia hoc faciant, vt ipsi cum bonis literis addiscant & pietatē, propterea caueant ne filios vnquam illuc mittant ad studiū, vbi non colitur pietas, & auita religio, sed secta vigent, & hæreses: qui autem nō habent vnde suos in studio alant, sic tamen ipsis prouidere debent, vt opificium aliquod perdiscant, quo labore manuum suarū victum, & amictū cōquirere possint, ne forte cogatur, vel furari, vel latrocinari, vel aliquo alio scelere acquirere sibi vnde viuāt. Sic Prophetæ Dauid monet dicens: Labores manuum tuarum quia māducabis, beatus es

Psal. 127.

F 2

& bene

& bene tibi erit. Et Paulus ad Ieiunium relegat illos, qui laborare, & operari nolunt, dicens: Qui non laborat nec manducet. 2. Theffal. 3. cap.

* Postremo parentes morituri tam prudenter, ac sapienter condant suum testamentum, vt post ipsorum mortem nulla possit lis, & discordia oriri inter suas proles, & ne vnus solus sic abundet, vt cæteri egeant: Nam vni prouidere, alterum relinquere: vnus curare, alterum negligere, non est hominum ratione vtentium, sed potius bestiarum, & maximè aquilarum, quæ (aiunt qui de natura scripserunt auium) quum duos ediderint pullos, alterum alis impellentes in terrâ deiectum allidunt: alterum retentum tatummodo pro suo, & legitimo habent. At bene monet Basilius, vt sicut parentes ex æquo singulis liberis corporis essentiã impertiti sunt, sic eisdem æqualiter pariq̃ue conditione, quæ ad vitã degendã pertinent, iure optimo præbere debent, Similiter patres indicare debent filiis, quæ, & quibus debeant: & quæ à quibus illis deberur, quemadmodum Tobia seniorẽ fecisse legimus. * Quod de patribus dictum est, reuera, & senibus aliquo modo conuenit. Nã debent esse iuuenibus à consilio, ab exemplo, à leui correctione, & oburgatione, tuta est enim seniorum doctrina, & consiliũ longæ vitæ, & rerũ vsu adiunctũ, & firmatũ, qui etiam & patres vocatur. Vnde in Deuter. cap. 33. Moyses: Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi, maiores tuos, & dicent tibi. In antiquis, ait Iob cap. 12. est sapientia, & in multo tempore prudentia: Bonũ consiliũ dederat seniores Roboã Regi, sed quia noluit ipsorũ cõsilio parere, pessimè illi cefsit. Nam decem partes regni sui perdidit, decem videlicet tribus regni sui.

Deut. 33.

Iob 12.

Ad Tit. 2.

* Quales porro debeant esse senes Paulus docet ad Titum scribens. cap. 2. Admone, inquit, senes vt sobrij sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia. Vere senex, ait Philo, non ex temporis longinquitate, sed ex laudabili, & perfecta vita laudatur. Nihil interest, ait Basilius, inter ætatem puerilem, & mentem pueros imitantẽ. Huiusmodi senes vocat scriptura pueros centum annorum, quibus canescit pilus, nõ animus, de cuiusmodi rectè Plutarchus dixit: Senex stultus quemadmodum lucerna vetusta nulli rei est aptus: Non decent ergo senes puerilia ludicra: Et vera canicies est, non capilli albi, sed animi virtus.

CHRYSOSTOMVS.

Liberorum modestiam, & temperantiam patres non curantes, liberorum interfectores sunt, atque grauius peccant, quàm illi: quantò scilicet animi perditio & mors, grauior est quam corporis.

PHILO.

Quod Deus est in mundo, hoc liberis parentes esse arbitror: Nã vt ille, quod non erat, vt existeret, effecit: sic & hi imitantes (quo ad fieri potest) illius potentiã genus immortale reddunt.

DIOGENES.

Ridiculum est enim, qui suis parcat, alios castigare velle.

EPICTETVS.

Cura vt filios tuos eruditos magis, quàm opulentos relinquant: præstant enim eruditorum expectationes, quàm indoctorum diuitiæ.

Si filius tuus sapiens, ac bene educatus fuerit, sat opum habebit: si stultus

tus nimium habet. Nam stultum non decent opes.

Remissinè iuxta ordinem librorum veteris & noui Testamenti.

Genes.	18.c.		36.c.		26.b.
	25.c.	Tobiaz.	1.a.		30.a.
	49.a.		4.a.		33.c.
Leuitici.	19.g.		10.d.		42.b.
Deutero.	4.a.		14.a.b.c.	Hierem.	14.a.
	6.a.	Iob.	1.a.	Daniel.	12.a.
	11.c.		13.d.	1. Machab.	2.f.g.
	22.c.	Psalmo.	104.b.	2. Machab.	7.
	23.c.		148.b.	Matth.	2.d.
Iosua.	15.a.	Prouerb.	13.d.		18.a.
1. Reg.	2.c.f.g.		17.a.	Marci.	10.g.
	3.		19.c.	Luca.	6.f.
2. Reg.	18.b.		20.b.	2. Corinth.	12.e.
3. Reg.	2.a.		22.a.c.	Ephes.	6.a.
	12.b.		23.b.	Coloss.	3.e.
	12.b.	Ecclesiastes.	4.c.	1. Timoth.	5.a.
4. Reg.	19.a.	Ecclesi.	7.c.	Tit.	2.a.
1. Paralip.	28.c.		16.a.	Iacobi.	3.a.
2. Paralip.	10.b.		22.a.	2. Petri.	2.b.

SEXTVM THEMA.

De Pueris, atque Iuuenibus. Et quomodo ipsi suis Senioribus subiecti erunt, eos honorando cum timore Dei.

Summæ.

- 1 Filiorum est honorem deferre parentibus, & ijs obedire.
- 2 In quibus consistat honor, parentibus impendendus.
- 3 Quibus, filij incitari possunt, vt parentibus honorem, & obedientiam deferant.
- 4 Exemplo ciconiæ docetur antipelargin. Hoc est, pro officio officium reddere.
- 5 Quomodo filij peccant contra quartum præceptum, & quod illud fieri non debet præsentibus semper pænis.
- 6 Quatenus se extendat dilectio, qua requiritur à filiis erga parentes.
- 7 Sicut filij parentibus, ita iuniores senioribus debent obtemperare.

Commune prouerbiũ est, Dijs, Parentibus, & Magistris non est reddere æquiualens. Id prouerbiũ ita verum est, vt nemo inficiari queat, nisi infanti-

niat: post Deum habemus parentes, & Magistros, quibus vicem parem rependere non valeamus: Propterea omnis lex diuina, & humana præcipit, & mandat, vt omnes pueri, ac iuuenes suis parentibus, ac senioribus obediant, subditi sint, & honorem debitum illis impendant. Nam Exodi. 20. & Deuteronomij. 5. lex Diuina expresse dicit: Honora patrem tuum, & matrem tuam: Quam declarat, & interpretatur diuus Paulus Ephes. 6. cap. dicēs. Filij obedite parentibus vestris in Domino, hoc enim iustum est. Et ad Colof. 3. Filij obedite parentibus per omnia. Hoc enim placitum est in Domino.

Verè autem honorare parentes, est obsequium pietatis, & reuerentiam illis exhibere, ac necessaria ministrare. * Consistit porro iste honor in quatuor maximè, In affectu, In signo, In effectu, In subuentione. Primò in affectu quidem, vt liberi suos parentes diligant, ament, bona eis optent, pro eis rogent, eos timeant, & eorum caueant offensam, propter pietatem, quam à Deo in filios habent. Propterea Leuiti. 19. cap. vnusquisque, ait Dominus, patrem suum ac matrem suam timeat. Consistit secundò hic honor in signo exteriori, ac reuerentia, illis assurgendo, honorabiliorem locum tribuendo, illis cedendo, benedicendo, affabiliter illis loquendo, mansuere, & humiliter illis respondendo, illos patienter audiendo. Vnde Sapiens Prouerbiorum. 23. Audi patrem, qui genuit te, & ne contemnas cum senserit mater tua. Et Ecclesiastici. 7. Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliuiscaris: Memento quoniam nisi per illos natus non fuisses. Hic grauius peccant, qui parentes, ac maiores suos despiciunt: qui illos illorumque imperfectiones, aut defectus rident, ac subannant: qui dure, & aspere illis loquuntur, qui responsant, qui litigant, qui suis iniurijs, & maledicentijs illos prouocant. Tertiò, consistit hic honor in effectu: Non enim satis est aperire caput, flectere genu, dicere, faciam: sed etiam opus est, vt in omnibus illis obediant, in his saltem, quæ pertinent ad vtilitatem, ac necessitatem rei familiaris, & quæ ad bonos mores spectant, suntque ad salutem necessaria. Iuxta illud Apostoli ad Ephese. 6. cap. Obedite filij parentibus vestris in Domino, id est, secundum iustitiam, & fidem Domini Dei. Et ad Colof. 3. cap. Filij obedite parentibus vestris in omnibus, subaudi quæ spectant ad vtilitatem rei familiaris, & ad bonos mores.

Quartò consistit hic honor in subuentione, siue sustentatione parentum: quæ fit tribus modis. Primò, verbo per consolationem, dulcibus etenim verbis liberi parentes consolari debent, in infirmitate, & tribulatione eorum. Nam filius sapiens, vt scribitur Prouerbio. 10. Iustificat patrem suum. Secundò, in facto per ministeria corporalia, vbi opus est, seruiendo, ac ministrando illis in omnibus. Tertiò, dono temporali, alendo, ac nutriendo illos, quando laborant inopia. De hoc liberorum officio erga parentes, multa scribit Sapiens Ecclesiastici. 3. cap. quæ per singula bene notare debent iuuenes ac pueri. Nam admonet illos: Primò, vt timentes Deum honorent eos: quia sic vult, ac præcipit Deus. Secundò vt seruiant illis, quasi dominis. Tertiò, quo pacto illos honorare oporteat: videlicet in opere, & sermone, & omni patientia. Quartò promittit à Deo benedictionem sic facienti, vt superueniat, inquit, tibi benedictio à Deo. Quintò admonet, ne gloriatur puer in contumelia patris, quare? quia gloria homi-

hominis (ait) ex honore patris sui est: & dedecus filij pater sine honore. Sextò, mandat, & iubet vt suscipiat filius senectam patris sui: & non contristet eum in vita illius: Et si defecerit sensu, veniam det, & ne propterea spernat eum. Contra multos, qui cum peruenerint ad honores, dignitates, diuitias, & officia, parentes suos inopes, debiles, pauperes, & infirmos despiciunt: Addit Sapiens velut præmium, quod eleemosyna, & misericordia in patrem impensa non erit in obliuione. Postremo, illū asserit male famæ, qui derelinquit patrē, scilicet in senectute, in infirmitate, in paupertate, & necessitate. Et maledictus est à Deo qui exasperat matrem suam. Iste locus sufficiens est ad docendum proles, quid suis debeant parentibus: & quam accepturi sint mercedem si sic aut secus fecerint. * Veruntamen nobis visum est motiua aliqua addere, quibus liberi prouocari & excitati possint ad hæc præstantia parentibus. Primò. Illos mouere debet dira maledictio in eos qui secus fecerint. Nam Cham deridens patris sui Noë verenda, in posteris suis maledictus est. Genes. 9. Ruben primogenitus Iacob, ob iniuriam irrogatam patri dormiendo cum Bala ipsius concubina, à patre audire meruit maledictionem, hanc: Non crescas, quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius. Genes. 49. Esau venator, fornicator, & prophanus, qui vtrunque parentem offenderat: quod ipsis inconsultis alienigenas vxores duxerat: primogenituræ perdidit benedictionē, quam Iacob matri obediens obtinuit. Genes. 27. Hebræ. 12. Propterea Deutero. 27. cap. inter maledictiones, quæ imprecantur iniquis, ac sceleratis, ponitur & hæc, Maledictus qui non honorat patrem suum, & matrem suam, & dicit omnis populus Amen. Et Prouerb. 29. Qui affligit patrem, & fugat matrem, ignominiosus erit, & infelix.

Secundò, ad hoc mouere debet iuuenes, quod qui sunt rebelles parentibus iure diuino plecti, & tolli de medio debent: quodque etiā si non tollatur per Magistratū, nihilo fecius plerūque male pereūt, & ante maturā ætatē. Nam lex diuina sic habet Deutero. 21. Si genuerit homo filiū contumacē, & proteruū, qui nō audierit patris ac matris imperium, & coercitus obedire contempserit, apprehendent eum, & ducent ad seniores ciuitatis illius, & ad portam iudicij: dicentque ad eos, Filius noster iste proteruus, & contumax est, monita nostra audire contemnit, comestationibus vacat, & luxuriæ, atque cōiuijs: lapidibus eū obruet populus ciuitatis, vt auferatis malū de medio vestri: Et Exodi. 21. Leuit. 20. & Prouerb. 20. sic scribitur, Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Sic duo filij Heli, Ophni & Phinees à patre correpti nec emendati, iuuenes vno die occisi sunt in bello capta arca. 1. Regum. 4. Sic Absolon patri Dauid iniurius, & contumeliosus miserabili fato perijt: nempe suspendio. 2. Regum. 18. Proinde sapiens Prouer. 30. Oculum, ait, qui subannat patrem, & qui despicit partum, vel (vt alia lectio habet) obedientiam matris suæ, effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilæ. Id est, suspendantur: Nā indigni sunt vita, qui rebelles sunt his, à quibus vitæ munus acceperunt.

Tertiò, Item multiplex benedictio, quæ iuuenibus probæ indolis promittitur, vt longitudo vitæ cum prosperitate. Propterea Paulus ad Ephes. 6. cap. Honora patrē tuū, & matrem tuam, quod est primum mandatum in promissione: vt bene sit tibi, & sis longæuus super terram. Sic Sem filius Noë, eo quod

honorē patrē suū affecerit cum fratre Iaphet, benedictionem accepit, diutissime-
Gene. 11. que vixit, nempe vltra sexcentos annos. Genes. 11. Sic Ioseph, ac multi alij. Sic
 Rechabitæ, cum liberis, parentes præcepto patris sui Ionadab, in perpetuum nō
 biberunt vinū: domū non ædificauerunt, sementem non fecerūt, vineā non plan-
 tarunt, & in tabernaculis semper diuerfati sunt: nisi bellorum iniuria aliud cogere-
Hiere. 35. ret. Ideo præ cunctis Israëlitis laudantur à Deo, vt Hieremiæ capi. 35. Sic Ester
 Regina laudatur ac benedicatur ab omnibus: quod patruo suo Mardocheo obe-
 diebat, & quicquid ille præcipiebat, obseruabat, & ita cuncta faciebat vt eo
 tempore solita erat, quo eam paruulam nutrebat. Et per huiusmodi obedien-
 tiam, & humilitatem à Rege Assuero impetrauit Iudæorum salutem, qui per A-
 man erant ad mortem destinati.

Quarto, ad idem nos mouere debēt exempla piorum, qui de suis parentibus
 semper fuerunt solliciti, vt patet de Dauid, qui dum persequeretur à Saule, de pa-
1. Reg. 22. tre, & matre sollicitus fuit, commendādo eos Regi Moab, vt scribitur. 1. Reg. 22.
 Sed præcipue Christi Iesū Domini nostri Deiq; filij exēplum omnes mouere de-
 bet, qui testate sacro eloquio subditus erat Mariæ, & Ioseph: & in mortis agonia
 de matre sollicitus, virginem virgini cōmendauit, dicens discipulo Ioanni: Ecce
 mater tua: erat enim tunc crux, cathedra magistri, liberōs, ac iuuenes docentis,
Ioan. 6. qui & Ioan. 6. cap. dicebat, Descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam,
Ioan. 8. sed eius qui misit me. Et rursus. 8. cap. Sicut docuit me pater hæc loquor. Et qui
 misit me, mecum est, & non reliquit me solum, quia quæ placita sunt ei, fa-
Ioan. 14. cio semper. Et iterum cap. 14. Diligo patrem, & sicut mandatum dedit mihi pa-
 ter, sic facio. Sic Tobias Iunior respondebat patri suo, Omnia quęcunque dixisti
 pater, faciam.

* Quid plura? etiam irrationabiles creaturæ ad idem nos prouocant. Nōne
 Ciconiæ (vt scribit. D. Ambrosius in hexameron, parentes sēnes nudatos plu-
 mis tegunt, fouent alis, & nutriunt alimentis. Vnde prouerbio locus celsit Græ-
 cis, qui Antipelargin dicitur. Nam certè non pigebit attingere carmen elegans de
 hac pietate.

*Aërio insignis pietate ciconia nido,
 Inuestes pullos pignora grata fouet:
 Taliaque expectat sibi munera mutua reddi,
 Auxilio hoc quoties mater egebit anus.
 Nec pra spes soboles fallit, sed fessa parentum,
 Corpora fert humeris, præstat & ore cibos.*

Quid dicemus de cornicum erga parentes clementia? Nam vt idem Doctor
 ait, quum parentes per longæuam senectutem plumarum tegmine, & alarum
 regimine minorari contingit, cornices iuniores, proprijs pennis eos fouent,
 & collecto cibo pascunt: Quin & apes iuniores, non in opere tantum, sed
 etiam in foetu coadiuuant matres. De insensibilibus verò si cupis exemplum,
 audi Petrum Rauennatem, non indoctum, nec ineruditum doctorem. Tolle,
 inquit, radium à sole, & non lucet. Riuum à fonte, & desiccatur, ramū ab arbore,
 & arefcet, membrū à corpore, & putrescet: Sic separa filiū à deuotione paterna,
 & iā non est filius, sed collega eorum, de quibus dicitur Ioannis. 8. Vos ex patre
 diabolo

diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere.

* Ex his facile colligi potest, quod liberi multis modis peccant contra præce-
 ptum de honore parentum. Primò qui parentes irrident, pauperes, debiles, aut
 defectuosos, hos terreat maledictio Cham Genes. 11. Secundò, qui parentes du-
Gen. 11. ris, & asperis verbis contristant, contra Paulum. 1. Timoth. 5. dicentem. Senio-
1. Tim. 5. rem ne increpaueris, sed obsecra, vt patrem. Tertiò, qui parentibus maledicunt:
 contra quos intonat lex diuina Exod. 21. Qui maledixerit patri, vel matri, morte
Exod. 21. moriatur. Et Sapiens Prouerb. 20. Qui maledixerit patri, vel matri, extinguetur
Proue. 20. lumen eius in medijs tenebris, hoc est, mala morte morietur, in peccatis videlicet
 suis. Quartò, qui parentum optant mortem, vel ex odio, vel appetitu honoris,
Proue. 28. aut hæreditatis: Adde, furantur patri, vel matri. Vnde sapiens Prouerb. 28. Qui
 subtrahit aliquid à patre suo, vel à matre, & dicit, hoc non esse peccatum, parti-
 ceps homicidæ est. Quintò qui parentibus, senibus, debilibus, pauperibus, ac in-
 digentibus, non ministrant pro sua facultate necessaria, facientes contra illud:
 Fili, suscipe senectam patris. Eccl. 3. cap.

Sextò, qui non obediunt in his, quę pertinent ad patris imperium: sed proter-
 uè recalcitrant. Et qui tales sunt Exod. 21. capite, iubentur lapidari. Septimò, qui
Exod. 21 manus violentas in parentes iniiciunt. Contra quos lex diuina Exod. 21. clamat.
 Qui percusserit patrem, morte moriatur. Octauò. Qui parentibus defunctis per
 suffragia non subueniunt, nec parentum creditoribus satisfacere curant, quum
 tamen parentes, vt id faciant iniunxerint, & opes, quibus id possint, abundanter
 6 reliquerint. * Cæterum hic animaduertendum, quod parentes non sunt præse-
 rendi Deo, propterea si quid præciperent, quod esset contra præceptum, aut ver-
 bum Dei, illis non est parendum, sed respondendum. Obedire magis oportet
 Deo, quàm hominibus. Diligendi quidem sunt parentes, sed infra Deum. pro-
 pterea Christus: Qui amat, inquit, patrem, aut matrem plusquam me, non est me
 dignus. Matth. 10. Et Luc. 14. Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, &
Matth. 10. matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc & animam suam, non
Luc. 14. potest meus esse discipulus. De illis parentibus hic loquitur, qui filiorum volunt
 impedire salutem, aut illos in errorem attrahere. Omnes ergo parētes sunt Chri-
 sto postponendi, nec audire illos debemus, nec sequi, quando sunt nobis scan-
 dalo, propterea Christus. Si oculus, inquit, tuus scandalizat te, erue eū, & projice
 abs te: bonum est enim tibi cum vno oculo intrare ad vitam, quàm cum duobus
 oculis mitti in gehennam. Idem dicit, de manu, & pede: Per quæ membra in-
 telligit parentes, amicos, notos, & qui nobis sunt necessarij: quos audire non de-
 bebimus, quando nos ad malum inducere volunt: quia melius est, sine patre, aut
 matre, aut amico, ingredi vitam æternam, quàm cum illis mitti in ignem æter-
 num. Cæterum vbi quæ præcipiunt nostram non impediunt salutem, sed hone-
 sta sunt, ac licita, ad bonos mores pertinentia, illis proculdubio parere oportet.

7 * Et quemadmodum liberi parentibus: ita & iuuenes senioribus honorem de-
 bent impendere, illis assurgendo, cedendo loco, mansuetè loquendo, illos bene-
 monentes audiendo. Mobilissima enim est inuentus, & ad vitia propensa: diuer-
 sis item perturbationum fluctibus agitur. Eget igitur ductore, qui ad portum
 recta deducat. Illi sunt sēnes, qui longo rerum vsu, longaque experientia sapien-
 tiam

tiam & prudentiam in agendis consequuti. Illos igitur audire debent illisque obedire. Imò & ab illis, non à suis coætaneis (quemadmodum fecit Roboam Rex) concilium querere. Interroga, inquit Moyſes, patrem tuum, & annuntiabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi. Deuter. 32. Quos quia Rex Roboam audire contempſit, peſſimè illi ceſſit. Vnde Sapiens Eccleſiaſtici. 8. Iuuenes optime monet, dicens: Non te prætereant narratio ſeniorum. Ipsi enim didicerunt à patribus ſuis: quoniam ab ipsis diſces intellectum, & in tempore neceſſitatis dare reſponſum. Vtinam hæc bene perpenderent, qui maiorum noſtrorum inſtituta, & patrum doctrinam contemnunt: qui ſe illis præferunt in ſcientia, & eruditione: & nouas (neſcio quas) doctrinas è ſuo cerebro confectas, tanquam Euangelium, & Dei verbum rudi ac ſimplici populo proponunt, proficientes in peius. vt ait Paulus, errantes, & in errorem mittentes, parum attendentes, quid præcipiat Salomon in Prouerb. cap. 22. Ne transgrediaris terminos antiquos, quos poſuerunt patres tui. Peccant igitur grauiter iuuenes, qui ſenes, debiles, & deſectuoſos rident, ac ſubſannant: digni ultione diuina. Quemadmodum legimus de pueris, qui Helizæum ſenem ob caluitium irridebant: dicentes, aſcende calue, aſcende calue: Sed mox ultio diuina irriſores comprehendit. Nam vtriſque duo egreſſi ſunt de ſaltu, & lacerauerunt ex eis quadraginta duos pueros: vt ſcribitur. 4. Regum 2. cap.

LEVIT. 19.

Vniſquiſque patrem ſuum, & matrem ſuam timeat:

LEVIT. 20.

Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur.

DEUTERON. 4.

Honora patrem tuum, & matrem tuam.

Auguſtinus in verbis Domini.

Pater & mater ſi ratione ſunt educantes te, ſi in Chriſto nutrientes te, audiendi ſunt, & in omnibus obtemperandum eſt eis in omni iuſſione.

HIERONYMVS.

Super illud. Honora. Mererur cæcitatibus ſubire ſupplicium, qui parentum vultus toruo viſu deſpexerit, & ætatis oculis læſerit pietatem.

HIERONYMVS.

Super illud Matth. 10. Qui amat patrem, ſi neceſſitas venerit, vt amor parentum ſiue filiorum, amor Dei comparetur, nec poſſit vtrumque ſeruari, odium in ſuos, pietas in Deum ſeruanda eſt.

AMBROSIVS.

Super illud Matth. 19. Honora parentem, Primus gradus pietatis eſt iſte, vt quos auctores tibi voluit eſſe Deus, honores obſequijs, abſtineas contumelijs, nec vultu lædenda eſt pietas parentum.

CHRYSOSTOMVS.

Super illud Matth. Mulier ecce filius tuus, docet nos Chriſtus vſque ad vltimam reſpirationem parentum diligentiam habere.

Ariſtot.

ARISTOT. 8. TOPIC.

Qui dubitat vtrum oporteat deos venerari, aut parentes honorare, non indiget ratione, ſed pœna.

VALERIUS MAXIM. LIB. 1.

Iuſtiſſimè quadam pari vindicta, parentum, ac Deorum violatio expianda eſt.

PITTACVS.

Noli contendere cum parentibus, etiam ſi iuſta dicas, & parentes venerare.

CLEOVLVS.

Parentes patientia vince.

Iſocrates in oratione ad Dæmonicum.

Talis ſis erga parentes, qualis vtiſque precatus fueris tuos fore filios erga te ipſum.

MAENANDER.

Velis parentes antè omne in honore habere. & idem. Parentes honora, & beneficio amicos affice.

Remiſſimè iuxta ordinem librorum veteris & noui Teſtamenti.

Genef.	9.c.	13.a.	15.c.
	37.a.	15.c.d.	19.d.
	44.g.	17.d.	Marc. 7.a.b.
Exodi.	20.b.	19.b.c.d.	Lucæ. 2.g.
	21.b.	20.c.	14.c.
Leuit.	19.a.f.	23.c.	18.c.
	20.b.	28.d.	Iohan. 6.d.
Deutero.	5.b.	29.a.	8.d.
	21.d.	30.c.	12.g.
	27.c.	Eccleſiaſtici. 3.a.	Roma. 13.a.
1. Regum	2.d.	7.c.	Ephes. 6.a.
Tobia.	4.a.	8.c.	Philip. 2.a.
	5.a.	32.b.	Coloſſ. 3.d.
Hefter.	2.d.	Eſaia. 3.a.	Tit. 2.a.
Pſalm.	68.d.	Hierem. 35.a.	Hebræ. 12.c.
Prouerbio.	10.a.	Zacha. 1.a.	1. Petri. 5.b.
	12.a.	Matth. 10.c.	

Septimum

De Magistris, Dominis, & Matribusfamiliās, & quo nam pacto ipsi sese habebunt erga suos discipulos, seruos, liberos, pedisequas, ac ancillas.

Summæ.

- 1 *Paucis definiuntur nomina magistrorum, dominorum, & matrumfamiliās.*
- 2 *Ex sacra scriptura ostenditur esse magistros, dominos, &c. quamuis ex verbis Christi illud videatur prohiberi, ne sint magistri.*
- 3 *Quòd sit officium magistrorum, vt bene se gerant, erga discipulos.*
- 4 *Nomina Dominorum, & ordinatio à Deo, quòd Domini sunt, docetur.*
- 5 *Quòd officium dominorum, vt se bene gerant erga seruos.*
- 6 *Quòd officium matrumfamiliās.*
- 7 *De Matribusfamiliās habentibus liberos, & familiam, quomodo viuant cum suis domesticis.*
- 8 *De Matribus Ecclesiasticis, & quæ præsent in monasteriis, vel simili statu vitæ sine matrimonio, quomodo viuant cum suis domesticis.*

Quod suprà diximus de principibus, & dominis temporalibus, & de parentibus, & quo nam pacto illi ad suos subditos: isti erga suos liberos se habere debeant: idem fere iudicium est de magistris, & dominis erga suos discipulos, & seruos, & de matribusfamiliās erga suos liberos, & pedisequas.

Verùm vt cuncta lucidius declarentur, scire necesse est, qui propriè vocentur magistri, domini, & matresfamiliās. Magistri propriè artium sunt præceptores: quamuis etiam ad omnes transferri possint, quibus præcipua rerum cura incumbit. Dicti magistri, quòd magis ceteris possunt, vel quòd magis, quàm ceteri, diligentiam rerum quibus præsent, habere debent. Hinc pagorum, societatum, vicorum, collegiorum, pecorum magistri dicuntur, qui pagis, societatibus, vicis, collegijs, & pecoribus præsent. Et Magistrum equitum vocant, cui summa potestas est in equites, quem vulgus Gallicum Connestabilem appellat.

Hoc loco magistros intelligi volumus præceptores, qui sub se discipulos habent, in bonis literis, ac moribus instituendos.

Dominus is propriè dicitur, qui domui præest, & qui domus imperium habet. Item Dominus vocatur, cui seruitur, & cui populi sub sunt.

Materfamiliās autem non necessariò requirit maritum, aut matrimonium. Nam & viduæ, & virgines possunt esse matresfamiliās. Matremfamiliās igitur mores discernunt, non conditio, neque status. Illa ergo quæ præest alicui familie siue matrimonio iuncta, siue vidua, siue virgo sit, si non inhonestè, sed honestè, & cum dignitate in ea viuat, iure materfamiliās appellatur. * Aduertendum insuper
Christum

Christum non prohibere magistros esse, quando Matthæi 23. cap. dixit discipulis: Ne vocemini magistri, quoniam vnus est magister vester Christus: sed ambitionem ipsam, non autem officium magistri, quòd est docere: qui ex adiuncto declarat seipsum, dum ait Vnus est magister vester Christus, nimirum se esse præcipuum magistrum, & doctorem: sine quo incassum laborant omnes magistri, & doctores. Nam ipse solus est, qui intus docet, ac verè docet. Sic & quòd diuus Iacobus ait cap. 3. Nolite plures magistri fieri, non prohibet his verbis esse magistros, & præceptores: sed sectas prohibet, ac plures fieri in Ecclesia sectarum professores, ac magistros: quemadmodum olim inter philosophos erant Stoici, Peripatetici, Academici, Pythagorici, Epicurei, &c. Et nunc inter hereticos Lutherani, Caluiniani, Anabaptistæ, Adamitæ, Libertini, &c. Nā omnes orthodoxi doctores, & magistri quia idem sentiunt, & idem dicunt, quantum ad fidem attinet, & mores, non plures, sed vnus magister reputantur: quòd sub magisterio vnus, ac veri magistri Christi, omnes se continent. Et tantum abest, vt Christus, & Iacobus prohibeant, & arceant à Christianismo magistros, & doctores: quum ipse Paulus Ephe. 4. cap. dicat Christum posuisse in Ecclesia non solum Apostolos, & Euāgelistas: sed etiam pastores, & doctores. Quinimò 2. Timoth. 1. cap. seipsum prædicatorem, & Apostolum, & magistrum gentium appellat. * Magistrorum igitur est, in bonis literis, artibus, scientijs, atque disciplinis suos erudire, atque instituire discipulos. Et hoc non solum, verum etiam in omni pietate, & optimis moribus, non minus enim magister bonis exemplis, quàm sana doctrina suos discipulos erudire debet: quia vt ait Aristoteles, magis mouent exempla, quàm verba, & in actionibus humanis minus creditur sermonibus, quàm operibus. Vnde magistri contemnuntur, quum sermones dissonant in operibus sensibilibiter, & politicorum septimo idem Aristot. docet, quòd Iuuenes sunt custodiendi à magistris, vt nec dicant, nec audiant aliquod malum, vel turpe: quia & dicere, & audire aliquid turpium de facili perducit eo, vt quis etiā faciat turpia, & quòd de Rectore populi Solon dixit, illud huc transferre possum. Interrogatus Solon qualis debet esse populi rector, respondit: Populi rector prius se, quàm populum reificare debet: alioquin fecerit idem, ac si vmbra curuam prius conetur reificare, quàm virga curua vmbra faciens, recta fiat: ita magister debet seipsum antè omnia rectè gerere, & corrigere vitam. Nam aliàs audiet illud Catonis.

Quæ culpæ soles, ea tu ne feceris ipse.

Turpè est doctori, quum culpa redarguit ipsum.

Leo Papa ait: Validiora sunt exempla, quàm verba, & plenius opere docetur, quàm voce. Adungere oportet illud Augustini de pastoribus: Omnis qui malè viuat in conspectu eorum, quibus præpositus est, quantum in ipso est, occidit, & fortè qui inuitatur, moritur, qui non inuitatur, viuat, tamen quantum ad illum attinet, ambo occidunt: & idem de ouibus: Non tantum curemus, vt habeamus conscientiam bonam, sed quātum potest nostra infirmitas, quantum vigilantia fragilitatis humanæ, curemus nihil etiam facere, quòd veniat in malam suspicionem infirmo fratri: certè magister ita se gerat, ne vilius mali suspicionem suis discipulis præbeat, mala enim statim radices agunt. Hinc pulchrum est illud Horatij libro tertio Ode. 5.

Hoc

*Hoc cauerat mens prouida Reguli,
Dissentientis conditionibus
Fædis, & exemplo trahentis,
Perniciem veniens in æuum,
Si non periret immiserabilis
Captiua pubes.--*

Philippus Macedoniae Rex industria Epaminundæ Regis Thebanorum sub optimis magistris educatus fuit, & maximus euasit, huius filius à patre foelix habetur, quod natus est tempore Aristotelis vt eo magistro rectè institui posset. Verè magnus extitit Alexander benè ab optimis magistris institutus, non tamè, vt D. Hieronymus, & Quintilianus, multiq̃ue alij restantur, potuit carere vitijs Leonidis Pædagogi, & magistri sui in moribus, & incessu, vt què paruulus in illo vide rat, procliuus est enim malorum æmulatio: & quorū virtutes aliquis assequi nescit, vitia imitatur. & Seneca ait, Plus homines oculis quàm auribus credūt. Longum est enim iter per præcepta, breue per exempla. Cleanthes enim nunquam Zenonem expressisset, si tatum audiuisset, sed obseruauit illum, vt ex forma vitæ illius viueret. Qui ergo magistri volunt honorari, sibi credi, & benè præesse, ac discipulos sibi similes, vel maiores relinquere, debent moribus præcedere. Alioqui, vt Paulus ait, scientia inflat. Propterea præceptores, & magistri cauere debent, ne iuuentuti proponant aliquas malas artes, aut iure prohibitas. Vt sunt magicæ artes, & huiusmodi: neue poëtas impudicos illis prælegant, aut auctores non probatę fidei, vel veneno hæreseos infectos. Nam quemadmodum, vt Paulus ait, corrumpunt bonos mores colloquia mala: Ita & poëtæ impudici, & auctores heretici corrumpunt iuuentutem, si iuuenibus prælegantur. Secundò debent illis bonum præbere exemplum tam in verbis, quàm in factis.

Tertiò illos corrigere debent si errent, aut aliquid admittant quod non decet. Verùm in corripiendis, & corrigendis illorum defectibus prudentia vtantur præceptores, ne sua sæuitia ad desperationem adigant iuuentutem: & ne Orbilij potius, quàm magistri dicantur, Ars enim summa est regere iuuenum ingenia: quæ sæpenumero duci magis, volunt quàm cogi.

Vnde Horatius plagosum vocat Orbilium, sic.

*--memini quæ plagosum mihi paruo
Orbilium dictare, sed emendata videri,
Pulchraque, & exactis minimum distantia, miror.*

Potius sequatur consilium Horatij.

*Quid vetat? vt pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa velint, vt discere prima.*

Sicut Lucretius docet,

*Quòd medentes pueris oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flauoque liquore.
Vt puerorum atas improuida ludificetur
Laborum tenuis. intereà perpotet amarum.
Absynthi laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potius tali tactu recreata valeat.*

1. Cor. 8.

1. Cor. 15.

Sic etiam facient præceptores puerorum, vt cum dulcedine quæ amara sunt præcepta, & exempla vitæ, morum, scientiarumq̃ue inculcentur.

4 *Quod de magistris, & præceptoribus dictum est, idem de dominis dicere possumus: Nam tametsi, iuxta Philonem, nullus sit natura, & essentia verè Dominus ex his qui procreati sunt, etiam si dominium, & imperium suum in omnes vltimas terras præterderit: sed solus est non falsè Dux & Dominus, qui creator est omnium: tamè id nomen multis communicauit Deus, vt sint & vocentur Domini, hoc est quod Paulus. 1. Cor. 8. cap. videtur dicere. Nam etsi sint, ait, qui vo-
centur Dij, siue in cœlo siue in terra (siquidè sunt Dij multi, & Domini multi) no-
bis tamè vnus est Deus pater, ex quo omnia, & nos in illo, & vnus Dominus Ie-
sus Christus, per què omnia, & nos per ipsum. Quemadmodū ergo vnus est solus
bonus Deus essentia, & natura, qui tamè suā bonitatē alijs cōmunicauit, & adhuc
cōmunicat: Ita vnus est quidè essentia, & natura Dominus, vt Paulus ad Ephes.
ca. 4. scribit: vnus Dominus, vna fides, vnū baptisma. Sed is idè alijs etiam sub se
dominij iurisdictionem, & auctoritatem communicauit, vt alijs præfint, vt ser-
uos habeant, quibus & populi subsint. quandoquidem sine ordine Deus nihil
fecit, qui attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter.

5 *Officium autem dominorum est imperare suis, qui sibi subsunt, & domui cui præfunt: quos de suis vitijs, & defectibus corrigere deberent, admonere, exhortari, minari, atque flagellare illos, qui verè serui sunt, si quid perperam ad-
miserint. Etenim seruis malè institutis, & insipientibus, vtilis est Dominus
formidolosus. Nam illius indignationes dum metuunt, vel inuiti, metu cor-
riguntur. Sic flagellauit Sara Abrahæ coniunx Agar ancillam suam Genesis
16. capit. Sic Sara filia Raguelis increpauit puellam pro culpa sua. Tobia 3.
capit. Propterea Salomon Prouerbiorum capite 26. Flagellum ait, equo, &
chamus asino, & virga dorso imprudentium. Pro dorso imprudentium aliale-
ctio habet seruo insipienti. Et cap. 29. eiusdem libri. Seruus, subaudi malus, non
potest verbis erudiri: quia quod dicis, intelligit, & respondere contēnit, propterea
qui huiusmodi sunt, castigari & flagellari debent. Sicut enim pabulum virga, &
onus asinum decent: sic & seruorum panes, castigatio, & opus, ait Ecclesiasticus.
capit. 33. Et sicut iugum, & lorum curuant collum durum, sic seruus incli-
nant operationes asidua. Seruo maleuolo tortura, & compedes: mitte illum
in operationem ne vacet, multam enim malitiam docuit ociositas. In opera con-
stitue eum, sic enim concedet illū. Quod si nō obaudierit, curua illum cōpedibus.
Verùm sine iudicio nihil facias graue. Castigari etenim debet, sed cum iudicio, &
æquitate. Propterea Exo. 21. sic scribitur. Qui percusserit seruū suum, & ancillam
virga, & mortui fuerint in manibus eius, criminis reus erit. Et post pauca.

Si quispiam percusserit oculum serui sui, aut ancillæ, & luscus eos fecerit, dimittet eos liberos, pro oculo quem eruit. Dentem quoque si excusserit seruo vel ancillæ suæ, similiter dimittet eos liberos. Hoc de illis seruis dictum puto, qui verè serui sunt, vel natiuitate, vel emptione, quos vulgò vocant stauones, vel captiuitate, in quosius omne Dominus habet: non autem de illis, qui se locant ad tempus: aut traduntur Dominis ad ipsorum ministerium, quos vulgò famulos, & pedifsequos vocamus. Nam in tales qui sunt natura liberi eam
non

1. Cor. 8.

Ephes. 4.

Gene. 16.

Tobie. 3.

Prouer. 26.

Prouer. 29.

Eccle. 33.

Exod. 21.

non habent potestatem eos sic flagellandi, sed tantummodo illos à se reijcendi soluta mercede, nisi forte sint pueri, ac iuuenes, pedissequi, quos parentes nonnunquam principibus in ministerium tradunt: quos & virga aliquando flagellare necesse est, vt effrenata iuuetus reprimatur. Sed cum iudicio, & ratione, quemadmodum & præceptores suos castigant, & flagellant discipulos, tamen liberos, nobiles, & ingenuos. Cæterum lex diuina iubet dominos in sua domo vitare omnem atrocitatem, sæuitiam, actyrannidem, dicens Eccles. 4. Noli esse sicut leo in domo tua: euertens domesticos, & opprimens subiectos tibi. Propterea Paulus ad Ephesios cap. 6. adhortans dominos Christianos, sic ait. Et vos Domini remittite minas: scientes quoniam & illorum, scilicet seruorum, & vester vnus est dominus in cœlis. Porro autem bonos, ac frugi seruos, nulla ratione Domini lædere debent, aut iniuriam illis inferre: quin potius illos libertate donare, & in omnibus eis prouidere debent de necessarijs: sicut Sapiens Ecclesiastici. 7. cap. præcipit, dicens: Non lædas seruum in veritate operantem, neque mercenarium dantem animam suam. Seruus sensatus sit tibi dilectus, quasi anima tua: non defraudes illum libertate, neque inopem derelinquas illum. Caueant etiam Domini ne fraudent seruos locatitios sua mercede, quemadmodum solent nonnulli: quod graue peccatum est, haud leuius quàm operariorum, mercedem debitam retinere. Vnus Centurio illustris capitaneus omnes docet Dominos qualiter sese erga seruos gerere debent. Nam quum haberet seruum paralyticum, non illum è domo sua eiecit, sed curam eius egit, nec quieuit donec à Domino Iesu Christo impetrasset ipsius sanitatem. & si verum est dictum Pauli. 1. Corinth. 3. Vnufquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem, & Luc. 10. Dignus est enim operarius mercede sua, ergo rectè quoque scripsit D. Gregorius Maximiniano Syracusano Episcopo: Iustum nanque est, vt illi consequantur stipendium, qui pro tempore suum commodare reperiuntur obsequium, & certè Dominus conductitio seruo liberaliter debet suam persoluere mercedem, & curam eius non abijcere: quoniam canes quoque colligunt micas, quæ cadunt de mensa Domini, & scriptum est: Boui trituranti non obligabis os suum. At serui longè pretiosiores sunt bobus. Legitur enim sic Ecclesiastici. 33. Si est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua. Audiamus, quo in honore Domino Seneca præcipiat seruos esse habendos. sic enim alloquens Imperatorem scribit: Cum seruis familiariter viuere decet prudentiam tuam, sunt enim serui, serui sunt? imò homines, serui sunt? imò contubernalas, serui sunt? imò humiles amici: serui sunt? imò conserui. Si cogitaueris in vtroque tantundem licere fortunæ. Itaque rideo istos, qui turpe putant cum seruo cœnare. Quare nisi superbißima consuetudine cœnandi, Domino astantium seruorum turba circuncingit, maiestatis suæ diminutionem putat ad eandem mensam cum seruo accedere. Et paulò post. Si vis tu, cogita istum, quem seruum dicis, ex eisdem tecum seminibus ortum, eodem cibo frui, æquè spirare, æquè mori? noli ergo de vsu seruorum disputare, in quo superbißimi, & auarissimi, & crudelissimi sumus. Hæc tamen præcepti mei summa est, vt sic cum infimo viuas, quemadmodum superiorem tecum viuere velles, & Cato ait.

Cum

*Cum fueris seruos proprios mercatus in vsus,
Et seruos dicas, homines tamen esse memento.*

Rursus Seneca monet: Nescis qua ætate Hecuba seruire cepit, qua Darij mater qua Plato, qua Diogenes? viue cum seruo clementer, viue comiter, in sermonem istum admitte, in consilium, in conuictum. Hic adde illud Catonis quoque.

*Seruorum ob culpam cum te dolor vrget in iram,
Ipse tibi moderare, tuis vt parcere possis.*

- 6 Et hæc de Dominis. * Quantum attinet ad matresfamilias: si liberos habeant, & maritum: opus est vt adimpleant quod Raguel, & Anna Saræ suæ filie præceperunt, videlicet honorare soceros, diligere maritum, regere familiam, gubernare domum, & seipsum irreprehensibiles exhibere: Et hoc vltimum præcipuum est omnibus matribusfamilias, cuiuscunq; conditionis, & gradus extiterint. Nã si reprehendibiles sint, qua frõre audebunt familiam reprehendere: quando in ipsas retorqueri possit id ipsum vitiũ? Sic & Paulus ad Titum monet, vt Anus (quæ sunt velut matresfamilia) bene doceant familiam suam: & adolescentulas vt viros suos ament, filios suos diligant, vt sint castæ, sobriæ, prudentes, benignæ, vt domus curam habeant, & subditæ sint viris suis.
- 7 * Matresfamilias itaque, quæ liberos habent, & familiam, debent illorum curam habere. Nam (vt Paulus ait 1. Timoth. 5.) qui suorum & maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior. Debet ergo curare, vt bene instruantur in omni pietate, & honestis moribus, ne iurent, ne mentiantur, ne litigent, ne furentur. Contineant præcipue suas filias, & ancillas siue pedissequas, ne ocioßæ, & curiosæ discurrant per domos, & plateas: & ne quid agant quo dedecus aut scandalum sibi ac domui suæ contingere possit: illas contineat domi: raro vel nunquam ad spectacula prodeant: & caueant vt seclusis arbitris, cū viris maximè suspectis, & parum notis nimis sint familiares in colloquijs.
- 8 * Quæ autem matrimonio iunctæ non sunt, nec fuerunt, vt sunt abbatissæ, priorissæ, & aliæ, præter curam Domus, & bonorum temporalium, quibus ad luxum abuti non licet: ita se gerere debent, ac honeste viuere, vt neminem scandaliscent: Deinde omnes monere, adhortari, corripere, & in corripiendo nullius personam accipere. Imitentur exemplum Annæ prophetissæ viduæ Phanelis: de qua habetur Luc. 2. quod nunquam à templo aberat, in ieiunijs, & orationibus seruiens noctesque diesque: respicient ad illas Sibyllas antiquas, quæ vitæ integritate, doctrina, & scriptis, non solum fœminas, sed etiam viros in pietatis officio continebant. Helenus Sacerdos mandat apud Virgilium Aenææ vt Sibyllam audiat, sic canens.

*Quæcunque in folijs descripsit carmina Virgo,
Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.
& mox.*

*Quin adeas vatem, precibusque oracula poscas,
Ipsa canat, vocemque volens, atque ora resoluat.
Illa tibi Italiae populos, venturaque bella,
Et quo quemque modo fugiasque, ferasque labores
Expediet, cursusque dabit venerata secundos.*

G

Pro-

Proponat quoq; sibi historiam Iudithæ Hebraicæ scemine, quæ patriâ Bethuliâ ab obsidione Holofernica liberavit, prudentia & fortitudine. nec desint Reip. Nam legimus Rom. Matronas patriam ab hoste sua pietate servasse, & Punicis bellis aurû & argentû contribuiffe ad stipendium soluedum militibus pro Reip. defensione. Et sicut summo amore prosequantur suam Remp. & sint tanquam Vestales, in eamita domi suæ benignè se gerat erga filios, & nepotes, erga famulas, servas, & ministeria. vt sciant se esse famularum sorores in Deo patre, & Domino Iesu, exemplo Monicæ matris diui Augustini.

*Remissio iuxta ordinem librorum veteris
& noui Testamenti.*

Genes.	40. c. d.	Tobiæ	4. c.	12. f.
	41. b.	Psal.	101. b.	19. f.
	47. b.	Proverb.	5. c.	2. c.
Exodi.	1. b.		29. c. d.	3. d.
Leuit.	19. c.	Eccles.	12. d.	13. b.
Num.	11. d.	Eccli.	4. d.	6. a.
Deute.	24. c.		7. c.	3. d.
Iosue.	23. a.		33. d.	4. a.
	24. a.		34. d.	5. c.
2. Reg.	19. c.	Matth.	8. c.	3. a.
Esaia.	50. b.		10. c.	2. a.
Daniel.	2. g.		12. c.	
Malach.	2. g.	Lucæ.	6. f.	

OCTAVVM THEMA.

Quomodo sese habebunt ministri, scilicet serui, servæ, pedisequæ, & ancillæ in seruitio suorum magistrorum, dominorum, aut dominarum.

Summæ.

- 1 *Serui respectus est correlatiuus ad Dominû, sicut & ministrorû, ancillarû, &c.*
- 2 *De Origine seruorum.*
- 3 *Baptismus non liberat à conditione seruili.*
- 4 *De officio famulorum, seruorum, ancillarum, pedisequarum. Primò quod debent honorem, & obedientiam suis, quibus subsunt.*
- 5 *Etiam dominis difficilibus, morosis, obedire oportet: modo non præcipiant contraria Deo. tamen si Domini iniquiores non statim recompensent.*
- 6 *Duplex ratio seruorum distinguitur.*
- 7 *Quomodo serui efficiant, vt in seruitute ipsa, liberi sint.*

Quum

- 1 **Q**uum nemo seruus esse possit, aut ancilla, nisi Dominum habeat, aut Dominam cui seruiat, necesse est vt Dominus, & seruus, domina, & ancilla veluti relatiuè se habeant. Posteaquam igitur superius de dominis diximus, non absereit, si pauca de seruis, & ancillis dicamus, atque doceamus quo pacto erga dominos se habere debeant. Sed priusquam id fiat, scire oportet quod pedisequus, & pedisequa: famulus, & famulas, dicitur qui, & quæ, dominum & dominam sequitur. *Porrò autem de seruis diuus Augustinus lib. 19. De Ciuitate Dei, dicit quod origo vocabuli seruorum inde creditur ducta, quod hi qui iure belli possent occidi, à victoribus conseruabantur: & serui fiebant, à seruando appellati. Et est seruus propriè, qui Domino alieno contra naturam, iuris constitutione subijcitur. Famulus idem est quod seruus, nisi quod seruus etiam inuitus seruire cogitur, famulus autem etiam sua sponte ad seruiendum se offert, & operam suam elocat. Similiter aduertendum quod seruitus à peccato fit. Nam si nullum fuisset peccatum, nulla seruitus fuisset. Propterea bene dixit S. Petrus, A quo quis superatus est, eius & seruus est: Et Christus. Qui facit peccatum, seruus est peccati, Ioan. 8. cap. Cham qui patrem irrisit, primus accipit in filio, & generatione sua maledictione, dicente patre suo Noè, Maledictus puer Chanaam seruus seruorum erit fratribus suis. Gen. 9. cap. *Porrò autem Christianismus siue baptismus, non tollit, neq; mutat conditionem. Nam si quem reperit baptismus seruum, non liberat eum à seruili sua conditione, sed in illa eum relinquit. propterea Paulus .1. Corinthiorum 7. capite. Vnusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. Seruus vocatus es, non sit tibi cura: sed si potes fieri liber, magis yrere. Qui enim in Domino vocatus est seruus, libertus est Domini: Similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi. Quod quia verum est, sciens Paulus Onesimû Philemonis seruû fugitiuum, & furem, postquam Romæ ad fidem conuertisset, ac baptizasset, non secum retinuit, neque à conditionali seruitute absoluit: sed Domino suo Philemoni remisit cum literis commendatitijs, vt illi videlicet noxam condonaret, & illum, vt fratrem in Domino reciperet, seipsum pro Onesimo fideiullore suo syngrapho obligans ad restituendum, quicquid ille à Domino furtim sustulisset. *Itaque hi qui vulgò famuli, & famule vocantur, vel serui, & ancillæ, & se in alicuius Domini, vel Dominæ ministerio siue seruitio locarunt, vel addixerunt: quando sunt in ministerio, & seruitio illorum, debent quemadmodum & serui illis honorem debitum, ac reuerentiam: debent & illis parere, & obedire in omnibus licitis & honestis. Debent illos sincero affectu diligere, illis cum omni reuerentia inseruire, & ministrare: de illis bene loqui, illos defendere, illorum bona non surripere, neq; alijs prodigere, sed illa fideliter seruare & custodire. Hinc Paulus ad Ephesios cap. 6. Serui obedite, inquit, Dominis carnalibus cum timore, & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes: sed vt serui Christi: facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate seruientes, sicut Domino, non & hominibus: scientes quoniam vnusquisq; quodcunq; fecerit bonum, hoc recipiet à Domino siue seruus, siue liber. Idem habet ad Colossenses. 3. capite. Nec refert, si sint mali aut infideles Domini: modo nihil præcipiant, quod sit contra fidem, aut bonos mores,

G 2

illis

illis parendum est: Sic dicente Petro capit. 2. prioris epistolæ. Serui subditi estote in omni timore Dominis, non tantum bonis, modestis, sed etiam discolis. Et ad Tit. 2. capite. Præcipe (inquit Paulus) seruos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes. *Huiusmodi seruos Christus asserit beatos, & omni laude, magnoque præmio dignos. Sic enim loquitur apud Lucam cap. 12. Beatus ille seruus, quem cum venerit Dominus, inuenerit ita facientem. Amen dico vobis, quoniam super omnia, quæ possidet, constituet eum. Et Matthæi 25. cap. Euge serue bone, & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis supra multa te constituam. intra in gaudium Domini tui. Et quamuis hæc ad Dei seruitutem sint referenda: nihilo secius à bonis, & frugi seruis accepit Christus similitudinem, qui apud Dominos suos sunt laude, ac præmio digni: quo si defraudentur, attamen apud Dominum Deum suo non carebunt præmio, sic dicente Paulo, ut supra notatum est. Vnusquisque quodcumque fecerit bonum hoc recipiet à Domino, siue seruus, siue liber. Contra malus seruus, & proteruus omni vituperio, & pœna dignus est. Sic dicente Domino Luc. 12, capite. Si dixerit seruus in corde suo, Moram faciet Dominus meus venire, & ceperit percutere seruos, & ancillas: & edere & bibere, & inebriari: veniet Dominus serui illius in die, qua non sperat, & hora qua nescit, & diuidet eum, partemque eius cum infidelibus ponet: Iste autem seruus qui cognouit voluntatem Domini sui, & non se præparauit, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis: qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis. *Ex his ergo, quæ dicta sunt, apparet esse duplices seruos, bonos, & malos: Boni ad Dei gloriam promptè seruiunt, ut meliorem à Domino consequantur libertatem: quibus iucundum est audire, si quid admirabile de Dominis narratur. Contra malorum seruorum illud est proprium, ut heros suos rejiciant, & Domino resistent, & liberos secum seruos reddant. Mali enim serui est Dominum arridentem colere, obiurgantem autem, & castigantem malum putare. Maximum igitur est serui encomium, nihil eorum quæ præscripsit ei Dominus contemnere, sed impigrè, & industriè supra vires diligenter omnia curare, ut bono consilio absoluat, & rectè administret, quæ sui sunt Domini, atque adeo mali serui sunt, ut etiam homines, qui serui non sunt, si tamen mali sunt, qui faciunt peccatum, verè sunt serui. eos Ioannes cap. 8. seruos peccati vocat. Cicero in paradoxo etiam Reges malos vocat seruos: sic enim scripsit. Quis neget, licet Reges, omnes leues, omnes perfidos, omnes denique improbos esse seruos. an ille liber mihi videtur, cui mulier imperat, leges imponit, præscribit, vetat, iubet quod videretur, qui nihil imperanti negare potest, nihil recusare audet, si poscat, dandum est, si vocat veniendum est, elicit abeundum est, minatur extimescendum: Ego verò non iustum modò seruum, sed nequissimum seruum etiam si in amplissima familia natus sit, appellandum puto. An est eorum seruitus dubia, qui peculij cupiditate nullam conditionem recusant durissimæ seruitutis, hereditatis spe? quid iniquitatis in seruiendo non suscipit? quem nutum locupletis orbi senis non obseruat? loquitur ad eius voluntatem, quicquid denunciatum sit, facit, assentatur, assidet, inuitat. quid horum est liberi? quid denique serui non inertis?

inertis? quid iam illa cupiditas (quæ videtur esse liberalior) honoris, & imperij, prouinciarum, quàm dura est domina? quàm imperiosa? quàm vehemens? iudex verò quantum habet dominatum? quo timore nocentes afficit? an non est omnis metus, seruitus omnis? an debilitas, & humilis & fracti timiditas seruitus est? Hæc ille satis docens, quod omnis malus seruus est. Vnde Ambrosius sic ait libro de Vita Beata. Seruit quicumque vel metu frangitur, vel delectatione irretitur, vel cupiditatibus ducitur, vel indignatione exasperatur, vel mœrore deijcitur: Seruilis est enim omnis passio. Hinc pulchrè dixit diuus Augustinus libro quarto, de Ciuitate Dei. Bonus etiam si seruiat, liber est: malus autem etiam si regnet, seruus est. Nec est vnius hominis, sed quod grauius est, tot minorum quot vitiorum. Et diuus Hieronymus ad Simplicianum. Est sapienti, ait, seruire libertas. Ex quo colligitur quòd stulto imperare seruitus est, & quòd pœius est, cum paucioribus præsit, pluribus dominis, & grauioribus seruit. Seruit enim proprijs passionibus, seruit suis cupiditatibus, quarum dominatio nec noctu, nec die fugari potest: Quia intra se dominos habet, intra se seruitium patitur intolerabile. vnde patet quòd serui etiam conditione vitæ suæ si honestè degant, sint liberi reuera. *Et quicumque alijs seruiunt, debent seruire liberaliter, sic enim continget illis libertas. Audiant apud Terentiū dicentem Simonem ad Sossiam. Propterea quod seruebas liberaliter, pretium quod habui summū persolui tibi, feci è seruo libertus ut esses mihi, si verò serui sunt, & adhuc malè seruiunt, adhuc maligni existunt, non mirentur, quod cum Dauo Terentiano in ergastulum conijciuntur, & vinciantur, & caduntur, in verbis sed verberibus reguntur, in pistrino defudare coguntur: quia ipsorum iniquitas hoc exoptulat. Et D. Augustinus ait lib. 20. de Ciuitate Dei, quod conditio seruitutis iure intelligitur imposita peccatori: Et quò quis maior peccator, tanto grauiorem facit sibi seruitutem. Adde huc quæ diuus Gregorius in Registro scripsit. Liqueat quòd omnes homines natura æquales genuit, sed variante mèritorum ordine, alios alijs culpa præponit, ipsa quidem diuersitas, quæ accessit ex vitio, dispensatur diuino iudicio, ut quia omnis homo æquè stare non valet, alter regatur ab altero. Studeat ergo qui seruus est, ut fiat sine culpa, ut stare possit per se, nec optis habeat regi ab altero, summa ut fiet bonus, cogitet illud Iuuenalis.

*Monstro quod ipse tibi possis dare, semit a certè
Tranquilla per virtutem patet vnica vita.*

Tum meditetur illud Cuidij:

*Vile propositum sauas extinguere flammæ,
Nec seruum vitijs pectus habere suum.*

Plurimi verò maximi Viri, & doctissimi, quum corpore liberi essent, sese in seruitutem corporis coniecerunt, ut animo essent liberiore, ut magis virtutibus exercitati bonitatem obtinerent. Constat hoc de Diogene, de Platone, de Epicteto, de Plauto, & multis alijs. Hi etiam in durissima seruitute summè tamen liberi fuere, quia boni: & quandocumque placuit, libertate donati sunt. Ideo Horatius patrem suum commendat, quum ait.

*Quem rodunt omnes libertino patre natum,
Nunc ad me redeo, libertino patre natum.*

Nam & ille seruus propter virtutes libertate donatus est. Sed qui ad vitia redi-
di, se in seruitutem rursus conijcit, sicut Horatius canit.

*Quæres quando iterum paucas iterumque perire
Possis, o toties seruus, quæ bellua ruptis
Cum semel effugit, reddat se praua cathenis?*

Hinc apud Iureconf. Serui caput non habent, quia ratione, & virtute non
vtuntur: statum non habent, vti non possunt. Qui igitur seruitute pressi sunt,
si boni sunt, & ratione ac virtute præditi, hoc est, si caput habent, statum ha-
bent, etiam si videntur serui, liberi tamen sunt. Suadeo igitur omnibus seruis
tam natis, quàm factis: tam ordinarijs, quàm vicarijs: tam vernis, quàm vete-
ranis: tam Curatoribus, quàm operarijs: tam Chirurgis, quàm Hedræis, id est,
Sedentarijs & Banauis: tam platibus, quàm Thetibus, & Thyasibus: tam Ephor-
miotis, quàm Amphamiotis, & Chrysonetis: tam Hilotis, quàm Penestis & Du-
lis: tam Apolidibus, Insularijs, Salitugerulis, Mefaulijs, Mediastinis, Mesonautis,
symbolis & Iorarijs: quàm icetis, literatis seruis, Saccularijs, directarijs, & simi-
libus, vt præceptum Pauli teneant & sequantur: Serui obedite dominis carna-
libus per omnia, non ad oculum seruietes, quasi hominibus placentes, sed in
simplicitate cordis timentes Dominum, & Petrus ait: Serui subditi estote Do-
minis in omni timore Domini. Quid nomine timoris accipitur, nisi vt serui re-
uereantur Dominos, & obediât illis, & virtutes addiscant? Nam principium sa-
pientie, est timor Domini: si velint esse liberi, discât timere. Prius rectè seruiant,
vbi benè præsent. Nemo bonus Imperator, nisi qui bonus stipendiarius: Ne-
mo bonus Dominus, nisi fidelis seruus prius fuit. nemo bona domina, nisi prius
honestæ pedissequa, vel famula, vel serua fuit. Primò ergo serui discant timere,
ostendere timorem, vt digni iudicentur libertate. Nam qui non timet, & liber
factus est, seruus fit omnibus vitijs, & omnia perturbat, seque præcipitat in varia
mala. Sicut ergo serui, ita & ancillæ, & vernæ timeant in Domino suas ma-
trones, suas dominas. Et certè rectè Menander dixit, Beatus, qui beatis inseruit.
& Quàm suaue est seruo bonum Dominum nancisci. Hoc autem diligentia &
timor serui præstiterit, quoniam mali serui sepe faciunt dominos bonos esse ma-
los, ita boni serui ex malis bonos faciunt dominos. In genere itaque illud Clau-
diani addam.

*Si metuis, si praua cupis, si duceris ira,
Seruitij patiere iugum, tollerabis iniquas
Interius leges. tunc omnia iure tenebis
Si potetis Rex esse tui.*

Remissio:

*Remissio iuxta ordinem librorum veteris &
noui Testamenti.*

Genes.	9.d.	Tobias.	3.b.	Malach.	3.d.
	16.a.		9.a.	1. Macha.	2.a.
	18.a.	Iudith.	11.c.	Matth.	10.b.
	19.d.		12.d.		20.d.
	21.b.	Hester.	4.b.d.	Marci.	9.f.
	24.a.		14.d.		10.g.
	41.c.	Iob.	3.d.	Lucæ.	1.d.
	42.c.		19.b.		12.f.
	43.f.		40.d.		17.c.
	44.e.	Psal.	102.a.		22.c.
Exod.	11.a.c.		104.b.	Ioan.	2.a.
	20.c.		122.a.		12.b.
	21.a.c.		142.c.	Act.	5.c.
	24.c.	Prouerb.	9.a.	1. Corinth.	3.b.
	35.c.		14.b.d.		4.a.
Leuit.	26.b.		17.a.		7.d.
Num.	8.d.		19.b.	2. Corinth.	3.b.
Deut.	5.b.		22.b.		6.a.
	7.c.		27.d.		11.c.
	15.d.		31.b.	Ephes.	6.a.
Ruth.	3.d.	Sapientie.	9.a.	Philip.	2.d.
1. Reg.	1.c.	Ecclesi.	7.c.d.		3.a.
	2.b.		10.d.	Coloss.	1.d.
	19.a.		19.a.		3.d.
	22.b.		23.b.	1. Thess.	3.a.
	25.d.g.		33.d.	1. Timoth.	4.b.
	27.d.		41.d.		5.c.
2. Reg.	6.b.		42.a.		6.a.
	7.d.	Esaie.	24.a.	Tit.	2.b.
	17.		61.b.	Iacob.	5.a.
	19.d.	Hierem.	34.b.	1. Petri.	2.d.
3. Reg.	16.c.	Ioel.	1.c.d.	Apocalip.	11.d.
4. Reg.	6.c.	Naum.	2.b.		

G 4

Nonum

De Viris coniugatis, siue in coniugio constitutis. Et quo pacto ipsi sese gerant erga suas Vxores.

Summæ.

1. *Definitio Matrimonij.*
2. *Matrimonium à Deo institutum est.*
3. *Matrimonium ex Natura suam originem habet.*
4. *Matrimonij Sacramentum mirabile.*
5. *Matrimonium indissolubile.*
6. *De diuortio, & quanta diligentia Ecclesiæ Catholica cauetur, ne matrimonium dissoluatur.*
7. *De legibus in matrimonio seruandis, de officio viri quatenus maritus vt sit caput mulieris.*
8. *Quod maritus debet diligere vxorem suam.*
9. *Mariti est infirmitates, fragilitatem, sustinere & vxorem protegere, ac debite honorare.*
10. *Quantumuis prudentissima vxori, non omnem tamen potestatem gubernationis familiæ maritus credat.*
11. *Anacephaleosis eorum, quæ maritus debet præstare vxori.*

QUUM de maritis, quid alter alteri debeat in coniugio, docere decreuimus, operæ precium duxi prius scire quid sit matrimonium. Est enim matrimonium, vt aiunt Canones & Doctores, Maris & fœminæ coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem retinens. 27. q. 2. §. 1. & l. 1. §. ius naturale. ff. de iustic. & iur. Matrimonium per sponsalia initiatur: in cōsensu animorum per verba de præsentis expresse ratificatur: & per copulam carnalem consummatur.

Genes. 2.

*Matrimonium à Deo institutum esse testatur scriptura vtriusque testamenti. 2. Nam Gen. 2. cap. scribitur, quod Deus formauerit mulierem de costa viri: quàm ille primus homo mox agnouit sibi datam in sociam & adiutoriū propagationis humanæ, addens matrimonium ita esse indissolubile, vt vir potius parentes relinquere debeat, quàm vxorem. Propterea, inquit, relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Quam sententiã exponens Christus Mat. 9. Quos ergo, ait, Deus coniunxit, homo nō separet: per quæ quidem factis innuitur, matrimonium primò à Deo esse institutum in paradiso deliciarū in statu innocentie. Genes. 2. cap. Deinde indissolubile ritè cōtractum.

Matth. 19.

Marc. 10.

Luc. 16.

c. Inter cor

poralia, in

princ. 7. de

iranslat,

Epif. c.

quos Deus

33 qu. 2.

*Plato autem lib. 1. de legibus à natura esse matrimonium, & ex naturæ instituto manare demonstrat. Cōiunctio, inquit, maris & fœminæ legitima, naturalisq; est, vt pote à natura ad liberorum procreationem concessa. Etenim ipsius animæ cōmunis quædã potestas est, cuius participatione, & virtute etiam connectuntur vniuersæ.

vniuersæ animantes. Ea est autē vis, facultasq; naturalis dicta physicis, quæ consistit in generatione, auctione, nutritione, ex fonte enim eo vita prorogatur. Siquidem natura intendit, & omnium operum naturalium maxime naturale est sibi simile procreare, tū augere, & denique illud nutrire. Sed enim compar sibi progignere ferè scopum habet aliorum. A deo verò cunctis viuentibus naturæ modum non egressis perpetuum id est, nisi sponte nascentia, quis obijciat. Alioquin naturæ necessitas dicitur, quale ipsum est vnumquodque producere: nititur enim summis viribus insita cuique potestas, vt se ad effigiem quandam & imaginē immortalitatis cōponat, eoq; modo diuinitatem quantum potest accipiat, vt quoniam idem numero animal corruptioni obnoxium nequit perseverare, ortum vicario mortalitati quatenus fieri potest, & ratio patitur, adminiculetur, ac velut tibicinibus perfultam ab interitu vendicet: Hinc Guarinus canit.

Femina masq; genus nullo monstrante reponunt.

Cicero. 1. officiorum Coniugium vocat principium vrbs, & quasi seminarium Reipub. Aristoteles necessitatem matrimonij multis locis quoq; demonstrat. Primò œconomicorum sic ait. Natura fecit vnum animalium coniugalium forte, scilicet masculum, vt vindicet præ fortitudine illam sibi suisque iniuriam: aliud scilicet fragile fœminam, vt magis se custodiat præ timore. Quia verò illi Philosophi sacramentum matrimonij ignorabant, hinc varia de ipso tradiderunt, cogitandum est tamen nobis, Ethnicos ad virtutem huius prope accessisse vi naturæ. Nam vt est apud Aulum Gellium li. 1. Nocti. Atticarum in oratione Marcelli. Si sine vxore, inquit, possemus Quirites esse omnes, ea molestia careremus: sed quoniam natura ita tradidit, vt nec cum illis satis commode, nec sine illis villo modo viui possit, saluti perpetuæ potius, quàm breui voluptati consulendum est. Proinde à Deo institutum, lege naturæ, & necessitate confirmatum est matrimonium, vt terra repleatur, vt species humana conseruetur, vt enim aurea res rutilans virginitas paradysum tenet & ornat: ita matrimonium, quod Paulus honorabile dixit, res est argentea fulgēs in terra ipsam terram possidet, replet, amplificat, & decore summo afficit. Mirandum hoc est in matrimonio, quod ipsam virginitatē ex se producat, quum virginitatis impedimentum videri possit. Sed quia est in Ecclesia Dei sacramentum, & honestum in terra, & perpetuum virginitatis germē in paradiso: perennē gratiam obtinet. Solus Deus in paradiso Virginem Adamum & Euam cōstituit, extra Paradysum legitimo conubio Adam & Eua filios & filias procreauerunt, & ratione matrimonij Virgines perpetua virginitate celebres hinc vtroque in sexu natæ sunt plurimæ, quas inter diua Virgo palmas primas, primasq; coronas gestat, etiam quum matrimonio iuncta fuerit. Adeo necessarium est hoc mysterium, vt sicut sine eo Christus nasci noluit, & tamen ex Virgine voluit: ita sine eo Ecclesia Christi subsistere nequit, & tamen in virginitate permanet. Quandoquidem rectè Paulus ait, re-
licuum est, vt qui vxores habent, sint tanquam non habentes. Et, qui Virginem seruat, bene facit. Est & hoc arcanum in matrimonio, quod indissolubile, in societate mercaturæ dissoluenda, quisque refert suam partem: in societate coniugij dissoluenda si reperat maritus suam, & vxor suam partem, quid erunt liberi? par-

Heb. 13.

1. Cor. 7.

c. Afferte
extra. De
praesup.
Prove. 16.

res diuisa, lacera, & nihil. Ipsa natura & communis experientia dicitur indissolubile esse matrimonium: Quia si dissoluatur matrimonium, dissoluantur liberi: si liberi diuidi per partes, ut eorum una pars ex matre sumpta matri, altera ex patre reddatur patri, exemplo Salomonis volentis puerum diuidi, ut dimidia pars vni, & dimidia alteri litis componendae causa daretur, non possunt sine interitu humani generis, ergo nullo modo potest, aut debet naturaliter connubium dissolui. Deus coniunxit: quare una caro vel actu potentiaue: quia vnum corpus in filijs vel genitis, vel procreandis. Hanc Dei ordinationem, & naturam vim omnibus generibus mortalium Germanos & olim intellexisse, ac obseruasse proditum est, & hodie compertum seruari. Cornelius Tacitus scribit sic: Quinquam seueris illis matrimonia: nec vllam morum partem magis laudaueris. nam soli Barbarorum singulis vxoribus contenti sunt, ipsi incipientis matrimonij auspicijs vxor monetur, venire se laborum, periculorumque sociam, idem in pace, idem in praelio ausuram passuramque. Hoc iuncti boues, hoc paratus equus, hoc iuncta arma denunciant. Sic viuendum, sic pereundum, accipere se, quae liberis inuoluta, ac digna reddat, quae nurus accipiant, rursus, quae ad nepotes referantur. Ergo septa pudicitiae agunt, nullis spectaculorum illecebris, nullis conuiuiorum irritationibus corrupte. Litteratorum secreta viri pariter, ac foeminae ignorant: paucissima in tam numerosa gente adulteria, & praesens poena. Sic vnum accipiunt maritum, quomodo vnum corpus, vnaque vitam. Nec vlla cogitatio vltra, ne longior cupiditas, ne tanquam maritum, sed tanquam matrimonium ament. numerum liberorum finire, aut quenquam ex agnatis necare flagitium habetur, plusquam ibi boni mores valent, quam alibi bonae leges. Sic apud Germanos ducitur vxor, cum qua senescendum, neque secedere, neque sociare alij, & ne post obitum quidem permittitur. Non possum incredibiliter laudare Germanos, quum hanc eorum considero virtutem naturalem, quam ipsi perfectam, alij partim legibus, partim institutis, & adhuc laceraam habuere. Nam primi Romani indissolubilia voluerunt matrimonia. Lucius Antonius a Censoribus notatus, & Senatu motus est, quod quam in matrimonium duxerat, repudiasset. Tyberius Caesar Quae storem gradu deiecit, quod quam coniugem duxerat, tertia post die repudiasset, Et Paulo Aemylia datum est summo probro, quod Papyriam vxorem repudiasset. ipsa natura quoque punit (Deo ita volente) eos qui vxores repudiat. Nam Marcus Lepidus postquam cum Apuleia vxore diuortium fecisset, desiderio eius in Tabern protinus incidit, & extinctus est. Imo quoque Deus punit eos, & quotquot datam matrimonij fidem fallunt, eamue negant. Hinc morbi gallici, & similes lues, quibus plurimi passim affliguntur. Primo Romani nullum repudium admiserunt nisi sterilitatis causa, quia nulli liberi, nulla pignorum, id est, filiorum facienda diuisio. Post annum vrbs condita quingentesimum tricesimum tertium primus Publius Caruilus Ruga cum sterili vxore propter hoc corporis vitium diuortium fecit. Non sine vituperio postea innudatibus sceleribus minori de causa fiebat diuortium. Et Moyses propter duritiam cordis ludaeorum id concessit, non aliam fieri debuit. Lege Solonis apud Athenienses prohibebatur diuortium: aut si fieret, dotem reddebat, & multam diuortens. Sed quae Solon quid si liberi fuissent, quomodo hi forma iustitiae

sticiae fuerunt distribuendi? Itaque postea nemini apud Athenienses licuit dissolueret matrimonium, nisi magistratus causam probasset. Quare nihil mirum si in Ecclesia Christi, Ecclesiastici magistratus huic cura praesideant, nec matrimonium dissoluant, nisi haec interueniant impedimenta, versibus paucis comprehensa.

*Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Si sis affinis, si forte coire nequibus.*

Haec socianda vetant, connubia facta retractant.

Socrates morosissimam habuit vxorem Xantippam, noluit tamen eam alienare. Quanto cautius Christiani agent de matrimonio, ut hoc colant, contractum venerabile obseruent, nullo pacto dissoluant, nisi mors ipsa rumpat. vnde haud pauca in improbitatem mortis scripta extant Epigrammata, cuius generis est illud, quod Romae habetur Epitaphium dignum spectatu in marmore celebri Caesarianis Illustrissimi, & Reuerendissimi Cardinalis de Caesio Hortis, & dignum memoria. Itaque illud appingam.

ATIMETVS PAMPHIL:
TYB. CAESARIS AVGVST. L. L.
ANTEROTIANVS SIBI ET
CLAVDIAE HOMONOAEAE
CONLIBERTAE ET
CONTVERNALI.

*Si pensare animas sinerent crudelia fata,
Et posset redimi morte aliena salus,
Quantulacunque mea debentur tempora vitae:
Pensassem pro te charo Homonoaea libens,
At nunc quod possum, fugiam lucemque deosque:
Vt te matura per Stygia morte sequar.
Parce tuam coniunx fletu quassare iuuentam,
Fataque marendo sollicitare mea.
Nil prosunt lachrymae, nec possunt fata moueri.
Viximus, hic omnes exitus vnus habet.
Parce ita nonnunquam similem expiare dolorem,
Et faueant votis numina cuncta tuis.
Quodque mihi eripuit mors immatura iuuenta,
Id tibi victuro porriget vltimus.
Tu qui secura procedis mente, parumper
Siste gradum quae so, verbaque pauca lege.
Illa ego qua claris fueram praelata puellis,
Hoc Homonoaea breui condita sum tumulo.
Cui formam Paphiae Charites tribuere decoram,
Quam Pallas cunctis artibus erudit.*

Nondum:

*Nondum his denos ætas mea viderat annos,
Iniecere manus invida fata mihi.
Nec pro me queror hoc, morte est mihi tristior ipsa
Mæror Atmeti coniugis ille mei.
Sit tibi terra leuis mulier dignissima vita,
Vita quæque olim perfruerere bonis.*

* Quemadmodum ergo Deus virum & mulierem indissolubiliter matrimonio coniunxit. Ita & leges aliquas præscripsit, quibus in illa sociali coniunctione, sanctè, iustè, piè, ac pacificè matrimonio coniuncti viuere possint : præcipiens vnicuique quod suum deceat officium.

Proinde hoc capite de viris, sequenti de vxoribus dicemus : vt vnusquisque scire possit, quo pacto in suo se officio, & vocatione gerere debeat.

Primum omnium hoc sibi vir vendicare potest, ac debet, vt sit caput mulieris dicente Paulo. 1. Corinth. 11. Omnis viri caput Christus : caput verò mulieris vir : caput verò Christi, Deus. Et hoc Deus ab initio approbavit, ac instituit, dicens primæ mulieri: Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.

* Hæc maiestas in viro à Deo & natura expressa est. nam vir citò caluescit, & 7 barbatus fit, vt eo nomine etiam apertò capite incedat, sitque exemplum Dei. Ideo Silenus ille Socratis Alcibiadicus caluus gubernaculo nauis astat : & laudem caluitij scripsit Synesius Episcopus, ybi hoc negotium exponitur : & Cyrillus Episcopus Alexandrinus hoc docet homilia de opificio hominis. Certè vir ybi caluus incipit fieri, & naturali forma perfectam habet barbam, integram representat coronam faciei, ab occipitio mentum præcingentem, & docentem quod facies, osque hominis ad calum debet esse sublime, modo brutorum contrario. Id autem fit cum vir ætate est integra, & maximè ingenio pollet: quum verè est caput mulieris. Paulus turpe ait esse viro si comam nutriat, nimirum de eo tempore intellexit, quo vir est, & quo prophetandi scientia pollet, propter scientiam, & vsum integrum rationis, maximè tum concessum. Paulus caluus fuit, Petrus etiam caluus, iam & præcipui viri excellentissimi in scientijs, vt capita esse demonstrari possent, à natura fuere calui. Hippocrates quoque caluus fuit : caput enim medicorum est. Mulier nunquam fit calua naturaliter, sed ex morbo quidem fit. vnde calua mulier morbosa intelligitur, vel vitiosa. Quoniam viro turpe est, & prophetanti vel sacra audienti, aut magistratum aduenti caput velare : significatur quod vir nihil debet suo capiti imponere, sed se intelligere esse caput, & ratione coronæ se sciat esse regem. Vnde olim & adhuc apud Barbaros patrem familiam qualemcunque Regem, & Regis nomine iure, ac vsu loquendi vocant, & tales fuere Reges Nabathæi, qui alijs omnibus, & vxoribus procurabant necessaria ac liberis. Hinc apud Homerum, Priamus auriga est, Achilles concidit carnes, fœdusque icit, Agamemnon immolat. Maritus itaque tueatur domi suam maiestatem, & coronatum se ideo meminerit. Illa enim maiestas Deo grata est, & de ea Ouidius in Fastis sic.

*Ille patres in honore pædo, matresque tuetur,
Ille comes pueris, virginibusque venit.*

Magna

*Magna fuit capiti quondam reuerentia cano
Inque suo pretio ruga senilis erat.*

Sicut in Ciuitate Senior & Senatus, ita domi maritus honorandus est, & habendum vt caput, etiam si nondum canum est. nam fieri potest. curam enim gerit, multa sollicitudo canitiem affert.

* Verumtamè vir vxorem sicut carnem suam diligere debet: quoniam vt idem Paulus ait, non vir de muliere : sed mulier de viro formata est, non ex capite, ne dominium vsuparet in virum : nec ex pedibus, ne vir conculcaret eam : sed ex latere ybi sedes est cordis : quatenus sincero affectu illam diligeret. Nam matrimonium figura est cõiunctionis Christi & Ecclesiæ. Propterea Paulus Ephes. 5. iuberet virum diligere vxorem suam, sicut Christus dilexit Ecclesiam, pro qua seipsum tradidit in mortem. Qui suam vxorem diligit, illam non deserit, sicut nec Christus Ecclesiam: Hinc reprehenduntur Malachiæ 2. Iudæi quod suas desererent vxores ob paupertatè, seu deformitatè corporis: quum tamè Deus vxorem vocet participem, & sociam fœderis viri. Propterea Christus Luc. 16. Omnis qui dimittit vxorè suam & alteram ducit, mœchatur, & qui dimissam à viro duxerit, mœchatur. Quam sententiã exponens Paulus. 1. Cor. 7. capite ait. His qui matrimonio iuncti sunt præcipio non ego, sed Dominus, vxorè à viro nõ discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo recõciliari. Quantum igitur ad vinculum illud attinet, eadem est ratio vxoris ad virum, vt viri ad vxorem: quia neuter alterum dimittere potest, vt alteri iungatur: Par quoque iudicium est, de solutione debiti. Nam vt idem Paulus ait. vxori vir debitum reddat, similiter & vxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir, & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Itaque nolite fraudare inuicem. Propterea bene monet Ecclesiasticus cap. 7. Noli discedere à muliere sensata, & bona: quam sortitus es in timore Domini. Gratia enim verecundiæ eius superat aurum. Et vt vir id commodius præstare possit, monet idem Ecclesiasticus capite. 9. vt auertat faciem suam à muliere compta, & ne circumspectat speciem alienam. quoniam propter speciem mulieris multi perierunt. Speciem, inquit, mulieris alienæ multi admirari reprobis facti sunt: colloquium enim illius quasi ignis exardescit. Propterea & Christus : quicumque, ait, viderit mulierem ad concupiscendum eam iam mœchatus est in corde suo.

* Et quia vir robustior est muliere, ideo & perfectior esse debet, & vxoris suæ infirmitates, fragilitates, & imperfectiones ferre, illique quamuis sexus sit infirmioris, honorem debitum non negare: quemadmodum monet Petrus Apostolus in priori sua epistola cap. 3. Viri similiter cohabitantes secundum scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem, tanquam & coharedibus gratia vitæ. Et quoniam vir caput est mulieris, illius est eam monere, corrigere, instruere, & ad omne opus bonum inducere: sic tamen vt meminerit eam esse vxorem, & sociam, non seruam aut ancillam. Sunt enim nonnulli adeo morosi, vt sua morositate, & asperitate mulierem optimam, pessimam reddant. Propterea Paulus Colos. 3. cap. Viri, inquit, diligite vxores vestras, & nolite amari esse ad illas. Apud Homerum Iliados 5. Hector magis sollicitus de Andromachæ Vxore est, quam de Hecuba, Priamo, omnibusque fratribus, & Phocylides ait.

Amari

*Ama tuam vxorem, quid enim suauius & melius, quam quum
Viro vxor conuenit amice vsque ad senectutem?
Et sit maritus suae Vxoris; neque incidat inter eos contentio.*

Et maritus sciat illud Varronis in Menippæa Satyra.

*Vitium coniugis aut, ferendum, aut tollendum est.
Qui tollit vitium, commodiorem coniugem præstat,
Qui fert, seipsum efficit meliorem.*

Nec reticendum monumentum mutuo coniugali amore celebre Neapoli in Ecclesia Montis oliueti.

D. O. M.

PVBLIVS RVBRIVS CELER CVM CAIA ENNIA
VXORE VIXIT AN. QVADRAGINTA TRES. MEN-
SES OCTO, SINE QVERELA: HIC IN PACE AM-
BO PACEM EXPECTANT.

Moderatio tamen quædam adhibenda est, & seruanda marito, ne in diligendo modum excedat. nam quum aliàs semper, tū in amore præsertim, omne nimium est naturæ inimicum. Nam D. Hierō. auctor est, Sextum scripsisse in sententijs, adulterum esse quicūque in Vxorem sit ardentior amator. Quippe in vxorē alienam omnis amor turpis est, in suam verò nimius. Sapiens est Vxorem amare sed iudicio non affectu, dilectione, nō delicto. Libidinis pruritus rationis examine reprimendi: nec præcipites ferri in concubitus debemus, foedius enim nihil, quàm vxorē amare perinde, vt adulterā. Venit in mentem historia, cuius auctor Seneca est: qui à se cognitū testatur quendam comatum hominem, qui exiturus in publicum fascia vxoris pectus alligabat, & ne momento quidem præsentia eius carere poterat, potumq; omnino nullum sibi nisi alternis prægustatum labris vir & vxor hauriebant, alia itē pleraq; nec minus inepta facientes, in quæ improuida vis affectus erūpebat. Origo quidem amoris honesta erat, sed nimietas deformitate non carebat. Verū nihil referre arbitratur omnes, quàm honesta causa insaniant. Omnis insania procul esto. Intemperātia, etiam inconcinnitas est, inconcinnitas est autem deformitas: qua quid pulchritudini aduersum magis? Valeant ergo illa nimia incertiua, & secernatur, fugerurq; procul intempestiua illa titillatio ab honesta amoris integritate. Sicut Plato in Symposio optimè quoque deseruit, paucis etiam hoc disticho comprehendit Faustelinus.

*Vxor habenda venit non vt saturata libido,
Sed sit in aternos aucta propago dies.*

Et illud Virgilij huc addatur.

*Vina sitim sedent, natis Venus alma creandis
Seruiat, hos fines transiluisse nocet.*

Diligat igitur maritus Vxorem, & debitum amorem mutuumq; præstet, ita tamen vt modus agnoscat optima virtus. neque enim sauitia & rusticitas erga coniugem probatur: ita nimius amor, & nimia ciuilitas quæ scurrilitas est, aut huius specie non caret, vitabitur.

*Cæterum quantumuis bona, sapiens, industria, & prudens sit mulier, non
consulit

consulit, tamen sapiens Ecclesiasticus, vt vir omnem illi tradat potestatem, & auctoritatem. Non des, inquit, mulieri potestatem animæ tuæ, ne ingrediatur in virtute tua, & confundaris.

11 *Vir ergo debet vxori suæ fidem, dilectionem, curam, honorem, instructionem, correctionem, & imperfectionis fragilitatisque ipsius tolerantiam: Peccant proinde viri, qui vxores, ac si meretrices essent, vel ancillæ tractant: qui assiduis verberibus parua vel nulla de causa, illas onerant: qui ipsarum bona vel dotem abliguriunt, & illas fame, inopia, egestate perire sinunt, nec de vestimentis iuxta illarum statum & conditionem illis prouident.

*Remissiuè iuxta ordinem librorum
veteris & noui Testamenti.*

Genes.	2.d. 3.c. 4.a.c.	3.Esdræ. Psal. Prouerbio.	9.a. 127.a. 19.b.	Ezech. Daniel. Ozeæ.	33.f. 13.a. 12.d.
Exodi.	20.c.	Ecclæs.	9.b.	1.Machab.	1.e.
Leuit.	18.a.	Eccli.	7.c.	2.Machab.	14.d.
Deut.	17.d. 22.d. 24.a.		9.c. 26.b. 60.a.	Matth. Ephes.	5.e. 19.b. 5.e.
Iudic.	12.c. 13.a. 14.d.	Hiere.	3.a. 5.e. 16.a.	Coloss. Hebra.	4.d. 13.a.
1.Reg.	30.f.	Baruch.	6.d.	1.Petri.	4.b.

DECIMVM THEMA.

De Mulieribus matrimonio iunctis, & quomodo ipse obligentur viuere erga suos maritos.

Summæ.

- 1 Bona mulier non nisi à Domino Deo Datur. ideoq; precibus impetranda est.
- 2 Qualis vxor quærenda, quæ benè educata, prudens, pulchra, & diues.
- 3 Fit sæpe vitio virorum, quod malas habent Vxores.
- 4 Vxor, omnino sit subdita suo marito, nec vlla auctoritate illi præpelleat.
- 5 Vxor viro omnem, & optimam fidem seruabit.
- 6 Perfidia Vxorū plurima mala peperit.
- 7 Exemplo lunæ, instituuntur mulieres imperium maritorū sequi, & maritis placere.
- 8 Vxor nihil proprium, neque diuersum à marito habeat, quæquæ in marito sentit probet.

Vxoris

- 9 *Vxoris est timere maritum cum dilectione.*
 10 *Zelotypia procul abesse debet à coniugio.*
 11 *Ad gratiam viri, nec aliter se ornent mulieres.*
 12 *Vxores non præsumant dictis factisque, quicquam attentare sine consensu maritorum.*
 13 *Sicut difficile est mulieri, vt sit proba vxor, ita diligentissimè studere debet, vt honorando maritum huiusmodi difficultatem euincat.*

Eccle. 26.

Quum dicat sapiens Ecclesiastici. 26. capite, virum esse beatum, qui bonam habet mulierem: colligitur illū infelicem esse, qui malā fortitus est mulierem. Propterea bene dixit Salomon: quod qui inuenit mulierem bonam, inuenit bonum, & hauriet iucunditatem à Domino. Nam sapiens mulier, vt idem ait Prouerb. 16. edificat domum suam, vbi insipiens extructam manibus suis destruet. Cæterum bona & prudens mulier non contingit, nisi à Deo, dicente Salomone, Prouerb. cap. 19. Domus & diuitiæ dantur à parentibus, à Domino autem propriè vxor prudens. Propterea qui vxorem sapientem, bonam, & prudentem cupit, eam à Deo precibus impetret: sitque in diligenda vxore prudens, atque discretus. Nam quod nonnullis pro voto non succedit vxor, ipsorum est culpa: quod digitis aut oculis nubunt potius, quàm auribus.

Prouer. 18.

Prouer. 16.

*Quærant enim in suis coniugibus corporis tantummodo pulchritudinem, 2 vel opum abundantiam, qui diuitem quærent vxorem, non coniugem, non sociam, sed dominam & imperatricem ducunt domum: qui pulchram tantum: quandiu durat illius decor, durat & amor, vbi deficit, deficit & amor. Prudens est igitur qui vxorem quærit boni nominis, & famæ, & quæ bene educata fuerit: quanquam eam cum educatione non improbem (si contingat) & decoram, & diuitem coniugem. Qualis fuit illa Susanna vxor Ioachim, de qua sic scribitur Danielis. 13. cap. Quod erat pulchra nimis, ac timens Deum, quam parentes erudierant secundum legem Moysi.

Daniel. 13.

*Atqui videor hîc viros magis, quàm mulieres perstringere: sed hæc ideo præfatus sum, vt docerem quod si viris non semper pro voto contingunt vxores, id fieri ipsorum culpa. Sed nunc ad nostrū calamus præcipuum vertatur intentum.

*In primis vxor, quæ suo viro iure diuino, & humano subijci debet, nulla ratione in virum dominium vel auctoritatem vsurpare audeat. Sic enim habet scriptura sacra. Genes. 3. Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Caput enim mulieris vir, ait Paulus. 1. Corinth. 11. Et ad Colos. 3. cap. Mulieres inquit subditæ estote viris, sicut oportet in Domino, hoc est, quando nihil iubent, quod sit contra Dominum. Cui succinit Petrus cap. 3. prioris epistolæ dicens. Mulieres subditæ sint viris suis. sicut Sara obediebat Abrahæ Dominum eum vocans: Iuuenalis Satyra sexta notauit haud parum mulierum supercilium, & fastum erga suos maritos. Scripsit autem id improbens.

Genes. 3.

1. Cor. 11.

Colos. 3.

1. Pet. 3.

*Quis ferat vxorem, cui constant omnia? malo,
 Malo Venusinam, quàm te Cornelia mater
 Gracchorum, si cum magnis virtutibus adfers
 Grande supercilium, & numeras in dote triumphos.*

Et

Et Niobe Amphionis Thebani vxor, quum ob fecunditatem liberorum superbiret, & marito imperiosior Latoneque contraria esset, à Deo punita fertur cæcis liberis, & marito, ipsa in Saxum mutata est. Vnde in Metamorphosi sic Ouidius canit.

*Ecce venit comitum Niobe celeberrima turba
 Vestibus intexto Phrygijs spectabilis auro,
 Et quantum ira sinit formosa, mouensque decoro
 Cum capite immixtos humerum per vtrumque capillos,
 Constitit, vtque oculos circumtulit alta superbos
 Quis furor auditos, inquit, præponere visis
 Cælestes. ---- & quæ sequuntur.*

Quid aliud importunæ vxores erga suos maritos consequuntur sua superbia, aut virulentia, quàm quod maritos etiã optimos perdunt, liberos necant, familiam perdunt, & ipsæ impudentissimæ vt silices vagantur, donec in infernū præcipitatur: inuisæ dijs, inuisæ hominibus, excruciatæ diabolis. Quia verò impudentia est peculiare vitium vxorū, decet, vt eā amoueant, ne pereant, audiantque illud.

*En statua statua, & ductum de marmore marmor,
 Se conferre dijs ausa proca Niobe.
 Est vitium muliebri superbia, & arguit oris
 Duriciem, ac sensus, qualis inest lapidi.*

Si quæ sunt elegantiores Vxores, aut literatæ, maximè erga maritos se humiliare debent, nec faciant sicut Iuuenalis Græculis obijcit.

*Hoc sermone pauent, hoc iram, gaudia, curas,
 Hoc cuncta effundunt animi secreta, quid ultra?*

Caueant maximè, ne imperare velint maritis. Quanquam Iuuenalis scripsit

*-nullam inuenies quæ parcat amanti,
 Ardeat ipsa licet, tormentis gaudet amici,
 Et spoliis, igitur longè minus utilis illi
 Vxor, quisquis erit bonus optandusque maritus,
 Nil vnquam inuita donabis coniuge-*

Spes tamen est, quod vxores honestæ esse velint, & Christiana pietate, ac simplicitate imbutæ, benigne, mires, & liberales sint erga maritos. Nec dicto, nec facto, nec vultu maritos perstringant, vnde offensa, vel simulas posset oriri. nam Candida pax homines, trux decet ira feras, & quâuis nulla ferè causa est, in qua non femina litè mouerit, hac tamè procacitate erga maritū vtî nō debet: Nec habeat lites, nec alterna iurgia lectus, nec irā nec animos à crimine sumant: ita viuat, vt fama eius nō forma sit vulgata. Nā manere domi, texere, nere, muliebriaque opera facere debet vxores, rem domesticam ad nutū, arbitrium, & gratiā viri gubernare. Hoc Phidias significauit, quū effinxit Venerem pede præmetem testudinem. Testudo namque domi manet, domū secū defert. idem faciat vxor, si peregrinatur vxor, adsit maritus ne seducatur aut in mala ruat. Summa, in omnibus honoret maritū, exemplo vxorū Rom. quæ egrediētes maritos ad ianuam comitabantur, non longius: reuertentibus assurgebant cū omni familia, nec prius sedebant, quàm illi iusserant. Vxorū ad hæc causa illud addā exemplū, quod est apud Xenophonem,

H tem,

tem, & à diuo Hierony. ex parte repetitū quo discant quanta proptitudine suos maritos honorēt, & alijs preferāt. Panthea vxor Abradata viri nobilis, & strenui militis, & Cyro Persarū Regi chari propter ad Bactrianos legationem ab Araspe Medo asseruata Cyro, vt formosissima omnium foeminarū est significata, & nuncium simul accepit de morte mariti, & quod Regi Cyro esset de spōsata. Tum illa luctu repleta, peploq; à summo discisso miserè deplorat suū statū, & fatū eius, quē vnice dilexerat, nupturāq; vlli mortalium negat: sed ex insperato mox reuersum maritū amplexa, hunc Cyro cōciliat, tandē bello occisum audiēs eō accessit, & se acinace confossam superimposuit ita cadaueri mariti, vt ex vulnere suo sanguis flueret in vulnera mariti. Nolim vxores se interimere, sed exēplū hinc sumere, vt diligāt maritos, sicut oportet. Castū fodit Lucretia pectus, vt marito Tarquinio Collatino honorē deferret debitū. Portia haustis carbonibus se interemit, vt Bruto marito focia vitæ mortisq; esset. Vxor Agathoclis Regis Sicilię extremè decūbentis iussa in Aegyptū proficisci, ne pradonē regni, rerūq; suarū hostē pateretur, nō passa est se à marito diuelli, quinimō illi omne obsequiū prastitit etiā periculo se decūbenti, & tandē iussa abire, vt se cū liberis seruaret, respōdit se nubēdo non prosperè tantū, sed omnis fortunæ inisse societatem. Nolo huc adducere, quæ de amore Thesbes erga Priamū narrantur. D. Virgo Maria esto exemplū vxoribus, quomodo se gerant erga maritos. Iosephus illā diffamare noluit, quia iustus erat: illa obrēperās Iosepho in omnibus fuit, sequuta quocūq; ille iussit, Hierosolymā, in Aegyptū, ex Aegypto in Iudæā, affata filiū Hierosolymę in Synagoga disputātem ait: Pater & ego cōtristati quærim⁹ te. Honorē marito, & auctoritatē tribuit, vt sine cuius cōsensu nihil faceret. Apud Spartanos nupta nō nisi velata facie prodibat. Charilaus hāc rationē reddidit, q. puellæ sibi de viris prospicere debēt, nuptæ vt Vxores custodire, & reuereri nō nisi suos maritos. Hac pietate, pudicitia, & venerationis virtute Vxores Patavinę cōmendatæ sunt. Lōgè ergo absit à foemina Christiana, vt sit marito cōtraria. Quanquā iā hac in parte nōnullæ peccāt: & maximè peccāt mulieres, quę suos viros vilipēdūt, & nescio quibus nomēclaturis illos cōpellunt, nebulones, sceleratos, ribaldos, fures, miseros illos nuncupāt: hinc rixæ, hinc lites, hinc iurgia in domo. Nā pax, & tranquillitas nulla ratione in familia ali, foueriq; potest, nisi & vxor mutuo cōsensu, & pace inter se benè conueniāt. Propterea bene dixit sapiēs. Eccles. 15. cap. Tria sunt, quæ placent spiritui meo, Cōcordia fratrum, amor proximorum, vir & mulier bene sibi adinuicē consentientes. Dānat scriptura sacra mulieres, quæ viris suis parere recusant: quod id cedit in maritorum maximum dedecus, atque ignominiam: Vnde Valthi Regina Persarum, quia Regi Assuero viro suo, superbè, arroganterq; obedire contēpsit, à rege, sapientū, ac principum regni sui consilio repudiata est, dignitateq; regia priuata: qui legem tulerunt, vt vxores deinceps tam maiorum, quā minorum suis maritis deferrent honorē. Huc refert potest illud Vlpiani, quod clarissimarum foeminarum nomine non habentur etiam Senatorum filia, nisi quæ clarissimos viros sortitę sunt. Adeo nobilitas, decus, virtus foeminarum pendent à viris. Itaq; merito viros quoque honorare debent, presertim cum teste eodem iureconsulto non coitus, sed matrimonialis affectio matrimonium facit. Iunoni nuptiali rem iuinam, cum Græci facerent, eximebant se à victima, & illud post aras abijciebant.

Eccle. 15.

ciebant. significabant austeritatem, iram, & amarulētiam ab vxore debere abesse. Vocantur vxores columbæ. nam columbę felle carent, & imperiosa mariti murmura, iugaque benignissimè ferunt, osculoque rependunt. Vini vsus olim interdictus mulieribus fuit, vt à vi, violentia, virulentia, & vinolentia coniugalem iocunditatem sequestrandā scirent. Vt autem nihil hac in re delinquat vxor, componat se ad mores mariti, morum enim similitudo amicitiam parit, fouet, & conseruat, (& vt rectè dixit Alciatus) fidem ipsam continet.

*Constituunt hæc signa fidem, reuerentia honoris
Quam fouet, alit amor, parturitque veritas.*

- 5 *Itaque secundo, mulier viro suo fidem seruare debet. Nam sui corporis potestatem non habet, sed vir, vt scribit Paulus Apostolus. 1. Corinth. 7. cap. Et Christus Marci. 10. Mulier, inquit, si dimiserit virum suum, & alteri nupserit, mœchatur, quantum magis si vago concubitu defraudet virum suum. De cuiusmodi muliere sapiens Eccles. 23. sic scribit. Mulier relinquēs virum suum, & statuens hereditatem ex alieno matrimonio, primò in lege altissimi, & secundo in virum suum delinquit: tertio in adukerio fornicata est, & ex alio thoro filios statuit sibi. Nam tradent filij eius radices, & rami eius non dabunt fructum, derelinquent in maledictum memoriam eius, & dedecus illius non delebitur. * Quin ex vxoris perfidia maxima mala prognata sunt. Docent hoc fabulæ de Medea: de Helena: de Io: de Europa: Historiæ de Messalina: de Ioanna Regina Neapolitana, multifque alijs. quin fortissimus Sampson sic proditus fuit foeminae perfidia, nec scio vnde plura mala sint nata, quā ex perfidia foeminarum. * Vxores procul absint ab omni perfidia, sed sicut linea, & superficies nunquam sine corpore mouentur, sicut dicūt mathematici: ita mulier nunquam sine marito quicquam agat, sed huic fidelis adhæreat, omnem suum splendorem, auctoritatem domi, egressum foras potestatem rerum agendarum accipiat à viro, exemplo lunæ, quæ à sole lumen accipit, & huius formam (quantum potest) quoque remotior abest imitatur, ac reddit, coniuncta soli silet, huic se submittens. * Tum verò quod Plato ait, eas Respublicas fore multum felices, quarum incolæ etiam quod proprium est non suum, sed commune dicunt: id huc transferri potest, eas domos felices fore vbi vxor nihil diuisum à marito possidet, sed omnia sua ad arbitrium viri refert, vt in quibuscunque potest viro placeat, vnde refert Plutarchus in apothematibus, quod cum Hierony. Tyranno Syracusano esset probro datum, quod ipsius anima foeteret, imputauit id vxori, vt quę nihil vnquam hac de re dixisset: at illa re intellecta respondit: existimabam enim omnes viros ita olere, sic blando responso suam beneuolentiam erga maritum detexit, seque deuinctiorem reddidit illi. * Tertio, inquit Paulus, timeat virum suum. Timor viri cohibet, ac reprimat mulierem à multis illicitis. Nā quæ sine timore est mulier, ad multa nephanda, & illicita laxat habenas, maximè si pulchra, & ipsa secundum Deum vt decet sua non vtatur pulchritudine. Nam vt Salomon ait in Prouerbij. capite 11. Circulus aureus in naribus suis mulier pulchra, & fatua: Cæterum hic timor cum dilectione cōiunctus esse debet. Hic timor facit vt semper pudica: sobria: & casta sit mulier: quales Paulus esse præcipit. 1. Timoth. 3. Mulieres, ait, volo esse

1. Cor. 7.
Marci. 10.

Eccle. 23.

Eph. 5.

Prouer. 11.

1. Tim. 3.

- Tit. 2.** pudicas, sobrias nō detrahentes, fideles in omnibus. Et ad Titū. 2. cap. Præcipe, inquit, adolescentulis mulieribus, vt viros suos ament, filios suos diligant, vt sint prudentes, castę, sobrię, domus curam habentes, benignę, subditę viris suis.
- Eccl. 26.** *Quartò, coniugio iuncta mulier à zelotypia cauere debet. Nam hic morbus 10 mulierem litigiosam, iurgatricem, & insanam reddit. Vnde nulla quies esse potest in domo. Propterea bene scripsit Sapiens, Eccles. 26. Dolor cordis, & cluctus mulier zelotypa. In muliere zelotypa flagellum linguę omnibus communicans.
- 1. Pet. 3.** *Quintò ornari debent mulieres, vt viris suis, non alienis placeant: idque modestę, & honestę, quemadmodum decet honestas matronas, non impudicas meretrices: sicut monet Apostolus Petrus: in prima sua epistola. cap. 3. Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circundatio auri, aut indumenti vestimentorū cultus, sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti, & modesti spiritus, qui est in cōspectu Dei locuples. Sic enim & sanctę mulieres sperantes in Deo, ornabāt se, subditę viris suis. Et id quidem tum præcipue obseruare debēt, dum templum adeunt, vt precibus, & orationibus Deo vacent, quod tamē contra faciunt, aduersus doctrinam Pauli dicentis. 1. Timot. 2. cap. Similiter & mulieres orare volo, sed in habitu ornato, cum verecundia, & sobrietate ornantes se non intortis crinibus, aut auro, aut margaritis vel veste preciosa, sed quod decet mulieres. promittentes pietatem per opera bona. Et confirmans suum dictum.
- 1. Cor. 11.** 1. Corinth. 11. vult mulierem orare velato capite: Mulier, inquit, orans non velato capite, derurpat caput suum: Vnū enim est, ac si decaluerit. Nam si non velatur mulier, tondeatur. Si verò turpe est mulieri tonderi, aut decaluari, velet caput suum. *Sextò. Caueat multa vouere, aut promittere sine consensu sui viri: quandoquidem huiuscemodi vota matrimonio, & familię plerunque officiant: & maximè continentię votum. Vnde Numeri. 30. De huiuscemodi votis sic scribitur. Vxor in domo viri sui quum se voto constrinxerit, ac iuramento: si audierit vir, & tacuerit, nec contradixerit sponsioni, reddet quodcunq; promiserit: sin autem extemplo contradixerit, non tenebitur promissionis rea: quia maritus contradixit: & Dominus ei propitiuS erit: Si vouerit, & iuramento se constrinxerit, vt per ieiunium, vel ceterarum rerum abstinentiam affligat animam suam, in arbitrio viri erit, siue faciat, siue non faciat.
- Prouer. 31.** *Denique probę mulieris laudes: & quàm rara sit auis mulier fortis, & bona 13 apertè declarat Salomon Prouerb. cap. 31. Mulierem, inquit, fortem quis inueniet: procul & de vltimis finibus precium eius. Quę tamen eiusmodi est, summę laudis est. Nam honor, decor, & gloria sui viri est, in quo omnem suam collocat maritus confidentiam. Confidit, inquit, in ea cor viri sui: Ad hæc ociosa non est, garrula non est, procax non est. Prudens est in suis verbis & operibus. Misericors est erga inopes, & pauperes, & ideo videbit in die nouissimo, & beata erit cum Christo. Summa debet mulier coniugata, vt scribitur Tobię 10. honorare foceros si habeat, diligere maritum, regere familiam, gubernare domum, & se ipsam irreprehensibilem exhibere. Bonę verò mulieris conditiones plenius scribuntur Prouerbio. 31. eò lector recurrat, sicut etiam ad eam sylvam quam subiijcimus.

Remif-

Remissiuè iuxta ordinem librorum veteris & noui Testamenti.

Genes.	3. c. 16. a. 29. g. 30. b. c.	1. Reg. 2. Reg. 3. Reg.	28. f. 30. f. 3. c. 2. d.	Eccli.	31. e. 23. d. 25. a. b. 26. a.
Exod.	1. d. 2. a. 19. c. 20. c. 21. a. 22. c.	1. Esdr. 3. Esdr. Tobię.	11. a. 14. a. 10. a. 4. c. 4. c.	Esaię. Hierę. 1. Machab.	36. d. 42. e. 49. d. 3. a. f. 9. d.
Leuit.	22. c. 18. a. 20. b. 21. b. c.	Hester. Iob.	10. d. 12. a. 1. d. 2. c.	Marc. Roma. 1. Corinth.	10. b. 7. a. 7. a. c. f. g. 11. a. b. c.
Num.	5. b. 30. a.	Prouerb.	9. c. 11. c.	Ephes. Coloff.	5. c. 3. d.
Deut.	5. c. 17. d. 20. b. 21. b. 22. d.		12. a. 14. a. 18. d. 19. b. 21. b.	1. Timoth. Tit. 1. Petri.	2. c. d. e. 3. c. 2. a. 3. a.

VNDE CIMVM THEMA.

De statu Matrimonij, vel de mutua obligatione Mariti, & Vxoris.

Summę.

- 1 De vsu vocabuli obligationis.
- 2 Quod in matrimonio constituti verè ad inuicem sunt obligati.
- 3 Quod matrimonium est mutua obligatio, mariti, & vxoris.
- 4 Exemplis rerum naturalium docetur, quid maritus vxori, & quid vxor marito debeat. Et primò quod maritus caput est, ac debet præesse vxori.
- 5 Maritus curabit vt omnino, & animo, & corpore sanus degat cum sua vxore: ne exemplo male affecti capitis vxorem, & totam familiam incommodis afficiat.
- 6 Desideratur secunditas in marito.
- 7 Maritus debet esse prudens, & discipline connubialis non ignarus: primò in deligenda vxore.
- 8 Maritus quomodo se gerat in primo congressu cum vxore.
- 9 De conuictu mariti cum vxore.

H 3

De

- 10 De amore coniugali à marito seruando erga vxorem.
 11 Maritus imperio, & ratione corrigat vitia vxoris suae. Non litiget cum ea.
 12 Maritus debet debitum persoluere vxori suae, idque sobolis causa.
 13 Maritus fidem debet seruare vxori suae, non contaminare thorum.
 14 Mulier agnoscens infirmitatem suae naturae, in omnibus maritum tanquam sub-
 fidium, & socium vitae suae veneretur.
 15 Mulier tanquam infirmum vas suae infirmitatis non alium quam maritum me-
 dicum agnoscat.
 16 Quanta diligentia vxor debeat obtemperare marito.
 17 Vxor basis, & subleuamen mariti est.
 18 Vxor attentata sit ad liberorum procreationem.
 19 De honore matrimonij.
 20 Definitio Mariti, & Vxoris.
 21 Vxores diligant suos maritos.

Quando obligationis vocabulum latissimè apud Iureconsultos patet, præci-
 puè tamen vsurpatur pro eo, quod est iuris vinculū, quo necessariò astrin-
 gimur ad aliquid dandum vel faciendum. Latini verò ea voce vtuntur
 pro mutua quadà deuinctione cuiuscunq; generis, adeo vt hinc quoq; dicat vul-
 neris obligationē, quæ vox vsitata in primis est medicis: quanquā multi pro obli-
 gatione legunt alligationē: & in vulgaribus exēplaribus Iustini sic habetur: Sed
 Lyfimachū defiliens equo Alexander hastæ cuspidē ita in fronte vulnerauit, vt
 sanguis aliter claudi non posset, quàm diadema sibi dēptum rex alligandi vulne-
 ris causa capiti eius imponeret. Curtius tamē manifestè habet, Ne obligato qui-
 dem vulnere haud segniter destinata exequitur, & teste Asconio Pediano, obliga-
 tus etiam nodis vinculorum dici potest, districtus manu tantum, & sine vinculis.
 Ad hæc obligatum dicimus eum, qui debitor est, vel obnoxius rei alicuius faciū-
 dę vel dicēdę: quo quidem sensu plurimū apud Theologos vsurpatur, vt quum
 disputant, an aliquis sit obligatus ad opera formata. Inter cætera quoque ad ma-
 trimonij, contractionem, eadem dictio transfertur, nec sine ratione: nā omnium
 obligationum, quæ habent debitum persoluendę rei alicuius, eoq; nomine vt
 vincula censentur, præcipua & maximè naturalis est contractio matrimonij: vn-
 de in matrimonio constituti ante omnia rectè obligati possunt vocari, sic enim
 sacra scriptura loquitur: Mulier si quippiam vouerit, & se constrinxerit iuramēto,
 quæ est in domo patris sui, & in ætate adhuc puellari, si cognouerit pater vo-
 tum quod pollicita est, & iuramentum quo obligauit animam suam, & tacuerit,
 rea erit. quicquid pollicita est, & iurauit, opere complebit. Sin autem statim, vt
 audierit contradixerit pater, & vota & iuramenta eius irrita erunt: nec obnoxia
 tenebitur sponsioni, eo quòd contradixerit pater. Si maritum habuerit, & voue-
 rit aliquid, & semel egrediens de ore eius verbum animam eius obligauerit iura-
 mento: quo die audierit vir, & non cōtradixerit, voti rea erit, reddetq; quodcūq;
 promiserat: Sin autē audiens statim contradixerit, & irritas fecerit pollicitationes
 eius, verbaq; quibus obstrinxerat animā suā, propitius erit ei Dominus. Vidua &
 repudiata quicquid vouerint, reddet Domino. Vxor in domo viri cū se voto con-
 strinxerit, & iuramēto, si audierit vir & tacuerit, nec cōtradixerit sponsioni, reddet
 quod-

Eibro. 15.

Ihm. 30.

quodcūq; promiserat. Sin autē extēplò cōtradixerit, non tenebitur promissionis
 rea, quia maritus cōtradixit & Dominus ei propitius erit, si vouerit, & iuramēto
 se constrinxerit, vt per ieiuniū, vel ceterarū rerū abstinentiā affligat animā suā, in
 arbitrio viri erit, siue faciat, siue nō faciat, quod si audierit vir & tacuerit, & in alte-
 ram diē distulerit sententiā, quicquid vouerat atq; promiserat, reddet, quia statim,
 vt audiuit, tacuit. Sin autē cōtradixerit postquā reiciuit, portabit ipse iniquitatem
 eius. Istę sunt leges, quas cōstituit Dominus Moyfi inter virū & vxorē, inter pa-
 trē & filiā, quę in puellari adhuc ætate est, vel quę manet in domo parētis. Hæc te-
 nus nō exigua obligatio est à Moyse annotata, quę cōiugatis imperatur. *Paulus
 verò obligationē summā in matrimonio esse facile expressit, vbi scripsit Corint. ^{1. Cor. 7.}
 Alligatus es vxori, noli querere solutionē: solutus es ab vxore, noli querere vxorē.
 Matrimonij verò est legitima societas inter virū, & vxorem, in qua ex pari
 cōsensu femetipsū alter alteri debet. Quid aliud est quod alter alteri debet, quam
 quod alter alteri obligatus est? nōnne. D. August. apertè respexit in illa definitio-
 ne matrimonij ad verba Pauli: qui sic ait. Vxori vir debitā beneuolentiā reddat,
 similiter vxor viro. Mulier sui corporis potestati non habet, sed vir: similiter au-
 tem & vir sui corporis potestati non habet, sed mulier. Nolite fraudare inuicem
 nisi forrè ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi, & iterū reuertimini in idip-
 sum, ne tentet vos Sathanas propter incontinentiam vestrā. Huc facit illud Pauli
 ad Roma. Nam quæ sub viro est mulier viuente viro alligata est legi: si autem
 mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri: Enimvero quę potest esse maior
 obligatio, quàm vt sint duo in carne vna? vnde Matth. sic scriptum reliquit. Ac-
 cesserunt ad Iesum Pharisei tentantes eum, & dicentes: Si licet homini dimittere
 vxorem suam quacunque ex causa? qui respondens ait eis: Non legistis, quia qui
 fecit ab initio hominem masculū & feminam fecit eos, & dixit. Propter hoc di-
 mitter homo patrē & matrē, & adhærebit vxori suae: & erunt duo in carne vna.
 Itaq; iam nō sunt duo sed caro vna. Quod ergo Deus coniunxit, homo non sepa-
 ret. Idcirco matrimonij est firmissima obligatio, ab ipso summo Deo ordinata,
 & confirmata. Dicit Magister sententiarum rectè, quod matrimonium est viri
 mulierisque coniunctio maritalis inter legitimas personas vitam indissolubilem ^{4. Sententia. distin. 27.}
 retinens. *Qua verò ratione in matrimonio constituti inter se mutuo viuunt, vt
 huic diuinæ obligationi satisfaciant, paucis docebo, adductis rerum naturalium
 exemplis, & testimonijs sacre scripturæ. Illa namque vt sensibus exposita quoti-
 die nos monent, & carnalem hominem ad sui imitationem pellicunt: Hæc ve-
 rò animum efficiunt, & spirituali homini calcaria addunt ad amplectenda bona
 natura. Vir autem caput mulieris est, sicut Christus est caput Ecclesiæ. Hoc ad
 Ephesios Paulus scribens inculcat. Expedi itaque iuxta dictum naturæ à capite
 nos exordiri, primò de viro agere, quatenus maritus est, nimirum obligatus ^{ad Ephe. 5.}
 vxori, tum huic capiti suam basim, vel truncum, vel corpus reddere licebit, vt
 efficiatur pulchra illa caro, in qua duo efficiuntur atq; faciunt vnum. iuxta quod
 dictum est. Et erunt duo in carne vna. Paulus verò hanc dignitatem viri, scilicet
 mariti vberius explicat in epistola prima ad Corinthios sic scribens. Volo autem
 vos scire, quòd omnis viri caput est Christus, & caput mulieris est vir: caput
 autem Christi est Deus. Probat argumentis validis illud. Primò quia vir oras,

1. Cor. 14.

Genes. 3.

aut prophetans aperto debet esse capite, aut se dehonestat: contra mulier: tū quia vir tonderetur & raditur honeste: contra mulier. Inde quia imago & gloria Dei est, mulier verò gloria viri. Deniq; ideo, quod vir nō est ex muliere, sed mulier ex viro. Adde huc quod vir si comā nutriat, dedecus est illi: si mulier gloria, quemadmodum ipsa docet natura: Nec omitti debet illud Pauli ad Corinth. Sicut, ait, in omnibus Ecclesijs sanctorum, Mulieres vestrae in Ecclesia taceant, nō enim conceditur ipsis loqui, sed subditas esse, sicut & lex dicit. Si quid volunt discere, domi suos maritos interrogent. turpe est enim mulieri in Ecclesia loqui. In lege autem habetur, quod Deus mulieri dixit, sub viri potestate eris: proinde Deus caput est Christi, Christus autē Ecclesie & viri, vir inde mulieris. Quemadmodū in omnibus animalū corporibus ipsum caput suis inferioribus partibus præstat sensum, & motum ad omnes functiones animales atq; naturales rectè exequendas: ita in hoc imitari naturam ducem mariti debent, vt suis vxoribus suppeditēt, & cibum ad nutritionem animæ, ac corporis, cuius virtute obtineant sensum: & motum ad omnia ea, quæ sunt honesta, pudica, vtilia, & salutaria. Reipublice caput est Magistratus: nam quod potestatem gubernationis habet, caput vocatur. Si is bene præsit, & suo munere fungatur, foelix erit status Reipubl. Huc alluisse Plato videtur, quum dixit: Eas demum Respub. fore foelices, si aut studiosi sapientiæ regerent, vel earum rectores studere sapientiæ contigisset. Oeconomix verò, atq; in re œconomica, mulieris caput est maritus. Hic igitur cogitet, quod si benè rexerit domum suam, si suæ vxori prudenter, & iuste profuerit, rei familiaris optabilem statum sortietur. In vno corpore ad capitis dolorem reliqua membra statim languorem concipiunt. Nec falsum est omnino illud multorum medicorum dogma, à quo ne Hippocrates quidem dissentit, quod ex capite tanquam aliquo funiculo omnia genera morborum dependēt. Ita in re familiari à marito incommoda nascuntur, & illi imputantur: si malè est affectus, si malam curā gerat vxoris suæ. Xenophon igitur in œconomico libro consulit, vt maritus prudens & ad omnia attentus primam habeat curam vxoris, & tenera ætate docilem adhuc ducat, eamq; suis, & his moribus bonis assuefaciat: Illa est enim vxor bona, quam vir benè erudiuit: si vir malus, ferè etiam vxor mala redditur, & sicut ouis, fit morbida ob negligentiam pastoris. Vulgò fertur, & verum est, quod nullum est malum in corpore, quin oriatur à capite: Nullibi etiam piscium putredo citius sentitur, quàm in capite, & hinc diffunditur per reliquas partes. Tritum est etiam, aliquid mali propter vicinum malum: nunc capitis malum omnibus partibus vicinum est. Ita si maritus aliquid mali habeat, illud communicatur statim vxori.

*Nec solum hoc intelligatur de morbis animi, sed idem de affectibus corporis nimium est compertū. Oportet nanque sanū esse maritum, & corpore, & mēte: ne sit de quo dicatur nupta cōtagioso. vt pulchrè expressum est hoc epigramate.

*Dij meliora pijs (MeZenti) cur age, sic me
Campellas? emptus quod tibi dote gener.
Gallica quem scabies dira, & mentagra perurit,
Hoc est quidnam aliud, dic mihi scæue pater
Corpora corporibus quàm iungere mortua viuīs,
Efferaque Eihrusci facta nonare duci.*

Benè

Benè in lege est traditum. Omni tempore quo leprosus est & immundus, solus habitabit extra castra. Quoniam canonica scriptura non vult dimitti ab vxore virum eum, qui semel placuit, neque à marito semel receptam vxorem, nisi causa fornicationis quo ad habitationē. Idcirco diligentissimè maritus curabit ne contagioso morbo laborēt, aut si in hoc genus mali inciderit, contineat se, & abstineat à persolutione debiti. Nam si æquum est, & lex habet canonica, vt tempore communicationis, in festis natiuitatis, ac solemnibus, in ieiunijs, & quo tempore puer ablaçtatur, denique tempore mensium naturalium, atque conceptus superedeatur de communi cōsensu à mutuo congressu: quur non longè cautiùs durante contagio talis debiti persolutio est omittenda, in que suum tempus differenda? Quanta verò mala ex virorum contagio proueniant, quæ non solum in vxorem, sed in liberos, atque nepotes quoque redundant, nō est huius loci edisserere. Nam lepra Giezi omni eius posteritati adhæsura à propheta Heli determinatur. Et in nouo Testamento apud Ioannē legitur, Et interrogauerūt eum discipuli eius: Rabbi quis peccauit, hic, aut parentes eius, vt cæcus nasceretur? Huc pertinet quod in lege cōtinetur: Ego enim sum Dominus Deus tuus, Deus æmulacor, reddens iniquitatem patrum super filios, in tertiam & quartam generationem ijs qui oderunt me, & faciens misericordiā in multa millia diligentibus me, & custodientibus præcepta mea. Haud parui igitur momenti est, vt maritus sit sanus, & posteritati suæ gloriam sanitatis communicet, tum verò requiritur, vt sanitati coniūgat foecunditatem: Nam si maleficio aut frigiditate, aut impotentia coeundi laboret, vt si Eunuchus est, tamen si non propter regnum cælorum, hic nullo modo nomen mariti verum explebit, quandoquidem iuxta canonicā doctrinam, coniugium confirmatur carnali officio. Postquam verò officio confirmatum fuerit, nisi in causa fornicationis non licet viro vxorem dimittere, vel vxori à viro discedere, verum antequam confirmetur, impossibilitas officij soluit vinculum coniugij. Stultum est autem quod qui destituitur femine, is adhuc agrum velit exercere: irrationabilius adhuc est, quod carens viribus, & materia, & instrumentis agri conferendi, arare incipiat, aruaque parare: non secus enim fit, quàm si quis velit asinum docere volatū, cum pegaseus non sit, alisque destituitur. Neque finis matrimonij cōficitur tali ratione: quod Deus instituit proles procreandæ causā, neque debitū potest persolui, cuius causa fit cōiunctio, sed vt paucis comprehendam, maritus corpore debet esse sanus, & foecundus, Quæ autē illa sint qui impediunt matrimonium contrahendum, & iam contractum dirimunt postea addentur. tum orandum est, vt sit mens sana in corpore sano: mēs nanque capiti, vnde Pallas nata est, propriè conuenit. Hæc mens erudiet maritum, vt nouerit disciplinam coniugalem: cuius prima pars est, vt quæratur optima, & foecunda foemina, vnde procreare poterit filios, sui, suæque vxoris, familiæ atque parentum custodes, & conseruatores futuros. Nam Agricola semen optimaæ terræ mandat, exculturumque à zizania purgat: Pro tali foemina, certat, & pugnat contra hostes, tanquam pro aris & focis: quin Deum ipsum negligit, qui talia negligit, quia optima mulier non datur nisi à Domino, & gratia super gratiam est mulier sancta, & pudorata ait Ecclesiasticus. Agricola pro bono & foecundo agro sacra facit: quanto magis pro bona vxore. Beatus est enim vir mulieris

4. Reg. 5.

Ioan. 9.

Denie. 5.

Exod. 35.

Nam. 1.

Hier. 37.

Genes. 33.

1. 27. 4. 2.

Eccle. 26.

H 5

lieris

maritus accedat magna cum temperantia, modestia, pudore. Fas & honestatem seruet in opere, fidem, & moderationem in conuersando: lenitatem in verbis, parua peccata ignoscendo: per ignorantiam facta monendo: in metu coniuncto cum pudore, & verecundia contineat, eamque dilectione misceat, ita vt suam vxorem ceteris omnibus chariorem habeat & praeferat. Nihil autem à marito maius meliusque vxori potest praestari, quam sancta, inuiolata, intemerataque sanctitas vitæ. Talem Homerus describit boni vxoris Penelopes maritum, & semper de illa sollicitum. Adeo est autem maritus vxoris suæ caput, vt in concilio apud Compendium habito ita statutum sit, si quis accepit vxorem, & habuit eam aliquo tempore, & foemina dicat, quod nunquam coisset cum eo, si vir negat, in veritate viri consistit, quia vir caput est mulieris. Egnatius Mecennius vxorem occidit quod vinum è dolio bibisset, & à Romulo absolutus est cædis. Si quid enim ab vxore debitum esset, aut si quæ similitates offensionis forent, siquidem leuia & per ignorantiam admissa, clementi animaduersione & mollissimis poenis Lacedæmonij emendabant, si quid verò grauius, de eo vir non in iudicio, & foro, sed remisso iudiciorum munere, ne litibus obstreperent, cum propinquis tanquam domesticis iudicibus cognoscebant, quicquid dissidij foret, in sacello deæ Viri-placæ, illarumque contumaciam poenis mollioribus, aut sauerioribus cohibebant. Quod & Tyberius Cæsar Romæ obseruari iussit. Sæpius itaque offensa vxoris permilla fuit iudicio mariti. Nam Pomponia Græcina capitis, & famæ postulata, iudicio mariti insons renunciata est. Adeoque more maiorum muliebri pudori consultum fuit salubri temperamento, vt ne priuatam quidem rem agere foeminas nisi auctore viro permiserint. Quamobrè D. Petrus scripsit, Viri similiter, ait, cohabitent vxoribus secundum cognitionem tanquam infirmiori vasi foemineo, & dent honorem tanquam coheredes gratiæ vitæ æternæ. Capitis enim officium est, vt bene & secundum scientiam regat. Maritus itaque eo officio probe fungatur. Proximū est autem vt id sit maritus vxori, quod bonus seminator, aut colonus est aruis, prolis namque causa ducitur vxor, vt rectè Virgilius cecinit.

*Vna sitim sedent, natis Venus alma creandis
Seruiat: hos fines transiluisse nocet.*

Et Alciatus non ineptè huc allusit.

*Ecce puella viro quæ dextra iungitur, ecce,
Vt sedet, vt catulus lusitat ante pedes.
Hæc fidei est species, Veneris quam si educat ardor,
Malorum in læua non malè ramus erit.
Poma etenim Veneris sunt. Sic Scheneida vicit,
Hippomenes petijt sic Galatea virum.*

Ad illud Fausti Andrelini.

*Nomina seposita veneranda libidine gestat,
Quam iunxit casto copula sancta Thoro.
Vxor habenda venit, non vt saturata libido,
Sed sit in æternos aucta propago dies.*

Lacedæmonij grauibus poenis mulctabant, qui libidinis, vel rei quærendæ causa,

causa, non prolis duxissent vxores. D. Ambrosius super epistolâ Pauli ad Corinthios: Si, inquit, causa procreandorum liberorum ducitur vxor, non multum tempus concessum videtur ad ipsum usum, quia & dies festi, & dies professionis, & ipsa ratio conceptionis, atque partus, iuxta legem, cessare usum carnis his debere temporibus demonstrant. Porro quod est vltimus suæ coniugi, nimirum viti, id erit, maritus vxori, quodque murus Hederæ, olea similaci asperæ, Betula lupulo, Salix nigre viti: quod etiam columbus columbo. Prima his, pudicitia, & neutri nota adulteria, coniugij fidem non violant, communemque seruant domum, nisi cælebs aut vidua nidum non relinquit, parturienti solaria & ministeria ex more. Huc Ausonius quod cecinit, referri potest.

Ite, ite, ô pueri, pariter sudate medullis.

Omnibus inter vos non murmura vestra columbæ,

Brachia non hederæ, non vincant oscula conchæ.

Nō enim maritus abijciat curam suæ vxoris, ne cadat sicut docetur illo Epig. Martia.

Castæ, nec antiquis cedens Leuina Sabinis,

Et quamuis tetrico tetricior ipsa viro

Dum modo Lucrino, modo se committit Auerno,

Et dum Baianis sepe fouetur aquis.

Incidit in flammam iuuenemque sequuta relicto

Coniuge, Penelope venit, abijt Helene.

14. * Rursus quid vxor debeat marito disquiramus, quomodo vtriusque mutuo, amore & officio hæc combinatio faustum foelicemque sortiatur effectum. Primum est haud dubie bonæ & ingenuæ mulieris, agnoscere infirmitatem suæ naturæ, huiusque remedium à marito petere. Quæmadmodum non est bonum hominem esse solum: ita longe peius est mulierem esse solam. Vx homini soli, magis autem Vx mulieri soli, nam si ceciderit, non habebit subleuantem sese. Sicut namque vitis vt fructum proferat vt crescat benè, vltimū vel perticam, aut arundines, similiaque adminicula desyderat: ita & vxor postulat maritum. Omnes autem volubiles herbæ sine adminiculis pereunt, vel degeneres pro bono malum semen producant, malum florem, malum fructum: si foemina vult esse frugi, iungat sibi socium, quærat, & huic adhæreat obediens in omnibus. Socius hic est maritus, huic se tanquam infirmum vas, teste D. Petro, commendet, ab hoc discat, & hunc colat cum omni pietate, & obsequio. Qui infirmus est, medicum quærat, sic enim scriptum est, locum da medico. Cæterum infirmum vas est mulier: & huius affessor, aut medicus quis est, nisi maritus? Melius est enim nubere quam vri. * Flamma itaque illius quis erit medicus alius, quam maritus, vt cui mulier nubat. quatenus vxor vas infirmum est, eatenus medicum à Deo datum nouerit maritum, in cæteris autem morbis alios pro ratione necessitatis medicos accersere potest: interim non nego quin mulier quæ continere cupit recursum habeat ad eum qui dat continentiam donum, vt postea dicitur, in omnibus tamen hoc requiritur, quod est in aphorismis Hipocratis, neque medicum omnia præstare oportet, sed & ægrum & assidentes. Obtemperantem Medico ægrotum esse oportet. * Quare vas infirmum suo medico obtemperantissimum quoque esse debet. Hoc est quod Paulus: Mulieres, inquit, viris suis subditæ sint sicut Domino &

1. Cor. 7.

Gene. 3.

Eccle. 4.

1. Pet. 3.

Eccle. 38.

1. Cor. 7.

Ephes. 5.

Colos. 3.

ad Tim. 3.

1. Pet. 3. b.

1. Pet. 3.
Ephes. 5.

vxor timeat virum suum. Iterum dico, quod vxor est tanquam corpus mariti, nimirum capitis. Quoniam ita dicit Paulus: Ita & viri debent diligere vxores suas, vt corpora sua. Qui suam vxorem diligit, se ipsum diligit. Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiam.

Genes. 2.

Lex ipsa testatur, dixitque Adam: Hoc nunc os de ossibus meis, & caro de carne mea. Hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est. Quid amplius. Quia membra corporis, totumque corpus subiectum est capiti, nutumque huius sequitur. Igitur vxor præter naturam sciat esse, & irrationale non obtemperare marito, aliud velle quam velit maritus, fateatur maritum esse suum caput, sua ossa, suam carnem, suum Principem: ab hoc discat, nefasque putet scire quæ marito displicent, nihil agat inconsulto aut inuito marito, & quæ alij in marito improbare poterunt, ipsa laudabit. Dictum fuit Viro celebri, quod anima foereret ipsi, qui de dissimulato vitio suam rogat vxorem, hæc respondit: putabam omnium maritorum animam sic olere, corporis sanitati, & venustati non nisi ad mariti arbitrium studeat. Mores mariti bonos imitetur. Nihil autem amabilius, nec copulatius, quam morum similitudo bonorum. In quibus enim eadem studia sunt, eadem voluntates, in his fit, vt æquè quisque altero delectetur, ac seipso: efficiturque id, quod Pythagoras vult in amicitia, vt vnus fiat in pluribus. Ideoque id nulla in re magis quàm in matrimonio obseruandum est, vt in quo duo erunt iuxta mandatū Dei in carne vna: & vt Pythagoras dixit, vna anima in corporibus duobus. Ideoque Pythagoras docuit vxores pudicitiam, & obsequia in viros. Genetricem virtutum frugalitatem omnibus ingerebat, tantum consequutus fuit assiduitate disputationum apud Croroniatas, vt matronarum auratas vestes, cæteraque dignitatis suæ ornamenta velut instrumenta luxuriæ de consensu maritorum deponerent, eaque omnia delata in ædem Iunonis ipsi deæ consecrarent. Præferēs

Vide Va.
Max.

vera ornamenta matronarum esse pudicitiam, non vestes, & obsequia in maritos. Iam verò plurima pudicitiae exempla, Pudicissima scemina semel matronarum sententia iudicata est Sulpitia Patereuli filia vxor Fuluij Flacci, electa ex centum prouincijs, quæ simulacrum Veneris ex Sybillinis libris dedicaret. Iterum Religionis experimēto Claudia inducta Romam, deorum matre, addi potest Lucretia Tarquinij Vxor in Ianificio inuenta fideissima marito. Nec omitti debet illa, cuius Epitaphium Martialis habet, nobilemque foeminam fuisse inscriptio testatur.

Marmora parua quidem sed non cessura Viator,

Mansali Saxi Pyramidumque leges.

Bis mea Romano spectata est Vita Terenta,

Et nihil extremos perdidit ante rogos.

Quinque dedit pueros, totidem mihi uno puellas,

Clauserunt omnes lumina nostra manus.

Contigit & thalami mihi gloria rara, fuitque,

Vna pudicitiae mentula nota mea.

Romæ quoque sanum pudicitiae plebeuque in Via lata fuit, & alterum patriciae pudicitiae in foro Boario ad ædem Herculis rotundam, cuius pudicitiae signum præterquam ab ea, quæ vni nupsisset, castissima matrona attingi, aut in æde litari nulli permissum fuit. Ineunti ratione Reib. Romanæ, tum hæc inclinationem acce-

pit, cum subuersa est pudicitia. Nam Romæ in capitolio in capite bis bello Persei enata palma victoriam portendit, ac tempestatibus prostrata, eodem loco ficus enata est. M. Messalæ. C. Cassij censorum lustro, à quo tempore pudicitiam subuersam Piso grauis author, inquit Plinius, prodidit. Ficus namque, vnde & morbi Venerei nomina sua traxerunt, & ficosi viri, vxores, imò quoque denominatur familia ficosæ apud Martialem, quo modo symbolum impudicitiae habeat non est huius loci edisserere. Paulo post sacra Bonæ Deæ fuere violata, & mox bellum ciuile exarsit, quo Respubl. Romana euersa fuit. Quid mirum est ergo, si salus familiae, læsa pudicitia concidat. Sacre verò littere pulcherrima exempla suppeditant, vt Saræ erga Abrahamum: Rebecca erga Isaac, Susannæ erga Ioachimum. Porro si foemina est os de ossibus viri, sicut scriptura dicit, procul dubio esse debet mariti basis, & subleuamen: vt in cuius adiutorium creata est à Deo. os enim corporis humani firmitas est, & basis. Huic innituntur omnes corporis partes, & hoc totam molem sustentat, quod quidem rectè sensisse videtur Theogena vxor Agathoclis Regis Siciliae, quæ primò ab egro marito nullo modo passa est se diuelli: coacta tamen deprecata est, ne virum deseruisse videri posset, subiungens nubendo se non prosperè tantum, sed omnis fortunæ inisse societate, nec inuitam spiritus sui periculo empturam, vt extremos viri spiritus exciperet, & exequiarum officium, in quod profecta se nemo sit successurus, obsequio debite pietatis impleret. Necessitate cogente, ac ipsum Regem vt abiret mandantem osculis fatigabat. Nec minus senis Regis lachrimæ miserabiles erant. Hypsiceratæ quod Mithridatis Regis Ponti vxor deuictum profugientemque maritum in omnibus aduersitatibus sequuta est. Memorabile est exemplum foeminarum Lacedæmoniarum, quæ captiuos viros liberauerunt mutatis vestibus, ipseque in captiuorum locum se subiecere. Penelope quoque Vlysssem sequi voluit, vt patet ex hoc Epigrammate.

Penelope desponsa sequi cupiebat Vlysssem,

Ni secum Icarius mallet habere pater.

Ille Ithacam hic offert Spartam, manet axia virgo,

Hinc pater inde viri mutuus vrget amor.

Ergo sedens velat vultus, obnubit ocellos,

Ista verecundi signa pudoris erant.

Quis sibi Prælatum Icarius cognouit Vlysssem,

Hocque pudori aram schemate constituit.

Ergo vxor quamuis absenti non adsit corpore amico, sic tamen agit, vt omnia referat ad voluntatem, animoque conceptam presentiam mariti. Vxor namque est domi manere, vnde illi datum fuit testudinis symbolum à Phidia, vtpote quæ decet cura tuendarum operum, taciturnitatis, nutriendæque prolis: sic verè erit os mariti Vxor. Caro partium mollities est, & ornamentum: Ita Vxor quæ est viri caro, curas mariti, tristitiasque leniet, vnde Ecclesiasticus rectè: Beatus, ait, qui habitat cum vxore sensata. Nam prius dixit. Noli discedere à muliere sensata, & bona, quam sortitus es in timore Domini. Gratia enim,

Epigr. 7.
Vide Ant.
Sabel
in lib. ex-
empl.
Genes. 2.

Eccle. 25.
Eccle. 7.

enim, & verecundiæ illius super aurum. Denique clare pronuntiat: Species mulieris exhilarat faciem viri sui. Restat vt vas ipsum attingatur. Sed D. Petrus vocat vas foeminâ, cui vir præsit, vasculum alij interpretantur. Paulus autem Theſſalonicensibus scribit, Hæc est autem sanctificatio vestra voluntas Dei, vt abſtineatis vos à fornicatione, vt sciat vnusquisque vestrum, possidere vas suum in sanctificatione, & honore: non in passione desiderij, sicut & gentes, quæ ignorant Deum. Quamquam multi vas accipiunt pro ipso cuiusque corpore, vt receptaculo animæ: tamen glossa ordinaria intelligit vas, possidere vxoré dominando. * Neque immerito: quoniam conceptio, partusque, foetus prolisque nutritio, & educatio conuenit vxori, & à Deo mandata est, vt seruetur. Sic nanque Paulus docet Timotheum. Mulier autem seducta in prauaricatione fuit, seruabitur autem per filiorum generationem, si in fide, & dilectione, & sanctificatione cû sobrietate permanferit. Rursus idem paulò post, Volo igitur iuniores nubere, filios procreare, domui suæ præesse, nullam occasionem dare aduersario conuitij causa. Annotandus est hoc loco mos Persarû. Hi nanque ingentia munera proponabant eis, qui plurimos liberos progenuerant. Reges verò Persarum adituri Perfidem singulis mulieribus ad sobolis inuitamenta singulos aureos dare consueuere, prægnantibus verò duplices, plures eis qui pepererant, mulieribus quæ trium liberorum matres forent, etiam viuo patre testari, & sine curatore de bonis disponere, negotiaque alia gerere permissum erat, & Romæ his ius trium liberorum solene fuit. Filiorum causa vxor adhærebit marito, & erit vt vitis, vnde propheta Dauid de vxore viri beati dicit, Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ, & filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Hæc est summa benedictio. Campanæ foeminæ gloriant de diuitijs suis & thesauris, Sempronia ostendit filios, hosque esse suas diuitias prædicauit. Demum vt conubio exempla naturalia statuamus, appingimus Elephantes, vtpote adulterij omnis expertes, & coniugalis vinculi tenacissimos. nulla his propter foeminas inter se prælia, ceteris animalibus pernicioſa, tû columbas, vt quæ nisi cœlebs aut vidua nidum non relinquit: & imperiosos mares subinde etiam iniquos ferunt: quippe suspitio est adulterij, quamuis natura non sit. Tunc plenum querela guttur, sæuique rostro ictus: mox in satisfactione exosculatio, & circa veneris preces crebris pedum orbibus adulatio. Amor vtriq; sobolis æquæ: sapius, & ex hac causa castigatio, pigrius intrante foemina ad pullos. Nec temerè lex voluit die purificationis offerri par turturum, vel duos pullos columbarum. Atque hæc hæctenus coniugalia consilia paucis perstrinxisse in genere placuit. Addam nûc loca, & auctores quosdam.

Loca quædam digna notatu.

Hebr. 13. **P**Aulus ad Hebræos: Honorabile est cõnubium, ait, in omnibus, & thoros im
maculatus. Fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus. 19
Quid autem maritus? Homo qui vxorem habet: contra vxor? quæ maritum, 20
correlatiua sunt, neque alterum sine altero intelligi datur; sed maritum spiritua-
lem

lem accipere possumus, qui sponsam habet sanctâ Ecclesiam. Sic in Cantico canticorum, sponsa Christi ipsa Ecclesia exponitur: & Marthei 25. sponsus vocatur Christus. Nostrium autem propositum non est de spiritali cõiugio, sed egimus de temporalis: de quo plurimi auctores scripserunt, vt D. Tertullianus: S. Augustinus de bono coniugali: de adulterinis coniugijs: de nuptijs ad Valentium, pluribusque locis alij commentarij super Vetus & Nouum Testament. D. Hieronymus contra Iovinianum, & de Virginitibus. Huius illud annotandum est. Veniam ad maritatas, & quæ mortuis vel occisis maritis suis supernitiere noluerunt, ne cogentur secundos nosse concubitus, & quàm mire vnicos amauerint maritos. Dido Soror Pygmalionis multo auri & argenti pondere congregato in Africam nauigauit, ibique urbem Carthaginem condidit, & cum ab Hyarba Rege Libya in coniugium peteretur, paulisper distulit nuptias, donec conderet ciuitatè. Nec multo post extructa in memoriam mariti quondam Sychæi pyra maluit ardere, quàm nubere secundo. Casta mulier Carthaginem condidit, & rursus eadem vrbs in castitatis laude finita est. Nam Hasdrubalis vxor capta & incensa vrbe cùm se cerneret à Romanis capiendam esse, apprehensis ab vtroque latere paruulis filijs in subiectû domus suæ deuolauit incendium. Quid loquar Nicerati coniugem, quæ impatiens iniuriæ viro illatæ, mortem sibi ipsa cõciuit, ne triginta tyrannorum, quos Lyfander victis Athenis imposuerat, libidinem sustineret. Hæ Ethnicæ fuere. At Christianæ mulieres longè debent esse sanctiores. Nam verum est illud Alciati.

*Cùm furit in Venerem, Pelagi se in littore sistit,
Vipera, & ab stomacho dura venena vomit.
Muranamque ciens ingentia sibila tollit,
At subito amplexus appetit illa viri.
Maxima debetur thalamo reuerentia coniunx
Alternum debet coniugi & obsequium.*

Maxima nanque in matrimonio reuerentia debet adesse: longè abesse Viperina natura, quæ collum marito præcindit satura amplexu, aliud est enim matrimonium Christianum, aliud infidelium. De matrimonio itaque Christiano Canonice leges agunt, & vberimè hanc materiam explicant, à causa 27. vsque ad finem causarum legalium. Matrimonium verò contrahendum impeditentia, vt iam contractum dirimentia sunt, quæ paucis his versibus continentur.

*Error, Conditio, Votum, Cognatio, Crimen,
Cultus: Disparitas: Vis: Ordo: Ligamen: Honestas.
Si sis affinis, si forte coire nequibus:
Hæc socianda vetant, connubia facta retractant.*

21 In ceteris autem obseruandum est illud Pauli ad Titum. Adolescentulas decet vt viros suos ament, filios suos diligant, prudentes, castas, sobrias, domus curam habentes, benignas, subditas viris suis, vt non blasphemetur verbum. Itaque ad Colloff. elegans est mandatum, Mulieres subditæ estote viris, sicut oportet

Matth. 25.

Tit. 3.

Coloff. 32.

I

ter

Matth. 19. tet in Domino. Viri diligite vxores vestras, & nolite amari esse aduersus illas. Horum si quis largiorem expositionem quærat, legat Chrysofostomum super Matthæi capi. 19. Gregorium. lib. Moralium duodecimo Ambrosium de Patriarchis, vbi ait, quod in omni matrimonio spiritualis coniunctio intelligitur, quam confirmat, & perficit coniunctorum commixtio corporalis: Sed ex neotericis non pauci sunt, qui hanc materiam tractauerunt, quorum ferè studium fuit omnibus ostendere matrimonium esse thorum immaculatum, contra quam Eucratitæ Hæretici, qui dissuadebant. Nicolaitæ verò improbatum etiam in sacra scriptura, nimis tamen late proruperunt: quos quidem à veritate Catholicæ Ecclesiæ aberrantes Deus iudicabit.

*Remissiuè iuxta ordinem librorum
veteris & noui Testamenti.*

Genes.	1.c. d.	Iudic. 3.a.	Ezech.	18.b.
	4. de bigamia	12.c.	Daniel. 13. de Susanna.	
	Lamech.	14.d.	Ozeæ.	1.
	16.a.	19.c.		12.
	21.c.	21.a.	Amos.	7.d.
	23.d. Ruth.	4.c.	Malach.	2.d.
	27.g. 1.Reg.	1.a.	1.Machab.	1.
	29.g.	30.f.	2.Machab.	14.
	30.b.c. 2.Reg.	11.d.	Matth.	4.e.
	34.b.	12.c.		19.a.b.
Exodi.	2.a.d. 2.Paralip.	11.d.		22.
	18.a. 1.Esdræ.	9.d.	Marci.	6.b.
	19.c. 3.Esdræ.	4.c.		10.a.
	21.a.	8.g.		12.c.
	22.c.	9.a.	Lucæ.	1.a.
	34.b. Tobia.	3.c.		2.a.
Leuitici.	18.a.	6.d.		3.d.
	20.b.g.	7.b.c.d.		14.d.
	21.b.c.	8.a.		16.d.
Numo.	5.b.	9.d.		17.f.
	14.a.	10.d.		18.e.
	30.b.c. Hester.	1.d.		20.f.
	36.a. Psalm.	127.a.	Roma.	7.a.
Deut.	5.b. Prou.	30.c.	1. Corin.	7.a.
	17.d. Eccles.	9.b.	2. Corintha.	5.
	20.b. Eccli.	23.d.	Ephes.	5.
	21.b.	25.a.	Coloff.	3.d.
	22.d. Hierem.	3.a.	1. Timoth.	2.c.
	24.a.	44.a.		3.c.
	28.c. Baruch.	6.d.		5.b.
				Tit.

Tit.

2.a. Hebræ.

13.a. 1.Petri.

3.b.

DVODECIMVM THEMA.

De Virginibus, & statu Virginitatis, ca
steque viuentium.

Summa.

- 1 Preparatio ad commendationem Virginitatis.
- 2 Quid nomine Virginitatis intelligamus?
- 3 Docetur nihil esse iucundius, ac vtilius Virginitate, vt per quam noxiæ flammæ extinguuntur.
- 4 Quod bona Virginitatis meditando, quiuis disponitur ad Virginitatem, & primò quod Virginitas Angelicam naturam refert.
- 5 Secundò quod Virginitas inestimabilem thesaurum obtinet.
- 6 Virginitas est diligenter custodienda.
- 7 Vbiq; pudor Virginibus seruandus.
- 8 Prompta voluntate capeffenda & seruanda est Virginitas.
- 9 Virtus Virginitatis in puritate mentis consistit.
- 10 Ad custodiendam Virginitatem, quæ vitanda sint.
- 11 Oculos pudicos seruare oportet eum, qui vult Virginitatem tueri.
- 12 Non esse audiendos, aut legendos eos auctores qui impudica tradunt.
- 13 Vitanda consuetudo cum prostitutis feminis.
- 14 Odoramenta, esculenta, & poculenta Veneris incentiua, vitanda sunt Virginitibus.
- 15 Omnia sedulo vitanda sunt, & honesta negotia tractanda Virginitatem proficienti.
- 16 Quis sermo Virginitatis?
- 17 Qualis vestitus, incessus Virginitatis?
- 18 Quæ facienda metuenti perdere storem Virginitatis?
- 19 Mirabilis excellentia Virginitatis enarratur.
- 20 Definitio Virginitatis.
- 21 Species Virginum summa?
- 22 Laus Virginitatis honoranda.

¶ **Q**uod si ille obscenorum carminum auctor lectorem inuitat hoc modo.
Carminis incompti lusus lecture procaces,

*Conueniens Latio pone supercilium.
Non soror hic habitat Phœbi, non Vesta Sacello,
Nec quæ de patrio vertice nata dea est.*

Equidem doctrina Christiana permotus, & compulsus non solum lectorem admonuero, vt conueniens Latio sumat supercilium, sed etiam vt semet velit castrare propter regnum cœlorum. Hoc nanque, attestante Christo, tantum mysterium est, vt qui potest capere, capiat, fere fit vt omnia pulchra sint difficilia. Virginitatis donum pulcherrimum est, & ante omnia Deo omnipotenti amicissimum: vtpotè qui filium suum de virgine voluit nasci. Et quia non omnibus hæc Virginitatis doctrina grata est, paucique cupiunt coronam intemeratam cum summis laboribus contingere: tantò ego ardentius hoc negotium pertractabo, quæque Virgines decent, percurram breuiter, & vt ait ille in Remedio amoris.

*Hæc eadem pueris, eadem sint dicta puellis.
Vraque diuersis partibus arma damus.*

Est enim commune nomen, etenim Virgo significat tam marem, quam feminam rei Venereæ expertem prorsus. Quid verò potest esse vtilius, ac iucundius quam flammam extinguere?

*Vtile propositum sanas extinguere flammam,
Nec seruum vitij peccus habere suum.*

Sic rectè Ouidius cecinit. Nam quid aliud est amor Venereis, quam flamma, vel potius cæcus ignis: vt Vergilius innuit de Didone.

*At Regina graui iam dudum saucia cura,
Vulnus alit Venis, cæcoque capitur igni.*

Hic ignis semel accensus incendia sumit, vt est illud in Piramo & Thisbe verum.

*Sed vetuere patres quod non potuere vetare,
Ex æquo captis ardebant mentibus ambo.
Conscijs omnis abest, nutu signisque loquuntur,
Quoque magis tegitur, tantò magis aestuat ignis.*

Sed huius flammæ primum est remediū animus virginitatis amantissimus, & fuga omnium eorum, per quæ animus ad obscœna, & Venereæ vocari, & allici potest: atque inculcatio, meditatioque continua sanctæ Virginitatis: alterum castratio, tertium permittitur quidè & est matrimonium legitimū, atque ratum. Melius nanque est nubere, quam vri. Cætera flammæ illius remedia sunt inopia. Animus verò redditur amantissimus Virginitatis, si in bonis huius exerceatur, quæ non parua sunt. Virgines enim agnū sequuntur, quocumque iuerit: cum Angelica natura participant, & Angeli eorum in cœlis semper videt faciem patris qui est in cœlis. Sic enim D. Hieronymus de assumptione D. Virginis scribit. Bene Angelus ad Virginem mittitur: quia semper est Angelis cognata virginitas. Profectò in carne præter carnem viuere non terrena vita est, sed cœlestis. vnde in carne Angelicam gloriam acquirere maioris est meriti, quam habere, esse enim Angelum felicitatis est, esse verò Virgine virtutis, dum hoc obtinere quis nititur cum gratia quod Angelus habet ex natura. Vtrumque tamè, & esse virginem & Angelum diuini muneris officium est, non humanum. Præterea Theaurum inestimabile obtinent virgines. Sic enim habetur Geneseos vicessimo quarto de Rebecca quæ fuit virgo pulcherrima & incognita viro Virgini-

Mat. 9. b.

1. Cor. 7.

Apo. 14.

Virginitas enim Theaurus impreciables est. At quis hic verus Theaurus, & summus alius, quam Christus, qui ex virgine nasci voluit, vnde de D. Virgine sic Mantuanus cecinit.

*Quis Mariæ posset laudes æquare loquendo?
Nulli adeo viua animi solertia: nulli
Tam felix aderit florentis gloria linguæ.
Quæ data sunt illi nunquam mortalibus vllis
Antea concessit, vel post concedet Olympus.*

Huc facit officium D. Virginis, & Horæ, vt vulgo vocant, laudes D. Virginis, quæ in Ecclesia recitantur, & quas Christi vestigijs insistentes meditantur, vt in Virginitate perpetua perdurent, nec omitti debent ea, quæ sancta Ecclesia recitat de virginibus, sanctis martyribus, confessoribusque. Nimis longum foret ea hic perfringere: vsum tamen ostendisse oportuit, nimirum vt animus iugi hoc exercitio alienetur à carnalibus, factaque sanctorum, sanctarumque virginum imitanda sedulo statuatur. Nam præclare D. Augustinus epistola centesima vice-sima octaua sic habet: Beatius est, prædicans, in carne imitari vitam Angelorum, quam ex carne augere numerum mortalium. Hæc est vberior, fecundiorque felicitas, non ventre grauescere, sed mente grandescere, non lassescere peccatore, non visceribus terram, sed orationibus cœlum penetrare, imò cœlum pariturire. D. Ambrosius libro de Viduis sic scripsit: Supergreditur Virginitas conditionem naturæ humanæ, per quam homines Angelis assimilantur, maior tamen est victoria Virginum, quam Angelorum. Angeli enim sine carne viuunt, virgines verò in carne triumphant. Obiter illud insigne Virginitatis exemplum subnectam, quod eleganti Epitaphio patet.

*Vuarinus Michaël iuuenilibus occidit annis,
Moribus ambiguum, maior an ingenio.
Disticha composuit doctæ miranda parenti,
Quæ claudunt gyro mystica magna breui.
Sola Venus potuit lento succurrere marbo,
Ne se pollueret, maluit ille mori.
Hic iacet ille pudor patri decus, vnde inuentus
Exemplum, vates materiam capiant.*

Vnam illi, quibus à Deo mandata est continentia, hoc sequantur. Hæretici detestabilissimi sunt, ferrei, & diabolici, qui refracta omni pudicitia veneratione, refractis monasterijs, ruperunt Virginitatis postes. Deus illos puniat. Porro veteres Palladem pinxerunt armatam, non alia de causa, quam quod multis diligentibus, & armis mentis ad bona opera intentè custodienda est Virginitas, sic habet Epigramma dignum memoria.

*Vera hæc effigies innupta est Pallados, eius
Hic draco, qui domina constitit ante pedes.
Cur dixæ comes hoc animal? custodia rerum,
Cui data sit, lucos templaque sacra colit.
Innuptas opus est cura asserruare puellas,*

13

Peru.

Peruigili, laqueos vndique tendit amor.

*Ambrosius
de Viduita
to.*

*Idem de
Virg.*

Matth. 5.

Psalm. 29.

Apo. 14.

Luc. 2.

Proinde D. Ambrosius sic scripsit libro de Virginitate, Vbi que in virgine comes singularum virtutum est pudor. Hic indiuiduus debet esse virginitatis: vt sine quo non potest esse virginitas. Teritur officijs pudor, audacia emicat, risus obrepit, modestia soluitur dum vrbantitas affectatur. Idem super Lucam illud habet. Trepidare est virginum, & ad omnes viri ingressus pauere: omnes viri affatus vereri. Disce virgo verborum vitare lasciuiam. Maria etiã tacet in salutatione Angeli: Itaque Virgo quæ Christum requirit, non debet esse vulgaris, non in foro, non in plateis, non voce querula, gressu lubrica, auditu facilis, aspectu vilis, & claude, ait, vas tuum ne effluat vnguentum. claude virginitatem verecundia loquendi, & abstinentia gloriandi: quisque hoc lubeter faciat. * Nam teste Ambrosio non est casta, quæ metu cogitur, nec honesta quæ mercede conducitur. Voluntas nanque etiam ardua negotia reddit facilia, vt canit ille. *Omnia conando facilis solertia vincit. At in magnis aliquid, & voluisse sat est.* Hoc requiritur vt velit virgo manere virgo, si votum virginitatis fecerit, quod vtique certam voluntatē sequitur, tum nubere velle nefarium est. Nam S. Augustinus lib. de Continentia Viduali exprimit hanc rem aperte. In coniugali, inquit, vinculo, si pudicitia conseruatur, damnatio non timetur: sed in Virginali, ac Viduali continentia excellentia muneris amplioris expetitur: qua experita, & electa, & voti debito oblata iam non solum nuptias capefcere, sed etiã si non nubâr, nubere velle dånabile est. Cogitandum est autem, quod præcipua virtus virginitatis, atque laus in mente consistit. Matthei quinto docetur, quod, qui videt sceminam vt concupiscat eam, iam in corde suo mechatus est, itaque non virgo amplius, adhuc contra præceptum Dei peccatum fuit. Huc respexit D. Augustinus super Psalm. vicessimum nonum sic scribens. Quid prodest integra caro, mente corrupta? Melius est humile coniugium, quam superba Virginitas. Atque est Virginitas mentis? integra fides, solida spes, synœra charitas, nempe erga Deum & proximũ spre- tis concupiscentijs carnalibus. Agnũ sequi quocunq; iuerit, quid est? virginitatē ipsius, virginitate mentis & corporis imitari. Hinc sumuntur & veniunt, qui soli, & solæ possunt dicere canticum agni numero quadraginta quatuor milia. Pro na itaque, & spontanea debet esse voluntas amandæ Virginitatis. Hæc facile corporis sequentur dispositiones, voluntas enim corpus regit, sicut gubernaculum nauem, bona ergo voluntas dirigat partes carnales ad obsequium Dei, vt fiat benedictio, & Angelica imprecatio, & pax in terra hominibus bonæ voluntatis, posteaquam certa est determinatio continentia virgineæ, vitanda sunt omnia illa, per quæ carnalis concupiscentia potest irritari: vt si fieri possit fiat illud: Casta est quam nemo rogauit, vitentur picturæ amorum, Theatralia spectacula, lasciuia, & Gymnica saltationes. Luxuriæ enim instrumenta esse Iustinus dicit tympana, & tripudia, idè legibus sæpius apud Romanos cautũ fuit, ne sceminis ad talia aditus daretur. Turpe autem fuit virginē interfuisse ludicris. Breuiter omnia oculorũ obiecta ad lasciuiam prouocantia abijciantur, amoueanturque procul. vnde vilis aspectu non querat nisi aspectu vilia, verè inter omnia certamina Christianorũ duriora sunt prælia castitatis: Nam propter varia obiecta ad amores prouocantia, continua pugna, rarior victoria: Rara enim concordia for-

ma, atq; pudicitie, Rara auis in terris nigroq; simillima cygno. Et illud ænigma.

Est res in syluis quæ scribitur octo figuris.

Vnde tribus demptis, vix vnã ex mille videbis.

* Sint oculi pudici. Nam rectè D. Augustinus in libro de vita communi clericorũ scripsit: Ne dicatis vos habere animos pudicos, si habeatis oculos impudicos. Quia impudicus oculus, impudici cordis est nuncijs. Non videantur meretricum opera, non comptoria, non fucum facientia, non lenocinia, quæ quidem omnia corruptibilia, noxia, fœtida, & fœda sunt, at Virginitas æterna. Hoc solum nunc dico, quod quomodo absque cæteris operibus virginitas non saluat, sic omnia opera absque virginitate, puritate, castitate, continentia, imperfecta sunt, sicut D. Hieronymus ostendit. Sola est autem Virginitas, quæ in huius mortalitatis, & loco & tempore statum quendam immortalitatis, & immortalis gratia repræsentat, in qua nec nubent, nec ducent, & erunt sicut Angeli. Pulchre. D. Bernardus in Epist. ad Senonenses hæc tractat: Porrò pudicus oculus ianitor est cordis, seder ad ianuam nec permittit intrare quod noceat: nihil nunciat, nisi quod deceat, quicquid indecens nouerit esse, excludit, & eliminat, cõtra impudicus, quærens quod placeat per omnia discurret: volentes intrare permittit, patitur, nolentes verò monet, & hortatur, vnde dicit scriptura: Oculi sunt prima tela adulteræ. Hinc in Ecclesiastico hymno cantatur quotidie.

Matth. 22.

Visum fouendo contegat. Ne vanitates hauriat.

Neq; verò negligendũ est cõsiliũ illud præclarissimorũ auctororũ, nõ esse quoslibet auctores legendos. Plutarchus docuit quomodo oporteat poetas legere. Fabius ab auctoribus vel minimũ obscenitatis habetibus vult arceri pueros, vt efficiat eũ quẽ instituit virũ bonũ, summũ oratorẽ. Plato ex sua Rep. hac de causa ablegauit poetas, & Theatricos, sancta quidẽ scriptura continuo versanda est, non alia quã quæ salubria præcepta continet. Naturã saltẽ magistrã & ducem sequi oportet, quæ pudendis partibus velamina, recessusq; dedit, ne oculis occurat. Tum verò quæ aures alliciant, absint, ne sint prurientes auribus eorũ, & harum bonos quidem mores corumpant colloquia praua: prauæ cantilenæ, prauis soni: & musica instrumẽta blãdimentis plena, quæ fugitur Vlysses obrurasse suas ad cã-

1. Cor. 13.

*Syrenum voces, & Circes pocula nosti,
Quæ si cum socijs stultus cupidusq; bibisset,
Sub Domina meretrice fuisset turpis et excors,
Vixisset canis immunus, vel amica luto sus.*

Huc adde plenus illud Vergilij.

*Syrenes varios cantus Acheloia proles
Et solita miseris ore cedere mados, & postea.
Illenit cera soccorum callidus aures,
Atque suas vinculis præbuit ipse manus.
Sanguine sisyphi generatus magnus Vlysses,
Hæc tutos sola præstitit arte suos.*

Virginibus itaq; consultum est, ne præbeant aures nugatoribus, ludicris, ineptisque canticis: sed contra audiant Ecclesiasticum cantum, qui ad castitatē, & gra-

uitatem compositus sua melodia omnia incentiua libidinis propulsat, & furores Sauli pellat. Subiungam illud D. Hieronymi ad Damasum Papam: Considerandum pueris est, ut casti, & pudici permaneant, & frequentius ad Ecclesias sciant conuenire debere: quia frequentius sunt armandi: quibus adhuc propter aetate minus stabilem pugna Diaboli futura sit grauior. Obseruanda illis omnia cum timore, & ante omnia cauendum a fornicatione, quae initiu cum idololatria habet, & necesse est, utrumque nouerit, qui sequutus est alterum, quin meretrices esse, & ad meretrices accedere prohibet Dominus: quarum publice uenalis est turpitudine, postea sciendum est illud Catonis.

*Si te detineat Venereis damnoſa voluptas,
Indulgere gula noli, quae uentris amica est.*

Vitanda odora menta, suffumigia luxuriosa, cibi delicati, & flatuosi, copiamque superfluam sanguinis gignentes, & acrimoniam habentes: praecipue uinum in quo est luxuria. Summa: Illud prophetae obuium esto. Nolite fieri sicut equus, & mulus, in quibus non est intellectus. Neque canam, pecudumque more uiuendum est, neque suum natura acquirenda. Quum quidam stolidus audiente Pythagora diceret, malle se cum mulieribus esse, quae cum Philosophis conuersari, ut Laertius prodicit: Et sues, inquit Pythagoras, libentius in cano, quam in aqua uersantur. Proinde Cassiodorus super Matthaeum: Sex sunt, inquit, quae incorruptam seruant castitatem, ut sobrietas, operatio, asperitas cultus, inhibitiu sensuum, raritas sermonis cum honestate, euitatio oportunitatis, & personae, & loci, & temporis, Otia in primis vitanda esse Ouidius satis docet.

*Ergo ubi uisus eris nostra medicabilis arte,
Fac montes fugias otia prima meis.*

*Hae ut ames faciunt, hae ut secedere tuentur,
Hae sunt iocundae causa cibique mali.*

Et quae sequuntur. Sancta negotia tractentur, tum honesta, denique uilia sine turpitudine omni, Placet itaque post spirituale exercitium, manuum labor. Nam qui non laborabit, non manducabit. non improbanda Agricultura: non uentio: non piscatio: & quod laudabile est opificium. His obseruatis, seruandae Virginitatis non est difficultas, ut tamen uera sit, Deus dare potest. Nam pudicitia res est animae, Virginitas corporis, denique illa integra permanente in anima, potest illa de corpore sibi uolenter auferri, & quum illa integra manet corpori, potest illa in animo lasciuiae uoluntate corrumpi. Vera autem Virginitas est animae, & corporis incorruptio, quae fiat solius Dei beneficio, ut fuit in Christo benedicto, in D. Virgine, in sancto Iohanne. Horum exempla amator Virginitatis imitetur. Sit sermo Virginitatis prudens, ut D. Hieronymus ad Demetriadem scripsit, modestus, & rarus, non tam eloquentia pretiosus, quam pudore, mirentur omnes tacentis ueracundiam, loquentis prudentiam. Iam uelitus, ingressus, & omnis actio sit cum summa moderatione. Cicero scripsit, atqui si considerare uolumus quae sit natura hominis excellentia, & dignitas, intelligemus quam sit turpe diffuere Luxuria, & delicate, ac molliter uiuere: quamque honestum parce, continenter, seuerè ac sobriè. Hae igitur sufficiant de fuga prouocantium ad amorem carnalem.

De

De Eunuchis nihil opus est addere. *Ceterum naufragium uirginitatis propter incontinentiam metuentes, & hinc maiora incommoda, ac peccata nascentia, nubant in Domino, etenim amisso flore fructum faciant. nam qui statuit in corde suo firmus necessitatem non habens, potestatem autem habens suae uoluntatis, & hoc iudicauit in corde suo seruare uirginem, bene facit. igitur & qui matrimonio iungit uirginem suam, bene facit, & qui non iungit, melius facit. Quod autem uirginitas flos est, id testatur Catullus in Epithalamio.

*Ut flos in septis secretus nascitur hortis,
Ignotus pecori, nullo contusus aratro,
Quem mulcent aura, firmat sol, educat imber,
Multi illum pueri, multa optauere puella.
Idem cum tenui carptus defloruit ungui:
Nulli illum pueri, nulla optauere puella:
Sic Virgo dum intacta manet tum chara suis, sed
Quum castum amisit polluto corpore florem,
Nec pueris haec chara manet, nec chara puellis.*

Nec uirgo qualiscunque flos, sed Rosa, Viola, & liliu nimirum nusquam felicius, nusquam naturalius, quamque inter spinas proneniunt. Vnde Canticorum secundo legitur. Ego flos Campi, & liliu conuallium. Sicut liliu inter spinas, ita amica mea inter filias. Haec autem ex cunctis floribus pulcherrimi, odoratissimi, iucundissimi, & saluberrimi sunt, deorum, dearumque coronamentis proprie destinati: ita quoque uirginitas res est optima, Deo gratissima. Tibullus Epistola prima secundi libri, sic canit.

*Vos quoque abesse procul inbeo, discedat ab aris,
Cui tulit Hesperna gaudia nocte Venus.
Casta placent superis, pura cum ueste uenite.
Et manibus puris suauitate fontis aquam.*

Ut spinae flores defendunt: ita durities uitae, & obseruatio uirtutum uirginitatem tuentur. Quaeunque igitur uirgines sunt, nouerint in uirtute ambulare etiam horrida aggredi, & exemplo diuae uirginis ad montana contendere, loca aspera, & inculta frequentare, duos subire labores. Nam & fere pro seruanda uirginitate, solitaria percutit, pugnant, & patiuntur se dilaniari. Ut Seneca testatur Tragedia quarta, dicens.

*Peris ipsa quoque ueneris euitant nefas
Cunctisque leges in seuis seruat pudor.*

Hugo itaque de clauire sic habet. Attende, deprecare, fuge mundum, quia uanitas est. Fuge peccatum, quia iniquitas est. Attende carnem tuam, quia fragilis est, & quasi uapor ad modicum patens. Deprecare Deum quia miserabilis es, & ipse est misericors, & clemens. Adde tot monasteria, secessuque in heremis, quorum commemoratio nos ad uirginitatem incitare potest, & in uirginitate continere eorum frequentatio, & inhabitatio. Uirginitati enim, continentibusque ea credita sunt, & statuta manent, locus asper, uita aspera, tempus asperum, extrinsecus, & spinosum occurrunt: sed intus ineffabile gaudium, inestimabile dulcedo. Libenter uerba Solini de Effenis. Interiora Iudaeae, inquit, quae occidentem

I 5 tem

tem contuentur, Esseni tenent. Qui præditi memorabili disciplina recesserunt à ritu gentium vniuersarum, maiestatis (vt reor) prouidentia ad hunc morem destinati, nullæ ibi scemina. Venere se penitus abdicarunt: pecuniam nesciunt, palmis vitant. nemo ibi nascitur, nec tamen deficit hominum multitudo. Locus ipse addictus pudicitia est, ad quem licet plurimi vndique gentium properent, nullus admittitur, nisi castitatis fides, & innocentia meritum prosequatur. Nam qui reus est velleis culpa, quamuis summa ope adipisci ingressum velit, diuinitus summouetur. Ita per immensum spatium sæculorum (incredibile dictu) æterna gens est cessantibus puerperijs. Hactenus ille, cui Plinius consentit. Virginitas enim amaranthum habet: & huius corona Christus est, myrrham effundit, & omnia pretiosa spirat. Virginibus itaque dici potest, quod ad Eustochium diuus Hieronymus scripsit. Caue quæso, ne quando dicat de te Deus: Virgo Israël cecidit, & non est qui resuscitet eam. Euidenter loquor, quum omnia possit Deus. Suscitare non potest virginem post ruinam. Valer quidem liberare à pœna: sed non coronare corruptam. Inmarcescibilis est autem gloria, & huius gloria corona virginitas: * Cui tantum semper tributum est à Deo præ cæteris mortalibus, etiam infideli, vt apes non lædant, nisi extrema iniuria afficiantur: vnicornu caput suum inflectat, & in sinu demittat virginis peccantis caput suum: Huic leones etiam in magna fame parant, sicut & infantibus. Castabaris Perficæ Dianæ sanum tantæ fuit religionis, vt illi dicatæ virgines (quod vix credi potest) super prunas ambulent nudis pedibus innoxia: sicut in templo Ieroniæ afflati numine super ignem incedebant, & ad montem Soractæ familiæ Hirpiæ impunè ignem contrectabant. Quibus ideo senatusconsulto Romano perpetua vacatio munerum data est. Vestalium virginum veneratio apud Romanos ingens, quibus triumphalem curram vna cum Imperatore conscendere licebat: Consullem in vrbe tenere, & alia plurima Romanæ Maiestatis fastigia ex nutu arbitrioque virginum illarum pendebant. Smaragdus agnoscit, & amat virginitatem, & ad virginum accessus latiores crescunt flores. & multa à virginibus plantata vberius, felicitusque proueniunt. Virginem in ædibus habere incrementum Rei familiaris creditur, & posteritatis virtus, ac felicitas. Pudeat nefarios hæreticos, qui impudentissimè, & barbariores Turcis, pessimisq; gentibus tantum bonum naturæ perdere nituntur, ornamentaque sancta Ecclesiæ Christi prostituunt. O immania scclera. nec dubium piarum virginum precibus, & sancta vita Deum nobis placatiorem reddi. nam sponsum expectat non alij, quam virgines, nec omnes hæc intromittuntur, sed quæ oleum habent in suis lampadibus, sicut Christianæ virgines, & quas Monachas vocamus, vel Religiosas, & Religiosas, sed nimium progressi sumus. nam si totam hanc materiam excurrerem, integer nasceretur commentarius. Hæc annotasse sat sit, quibus subnectam loca quadam auctorum. Vnde plenior expositio peti potest.

Loca quædam ex auctoribus Theologis.

* Virginitas est, vt definit D. Augustinus, immunitas per puram continentiam 20 ab

ab omni concubitu, & in carne corruptibili perpetua meditatio incorruptionis. D. Thomas à virore dictam existimat, vt qui importat immunitatem ab aduisione concupiscentiæ circa venereas delectationes: alij à viridiori ætate dictam tradunt, vt quæ validior sit. Hinc virgo quis & quæ sit, facile patet. est autem virgo infidelis, vel fidelis. * Fidelis virgo rursus quæ oleum in lampade gestat: vel quæ fatua est, & oleo caret, vt carens charitate, boniq; operibus, sicut sunt malignantes canes, hærefes & Schismata fouentes, denique Apostatæ. D. Ambrosius pulcherrimè de virginitate scripsit. sed ex cunctis pulcherrima quæque collegit Dionysius Carthusianus in libello de laudabili statu virginum. Si cui lubet expariari, currentem ad illum remitto. * Oportandum est autem vt virginitatis prædicamentum, & re, & opere in Ecclesia Christi celebretur. Nec immerito Ethnici virginibus ciuitates dedicauere, & Sibyllæ Cumanæ Parthenopen statuere Calcidonenses. sed & inter astra virginem collocauere: cuius rationem Higinus exponit in Astronomico. eodem translata fertur Iphigimia, & Polyxena virgines, nec omittendum Musas fuisse virgines omnes, sed & Musarum amicus Veneris mechanica relinquere debet. rectè Horatius canit.

*Multa tulit, fecitque puer, sudauit, & alfit.
Astinauit Vno, & Venere, qui Pythia cantat.*

Quinetiam Lauro coronatur poëta, atque Imperatores, arborque est Apollini, & medicis sacra: in eam verò haud sine causa Daphne virgo à Phebo omnium primum adamata, fingitur transmutata, intacta nanque Nymphæ cælestibus amantur. Vnde has coronare tanquam victrices voluptatum antiquum institutum est, quæ verò virgines religionis coniungunt munus, suamque castitatè virtute, & doctrinæ studio exornant, omni laude, & immortalitate dignæ sunt. de his vt inclusis, atq; à mundo abstractis Dionysius Carthusianus pulchrè quoque scripsit. Nam D. Hieronymus profusus est in encomio, adhortationibusq; virginitatis vbique. Verum subsistere hic ad Palladis aras fas iubet, & monitabimus horculum, quem sacra scriptura virginibus tribuit.

Remissiuè iuxta ordinem librorum veteris & noui Testamenti.

Genes.	24. b.	2. Paralip.	36. c.		23. a.
	34. a.	Iudith.	9. a.		62. b.
Exod.	22. c.	Hester.	2. per totum.	Hiere.	2. f.
Leuit.	21. c.	Iob.	6. d.		14. c.
Numer.	30. a.		31. a.		18. c.
	31. a.	Psal.	44. d.		31. a. c. d.
Denter.	22. b. c. d.		77. d.		46. c.
Iudic.	11.	Eccles.	9. a.	Treni.	1. b.
	21. b.		15. a.		2. d.
2. Reg.	13. a. d.		30. c.		5. b.
3. Reg.	1. a.		42.	Ezechiel.	9. b.
4. Reg.	19. d.	Esait.	7. c.		44. f.
					Iocli. 1. d.

Ioel.	1.d.	2.Macha.	3.b.	Actorum.	21.b.
Amos.	5.a.	Matth.	16.a.b.	1. Corinth.	7.b.
	8. d.		25.a.	2. Corinth.	11.a.
Zacha.	9.d.	Lucæ.	1.c.	Apocalip.	14.a.
1.Macha.	1.d.				

DE CIMVMTERTIVM THEMA.

De Viduis, & statu viduarum.

Summa.

- 1 Cur de viduarum statu, post virginitatem, sit tractatus?
- 2 Viduarum status proximus est virginitati.
- 3 Vidua quali modo ab Ecclesia honoretur?
- 4 Honorabilis status Viduarum, si rectè observetur.
- 5 Deus mandat honorari, nec opprimi viduas.
- 6 Deus per Viduas magna bona operatus est.
- 7 Ethnici Viduas honorauerunt.
- 8 Quæ bona debeantur Viduis, paucis enumerantur.
- 9 Nihil consultius est Viduis, quàm vt castitatem seruent.
- 10 Etymon vocabuli Vidua verum redditur.
- 11 Viduarum diuersitates paucis exponuntur.

Diximus de virginitate longè strictius, quàm res ipsa posceret: sed quia statum proximus est. Quamquam non liceat nunc dicere illud Ouidij Metamorph. 14.

Saluo Virginei flos intemperate pudoris.

Tamen haud malè illud accommodari potest.

Continuos annos à funere Coniugis vxor

Sustinet in Vidua tristia signa domo.

Et quem statum vitæ Dido Eneidos quarto sibi commendatissimum habet, dum sic fatur.

*Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentes umbras erebi, noctemque profundam,
Ante pudor quàm te violam, aut trita iura resoluam.
Ille meos prius qui me sibi iunxit amores
Abstulit: illo habeat secum, seruetque sepulchro.*

Proinde de Viduis agam, quatenus sunt Vidui, vel Viduæ: nempe quæ soluto vinculo matrimonij, nec amplius obstrictæ legibus carnalis copulæ, quamuis possint, tamen continentia virtutem sectantes, coniugium contrahere nolunt. Neque verò hic status hominum viuientium contemnendus; non enim omnes possunt

possunt esse virgines, non omnes coniuges, reliquum est ergo, vt sint vidui, vel viduæ. Nam de turpi hominum conditione, vt pote viuientium in sordibus fornicationis, immunditiæ, similibusque malorum, nil omnino dicturus sum: manifesta nanque sunt hæc vitia, & præcipites ad gehennam deuoluunt. Atqui viduarum, & cœlibum, sed continenter viuientium status is esse à plurimis Theologis traditur, qui ex semine in terram sparso bonum fructum profert sexagesimum: sicut cœugatis tricesimum, Virgineus centesimum. Sunt enim hi veri bonique seminis in bonam terram iacti fructus. vnde talis legitima expositio euangelici fructus recipitur. In hoc tanguntur tres gradus, qui possunt assignari in qualibet virtute. Verbi gratia, in virtute castitatis primus gradus est, castitas coniugalis, per quem gradum vitatur illicitus concubitus, licito tamen concubitu retento in matrimoniali actu. Secundus verò gradus est castitas Vidualis, per quam euitatur omnis concubitus à funere coniugis, vt deinceps animus liberius Deo seruiat, tametsi matrimonium legitime contrahere possit. Tertius est castitas virginalis, quæ longè superat prædictas iam iam duas, & per quæ omnis profusus concubitus euitari simpliciter potest, vt mens ipsa tanquam virgo, suo sponso soli Domino seruiat, vt cui per amorem coniungatur. scriptum enim legitur. Virgo cogitat quæ Domini sunt, vt sancta sit corpore, & spiritu: quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quo modo placeat viro. Sicut virgo, ita & innupta, idem studium placendi Deo sequitur. nam innuptam multi viduam interpretantur, vt patet clarius ex verbis, quæ apud Paulum nectuntur in eadem epistola. Mulier alligata est legi, quanto tempore viuit vir eius. Quod si dormierit vir eius, liberata est à lege, cui vult nubat, tantum in Domino. Beatior autem si sic permanferit secundum meum consilium. Puto autem, quod & ego spiritum Dei habeam. Ex his verbis diui Pauli manifestatur, quod vidualis status beatior est matrimonio: nam & antea dixerat. Dico autem non nuptis & viduis. Bonum est si sic permaneant, sicut & ego. Quod si se non continent, nubant. Nec desunt, qui interpretentur virgineum statum esse quinque talenta à Domino peregrinante tradita seruo, qui ea ad reditum Domini duplo auxit: Alterum & proximum vidualem esse duo talenta: Tertium & infimum coram Deo maritalem gradum, esse vnum talentum, tametsi mundo maximè placeat, & per mundana in præcipitia ducat, vel necesse est, vt fiat, naturamque acquirat, vt sit sicut vidualis, aut Virgineus: quia Paulus ait. Reliquum est, vt qui habent vxores, tanquam non habentes sint, & qui gaudent, tanquam non gaudentes, & qui flent, tanquam non flentes, & qui emunt tanquam non possidentes, & qui vruntur hoc mundo tanquam non vrantur. Sic nanque verum fit, vt omni habenti dabitur, & abundabit: à non habente id eriam quod habet auferetur ab eo, quæcunque enim seruantur, vtputa maritalis status, & vidualis, nomine virginitatis seruantur. Virgo nanque Christus est, & idem est virginum corona. Alma mater Ecclesia efficit & commendat viduas sanctas, & has honore præmioque dignas statuit. Sic nanque Paulus de eis ad Timotheum scripsit. Viduas honora, quæ verè viduæ sunt. si qua autem vidua filios, aut nepotes habet, discat primum domum suam piè regere, & mutuam vicem reddere parentibus. hoc enim acceptum est coram Deo, quæ autem verè vidua est, & desolata, speret in Deum, & instet obsecrationibus,

nibus, & orationibus nocte & die. nam quę in delitijs est viuens, mortua est. Et hoc præcipe vt irreprehensibilis sit. Si quis autem suorum & maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior. Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quę fuerit vnus viri vxor, in operibus bonis testimonium habens, si filios educavit, hospitio recepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsequuta est. Adolescentiores autem viduas deuota: cum enim luxuriatę fuerint in Christo nubere volunt, habentes damnationem, quod primam fidem irritam fecerunt. similiter autę, & otiosę discunt circumire domos, non solū otiosę, sed & verbosę, & curiosę loquentes quę non oportet. Volo, ergo luniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia, iam enim quędam conuersę sunt retro post Sathanam. Si quis fidelis habet viduas, subministret illis, vt non grauetur Ecclesia, vt his, quę verè viduę sunt, sufficiat. Adde his, quę Paulus ad Titum scripsit, sic dicens: Anus in habitu sancto, non criminatrices, non vino multo seruientes, bonę doctrinę existentes, vt doceant adolescentulas, vt suos viros ament, filios suos diligant, sintque prudentes, castę, sobrię, domus curam habentes, benignę, subditę suis viris, vt non blasphement verbum Dei. Quęso quid clarius de viduis, & plenius dici potuit? Itaque ipsa diui Pauli verba libenter attigi. * Sed pauca addam explicandi gratia, vt viduę suum bonam intelligant, libenterque præcepta diui Pauli sequantur. Lucas narrat, quod Christus respiciens vidit immitentes dona in gazophylacium plurimos. vidit autem quandam, & viduam pauperulam iniicientem duo grā, & dixit: Verè dico vobis, quod pauperula vidua plus omnibus dedit: omnes enim hi ex abundantia ipsis contulerunt dona Dei, illa verò ex defectu suo per totam vitam, quod habebat dedit. Patet hic quod duo grā dat vidua, quę etiam si minima sint, & quibus minora nemo intulerat: tamen omnia alia dona parua habentur, vel si placet partem simpli obtinuerūt ad duplum. Castitas itaq; matrimonialis non nisi vnum æs infert, & tribuit Deo, tametsi filios gignat plurimos, & plurima dare videatur. Atqui castitas vidualis ex animo sancto, quę habet dat, & duo dat æra: nam virginitatem, quę omnia superat, & tria offert grā, vt perfectā in trino, illa offerre non poterat. Vt igitur viduę infertant duo grā templo, per totam vitam castę degant, deficientemq; sibi virginitatem appetant, ad eam aspirent summis viribus, & laudem merebuntur à Christo. * Præterea intelligant, quantoperè pro eo, quod viri subsidio destituuntur, sint à Deo commendatę omnibus: nimirum pro vnus obsequio, vel vno incommodo omisso, sanctitatis ergo, multiplex bonum recipient. Exodi nanq; vicesimo secundo, sic legitur. Viduę & pupillo non nocebitis. Si læseritis eos, vociferabuntur ad me, & ego exaudia clamorem eorum, & indignabitur furor meus, & percutiam vos gladio, & erunt vxores vestrę viduę, & filij vestri pupilli: rursus in Deuteron. Non pervertes iudicium aduenę & pupilli, nec auferes pignoris loco viduę vestimentum. Iob inter bona sua opera quoque recenset, dicens, Cor viduę consolatus sum. In Psalmis quoq; concinitur: Viduā eius benedicens benedicam, & pauperes eius saturabo panibus: Et postea. Dominus custodit aduenas: pupillum & viduā suscipiet, & vias peccatorū disperdet. Rursus Prover. 15. Do-

Tit. 2. 4.

Luc. 21.

Exod. 22.

Deut. 24.

Job. 29.

Psal. 131.

Psal. 145.

Psal. 15.

mus superborū demolietur Dominus, & firmos faciet terminos viduę. Itē Ecclesiastici. 35. Nonne lachrymę viduę ad maxillā ascendunt, & exclamatio eius super deducentes eas? A maxilla quoq; ascendit in cœlum, & Dominus exauditor nō delectabitur in eis. nō enim Dominus despiciet pupilli preces, nec viduam, si effundat loquelā gemitus. Esaias quoq; clamat. Defendite viduas. Et Hieremias viduā ait, nolite cōtristare. Ezechiel Hierosolymitanorū mala imputat, quia pupillum & viduā contristauerunt apud Dominū. Porro Zacharias prædicat: & viduam, & pupillū, & pauperē, & aduenā nolire calūniari. Christus verò Phariseis & scribis malè imprecatur dicēs. Vę vobis scribę & Pharisei Hypocrite, qui domos viduarū comeditis. D. Iacob. clamat, verā esse religionē custodire se ab hoc sæculo immaculatum, visitare viduas, & pupillos in tribulationibus. * Et si Viduę mūdo viduę videntur: tamē viduę re vera non sunt: vtpote quę Dominū Deum habēt sibi propitiū. Quamobrem maximas res à viduis perpetratas, etiā scriptura testatur. Iob vsus opera viduę Thecutis perfecit, vt Dauid Rex filiū suū Absalonē in gratiā reciperet. Iudith, quoq; filia Merari vidua vi, & fortitudine Dei cum ancilla sola liberavit Bethuliā de manu Olofernis, quē ipsa sua manu occidit. Vidua quoq; fuit Anna prophetissa iam ad annos octuaginta quatuor vsq; progressa. Huic illud inter cętera quoq; donū datū est, vt Christi natiuitatē cognosceret, & prædicaret. Et Helias ad Sareptanā viduam suū accessum habuit. Mulieris viduę filium vnicum mortuum elatū resuscitauit Christus, & misertus fuit viduę, hęcq; cōsolatus est, monuitq; ne fleret. Iterum iudicem iniquitatis vocat qui viduam iudicio nō defendit. Deniq; viduarū precibus cōmōtus D. Petrus Dorcadem defunctā virtute Christi resuscitat, & viduis reddit eam viuā. Noēm quoq; vidua sancta cū vtraq; nuru sua summā à Deo benedictionē cōsequitur: vt docetur in libro Ruth despoliatę Booz: vnde Obed nat⁹ est auus David Regis Israel. * Ethnicis quoq; viduas in honore fuisse multis argumētis euinci potest. Alcynoë nanq; defuncti viri funus semper plorans vixit. Vnde poëtę fingunt Iunonem quoq; pietate tali cōmōtam fuisse, vt Irim nunciā mitteret ad aulā Somni, vt Morphea ad Alcynoë mādēt, qui ipsam edoceat ré gestam, causamq; funeris mariti, & consoletur. Nam Ouidius Metamorph. 11. latissimè hanc fabulam profequitur.

Eccle. 35.

Esai. 1.

Hier. 22.

Ezech. 22.

Zach. 7.

Matt. 23.

Act. 6.

Iac. 1.

1. Reg. 14.

Iudith. 8.

Luc. 2.

Luc. 4.

3. Reg. 17.

Luc. 7.

Luc. 18.

Act. 9.

Ruth. 3.

*Omnibus illa quidem superis pia thura ferebat:
Ante tamen cunctos lunonis templa colebat,
Proque viro qui nullus erat, veniebat ad aras.
Vtique foret sospes coniunx, suus utique rediret.
Optabat, nullamque sibi præferret. at illi
Hoc de tot votis poterat contingere solum.*

Vnde impetrat, vt mutata ipsa in pulcherrimam auem, mariti naufragi corpus inquireret, repertumque rostri duri nequisquam osculis fatigaret.

*Sed tandem superis miserantibus ambo
Alite mutantur. satis obnoxij isdem
Tunc quoque mansit amor, nec coniugiale solutum est
Fœdus in alitibus. coeunt, fiuntque parentes,
Perque dies placidos hyberno tempore septem
Incubat Alcynoe pendentibus æquore nidis*

Tunc

*Tum via tuta maris, ventos custodit & arcet
Aeolus egressu, praestatque nepotibus aequor.*

Ex quibus facile colligitur, quantum veteres viduali castitati tribuerint. Sed & vxor Pici regis Latinorum defuncto marito in viduitate mansit. Hinc lugens quasi mariti funus desiderio amissi mariti contabuisse à poëtis fingitur, & pietatis nomine ad æternam memoriam à deis mutata in locum mari proximum, qui canens dictus est. Ouidius hanc quoque rem inuolutam fabulis narrat, *Metamorph. 14.*

*Illic cum lachrymis ipsos modulata dolores,
Verba sono tenui mœrens fundebat, vt olim,
Carmina iam moriens canit exequialia cygnus.
Luctibus extremum tenues liquefacta medullas
Tabuit, inque leues paulatim tabuit auras.
Fama tamen signata loco est, quem ritè canentem,
Nomine de Nymphæ veteres dixere coloni.*

Nec omittam tertium exemplum, vt tres crateres libando satisfaciamus. Quod vt recentius, ita pulchrius. Herfilia fuit Romuli coniunx, ea diu maritum luxit, viduaque semper mansit, de qua sic Ouidius *Metamorph. 14.* canit, mirabiliter laudans.

*O & de Latio, o & de gente Sabina
Præcipuum Matronda decus, dignissima tantè
Ante fuisse viri coniunx, nunc esse Quirini.
Siste tuos fletus, & si tibi cura videndi
Coniugis est, dæce me lucum pete, colle Quirino,
Qui viret, & templum Romani Regis obumbrat.*

Illa autem omni pietate persoluta, & cum fato cedens iungeretur charissimi mariti sepulcro, à Quirino excepta fingitur in cœlum, & Ora dea dicta. nam sic habet.

*Hanc manibus notis Romana conditor vrbis
Excipit, & priscum pariter cum corpore nomen
Mutat, Oramque vocat, quæ nunc Deo iuncta Quirino est.*

Apud Phrygios summus honos viduis fuit maiorum ætate. Itametsi apud ple-rosque collapsa maiestate, & veneratione antiqui moris, irrepente lasciuia nõ adeo magna sit huius rei obseruatio. Tacitus quoque testatur seuera apud Germanos esse matrimonia, nec vllam morum partem magis laudaueris: nam propè soli omnium gentium singulis vxoribus contenti sunt, sic viuendum, sic pereun- dum: accipere se quæ liberis inuiolata, ac digna reddat, quæ nurus accipiant, rur- sus quæ ad nepotes referantur. Ergo festa pudicitia agunt nullis spectaculorum illecebris, nullis conuiuiorum irritationibus corruptæ. paucissima in tam nume- rosa gente adulteria, quorum poena præfens, & maritis permilla: accisis criminibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem vicum verbe re agit: publicata enim pudicitia nulla venia, non forma, non atate, non opibus maritum inuenit: Nemo enim illic vitia ridet, nec corrumpere, & corrumpi se- sulum vocatur. Melius quidem adhuc ex ciuitates, in quibus tantum virgines nubunt,

nubunt, & cum spe votoque; vxoris semel transigitur: sic vnum accipiunt maritum, quo modo vnum corpus, vnamque; vitam, ne vlla cogitatio vltra, ne longior cupi- ditas, ne tanquam maritum, sed tanquam matrimonium ament. Numerum liberorum finire, aut quæquam ex agnatis necare flagitium habetur: plusque; ibi boni mores va- lent, quàm alibi bonæ leges. Hæc Tacitus de Germanis adhuc Barbaris, ac infide- libus prodidit. At postea quæ facti sunt Christiani, debent esse meliores, sed tan- tum abest, vt innocetiores sint hodie, quin longè sint infidelibus deteriores. Nec vestigia illorum bonorum morum suæ originis supersunt, nisi apud Phrygios solos. Idem Tacitus narrat Velledam numinis loco apud eorum plerisque; habitam, sed & olim Auriniam, & complures alios in veneratione fuisse non adulatione, nec tanquam faererent deas. Has ego viduas fuisse conijcio ex nomine Velledæ, quæ Frisco idio- mate significat defuncti mariti vxorè, hoc est, viduam: tum Aurinia est antiqua castrata mulier, qualis est vera vidua. Germani itaque, & inter hos potissimum Frisij, naturali instinctu in posteritatis, & Bonorum exemplum sine magistro Christiano inducti sola lege Christi in hominum cordibus scripta id præstiterunt, quod Chri- stianis Paulus præcepit. Viduas honora. Nunc ergo valeant Vesani homines, qui vi- duas improbant, qui monasterijs deuotas explodunt. Quid dicit D. Hierony. in Epistola, 96. Nesciat vidua bigamiae indulgentiam. D. Tertull. quoque; quauis biga- miam non multum commendat, Buccis clamat contra Bigamiam, id magno potius zelo fecit, & virginitatis, aut saltem vidualis castitatis amore, & vt luxuriam im- proborum coereret, quàm quod nesciret concedi potius Bigamiam viduis, quàm vt Ecclesiam Dei ignominia afficerent suis ineptijs, & fidem datam irritam fa- ciendo. *Omitto quanta bona à viduis sint data. Carmenta Euandri mater car- minum inuentrix dicitur, & Nicotrata literas latinas dedit. Ceres frumenta in- uenit cum antea glande vescerentur, eadem molere, & conficere panem in Atti- ca, Italia, & Sicilia docuit, ob id dea iudicata. Eadem prima leges dedit, quamuis has alij Rhadamantho ascribant. Artemisia Herbam sui nominis ostendit, & de se denominauit, Mansolæum pietatis ergo, in memoriam mariti extruxit, vnum inter miracula orbis insigne opus. Omnes has viduas fuisse constat, ac diuinis honori- bus cultas. Carmentalia, Cerealia, Floralia, plurimaque festa dicata viduis fuisse, apud Romanos historiae testantur. *Sed quorsum delabor? certè tempus est, quoniã ostendimus viduis dignitatè conditionis propriae ipsi, vt pedè reuocemus, con- cludamusque; summopere laborandum esse viduis, vt in castitate permaneant, Deo non mundo: Spiritui, non carni: doctrinae, non delitijs: curæ virtutum, non luxu- riae studeant, obseruentque; doctrinam à Paulo traditam, vt pote quæ vera est Christi, ac sanctæ Ecclesiae Catholicae. Nam si sicut debent, assidue Ecclesiam Dei bonis operibus, & orationibus adiuuent, promeretur illud, vt stipendijs Ecclesiae susten- tentur. Non tamè clericis, neque; religiosis sint nimium familiares, sicut habetur in Canone. distin. 81. Clericus. Episcopi, & prælati ecclesiarum ipsi providebunt, & vt protegantur, & vt sustententur. Nec Reges, nec Imperator quidè dedignabitur hoc officio, aut potius pietate. Tanti est ergo momenti, vt quæ sit vidua sancta. Turturis itaque gemitus potius viduis est imitandus, quàm salacitas Passerum. Vnde in lege ad purificationem, & oblationem veniunt Turtures. Sed hæc ha- etenus, quibus loca subnectam.

Loca quædam ex optimis auctoribus

seorsum annotata.

*Vidua[m] multiputant dici Iduam, hoc est, à viro diuisam. Iduare nanq; He- 10
trusca lingua est diuidere, & hinc viduertas, calamitas, quod viduet bonis, atque
hinc diuiduus, sed certè tales. Etyma reru[m] ignorant. Nā vidua est, quæ est experta
legē matrimonij, sed iam soluta ab ea, quasi dicta à voce primitiua V vid vande æ,
hoc est procul remota, aut separata à matrimonio. *Sunt autem viduæ infideles 11
aliæ, vt quarum ferè proprium est, vt sint auaræ. vnde sic Horatius ait.

Sunt qui

*Frustris & pomis viduas venentur auaræ:**Excipiant que senes, quos in viuaria mittant.*

Nec plura de his addam. Aliæ verò sunt fideles, vt Christianæ dictæ, & hæc vel
verè viduæ, vt quæ fidem religioni dederunt, nimirum, vt optimi intelligūt, quæ
voto vidualis castitatis se obstrinxerūt. His nefas est retrò respicere, vel post sa-
thanam ire. Nam exemplo vxoris Loth, in petram opprobrij conuertentur: &
pariter gratia Dei excident, damnationis in se mercedem habentes. In his etiam
velle nubere damnabile esse D. August. affirmat, & D. Hierony. Beda, sanctiq;
omnes. Verè viduas D. Hieronymus interpretatur omnium suoru[m] auxilio desti-
tutas, quæq; iā amplius manibus laborare vix possunt, quas paupertas debilitat,
ætas cōficit, quibus Deus spes est, & omne opus oratio. Hæ ab Ecclesia recipien-
dæ sunt & fouendæ, vt quæ sint nō minus sexaginta annoru[m], &c. vel sunt quæ ad
has proximè accedūt, vt etiam si ætatem eam corpore non habeāt, tamen animo
anus sunt, & iuenculas docere possunt, tenacissimæ castitatis, & bonorum ope-
rum. Vel sunt quæ amicos fideles habēt, aut filios, nepotes sive, hæc laudandæ quidē
sed non debent grauare Ecclesiā, verū nutriri à suis, & viduitatē diligār. Vel sunt
viduæ iuniores, his Paulus mandat vt nubant, siue sint diuites, siue pauperes: ne in
Domino luxuriēt, ne in delitijs velint viuere, vt quæ viuæ mortuæ sunt, & quarū
plurimæ alioqui infringerent votum viduitatis, scandaloq; essent. Sed D. Augu-
stinus de Sanctitate viduali ex professo librū scripsit, hunc legat, qui ampliorem
explicationē desiderat. Dionysius quoq; Carthusianus de laudabili statu vidua-
rum scripsit integrum opus, in quo collegit quæ à prioribus fuere tradita. Baptista
Tronamala qui Rosellam scripsit, quatuor facit viduarum differentias, quarum
primam ponit eam, quæ est integra quidem corpore, sed corrupta mente, vt quæ
cum in Domino luxuriata est, adhuc vult nubere: Alteram corruptam corpore,
sed mente integram, vt quæ fidem primam irritam fecit. Tertiam corruptā cor-
pore & mente, quæ est in delitijs, & viuens mortua. Quartam contra integram
corpore, & mente siue destituta, siue non auxilio suorum. Hæc tamen omni ho-
nore semper est digna. Vtinam tales multas haberemus viduas, & quæ exemplo
Iudith patrocinentur Ecclesiæ Christi. Incredibile est quid possunt viduæ, si bo-
næ sunt, sed de his satis est pauca dixisse, quàm impigisse: Nunc Syluulam
atingam.

D Hieron.
in Epist.
Pauli.

1. Timo. 3.

Ad Tit. 3.

Remid.

Remissivè iuxta ordinem librorum veteris &
noui Testamenti.

Genes.	38. b.	108. b.	Zacha.	7. c.	
Exod.	22. d.	131. c.	Malach.	3. b.	
Leuit.	21. c.	145. b.	Matth.	23. b.	
Num.	30. c.	Proterb.	15. e.	Marci.	12. d.
Deut.	24. c.	Sapientia.	2. b.	Lucę.	1. e.
2. Reg.	14. a.	Eccle.	35. c.		4. d.
3. Reg.	17. b. d.	Esaia.	1. e.		7. b.
Iudith.	8. a.		9. c.		18. a.
	10. c.	Hiere.	5. g.		21. a.
Iob.	22. b.		22. a.	1. Corint. b.	7. b.
	24. d.	Thren.	1. a.	1. Timo.	5. a. b. c.
	27. c.		5. a.	2. Act.	6. a.
	29. c.	Ezech.	19. b.		9. g.
	31. b.		22. b.		16.
Psal.	67. a.		44. f.	Jacob.	1.
	77. g.				

Sequuntur admonitiones, quarū prima.

Admonitio ad diuites huius mundi.

Summæ.

- 1 Docetur quod Diuitiæ non sunt malæ, sed illarum vt vsus bonus, ita abusus ma-
lus.
- 2 Diuitiæ non in rebus externis, sed in animo possidentis sunt æstimandæ.
- 3 De diuitibus huius sæculi, qui vulgo diuites habentur.
- 4 Diuites huius sæculi piam admonitionem non debent fastidire, sed pro ea esse grati,
vt feliciter viuant.
- 5 Diuites vt bene diuitijs vtantur, norint primò suam naturam, & hanc cum pauperi-
bus eandem sciunt esse.
- 6 Origo naturalis diuitum ostendit, quod non debent superbire in diuitijs suis: itaque
illa origo enarratur.
- 7 Diuitum est, opere & facultatibus pauperibus subuenire, eosq; quantum possunt
promouere.
- 8 Diuites misereantur pauperum, sicut Deus misertus est illorum.
- 9 Diuites faciant eleemosynas in pauperes.
- 10 Diuites debent pecunijs suis redimere captiuos.
- 11 Diuites si volunt Christo placere, benefaciant pauperibus, qui minimi Christi sunt.

K. 2

Diuites

12. *Diuites qui non utuntur diuitijs bene, nec pauperes iuuant, varijs supplicijs puniuntur, Deo ita volente.*

13. *Diuites cum possint bonis temporalibus caelestia acquirere, peccat grauius, quod caelestibus temporalibus praeparant, imò sibi damnationem accersent.*

Qualis

- 14 *Qualis vulgo habetur ille diues, qui cum potest non iuuat pauperes, aut proximum suum.*
 15 *Diuites saeculi non utentes diuitijs sicut oportet, ferè liberos, & nepotes habent magnos rerum decoctores, & degeneres à virtute.*
 16 *Diuites in alios iniurij sunt pluribus modis, quos cum possunt non iuuant.*
 17 *Diuites mortis memoriam meditando, alijs in tempore de rebus suis temporalibus optulentiur.*
 18 *In quos pios usus, suas diuitias infumere diuites possunt, vt laudem habeant.*
 19 *Contra eos qui malis artibus diuitias congerunt.*

1 **S**aluberrimum est autem institutum Ecclesiastici, qui dicit laborauit diues in congregatione substantiæ, & in requie sua replebitur bonis. Salomon verò, qui ditissimus fuit Rex Israel & sapientissimus, temperamentum diuitiarum docet, dum Prouer. tricesimo sic scribit. Duo rogavi te, ne deneges mihi, antequam moriar. Vanitatem, & verba mendacia longè fac à me: Mendacitatem, & diuitias ne dederis mihi: Tribue tantum victui meo necessaria, ne fortè satiatus illiciar ad negandū, & dicam: Quis est Dominus? aut egestate compulsus furer, & periurem nomen Dei mei. Vnde manifestò colligemus ipsas diuitias per se malas non esse, neq; verò improbandos esse diuites huius mundi, sed longè illud esse maximum, quod propheta clamat: Diuitia si affluat, noli eis cor apponere: melius est aliquid habere, quàm nihil possidere, siue paupertas inuolutaria, de qua agit sapiens, non de paupertate voluntaria, quæ adfert spirituales diuitias ipsi spiritui, & materia beneficentiæ, vel liberalitatis vt potè diuitias obtinere: etiam honorabile, sed laudabilius adhuc, & gloriosius nouisse vt diuitijs. * Ideò nimirum hominum diuitia non in copia, quæ suppetit, sed in animo habentium, & vtentium eis estimanda veniunt. Quoniam vt Epicurus prodidit, Bona fortunæ extra nos sunt, neq; semper in potestate sunt posita: quinimò omnia bona externa iure diuino sunt communia. Ius enim diuinum prohibet furtum, ergo iure diuino non sunt omnia illa communia. Quod Cicero quoq; testatus est: Sed iustitiæ, inquit, primum munus est, vt ne cui quis noceat, nisi lace situs iniuria: deinde vt cõmunibus pro communibus utatur, priuatis vt suis. Sunt autem priuata natura nulla, sed aut veteri occupatione, vt qui quondam in vacuum venerūt, aut victoria, vt qui bello potiti sunt, aut lege, aut pactione, conditione, forte. Hæc verò quum sint mutabilia, & varia, incertoq; sortis, atque fortis fortunæ impulsu vndarum instar deuoluantur, fit quoq; vt bonorum fortunæ, vnde diuites vulgò denominantur, incertissima conditio existat. Quare re vera tales non possunt diuites vocari, vt qui sæpe eis quæ habent, carent, saepe spoliantur, & pariter de statu suo vna cum omnium rerum exteriuarum amissione detrusi, fiunt pauperimi, vt ait Ouidius. *Irus erit subito, qui modo Cresus erat.* nihilominus vulgò hodie eos diuites vocat, qui magnas habent facultates possessionum, agrorum, fructuum, ædium, famulorum, feruorū, aliorum animalium, ac breuiter pecuniarum. Quæ quidè omnia sunt externa bona, & quum plurima adesse putatur, minime preesto sunt, ex quo fit, vt qui propter talia diuites habentur, sæpenumero sint pro pauperiores. Deinde permulti inueniuntur, qui ea, quæ habent, attingere horrent, aut vt nesciunt.

K 3 Vnde

Vnde etiam tam deest illis id quod habent, quàm quod non habent, sicut avaris omnibus: quamobrem Horatius verè cecinit.

Semper auarus eget: certum voto pete finem.

Præter hæc omnium sunt stolidissimi mortalium, qui vni huic rei incumbunt, insudant, & inuigilant, vt talia bona externa acquirant, ac vt paucis dicam, qui acquirendæ pecuniæ student. Propter hanc etiam validus, quiq; honesto exercitio sanior fieri posset, eligit in ocio viuere, & stipem emendicare. Quæadmodum memini accidisse Gandavi, vbi præcipui nobilium præfectorum membrorum Flandriæ congregati aderant, venisse sub tempus prandij quendam mendicam ad nos perentem eleemosynas, inter cætera (etiam cum validus omnibus esse videretur) sum mopere infelicitatem sui status deplorantem, ac sæpius ingementem conqueri de morbis, quibus obrueretur, rogatus infirmitates suas se referre posse negavit. Vnde acceptis eleemosynis decessit, sed subornatus è ministris homo huiuscemodi technis explorandis non inidoneus, eminus illū sequutus tandem maturans accessit, rogans vt sibi detegeret infirmitates, quibus laboraret, se effecturum promittens, vt longè ampliorem eleemosyna gauderet, tum ille primo detrectans, sed importunitate exigentis compulsus, & eleemosynam sperans dixit. Certè caue ne cuiquam quæ dicturus sum referas, ac fidem sibi datam huius silentij putans edidit hæc. Tanta ego infirmitate laboro, vt sat dici non possit. Nullum enim mihi membrum etiam naturaliter dispositum adesse, quod vel minimum laborem subire velit, ac interea ostendens omnia membra sana sat insinua uit malle se ocio torpescere, quàm vel digitum applicare labori, cum eo modo optimè viuere posset, & ex laboribus manuum sufficiency habere, medicitatem prætulit. Alius paupertatem peregrè professus, seruilia ministeria & sordida opera facit, imò seruitutem voluntariam seruit: alius vt Horatius rectè:

Impiger extremos currit mercator ad Indos.

Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.

Nonnulli etiam indignissima Christiano homine scelera committunt, & fraudes, vt Vsuras, Fœnora, Simonias, vanitates & mendacia, falsa testamenta, Veneficia, Periuria, homicidia, atque Bella, horrida bella. Profectò plurimum dubitro, an acquisita talibus fraudibus bona iure dici possunt diuitiæ, & qui ea habent potius an ne sint fures, & malefici dicendi, quàm diuites. * Sed demus populari censuræ suam auctoritatem, & vocemus etiam eos diuites, rerum diuites huius mundi. Nam sicut mundus, & gloria mundi transit, ita illa temporalia tantum & transitoria sunt.

Pasibus incertis fortuna volubilis errat,

Et manet in nullo firma, tenaxque loco.

Fortuna enim loco stare nescit, sic quoq; bona fortunæ, bona inquam mundi huius. Ad hæc sunt qui agriculturæ student, & agrorum copiam habent: vnde abundant naturalibus bonis victui & vestitui necessarijs, tum sibi tum alijs optima, & vtilia subministrant, hincq; pecunias recipiunt, & diuites existunt: homines certè non improbandi, sicut nec illi, qui laboribus animi, gubernationeq; Reip. administrandæ diuitias possident, aut honesta vtili & necessaria professione disciplinæ approbatæ & operam eas acquisiuerunt. * Quamobrem primo in genere agam, breuiq;

breuiq; institutam admonitione, omnes huius sæculi diuites, vt foeliciter viuant: tum pauca adijciam correctionis causa ad eos, edifferendo, qui malis artibus, vel malis modis, aut non vtrique bonis omnino ditati sunt, aut partas diuitias occupant. Quoniam ostendi diuitias ex animo hominis potissimum esse æstimandas, profectò vt verè diuites sint, animi vtrique informandi erunt. Quinimò verè diuitiæ, vt pote per quas diuitiæ solidæ, nec peritura colliguntur, sunt tales hæc admonitiones, omni auro, atque argento pretiosiores. Qui itaque noctes diesq; impendunt monetis numerandis, & vario contagio infectis, non grauari debent saltem vnâ horulam insumere recitandæ huic admonitioni, quinimò in pectore gestabunt illud dictum S. Pauli, qui sic scripsit: Omnis qui eruditur in verbo, ei à quo instituitur, communicet in omnibus bonis. Nolite errare: Deus non irridetur: quod qui seminat in carne sua, ex carne metet corruptionem: qui seminat in spiritu, ex spiritu metet vitam æternam. Hactenus ille satis declarat, quod spiritualibus datoribus paria rependi haudquaquam possunt. Siue igitur erudiri diuites velint, siue non, vel si bona redant, vel minimè, atramen ego non desinam Christiana admonitione fungi, quandoquidem id opus Spiritualis misericordiæ ab omnibus pijs haud dubie probatur. * Primum omnium ipsis huius sæculi diuitibus elargior vnum sacculum inestimabilis pretij, & quem è cælo descendisse Iuuenalis cantat, sunt nanq; attentissimi ad sacculos diuites. Sed sic Iuuenalis ait. --illum ego iure

Despiciam, qui scit quantum sublimior Atlas

Omnibus in Libya sit montibus. Hic tamen idem

Ignoret, quantum ferrata distet ad arca:

Sacculus è cælo descendit γυδὶ σαυρόν.

Figendum & memori tractandum pectore, siue

Contingium quæras, vel sacri in parte Senatus

Esse velis: --Imò est illud necessarium, vt diuites hinc sua-

rum diuitiarum usum, & modum addiscant: quemadmodum mox ostendam. Quoniam hic Sacculus non tantum poëtis commendatur: sed vehementer Plato in Philebo, vel Dialogo de summo bono, qui oraculum esse dicit id Delphicum, summiq; rationibus confirmat, ad omnes bonos, & volentes effugere opprobrium stupiditatis, insipientiæ, atque mollitiæ, pertinere dicit. Iubet præterea hoc dictum Apollinis semper tanquam pro speculo habendum esse, & in pectore circumferendum, vt pote cuius sunt ineffabiles vtilitates breui enūciato, oraculoq; profectò cōprehensæ. Hunc igitur Sacculum ipsis diuitibus represento, atq; vt excutiât obsecro. Habet enim cognosce teipsū. Diuites igitur cognoscāt seipsos. Nudi in mundū ingressi sunt. Quid enim intulerūt? Iob etiā cū ditissim⁹ esset, & permisso Dei à diabolo tēretur, fecissetq; iacturā rerū suarum, & liberorum: surrexit, & scidit vestimēta sua, & tonsō capite corruēs in terram, adorauit & dixit: Nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum. In omnibus his non peccauit Iob labijs suis, neque stultum quid contra Deum loquutus est. Est ne longè præclarior, vt diuites in pauperes distribuant necessaria de superfluis ad honestum victum, & amictum,

K 4 quam

Ad Gal. 6.

Iacobi.
Sati. 11.

quam vt diabolus tandem omnia auferat diuitiarum bona, & haud raro vna cum dominis. Neq; enim omnes diuites sic sunt Deum timentes, vt erat S. Iob. Quocirca D. Paulus. 1. Timo. 6. sic prodidit. Et qui, inquit, veritate priuati sunt, existimantium quæstum esse pietatem. Est autè quæstus magnus, pietas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium, quia nec auferre quid possumus. Habentes autem alimenta, & quibus tegamur, ijs contenti sumus. nam qui volūt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa, inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Radix omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes, errauerunt in fide, & in seruerunt se doloribus multis. Tu autem o homo Dei, hæc fuge. Et paulò post. Diuitibus huius sæculi præcipe nõ sublimè sapere, neq; sperare in incerto diuitiarũ, sed in Deo viuo, qui præstat nobis omnia abũde ad fruendum, benè agere, diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere, cõmunicare, thesaurizare sibi fundamentũ bonum in futurũ, vt apprehendant verã vitam. Hæc ille, quæ si rectè diuites huius mundi, Mercatores, vsurarij, & similis farinae nebulones cõsiderarent, melius haud dubie in Rep. Christiana ageretur, & ipsis omnia essent foeliciora. Quæstus ferè opes fugiunt, & neglecta inuitũ sequuntur. Ecclesiasticus optimè consulit: Noli, ait attendere ad possessiones iniquas, & ne dixeris: Est mihi sufficiens vita. nihil enim proderit in tempore vindictæ, & obductionis. Noli anxius esse in diuitijs iniustis, non enim proderũt tibi in die obductionis & vindictæ. Adam verò à peccato adhuc liber non agnoscebat nuditatem, sed postquam peccasset agnouit, & confessus est quod esset nudus, vnde poenitentia fructũ quoq; meruit, sed iustitia Dei peccato penam debitam statuit, & inter alia illud enunciauit: Quia puluis es, & in puluerẽ reuerteris. Vtinam diuites huius sæculi suam nuditatem quoque agnoscerent, & disciplinam Ecclesiæ obseruarent, atq; illud solenne non fronti solum cum cinere, sed cordi cum contritione illinirent, & inscriberent: Memento homo quod cinis es, & in cinerem reuerteris. Non adeo in vanitate diuitiarum superbirent, & magis pauperum memores essent, sicut Esaias præcepit. Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosq; induc in domum tuam: cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Forsan nunc contrã faciunt. Sed oculus Dei iustus est, & suo tempore punit. *Oculus enim Domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Vt autem clarius intelligant ortum suum ipsi diuites, neque gloriantur in Genealogijs, in stemmate, in picturis, & statuis, in opibus: equidem nunc originem ipsorum atringam. Cervical est intestinum rectum, stercore plenum, eoq; foetidius, quo maioribus diuites cruditatibus laborat, quàm pauperes, vt his sit boni odoris, & suavis vnguine muschos, illis dira memphitis. Oculare est vesica, plena ferè semper vrina olida, eoq; iniucũdior, quo crudior: tegmen autem sanguinolentus plexus, & iniucundissimo sudore spirante nidorem Auerni circũfus. Hoc principio natum embryon, verè embryon nullum habet indusium præter bryam, hoc est sordes. Multa quidem homini possunt tribui, & inter alia illud maiestati eius ascribi, quod ipsius causa cuncta alia videretur natura genuisse: magna certè, & sæua mercede contra tanta sua munerera, vt non satis sit æstimare parens melior homini, an tristior nouerca fuerit.

Ante

Ante omnia vnum animantium cunctorum alienis velat opibus, cæteris varia tegmenta tribuit, testas, cortices, coria, spinas, villos, feras, pilos, plumas, pennas, squammas, vellera. Truncos etiam arboreosq; cortice interdum gemino à frigorigibus, & calore tutata est. Hominem tantum nudum, & in nuda humo natali die abijcit ad vagitus statim, & ploratum: nullumq; tot animalium aliud ad lachrymas, & has protinus vitæ exordio. At Hercule risus precox ille, & celerimus ante quadagesimum diem nulli datur. Ab hoc Lucis rudimento, quæ ne feras quidem inter nos genitas vincula excipiunt, & omnium membrorum nexus. Itaque etiam quamuis foeliciter natus, iacet manibus, pedibusq; deuinctis, flens, animal cæteris impariturum, & à supplicijs vitam auspicatur, vnam tantum ob culpam, quia natum est, vt Plinius ait, imò quia Adam legem Dei transgressus est, & vt meminerit postea suæ nuditatis, infirmitatis, miseriæ, & humilitatis. Heu dementiam ab ijs initijs existimantium ad superbiam, ad congestionem priuatorum bonorum se genitos. Prima roboris spes, primumq; temporis munus quadrupedi similem facit. Quando homini incessus? quando vox? quando firmum cibus os? quamdiu palpitans vertex, summæ inter cuncta animalia imbecillitatis indicium? Iam morbi, totq; medicinae contra mala excogitata, & hæc quoque subinde nouitatibus victa. Cætera sentire naturam suam, alia pernicitatem vsurpare, alia preperes volatus, alia vires, alia nare: Hominem scire nihil sine doctrina, non fari, non ingredi, non vesci, breuiterq; non aliud spontè natura quàm flere, iraque multi exitere, qui non nasci optimum censerent, aut quàm ocysimè aboleri. Vni animantium luctus est datus, vni luxuria, & quidem innumerabilibus modis, ac per singula membra. vni ambitio, vni auaritia, vni immensa vituendi cupido, vni supersticio, vni sepulturae cura atque etiam post de se futuro. Nulli vita fragilior, nulli rerum omnium libido maior, nulli paupor confusior, nulli rabies acrior. Denique cætera animantia in suo genere probe degunt, congregari videmus, & stare contra dissimilia. Leonum feritas inter se non dimicat, serpentum morsus non petit serpentes, ne maris quidem beluæ, ac pisces nisi in diuersa genera sæuiunt. At Hercule plurima Homini ex homine sunt mala, vnde quæso? non aliunde, quàm quod nemo sua sorte, suis fortunis contentus est, *Et crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit*, inquit iuuenalis. Quinimo homines sanæ mentis ideo canem execrantur, qui ob custodiam ædium, & fidem erga suos alioqui commendandus est, quod defodit superflua, & soli sibi quærit, alijs nihil contribuat, adeo quoque vt dum canis os rodit socium quem diligit odit, longè verò magis is homo improbandus est, qui res pecuniæve defodit, Thesaurosque Plutonis nomine facit, nec immerito in opprobrium celsit, quum quis dicitur canis. Caueant igitur diuites, ne sint canes, sed meminerint suæ nuditatis, & paupertatis, & quomodo auxilio aliorum adoleuerint, ita rursus alijs, & opere, & facultatibus subueniant, alioq; promoveant. Cato inquit.

*Infantem nudum cum te natura creauit:**Paupertatis onus patienter ferre memento.*

Sed enim alium iuuare oportet, & vt infirmiore parte sustentat robustior: ita pauperiore amat, vestiatq; & instituat ditior. Hæc est enim in omnibus perfe-

In Epist.
ad Ciesi-
phonem.
Super
Psalm. Mi-
serere
1. Ioan. 3.
In 1. Epist.
ad Tim.
cap. 6.

perfectio, vt testatur D. Hieronymus, suæ imperfectionis cognitio. Sed & Casiodorus Magnus, ait, ascensus ad Deum est cognitio suæ infirmitatis. *Diuites itaq; respiciant ad suâ originē, quæ infirmissima est, & miserabilis, & misereatur aliorum, sicut Deus ipsorum misertus est. Qui videt fratrem suum habentem necessitatem, & clausit viscera sua ab eo, quo modo charitas Dei manet in eo? D. Ambrosius pulchrè hoc docet. Medicina, inquit, misericordiae tollit peccata magna, habemus plura subsidia, quibus peccata nostra redimimus, pecuniâ habes, redime peccatum tuum. Non vernalis est Dominus, sed tu ipse vernalis es peccatis tuis, venundatus es, redime te operibus tuis: redime te pecunia tua. Vtilis est pecunia, sed pretiosa est misericordia. Eleemosyna, inquit, à peccato liberat: crimina ergò eleemosynis redimuntur. *Diuitum est igitur succurrere pauperibus eleemosyna: tum redemptione captiuorum. *De qua sic scripsit Lactantius Firmianus lib. 6. Captiuorum etiam inquit, redemptio magnum atque preclarum iustitiæ munus est. Quod idem Tullius approbavit: Atque hæc benignitas etiam Reipub. utilis est, redimi à seruitute captiuos: locupletare tenuiores. Hanc ego consuetudinem benignitatis largitioni numorum longè antepono. Hæc est enim hominum grauium, & magnorum, recordantium se in cunis quoque vincetos fuisse, & misericordia Dei liberatos inde ad perfectum ingressum esse productos. Proprium est igitur diuitum, maximè vt laudem iustitiæ consequantur, alere pauperes, visitare, cibare, potum præbere, vestire, atque captiuos redimere: quum apud iniustos etiam qui hæc faciunt graues, & magni vocantur. His enim maximæ laudis est benefacere, qui deserti iacent, quibus nemo sperauit benefacturos esse. Nā qui benefacit consanguineo, vel proximo, vel amico, aut familiari, certè non magnā laudē meretur: quia facit id quod debet, scitque turpe, ac detestabile, nisi fecerit id quod ab eo & natura ipsa, & necessitudo exigat. Et si facit non tā gloriæ assequendæ, quàm reprehensionis vitandæ gratia facit: qui autem facit alieno, & ignoro, & pauperi, is verè dignus est laude. Quoniā vt faceret sola ductus est humanitate. Ibi ergo iustitia, & laus, vbi ad benefaciendum necessitatis vinculum vllum non est, porò eadem de causa necesse est, pupillos, viduas, destitutos auxilio, egentes, & afflictos tueri à diuitibus, quoniam diuitibus datum est à Deo vt naturali humanitate fouere, protegere, iuuare, ac conseruare possint: nisi fecerint, rationem sunt reddaturi. Christus enim in die iudicij dicet his, quod vni ex minimis illis non fecistis, mihi non fecistis, & non noui vos. Quidam diues gloriabatur, quod Deo tunicam vouisset, sed subdebat se nescire quam magnam illi faceret. Sacerdos petijt ab eo vt vestiret pauperem, se edoctrum esse mēsuram. Itaque diues vestiuit illum pauperem, tum sacerdos expresse illum laudauit, atque vt idem eis, qui verè pauperes essent præstaret, adhortatus est, fore vt eo modo veram haberet mēsuram tunicæ Dei. Quid enim? pauperes vtique minimi habentur Christi. Rursus cogitèt, quot necessitatibus circumueniri possunt, in quibus aliorum operam, facultates, & pecunias desiderant, & sicut sibi velint fieri, ita alijs egentibus succurrant. Deus aperit manum suâ, & implet omne animal benedictione, quū ille non opus habeat remuneratione: Atqui quibus hoc Deus nunc dedit, vt alios iuuare possint, quū id minus fecerint, & in Deum, & in semetipsos, & in proximū fratrem suum

suum iniurijs sunt: In Deum, quia Deus vult, & Dei proprium est iuuare, vnde dicitur Deus est omnia donans, & mortali iuuare mortale non iuuare mortalem: contra diabolicum mortali non iuuare mortalem. In seipos, quia quum opus habebunt auxilio aliorum, exemplo Neronis erunt etiā ab optimis amicis suis, proprijs famulis, & cognatis desolati: tum quia curis se macerant, ne spolientur, vt rectè totum hoc negotium Horatius edisseruit.

An vigilare metu exanimem, noctesque, diesque,
Formidare malos fures, incendia, seruos,
Ne te compilent fugientes, hoc iuuat? horum,
Semper ego optarim pauperrimus esse bonorum.
At si condoluit tentatum frigore corpus,
Aut alius casus lecto te affixit: habes qui,
Assideat, fomenta parat, medicum roget, vt te
Suscitet, ac reddat nativæ charisque propinquis.
Non vxor saluum te vult, non filius, omnes,
Vicini oderunt, noti, pueri, atque puella.
Miraris, cum tu argento post omnia ponas,
Si nemo prestet, quem non merearis, amorem.

Nec minus eleganter votum diuitiarum Iuuenalis deridet Satyra decima, quæ sic incipit.

Sed plures nimium congesta pecunia cura,
Strangulat, & cuncta exuperans patrimonia census.

Nam addit exempla, nimirum iussu Neronis propter diuitias occisum esse Lōginum, & Senecam. Subijci huc debet, quod idem Nero sustulit omnes qui totam Africā ad talis fundia fere redegerat, & possidebat ea, vt Plinius narrat. Adde huc, quod Paulus Orosius dicit, Neronē Romæ cū intellexisset Mercatores maximas diuitias possidere, omnes hos iussit occidi, & bona inuasit. Horatius in supradicta Satyra refert de Vuidio quodam diuite à liberta occiso.

Vuidius quidam (non longa est fabula) diues,
Vt metiretur numos, ita sordidus, vt se,
Non vnquam seruo melius vestiret, adusque,
Supremum tempus ne se penuria victus
Opprimeret, metuebat: at hunc liberta securi,
Diuisit medium fortissima Tyndaridarum.

In Gallia Mōspessuli Sacerdos ad S. Firmianū valde diues, magis adhuc inhababat opibus, eaque de causa vno solo famulo contentus, famulam ad corradenda necessaria ablegauerat, verū famulus noctu fores Domini dormientis clanculum aperuit, & Dominū occidit, & ablatis pecunijs, quæ multæ erāt, aufugit. Sed huius generis obuia sunt plurima exempla, vnde illud Iuuenalis adhuc adtexam.

Pauca licet portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus gladium contumque timebis,
Et motæ ad Lunam trepidabis arundinis vmbra.
Cantabit vacuus coram latrone viator.
Prima serè vota, & cunctis notissima templis,

Diuites

*Diuitia vt crescant, vt opes, vt maxima toto
Nostra sit arca foro, sed nulla aconia bibuntur
Fistilibus, tunc illa time cum pocula sum es
Gemmata, & toto setimum ardebit in auro.*

M. Crassus autē cupiditate bellum contra Parthos aggressus, cæsus est, caput-
que auro repletum addito opprobrio: aurū sicuti, nunc satia te auro. Vnde Ere-
mita rogatus à milite quid esset faccusille, quem clausum vidit positum iuxta
ipsum? respondit esse mortem. Itaque miles dissoluto sacco quum aurum inesse
vidisset, atque hæc est quam quæro, inquit, non mors, sed abundantia, assumpto-
que eo cum alijs aliquot socijs, aufugit. Paulo post captus est, & suspensus, cogno-
uitque verè multis causam mortis esse pecunias. Crassus quum infinitas pec-
unias congersisset Cyro fuit prædæ, & comburendus inuocato Solonis nomi-
ne conseruari à Cyro iussus est. Antiochus Hannibali ostendit exercitum auro,
& argento splendidum, rogauitque, an ne talis exercitus sufficeret populo Ro-
mano? cui Hannibal respondit, ita certè, tamen si Romani auarissimi sint, cæsus
est enim exercitus, & Antiochus victus. Galli dum ponderado auro tempus te-
runt, omnes à Camillo dictatore ceduntur, sed & in prouerbiū celsit aurum
Tholofanum, & illud Verg. de Polydoro propter aurum occiso.

Aeneid. 3.

*Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?*

Porro dolendum est illud tempus congerendis perdi temporalibus diuitijs, ¹³
quod datum est habendis diuitijs æternis, qui posset animo suo æternam felici-
tatem acquirere, inauult caducum quid. At quantò præclarius philosophi deri-
dent diuites huius sæculi, & Aristophanes in Plutone factus poëta, iuculenter
rem ostendit. Et Plautus in Euclyone, & Epictetus in suis sententijs, iam verò
Anaximander, Cebes, & Crates Thebanus, Diogenes, Thales Milesius, Aristip-
pus Cyrenæicus, & plurimi alij etiam bona hæreditaria sua, vt virtutes addisce-
rent, reliquerunt, abiecerunt, conculcauerunt, & penitus improbauerunt. Haud
dubiè in confusionem eorum, qui nihil præter pecunias, & diuitias somniant,
qui illud occinunt.

*Quantum quisque sua nummorum possidet arca,
Tantum habet, & fidei, Et illud.
Ipse licet venias musis comitatus Homere,
Si nihil attuleris, ibis Homere foras.*

Luc. 6. e.

Et qui dicunt. Bene veneritis qui aliquid portaueritis. Et qui nesciunt illud
Christi: Date & dabitur vobis. Et vt Paulus etiam infert. Beatius est dare, quàm
accipere. Qui nolunt fratres de obseruantia paupertatem profiteri, quorum ex-
plo discere coguntur pauperes olim Apostolos sine pera ad prædicationem mis-
sos esse: & quos venerari debent propter sanctissimum vitæ institutum, præfer-
tim quia Christus dixit: Pauperes autē semper habebitis, me verò non semper.
Maximè autem sibi ipsis obsunt, vt qui diuitiarum cupiditate, etiam cum diuite
illo epulone in gehennam deurudi meretur, & quos Vergilius apud inferos con-
tinuis vexari pœnis prodidit, vbi canit.

Matth. 26.

Luc. 16.

Vendidit hic auro patriam, dominumque per antem,

Impo-

Imposuit. Fixit leges pretio, atque refixit.

Cæterum in hac vita diuites indocti sunt vt plurimum, & hi quales? an ne
aurei Boues, vel potius vt canit Alciatus, oues habentes pretiosas lanas.

*Tranat aquas residens pretioso in vellere Phryxus,
Et flauam intrepidus per mare scandit ouem,
Ecquid id est? vir sensu hebeti, sed diuite gaza,
Coniugis, aut serui quem regit arbitrium.*

Neque solùm plurimi verè diuites se regi ab alijs diuitiarum nomine patium-
tur, sed & nummi causa animam venalem habent, nec mirum si ideo ad inferos
detrudantur, vt auari, periuri, & impij, verum summo iure a finis comparantur,
vt hoc carmine patet.

*Septuies populos inter ditissimus omnes,
Arua senex nullus quæ magis ampla tenet:
Defraudans geniumque suum, mensasque paratas,
Nil præter betas, duraque rapa vorat.
Cui similem dicam hunc inopem quem copia reddi?
An ne Asino? sic est, in star hic eius habet.
Nanque asinus dorso pretiosa obsonia gestat,
Seque rubo aut dura carice miser alit.*

Quemadmodum auari ferè solent, qui quum maximè rerum copia abundant
minime ea vtuntur, quod in renibus natura quoque expressit, qui semper in-
tenti sunt generandæ pinguedini ipsis interea macilentis, & contabescentibus.
sed rectè D. Hieronymus dixit, quod omnis diues aut iniquus est, aut hæres ini-
qui: alius ita interpretatus est: omnis diues aut auarus, aut auari Hæres, iam ve-
rò tam deest auaro, quod habet, quàm quod non habet, & in copia cornu miserrim-
us est: Quamobrem vt recolligamus vela, diues qui non iuuat proximū suum,
verissimis his opprobrijs vexatur, vt dicatur canis Stygius, vel Cerberus, qui ni-
hil boni facit, & omnibus allatrat, omnesque offas deuorat: semper æquè fame-
licus: tum etiam asinus, non quali vectus est Christus, sed asinus Isis, asinus Cu-
manus, & asinus Rhealinus. Adhæc diues suis opibus infidens, quid est nisi dra-
co ille custos Phryxæi vellere, quem insopitum Ouidius vocat, qui in occulto in-
fidiatur, de quo sic Propheta. P. sal. 9: Sedet in insidijs cū diuitibus, in occultis vt
interficiat innocentem, oculi eius in pauperem respiciunt. Infidiatur in abscon-
dito quasi leo in spelunca sua; infidiatur vt rapiat pauperem, rapere pauperem
dum attrahit eum. Hic est draco ille Idoli Bel omnia comedens & bibens, quē
Daniël occidit infusa massa in os eius ex pice, adipe & pilis decoctis simul, qui-
bus acceptis diruptus est. Huius naturam habet draco ille ruber, cuius mentio
fit in Apocalypsi, qui cum pseudopropheta, & bestia iniicitur in lacum ignis ar-
dentis & sulphuris, sed canit Ouidius Metam. 7. pulchrè de Hesperio Dracone.

Epist. 96.

Matth. 7.

Psal. 9.

Dani. 14.

Apo. 20.

*Peruigilem superest herbis sopire draconem,
Qui erista, linguisque tribus præsignis, & vncis
Dentibus horrendus, custos erat arboris aureæ.
Huc postquam sparsit lethæi gramine succi,
Somnus in ignotos oculos vbi venit & auro,*

Hæres.

*Heros Aesonius potitur, spolioque superbus.
Muneris auctorem secum altera spolia portans,
Victor Ioleiacos tetigit cum coniuge portus.*

Hunc Pythonem serpentem Apollo interemit, & in facti memoriam Pythios ludos instituit.

*Instituit sacros celebri certamine ludos,
Pythia perdomita serpentis nomine dictos.*

Quid enim aliud significatur, quam quod Apollo agrestes homines, & solis diuitijs numisque accumulandis attentos perdomuit, & ad artes liberales pertraxit, neque minus de tauris igniuomis sentiendum est, quos Iason deuicit. Sunt nanque diuites huius mundi tanquam tauri igniuomi, ut suas pecunias defendant, & pro his armata manu, igni, ferroque bella gerant, hos tamen Iason superauit. Ecquid diuites sæculi cum securè agunt, ocysimè spoliantur, etiã à Deo adhuc non vocentur: pulchrum est itaque, ut meminerint versus Mærandri: qui ita interpretari possit.

Esto memor diues, ut iuues ipsos pauperes.

Quicumque diues hoc non facit, degenerat in caninam naturam, asininam, serpentinam, atque taurinam, qua quidem Metamorphosi monstrum fit horrendum, dignum meritò poenis inferni, ut qui aliorum misertus non est, misericordiam non consequatur cum diuite Epulone. Tot igitur modis diuites huius sæculi in semetipsos iniurij sunt: quippe animam, & corpus perdunt, nisi egenis succurrant, & opera misericordiae corporalis faciant. Neque illud præterea nouum est, quod diuitiarum talium hæredes ferè profligatissimi sunt, vel adhuc auariores, fraudulentioresque suis maioribus: vel omninò desperati decoctores rerum magno sudore, & vigilijs congestarum, ut Persius acutè ludit.

*—? Vn tu gaudere relictis?
Deest aliquid summa: minui mihi, sed tibi totum est.
Quicquid id est, vbi sit fuge querere, quod mihi quondam,
Legarat Stadius, neu dicta reponere paterna.
Fœnoris accedat merces. Hinc exime sumptus.
Quid reliquum est? reliquum? nunc nunc impensius vnge,
Vnge puer caules, mihi festa luce coquatur
Vrtica, & fissa fumosum sinciput aure.
Ut tuus iste nepos olim satur anseris extis,
Cum morosa vago singultiet inguine vena,
Patritiæ immerat vuluæ? Mihi trama figura,
Sit reliqua? ast illi tremat omento popa venter?*

*Psal. 38.
Cap. 4.*

Propheta dicit. Veruntamen in imagine pertransit homo, sed & frustra conturbatur. Thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea, & nunc quæ est expectatio mea nisi Dominus? & substantia mea apud te est. Ecclesiastes consideras, ait, reperi & aliam vanitatem sub sole, vnus est, & secundum non habet, non filium, non fratrem, & tamen laborare non cessat: nec fatiantur oculi eius diuitijs, nec recogitat, dicens: Cui laboro, & fraudo animam meam bonis? in hoc quoque vanitas,

nitias, & afflictio pessima. Sed & proximo capite subiungit. Auarus non impletur pecunia, & qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. Adde huc quod est capite sexto Eccles. Vix cui dedit Deus diuitias, & substantiam & honorem, nec quid deest animæ suæ ex omnib⁹ quæ desyderat, nec tribuit ei Deus potestatem, ut comedat ex eo, sed homo extraneus vorabit illud. Hoc vanitas, & magna miseria est. Ecclesiasticus astruit. Quid prodest stulto habere diuitias, quum sapientiam emere non possit? Præclare diuites fecerint, si nullis opibus parcendo curauerint filios suos, aut amicos, amicorumque liberos, nepotes, & pauperes imbuunt virtute, & litteris, quæ sunt instrumenta verarum diuitiarum. Rogatus Pythagoras, an cuperet esse diues? respondit, Quid? diuitias contemno, quæ liberalitate perduntur, & parcitate putrescunt. Themistocles filiam non diuitem quærebat maritum, sed qui sciret diuitijs vri. Thales Milesius docuit suos, quàm facillè viri docti possent ditescere coempto oleo quo tempore abundè prouenerat, reseruato quæ in annum proximum, quo defectum eius fore ex Astronomia cognouerat. Sed diuitias tales externas contempsit. Nunquid diuitum huius sæculi opibus fruuntur plerumque parasiti & scorta, qui nihil commoditatis habent? tot igitur modis in se iniurij sunt diuites huius sæculi, si auari fuerint. Quot autem modis in alios iniurij sint, quis enumerare queat? Illud D. Ambrosij addam, Pasce fame morientem, quisquis enim pascendo hominem seruare poteris, si non paueris fame occidisti: Sed qui in se malus est, quo modo erga suum proximum erit bonus? Præstat itaque ut diuites huius sæculi cogitent, quod nemo diues nascitur. Quisquis exit in lucem, ait Seneca Episto. 20. ad Lucill. iussus est lacte, & pane esse contentus. Itaque turpe est beatam vitam in auro, argento, & similibus collocare. tum quod Boetij ait. Sed si quod naturæ satis est indigentiam replere velis, nihil est, quod fortunæ affluentiam petas. Paucis enim minimisque natura contenta est, cuius satietatem si superfluis regere velis, aut iniucundum quod infuderis, aut noxium fiet. Non itaque diuitiæ improbantur, sed desyderant bonum dispensatorem, ne noceant, ne obruant suum possessorem, dum illarum vsum, finemque ignorat, aut non seruat. Denique illud addendum est, quod inuitabile omnibus instat fatum, ad quod si respexerint diuites sæculi, non superbi, non auari, sed benigni, & misericordes erunt. Memorare nouissima tua, & non peccabis in æternum, est præceptum ab Ecclesiastico. Obiter occurrit illud vulgare.

*O diues, diues, non omni tempore viues,
Da tua dum tua sunt, post mortem iam tua non sunt:
Quod longe pulcherrimo disticho Propertius sic cecinit.
Haud vllas portabis opes Acherontis ad vndas,
Nudus ad infernas stulte vehere rates.
Accommodari debet huc illud Boetij de Consolat. lib. 3.
Quamuis fluente diues auri gurgite,
Non expleturas cogat auarus opes,
Oneretque baccis colla rubri littoris,
Ruraque centeno scindat opima boue,
Nec cura mordax deserit superstitem,
Defunctumque leues non comitantur opes.*

*Cap. 5.
Cap. 6.
Eccle. 5.*

Cap. 70.

Ambro-

Ambrosius de Nabuchodonosor sic scripsit. Nescit natura diuites, quæ omnes pauperes generat: neque enim cum vestimentis nascimur, neque cum auro argentoque generamur, nudos fudit in lucem, egentes cibo, amictu, poculo, nudos recipit terra quos edidit. Nescit fines possessionum includere sepulchro cespes angustus, qui & pauperi abundat, & diuiti, & terra viuentis quæ non cepit affectum, iam diuitem capit. Idem in Examerio, audi, inquit, omnes nascimur nudi, & nudi morimur. Nulla distinctio inter cadauera mortuorum, nisi forte quia grauius fœtent corpora diuitem distenta luxuria. Sed etiam D. Augustinus de verbis Domini. Recole, ait, diues primordia tua, dic rogo quid attuleris? aut si dicere erubescis, audi Apostolum. Nihil intulimus, inquit, in hunc mundum, vti que quando nati sumus, sed nec auferre quid possumus, vti que quum de mundo exhibimus. Nihil attulisti, nihil auferes, quid te contra pauperem inflat? Certe quando aliquo casu aliqua sepulchra franguntur, ossa diuitem non agnoscuntur. Proinde D. Gregorius Moralium. 18. sic statuit: Diuitiarum modus est, primo habere quod necesse est. Diues quum dormierit, nihil secum auferet, res suas cum moritur secum auferit, qui cum venerit, eas petenti contulit, nam terrena omnia quæ seruando amittimus, largiendo seruamus. Patrimonium nostrum retentum perditur, erogatum manet. Diu enim cum rebus nostris durare non possumus: quia nos aut illas, aut illas nos viuentes, quasi deserunt pereundo. Agendum est ergo nobis, vt res absolute perituras in non pereuntem cogamus transire mercedem, culpam autem rerum nobiscum ducimus, quamuis hæc omnia, pro quibus perpetrata sunt, relinquamus, alterum commodum consequenter etiam diuites ex meditatione mortis, quod morbo, qui ipsis familiarissimus est, liberabuntur, nimirum superbia, vnde D. Augustinus sermone 29. sic scribit. Morbus diuitiarum est superbia. Nam grandis animus est, qui inter diuitias isto morbo non tenatur, maior animus diuitias suas vincens contemnendo. Magnus est ergo diues qui non se ideò magnum putat, quia diues est, superbus qui & egenus est, in carne crepat, in corde mendicat, inflatus est, non plenus, vnde paulò post ait: Difficile est, vt non sit superbus qui diues est. Tolle superbiam, diuitiæ non nocebunt, nunc verò si quis mortis rationem, & terrorem consideret, & de hac philosophetur, haud dubiè ponet superbiam suam, præsertim quum statutum sit omnibus hominibus semel mori: & dictum sit: Vigilate, quia nescitis quæ hora Dominus veniet. Ideò & vos estote parati, quia quæ hora non putatis, filius hominis veniet. Adde quod amarissima mors est in diuitijs suis pacem habentibus: & qui minus deliciarum, diuitiarumque nouit, minus metuit mortem. Sed hæc in genere sint dicta, quibus diuites admonuisse placuit, vt habeant, tanquam non habeant, & dent distribuantque in vsus necessarios superflua: subministrent, & largiantur Ecclesiæ, quæ ad illam pertinent, de primitijs, decimis, oblationibus, & alijs donis: illam honorent quantum possunt: tum nosocomijs, & zenodochijs succurrant. Inde viduis, & pupillis, postea pauperibus, & infirmis, atque peregrinis: se, suos, atque cognatos omni genere virtutis exerceant, conferant in vsum Reipubl. Scholarum, atque ædium pietatis benignè. Hinc enim nunquam interituram laudem apud homines, & peccatorum remissionem apud Deam consequentur. Reliquum est autem, vt parum attingamus eos, qui

Heb. 4.
Matt. 24.
Eccle. 1.

18

19

qui diuersis artibus diuitias congefferunt, & congerunt. Hi autem omnia sciant illud dictum Christi: Facilius est Camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum cælorum. Rursum illud. Filioli, quam difficile est confidentes in pecunijs in regnum Dei introire, sunt namque tales diuitiæ spinæ, quæ non patiuntur semen in terram iactum suum accipere incrementum, adhuc sunt bona Mammonæ. Iam verò nemo potest Deo seruire, & Mammonæ. Propter hoc dico vobis ne sitis solliciti animæ vestræ, quid comedatis, quid bibatis, neque corpori vestro, quid induatis, nunquid anima pluris est nutrimento? & corpus pluris indumento? respicite volatilia cæli, quæ non seminant, non metunt, non colligunt in apothecas, & pater vester cælestis nutrit illa, non hæc dico, quod diuitias sæculi improbec, sed quod si desunt, non velim eas, per opera mala in mundo quærri, si adfuerint, vt per bona opera seruetur in celo. Animus christianus, & virilem, nec debet, si accedant, extollere: nec debent frangere si recedant. Verè namque sunt diuitiæ, contemnere diuitias sæculi. Diuites itaque discant non in facultatibus crimen, aut laudem haberi, sed in his, qui vt nesciunt, aut sciunt. Nam diuitiæ vt impedimenta sunt improbis: ita bonis sunt adiumenta virtutis: Quid verò prodest arca plena bonis, si inanis est conscientia. Bona vis habere, & tu bonus esse non vis? erubescere debes, & potes de bonis tuis. Si domus plena bonis te malum habeat Dominum: quid alicui prodest id, quod habet, quando eum qui omnia dedit, non habet: & quando propter id, quod habet, in gehennam præcipitatur. Omitto varia mala, quæ in hac vita ex diuitiarum cupiditate nascuntur, vt sunt mordaces curæ, perturbationes, mœrores, formidines, insana gaudia, discordiæ, lites, bella, insidiæ, iracundia, inimicitia, fallaciæ, adulatio, fraus, furtum, rapina, perfidia, superbia, ambitio, inuidencia, nequitia, luxuria, petulantia, impudentia, impudicitia, fornicationes, adulteria, incesta, & contra naturam vtriusque sexus tot stupra, atque immunditiæ, quas turpe est dicere. Sacilegia, Hereses, blasphemias, periuria, oppressiones innocentium, calumnia, circumuentiones, prauaricationes, falsa testimonia, iniqua iudicia, violentiæ, latrocinia, & quicquid talium malorum nunc in mentem non venit, & à quibus animus meminisse abhorret, & tamen vita hominum de istis non recedit. Quamobrem melius dixi esse contemnere diuitias, quam propter has in tam varia mala incurrere. Sic Seneca rectè scripsit. Is maximè diuitijs fruatur, qui minimè diuitijs indiget: nemo autem sollicito bono fruatur, aliquid intendit adijcere, & dum de incremento cogitat, oblitus est de fructu. Vtile quidem & aureum consilium Horatius dedit, vbi sic canit.

Quæritur argentum, puerisque beata creandis
Vxor, & incultæ pacantur vomere silua,
Quod satis est cui contingit, nil amplius optet.
Non domus & fundus, non aris aceruus, & atria
Aegrotò Domini deduxit corpore febres,
Non animo curas, valeat possessor oportet,
Si comportatis rebus bene cogitat vti.

Et illud in Odis.

Latius regnes auidum domando

I

Spiritus,

*Spiritum, quam si Libyam remotis
Gadibus iungas, & vterque Pœnus
Seruiat vni.*

Illi igitur, qui varijs, & haud honestis artibus diuitias congesserunt, elæmofynis peccata redimant, cupiditatem malorum radicem extirpent liberalitate erga ecclesiam Christi, ac huius pauperes, discantque quærere regnum Dei, & iustitiam eius, vt cætera abundè adijciantur.

*Remissiuè iuxta ordinem librorum
veteris & noui Testamenti.*

Genes.	13.b.	Pfalm.	9.c.	5.a.c.
	30.d.		35.a.	6.
	36.a.		36.a.c.	10.b.c.d.
Exodi.	30.b.		38.b.	11.b.
Numeri.	2.c.		40.a.	13.a.
	3.b.		48.a.b.	14.a.
Deuter.	15.a.		61.c.	25.a.
Iosue.	22.b.		118.b.	26.a.
Ruth.	3.b.	Prouerb.	3.b.	29.b.
1.Reg.	2.b.		8.b.	30.b.
	17.c.		10.a.	31.a.b.
2.Reg.	12.a.		11.a.d.	44.a.
	19.f.		13.a.	5.c.
3.Reg.	3.b.		14.c.	30.b.
	10.a.		15.d.	33.b.
4.Reg.	5.a.		17.c.	53.c.
1.Paralip.	29.c.		18.d.	58.b.
2.Paralip.	1.c.		19.a.	5.g.
	9.f.		21.a.d.	9.g.
	17.a.		22.b.	27.f.
	18.a.		23.a.	11.a.
	32.f.		28.a.c.	13.a.
Tobia.	4.b.		30.a.	12.c.
	12.b.		31.d.	6.a.
Judith.	15.c.	Eccle.	4.b.	6.c.
	18.a.		5.b.c.	11.a.
Hester.	1.a.		7.b.	14.c.
Iob.	5.b.d.		9.c.	7.
	12.a.		10.b.	5.g.
	20.b.	Sapient.	5.b.	6.c.
	21.a.c.		7.a.	13.c.
	27.d.		8.a.	19.c.
	31.b.c.		Eccle. 4.a.	27.d.
				Mar.

Marci.	4.b.		21.a.	1. Timoth.	6.b.d.
	10.b.c.	Act.	2.g.	Heb.	11.e.
	12.d.	Roma.	2.a.		13.a.
Lucæ.	1.c.		9.e.	Iacobi.	1.b.
	3.b.		10.c.		2.a.
	6.d.e.		11.d.		5.a.
	8.b.	1. Corin.	1.a.	1. Iohan.	3.d.
	11.d.e.		4.b.	Apoca.	2.c.
	12.c.d.	2. Corinth.	8.b.		3.c.
	14.c.	Ephes.	1.b.		6.d.
	16.a.c.		2.a.b.		13.d.
	18.c.		3.b.d.		18.b.c.
	19.a.	Coloff.	2.a.		

Secunda Admonitio ad Pauperes.

Summæ.

- 1 Quod pauperum cura, & admonitio, non est negligenda.
- 2 Distinctiones pauperum sunt faciendæ, vt constet quid singulis debeatur.
- 3 De pauperibus spiritu, & quod hi verè beati sunt.
- 4 Qui mala voluntate pauperes sunt, plurimum ladunt cõmunem societatem defraudando, & mentiendo.
- 5 Pauperes mala voluntate verè sunt mendici, & reijciendi, & puniendi.
- 6 De pauperibus ex coacta necessitate: horum varietate, & quanta ipsis sit felicitas, si contenti sua paupertate nouerint vi.
- 7 Paupertas ex coacta necessitate veros amicos demonstrat.
- 8 Paupertas quæ est ex coacta necessitate, plurimum prodest tuendæ valetudini.
- 9 Paupertas prædicta fortunæ telis minimè exposita est, itaque hæc paupertas plurimùm commendatur.
- 10 Paupertas ex coacta necessitate, sentiens defectum, quomodo ferenda.
- 11 Pauperibus verè mendicis opitulandum est.
- 12 Pauperes verè mendici, etiam hominibus exosi, in Deum curam suam iactent, nec desituentur.
- 13 Horum pauperum est fideliter Deum orare, pro sancta Ecclesia, & Christi fidelibus.

VENIT in mentem Epigramma Palladis valdè elegans, quod tale est interpretatum. Fugite diuites impudentes, habitantes domos tyrannorum, odio habentes paupertatem matrem modestiæ.

Quandoquidem de diuitibus quantum res præsens tulit differimus, admonendo eos, vt piè, sanctè, & sobriè viuant: tempus est ad pauperes transire, vt quorum maximè memores esse debemus. Aristoteles dicit in omni ciuitate esse tres species hominum, scilicet diuites, pauperes, & mediocres, inter

quos optimi sunt mediocres: quia medium duorum extremorum est semper optimum. Quamobrem haud disputandum est de mediocribus, ut qui cognitis suis extremis, quo modo se regant, facile intelligent. Sed de pauperibus pauca tractanda veniunt, non propter verè pauperes, de quibus satis superque in sacris literis definitum est, sed propter ptochoplusios, hoc est, paupertate diuites, qui se pauperes simulant, quum interea nullum defectum patiantur, imò qui sola mendicitate sunt diuites: nimirum eo nomine quod mendicant, quanquam honesto labore se possent sustentare, malunt tamen mendicare. Quamobrem diuersa pauperum species occurrunt, de quibus ut aperte nec confusè agamus, opus est distinctione. Egeni quoque à pauperibus differunt. Nam illi vitæ necessaria non habent, & omni ferè subsidio cæstituantur, vnde necessaria acquirere possent. Pauperes verò sunt, quibus paucum æs est, qui tamen ferè necessaria habeant, carent tamen opibus, & multa adhuc desiderant, non ut viuant, sed ut honestè viuant. Et tales rursus pauperes sunt alij ex coacta necessitate: & alij ex voluntate. Sed & hi etiam pauperes sunt voluntate bona: vel mala. Illi pauperes spiritu vocantur, tam in rerum copia humiliter, ac benignè se gerunt erga proximum suum, ac si pauperimi vnà essent, & quod habent, possident tanquam non habeant, idque faciunt amore Christi: Rursus in rerum inopia infracto animo omnia incommoda superant, & quum egere videantur, abundant: Credenti enim totus mūdus est, ut D. Hieronymus dicit, diuitiarum, avarus etiam obulo indiget, vnde D. Paulus sic scripsit Corinthijs. In omnibus tribulationem patimur, sed nō angustiatur: a poro ueni, hoc est, summis difficultatibus circumuenimur, sed non destituimur: persecutionem patimur, sed non derelinquimur: humiliamur, sed non confundimur: deijcitur, sed non perimus: semper mortificationem Domini nostri Iesu in corpore nostro circumferentes, ut & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris. Et rursus ad Philipenses, ita præscripsit. Non quasi propter penuriam dico: ego enim didici, in quibus sum, sufficiens esse, scio & humiliari, scio & abundare: vbique & in omnibus institutus sum, & satiari, & esurire, & abundare, & penuriam pati: omnia possum in eo, qui me confortat. Tales sunt pauperes, de quibus Christus loquutus est: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Hæc paupertas iuxta D. Thomam confert septem bona, ut puta, peccatorum recognitionem, virtutum conseruationem: cordis quietem, desiderij impletionem, spiritualium bonorum dulcedinem, meritum exaltationem, & cælestem hæreditatem. Hanc profitentur boni Christiani, & inter hos ad Apostolicum exemplum, ac sanctum institutum fratres spontaneam paupertatem vouentes amore Christi. Quâob causam Reuerendi fratres de obseruatiâ omni laude, & honore digni sunt, & tādē etiâ coronâdi præmio æternæ vitæ beatæ, quæ in hoc sæculo docet ipiritu, verbo, & opere, quo modo in sancta paupertate Deo possim⁹ viuere, nā certè Deo seruire, sic verè est regnare, & triūphare. Mūdani autē homines cæci sunt animo, & vera bona nō intelligūt, vnde nō est mirum, si nō sicut debēt, & par est ac æquum, venerabiles fratres amore, & honore prosequantur. Caterum qui talem pauperem despicit, exprobrat factori eius, ut dicitur Proverbiorū, 17. & de tali paupere, propheta ratiocinatur.

Quoniam

Proh. 17.
Psal. 9.

Quoniam non in finem erit obliuio pauperis, & patientia pauperum non peribit in finem. Sic D. Ambrosius dicit. Esto pauper spiritu, & eris Diues qualicunque censu. Quia non in abundantia diuitiarum vita hominis est, sed in virtute & fide, istæ te diuitiæ verum diuitiæ faciunt, si sis in Deum diues, sed & Io. Chrysostomus sic habet. Paupertas est manu ductrix quædam in via, quæ ducit ad cælum, vnctio athletica, exercitatio quædam magna, & admirabilis, portus tranquillus. Nihil opulentiùs eo qui paupertatem spontè delegit, & cum alacritate suscipit. Leo Papa serm. 4. de quadagesima in hunc modum sensit. Semper diues est Christiana paupertas, nec pauet in isto mundo indigentia laborare: cui donatum est in omnium Domino omnia possidere. Operantibus ergo quæ bona sunt, non omnino metuendum ne eis desit facultas operandi: quum & in duobus minutis Euangelicæ illius viduæ sit laudata deuotio: & pro calice aquæ frigida præmiū habeat gratuita largitio: ex affectibus enim piorum benignitatis mensura taxatur, & nunquam eum miserandi efficaciam deserit, in quo misericordia ipsa non deficit. Adde his verb. S. Bernardi. Vis obtinere, inquit, cælum, paupertatis vtilitatem complectere, & tuum erit. Paupertas enim virtus non putatur, sed paupertatis amor. Regnum denique cælorum est pauperū. Beatus qui post illa non abiit, quæ possessa onerant, amata inquinant, amissa cruciant. Gentilis quoque Seneca hoc facile vidit. Magne, ait, diuitiæ sunt lege naturæ composita paupertas. Et alibi idem: Non sibi foelix pauper erit, nisi foelices cecidisse viderit. Honestas res est lata paupertas: illa verò non est paupertas, si lata est. Qui cū paupertate bene conuenit, diues est: Non qui parum habet, sed qui plus capit, pauper erit. Hoc si ipse Seneca obseruasset, non fuisset à Nerone occisus. Quin etiam verum est illud eiusdem auctoris. Multis ad philosophandum oblitere diuitiæ: paupertas autē expedita & secura est via. Aut ergo pauper sis aut pauperi similis, si animò vacare vis, si philosophari: Nam si, ut est in Euangelio, vis Christum sequi, vade, vende tua & da pauperibus. Aude igitur hospes opes contemnere, & te quoque fingere dignum Deo. Non alius Deo dignus est, quàm qui opes contempserit. Quare possessione non interdico, sed efficere volo, ut illam trepidè possideas, quod vno consequeris modo, si te etiam sine illis victurum beatè persuaseris tibi: si illas tanquam exituras semper aspexeris: imò si illas viliores longe virtute cæsueris. * Apostoli omnia reliquerunt, & sequuti sunt Christum: sed hos pauperes certò scio non egere mea admonitione: quare me ad illos pauperes conuerto, qui paupertatem sequuntur vel profitentur voluntate mala. Hi enim id faciunt ad defraudandos alios, vel ad emendicandum nūmum, lautiores quæ cibum, vel simile: aut etiam ut rebus suis parcāt: & horum nonnulli re ipsa sunt ptochoplusij, alij ptochologi, & hi ferè omnes misoponi, id est, laboris inimici. Haud ineptè dicuntur Latinis mendici: quoniam mentiuntur edacitatis causa: ostiatiam oberrant, victum deesse queruntur, ædes incensas, naufragia, morbos, belli iniurias, rerum depreðationem, & similia comminiscuntur. Quum verò validas ad laborandum manus, robustos ad ambienda ostia, oberandasque plateas, & triuia pedes, firmos ad edendum dentes, vacuos & amplos ad bibendum stomachos habeant, & firmissima obtineant præsidia victus & amictus: tamen non erubescunt stipem petere, ostia pulsa.

diuitijs merito anteponeit, & feliciter vixit, in summo honore apud optimos semper habitus. Si huius chartas excuterem, pluribus hanc materiam forsitan non, citra lectoris fastidium tractarem. Lycurgus Lacedæmoniorum legislator, & Pythagoras, relictis amplis opibus, amicis, & patria, vt verè philosopharentur tenui fortuna fuisse contenti. Huius generis exempla plurima suppeditat Religio Christiana; inter quæ patres Heremum sequentes occurrunt, & D. Thomas Aquinas illustri familia natus magnas diuitias spreuit, se dedit vitæ monasticæ: & Reges aliquot talem sequuti sunt paupertatem: vt quæ non solum ad philosophandum, sed ad beatam vitam consequendam est expedita: vnde D. Augustinus super Psalm. 76. sic scripsit. Omnis philosophiæ magistra nobis est inopia. Non ita laudamus Ioseph, quum frumentum distribuere: sicut quum carcerem habitabat. Plautus in ergastulo suas comædias scripsit. Terentius homo pauperrimus nutritus à Romanis vt sufficientia haberet, comædias conscripsit elegantissimas. Alterum verò commodum talis paupertas præstat: nimirum vt quæ tempore diuitiarum nemo cognoscit, ea in paupertate quis optime discat, nam

*Tempore felici multi munerantur amici,
Tempora dum fuerint nubila, solus eris.*

Itaque rectè: Amicus, ait ille, certus in re incerta cernitur. Paupertas enim veros amicos retinebit, refutabit falsos. Discedet qui non te sed tua sequebatur, qui pecuniæ causa mentiri solet, in honorem non amplius mentietur.

*Scilicet vt fuluum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sic duro est experiunda fides.*

Quare ob hoc etiam vnum talis amanda est paupertas, quod ostendit à quibus quis ametur, & quo nomine. Porrò talis paupertas non parum facit ad bonam valetudinem. Non enim cibo potuque obruitur natura, nec deest quantum vili aluo sufficit. Quamobrem videmus tales pauperes minus morbis laborare, & in talium ædibus Podagra, Chiragra, similesque tyrannici morbilocum non inueniunt, iuxta apologiam Araneæ & Podagræ. Qua de causa video apud plurimas Resp. paupertatem priuatam, & publicas diuitias in summo fuisse honore: Id verò censoribus non parum erat curæ, vt sumptus annui constarent familiarum, ne luxuriarent. Quamdiu tale paupertatis studium fuit, resp. publicæ stabant felices, vt tempore Bruti primi, Valerij Publicolæ, Curiij Fabrij, Cincinatti, Aelij Tuberonis, ciues erant sani, & milites strenui. Eo tandem ablato status Reip. concidit & sicut prius non opus erat medicis: ita postea coacti sunt vti medicis, sicut hoc Plinius docet, vnde Lucanus eleganter

*O prodiga rerum,
Luxuries, nunquã paruo contenta parati,
Et quasitorum pelago terraque ciborum,
Ambitiosa fames, & lauta gloria mensæ.
Discite quàm paruo liceat producere vitam,
Et quantum natura petat.*

Pro-

Profecto vt natura primò lac, ita postea panem & aquam desiderat. nemo ad hæc pauper est. Intra quæ quisquis desiderium suum claudit, cum ipso Ioue de felicitate contendit: sic enim si ad naturam quis velit viuere, nunquã erit pauper: si ad opinioniones hominum, pauper quidè. Sed & hæc paupertas iuxta hominum opiniones nullis diuitiarum limitibus circumscribi potest. Quare ad opiniones hominum nemo quoque erit diues. Crassus negabat diuitem videri, qui suis sumptibus legionem populi Romani alere non posset per annum. Sed & posteriores longè maiores habere diuitias, quàm Crassi tum erant. Habet præterea talis paupertas illud commodi, quod fortuna non potest nocere. Vnde Seneca. Ne imparatos, inquit, nos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus, si experti fuerimus, quàm non sit graue pauperes esse, ad paupertatem spontè descendere, præoccupare est tela fortunæ, redigat se aliquis ad parua, minus ex his cadat. Inest paupertati securitas, sine qua nihil iucundum est. Ineffabile est enim bonum nulli obstare, humi iacentem securas capere dapes. Scelera non intrant casas: tutusque cibus angusta mensa capitur. venenum in auro bibitur: expertus loquor. Nam rebus paruis alta præstatur quies: & secunda mēbra duro thoro quiescunt. *Non capit vnquam magnos motus humilis tecti plebeia domus.* & in Tragedia illud exauditur. *Bene paupertas humili contenta tecto latet. Quatiunt altas sæpe procella, aut euerit fortuna domos.*

*Cespes Tyrio mollior ostro
Solet impavidos ducere somnos.
Aurea rumpunt tecta quietem,
Vigilesque trahit purpura noctes. & ibidem
Pectora pauper securas gerit.*

Quare talis paupertas non est improbanda: nimirum aurea est, de qua Isocrates ad Demonicum scripsit. Magis expete iustam paupertatem, quàm diuitias iniustas. Melius est enim iusto modicum, super diuitias peccatorum multas. Et Prouerbiorum 15. legitur. Melius est parum cum timore Domini, quàm thesauri magni, & insatiabiles. Et paulò post. Melius est parum cum iustitia, quàm multi fructus cum iniquitate. Et rursus. Melior est pauper iustus, quàm vir mendax. Et certè ex sententia Menandri, tenuiter viuere longè præstantius est, quàm splendide iniuste. Hi verò pauperes felicius diuitibus viuunt, vt rectè Ouidius docet.

*Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit, & intra
Fortunam debet quisque manere suam.*

Huc adde illud distichon morale Catonis, si placet.

*Quod nimium est fugito, paruo gaudere memento.
Tuta magis puppis modico quæ flumine fertur.*

Reliquum est, vt de illa paupertate dicamus, quæ ex coacta necessitate propter morbos iniuriæque temporis non potest habere sufficientia ad victum, & amictum, sed petere debet, imò etiam mendicare sæpe propter hominum duritiam, & malignitatem. Fateor hos pauperes esse miseros, vt pote omni misericordia dignos, eleemosynis fouendos, & hospitalitate, & eis, quæ sunt opera misericordie. Plautus in Com. de duobus captiuis dicit: Quod miser homo est, qui ipse

L 5 sibi

delendy fortuna illud non.

Psal. 76.

Cicero in
Paradoxi:Psal. 37.
Prouer. 15.
Prouer. 16.

sibi quod edit quærat, & id ægrè inuenit. Sed ille miserior, qui ægrè quærat, & nihil inuenit, ille miserimus, qui cum esse cupit, quod edat non habet, quare mirandum non est, si mendicent, ut suarum miseriarum aliquod leuamen perferant. Sæpe nanque his non pauca pars consolationis videtur, si tantummodo in sinum & auribus proximi deponere queant querelas suæ miseriarum. Talis fuit mendicus Lazarus ille Euangelicus, qui plenus vlceribus iacebat ad ianuam diuitis, cupiens saturari de micis, quæ cadebant de mensa diuitis, sed nemo dabat illi: tamen canes lingebant vlcera. Tandem mortuus portatus est ab angelis in sinum Abrahamæ, vbi consolatur. Sed & cæcus sedebat sæcus viam mendicans, & clamans, fili Dauid miserere mei, & Christus misertus est eius, & sanauit illum, atqui cæcus etiam iam visu recepto sequutus est eum in via. Sed & propheta Dauid: Ego autem, inquit, mendicus sum & pauper, & Dominus est sollicitus mei. *Animaduertimus facillè tales mendicos esse Deo curæ, & illos non esse negligendos. Nam & propheta detestatur hos, qui non amant tales mendicos. Et persequutus est, ait, hominem inopem, & mendicum, & compunctum corde mortificare. De his mendicis, non debet intelligi locus Moyſis, dicentis mendicus non sit inter vos, sic inuicem succurrite, ut nemo de semine vestro opprimatur inopia, aut mendicare cogatur, sicque ad idololatriam declinet. Nam semper tales pauperes erunt in Ecclesia: sicut in pulchro orto omnium generis flores succrescunt, & quæ ex tritico degenerant in hordeum, vel farraginem, grana non sunt minoris vsus, quam triticum ipsum: ita in Ecclesia quoque Dei pauperes & mendici existunt. Vnde D. Chrysostomus 1. Corinth. duodecimi cap. homilia tricesima pulchrè rem hanc exposuit: eò recurra, qui latiore explanationem desiderat. Mendici ipsi, inquit, iuxta vsum Ecclesiæ templorum foribus admoti pulcherrimū quendam, & ornamentum maximum præstât, ut his siue plenitudo Ecclesiæ perfecta esse non possit. Vnde apud Phocylidem quoque legitur. Nunquam perniciosam paupertatem, hoc est, mendicatem corrumpentem animum, sustineas viro obijcere, est enim donum existentium beatorum semper. *Hi verò pauperes quanto magis ab hominibus improbantur: tanto animum suum erectiorem ad Deum habeant, qui dat escam omni carni, & pullis coruorum inuocantibus eum: nam etiam proximo suo pauper talis odiosus est: amici verò diuitum multi: sed tanto rursus Deo gratior est, si in Deo confidit, & in eo sperat. Et si propter inopiam non delinquat. nam multi propter inopiam deliquerunt, & qui quærat locupletari, auertit oculum suum. Norint quoque, & considerent, quod non sine permissu Dei omnipotentis in mendicitate sinuntur, & ad correctionem vitæ suæ, & ad aliorum eruditionem. Vnde D. Gregorius in Homilia Euangelij, Homo quidam erat diues: quum, ait, quosdam pauperes aliqua reprehensibilia perpetrare conspiceret, nolite despiciere, quia fortasse quos superfluitas tenuissimæ prauitatis inquinat, caminus paupertatis curat. Quare etiam his, quos paupertatis caminus excoquit, & purgat, offerenda est consolatio: contra illis inferendus est timor, quos consolatio temporalis gloriæ extollit, alij verò dum hos pauperes intuentur, immensas vtique Deo debent reddere gratias, quod ipsi meliore sunt (vt ita fingunt) conditione, & integriore valetudine nati, & constituti. Nec sine causa Ecclesiasticus enuntiauit, Memento paupertatis

peratis in tempore abundantia, & necessitatem paupertatis in die diuitiarum. Neque hoc Catonem latuit, qui sic cecinit.

*Cum tibi displiceat rerum fortuna tuarum,
Alierius spectata, quo sis discrimine prior.*

Profecto, haud malè est scilicet, quem cautum aliena pericula reddunt. Quocirca mendici non sunt reiiciendi, sed benignè & humaniter tractandi, fouendi, & protegendi. Nam quæ nunc illorum est conditio, posita est diuitibus, & sanis ad exemplum humanæ imbecillitatis, & diuinæ potentia, ac misericordia. Quod nunc sunt illi, potest fieri quibus ex maximis.

Si fortuna volet fies è Rhetore consul:

Si volet hæc eadem fies de consule Rhetor.

Neque verò nouum est Dionysium Sicilia tyrannum è regno deiectum ad mendicatem peruenisse: contra ex seruili habitu Seruius Tullius euectus est in regium fastigium. Sed hæc ad mutabilitatem fortunæ pertinent, quæ nos commonefacere debet, quod non despiciamus pauperes. Hoc mihi videtur voluisse etiam oraculum Apollinis significare, quo iusi sunt Lacedæmonij contra Messenios pugnaturi ab Atheniensibus ducem belli petere. Hi enim cognito responso in contemptum Spartanorum Tyrtæum poetam claudum pede, & mendicum misere, qui ter fusus eò vsque desperationis Spartanos adduxit, ut ad supplementum exercitus seruos suos manumitterent, hisque interfectorum matrimonia pollicerentur, ut non numero tantum amissorum ciuium, sed & dignitate succederent. Sed reges Lacedæmoniorum ne contra fortunam pugnando maiora detrimenta ciuitati infunderent, reducere exercitum voluerunt, ni interuenisset Tyrtæus, qui composita carmina exercitui pro concione recitauit, tantoque ardore ad virtutem & bellum inflammauit, ut victoriam à Messenijs retulerint. Non itaque mendici sunt spernendi, neque opprimendi, sed referuandi suo honori, & loco, atque operibus misericordia refocillandi. *Interea ipsorum est omnibus viribus, animoque orare Deum pro fidelibus, & quantum possunt ipsam Ecclesiam Christi venerari, imò si fieri potest, pietatis exemplum diuitibus præstent. Hoc si fecerint & sibi & Reipub. Christianæ emolumentum, atque honestatem attulerint debitam. Semper verò in pectore illud dictum Euangelicum gestent: Beati pauperes, quia vestrum est regnum cælorum. Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini: Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Non enim sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.

Remissimè iuxta ordinem librorum veteris & noui Testamenti.

Genel.	41.g.	Ruth.	3.b.		29.e.
Leuit.	19.b.	Tobia.	4.d.	Psalm.	9.d.
	25.f.	Hester.	9.e.		21.f.
Deut.	15.b.	Iob.	5.d.		36.c.
					68.g.

	68.g.		11.b.	Marci.	10.c.
	71.a.		13.c.d.		14.a.
	78.b.		18.	Luc.	6.c.d.
	111.b.		22.d.		7.d.
	131.c.	Esaiz.	10.a.		14.c.
	139.c.		11.a.		16.a.c.
Prouerb.	3.c.		14.g.		18.d.
	6.b.		25.		19.b.
	10.c.		29.f.		21.a.
	12.b.		41.c.d.	Ioan.	9.b.
	15.c.		48.b.		12.b.
	16.a.		49.d.	Roma.	15.f.
	19.a.	Amos.	4.a.	1. Corinth.	1.d.
	22.a.		5.d.		13.b.
	28.a.b.	Zacha.	11.b.	2. Corinth.	8.a.
	29.a.	Matth.	5.a.	Iacobi.	1.b.
	30.b.		15.a.		2.a.
Eccle.	4.a.		19.c.	Apocalyp.	2.b.
	8.		26.a.		13.a.
	10.d.				

Tertia Admonitio ad artifices, & operarios.

Summa.

- 1 *Varia species operarium distinguuntur.*
- 2 *Homo natus est ad opera, & laborandum, quare ab eo abhorreere non debet.*
- 3 *A teneris in opificijs sunt instituendi, vt tempore necessitatis sibi victum inueniant, fugiant artes vitatas.*
- 4 *Sit laborantium intentio bona.*
- 5 *Operarij debent esse fideles in omni suo opere.*
- 6 *Operarij qui operam alijs elocauerunt non tempus vllum prætermittant præstandæ diligentia promissæ.*
- 7 *Operarij diebus Dominicis, & festis ab Ecclesia indictis, ab operibus cessabunt, & Ecclesias frequentabunt, potius quam in foro, trivio, campis oberrent, vel tabernacula frequentent.*
- 8 *Artes vitatæ curiose potius, quam vitales, & vana, non sunt exercendæ.*
- 9 *Qui robusti sunt non debent mendicare, sed laborare, nisi qui spiritualibus vacent, & egere incipiunt, propter defectum hominum suppedstantium illis necessaria.*
- 10 *Improbantur illi qui fratribus mendicantibus elemosinas negant.*

Opificium

- 1 *Opificium est venerari Ecclesiasticos, & religiosos viros, etiamsi panem, vt mendici, petant.*
- 2 *Opifices etiamsi non statim operibus, laboribus, vel artificio suo ditescant, non tamen debent ideo desperare, sed longè alacrius intendere labores.*
- 3 *Opifices, & operarij, non debent esse contenti scientia artis, vel industria laborum, sed debent exercere, & sedulo laborare.*
- 4 *Opifices, & operarij debent cauere omnes imposturas ne fallant, vel mendacio, vel laboris defectu alios.*

1 * **A**rtificium & operariorum multæ sunt species. Nam artifices, & operarij sunt, & dicuntur nautæ, aurigæ, laniones, falsamentarij, fabri cuiuscunque generis, caligarij, calcearij, vestiarij, sutores, factores, œnopolæ, pharmacopolæ, focorum scoparij, secessuum repurgatorij. Et quid amplius dicam, scurræ, ficti moriones, scorta, lenones atque meretrices. At nostrum institutum in hoc capite est dirigere ad illos tantum operarios, & artifices, qui iustis legibus suam pro republica impendunt operam, danantes scurrarum, lenonum, meretricum, & huiusmodi perditorum hominum operam, & artificium.

2 * Vt autem possit intelligi quo pacto huiusmodi artifices, & operarij se gereere debent. Hoc in primis considerandum est, iuxta verbum, hominè esse natum ad laborem, haud secus, atque auis nata est ad volandum. Nam sicut auis si in nido semper ociosa iaceret, fame periret, sed cogitur volatu sibi quærere cibum, Item & homo, si semper ociosus domi maneret, aut iners sterneret, nec operari vel laborare vellet, dignus sane esset qui fame periret: Nam qui non laborat, inquit Paulus, nec manducet: Sed cogitur ad quærendum conuenientem sibi victum, & vt laboret, ac opificium aliquod agat, vnde se & suos alere possit: dicente Domino primo parenti: In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Hinc videmus quod veri, atque diligentes operarij, summo diluculo surgunt, quatenus vt se, & familiam vtcumque sustentare possint. Nam quemadmodum Dauid propheta ait: Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit.

3 * Quum ergo vnusquisque iure naturæ edoctus, videat sine opificio vel arte aliqua se non posse viuere (de popularibus loquor, non de principibus, nobilibus, & alijs, qui è relictis redditibus viuunt) debet in iuuentute opificium, artem vel disciplinam aliquam addiscere, qua possit victum sibi honestè comparare. Sunt autem artes, & disciplinæ iure diuino, & humano prohibitæ: sunt & honestæ ac licitæ. Ex prioribus non licet cibum cibi acquirere, vt sunt magicæ artes, lenocinium, meretricium, vsura, Simonia, Hæresis, & huiusmodi. At quæ licitæ sunt & honestæ, ad comparandum sibi victum non tantum conceduntur, verum etiam præcipiuntur, vt ex locis inferius allegatis patet. Quibus suffragatur Salomon, qui Prouerbio. 6. hortatur pigrum, vt formicæ exemplo suo labore congreget in æstate, vnde viuat in hyeme. Vnde Paulus bene dixit: quod qui non laborat, nec māducet. Et Sapiens in Prouerbis cap. 10. laudat operantes, & labore manuum sibi victum acquirentes, damnat autem ociosos cum ait, Congregat in messe filius sapiens, qui autem stertit æstate, filius confusionis.

4 * Itaque operarij cuiuscunque sunt artis, illud in primis curare debent, vt bona

2. Theß. 3. 6.

Genes. 3. 2.

Psal. 126.

Prouer. 6.

2. Theß. 3.

Prouer. 10.

ut

*Arist. 1.
Ethic.*

fit in operando ipsorum intentio, finis enim cuiusque operis, debet esse bonus, & honestus: alioqui sicut modicum fermentum totam massam corrumpit: ita malus finis malaque intentio bonum opus vitiat. Proinde laborare, & operari debet artifex non ut habeat unde commessetur, inebrietur, aleam ludat, scortetur, aut aliquid simile possit, sed unde honeste viuat, secundum statum, & conditionem, unde familiam alat. Et, ut Paulus ait, operetur manibus, ut habeat unde tribuat necessitatem patientibus. Hinc reprehensione digni operarii illi, qui lautissima conuiuia instruunt: sumptuosius quam ipsorum fert conditio, se vestiunt: qui quaecunque lucratur in potationibus, commestrationibus, & alea consumunt, ubi vxor, & proles domi rodunt allium, & ossa.

*Aff. 20. d.
1. Cor. 4. c.
1. Tess. 2. b.
Eph. 4. c.
2. Thess. 3. b.*

*Secundo debent operarii cuiuscunque opificij esse fideles in suo opere, veluti Agricola in colendis agris. Dominorum suorum: similiter & qui aliorum colunt hortos, & vineas id fideliter agant. Idem dicendum de vestiarijs, & calcarijs, cementarijs, & fabris: alioqui in numerum furum sunt relegandi.

*Tertio qui per diuitas, siue pro diurna mercede laborant, non pro bona parte diei vacent ocio, sed horis statutis, ad suas operas pergant: nec ante horam debitam ab opere recedant: Peccant grauiter qui secus faciunt, digni quibus statuta denegeretur merces. Peccant & illi, qui conuentione cum aliquo facta ad alium se conferunt, deserentes illum cum quo prius conuenerant.

Exod. 20.

*Quarto peccant qui ex auaritia diebus dominicis, & festis, agros colunt, calceos, & vestes consuunt, & alias operas agunt, extra imminentem necessitatem. Sic enim praecipit Deus Exodi vigesimo, Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Septimo autem die Sabbathum Domini Dei tui est. Non facies omne opus in eo, tu, & filius tuus, & filia tua, seruus tuus, & ancilla tua. Iumentum tuum, & aduena qui est intra portas tuas. Peccant grauiter, qui filios suos, aut filias, seruos, aut ancillas cogunt diebus dominicis ad huiusmodi opera seruilia, maxime cum nulla hoc exigit necessitas, sed tantum propter auaritiam.

*Quinto peccant, qui artem exercent prohibitam, etiam in casu necessitatis. Non enim licet mala arte victum sibi comparare, veluti diuinatoria, per sortilegia, maleficia, aut qualibet alia. Stulti sunt praeterea, qui in arte Alchimistica omnia sua expendunt, & in quaerendo quintam essentiam ad extremam usque senectutem laborant, & omnem suam perdunt substantiam: digni profecto qui laceri, & nudi in misera paupertate finiant vitam. In malarum artium classem relego meretricium, lenocinium, omnemque gnathonum, & parasitorum chorum.

2. Thess. 3.

*Sexto artem mendicandi robustis & validis viris, & mulieribus omnino illicitam censemus: qui a magistratu cogendi sunt ad laborem, & quotquot gratis alienum panem in ocio manducare consueuerunt: quum Paulus etiam labori praedicationis intentus dicebat, 2. Thess. 3. Non gratis panem manducauimus ab aliquo, sed in labore & fatigatione nocte, ac die laborantes, ne quem vestrum grauaremus. Erat tamen illicitum non solum accipere, verumetiam petere temporalia a quibus praedicabat, quod & fecit a Philippenisibus, licet ab alijs nihil petierit. Proinde religiosos mendicantes non damnamus, quod temporalia

petant.

petant a secularibus. Nam nil petunt, nisi quod ipsis debetur. Si, inquit Paulus, spiritualia vobis seminamus, magnum est si carnalia vestra metimus? Et Dominus ordinavit ut qui euangelium annunciant, & de euangelio viuant. Censeo certe impios esse, qui conqueruntur de onere, quod nimirum dicunt a Religiosis Mendicantibus sibi inferri: si deessent, summis precibus, & datis opibus vocarentur, ipsi se non intromiserunt in vrbes. Habitauerunt in solitudine primo, ubi laborantes, & Religioni inseruientes omnia abunde habuerunt. Inde vocati sunt in vrbes, & oppida, ut vel solo testimonio Religionis, exemplo Religionis, & doctrina, alios in saeculo adhuc versantes Christianae vitae commonefacerent, & simul promissa sunt illis alimenta, ac vitae necessaria: nam qui altari inseruit, de altari debet viuere. Qui ergo illis petentibus panem, vel necessaria denegat, quam praestare potest iniuriam infert, & promissis non stat, & bonis se inimicum esse ostendit. Dicat aliquis. An habent literas horum promissorum? sicut perfidi semper rogant. At quid opus est literis, ubi res ipsa loquitur? ubi fidei seruanda, & virtutis colenda ipsi auctores loquuntur? Sed quod Deo, & his fratribus denegant, id tandem Diabolo, infidelibus, & Iorarijs persolui coguntur, facientes iacturam animae, & corporis & rerum suarum. Germanicae aliquot ciuitates expulerunt fratres paupertatem professos, & quid promouerunt? nihil, nisi quod sperantes fore diuites, ipsi ciues facti sunt pauperes, & semper egentes, litigantes, mercantes, animam lucro vendentes oberrant. Ita paupertas a fratribus Religiosis ciuium causa suscepta, propter ciuium ingratitude, & impietatem redundauit in ipsos ciues, & simul inuexit cataclysmum vitiorum. Fratres vero alio commigrantes non egerunt, sed facti sunt ditiores, quam prius erant, exercitati in patientia, & Deo chariores. Non vidi iustum derelictum, nec semen eius quaerere panem, ait propheta. Hi fratres non quaerunt panem, sed petunt, sicut Christiani hominis est petere panem. Hoc in oratione dominica discimus, dum oramus Deum, ut det nobis panem quotidianum. Et scriptum est. Petenti dabitur. Si non essent petentes, quis daret? & quid daret alioqui obtruderet vel offerret, non daret. Qui ergo eos putant quaerere panem, & sic iniustos vocant, panemque negant, vel necessaria petita, certe sibiipsis iniuriam inferunt, se seducunt, iniusti, & iniurij sunt erga petentes, efficiuntque se indignos Euangelio, Euangelij praedicatione, conseruatione, ac Christiana Religione: eoque rem deducunt hi impij, ut a Turcis, a canibus, felibus, & pediculis stipendiatis consumantur, vel ut impius interimat impium, sicut rerum euentus in multis locis iam clarius ipsa luce demonstravit. Ne autem diutius, vel surdis forsitan fabulam occinamus, aut canibus sanctum demus, satis sit admonuisse omnes artifices, & saeculi huius diuites, ne fratres paupertatem professos necessarios, debitisque vitae huius subsidijs defraudent, ne iniurij sint in Religiosos: sed ut hos honorent, & ab his se institui patiantur. Nam si non sunt tam sanctae vitae, sicut multi ab eis exigunt, cogitare oportet, quod mirabilis Deus aciendo cultro non acutum dedit cultrum, sed hebetem corem, & secandi profusus exortem. Ita rudibus expoliendis rudiore opus est instrumento. Quando vero culter acutus est, non requirit corem, non tamen deo

abijci-

1. Cor. 9. b.

Psal. 36.

Matth. 23. abijcitur eos, ut quæ vsui esse possit, sed custoditur diligenter. Tum quod super Cathedram Moysis sedent, & mandatum est populo, ut faciat ea quæ dicunt, non autem iuxta opera eorum, nempe carnalia. Tertiò ut constet Religio. Nam si Religiois extra hatur, quomodo stabit Religio? Iuuenalis ethnicus sciens sacerdotum paganorum ineptias, & vitia, sic tamen scripsit.

Vt tamen & poscas aliquid, voueasque sacello

Extæ & candiduli diuina tomacula porci,

Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.

Sed ne septa transiliam, reuoco pedem ad inceptum iter, quia Artifices, & opifices, quorum est laborare sedulo, vident Religiosos vagari per plateas, aut petere panem, vel subsidium, & edes intrare visitandi causa, & ut putant, otium agere, solent esse iniquiores erga Religiosos, idè illorum causa hæc adieci. * Sicut festa, ita & festorum cultores utique venerari par est, & ab his, quæ ad fidem pertinent, perdiscere, tum fidem bonis operibus demonstrare. Nam Iacobus in Epistola cap. 2. sic ait. Quid prodest fratres mei si quis dicat se fidem habere, opera autem non habeat. nunquid potest fides saluare eum? & mox. Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita fides sine operibus mortua est. Debet ergo pijs operibus monstrare artifex, & opifex, quod amat fidem, quod fidelis est, & Christianus. Roget hic aliquis, quæ opera pia vocemus? certè dilectionem Dei, & proximi, & omnia illa opera, quibus dilectio Dei & proximi demonstratur, ut sunt obseruationes sacramentorum Ecclesiæ, Cæremoniarum Ecclesiæ, visitationes Ecclesiarum, venerationes Ecclesiasticorum. Nam primò quærat regnum Dei, & tum iustitiam eius. Quod nisi artifex faciat opus suum particulare ad honorem Dei, ad vtilitatem proximi potius quàm sui, nunquam benè secum agitur, quin semper est in periculo dånationis. Nam scriptum est. Dilige proximum tuum sicut teipsum. Hoc si artifex non spectat, sed potius ut ditescat, ut proximum fallat, lucrum quidem habebit in crumena, sed damnum in conscientia: Quid prodest homini si totum mūdum lucrifaciat, animæ iacturam fecerit. Hinc plurima sunt mala in orbe Christiano: quoniam quisque vult cum damno proximi diues fieri: nemo quærit quæ alterius sunt, sed quisque quærit, quæ sua sunt. Sed quisquis ille artifex fuerit, qui sua opera facit in honorem Dei, ad vtilitatem proximi, etiam si non statim fiat diues, quin etiam aliquando pauperior, tandem tamen Deus recompensabit, & dabit benedictionem illi, & semini illius. Nunquam enim Deus dereliquit iustum, sed primò probatione opus est. * Hic autem dum probatur, vel aduersis affligitur, propterea quod proximi commodo vult consulere, audit prophetam dicentem. Iacta curam tuam in Dominum, & ipse enutriet te. Qui potuit Daniele nutrire in spelunca leonum, potens est, & alios innocentes se alere. Tum Ecclesiasticum audit sic clamantem: Quodcumque potest manus tua, instanter operare, & mane semina semen tuum. Propheta ait. Labores manuum tuarum manducabis, beatus es, & benè tibi erit. Cogiter illud Pythagoricum non esse in Chænice sedendum: sumat exemplum ab apibus pel-
lentibus desides, sicut Virgilius canit.

Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.

Et illud Hesiodi

Otia

Otia laude carent, pleni sunt laude labores.

Nec minus illud Ouidij,

Dum vires, anni que sinunt, tolerate labores:

Iam veniet tacito curua senectæ pede.

13 * Proinde Horatius optimum dat præceptum, ut quisque quam artem nouit, eam faciat.

Quam sit vterque libens censebo exerceat artem.

Huius enim subsidio diurnum habet solamen, & vitat otia, quæ alias omnium vitiorum generant genus, senectuti prospicit, sanitatem corroborat, panem cum honore lucrifacit, honestè, & ut nihil aliud, sicut ait Cicero, suauis saltem est laborum præteritorum memoria. Salustius etiam pulchrè dicit hoc. Audiui saepe numero à sanctis viris, munditias mulieribus, laborem viris conuenire: hominibus bonis oportere plus gloriæ, quàm diuitiarum esse. Quid refert scire artem, vel opificium, nisi exerceat, labor ornat, labor sanè, ut Phocylides scripsit, virtutem valde adiuuat. Et Seneca ait. Labor generosos animos nutrit, laborem si quis recusat, parum esse potest. Non est viri timere sudorem. Plato ignauiam vocat mortalium pestem, pellendam ex omni Repub. Aristoteles otium naturæ inimicissimum demonstrat: quia nullum ens naturale natum est esse otiosum. Malsilienses ignauos opifices, vel cuiuscunque generis homines otiosos expellebant ciuitate. Idem apud Lacedæmonios Lycurgi legibus cautum erat. Quid dicant hic illi opifices, qui non solum otiosi sunt, sed adhuc in tabernis sua prodigunt potando, luxuriando, ludendo, & similibus? quid Ouidius canit.

--- Non solum qui segnia ducam

Otia, mors nobis tempus habetur iners.

Quot sunt qui turpiter præteritos lamentantur annos? nonne Tibullus canit verè.

Vidi iam iuuenem, premeret quum senior ætas

Mærentem tardos præterisse dies.

Nec præterire possum, quod in mentem concidit, illud Catonis.

Cum dubia incertis versetur vita periculis,

Pro lucro tibi pone diem quicumque labores.

Quod si nefarii homines tenuis numi spe noctes vigilant, quid non boni opifices facient? An non verè dixit Horatius.

Vt iugulent homines surgunt de nocte latrones,

Vt teipsum serues non expergisceris? —

Et Virgilius,

Quisquis enim duros casus virtutis amore

Vicerit, ille sibi laudemque decusque parabit.

At qui desidiam luxumque sequetur inertem,

Dum fugit oppositos incauta mente labores,

Turpis inopsque simul, miserabile transiget æuam.

14 Omnis igitur opifex sedulo in suo opere labore, & serui sint fideles, ne in Ardeolam mutantur, ut fabulæ habent. * Artifex industrius, & diligens sit, caueat, & detestetur omnem imposturam, omne mēdacium, sed Christiana sinceritate

M

pro

Lib. 1. de anima.

2. Theff. 4.

pro labore mercedem, pro arte honorarium, pro materia pretium exigit. Vt nullo facti, aut fallaciæ scrupulo conscientiam grauet, Deum offendat, proximo noceat, societatem lædat. Itaque illud Pauli meminisse debet, & ne quis supergrediatur, neque circumueniat in negotiatione fratrem suum: quoniam vindex est Dominus de his omnibus, sicut prædiximus vobis, & testificati sumus. Nam si reus est iudicij, qui fratri dixerit, raca, & reus ignis gehennæ, qui stulte: anne reus est æternæ pœnæ, qui volens sciensque fratrem suum decipit in artificio, in opere aliquo, in ipsa opera, in venditione operæ, vel mercis, vel in vèditione commætus, potus, vestitus, ædium & similibus? hæc flocci pendunt homines: at iustus Deus iustitiam dilexit, æquitatem vidit oculus eius. Is propter peccata hodie ferè in contractu intollerabilia præsentis plagas immittit, haud dubiè grauius miratur, nisi fiat emendatio, & populus pœnitentiam agat. Aequitas namque nimium iniusticijs vulgaris supprimitur: iniquitas malorum redundat, vix cauterijs, ignibus, & extremis supplicijs coercetur.

Remissiuè iuxta ordinem librorum veteris & noui Testamenti.

Genes.	3. c.	Sapientia.	7. c.	20. a.
Iob.	5. c.		13. a.	Lucæ.
Psalms.	103. d.	Eccles.	3. b.	13. e.
	127. a.		5. c.	1. Corinth.
Prouerbio.	6. a.		9. d.	2. Corinth.
	10. a.		10. d.	Ephes.
	13. a.		19. a.	Philip.
	14. c.		31. c.	1. Theff.
	16. a.		37. b.	
	18. b.		40. b.	2. Theff.
	19. c.	Matth.	6. d.	1. Timoth.
	20. a. c.		9. d.	2. Timoth.
	21. d.		10. b.	Iacobi.
	23. a.			5. a.

Quarta Admonitio ad Religiosos & Religiosas.

Summæ.

1. *Quamquam Religiosi, & Religiosæ per se ex suo vitæ genere satis commendantur, tamen propter malâ hominum de illis existimationem nonnulla dicere oportet.*
2. *Religiosorum statum non esse contrarium Religioni Christianæ.*
3. *Religiosorum status, quem ortum habeat, docetur.*
4. *Multitudo religiosorum vitam monasticam profuentium, auicta est propter persecutionem.*

Vita

5. *Vita monastica falso reprehenditur à maleuolis.*
6. *Diuerstates videntium monasticam vitam, referuntur.*
7. *Monasticam vitam professi, voto suo particulari non alienauerunt se à voto vniuersali, sed magis hoc confirmauerunt, quoniam votum particulare licitum est, quia eo votum vniuersale ad meliorem formam vitæ dirigitur.*
8. *Religiosus debet obseruare castitatem mentis, & corporis.*
9. *Vitanda sunt omnia, quibus facti votum potest reddi irritum.*
10. *Non debent esse proprietarij Religiosi.*
11. *Religiosorum non est murmurare contra suos prælatos, & superiores, sed obedire.*
12. *Nemo votum faciat puer coactus, vel mala ratione inductus, sed inuocata auxilio Dei, & consilio bonorum.*
13. *Monachorum est meminisse nominis, & professionis suæ, nimirum vt à mundo se abstrahentes Deo deuote viuant.*
14. *Monachus si vixerit iuxta suam professionem est verè monarcha.*
15. *Monachi est cogitare, vt Deo placeat, non hominibus.*
16. *Monachi non debent esse insolentes.*
17. *Monachus debet omnia fugere.*
18. *Monachus qui eruditus est, debet docere suos fratres piè, non ad ostentationem.*
19. *Monachi procul à patria, & amicis recedunt, ne his potius, quàm Deo placere desideret.*
20. *Monachi non debent querere quæ carni placent, in victu & vestitu.*
21. *Somnus sit valde moderatus, & vigilent quantum vtiq; poterunt.*
22. *Religiosæ femina sequantur institutum religiosorum, omnes autem religiosi iuxta doctrinam Iacobi, vitent contagium rerum secularium.*

1. **Q**uandoquidem de personis religiosis hoc capite dicere statuimus, opere pretium est lectorem admonere, nos vocabulo religionis nō omnes illos intelligere, qui sunt Christianæ professionis, sed illas tantum personas quæ vitam sequuntur monasticam, qui vulgò religiosi, ac religiosæ vocantur. Et quia monastica vita à multis nūc passim contemnitur, ridetur, ac multis iniurijs, & blasphemijs incessitur, dicēribus monachatum esse per mera hominū decreta institutū, monachosq; se tradere sathanæ, eo quod fidunt (vt aiunt) verbis mendacij, id est, hominum traditionibus: & ibi suam sistunt perfectionem: & quod vna sit tantum Christiana religio cuius Abbas Christus est, cui qui non obedit priuatas quærens vias, in statu salutis non est. De monastica vita, & vnde originem habet, non nihil dicere sum ratus esse vtile, vt inde liquidius intelligi possit quid religiosos, & religiosas doceat.

2. ***Primū** quidē nemo negat, vnicam esse vniuersalē, & Christianā religionem, non est tamen vita monastica illi cōtraria, nisi dixeris Apostolorū, ac suorum discipulorū vitam Christianæ religioni contrariā. Continet autē hæc vniuersalis religio multos gradus perfectionis, vt castitatē & paupertatem voluntariā: quos quidem gradus (vt Christus ait Matthæi 19.) non omnes capiunt.

Matth. 19.

3. ***Porro** autē monasticam vitam super Dei verbum esse fundatam, & ex sacris scripturis desumptam, vel vnus Calsianus vir pius iuxta atque doctus, Coll. 8. testis est, sic dicēs: Talis existit in Hierosolymis omnis illa credēcium multitudo,

M 2

quibus

18. 4.

qualis nunc est Monachorum status. Scribitur enim Act. 4. quod multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna: nec quisquam eorum, quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant eis omnia communia, nec quisquam egens erat inter illos. Sic primitus Christiani vitam illam ducebant Apostolicam, quam tenuit Christus, & suis postea reliquit discipulis. Non enim proprium habuit Christus: sed in communi cum suis vixit apostolis, & Iudas loculos, & ea quæ mittebantur, portabat. Erat ergo omnium Christianorum vita in Hierosolymis monastica, tamen monachi non vocarentur, quia non erat tunc illud vocabulum in usu, sicut nec vocabulum Christiani: quanquam essent verè Christiani, & vitam viuerent verè Christianam. Duravit hæc vita usque ad diuisionem apostolorum, & discessum illorum ab Hierosolymis: Post quorum discessum cepit hæc vita tepescere, multis Iudæis suam communitati tradere nolentibus: & gentibus ad fidem conuersis sua bona retinere volentibus. Id igitur quum esset consilij, non præcepti, reliquerunt gentes Apostoli in suorum bonorum possessione fide suscepta, nec quicquam super ea re statuerunt in primo illo Concilio Hiero. habito Act. 15. Veruntamen nonnulli Charitate feruētes viri, atque mulieres, primæ huic professioni subscribentes, in ea constanter perseverauerunt, qui memores vitæ prioris ab illa recedere noluerunt: sed in suburbij, & singularibus domibus à cæteris separati cohabitare ceperunt, obseruantes priorem illam Christi, & Apostolorum perfectionem: Hinc dicti sunt monachi & solitarij, qui sic cohabitantes, & laborantes omnia in communi deferebant: Et quia hæc verissima sunt, nemo inficiari potest monasticam vitam originè traxisse, esseque desumptam à Christo, & Apostolis, primoribusque Christianis. *Ad hæc ubi maxima inualuit Christianorum persecutio, qua tyranni, Christi fidem extinguere satagebant, ceperunt Christianos, vt Idolis sacrificarent compellere, quibus plures metu poenæ cōsenserunt. Quod multi cernētes, atque perpēdentes, & ne simile quippiam ipsis contingeret, metuentes, Idola fugientes, in desertis, & à strepitu mundi remotis locis simul cohabitauerunt studentes, legētes, Deo seruiētes, atque pariter laborātes: Et ita sumpserunt exordiū canobia, & congregationes Christianorum, tum vt imitarentur vitam Apostolicam: tum vt fugerent omnē Idololatriam, quæ omnia etiā hodie seruatur in monasterijs bene institutis. Nam tamen ex Euangelio nemini præcipitur, vt sua vendat, vt omnia in communi exponat, vt in continentia siue cælebs viuat sub vno cum pluribus in obedientia, liberè tamen possint, qui volunt hanc vitam imitari, quod iam facit religiosorum innumera multitudo: Quocirca ipsorum institutum non contra euangeliū, sed euangelio consonum esse prohibetur. *Falsum est igitur quod blaterant hæretici dicentes: Ipsos suam propriam statuere iustitiam, & aliam querere, præter illam unicam Christi iustitiam, qua nos suo sanguine lauit, ac iustos, & filios regni effecit, saluet. Nam illa iustitia, quæ ex sanguine Christi saluat, & iustificat omnes, vt clericis, ita & laicis: vt religiosi, ita & secularibus communis est. Hanc docet, & præscribit euangelium, docet & verbū Dei, quod manet in æternū: sine qua iustitia nemo potest saluus fieri, nullū meritū, nullaque vita etiā monastica, potest esse Deo grata. At vita monastica ad hoc est instituta: vt Christi iustitia facilius acquiratur, & acquisita firmius seruetur, non vt singularis quedam iustitia statuatur. Hæc enim de causa ordinem aliquem religiosorum quispiam ingreditur: quo videlicet purius se seruet immaculatū ab hoc

ab hoc sæculo. Itaque monastica vita, non solum Christi, & Apostolorum testimonio est comprobata, verum etiā multis gratijs, ac privilegijs summorum pontificum, & Imperatorum dotata, & approbata: qui omnes vitam illam sanctam, & crediderunt, & asseruerunt. Contra detractores vitæ monasticæ D. Ioannes Chrysostomus ante annos mille & centum, amplissimè scripsit.

6 *Propterea, quum officij nostri non sit Religiosos siue Monachos corrigere, aut docere, nihil scius magna cum submissione monebo illos, vt quæ sunt status, & ordinis ipsorum perficiant. Norunt enim quam regulam sunt professi: studeant pro viribus illam obseruare.

Sunt enim religiosorum regulæ variæ, quæ tamen ad vnum redeunt scopum. Omnes tamen, vt intelligo, ac percepi à viris eruditissimis, sub quatuor regulis approbatis militat. Est enim Sancti Basilij regula, sub qua militat Carmelitas, & omnes Monachi orientales. Est secundo D. Augustini regula, sub qua militat prædicatores, Augustinenses, Præmonstratenses, Canonici, quos vocant regulares, & alij multi.

Tertio est D. Benedicti regula: sub qua militant, qui vulgò vocantur nigri Monachi, Cistercienses, & alij. Quarta est Sancti Francisci regula, quam profitentur omnes, qui sub diuo Francisco militant.

Si qui sint alij ordines, vt Chartusianorum, & Brigittarum, atque similibus, qui habeant aliquid ex professione super has regulas, hoc in constitutiones potius, quam regulam referendū est. Nam quamuis horum ordinum alia forte sint cæremoniæ, aut constituta decreta, quatenus chorū, capitulū, & refectorium spectat, omnes tamen quantum attinet ad substantiam (vt vocant) & essentiā ordinis, paria habent vota, quæ profitentur. Videlicet paupertatem, castitatem, & obedientiam. Quæ quidem vota omnia paria, non sunt illis, quæ quisque (vt nugantur hæretici) facit Christianus in baptismo, qui dicunt omnes Christianos teneri ad castitatem, paupertatem, & obedientiam: quatenus vnusquisque vitare debet carnalē copulā extra matrimonium: & per auaritiā non apponere cor in diuitijs, & obedire superioribus.

7 *Concedimus quidem ita esse generali quodam modo. Nam qui post baptismum nil vult, verum est, quod seruire tenetur castitatem vna contentus vxore: paupertatem quoque, seruat, quando quod monet propheta facit, Diuitiæ si affluant, nolite cor opponere. Seruant etiam magistratui debitam obedientiam. Cæterum Monachus siue religiosus nullā potest habere vxorē, nil possidere propriū, & vni suo prælato obedire. Proinde latius se extendunt vota monastica, quam quæ in baptismo vouimus. Adde quod indecens non est, baptismi vota repetere. Nam & Deus reiterauit promissiones suas Abrahæ factas: qui Ge. 15. simplici promissione promittens illi semen: Iterum cum iuramento eandem promissionem repetiuit atque confirmauit. Gen. 22. Similiter Christus ante passionem clauis permisit Apostolis, potestatem ligandi atque soluendi dedit: qui post resurrectionem, idem repetiuit & confirmauit. Non est ergo contra euangelium vouere in baptismo: & postea ubi ad annos discretionis ventum est, eadem repetere. Non valet ergo hoc hæreticorum: Vouisti hoc in baptismo, ergo nullum est votum monasticum. Certè Christus Matth. 19. vota continentia & paupertatis consulit: Et Paulus viduis ac virginibus consulit, vt in sua permaneant castitate viduali siue virginali, addēs quod sic agendo melius faciunt, quam si nubent. 1. Corinth. 7. Item laudantur à Deo.

Genes. 15.

Genes. 22.

Matth. 19.

1. Cor. 7.

Hierem. 35.
Numer. 6.

Deut. 23.
Prouer. 20.
Eccle. 5.

Hierem. 35. Rechabita, quod obedirent patri non bibendo vinum. Similiter Numeri 6. præcepit Deus Nazareis, vt vota obseruent sua de non tondendo caput, & de non bibendo vinum. Et quamuis liberum sit vouere, ad quod nemo obligatur, attamen reddere votum necessarium est, non liberum. Deus non præcepit vota fieri. Verum est: Exigit tamen vt vota emissa reddantur. Deuter. 23. Prouerbiorum. 20. Ecclesiast. 5. Quemadmodum nemini iubet matrimonio iungi, contracto tamen matrimonio, alteri parti illud soluere non licet. Dicitur itaque hanc esse libertatem ex euangelio, nempe posse vouere, & non vouere, quando quidem Christus hinc nullum dedit mandatum: veruntamen vouere, non est contra libertatem Euangelicam, alioqui, & baptisimus in quo omnes vouemus, esset contra libertatem Euangelicam. Nam quæ promissiones emittuntur in baptismo sunt de numero earum rerum, quæ omnibus necessariæ sunt ad salutem. Vota autem monastica de ijs quæ sunt cõsiliij. Nemo itaque tam impudens erit, vt dicat illa vota esse contra libertatem Euangelicam.

Vouimus quidem in baptismo nos abrenunciuros diabolo, & pompis, & omnibus operibus eius: & vota seruare tenemur sub salutis necessitate. At monastica vota alia ratione non fiunt, quàm vt per ea plenius, ac perfectius obseruemus quæ in baptismo vouimus.

Vota igitur religionis, quæ essentialia vocant, vtpote obedientia, paupertas & castitas, multum conducunt ad obseruanda vota baptisimi, nimirum abrenunciando diabolo, carni, & mundo.

Religiosus itaque intelligat ad hæc obseruanda se iure diuino teneri. Proinde sollicitus esse debet, vt hæc obseruet.

*Primo castitatem mentis, & corporis, audiens Christum dicentem. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: Et Sapientem, Qui diligit carnis mundiciam habebit amicum regem. Et Paulum. Mundemus nos ab omni iniquitate carnis, & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei: & quo pacto arguuntur à Paulo viduæ, quæ contra promissionem Deo & Ecclesiæ factam nubere volebant: ita reprehensione digni sunt, & grauiter peccant contra illud votum monachi & moniales, qui incestuosas inter se contrahunt nuptias. Quod fecisse scimus Martinum Lutherum, & ita docuisse alios vt facerent.

*Quæcunque autem illud votum aut impedire, aut irritare possent, sunt cauenda, nimirum comestiones, vinolentiæ, quæ sunt incentiua libidinis. Similiter & colloquia mala, quæ corrumpunt bonos mores, & suspectarum mulierum nimia familiaritas. Nã vt non extinguitur ignis apponendo ligna, aut infundendo oleum, sed potius à foco retrahendo ligna: sic nec libidinis ignis eiusmodi comestationibus, vinolentijs, familiaritatibus extinguitur, sed potius augetur. Vulgò dicitur. Quod nimia familiaritas parit contemptum. Atqui ego ausim dicere, quod nimia mulierum familiaritas pariat pueros, in maximũ scandalũ omnium religiosorum.

*Secundò iuxta suam professionem vitare debent omnem proprietatẽ, nihil sibi proprium dicentes, nihil habentes peculi in scio prælato, parati dare quicquid habent vbi iusserit Prior: sintque contenti sua (vt vocant) portione, nec murmurent contra suum prælatum, si non omnia habeant ad nutum. Non enim ordinem profitentur, vt opiparè viuant, splendide epulentur, purpura ac bysso induantur,

Matt. 5. a.
1. Cor. 6.
1. Tess. 4.
1. Tim. 5. b.

induantur, sed potius vt habentes alimenta naturæ conuenientia, & quibus teganur, his sint contenti.

11 *Tertiò obediant in omnibus suis prælatis sine murmuratione: hoc scientes quod Domino obediant, qui dixit. Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit: attendentes quod Dominus Christus per omnia obediuit patri vsque ad mortem, & quemadmodum dixit Samuel Sauli, quod melior sit obedientia quàm victima. 1. Reg. cap. 15.

Hic grauissimè peccant votifragi Monachi, qui reiecta cuculla, omnem obedientiam, & paupertatem promissam abiurarunt. De quibus nunc non est dicendi locus.

12 *Ceterum caueant parentes, ne suas proles cogant, vt aliquè profiteantur ordinem: Possunt quidem illos inducere vbi adoleuerint, cogere nunquam, ni velint Deum grauiter offendere. Caueant pariter quicumque hunc statum assumere cupiunt, siue viri, siue mulieres, nec id temerè faciant, & inconsultò: sed prius inuocent diuinum auxilium: & viros pios, graues atque prudetes prius consulant.

13 *Monachus si suum ex animo sequatur institutum, si suam professionem intelligat, & in Deo viuat, profectò verum nomẽ obtinet. cui vt satisfaciat, in primis cogitandum est, sicut Christiano cogitandi necessitas incumbit, vt nomini suo, quod in Baptismate accepit, respondeat, & iuxta suã vocationẽ in Ecclesia viuat. Ita monacho, ita Sacerdoti Dei illud obseruandũ, vt non solũ nomini baptismatis par sit, Christianũq; officium faciat, sed etiam præterea vt constitutum se sciat suo particulari voto, particulari studio, particulari vocatione, particulari gratia in maiori dignitate, in maiore necessitate bene viuendi: quia monachus, quia sacerdos, quia propheta Dei. Dicit Iuuenalis, & certè verum est.

*Omne animi vitium tantò conspectius in se
Crimen habet, quantò maior, qui peccat habetur.*

Si quid Monachus delinquit, si Sacerdos Dei peccat, protinus id toto foro, totis vicis, tota ciuitate spargitur, & per vicinas terras vsque volat. Si verò ciuis, aut alius aliquis è populo Christianus etiam aliquod crimen perpetret, quantum licet, cæletur, & supprimitur: aut si puniatur exempli causa, in obliuionẽ tamen cedit: verum religiosi alicuius delicta, & supplicia in acta referuntur, & perpetuò celebrantur. Vnde liquet Monachos, & religiosos in oculis hominum positos, maiores cæteris mortalibus, & sanctiores censerì. Proinde non debent hanc suam æstimationem parui pendere, non mala vita aut peccato inquinare, vnde dedecus sequi potest. Nam si quis in humano delicto comprehenditur, fraterno animo spiritu mansuetudinis corrigendus est. Quinimò alacriter laborabit suæ vocationi satisfacere, & procul vitijs degere, nulli offendiculum præbere, sed officicula auferre, vt dignus sit honore, & auctoritate remittendi peccata: tanto enim maiore in pretio futurus est apud omnes, & gloriam contemnentem longè amplissima gloria vltro sequetur, & hæc æterna. Etenim si omnia fecerit, adhuc inutilis est, nisi in Christo fecerit. Sed dum in Christo facit, dum cum Diuo Paulo stigmata in suo portat corpore, vt quotidie quæ desunt passioni Christi compleat, gloriam in Christo meretur, & cum Christo æterno immortalem immarcescibilemque coronam meretur: nam

M 4 à Deo

1. Reg. 5.
Eccle. 3. d.
Osee. 6. c.
Mat. 9. b.

à Deo corona de lapide pretioso imponitur capiti, vita dabitur, & benedictio, longitudo dierum in seculum seculi. Itaque respectu Christi, respectu Dei, respectu populi, omnis Monachus, omnis sacerdos, debet se componere ad integritatem vitæ, ad puritatem ab omni scelere seruandam. Horatius ad Ariftium Fuscum scribit, vt innocentiam seruet, per quam tutus esse poterit ab omni malo. Sic enim canit primo carminum, Ode vicesima secunda, quæ digna est memoria.

*Integer vitæ, scelerisque purus
Non eget Mauri iaculis, nec arcu,
Nec venenatis grauida sagittis,
Fusce, phœtra.*

Cætera legantur apud Horatium, qui est in manibus omnium. Ideo superfluum integros hic illinere versus. Quamobrem si tutus ab omni infamia vera esse velit (debet autem esse quisque) seruet innocentiam. Quid consequitur? nimirum vt sit Monachus, omnis sacerdos, si pius esse cœperit, si peccatores incoeperit reprehendere, si veritatem dixerit, à paucis salutabitur, à paucis inuitabitur ad prandium, minus ad conuiuia, à paucis vocabitur ad ludicra, & communia hominum commertia. Quid sit? ecce à nullo nisi bono, aut bonitatem amante conuenitur: itaque à mundo derelictus nunquid est Monachus? est certè mundo derelictus, sed non est Deo contemptus Monachus: imò si aliquis Christianus de plebe vicinis veris rationibus, & modis reprehenderit, & bona vita præluxerit, parum visitabitur, deget solitarius, & fiet Monachus. Sed huius professio non est peccantes arguere, non est inquam officium huius curam agere animarum, aut vitia tollere: verum sacerdotis est, pastoris est, hominis Ecclesiastici hoc est officium. Lux enim esse debet: sal esse debet, imitator Christi esse debet. Christus vitia detexit, peccatores arguit, ementes & vendentes de templo eiecit. Sacerdoti dictum est, vt annunciet populo scelera eorum. & apud Oseam dicitur, Peccata populi mei comedent. Nunc conetur pius sacerdos hoc præstare: viuat exemplo Christi, Apostolorum, & cum diuo Ioanne Baptista clamet: Agite pœnitentiam. Palam est, quod populus Israël per desertum à Moysè deductus est. Fuit populus solitudinis annis quadraginta: & quid diuus Ioannes erat in deserto? Certè considerato habitu, & victu diui Ioannis quid erat, nisi Monachus? qui accesserunt ad Ioannem, nisi amantes desertum, & veritatem? huc venit etiam ipse Christus in desertum ad fluentem Iordanis. Cessent nugæ hæreticorum, qui si ad Ioannem accessisse dignati fuissent, aut accederent, vitamque huius intelligerent, & pœnitentiam agerent, non essent hæretici, non improbarent Monachatum: imò ipsi Monachi fuissent facti, aut fierent, sed hoc nomine vel maxime deprehenduntur in scelere, quod Monachatum arguunt. Nam mundana amant, mundum, & res mundi, carnaliaque desideria nolunt relinquere, ex diametro pugnant cum Monachis. Nec omitto quod inter illos improbos præcipui sunt hi, qui quamuis Monachos nolint, tamen dum veritatem odio habent, catholicam, & pontificiam religionem rident, & huius viros ferre in sua societate, in urbibus, in pagis nolunt, ac ad deserta trāsire cogunt, quod Monachos faciunt. O tempora.

ô mores.

*Esaiæ. 53.
Osaiæ. 41.*

O mores. summa hæcine rerum visitudo est? olim ex deserto monachos vocabant cum summa veneratione in oppida, in vrbes, vt hominum animos, conscientias, & mores moderarentur, vt viam salutis ostenderent, contra nunc ex urbibus pellunt, ex omni societate, & congregatione abigunt, & si possent nusquam terræ locum permetterent habitandi, instigantibus hæreticis, vel hanc telam potissimum textentibus. Oportet ergo quod nunc deprauatissimi, & vesani sint homines: & quod olim fuerint prudentes, ac optimi. Atque ita se res habent: quoniam tunc templa, turrets, cenobia ingentia, monumenta præclarissima religionis ædificabant, omnes monachos & sacerdotes de facili nutriebant, beneficia fundabant: nunc facta vix conseruant, imò destruunt, euertunt, confringunt, & si possunt in priuatos vsus transferunt. Tunc mannam, & prophetas diligebant, nunc fastidiunt, & abijciunt. Hinc etiam tunc omnes abundabant, & foeliciter degebant, nunc egent, & affliguntur. Hæc sunt bona quæ parturiunt nobis prophani, & hæretici, vnde iudicent boni quo sint iudicio digni, qui religiosos, & religiosas non debita beneuolentia prosequuntur. At non ideo desistant à probitate boni Sacerdotes, veritatem docebunt propter veritatis professionem. Socrates factus solitarius, & quasi Monachus, & tandem occisus: Solon peregrinatus est, vt & Thales & Lycurgus: Plato ex aula Dionysij eiectus, & venditus: Diogenes in cranio Corinthiaco vixit, vt pauper in dolio, & Monachus. Quis finis si hunc catalogum recenserem? Quod si ethnici Philosophi professione veritatis facti sunt, & vixerunt vt monachi, quid putamus bono sacerdoti Christiano fore vsui, si ethnici, quorum doctrina multis erroribus permixta fuit, tanta pertulerunt pro defensione suæ doctrinæ, quid non perferre debent Christiani pro conseruatione illius, qui ait: Ego sum via veritas & vita? nonne apud Romanos conclusum est, quod sapienti viro non esset tractanda Respublica? si sapiens non potest rempublicam regere, vt nunc homines volunt, ergo abstinebit à republica, & quid? tum solitarius, priuatus, & viuet vt Monachus. Non opus est vt contra Monachatum hæretici disputent. Turba discipulorum Christi nonne à cura Reipub. remota fuit, mundanis hominibus eos persequentibus? nonne cum Christo per deserta ibant? vti magis Christo aderant, quam in locis solitarijs? vbi magis, quàm vbi Christus vt Monachus viuebat? vbi populus in deserto triduū ieiunabat. Adfuere quatuor milia præter foeminas & pueros. Scimus monasteria fuisse vni patri obedientiam præstantia septem mille fratrum, & forsàn adhuc sunt in Aegypto, & vbi Deo placet. In ciuitatibus manere non poterant, flagellabantur, caedebantur, occidebantur. Vbi Christus crucifixus? non in solitudine, aut pagis, sed in ciuitate Hierosolymitana. Apostoli dispersi sunt. Paulus in Arabia deserta, quatuordecim annis vixit vt Monachus. Monachi in Aegypto & Thebaide viri sanctissimi vixerunt, quorum Eusebius in Historia Ecclesiastica ex Philone meminit. Basilii magnus vir diuinus nunquid eremum omnibus prætulit, & sequutus est, vitans maliciam hominum? Inde D. Antonius, tum Monachi Mediolanenses, de quibus D. Augustinus in lib. Confessionum scribit. Hinc D. Hieronymus urbem Romanam fugiens solitudinem Aegyptiacam petijt: de qua sic scripsit ad Eustochium. Quotiens constitutus in ista vasta solitudine, quæ exusta solis ardoribus horridum Monachis præstat habitaculum,

M 5

lum,

Marci. 15.

lum, putabam ne Romanis interesse delictis? Sedebam solus, quia amaritudine repletus eram. Horrebant sacco membra deformia, & squalida cutis situm Aethiops carnem obduxerat: quotidie lachryma: quotidie gemitus, & si quando repugnantem me somnus oppressisset, nuda humo vix ossa hærentia collidebam: De cibis verò, & potu taceo, quum etiam languentes Monachi aqua frigida vtantur, & coctum aliquid accepisse luxuria sit. Ille igitur ego, qui ob gehennæ metum tali me carcere damnaueram, scorpionum tantum socius, & ferarum, sæpe choris intereram puellarum: pallebant ora ieiunij, mensque desyderijs æstuabat, & in frigido corpore sola libidinù incendia pullulabant. Itaque omni auxilio destitutus ad Iesum iacebam pedes, rigabam lachrymis, crine tergebam, & repugnātem carnem edomabam, inedie iubiiciebam. Memini me clamātem diem crebro iunxisse cum nocte, nec prius à pectoris cessasse verberibus, quam à Domino rediret increpante tranquillitas, ipsamque cellulam meam quasi cogitationum consciam pertimescebam, & mihi iratus sola deserta penetrabam. Sicubi concaua vallium, sicubi montium prærupta cernebam, me ibi in oratione locabam. Et, vt testis est Deus, post multas lachrymas, post cælo oculos inhaerentes, nonnunquam videbar interesse agminibus Angelorum. His D. Hieronymi verbis patet Monachatum esse rem excellentissimam, si quisque viuat in eo sicut debet. Nam etiam viuus videtur interesse choro Angelorum. Nunquid D. Augustinus in Africa vt Monachus vixit? Postea D. Benedictus amplas fortunas relinquens solitudinem sequutus est, & fugit mundum. Hinc collegia, & variæ quæ adhuc perderant societates religiosæ tam virorum, quam foeminarum. Tum enim admirabili prouidentia Dei, etiam Monarchæ orbis se subiecerunt ipsis Monachis, & ideo ab Urbanis cæpta sunt ædificari in oppidis monasteria, vt præsentia illorum, qui fugerant mundum gauderent, & mundum ipsi quoque contemnerent. Non est itaque Monachi, non sacerdotis res mundi, res temporales ita diligere, vt æterna negligat, sed debet viuere Deo, mortuus esse mundo, nihil in mundo facere, nisi quod cedat in gloriam Dei. Hoc si fecerit quatenus Monachus, erit Monarcha. primò quia Deo seruire verè est regnare, & habentes victum, & amictum his contenti simus. Victus, & amictus diuitiæ Christianorum. Secundò, quia credit in Deum. Credenti autem totus mundus diuitiarum est, vt inquit, D. Hieronymus in præfatione Galeata. Tertio, quia Angelorum choro interest, vt de se fassus est D. Hieronymus, & vt ex vitis sanctorum virorum patet. Quarto quia imperat suis cupiditatibus. Hic enim verè Rex est. Hoc docet Iuuenalis Satyra decimaquarta.

*Sensit Alexander testa quum vidit in illa,
Magnum habitatorem, quanto felicior hic qui
Nil cuperet, quam qui totum sibi posceret orbem.*

Et rursus in eadem Satyra.

*Si non impleui gremium, si panditur vltra,
Nec Crasi fortuna vnquam, nec Persica regna,
Sufficient animo. —*

Huc

Huc subiungendum illud Horatij.

*Quæritur argentum, puerisque beata creandis
Vxor, & incultæ pacantur vomere siluæ,
Quod satis est, cui contingit, nil amplius optet.*

Optimè dixit Seneca. Quæ sunt maximæ diuitiæ? non desyderare diuitias: & idem demonstrat, quod neminem pecunia diuitem fecit, imò contrà nulli non maiorem sui cupiditatem inculsit. & Lucanus ait.

— Nec enim iam sufficit vlla,

Præcipiti fortuna viro. —

Quoniam auarus etiam si ditissimus sit omni copia rerum: tamen inops est Tantalii Regis exemplo. & Horatius Salustio scribit.

*Latius regnes, auidum domando
Spiritu. —*

Monachi itaque Christi exemplo cupiditates suas refrænabunt, norint ieiunare, orare, & egere, & abundare, habere, & carere, vt Paulus fecit & docuit. Hoc si fecerint, Monachi, Monarchæ sunt: nimirum nihil habentes, & omnia possidentes. Quintò quia sunt simplices vt columbæ, & prudentes vt serpentes: non solum prudentes, sed etiam sapientes in Domino Iesu. Sapiens quisquis sit, hic Monarcha est. Rex est, & ditissimus est, vt Stoici docuerunt, Cicero in paradòxis repetijt, Horatius hoc carmine quoque testatur.

*Ad summam sapiens, vno minor est Ioue, diues.
Liber, honoratus, pulcher, Rex denique Regum:
Præcipue sanus, nisi cum pituita molesta est.*

Itaque D. Hieronymus ad Rusticum pulchrè scripsit. Tu Monachus esse vis, habeto curam non rei familiaris, cui renuncians hoc esse cœpisti, sed anime tuæ. Monachum non loquendo & discurrendo, sed tacendo, & sedendo quisque nouerit. At qui anime suæ curam habet, is verè Rex est, verè Monarcha est. Nam res fortunæ, & bona corporis sunt anime causa. Qui animam perdidit, qui animam debet: etiam si omnes mundi diuitias possideat, pauperrimus est. Monachus itaque anime suæ curam gerit, vt hanc Deo seruet, & deinde aliorum animas quoque quantum potest. Est itaque Monachus haud paruus Monarcha, si suam norit conditionem, suum officium faciat, siue vocationi satisfaciat in paupertate, castitate & obedientia. Huius vite Princeps in Christianismo fuit Ioannes Baptista. Sic enim D. Chrysostomus super Ioannem scribit. Ioannes est Princeps Monachorum, ipse Monachus. statim vt natus est, in eremum iuit, in eremo nutritur. Christum expectat in solitudine. Iam Rex Christus. Rex Regum Christus. Reges etiam sunt, ad quos in solitudine expectantes veniunt, vt sunt Monachi. Hic est etiam vir bonus & sapiens, qui secum habitat, vt norit quam sit sibi curta supellex: hic is est aut vtique esse debet, de quo Virgilius illud dici potest.

*Index ipse sui, totum se explorat ad vnguem,
Quid proceres, vanique leuis quid opinio vulgi,*

Securus

Securus mundi inftar habens, teres atque rotundus.

* Verè in epistola ad Pammachiū D. Hieronymus scripsit. Prima virtus Monachi est contemnere hominum iudicia, & semper Apostoli recordari dicentis. Si hominibus placerem Christi seruus non essem, * Tum ab omni insolentia debet esse alienissimus, adeo vt ne rideat quidem. Nam D. Chrysostomus super epistolā ad Hebræos sic scripsit. Qui Monachū profiteris, qui crucifixus es: qui debes lugere, rides? dic mihi vbi Christus hoc fecit? audisti hoc alicubi? nusquam: sed contristatum sæpius legisti. Non debet omitti dictum Isidori de summo bono. Summa, ait, Monachi virtus, humilitas: summum vitium eius superbia est: tunc enim se quisque monachum iudicauerit, quam se minimum æstimauerit, etiam quum maiora opera virtutum gesserit. Hinc etiam Monachus non debet alios negligere. Sed Monachus non sacerdos, alios sacerdotes debet honorare. Sic ait D. Hieronymus: ad Paulinum: Laudatur iure monachus, qui venerationi habet sacerdotes, nec detrahit gradui, per quem factus est Christianus: Ita monachus nō debet in suis gloriari, nec alios spernere, sed mutua charitate & honore se inuicem preuenire, & alios colere sacerdotes. Postea otia fugiat monachus. Nam D. Hieronymus sic scripsit ad Rusticum. * Aegyptiorum Monasteria hunc morem tenent, vt nullum absque labore, & opere suscipiant, non tam propter vitæ necessaria, quàm propter animæ salutem, ne vagetur cogitationibus perniciosis. Itaque oret sedulo, & solemniter Ecclesiæ sacra, ac horas seruet: tum plangat peccata. Nam D. Hieronymus ad Riparium, & Desyderium sic scripsit. Monachus non docentis, sed plangentis habet officium, qui se vel mundum lugeat, & pauidus Domini aduentū prætoletur. * postea si ita perfectus est, doceat suos fratres, & alios sana doctrina, & pijs operibus, sicut D. Hieronymus fecit, Augustinus, Benedictus, S. Bernardus, & horum Discipuli infiniti. Caueat tamē turbas, & inanem gloriam, sciatque illud Hugonis de Claustro animæ lib. quinto, Si Monachus es, quid facis in turba? si amas silētium, cur declamationibus assidue interesse delectaris? tu semper ieiunijs, & fletibus insistere debes. Et tu Philosophari quæris? Simplicitas Monachi Philosophia est. Sed docere, inquis, alios volo. Non est tuum docere, sed plangere. Si tamē doctor esse desyderas, audi quid facies. Vilitas habitus tui, & simplicitas vultus, innocentia vitæ, & sanctitas conuersationis tuæ docere habet alios: * Non amet plus patriam, aut parētes, aut hominem vllum, quàm Deum. Ad Heliodorum D. Hieronymus scribit. Constat Monachum in sua patria perfectum esse non posse. Et Isidorus, ait, quod multi monachorum amore parentum non solum terrenis curis, sed etiam forensibus iurgijs inuoluti sunt, & pro temporalis salute suorum, animas suas perdiderunt. * Porro contentus erit cibo, potu, vestitu qui præbetur, vt professioni suæ satisfaciatur. Non erit querulus. Non dicat, sicut rectè S. Bernardus scribit. Legumina vêtosa sunt, caseus stomachum grauatur, lac capiti nocet, potum aquæ nō sustinet pectus, caules nutriūt melancholiam, cholera porri accedunt, pisces de stagno, aut de lutosa aqua meæ penitus complexionis non congruunt. Quale est hoc? vt in omnibus fluuijs, agris, hortis, cellarijs reperiri vix possit, quod comedas? puta te quæso Monachum esse non Medicum. Nec de complexionis iudicandum, sed de professione, frugalitas autem his non opus est vt commendetur,

detur, vt qui ieiunia, & paupertatem obseruant. Meminerint tamen in rerum copia non omittere frugalitatem: somno tribuatur, quod sanitati & professioni conuenit: nec negligant illud Catonis.

Plus vigila semper, nec somno deditus esto,

Nam diuturna quies vitæ alimenta ministrat.

Sed tantum fessos sopor irriget artus, vt tanto integrius hymnum occinat Deo.

Somno relictis artibus:

Spreto cubili surgimus:

Nobis pater canentibus:

Adesse te deposcimus.

Religiōsæ autem scemina hæc imitentur pro viribus. Quoniā obedientiam omnes profitentur, non opus est vt de obseruatione regulæ cuiusque præcipiam: nam hoc particulare est, & suam Methodum habet, quare hic subsistere placet, coronidis nomine hoc actuarium accedat ex D. Iacobo. Religio pura, & immaculata est apud Deum, & patrem, visitare orphanos & viduas in tribulationibus eorum. Et non inquinatum ab hoc mundo se seruare. Si quis se putat religiosum esse non refrænans linguam suam, sed seducens cor suū, huius vana est Religio. Ergo necessaria negociatio iustæ veræque solitudinis, verā faciens in Deo, & Domino Iesu vitam, laudabilis est peregrinatio in hoc sæculo.

*Remissiuè iuxta ordinem librorum
veteris & noui Testamenti.*

Genes.	15.	Hester.	8.d.		101.b.
	16.b.		14.b.	Matth.	19.
	21.b.	2. Mach.	6.c.	Actor.	2.a.
	22.		12.g.		10.a.
Exodi.	12.d.	Prouer.	20.		13.g.
	29.b.	Ecclesiastes.	5.		26.b.
Leuit.	7.d.	Ecclesiasti.	1.b.	1. Corinth.	7.
	16.g.		37.b.	2. Corinth.	11.f.
Nume.	6.	Hiere.	22.b.	Iacobi.	1.d.
	19.a.		35.	Apocalip.	12.b.
Deut.	23.	Pfal.	140.c.		

Quinta Admonitio ad Mercatores, & ad omnes, qui negociationes exercent.

Summæ.

Mercatores blandè loquendo, multos alliciunt, vt eo facilius fallant.

Merca-

2. Mercatores paucis verbis, nec mendacibus debent vti in suis contractibus, à quibus omnis impostura abest.
3. Mercatura res præceps est ad mala, ideo caute & scrupulose debet exerceri.
4. Sicut mali Mercatores semper quarunt priuatum lucrum, ita boni mercatores non desyderabunt, nisi publicum commodum.
5. Mercatores debent omnino abhorre ab omni mendacio.
6. Mercatores optimas procurabunt merces, & has sine adulteratione vendent.
7. Mercatores res suas distrabant, sine omni iniuria, & incommodo proximi.
8. Mercatores non debent diebus festis secularia negotia, & mercaturas exercere.

Non temerè ille Moralis Philosophiæ approbatus ab omnibus auctor, siue Cato, siue quis alius fuit, inter cætera hoc distichon verè aureum, & quasi oraculum inseruit.

Sermones blandos blæfosque cauere memento.

Simplicitas veri sana est, fraus ficta loquendi.

Atque vtinam hoc decantato carmine Apollo multorum aures vellicet, qui tantum Mercatoribus tribuunt, vt hos ne iuramento quidem interposito fallere existiment: quum contra ipsi mercatores quæstum suum esse putent, quicquid blandis, blæsisque verbis emunxerint, fallere, mentiri, ad blandiri, iurare, simulare, & omnes huiusmodi technas acquirendi pecunias struere, atque huius rei manifestum testimonium nobis Horatius præbet, vbi canit.

Multa fidem promissa leuant, vbi plenus æquò,

Laudat venales qui vult extrudere merces.

*Quo clarè quidem demonstratur, quod sit studium Mercatorum. Hos itaque vt in vero officio contineam, & insanabili fallendi cacoëthe laborantibus remedium ostendam, non multis prolixisque verbis deliniendosque mihi esse censéo: quandoquidem breui carmine dogma Hippocraticum in mentem veniit, quod omnis Methodi medendi initium, & summum est.

Nam contra morbos contraria pharmaca quare.

Id vulgò aiunt: Contraria contrariorum remedia sunt. Itaque contra Asiaticum Mercatoribus vsitatum Laconico dicendi genere vtat, vt vel hoc factò meo eos admoneam paucitatis & veritatis verborum: quia & ille sic canit.

Noli tu quædam referenti credere semper:

Exigua est tribuenda fides, qui multa loquuntur.

Vt igitur, & oratio mea factò sit verior, & admonitio efficacior, ad laconicum pedem refero. Interea oro ipsos Mercatores, vt ad has tanquam ad pretiosissimas merces confugiant, & quæ immortales non exiguum momentum ad immortalitatem consequendam præstabant, opus est enim vt attentas aures præbeant, promptumque obsequium simul, ne effluant. Ita Horatianum cõsiliium admitto, qui ait.

Quidquid præcipies esto breuis, vt citò dicta

Percipiant animi dociles, teneant que fideles.

Adde quod, *Nemo adeò ferus est qui non mitescere possit,*

Si modo cultura patientem commodet aurem.

In quibus verò admonendi sunt Mercatores, ea quatuor occurrunt: primum

ne

ne mentiantur: alterum vt merces quam optimas inuehant, & sine omni adulteratione vanales habent. Tertium vt merces sine omni iniuria proximi diuendant: quartum ne dies sanctæ catholicæ Ecclesiæ sacros cõmercijs prophanent. Si hæc obseruent, in numerum Christianorum referri poterunt non spretis eis, quæ huc faciunt, sacramētis. * Nam ex se Mercatura vitiosa non est, licet habeat turpitudinē. Licita, si fiat ad finē honestū, vel necessarium, hoc est, vt negotiator moderatè lucretur, vel ad suæ familiæ sustentationē, vel pauperū, vel cõmunitalis, non iniusto, sed iusto cõtractu, nō ad caritatē sed copiā. Sic D. Thomas annotauit. Animaduerto tamen, quam præceps sit negotiū ad malū ipsa Mercatura. D. Augustinus libro de pœnitentia: In his omnibus dolēs aut relinquat, inquit, sæculi, aut saltē illa, quæ sine admixtione mali nō sunt administrata, vt Mercatura, & Militia, & alia quæ viuientibus sunt nociua, vt administrationes secularium potestatum, nisi his vtatur ex obedientiæ licentia, & ponat se omnino in potestatem iudicis, in iudicio sacerdotis, nihil sibi reseruans sui: vt omnia eo iubente paratus sit facere pro recipienda vita animæ. Hactenus Augustinus, cui consentit D. Gregorius sic scribens. Falsas, ait, pœnitentias dicimus, quæ non secundum auctoritatem sanctorum patrum pro qualitate criminum imponuntur: ideoque miles & negotiator, vel alicui officio deditus, quod sine peccato exerceri non possit, si culpa grauiori irretitus ad pœnitentiam venerit, vel qui bona alterius iniuste detinet, vel qui odium in corde gerit, recognoscat se veram pœnitentiam non posse peragere, per quam ad æternam vitam peruenire valeat, nisi negotium relinquat, vel officium deferat, vel odium ex corde dimittat. Ab his etiam minimè dissentit Innocentius secundus Papa, vbi inquit, Falsa est enim pœnitentia, cum pœnitens ab officio, vel curiali negotio nō recedit: quod sine peccatis peragi nullatenus præualeat. Adde his verba Leonis Pape, qui scripsit, quod qualitas lucri negotiantem aut arguit, aut accusat: quia est & honestus quæstus, & turpis. Veruntamen pœnitenti vtilius est dispendia pati, quàm periculis negotiationis astringi: quia difficile est inter ementis & vendentis cõmerciū non interuenire peccatum. Propheta verò aptè proloquutus est sic, quia non, inquit, didici negotiationes, ideo introibo in potentias Domini. Domine memorabor iustitiæ tuæ solius. Zacharias quoque propheta, & non erit, inquit, mercator in domo Domini exercituum vltra in die illo. Quinimo Christus initio suorum miraculorum eiecit ementes, & vendentes de templo suo, & oues, boues, nummulariorumque es effudit, & mēsas euertit: & eis, qui columbas vendebant, dixit, Auferte ista hinc, & nolite facere domum patris mei domum negotiationis. Iterum Christus in fine suorum miraculorum, postquam venisset Hierosolymā in die palmarum intrauit in tēplum Dei, & eiciebat omnes videntes & ementes in tēplo, & mēsas nummulariorum euertit, & cathedras vendentiū colūbas, & dixit eis. Scriptū est. Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncā latronum. Et erat docēs quotidie in templo. Mattheum à Telonio, Zacharū à cõmercio publicanorū, omnes discipulos, & maxime Iudam auocauit à venditione pretiosi vnguenti pistici nardi. Porrò vendere iussit sua Christus non temporalis lucri causa, sed propter vitam æternam. Diuiti Regulo glorianti de integritate suæ vitæ dixit. Vade, vende

Quæ. 77.
arg. 4.

Psal. 77.

Zach. 14.

Ioan. 2.

Matth. 21.

Luc. 19.

Matth. 9.

Luc. 19.

Matth. 26.

Mat. 19. 6.

Act. 4.

48. 5. vende tua, & da pauperibus. Et in primitiua Ecclesia quicumque possessores locorum & ædium erant, vendentes afferebant pretium diuenditorum, & ponebant ante pedes Apostolorum, unicuique verò, prout opus erat, fiebat distributio. Ananias autem & Saphyra à D. Petro morte mulctati sunt, quia voluerunt defraudare de pretio ipsum. Porro Ioannes Chrysoströmus in hunc modum docuit: Eijciens Dominus, inquit, vendentes & ementes de templo significauit, quod Mercator nunquã potest Deo placere: Ideo nullus Christianus debet esse Mercator, aut si voluerit esse, proijciatur de Ecclesia, dicente propheta: Quia non cognoui negotiationes, introibo in potentias Domini, quemadmodum enim qui ambulat inter duos inimicos, volens ambobus placere, sine alloquio mali esse non potest, necesse est vt illi malè loquatur de isto, & isti de illo. Sic Mercator sine mendacio & periurio esse non potest. Sed substantia talium stabilis esse nõ potest. Neque ad bonum proficit, quod de malo congregatur, quemadmodum enim si triticum, aut aliud tale cernas in cribro, dum huc & illuc iactatur, omnia graua paulatim deorsum cadunt, & tandem in cribro nihil remanet, nisi sterces. Sic de substantia negotiatorum nouissimè nihil remanet nisi peccatum. Denique illud S. Augustini super Psalmum addam. Desiderio tuo, inquit, locum facis diabolo: ecce enim Diabolus proposuit lucrum, & mutauit ad fraudem. Lucrũ habere non potes nisi fraudem feceris, sed lucrum est esca, fraus laqueus. Sic attende ad escam, vt videas & laqueum, quia lucrum habere non potes, nisi fraudẽ feceris: fraudem autẽ si feceris, capieris. Ecce quot testimonijs, exemplis, & argumetis improbata est mercatura, vt interea alia omittam, vnde aliquis inferat. Ergonẽ Christiano homini vetita est Mercatura? profectò canonica scriptura non vult clericum esse negotiatorem in sæculo. Quamobrem superfluum est ad hos de Mercatura verba facere: Nam Simonia grauissimis supplicijs punienda satis superque vbique exploditur. Quid igitur? an ne laici homines possunt negotiationem tractare? Hic mihi multũ diuque hærenti, & valdè suspensio in mentem venit illud Ecclesiastici capite. 37. sic scribentis: Cum negotiatore tracta de traiectione, & cum emptore de venditione, cum viro liuido de gratijs agendis, cum impio de pietate, cum inhonesto de honestate. Scio quod loco traiectionis aliqui legunt commutationem, quæ tam fieri potest rebus res permutando, quàm numum appendendo. Sed Abraham emit agrum Sepulturæ ab Ephron pecunia præsentè, & fatuis virginibus in Euangelio dicitur, Ite potius & emite vobis oleum, ne fortè vobis & nobis non sufficiat. Rursus apud Lucam legitur, quod Christus ipse dixit suis discipulis: Sed nunc qui habet sacculum: tollat similiter & peram, & qui non habet, vendat suam tunicam, & emat gladium. Quamobrẽ videmus ipsam emptionem, & venditionem non esse prohibitam, quæ sunt propria ipsius mercaturæ. Nec ipsam Mercaturam esse improbandam, quatenus habet Emptionem & Venditionem. Sed quia Mercatura habet continuationem emptionis & venditionis, idque præsertim luci causa, vt fit in Navigatione & Vectione, Fœneratione, quam aliqui deuictionem vocant, & Negotiatione, ac recipit varias fraudes, ideo haud dubiè periculosissima, & scrupulosissima res est Mercatura: nimirũ quæ vix sine malo, aut specie mali potest exerceri. Admonendi sunt igitur, vt intelligant quale negotium gerant ipsi Mercatores, ne animam suam

Eccle. 37.

Genes. 23.

Matth. 25.
Luc. 22.

suam ad condemnationẽ perducãt. Quicumque enim sic mercaturã exercet, vt finem eius, & præcipuũ scopũ existiment esse lucrũ priuatũ, hi sunt Ethnici & infidelibus peiores Mercatores, hos Iouinianus Pótantus annumerat mendacibus, lib. de sermone, ac de his loquitur Chrysoströmus, dicens quod Mercator nunquã potest placere Deo. Nã hi cõtra institutũ Christiani hominis faciunt. Item charitatẽ proximi euertunt, sanguinem proximi deglutiunt, & exhauriunt. Agricola quidem lucrũ sperat, & multiplices fructus: sed semper sine damno fratris sui, sed & in rem proximi: ita opifices, & alij boni viri sua agunt, vt lucrifaciant, sed semper cum commodo proximi, & Reipu. tranquillitati, abundantieque sedulo cõsultũ, sed cõtrariũ de Mercatoribus prodidit And. Faustelinus sic canes.

Periurata suo postponit numina lucro:

Mercator, Stygijs non nisi dignus aquis.

Quis erit igitur bonus Mercator? qui finem principalem Mercaturẽ suã statuit non caritatem, sed charitatem proximi, vt illud lucrum obtineat, quod in necessitatibus opitulatur egẽti. De hoc Mercatore D. Chrysoströmus non loquitur: nimirũ qui potius sit adiutor hominis Christiani, & eleemosynarius, quàm Mercator, & proximi destructor, aut impostor. Talis cerẽ longè abest à casu dãnationis, quæ nomine Mercaturẽ continere posset. Tales sunt mercatores pluribus in locis Christiani orbis haud dubiè: vt potè qui in primis Reipublicæ prodesse laborant, tum sibi, quantum licet citra damnum alterius. Neque enim damnatur vsquã is, qui vlnas panni coemptas certo pretio, statim easdem absque vlla alia traiectione, vel mutatione, formæ, loci, tẽporisque, vedit cũ aliquali lucro. Hic non eijciendus è templo. Habenda est enim ratio expensarum, famulorum, dispensationis, apothecæ, temporis & laboris vni huic rei impensũ, eaque occupatione traducti: tot nanque de nominibus si recompensatio fiat, iniquum non est: dignus est enim Mercenarius mercede sua. Et propheta Dauid sic cantat. Labores manuum tuarũ quia manducabis, beatus es, & bene erit tibi. Paulus hoc latissimè docet primæ Epist. ad Corinthios Capite nono. Nam si qui altari inseruit, de altari debet viuere, & nemo suis stipendijs militat, neque boui trituranti ex lege antiqua os obturandum, profecto mercator iure omni sui laboris mercedem exigere potest. Quicumque igitur Mercatores ita negotiationẽ tractat, vt cupiditatẽ luci excludat, sed sequatur charitatẽ, vt res etiã optimè habeantur abundè, & vitori pretio diltrahantur, hi cerẽ improbandi non sunt. Nam & negotiatio hæc quandam habet consimilem pietatem erga suum proximum, qualem obtinet ea negotiatio, quæ pietatis vocatur, & clericis quoque permissa est, vt inde subueniatur viduis & pupillis. Tum talis negotiatio non fit nummi causa, cuius cupiditas idolatria est: sed fit gratia iuuandorum hominum ad communem Reipublicæ vtilitatem. Deinde fit propter charitatem augendam, & per charitatem operantem: Charitas autem non quarit quæ sua sunt, sed quæ proximi, similiter non exacerbat, non cogitat malũ, non gaudet in iniusticia, congaudet quidem veritati, cuncta suffert, omnia credit, cuncta sperat, omnia sustinet. Charitas nõ agit perperã. Solum igitur charitatis bonum extinguit malitiam Mercaturæ: citra charitatẽ cõmertium negotiationis improbum est, & homine Christiano indignũ, & iter ad dãnationem Mãmõna ducere

Eccle. 127.

1. Cor. 9.

88. Distin-
ctio. Dece-
uit.

1. Cor. 13.

N. & præ-

5
 & præcinente, cum omni malorum spirituum caterua. Porro causa obtinendi debiti finis Mercaturæ, primum est observandum mercatoribus ne mentiantur. Nam verum est illud Prophetæ, Semper laus eius in ore meo, & laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini. Iterum, Laudate Dominum omnes gentes, laudare eum omnes populi, quid multis? sacra scriptura ubique hoc inculcat ut Dominum Deum laudemus. quinimo David testatur illud: & lingua mea meditabitur iustitiâ tuâ, tota die laudê tuâ. Ceterum qui mentitur non laudat Deum suum. Quicumque igitur Mercator vult esse bonus Christianus, fugiat mendaciû. Deus veritas est, & vita nobis Christus: Quærit laudê scilicet veritatem, non mendacium, non elenchos, non captiosa verba. Lex dicit. Non mentietur, neque decipiet unusquisque proximum suum. Prophetæ clamat: Qui loquitur veritatê in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua: illud est proverbium vetus. Qui loquitur quod novit, iudex iustitiæ est: qui autem mentitur, testis est fraudulentus. Lex verò prohibet, falsum testimonium dicere. Terribile est illud dictum Sapiëntiæ primo: Os quod mentitur occidit animam suâ. Iam verò omnia opera benedicunt Domino, & filij hominum debet Domino benedicere. At mentiri est maledicere, benedicere est veritatem declamare. Quamobrem ab omni mendacio procul abscedant ipsi mercatores, quanquam parum lucrifaciant inhærentes veritati, tamen cogitent, quod modicum iusto est melius super divitias multas. Quid prodest mundum lucrifacere, & animæ pati detrimentum? nam qui animam perdidit, omnia perdidit. Vulgari disticho dicitur.

*Omnia si perdas famam servare memento,
 Qua semel amissa postea nullus eris.*

6
 At longè præstantior est ipsa anima, quâ fama: quin etiam anima de bonis gau-
 debit, de malis, & mendacijs poenas durissimas patietur. Omne enim mendacium
 est anathema apud Deum. Prouerbiorum nanque sexto dicitur. Sex sunt, quæ odit
 Dominus, & septimum detestatur anima eius, oculos sublimes, linguâ mendacem,
 manus effundentes innoxium sanguinem, cor machinans cogitationes pessimas,
 pedes veloces ad currendum in malum, proferentem mendacia, testem fallacem,
 & eum qui seminat inter fratres discordias. Non igitur numi, aut terreni, & caduci
 lucris causa Mercator suum Dominum offendat, nimirum non mentiat, sed verè
 omnia exponat fratri proximo suo de conditione mercium, sciat quæ quod melior est
 pauper iustus, quâ vir mendax. Ferè fit, ut omnes proni ad mendacia simus, tamè
 animus bonorum semper à mendacijs abhorret, neque aliunde turpia odia multis
 conciliantur, quâ propter mendacia, vnde Cicero scripsit. Primum improbantur hi
 quæstus, qui in odia hominum incurrunt, ut portitorum, ut sceneratorum, illiberales
 & sordidi quæstus mercenariorum omnium, quorum opera, non quorum artes emuntur,
 est enim illis ipsa merces auctoramentum seruitutis. Sordidi putantur qui mercantur
 à mercatoribus, quod statim vendant: Nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur.
 Neque verò quicquam est turpius vanitate, quare mercatura si tenuis est, sordida est
 putanda, si magna, & copiosa multa vndique apportans, multisque sine vanitate
 impartiens, non est admodum

6
 dum vituperanda. Atque etiam si satiata quæstu, vel contenta potius ut sæpe ex
 alto in portum, ex ipso portu in agros possessionesque contulerit, videtur iure
 optimo posse laudari. Hæc ille primo officiorum eleganter quidem tradidit, atque
 utinam Christiani Ethnicum dogma imitarentur: Nam ne Solon quidem alia lege
 apud Athenienses Mercaturam admisit. Hinc Moyses quoque præcepit, Nolite,
 inquit, aliquid facere iniquum in iudicio, in regula, in pondere, in mensura.
 Statera iusta, & æqua sint pondera, iustus modius, æquusque sextarius. Pro-
 ximum est autem, ut ipsi Mercatores merces quam optimas habeant venales, &
 has sine adulteratione extrudant. Quemadmodum nanque detestandum est, si
 quis putridos pisces, aut similia edulia venum exponat, ex quorum comestione
 morbi, & symptomata nascuntur: ita ea diuendere quæ bona non sunt, & præterea
 fucis quodam commendare, certe flagitiosum est. Plinius scribit, quod Cantharides
 obiectæ sunt Catoni Uticensi, ceu venenum vendidisset in auctione Regia,
 quoniam eas festertijs sexaginta addixerat. Lege Aquilia, quæ erat de dolo malo,
 venditor cogebatur omne vitium ædium, aut alterius rei vendendæ dicere: ac
 de iure quidem prædiorum sancitum est apud nos iure civili, inquit Cicero,
 ut in his vendendis vitia etiam dicerentur, quæ nota essent venditori. Nam cum
 ex duodecim tabulis satis esset ea præstari, quæ essent lingua nuncupata, quæ
 qui inficiatus esset, dupli poenam subiret. A iureconsultis etiam reticentiæ
 poena est constituta, quicquid enim est in prædio vitij, id statuerunt, si venditor
 sciret, nisi nominatim dictum esset, præstari oportere. Cato nostri Catonis Uticensis
 pater eadem sententia pronunciauit contra T. Claudium centinanum. quorsum hæc?
 ut intelligas maioribus non placuisse altus. Sed aliter leges, aliter philosophi tollunt
 astutias. Leges quatenus manu teneri possunt: philosophi quatenus ratione &
 intelligentia. Ratio igitur hoc postulat, ne quid infidiose, ne quid simulatè,
 ne quid fallaciter: nam quanti verba illa, uti ne propter te, fidemue tuam
 captus fraudatus sum, quam illa aurea. ut, Inter bonos benè agere oportet,
 & sine fraudatione. Hæc Ethnici philosophi, gentiliumque legislatorum sancita,
 quæ minus nos Christiani obseruamus, quibus omne fraudulentum, & omne
 noxium debet esse alienissimum? Dolendum est, quod plurimi bibliopole
 malunt vendere hereticorum scripta, quàm Catholicorum, quia ex illis plus
 lucri percipiunt, quàm ex his, utpote minus gratis populo: Rectè tamen sancta
 Ecclesia illud prohibuit. Observandum est enim, ut optima quæque in
 mercatura proponantur, & vendantur, aut si mala vel vitiosa sunt, ut vitia
 dicantur, vel vbi meliora, aut si constat, vbi viliori prætio coëmi possint.
 Quamobrem tertium sequitur ut Mercator res sine iniuria proximi distrahat.
 Hodie malum illud inualuit, ut quisque sua laudet, nec modò res proximi,
 sed ipsum vicinum suum, aut collegam, aut socium quoque improbet, detrahat,
 & conuictijs proscindat. Præstat autem illud meminisse. Quod tibi non vis fieri,
 alteri ne feceris: & omnia quæcunque vultis ut faciant vobis homines,
 ea facite ipsis. Nemo vult sua, quæ optima habet, improbari: nemo itaque
 alterius res quoque improbet, & cupiditate lucris, & rei vilissimæ suam animam
 perdat. Luceat ita lumen cuiusque, ne sibi muruo officiat. In lege scriptum est.

Exod. 21. Qui furatus fuerit hominem, & vendiderit eum, conuictus noxæ morte moriatur. At quid est aliud hominis famâ, & res denigrare, quâ furari ipsum hominê, & illû vedere. Paulus verat esse percussorê. Anaclerus Pontifex statuit, vt percuf for quoque dicatur is, qui sermone inutili conscientia percuit infirmorum: Grauius est autem conscientia solùm percutere, sed famâ auferre, & efficere ne alius queat percipere mercedem sui laboris impêsi, acquisitione Merciu, in vsum aliorum vtiliter vendentium. Paulus ab omnibus hac innocentiam exigit, dum ait. Neminem læsimus, & ad Galatas scribit. Fratres obsecro vos, nihil me læsistis: quiniuo cum Corinthijs expostulat. Fraudatis, & hoc fratribus, inquit: quare non magis fraudem patimini. Præceptum legis & Christi est, ne fraudê feceris. *8* imò Ecclesiasticus dicit. Qui effundit sanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres sunt. Absit ergo omnis detractio, fraus, perurium à viro bono, à Mercatore Christiano. Vltimum est, quod non debent Mercatores loco & tempore destinatis orationi & operibus spiritalibus sua intermiscere terrena, temporalia, carnalia, & quæ sine specie mali non fieri possunt, ne domus orationis fiat spelunca latronu: Sabbathum sanctifices: habetur in lege, & Paulus præcipit, vt omnia fiant honestè & ordinatè. Quid est minus ordinatû, quâ quo loco & tempore Spiritualia sunt tractâda, ibi velle de commercijs sæculi colloqui? Quæ cõparatio vel conuentio Christo ad Belial? & quæ cognatio Deo & Mammonæ. Paucis itaque Mercatores admonui charitatis, vt huius augmentum suis commercijs queant, & ad hac omne suum lucrum referant. Imperator Vespasianus Titus dicere solet, Si quotidie non adiunxisset aliquem numero amicorû, diem perdidimus. Habent merces & numos, quibus homines demulceri, & conciliari possunt. Vtantur igitur his ad conciliandâ hominum benevolentiam, ad illustrandam Rempub. Christianâ. hoc si fecerint, & regnû Dei quæsuerint, ac iustitiam eius: cetera adieciuntur eis abundantissimè. Diebus autè festis loca sacra frequentent, & addiscat opera pietatis, eaque exerceat, vt pro mortalibus & temporalibus obtineant aterna atque celestia. Christo itaque non Mercurio sua faciant sacra, & actiones impendant omnes, & sic thesaurizent.

Remissinè iuxta ordinem librorum veteris & noui Testamenti.

Genes.	37. f.		13. b.		27. a.	28. a.
	41. g.	Esther.	7. a.	Ioël.		3. a. b.
	47. e.	Pfal.	43. a.	Amos.		2. b.
Exodi.	21. a.		70. c.			8. b.
Leuit.	25. b. d. f.	Prouerb.	3. b.	Ozeæ.		11. d.
Deut.	14. c.		31. b.	Nahum.		3. a. d.
	28. g.	Eccle.	10. b.	1. Machab.		3. d.
Iudic.	2. c.	Esait.	24. a.			5. d.
Ruth.	4. a.		50. a.			8. c.
4. Reg.	4. b.	Ezech.	7. d.	Matth.		13. f.
Neem.	5. b.		26. c.			21. a.
						Marci.

	22. a.	Ioan.	2. c.	Apocal.	13. d.
Marci.	11. b.	Act.	4. c.		18. a. g.
Lucæ.	12. d.	Iacobi.	4. d.		
	19. b. e. g.	2. Petri.	2. a.		

Sexta admonitio ad Agricolas vel Paganos.

Summæ.

- 1 *Laus Agricolarum diuina, & naturalis, & à summis viris affectata.*
- 2 *Agricolæ diligenter exercebunt terram, vt in laboribus ex ea cunctis vitæ suæ diebus comedant.*
- 3 *Bonus Agricola Deum ante omnia debet venerari, & huic munera offerre.*
- 4 *Agricolæ non debent esse imperiti legendi, scribendi.*
- 5 *Agricolæ debent esse attentis ad varietatem naturæ, & huius mutationes.*
- 6 *Agricolæ colere debent festa ab Ecclesia indicta, & dies Dominicos.*
- 7 *Agricolæ quid festis potissimum diebus agant, & quo modo hos debent partiri.*
- 8 *Præcepta ab Ethnicis elegantia tradita Agricolis referuntur.*
- 9 *Agricolæ diuini cultus studiosi plurimum sibi suisque proderunt.*
- 10 *Agricolæ fideliter Catholicæ Ecclesiæ adhareant, & Ecclesiasticos honorabunt.*
- 11 *Quia multiplex scientia veræ rusticationis, ideo Agricolæ debent habere ingenium, memoriam, & quæ huc faciunt.*
- 12 *Agricola debet esse validus: valida habeat instrumenta: Terram colat fecundam, ac primo de robore agricolarum.*
- 13 *De instrumentis Rusticis, & familiæ obedientia, ac ordine.*
- 14 *De fecunditate Terræ: & huius cultu, ac amore.*
- 15 *Agricola debet habere promptam voluntatem laborandi.*
- 16 *Agricolæ debent diligere suos vicinos tanquam fratres.*
- 17 *Agricolæ debent esse Hospitales.*
- 18 *Agricolæ ad Reip. defensionem semper debent esse paratissimi.*

1 **V**ita beata in terris Agricolarum est, qui Deum amant. Horû Princeps Christus se profitetur Agricolam habere patrè. Ego sum, inquit, vitis vera, & pater meus est Agricola. Hoc ergo genus vitæ nulli nobilitati cedit. Sicut enim *Ioan. 15. a.* omnis à Ioue principiu Musæ: ita ab Agricolis omnis nobilitas. Adam enim primus homo fuit Agricola in terra ad exercèdum eâ. Ab illo omnis posteritas descendit, in qua nobilitas quantû de sua dignitate gloriatur, tanto ipsos Agricolas reddit cõmendatioris. Nec diuitijs, nec auro Arabiæ, nec thesauris Croei cedit: nimirû tranquillâ cû rerû copia vitâ præstat, & saluberrimâ ipsis mortalibus Agriculturâ exercentibus, & alijs exemplo magnorum virorum subministrat alimenta, tegendisque corporibus necessariam materiam. Quod paucis verbis di-

fertè & plenè Cicero expressit. Omnium, inquit rerù, ex quibus aliquid exquiratur, nihil est Agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil libero homine dignius. De qua quoniam in Catone Maiore satis multa diximus, illinc assumemus, quæ ad hunc locum pertinent, in Catone nanque multis modis Agriculturam commendat. Inter alia hæc scribit: Venio nunc ad voluptates Agricolarum, quibus ego incredibiliter delector: quæ nec villa impediuntur senectute, & mihi ad sapientis vitam proximè videntur accedere, habent enim rationem cum terra, quæ nunquam recusat imperitum: nec vnquam sine vsura reddit, quod accepit, sed alias minore, plerumque maiore fœnore. Ergo in hac M. Curius quum de Samnitibus triumphasset, & de Pyrrho, consumpsit extremum tempus ætatis. A villa quoque in senatum accersebantur Curius, & ceteri senes. Ex quo, qui eos accersebant, Viatores nominati sunt. Num igitur senectus miserabilis fuit eis, qui se Agricolatione oblectabant? Mea quidè sententia haud scio, an villa beatior esse possit: neque solùm officio, quod hominum generi vniverso cultura agrorum est salutaris, sed oblectatione etiam, quam dixi, & saturitate, copiaque omnium rerum, quæ ad victum hominum, & cultum etiam Deorum pertinet. Agro benè culto nihil potest esse nec vsu vberius, nec specie ornatius, ad quem fruendum non modo retardat, verum etiam inuitat atque allectat senectus. Vbi enim potest illa ætas æquè coalescere? vel apricatione melius, vel igni? vel vicissim ymbris, aquisue salubribus refrigerari? copix cornu adest. Sæper enim boni assiduique Domini referta cella vinaria, olearia, & penuaria est: villaque tota locuples est, abundat porco, hædo, agno, gallina, lacte, caseo, melle. Iam horum ipsi Agricola succidiam alteram appellant. Tum conditiora facit hæc & superuacanei operis labor, aucupium atque venatio: sed quis finis esset dicendi, si quæ Hesiodus effusè disserit, in laudem Agricolarum huc in medium asserrem? Iustorum enim hominum fœlicitatem describens, sic canit libro de operibus & die.

*His fert tellus victum plenum in montibus ornos,
Vertex his glandes, medium quoque apes remeantes.*

Amplissimis laudibus Romani commendabant, si quem Agricolam bonum, bonumque colonum vocarent. Vergilius, ut Homeri testimonia, Xenophontis in economicis, aliorumque omittam euitandæ prolixitatis causa, loco omnium esse potest, qui pulchra digressionem fœlicissimos Agricolas decætat, vbi sic inquit, Georgi. Secundo.

*O fortunatos nimium, sua si bona norint
Agricolas, quibus ipsa procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum iustissima tellus.*

Nec post Catonem, Varronè, plurimosque alios Agriculturam sua laude Horatius defraudare voluit, dum in huius laudem lirico sic carmine modulatus est.

*Beatus ille qui procul negotijs,
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Salutus omni fœnore.*

Ouidius in hanc materiam expatiat libro primo de Remedio amoris.

Plura quoque oblectant animas studiumque colendi:

Qualis

Qualibet huic cura, cedere cura potest.

Plinius vnice agriculturam laudat perfectè, huiusque oracula prodit, libri de cimi octauo capite quarto, quinto & sexto, Iam Columella & Palladius extant, qui & præcepta tradiderunt, & laudauerunt mirificè, ne tamen suo vitæ genere ipsi Agricola superbiant, vel negligentia desint, aut degenerent à laude præcorum Agricolarum: ideo proposui paucis hos admonere, vt sciant quæ sint officio suo conuenientia: quemadmodum sacra scriptura hoc exigit, ad quod facilius conficiendū, quæ potissimū in Agricolis requiruntur, ea annotabo: Primū est autem, vt terram elaborandam esse sibi norint, & in hac terra victum honestè querendum. Deus enim præcepit Adamo, vt in laboribus comedat ex ea cunctis diebus vitæ suæ: spinas & tribulos germinabit illi, & comedat herbas terræ. In sudore vultus sui vescatur pane suo, donec reuertatur in terram, de qua sumptus est: quia puluis est, & in puluerem reuertetur. Hæc lex à Deo optimo parente omnium est posita nobis, & omnibus Agricolis in exemplū. Hinc antiquitas finxit, quod terra mater Gigantes protulit, & qui terrena curarent. Fabula de Deucalione & Pyrrha iacentibus lapides in terram, vnde soboles succreuit ex terra, quid quæso aliud significat, quam Deucalionem & huius posteritatem duro & improbo labore alimenta sibi peperisse ex cultura terræ, & quod filij imitentur facta patris Deucalionis, filia facta, vtpote fœminea & leuiora, quæ præibat Pyrrha. Hanc fuisse veram vitam Vergilius testatur.

*Hanc olim vitam veteres coluere Sabini,
Hanc Remus & frater, sic fortis Hetruria creuit.
Scilicet & facta est rerum pulcherrima Roma.
Septem quæ vna sibi muro circumdedit arces.
Antè etiam sceptrum Dictæ Regis, & antè,
Impia quam cæsis gens est epulata iuuentis.
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.*

Ouidius verò sub Ioue canit studium Agriculturæ cæpisse primo Metamorphoseos.

*Semina tum primum longis Cerealia sulcis,
Obruta sunt, pressique iugo genuere iuuenti.
Ingeneratum esse animis hoc studium mortalium.*

Ingeneratum esse animis hoc studium mortalium Manilius quinto astronomicon declarat, vbi canit.

*Arduorum ingenerat studium, rurisque colendi,
Seminaque in fœnus sulcatis reddere terris,
Vsuramque sequi maiori sorte receptis,
Frugibus innumeris atque horrea querere messi.*

Naturalissimum est enim studiū, & Deo acceptū Agriculturam, necessariū ad vitam hominum viuentiū. Itaque non institutione, sed coelesti influxu, & ordinatione, Agricola nascuntur. Nō tamè institutione remoueo, vt quæ vitio hominum defectus exortos corrigat. Itaque Columella dicit, tria requiri in Agricola, vt velit, vt possit, vt sciat. Scientiā autem efficit partim naturale à Deo insitum ingenium, quemadmodū primi mortales omnia sciuerunt sine doctore: partim ipsa institutio

tio & exercitatio. Coniuncta autem Agricultura scientia cum Theologia fuit apud primos mortales: utpote qui scirent ea, quæ ad Deum, quæ ad motus cœli, quæ ad culturâ terræ. Sic Abel pastor ouium, sic Cain Agricola ambo ut Sacerdotes obtulerunt Deo munera. Hesiodus sacerdos Phæbi Afræus & Agricola fuit. Simul erant nautæ, piscatores, venatores, aucupes, hortulani, & medici. In his enim qui excellit, bonus est Agricola: qualè multi scriptis libris docuerunt. * Profecto futurus Agricola bonus in primis Deum venerari debet, & huic munera offerre, placare, & colere. Nam Deus est, qui dat incrementum. Primitias, decimas, & quæcumque; grata diuino cultui munera censet, liberaliter tribuat, ut Deus largiatur rursus veram scientiam colendi agri, pacendi, conseruandi se suosque, ut laboribus aspiret, fecunditatem præbeat, & fructus amplos effundat, omnibusque salubritatè addat. Vnde Ecclesiasticus præcipit. Non oderis, inquit, opera laboriosa, neque rusticationem creatam ab altissimo. Et paulò post. Honora Deum ex tota anima tua, & honorifica sacerdotes, & propurga te cum brachijs: da illis partem (sicut mandatum est tibi) primitiarum, & purgationis: & de negligentia tua purga te cum paucis. Datum brachiorum tuorum, & sacrificium sanctificationis offeres Domino, & initia sanctorum, & pauperi porriges manum tuam, ut perficiatur propitiatio, & benedictio tua. Moyses loquens clarius rem ipsam exponit in cantico suo. Interroga patrem tuum, & ipse annuntiabit tibi, maiores tuos, & dicent tibi. Quando diuidebat altissimus gentes, quando separabat filios Adam. Constituit terminos, terminos populorum iuxta numerum filiorum Israël, Angelorum Dei. Pars autem Domini populus eius, Iacob funiculus hæreditatis eius. Inuenit eum in terra deserta in loco horroris & vastæ solitudinis: Circumduxit eum & docuit & custodivit quasi pupillam oculi sui. Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans, expandit alas suas & assumpsit eum, & portauit in humeris suis. Dominus solus dux eius fuit & non erat cum eo Deus alienus. Constituit eum super excelsum terram ut comederet fructus agrorum, ut sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo, butyrum de armento, & lac de ouibus cum adipe agnorum, & arietum filiorum Basan: & hircos cum medulla tritici, & sanguinem vuc biberent meracissimum. Ita Deus dedit primo illis scientiam rei rusticæ, nam à Deo est omnis sapientia. D. Iacobus ait. Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non impropere, & dabitur ei, postulet autem in fide nihil hæsitans. Quare hodiè adhuc si Agricola dubitent de satione, de pluuijs, de messe, postulent: postulet à Deo & reuelabit illis. Multi ad Astronomiam recurrunt. At primum est ad Deum confugere, is tribuet cætera cognitu necessaria, postea verò sunt parentes & amici: hi quoque adiuuabunt. Neque omittendum est subsidium, quod ex libris petitur. Qua de causa Agricola boni futuri, in teneris annis haud abs re instituentur in legendo, scribendo, & numerando, ut rectè rationes suarum rerum ineant, & per litteras cum absentibus agere possint. Porro non debet esse Physicæ Philosophiæ imperitus Agricola, ut terrarum, fructuum, animalium, aeris, aquæ, locorum, variarumque; plantarum naturas, & varietates cognitatas habeat. Ex quo quidem haud pauca emolumenta percipiet: contra si ignoret, varias calamitates, & difficultates experietur. Vnde sic canit Vergilius in Georg.

Eccle. 7.

Leuit. 25.

Deut. 33.

Luc. 1.

At

*At prius ignotum ferro quam scindimus æquor,
Ventos, & varium cœli prædiscere morem
Cura sit, ac patrios cultusque, habitusque locorum:
Et quid quæque ferat regio, quid quæque recuset.
Hic segetes, illic veniunt falicinus vna.*

Adde huc, quod Astronomiæ non sit rudis: non enim temerè Virgilius canit.

*Præterea tam sint Arcturi sidera nobis
Hædorumque dies seruandi, & lucidus Anguis.
Quam quibus in patriam ventosa per æquora vestis
Pontus & ostriferi fauces tentantur Abydi.
Libra diei somni que pares vbi fecerit horas,
Et medium luci atque umbris iam diuidit orbem.
Exercete viri tauros: serite hordea campis.*

Paulò post.

*Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, & aduerso sedens canis occidit astro.*

Rursus.

*Ante tibi Eoa Atlantides abscondantur,
Gnosiaque ardentis decedat stella coronæ,
Debita quam sulcis committas semina —*

Iterum.

*Per duodena regit mundum Sol aureus astra,
Quinque tenent cœlum Zone —*

Vult hoc studium commendatius efficere tandem, quum ait.

*Hinc tempestates dubio prædiscere cœlo
Possumus: hinc messisque diem, tempusque serendi.*

* Romani verò Agricola obseruantissimi fuerunt suorum factorum. Profecto Christianus Agricola multo magis indicta, statutaque ab Ecclesia festa venerabitur, sic ille.

*Quinetiam festis quadam exercere diebus
Fas, & iura sinunt —*

Vndeliquet, sicut & Macrobius in Saturn. docet, quod religio vetabat diebus festis opus aliquod culturae facere. Columella quoque dicit, quod Agricola Itali omni septimana vnum diem festum habebant, quo ab operibus feriabantur ordinatim. vnde in mense sæpe tres, sæpe quatuor ferias habebant. Sic in anno erant eis dies pluuiiales, & feriarum quinque; & quadraginta, his nefas erat arare. Peracta semete quibus quiescebant erant dies triginta. Agonalia alias Agnalia quæ agni oblatione fiebant sacra, & ante hæc Ianualia, postea Sementina, Cerealia, Lupercalia, Charistia, Terminalia, Equiria, Bacchanalia, Patilia, Vinalia, Rubiginalia, Floralia, Lemuria, Lustria, Carna, Opalia, Sigillaria, Laratia, Laurentalia, & huius generis plurima festa Agricolarum fuisse vel sola nomina indicant. Dominus quoque die festo honoris causa eum villicum, quem assiduum & fortem in operibus administrandis cognouerat, mensa sua dignabatur adhibere. Hæc eadem Græcorum & Pœnorum conuetudo apud Agricolas fuit.

N 5

stianus

stianus itaq; Agricola festa à sancta Ecclesia per annum ordinata ad laudem veri Dei, & Domini Iesu, ac ad salutem animarum sedulo obseruabit, negligentes aut contemptores reprimet, ne pereat ipsis amor Dei, scientia & disciplina Agriculturæ, quæ est nutritrix omnium: quæ quidem disciplina festis diebus dicitur, & animo imprimitur: alijs autem exercetur. * Vnde partiri possunt partes feriarum, vt mane omnia sacra fiant, & oblationes, quæ habent gratiarum actiones, ac Deus adoretur: Breuiter addiscantur, & fiant quæcunque pertinent ad cultum Dei: Meridiano autem tempore, quæ ad ipsius Agricolarum, familiarumque rationem spectant: vt erudiantur tum in eis, quæ ad Deum, quæ ad proximum, & ad se pertinent: tum in eis, quæ sunt necessaria cognitu rusticationi. Vespertinis autem horis si quæ cum vicinis, externisque agenda, vt ea procurantur. Ager, pecora, cellæ & res omnes lustrentur, agendo gratias pro bene habentibus, defectus explendo, & Deum vt aspiret orando. sic feriales dies magno cum lucro, & honore traducuntur, procul ineptijs, comestationibus, potationibus, luxu, & inimicitijs. * Non pigebit pauca his adiungere ex Columella, vt priscis gentiliumque moribus bonis, nostri Agricolarum erudiantur. Villicus sacrificia nisi ex præcepto, ait Domini, ne fecerit. Aruspices, Sagas, hæreticos scilicet, & schismaticos, quæ vtraque genera vana doctrina, inuentionibusque rudes animos ad impensas, ac deinceps ad flagitia compellunt, ne admiserit. Neque urbem, neque villas nundinas nouerit, nisi emendæ, vendendæque pertinentis ad se rei causa. Villicus enim ambulatorem esse non debet, nec egredi terminos, nisi vt addiscat aliquam culturam, & si ita in vicino est, vt citò remeare possit: semitas, nouosque limites in agro fieri non pariat. Non hospitem, nisi amicum, familiaremque Domini necessarium receperit. Certè hominè nisi ab Ecclesiastico, & bono catholico pastore approbatum, vel pastoris consensu admissum, ne hospitio dignabitur. Circulatores, nugiuenduli circuentes ædes simplicium, blandis verbis plurimos à vera via seducunt, & multos euerterunt, causæ, & auctores multorum malorum, & hæresim. Sed & illa meminerit, quum è ciuitate remeauerit, Deos penates adorare. Dein si tempestiuum fuerit, confestim, sin minus postero die fines oculis perlustrare, omnes partes agri reuifere, atque æstimare, nunquid absentia sua de disciplina, & custodia sit remissum: Num aliqua vitis, arbor, num fruges perierint, absint: tum etiam pecus & familiam recensere, fundique omne instrumentum, & suppellectilem: vt sic fiet benè morata disciplina. Adde huc quod Romulus instituit Aruorum sacerdotes, seque duodecimum fratrem appellauit, & coronam spicam, quam Acca Laurentia nutritrix colligatam vitta alba ei donarat. Numa instituit Deos farre colere, & farsa mola supplicare, atque far terere, hinc fornicalia farris horrendi ferias, & religiosas terminis agrorum. tunc nouerant Seiam deam à serendo, Segestam à segetibus, Tertiam sub testeo nominare religio est, ac ne degustabant nouas fruges, aut vitiua, antequam sacerdotes libassent primitias. Hyperborei frugum primitias Deilon vsque. * Appollini per virgines mittebant. Quare si Christianus Agricola omnes ferias à sancta catholica Ecclesia institutas veneratus fuerit, & semper Deum amauerit, ac adorauerit, qui omnium bonorum largitor est, plurimum sibi,

sibi, suisque amicis & omnibus negotijs profuerit, quinimò præceptis Dei fuerit obediens: loquutus est enim Dominus ad Moysen, dicens. Loquere filiis Israël, & dices ad eos. Cum ingressi fueritis terram, quàm ego dabo vobis, & messueritis segetem, feretis manipulos spicarum primitias messis vestræ ad sacerdotem, qui eleuabit fasciculum coram Domino, vt acceptabilis sit pro vobis altero die sabbathi, & sanctificabit illum, atque eodem die quo manipulus consecratur, cædetur agnus immaculatus anniculus in holocaustum Domini, & libamenta offerentur cum eo duæ similæ decimæ conspersæ oleo in incensum Domini, odoremque suauissimum. Liba quoque vini quarta Hin. Panem & polentam & pulrem, non comedetis ex segete vsque ad diem, qua offeratis ex ea Deo vestro. Præceptum est sempiternum in generationibus cunctisque habitaculis vestris. Hæc & quæ potissimum fuere festa, & Sabbathum sanctificandum Agricolarum causa ordinata, per munera ab Agricolis oblata honoranda esse satis aperte sacra scriptura declarat. Hi etiam Sacerdotibus & Leuitis alendis lege Dei sunt astricti. Sed nimis operosum est hæc omnia attingere. * Verum meminerint Agricolarum, ne latum quidem vnguem discedant à fide Catholicæ Ecclesiæ, à sacerdotum veneratione, à ferijs diuinis honoribus destinatis. Sic sanctificabunt Sabbathum, neque nimis multi dies festi esse possunt, quum multa quiete, multis intermissionibus à seruili opere, multa denique rerum agendarum consideratione opus sit. Quantum etiam diuinis honoribus impendunt, tantumdem & longè amplius in fructibus Deus tribuit. Manet celebre, & antiquis vsitatum, vsuque comprobatum adagium: nimirum hoc: Audire rem diuinam nihil immiuit substantiam: vel, Missa audita non adimit rerum prouentum, nec eleemosyna pauperiem dat. Itaq; sacerdotes, vt diuini cultus, & rusticæ scientiæ conseruatores, festorum celebratores, precones verbi diuini, oratores apud Deum, vt suo tempore pluuias, serenitatem, rerumque omnium copiam largiatur, in summo honore habeant: festa annunciata venerentur summa deuotione. quò enim ardentius Deum amauerint: tanto maiorem & feliciorem rei rusticæ scientiam, atque prosperitatem dabit. Hic locum habet illud Iuuenalis.

*Vi tamen & poscas aliquid voueasque sacello,
Exta & candiduli diuina tomacula porci.
Orandum est, vt sit mens sana in corpore sano.
Fortem posce animum, & mortis terrore carentem.
Qui spatium vitæ extremum inter munera ponat
Naturæ: qui ferre queat quoscunque labores
Nesciat irasci, cupiat nihil, & potiores
Herculis arumnas credat, seuosque labores
Et Venere, & plumis & cœnis Sardanapali.*

Et, quod eiusdem generis est apud Persium.

*Quin damus id superis, de magna quod dare lance
Non possit magni Messala lippa propago,
Compositum ius, fasque animi sanctosque recessus
Mentis, & incoltum generoso pectus honesto.
Hæc cedo, vt admaqueam templis & farre litato.*

Cogitent

Cogitent Deum vbiq̄ esse præsentem, campos habere oculos, & syluis adesse aures. Iam terram à Romanis matrem Deorum magnam Bonam deam fuisse vocatam, dignam quæ laboribus honestetur: & quæ benè colenti multiplex gaudium reddit. Atque ad eò multiplex est scientia veræ rusticationis. *Opus est igitur ingenio & memoria, vtriusque conseruandi causâ. Pythagoras frugalitatem commendauit, vt & Cato, ac Varro. D. Petrus clamat. Fratres, sobrii estote, & vigilate. Crapula, ebrietate, nimiaque luxuria ingenium obruitur. Meminerint itaque huius versus Vergiliani.

*Vina sitim sedent, natis Venus alma creandis
Seruiat. hos fines transfuisse nocet.*

*Porro vt possit rusticationem Villicus exercere, & sicut debet, laborare: hæc tria requiruntur: Primò vt ipse valeat, integrasque habeat vires: tum vt omnia habeat instrumenta bona, & honestam familiam: denique vt asit terra propitia: Iam verò bonæ valetudinis causâ non medicam vitam Agricola viuet, sed temperatam ab omni excessu, eamque continuum exercitium confirmabit. Exercitatio nanque, vt auctor est Fulgentius, est humanæ vitæ conseruatio, caloris naturalis lima, excitatio dormientis naturæ, virtutum corroboratio, superfluitatum consumptio, ocio inimica, temporis lucrum, iuuentutis debitum, senectutis gaudium. Ille ergo solus exercitio abstineat, qui sanitatis beneficio vult carere. Adde huc illud Catonis.

*Exerce studium, quamuis pereperis artem,
Vt cura ingenium, sic & manus adiuvat vsum.*

*Prover. 12.
Eccle. 3.*

Itaque verè in prouerbis Salomonis legitur. Qui operatur terram suam, fatiabitur panibus: qui autem sectatur otium, stultissimus est. Et Ecclesiastes inquit, Quodcunque facere potest manus tua, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quò tu properas. Aristoteles 5. Metaphys. Exercitium causam vocat sanitatis. Et libro primo Rhetorices ait, quod exercitium vt in pluribus conseruat sanitatem, ita corpora valida reddit. Bernardus ad fratres sic scribit, Rusticus duos habet neruos, lacertos fortes, exercitatio hoc facit, sine qua corpus mollescit. Voluntas facit vsum, vsum exercitium, exercitium vires subministrat. Hinc illa apud Plinium oracula Agricolis data. Nequam esse Agricolam, quisquis emeret, quod præstare ei fundus posset: Malum patrem familiam, quisquis interdum faceret, quod noctu posset, nisi intempestate celi: peiorem qui profestis diebus ageret, quod feriat debere: pessimum qui sereno die sub tecto potius operaretur, quam in agro. Nequeo mihi temperare, quo minus vnum exemplum antiquitatis asseram, ex quo intelligi possit, apud populum etiam de culturis agendi morem fuisse, qualiter id defendere soliti sint illi viri. C. Furius Cresinus è seruitute libera cum paruo admodum agello largiores multò fructus perciperet, quam ex amplissimis vicinitas, in inuidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret veneficijs. Quamobrem à Sp. Albino Curuli die dicta metuens damnationem, cum in suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusticum omne in forum attulit, & adduxit filiam validam, atque (vt ait Piso) benè curatam, ac vestitam, ferramenta egregiè facta, graues ligones, vomeres ponderosos, boues faturos: postea dixit. Veneficia mea Quirites hæc sunt:

sunt: nec possum vobis ostendere, aut in forum adducere lucubrationes, vigiliasque, & sudores. Omnium sententijs absolutus. Itaque est profectò, opera non impensa, cultura constat. Et ideo fertilissimum in agro oculum Domini, ac pedem esse dixerunt. Oculus enim Domini impinguat equum: pes Domini impinguat agrum. Exercitium confirmat valetudinem, & omnia amplificat: Sic fit vt fortissimi viri, & milites strenuissimi ex Agricolis gignantur, minimeque male cogitantes. In re rustica, ait Cato, operæ ne parcas, in agro emendo minime. 13 *Proximum est, vt sint instrumenta optima, & familia obtemperans, ne quod vnus infundat, alter effundat, & quod vnus congerit, alter dissipet, quod vnus ædificat, alter destruat. Concordia res parua crescunt, sine instrumentis res male agitur, vel nihil omnino. Hesiodus itaque canit verè.

Vxor querenda est primum, boues, & arantes.

Nihil prodest æque habitis instrumentis quam eutaxia, & ordo, vt quæque suo loco, ac tempore sint in promptu, vt docet Xenophon & Columella. Ordinata nanque Deo placeant, & quæcunque sunt ordinata à Deo. Esaias ait. Pascuntur agni iuxta ordinem, & alio loco idem. Poner, inquit, triticum per ordinem. Quanto ergo magis suppellectilia, instrumenta rustica, & omnes qui sunt in familia ordinatione quadam distinguantur? Ordo vt omnia commedat, ita per se semper laudabilis existit. Obseruandus est in cibo, potu, & omnibus actionibus, ac dispensatione. *Vltimum est, vt terra sit propitia, hoc est, vt Agricola habeat prædium: de quo oraculum: Prædium ne cupide emas. Quod male emprum est, semper poenitet. In bona regione est bene nitere, agrum paraturus ante omnia intueri oportet aquarum vim, & vicinum, & aërem, ne cum orco res sit. Malus est ager cum quo Dominus luctatur. Nihil damnosius deserto agro. Solum itaque sua virtute valeat. Cato rogatus quis esset certissimus quaestus agri? dixit? Si benè pascat: quis proximus? si mediocriter pascat. Is fructus probatur, qui minimo impendio constat. Fundus in adolescentia conferendus: ædificandum non nisi in cõsito agro, & villarum tutela ne sit oneri, qui benè habitat, sapiens agrum frequentet, frons Domini plus prodest, quam occipitium. Modus probatur vbi que, neque fundus villam quærat, neque villa fundum. Sed non docemus præcepta Agriculture. Illud admonemus, vt Agricola sit vendax fructuum agri, non prædij, non vineæ, maxime si bona sunt hæreditaria. Locutus est Achab ad Naboth, Da mihi vineam tuam, vt faciam mihi hortum olerum, quia vicina est, & prope domum meam. daboque tibi pro ea vineam meliorem: aut si commodius tibi putas, argenti pretium quantum digna est. Cui respondit Naboth, propitius sit mihi Dominus, ne dem hæreditatem patrum meorum tibi, & paulò post durius petenti respondit. Non dabo tibi vineam meam. Hoc exemplo Agricolæ admonentur, ne patrium solum deserant, ne hæreditaria bona alienent. ad eò quoque vt ne hac in re cedendum sit regibus vtpote iniqua petentibus, sicut D. 15 Ambrosius pulchrè exponit in Homilia de Nabethe Iezrahelita. *Neque verò satis est, vt possit Agricola laborare: sed desideratur ante omnia prompta voluntas, vt autem velit, meminerit Paulini dicti, quod tale est. Laborantem Agricolam oportet primum de fructibus accipere: intellige quæ dico: dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum. Rursus illud huc facit. Denunciamus autem vobis

Rom. 13.

Esai. 5.

Esai. 28.

3. Reg. 21.

1. Timo. 2.

vobis fratres in nomine Domini nostri Iesu Christi, vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, & non secundum traditionem, quam acceperunt à nobis. Ipsi enim scitis, quemadmodum oporteat imitari nos. quoniam non inquieti fuimus inter vos. Neque gratis panem manducauimus ab aliquo, sed in labore & fagatione, nocte, ac die operantes, ne quem vestrum grauaremus. non quasi non habuerimus potestatem, sed vt nostmetipfos formam daremus vobis ad imitandum nos. Nam & cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis. Quoniam si quis non vult operari, nec manducet: quanquam id ad fratres suos diuus Paulus perscripsit: tamen potissimum ad Agricolas pertinet, quibus dictum est. Labores manuum tuarum manducabis, beatus es. Et Zacharias propheta: sed dicet, inquit, non sum propheta, homo Agricola ego sum: quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia mea: sedulo velit esse cultor. quia teste diuo Iacobo ecce Agricola expectat pretiosum fructum terræ, patienter ferens donec accipiat temporaneum, & serotinum. Præterea cogitabit Agricola, quanti pretij apud Deum sint Agricola, tametsi apud nobiles sæculi, & Mercatores sint contemptibiles. ideo Pauli dictum elegans huc detorqueri potest. Videte enim vocationem vestram fratres. quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, vt confundat sapientes: & infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia, ignobilia mundi & contemptibilia elegit Deus, & ea, quæ non sunt, vt ea quæ sunt destrueret. vt non gloriatur omnis caro in conspectu eius. etenim maximi amici Dei fuere Agricola. nec mirum hoc. Christus quidem suam patrem dixit esse Agricolam. Adam accepta promissione extitit Agricola: tum Cain antequam fratrem suum ouium pastorem occidisset. Seth verò, atque huius posterii omnes etiam Agricola fuere, vt patet ex eo loco Genesios, vbi habetur de Noë, quod iste consolabitur nos ab operibus & laboribus manuum nostrarum in terra, cui maledixit Dominus. Porro Noë vir Agricola, egressus ex arca coepit exercere terram, & plantauit vineam, bibensque vinum inebriatus est, & nudatus iacuit in tabernaculo suo. Sem verò benedictus etiam Agricola fuit, vt & Iapeth: nimirum qui in tabernaculis illius habitaret. Tabernacula enim Agricolarum erant. Nam Noë Agricola nudus iacuit in tabernaculo, & de Ismaele Agricola dicitur. Hic erit ferus homo, & manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum, & è regione vniuersorum fratrum suorum figet tabernacula, Et dicitur in Cântico de filia Israël: pascite hædos tuos iuxta tabernacula pastorum. Hieremias etiam dicit. Tabernacula eorum, & greges eorum capient. postea milites sibi fecerunt tabernacula, & pastores peregrinantes. Quin etiam posteritas Sem & Iapeth Agriculturam exercere, præsertim boni. Thare enim de terra Hur Chaldæorum (vbi villicus fuisse videtur teste vocabulo Hur, quod agrum conductitium notat) cum suis iuit in terram Haran. fuit hæc terra Haran vicina habitationibus malorum, venatorum, & similiarum, ac quasi in sinibus posita. Hinc quoque Abraham filius Thare fugit confluentium malorum commertia cum Loth, & Sarai Vxore, cum liberis, & omni substantia vsque in terram Chanaan, quæ est pertingens ad mare vsque,

inde

Zach. 13.
Psal. 127.

Iacob. 5.

1. Cor. 1.

Genes. 5.
Genes. 9.

Genes. 16.

Cantic. 1.
Hier. 49.

Genes. 11.

Genes. 12.

inde in Aegyptum, vbi ei fuerunt oues, boues, & asini, & serui, & familia, & asina & cameli. Facta est rixa quoque inter pastores gregum Abram & Loth. Vnde terram diuiserunt. Abram liberandi Loth causa, numerauit expeditos venaculos suos trecentos decem & octo, & persequutus est eos vsque Dan, & diuisis socijs super eos irruit nocte, percussitque eos, & persequutus est vsque Hobab. Isaac etiam Agricola fuit, & filiam Agricolæ duxit. Iacob & Esau etiam Agricolæ fuere, vt & horum filij. Donec Ioseph venditus, tandem Aegypto præficitur. Moyses pascit oues Iethro sacerdotis Madian, cumque duxisset gregem ad interiora deserti, venit ad montem Dei Oreb. apparuitque ei Dominus in flamma ignis. Sic pastori Moyse villico Deus apparuit, & hunc elegit ad defensionem suorum hominū Israël Agricolarum. Hi per deserta & Agriculuræ dediti petiuerunt à Deo duces dante terram promissionis lacte & melle fluentem. Gedeon haud dubiè Agricola fuit. nam cum excuteret & purgaret frumenta in torculari, vt fugeret Madian, apparuit ei Angelus Domini, & ait. Dominus tecum virorū fortissime. Paulò post respexit ad eum Dominus & ait. Vade in hac fortitudine tua, & liberabis Israël de manu Madian. Scito quomodo miserum te. Booz Agricola fuit, in cuius agro Ruth spicas collegit, & multas hordei mensuras ad Socrum deferendas accepit. Populus quoque Israel adhuc agros colebat vniuersus, donec regem peteret, & Samuel iussu Dei ei diceret, quod Rex agros, vineas, oliueta optima tollet, & dabit seruis suis. sed & fegetes vestras, & vinearum redditus addecimabit, vt der Eunuchis & famulis suis. Saul itaque filius Cis Agricolæ quarrens asinas patris factus est Rex. Deinde Dauid pascens oues patris Isai Bethlehemitæ Agricolæ inunctus est in Regem, & Deo semper placuit. Elias reperit Elisæum filium Saphat arantem in duodecim iugis bouum, & ipse in duodecim iugis bouum vnus erat. hunc fecit suum ministrum, & prophetam Deo ita volente. Naboth quoque Agricola vir iustus fuit. Iob quoque vir simplex, rectus, & timens Dominum pastor atque Agricola fuit. Natiuitas verò Christi ipsis pastoribus ab Angelis omnium primo annunciata fuit. & pastores statim visitant eum, Christus autem piscatores, qui ad rem rusticam etiam spectant, Simonem & Andream fratres, Iacobum, & Ioannem filios Zebedæi etiam fratres ad Apostolatus officia vocauit. Si Pontificum schædas excutiamus, occurrent haud pauci Agricolarum filij, vt Syluij, Adriani, Syluestri, etcet. Cyrus verò Persarum Rex, præscique Imperatores Romani Agricolæ fuere. vnde Fabij, Lentuli, Pisones, Cicerones, Vittellij, Portij, Seriani, Appij, Scrophæ Agricolarum nomina triumphali dignitate honorata sunt. De his ita Valerius Maximus prodidit. illi etiam, inquit, prædiuites, qui ab aratro accersabantur, vt consules fierent, voluptatis causa sterile atque æstuosissimum Pupinæ solum versabant, deliciarumque ignari vastissimas glebas plurimo cum sudore dissipabant. imò verò quos pericula reipubl. Imperatores asserabant, angustia rei familiaris (quid cello proprium nomen veritati reddere) bubulcos fieri coëgit. Romulus, & Remus, Diocletianus, Iustinus Reges & Imperatores pastores atque Agricolæ recensentur. Arcades mortalium omnium antiquissimos se venditantes pastores & Agricolas fuisse scripta auctorum testantur.

Genes. 13.
Genes. 14.

Genes. 41.
Exod. 3.

Judic. 6.

Ruth. 2.
3.

1. Reg. 8.

1. Reg. 9.

3. Reg. 19.
3. Reg. 21.
Iob. 1.
42.

Pan Deus Arcadiæ curat oues ouiumque magistros. Græci Prothea, & Apollinem pastorem Admeti regis Thessaliæ fatentur, vna cum Mercurio, & Argo, qui Vaccam Io custodiuit. His Daphnis celebratur. Phrygij Agricola & pastorem Paridem, Priamum, Anchisen, Endymionem, Polyphemum alij agnoscunt, vt & Polyarnem, Polymelam, Polyboion, Damonem, Alphæfibœum. Virgilius suam Tityrum, Corydonem, Damœtam, Melibœum, Menalcam, Mopsum, Silenum, Thyrsinque celebrat, qui gloriatur quod suo carmine Musas pastorum cecinit, & Agriculturam docuit. Numidæ, Georgi, Scythæ, Nomades hanc vitam sequuntur, nullam aliam volunt. Quum igitur naturalis, antiquissima, & Deo sit chara hæc vita, quæ est Agricolæ, pastoralis, ac villatica, libenter is, qui viribus poller, velit hoc genus vitæ sequi. Magis autem laborare velit, vt felicitius omnia respondeant. Quum Imperatores agrum colebant quinque iugera integræ familiæ abunde sufficiebant, & diuitias præstabant. Postquam seruitijs negotium permillum maxima latifundia non fuere satis: illi sponte sua faciebant, & diligenter, quæ hæc ne coacta quidem atrectant, idque frigidè, si in ceperint: vnde terra indignata non reddit laboranti gratiam. Regum cura occupata fuit non solum hoc exercitio, sed libris etiam quasi artem complexi sunt, vt Hiero, Mithridates, Philometor, Artalus, Archelaus: & duces vt Xenophon, Pœnus Magnus, D. Syllanus, Cato, Plinius, & ante hunc Corn. Celsus, & prius adhuc Ter. Varrò. Quod si tanti viri delectati sunt re rustica, quid ni hodie Agricola eam amplectentur, & in ea sedulo laborare velint? profecto sciant, possint, & velint laborare in bono agro, infinita commoda percipient. Martialis inter Beatitudinem refert id, dum ait.

Non ingratus ager, focus perennis.

Honestè autem victum ex cultura villicus percipiet, si benè laborauerit in serendo, & merendo. Qui parçè seminat, parçè meret: quæ enim seminauerit homo, hæc & meret. * Huic igitur primæ parti potest adiungi altera, quæ docet quod 16 vicinum ceu fratrem suum diligit Agricola. Nam tempore messis, inquit, Cicero, citius vicinum, quàm fratrem iuueris. Et Horatius canit rectè.

Tunc tua res agitur, paries cum proximus ardet.

Inde celebri prouerbio locus celsit. Aliquid mali propter vicinum malum, & aliquid boni propter vicinum bonum. Monet Hesiodus quærèdum esse bonum vicinum. Profecto id curæ esse debet Agricola, & bono patri familiæ, vt bonam habeat familiam, & huic benè præesse nouerit: tum vt bonos habeat vicinos, & cum his piè & familiariter viuat. Multa incurrunt tempora, quibus vicinus bonus omni auro est utilior. quare multis officijs, & obsequijs vicini sunt deuincienda. Huius cerè causa olim apud Athenienses fuerunt Systitia, Prytanea, Sacchanda festa, Bacchanalia, & varia conuiuia: apud Romanos Saturnalia, Opatia, & his similia. Porro Agricola non solum benignus erit erga suos vicinos, sed assumet ad conuiuia, sic in Exodo habetur. Allumer vicinum suum, qui cõiunctus est domui eius, iuxta numerum animarum, quæ sufficere possint ad esum agni. Et Tobia octauo habetur, quod Raguel præcepit epulas præparari vicinis suis. Prouerbia dicitant, quod melior est vicinus iuxta, quàm frater procul. Tantum certè iuris debetur vicino. * Tertia pars admonitionis dari potest hospitalitatis 17

com-

commédationi, quæ magis bonis Agricolis incumbit, quàm vlli mortalium: quocertè nomine multi se infelices existimant hodie, quod peregrinos hospitio excipere coguntur, & milites Regiæ maiest. in ædibus fouere. Contra reputandi videntur tholidi, qui id putant, & felices quod peregrinos recipiunt. Nam legimus Calabros, Græcos, plurimasque alias gentes ius hospitij sanctum & inuiolabile conseruasse, discedentibus varia dona tribuisse, & fructus in solatium itineris. Quæ in monasterijs vestigia hospititatis restant, ea naturali debentur legi. Atque vtinam hoc opus misericordiæ non adeò elanguisset in sacris monasterijs. Propter malignitatem quoque erga peregrinos, nascitur exacerbatio, vt plus noceant, quàm prosint: quum beneficio prouocati beneuolentissimi possent haberi. Est autem præceptum, & à Paulo pluribus locis inculcatum: Hospitalitatem, inquit, ad Hebræos, nolite oblitisci: per hanc enim placuerunt quidam angelis hospitio receptis. * Quod si ad Reipub. administrationem vocentur, parati esse debent arma sumere pro aris & focus, pro templo & fide Christi defendenda: aut si possint consilio iuuare, vel opibus, id sedulo agant. A Villa in Senatum vocati Curius, alijque senes libenter affluere, & victis hostibus triumphos patriæ retulerunt. Attilium autem, qui ad eum accerendum missi erant à Senatu ad imperium populi Romani suscipiendum semen aspergentem viderunt: Sed illæ rustico opere attrita manus salutem publicam stabiliuerunt: Ingètes hostium copias pessunderunt: quæque modo arantium bouum iugum rexerant, triumphalis currus habenas retinuerunt. Nec fuit ijs rubori eburneo scipione deposito agrestem stiuam aratri repetere. Potest pauperes consolari Attilius, sed multo magis docere locupletes, quàm non sit necessaria solidæ laudis cupidini anxia diuitiarum comparatio. Hæc igitur exempli loco breuiter adiunxi. Videor satis admonuisse villicum, vel in opere rustico versantè, vt laboret strenuè, suos familiares, vicinos, hospites, & rotam patriam iuuet, vt hinc Christo viuat, & vitam æternam possideat.

Hebr. 13.

Remissiuè iuxta ordinem librorum veteris & noui Testamenti.

Genes.	3.		12.		21. 2.
	4. a.	Leuitic.	2.	4. Reg.	25. c.
	5.		16. d.	1. Paralip.	27. d.
	9. c.		19. b.	Tobia.	8.
	11.		23.	Iob.	1. a.
	12.		25. a.		4. 2.
	13.	Deut.	32.	Psal.	127.
	14.	Iudicum.	6.	Prouerb.	11. d.
	16.	Ruth.	2.		20. a.
	25. c.		3.		24. d.
	41.	1. Reg.	8.	Canti.	1.
	47. c.		9.	Sapientia.	17. d.
Exod.	3.	3. Reg.	19.	Eccles.	7. b.
					9.

	9.	Zachar.	13. c.	2. Corinth.	9.
	20. d.	Matth.	20. a.	Galat.	6.
	23. a.		21. d.	Philip.	3. a.
	37. c.	Marci.	12. a.	2. Thessa.	3.
Esaïæ.	5. e.	Lucæ.	5.	1. Timoth.	5. c.
	16. b.		10. b.	2. Timoth.	2. c.
	28.	Ioan.	15. a.	Hebræ.	13.
Hiere.	49.	Rom.	13.	Iacobi.	5. a.
Amos.	5. e.	1. Corinth.	1.		

Septima Admonitio ad Milites & Stipendiarios.

Summæ.

1. Nunquam sine militum usu homines commodè potuerunt vivere, & ne aureis quidem temporibus, contra quam Poeta existimant, & contra quam Historiographi tradunt de inuentoribus bellicorum instrumentorum.
2. Quare statim à tempore Adami enata sunt bella & milites.
3. Boni semper ad sui defensionem habuere milites.
4. Milites efficiunt, qui bonis assunt, vt magis in pace viuatur.
5. Milites necessarij sunt bonæ Reip. nec improbandi in Rep. Christiana.
6. Milites in Rep. Christiana quomodo se gerant. & primò de horum varietate.
7. Milites debent imperare proprijs affectibus, & actionibus ita, vt hominibus malis timorem incutiant, rebellibus pœnam infligant, bonos defendant, vel vt D. Ioannes ait, neminem iniusto timore percellant, malos puniant: vt autem malos rectè puniant debent nouisse rem militarem.
8. Milites vt possint præualere viribus contra impios, debent fiduciam habere in Deo, & hunc orare.
9. Milites non percutiant aliquem, nisi iniustum.
10. Milites pro iustitia debent certare.
11. Milites iustitiæ defendendæ causâ, non debent iustitiam in vlla re violare.
12. Milites ab impijs non resistentibus, sed se dedentibus, tributa accipiant, & ex illorum bonis, ac laboribus alantur, innocentibus parcant.
13. Prudentia, & consilio debet geri omne bellum.
14. Milites non debent vlli verbis vel detractionibus iniuriam inferre.
15. Milites debent esse contenti stipendijs suis.
16. Milites viuentes secundum doctrinam D. Ioannis quur Beati sunt?
17. Milites summa diligetia studebunt nõ facere iniuriâ Beatitudini suæ sacræ militiæ, per quâ regnum cælorum merentur: enumerantur itaq; abusus vitandi.
18. Enumeratio eorum penes quos est præcipua administratio rei bellicæ, vt intelligatur, quomodo hi præsent, milites reliqui his obtemperent.
19. Milites sicut non debent rapiendo stipendia sua augere, ita quoque multominus ea debent prodigendo inutiliter consumendoq; in vsus malos expendere.

20. Maxi-

20. Maximè improbatum lusus alearum, quo milites plerumque sua stipendia inutiliter decoquunt, & postea multa mala faciunt, & simul ludij probati recēsentur, qui militibus sunt mandandis, quo tempore à bellico exercitio vacant.
21. Nec minus vituperatur improbitas, auaritia, aut potius rapacitas, maximè eorum, qui stipendia militum inuertunt, vel sibi defalcant, ac suum Regem, suos duces, nimirum Rempublicam Christianam (extorquendo malis modis immeritum stipendium) defraudant.

1. Neque verò sine militibus Respublica constare potest: quemadmodū corpus humanum nequit sine manibus benè subsistere: nec vlla domus sine ministris. Quãobrem nihil moueor auctoritate Ouidij aureum sæculum describentis, vbi ait.

Non galea, non ensis erat, sine militis usu

Mollia securæ peragebant otia gentes.

Non tuba directi, non aris cornua flexi.

Nam si consideremus creationem rerum naturalium, quam sacræ literæ Genesim vocat, inueniemus omnia animalia ante hominē fuisse creata, etiã illa, quæ ad hominis defensionē nata videtur, vt potissimū sunt canes: sed omnia creato Deo mox homini subdidit: sic enim Dauid canit. Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues, boues vniuersos, & pecora cæpi, volucres cœli, & pisces maris, & quæ perambulât semitas eius. Itaq; homo ad sui defensionem satis multa animalia habebat, donec multiplicato humano genere, eoq; inter se dissentire bonis opus esset subsidio bonorum ad sui protectionē. Nam Cainus, filius Adami malus, protinus contra Abelum verè nobilem insurrexit, hunc occidit. Vnde credibile est inter ipsos posteros Caini ex mala progenie natos, continuas cædes, & bella exitisse. Scio nullis historijs hoc doceri posse certis, multis tamē vt id credam coniecturis, ac argumentis inducor. Primò quia filij imitantur naturam, atque institutionem patris, vt huc non ineptè accommodari possit illud Horatij lib. 4. ode. 4.

Fortes creantur fortibus, & bonis.

Est in iuuenis, est in equis patrum

Virtus. nec imbellem feroces

Progenerant aquilæ columbam.

Doctrina sed vim promouet insitam,

Rectique cultus pectora roborant,

Vicunque defecere mores,

Dedecorant benè nata culpæ.

Imò illud in prouerbij tritissimu n est: quod mali corti malum est ouum. Quãobrem quum Cainus esset malus pater, quomodo potest habuisse bonos filios? quomodo pugnax non progenuisse potest pugnaces, & milites? Possemus allegare veritatē Euangelicâ, quod mala arbor nõ potest bonos facere fructus: ita malus homo, & miles, quid quæso alios filios generaret (vt naturaliter loquamur) quã malos & milites? Ad huius rei probationem facit, quod ipse Cainus tandem à sua posteritate occisus esse narratur. Lamech enim dicitur illū interfecisse. quoniam occidi, inquit Lamech, virū in vulnus meū, & adolescētulū in liuorē meū, Septulum vltio dabitur de Cain; de Lamech verò septuagesies septies, tū quod

Genes. 4.

Cayni posteritas, vt filius Lamechi ex Sella vxore genitus, nomine Tubalcain fuit malleator, & faber in cuncta opera æris & ferri. Vnde conuincitur error eorum, qui scribunt, sicut Plinius testatur, quod Lydus Scytha primus docuit æs conflare, & temperare, id quod Aristoteles etiam prodidit. Theophrastus affcribit Delæ Phrygi, rum quod Chalybes primi inuenerint ærariâ fabricam, vel (vt alij dicunt) Cyclopes. Hesiodus dicit ferrum, ferriq; fabricam in Creta inuenisse eos, qui dactyli Idæi vocantur, alij & hanc Cyclopiibus tribuunt. Prælium Afri primi contra Aegyptios fecisse fustibus narratur, quos vocat phalangas. Iustinus verò dicit quod Ninus primus intulit bella finitimis, & rudes adhuc populos ad resistendū perdomuit vsq; ad Libyæ terminos, mox fatetur, quod fuere quidem temporibus antiquiores, Sesostris rex Aegypti, & Scythiæ Rex Tanais, sed lōgin qua, non finitima bella gerebant, nec imperiū sibi, sed populis suis honorē querebant. Historiæ testantur quod Sesostris Aegypti rex potētissimus victus est bello ab Esupope Rege Suanorum: nec desunt qui Baccho assignant initiū bellorum, quæ Liberum patrē vocant, Indiæ domitorē. Porro Prætus & Acrifus inter se bellantes, habēt inuenisse clypeos: alij id tribuunt Chaliō Athamātis filio. Mydias Messenius Loricā, Lacedæmonij galeam, gladiū, hastam: Cares ocreas, & cristas: Scytha Iouis filius arcū, & sagittas: & Perse^o Persei filius hoc inuētionis genere ab alijs celebratur. Aetolus Martis filius iaculū cum amēto: Tyrrhenus velitarē, & pilū, Penthesilea Amazonū Regina securim: Piseus venabula. Cretæ scorpionē in tormētis, Syri catapultā, Phœnices balistā, & fundam: Piseus Tyrrhenus æneam tubam: Artemō Clazomenius testudines: Epeus ad Troiam Arietē, equum alias dictū in muralibus. Bellerophon rem equestre: Pelethronius frænos & stratū: Thessali equestres pugnās, sicq; pugnantes vocabāt Centauros, vel Hippocætauros. Iam Palamedes addidit ordinē exercitus, dationē signi, tesseras, vigiliās, idq; Troiano bello: Danaus rem nauale, vel (vt alij habēt) Minos. Hyperbius Martis filius primus fertur occidisse animal, & Prometheus bouem. Sed quā hæc sint erronea, & fabulosa, ita statim omittimus, adeoq; ab his veterū ad veritatē reuertimur, quæ nusquā certius, quā in sacris literis exprimitur, quarū vero testimonio patet, quod Tubalcain, & ante diluuiū omnia æris, ferri, atq; similia instrumenta excogitauit hominum malitia nouarū rerum insatiabiliter cupida. Et verum est illud Ecclesiastis, qui, inquit, Nihil sub sole est nouum. Rectè ergo Terētius, Nihil, ait, dictum, quod non dictum sit prius. Quoties nanq; virtus hominum bonorum præualuit impijs, toties bello in pacem mutato, militaria arma, ac instrumenta perierunt. Vbicunq; etiam locorum impietas regnat, ibi talia desiderantur, vbi pax & bonitas, ibi nihil opus est baculis, gladiis, bombardis, hastis, securibus, catapultis, atque id genus sex mille: quod Vergilius sanctè & eleganti carmine perstrinxit.

*Quippe vbi fas versum, atque nefas, tot bella per orbem,
Tam multæ scelerum facies, non vllus aratro
Dignus honos. squalent abductis arua colonis.
Et curua rigidum falces constantur in enses.
Hinc mouet Euphrates, illinc Germania bellum.
Vicina ruptis inter se legibus vrbes
Arma ferunt. scilicet toto Mars impius orbe.*

Ad

Ad talem credo ætatem mundi Ouidium respexisse, quum auream dixit, & Vergilius, alijq; idem sensisse videntur, sic ille cecinit.

*Ante etiam sceptrum Dielæi Regis, & ante
Impia quam cæcis gens est epulata iuuentis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari classica, necdum
Impositos duris crepitare incudibus enses.*

Vndeliquet, quod putauerint sub Saturno auream ætatem mundi fuisse: sicut hoc pluribus locis Vergilij doceri potest. In Bucolicis canit hoc pacto.

Iam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna.

Rursus in Aeneidos libro.

*Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo
Arma Iouis fugiens, & regnis exul adeptis.
Vigenus indocile, & dispersum montibus altis
Colligeret, legesq; dedit, Latiumq; vocari
Maluit, his quoniam tutus latuisset in oris.
Aurea (quæ perhibent) illo sub rege fuere
Sacula, sic placida populos in pace regebat.*

Atqui sub Saturno, si aliās is Noë fuit, statim exorta sunt bella, & Cham contra patrem insurrexit, vtpote cuius virilia abscondisse potēt, nisi commentatorem legerent, diceretur nugari. Imò ipse Cham ne feruus aliorum fratrum esset, bella gessit. Quod si nunc pro Cham poëta accipiunt ipsum Iouem, manifestum erit quod proponimus: nimirum quod etiam in eo tempore, quo Saturnus rerū potiebatur, arma fuerunt, & milites: quia Iouis arma fugisse dicitur Saturnus. Vnde alij iudicent, quam verè initio suæ Metamorphoseos Ouidius infert, quod sub Saturno, hoc est temporibus mundi aureis, & sub Ioue, hoc est, ætate mundi argentea, nulla fuerint bella, sed vt iungit.

*Tertia post illam successit abenea proles,
Senior ingenis, & ad horrida promptior arma.
Non scelerata tamen.*

Itaque ferrea ætas Bellum omnium primò nouisse censetur. Sc ait:

*Iamq; nocens ferrum, ferroq; nocentius aurum
Prodierat, prodit bellum, quod pugnat vtroque,
Sanguineaq; manu crepitantia concutit arma.*

2 *Equidem animaduerto verum esse illud Plinij, qui sic scripsit de homine. Nulli animantium vita fragilior, nulli rerum omnium libido maior, nulli pauor confusior, nulli rabies acior: denique cætera animantia in suo genere probè degunt: congregari videmus, & stare contra dissimilia. Leonum feritas inter se non dimicat: serpentum morsus non petit serpentes, ne maris quidem beluæ ac pisces, nisi in diuersa genera sciuunt. At Hercule, plurima homini ex homine sunt mala, bella, & similes iniuriæ. Quamobrem ratione peccati ab Adamo primo vsque homine condito, stimulante, & instigante diabolo hæc natura mala, humanam naturam occupauit. Neq; mirum si bella, armaq; sequuta sunt, vt instrumenta diaboli pacis perturbatrici, quum verò hæc peruersa natura

○ 3 suum

uum ingenium ostendit statim, non satis intelligo, quomodo aurea fuerint tempora sub Adamo pulso ex paradiso, & cuius filij inter se contenderint, testante scriptura Abelum casum à Cayno: aut etiam post diluuium sub Noë, cuius filius Cham patri bellum fecit. Atque ita sub Saturno non fuisse video aurea sæcula, nisi quatenus homines pacem coluerunt. Quotiescunque igitur pacem coluerunt homines, toties aurea fuere sæcula, & instrumenta belli rubigine exesa, abolitaque sunt. Verum hoc pacis studium non fuit, neque esse potest, nisi Deus miraculose illam largiatur: vel nisi mali formidine poenarum reprimantur, & boni armis defendantur: vel denique, nisi vnusquisque quærat non quæ sua sunt, sed quæ Dei & proximi sui. verum nanque est, quod proprium commodum, & occultum odium, & iuuenile consilium Niniuen, Troiam, Carthaginem, Romam, plurimasque ciuitates ferè omnes bellis perdidit. Rectè in Epistola ad Lucilium Seneca scripsit. Quietissimam vitam homines agerent in terra, si hæc duo verba à naturæ rerum omnino tollerentur, Meum, & Tuum. Miraculose verò Deus mortalibus pacem largitus est tempore natiuitatis filij sui Domini nostri Iesu Christi, vt

psal. 84. pax terris, & cælo annunciaretur ad redemptionem credentium. Propheta itaque sic psallit. Misericordia, & veritas obuauerunt sibi, & iustitia & pax osculatae sunt. Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit. Etenim Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum. Iustitia ante eum ambulabit, & ponet in via gressus suos. Ita sapius Deus miraculose obstrepentibus vndique armis, & bellis, per gratiam filij sui, & Domini nostri pacem repente dedit ad restandam suam magnificentiam. Porro hæc pax miraculo Dei contingit, cunctisque alias humanæ pacis formas superauit: de qua Esaias secundo capite prolixè agit: Altera autem beneficio Dei pax datur. Nimirum quando Deus bonis dat custodes, & malorum flagellatores, eorumque qui bella parant repressores. Paulus ordinationem Dei vocat hanc potestatem, vt quæ gladium gerat ad bonorum defensionem & honorem: & ad malorum castigationem. Hoc Cicero primo officiorum testatus est, Suscipienda quidem bella sunt ob hanc causam, vt sine iniuria in pace viuatur: parata autem victoria conseruandi sunt ij, qui non crudeles in bello, non immanes fuerunt. & ibidem. Nullum est iustum bellum, nisi aut pro rebus peritis geratur, aut ante denunciatum sit, & indictum. Quum malorum infida sit societas, & mali semper bonis insidientur odio diabolico, necesse est vt omni virtute, imò omni specie fortitudinis boni se contra malos muniant, itaque opus est militibus. *Nec mirum iam erit consideranti bonitatem Adami, Sem, posteritatisque, digladiantis contra posteritatem Cayni omnia mala intentantis, vt mala à se propulsare possent, quod multos ex suis constituerunt milites, & sui defensores. Vnde statim ab initio creationis mundi milites fuisse, & horum contra iniquitatem malorum vsum esse necessarium videtur. A diluuiio contra Chami, & Nembrothi iniurias, pij homines vsi sunt quoque militibus, & armis. Neque opus fuerit commemorare fabulas poetarum de Cadmo, quando viperarum dentes seminauerit, ex quibus enati sunt homines, qui demum militiam inchoarunt, mutuisque se vulneribus confecerunt. Sicut ille canit.

Vipereos.

*Vipereos Cadmus dentes, vt credidit aruis
Seuit, & Aonio semina sata solo.
Terrigenum clypeata cohors exorta virorum est,
Hostili inter se qui cecidere manu.*

Et vt in Metamorphoseos tertio libro Ouidius canit de Cadmo.

*Spargit humi iussos mortalia semina, dentes,
Inde fide manus glebæ cœpere moueri,
Primaque de sulcis acies apparuit hastæ,
Tegmina mox capitum picto nutantia cono,
Mox humeri, pectusque, onerataque brachia telis
Existunt, crescitque seges clipeata virorum. &c.*

Nam mysticus his fabulis sensus inest, non alchimisticus, vt falso multi credunt. Sed Sancta scriptura docet quod Amraphel rex Sennaar, & Arioch rex Ponti, & Chodorlahomor rex Elamitarum, & Thadal rex gentium inierunt bellum contra Bara Regem Sodomorum, & contra Bersa regem Gomorra, & contra Senaab regem Adamæ, & contra Semeter regem Seboim, contraque regem Balçibi docetur quod Rex Sennaar cum suis vicit Sodomum, cœpit omnia & Loti filium fratris Abrami. vnde Abramus numerauit expeditos vernaculos suos trecentos decem & octo, & persequutus est eos vsq; Dan, & diuisis socijs irruit in eos nocte, percussitque eos & persequutus est vsq; Hoba, quæ est ad læuam Damasci, reduxitque omnem substantiam, & Loth fratrem suum cum substantia illius, mulieres quoque, & populum. Ex his satis palam fit, quod ad sui defensionem boni viri milites habuerunt, Abram virum bonum & iustum vernaculos expedituisse. Quid quæso aliud est, quàm milites ordinasse, & bello pugnasse armata manu? Sed prolixior instituto fore, si quæ bella per milites viri boni gesserunt enumerare vellem. *Ceterum D. Augustinus: Apud veros Dei cultores, ait, etiam ipsa bella pacata sunt: quippe quæ non cupiditate, aut crudelitate, sed pacis studio geruntur, vt mali coercantur & boni subleuentur. Itaque miles non est Deo inimicus, nec militare est delictum. Sed propter prædam non propter bonorum defensionem militem agere & militare peccatum est: Nec Remp. gerere criminofum est, sed imò agere Rempu. vt diuitias augeas, videtur esse damnabile. Propterea enim quadam prouidentia militibus, & militatibus sunt constituta stipendia ne dum sumptus quæritur, prædo grassetur. Qua de causa patet etiam milites esse necessarios. vt quibus diuina prouidentia stipendium tribuendum per diuum Ioannem dixit, & qui amici Dei sunt, ad defensionem bonorum ordinati, & denique qui semper fuisse leguntur in Rebus publicis bene constitutis, adeo vt Plato milites quasi alteram Reipubl. partem recenset, Agricolæ tertiam. Quandoquidem adeò necessarij sunt milites, vt quasi armati custodes Reip. Christianæ sint censendi contra hostes fidei Christianæ. Haud parum illi pontifices suo officio decessisse videntur, qui rem militarem, atque ipsos milites non sufficientes aluerint ad Ecclesiæ defensionem, sed quum Magistratus gladio iustitiæ non vtitur, populus contra suum magistratum insurgit, & iura peruertit. Ita dormientibus Ecclesiasticis, & non alentibus milites ad sui defensionem lupi ingressi sunt, & hæretici Hypocritæ, similesque mali habitum ouium, sed lupi intus rapacissimi, qui nil prius habuerunt, quàm vt ipsam

Christi Ecclesiam, omnesque viros bonos, sanctorum reliquias, imagines, atque libros perderent, exurerent, funditus delerent. Nemo itaque Christianus abhorreat à milite, sed potius honoret militem tanquam suum fratrem, & vigilantem, excubias, periculaque patientem pro Christo, & Christi sancta Ecclesia. Verum ne milites sua hac commendatione superbiant: natura enim plus satis ferè Thra-
6 fones, & Alafones sunt, idcirco pauca ad eos verba faciam, vt sciant, quomodo se gerant in Repub. Christiana. Neque verò totum hoc negotium excutio, sed quæ sacrarum literarum testimonio probata, atque præcepta sunt, ea attingam. Qui igitur rem militarem cõficiunt, sunt milites generaliter dicti Latinis, Græcis strateuomeni, Tusconibus Germani. Hi duùm generum occurrunt, aut sunt nobiles, suarumque rerum defendendarum, vel recuperandarum causâ militant, & milites in Constitutionibus Imperatorijs vocantur, vbi agitur de vita militiæ, & ad hos pertinent equites, virique equestres, & illustres: alij sunt stipendiarij, & hi vel equites vel pedites: vel nautæ, vt qui stipendij causâ militiam sequuntur. Ad omnes autem hos illa generaliter pertinent, quæ diuus Ioannes rogatus à militibus, quid facerent, vt baptizati regnum Dei possiderent, respondit paucis: Neminem concutiatis: nemini calumniam faciatis, & contenti estote stipendijs vestris. Generalia enim præmittere particularibus oportet. Etsi propter stipendium ad stipendiarios multis tantum referendum credi potest: tamen diuus Augustinus, Beda, atque plurimi Catholici, non ad viros solum bellicosos, sed etiam ad Christianos omnes, atque Clericos potissimum deducunt, & applicant. Tùm quoque manifestum est, quod ipsi belli principes non gratis militant, sed vel suarum rerum custodiam, vel amissarum receptarumque iustam recuperationem affectant, quæ quidem ipsorum sunt stipendia. Quamobrem hoc Diui Ioannis dictum ad omnes milites pertinet, sed vt illud intelligant, clarius repetendum est. *Primum est autem, & præcipuum militi obseruandum, vt si nequeat cogitationes suas regere, animique affectibus imperare, & contra cupiditates militare, saltem sicut strenuum militem decet, habeat actiones in sua manu. Actiones militis sunt timorem hominibus malis incutere, vt obediant, aut rebellibus poenam infligere, ne noceant, bonos defendere, vt ab his omnem iniuriam propulsent. Has autem actiones potissimum perficiunt professione pugnandi, itaque vt sciant quomodo pugnent, & qua de causâ diuus Ioannes breuiter docet, dicens, Neminem iniusto timore vel verberè iniusto percellatis. Est enim ea vis verbi, diuisete, quod significat concutere aliquid, quod quis non debet, vel non potest. Boni igitur militis officium est diligenter æstimare quid possit in bello præstare. Scientia enim, vt Vegetius inquit, rei bellicæ, nutrit dimicandi audaciam. Neque temerè Cato docuit.

*Quod potes, hoc tentes, eneris ne pondere pressus,
Succumbat labor, & frustra tentata relinquant.*

Quod Horatius poëtis præceptum dat, illud ego militibus etiam imperandum censeo, sic ille.

*Sumite materiam vestris qui scribitis æquam,
Viribus, & versate diu, quid ferre recusent,
Quid valeant lumeri.* —

Ita mi-

Ita milites ea arma, & bella sumere ac mouere debent, quæ benè norunt. Nam rectè Vegetius dicit, quod in omni prælio non tam multitudo, & virtus indocta, quàm ars & exercitium solent præstare victoriam: non enim longitudo ætatis, aut annorū numerus artem bellicam tradit, sed potius exercitatio. Nam in pugna solet vsus, & cognitio eorum, quæ quis nouit, plus prodesse, quàm ipsæ vires. Multum est posse, sed plus est scire quid possis, atque vires suas non transgredi, ne cum Icaro præceps cadas, dum supra vires conaris. Quapropter bonus miles non aggrediatur bello eum laceffere, nisi quem sciat se posse vincere. Atque illud oraculo Apollinis declaratum, quod tale fuit.

Aio te Aeiacida Romanos vincere posse.

Si Romani bello laceffiti fuerint, poterunt te vincere. Atque ita accidit Regi Epirotarum Alexandro. Casiodorus non malè scripsit, quod animos subito ad arma non erigunt milites, nisi qui se ad ipsa idoneos præmissa exercitatione disponunt. Gedeon bonus miles, noluit arma attingere, nisi sciret certis à Deo
Iud. 6. datis signis, se posse cum pauca manu validum hostem superare. Dauid non attentauit pugnam contra Philistæum Goliathum, nisi instinctu Dei sciuisset se posse illum superare, vt quum iam leonem & vrsum superasset, animalia haud infirmiora ipso Goliatho Philistæo. Quia anceps est alea, & fortuna Martis, ideo vires prænouisse, hasque exercitando promptas habere expedit, decetque militem etiam iuste pugnans nemini arma intentare, nisi viribus præualiturum se esse nouerit: quia nullæ sunt vires maiores, quàm quæ à Deo dantur. Ideo ad vincendum, vel prosequendū hostem nihil eque valet, atque fiducia in Deum. Ideo sic legitur Exodi decimo septimo. Moyses autem, & Aaron, & Hur ascen-
Exod. 17. Iudith. 4. derunt super verticem collis, cumque leuaret Moyses manus, vincebat Israël. Iudith verò increpitans suorum virorum timiditatem, Memores estote, ait, Moysis serui Domini, qui Amalech confidentem in virtute sua, & in potentia sua non ferro pugnando, sed precibus sanctis orando deiecit. Præceptum hoc erat Iudejs, quod ita se habet. Si exieritis ad bellum de terra vestra cõtra hostes, qui dimicant contra vos, clangetis vrlulantibus tubis, & erit recordatio vestri coram Domino Deo vestro, & eruamini de manibus inimicorum vestrorum. Itaque paulò potest prohibetur Israëlitis, ne exeant ad bellum, sic enim Moyses illis loquitur. Nolite ascendere, non enim est Dominus vobiscum, ne corruatis coram inimicis vestris. Et in Deuteronomio repetitū est. Si exieris ad bellū cõtra hostes tuos, & videris equitatus, & currus, & maiorem quàm tu habeas exercitus multitudinem, non timebis eos, quia Dominus Deus tuus tecum est. Sic enim Filij Ruben, Gad, & dimidia tribus Manasse habentes fiduciam in Domino vicerunt inimicos. Sic Dauid vicit hostes suos: sic Leuites Iazihel affatur suos, super quem Spiritus Domini factus est. Nolite timere, nec paueris hanc multitudinem, non enim est vestra pugna sed Dei. Et mox subiicitur. Credite in Deo vestro, & securi eritis, credite prophetis eius, & cuncta euenient prospera. Audiamus quoque Ezechiam, qui sic ait, Et conuocauit vniuersos, in platea portæ ciuitatis, & loquutus est ad coreorū, dicens. Viriliter agite & confortamini. Nolite timere, nec paueris regem Assyriorum, nec vniuersam multitudinem, quæ est cum illo: multo enim plures nobiscum sunt, quàm cum illo:
Num. 30. Num. 14. Dent. 20. Num. 13. 1. Reg. 17.

○ 5 cum

cum illo enim est brachium carnis, nobiscum Dominus Deus noster, qui auxiliator est noster, pugnatque pro nobis. Porro Iudas Machabeus sic ait ad suos. Facile est concludi multos in manu paucorum, non est differentia in conspectu Dei cœli liberare in multis, & in paucis: quoniam non in multitudine exercitus victoria belli, sed de cœlo fortitudo est. Hæc Dei potentiam optimè David nouit, & expertus sic scripsit. Laudans inuocabo Dominum, & ab inimicis meis saluus ero. Quinimo sic ait, non timebo millia populi circumdantis me. Exurge Domine, saluum me fac: quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa, dentes peccatorum contriuisisti. Atque ideò subiungit. Qui doces manus meas ad prælium, & posuisti ut arcum æreum brachia mea, & dedisti mihi protectionem salutis tuæ, & dextera tua suscepit me. Rursus idem scripsit. Non saluatur Rex per multam virtutem. Fallax equus ad salutem. In Deo faciemus virtutem. Ideò in Prouerbij dicitur, Equus paratur ad diem belli: Dominus autem salutem tribuit. Ut catalogo omnes hæc Dei virtute victoriosos, strenuosque milites commemoremus, audiamus Paulum ad Hebræos sic scribentem. Ecquid adhuc dicam? deficiet enim me tempus enarrant de Gedeon, Barac, Sampson, Iephte, David, Samuel, & prophetis, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obtinuerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugarunt aciem gladij: conualuerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello. D. Augustinus scribit Bonifacio Comiti Romano, ut in Deo confidat: atque ille sic se victoria potitum rescribit contra validos hostes. Noli ad hæc, scribit, existimare neminem Deo placere posse, qui armis bellicis ministrat. In his erat Sanctus David, cui Dominus tam magnum perhibuit testimonium. In his etiam plurimi illius temporis iusti: in his erat sanctus ille Centurio, qui Domino dixit: Non sum dignus ut intres sub tectum meum, imò ut contra quinque Hæreses scribit: Certanti donabit victoriam, qui certandi dedit audaciam. Non ergo nos hostium turba, non bellantium forma, non quasi fulgens vitrea nos terreat armatura: Goliath magnum, robustum, armis terribilem, ingentique turba munitum, David solus, paruus, atque inermis vno lapidis ictu prostrauit, totaque Allophilorum castra turbauit, atque fugauit. Hæc ille. An ne Moyses cantat sic: Quomodo persequebatur unus mille, & duo fugarent decem millia? nonne ideò, quia Deus suus vendidit eos, & Dominus coneludit illos. Non enim est Deus noster ut dii eorum, & inimici nostri sunt iudices. Milites ergo ut sint victoriosi, debent in Deo fiduciam suam collocare, nouisse Deum, & huius mandata, & sic videre quid possint. Nam si hoc fecerint, nunquam Deus illos deseret, nunquam concutient aliquem, nisi quem vincunt, hoc est, nisi quem concutere possunt. Alterum est, ne quem concutiant nisi quem debent percellere, aut pulsare, iniustum namque, & vim inferentem repellere debent. Ideo sic legitur Numeri decimo tertio. Hostes vos sentient Madianitæ: quia & ipsi hostiliter egerunt contra vos. Et in libris Regum habetur. Dixit autem David ad Philistæum. Tu venis ad me cum gladio, & hasta, & clipeo: ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, cui exprobraſti hodie, & dabit te Dominus in manu mea. Sed enim ipse David vicit illum, atque occidit. Sic Iudith Holofernè inuasit & occidit. Vim enim vi repellere licet, ut Cice

ro in

ro in orat. pro Milone docet: estque ea lex naturæ. *Inde Milites debent iniustos pulsare, & pro iustitia certare. Sic enim Ecclesiasticus scripsit. Pro iustitia agonizare pro anima tua, & vsque ad mortem certa pro iustitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos. David etiã sic canit. Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis. Exultationes Dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis, ad alligandos Reges eorum in cœpedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis. Deus ipse præcepit Moyſi, ut principes populi Israël ob idololatriam & iniustitiam tollerent, & suspenderet contra solem in patibulis, quo furor ipsius à populo Israël auerteretur. Sic Iosue contra impios Reges bella gessit, & victos cepit, suspenditque plurimos. Apud Ezechielem sic legitur: Dominus loquutus pro eo, quod plausisti manu, & percussisti pede, & gauisa es super Israël: Idcirco ego extendam manum super te, & tradam te in direptionem gentium, & paulò post: Pro eo quod fecit ultionem Idumææ, ut se vindicaret de filiis Iuda, peccauitque delinquens, & vindictam expetiuit de eis, extendam manum meam super Idumæam. &c. *Tertio sciat miles, & si pro iustitia pugnat, aut ut iustitiam tueatur, aut malos puniat: non ideo ipsam iustitiam violare, vel quicquam iniuste agere debet. Sic namque Deuteronomij secundo legitur, Transibitis per terminos fratrum vestrorum filiorum Esau. Videte ergo diligenter, ne moueamini contra eos: cibos emetis ab eis pecunia, & comedetis, aquam emptam haurietis, & bibetis. Rursus illud præcipitur Deuteronomij. 23. Quando egressus fueris aduersus hostes tuos in pugnam, custodias te ab omni re mala. Adde & illud Deuteronomio. 20. Si quando accesseris ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primum pacem: si receperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea est, saluabitur, & seruiet tibi sub tributo: si autem foedus inire noluerit, & ceperit contra te bellum, oppugnabis eam: cunque tradiderit Dominus Deus tuus illam in manum tuam, percuties omne quod in ea masculinum est, in ore gladij, absque mulieribus & infantibus, iumentis & ceteris quæ in ciuitate sunt, omnem prædam exercitui diuides, & comedes de spolijs hostium tuorum, quæ Dominus Deus tuus dederit tibi. De ijs autem ciuitatibus, quæ dabuntur tibi, nullum omnino permittes viuere, sed interfices in ore gladij Hethæum videlicet & Amorrhæum, & Chananæum, Phereſæum, & Heuæum, & Iebusæum, sicut præcepit tibi Dominus Deus tuus. D. Augustinus quaestione vicesima secunda super Ioannem sic scribit. Et hic istarum septem gentium terram esse promissam in hereditatem, quam debellatis eisdem vsque ad internecionem gentibus Israëlitarum possiderunt, manifestum est. Ceterum enim quæ longinquius extra ipsas gentes inuenirentur, voluit fieri tributarias eorum, si non resisterent: si autem resisterent, ipsas etiã interfici, & in perditionem dari, exceptis pecoribus, & quæ in prædâ possent venire. Adeo hæc Deus obseruari voluit, ut ea de causa Saul suo officio rursus mouerit. Pœnitent me, ait Dominus, quod constituerim Saul Regem, quia dereliquit me, & verba mea non impleuit. Nã Saul non occiderat captum bello Agag Regem Amalech, peperceratque optimis gregibus ouium, & armentorum. Porro in lege habetur. Quando obsederis ciuitatem multo tempore, & munitionibus circumdederis ut expugnes eam, non succides arbores, de quibus vesci potest, nec securibus per circuitum debes vastare regionem, quoniam lignum est, & non homo, nec potest.

potest bellantium contra te augere numerum. Si quæ verò ligna pomifera non sunt, sed agrestia, & in cæteros vsus apta, succide, & extrue machinas, donec capias ciuitatem, quæ contra te dimicat. Ecce omnia plenè descripta sunt, quæ bonus imperator in bello debet facere, & quæ miles eius imperio subditus. Summam quidem iustitiam vult Deus vbique seruari, primò ne fratribus & sororibus noxa vlla inferatur, quum nunc Catholicus sit Catholico militi frater, qui defendi potest? quo modo excusari? quod miles tam est iniquus contra suum fratrem, vt non solum hospitio receptus, sed etiam adiutus, adhuc plura sibi velit tribui, gratis vult sal, oleum, lectos, cibum, & potum si obrinere potest. Imò miles pro Catholica Ecclesia certans fratri suo, (vtpote qui Catholicus est, eundem patrem coelestem, eandem scilicet almâ matrè Ecclesiâ habet matrem) nihil obesse debet. Nâ qui fratri fatue dixerit, reus est iudicij, qui raca, reus Gehennæ, qui res proximi abstulerit, quo suspendio dignus censèbitur? Nam 3. Esdræ sexto legimus, etiam illos, qui non tribuerent ordinata ad vsum sacerdotum scilicet fratrum, statim suspendio damnatos, suspensosque ex lignis de propria domo ablatis. Nullam igitur iniuriam in rebus auferendis miles Catholicus facere debet Catholico. Nam si in Euangelio præceptum est, vt quis sit cum aduersario suo consentiens citò, dum est cum eo in via, quanto magis debet esse consentiens cum amico. * Alterum est vt impij, si non resistent, sint tributarij, & ex horum rebus ac laboribus Imperator belli Princeps, ac milites alantur, & omnia consequantur necessaria. Nomine impiorum intelligo Hæreticos, Schismaticos, Apostatas, infideles, ac Iudæos: nam si Catholicus mordet Catholicum, si vnus frater aufert alteri, oportet vt inuicem consumantur. Qui igitur malos puniant milites, & illorum deditorum opera, atque rebus vtantur: si verò se dedere nolunt, occidantur: & res omnes in prædam cedant. Hæc est lex Moyfi, lex Dei, natura, quæ fructibus etiam terræ iniuriam non vult fieri, quatenus numerum hostium non augeat. Nunc prohdolor sine ratione sine iure incendunt ædes, monasteria, hortos, oppida, fructusque terræ infinitos. Sed qui hæc faciunt, verè impij sunt. Dux Burgundiæ vir illustrissimus capto Montrolio, vbi pater occisus fuerat, parcendum esse contra multorum impetum flammis exurendum clamantium edixit. Hoc vsus elogio. Innocens vti que est fabrica perpetrata cædis, vox digna Principe Christiano. At barbarorum est hominum, & immanium sequere sine vlla ratione in ædes, arbores, herbas, & estructuras. Propter mali contagiū ac fomitem animalia vna puniri non est mirum. Cicero in Rethoricis ait. Nihil esse crudelius, quàm vrbes diruere. Simile huic in offic. primo habet. Tertium est vt prudentia, & consilio bellum geratur. * Itaque milites agnoscant ordinem suum. Nam quantum ordo possit, nimis esset longum enarrare. Huius virtute distinctio est officiorum, & constat quis præsit, quis obtemperet, & quo modo vnietur concordia ex imperantibus & subditis, vt fiat victoria: tum aciei ratio ordine perficiatur (ars tactice, vel ordinatiua dici potest latine, si licet) in Imperatore & eo qui præest. Cicero quatuor desiderat, scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem & felicitatem: in milite vel stipendiario obsequium, patientiam inedia, laborum, æstus, frigoris & incommodorum, disciplinam militarem, & robur ac fortitudinem pugnandi. Itaque Prouerbiorum vicesimo dicitur, quod Gu-

Gal. 6.

Prou. 20.

bernaculis tractanda sunt bella. Et, sequenti capite. Ciuitatem fortium ascendit sapiens, & destruxit robur fiducia eius. Rursus capite vicesimo quarto. Vir sapiens & fortis est, & vir doctus, robustus, & validus: quia cum dispositione inicitur bellum. Adde quod Ecclesiastis nono dicitur. Hanc quoque sub sole vidi sapientiam, & probaui maximam. Ciuitas parua, & pauci in ea viri, venit contra eam Rex magnus, & vallauit eam, extruxitque munitiones per gyrum, & perfecta est obfidio, sed inuentus est in ea vir pauper, & sapiens, & liberauit urbem per sapientiam suam: & dicebã ego meliorem sapientiam fortitudine: Melior est sapientia, quàm arma bellica. Itaque Sapientiæ sexto legitur. Melior est sapientia, quàm virès, & vir prudens quàm fortis. Ecclesiasticus etiã inquit. Certamen festinatum incendit ignem, & lis festinans emungit sanguinem. Vegetius de re militari rectè scripsit, Qui desiderat pacem, preparat bellum: qui victoriam cupit, milites imbuat diligenter: qui secundos optat euētus dimicet arte, non casu. Nemo pro uocare, nemo audet offendere quem intelliget superiorem esse, si pugnet. Et postea: Boni duces non aperto prælio, in quo est commune periculum, sed ex occulto semper attentant, vt integris suis quantum possunt, hostes interimant, vel certe terreant. Itaque etiam inter hostes discordiarum procurare causas, sapientis est Ducis. Ordinaturus verò aciem tria debet antea prospicere, solem, puluerem & ventum. Nam sol ante faciem eripit visum. Ventus contrarius tua flectit ac deprimat, hostium adiuuat tela. Puluis frõre congestus oculos implet ac claudit. Hæc momēto eo, quo acies ordinantur, etiã imperiti solent vitare. Breuiter tot stratagematibus opus est, quorum vsus & peritia victoriam potissimum procurat, vt verum sit illud triuale. Plus valet ad ictum hostis esse sapiens, quàm fortis. Milites itaque vt benè degant, neminem percutiant, nisi quem debent percutere iustitia mandante, ad formam iustitiæ, & sapienter in omnibus procedendo. Hoc igitur paucis sufficiat Militibus, vt sciant, quod neminè debent percutere, & quo modo illud sit intelligendum, vt ordinationi Dei respondeant. Nam que ad disciplinam militarem, & arma pertinent, non sunt huius loci. Exposito opere, & actione, quàm milites profitentur, descendam ad verba militum, sicut dici potest à verberibus ad verba. Nouerint à Deo prohibitum esse nec debilem, infirmum, pauperem, viduam, pupillum despiciere nec pulsare: ita nec diuitem, aut eum cui opere ipso, armisue nocere nequeant, conuitijs falsis proscindere, falso crimine obruere, vt sic bona eorum inuadant: sed nulli mortaliū milites calumniam faciant. Nam sermo eorum sit Christianus, vel vt Christus præcepit ita sit ita, & non non. Oportet namque virum Christianum dicere vbique verum, & pacis verbum in promptu habere. Mentiri ad diabolicos homines, & diabolum pertinet. Boni igitur milites nunquam sint falsi testes, nunquam mentientur, nunquam lingua aliquem percutient, innocentem siue diuitem propter bona, siue pauperem propter inuidiam, inimicitiamque, siue mediocre propter æmulationem, contentionemque. Quid enim turpius est bono & honesto viro, imò etiam militi adhuc, quàm vt contra naturam generositatis sit Sycophanta, sit diaboli minister calumniator. vt qui licibus per fraudes, & mendacia innocentes prudens sciensque vexat? Nolo hinc improbitates calumnie recensere, que tantè sunt vt malus spiritus eo nomine exprimatur Calumniator, alioqui vna hac opera vitia.

Prou. 20.
Prou. 21.
Prou. 24.
Eccle. 9.Sap. 6.
Eccle. 28.

Rom. 13.

Leuit. 19.
Esa. 54.
Prov. 14.
Prov. 22.

Eccle. 28.

tia diaboli enumerarē. Salomon inquit, quod linguā mendacē Deus odit. Moy-
ses ex precepto Domini habet, Non facies calūniam proximo. Esaias clamat,
Recede procul à calūnia. Prouerbiorū 14. scribitur. Qui calūniatur egentē, expro-
brat factori eius. Honorat autē eum, qui miseretur pauperis. Paulo post illud ve-
rē refertur. Qui calumniatur pauperē, vt augeat diuitias suas, dabit ipse ditiori, &
egebit: paulò post: Dux indigens prudentia multos opprimit per calūniam: qui
autem odit auaritiā, longi fient dies eius. Hominem qui calūniatur animæ san-
guinem, si vsque ad lacum fugerit, nemo sustinet. Nō oportet itaque pauperem
calūniari, non diuitem, sed pro tuendā veritate seruante veritatis decertare. Quia
D. Ioannes sciebat optimè, hæc esse vitia peculiaria militibus, ideo ab eis reuocat.
Iuuenalis Satyra decima sexta, enumerat commoda militiae, & inter prima col-
locat, quod liberè pulsare possunt, etiam innocentem. sic enim ait.

*Haud minimum illud erit, ne te pulsare togatus
Audeat, imò si pulsatur, dissimulet, nec
Audeat excussos pratori ostendere dentes,
Et nigram in faciem tumidis liquoribus offam,
Atque oculos medico nil promittente relictos.*

Alterum annotat calumniæ improbum vitium Militibus familiare.

*Et credam dignum barba, dignum que capillis,
Maiorum, citius falsum producere testem,
Contra paganum possis, quam vera loquentem,
Contra fortunam armati, contraque pudorem.*

Veritas autem suadet militibus, vt ne innocentē pulsent: Nam si malum ce-
dant, nō ipsi cædunt, sed peccata mali puniunt malum. Modò id fiat iuxta debi-
tam disciplinam, nā iniussu patris Manlij filium pugnasse contra hostē, capitale
fuit. Tū ne calūniam faciant, hoc est, ne falsis dictis, factisq; & imposturis ali-
quē circumueniant. Iudicēt milites, quid peierado, falsa dicendo, faciendoq; pro-
mereantur, quot innocentes accusant, vt bona possideant, & falsis testimonijs rem
obtineat? contra quidem benè agunt si malè agentes deferant, nam tum nō pro-
dunt, nō calumniatur ipsi, sed facta cuiusque rē testantur, iuxta id quod fertur,
opera eorū sequuntur eos. Et, nemo de bono opere lapidibus obruetur. Enume-
rare licet hoc loco plurima exempla de militibus, qui calūnia alios oppresserunt.
Restat vltimum vt sint contenti stipendijs suis. Quoniam nemo militat sti-
pendijs suis: vnde ergo Reges & Principes militant, quibus stipendium non da-
tur, sed qui potius dant alijs? imò suū stipendiū Reges & Principes habent apud
fideles. Nam illud efficitur in Ecclesia Catholica, vt Regi, vel belli præfecto
suum stipendium, tributum, rei que partē partes tribuatur, non minus quàm mi-
liti, habita ratione portionis, & laboris, atque hoc stipendio suo contentus esse
debet Imperator, Rex, Princeps, præfectus belli, atq; alij ex ordine omnes, si plu-
ra appetuerint, aut inuaserint, certè ius naturæ violauerint. Ideo apud Hæreti-
cos, apud infideles, omnia infida & infesta sunt: ille plurimū potest, qui viribus
pauales: omniaque plena sunt semper cædis, sanguinis, & tyrannidis, cæterum
pij milites, qui animæ suæ curam habent, & Deo placent, contenti sunt suo sti-
pendio. Neminem concutiunt iniuste, nulli sycophantiam faciunt, & certè stre-
nuj

16 nui sunt milites.* Quis enim miretur, hoc modo admissos milites à D. Ioāne, &
promissam talibus æternam esse beatitudinem? primò quia iusticiæ defensores
gladium iusticiæ à Deo magistratui traditum vibrant ad malorum correctio-
nem, & euersionem: ad bonorum protectionem, & conseruationem, tum quo-
niam quotidiano vitæ discrimine, milleque casibus arduis, infracti, imperterri-
tiq; contra mala obnituntur, augmento boni gaudent, atque huc omnia sua di-
rigunt, vt fidem, spē, & charitatē Christianam profiteantur, seruent, propagent,
& amplificent. Pœnam malorum hominum suscitant: quia mali id cogunt, vt fi-
des salua maneat, attamen dolent, & animo contristantur, quum hominem puni-
ri vident: forti interea animo, armisque malos homines inuadunt, & proster-
nunt: quia mali homines sunt Christi hostes, Christianæ Religionis inimici,
quos vt Infideles, Apostatas, Hæreticos, Schismaticos, malos Christianos, omnes
tanquā Amorrhæos, Iebusæos, Philistæos & Hethæos, exemplo Dauidis animo
& armis Goliathū illū opprimentis, & necantis, è medio tollere oportet. Vt au-
tem boni milites talem malorum hominum cateruam extinguant, aut sal-
tem ab ecclesia Christi repellant, atque arceant, quam varijs laboribus, operibus,
instrumentis, armis, ingentibus & heroicis virtutibus opus sit, quis satis expri-
mere verbis posset? Iam verò quis bonus miles habeatur, nisi qui corpus ha-
beat patiens inediae, vigiliae, sudoris, algoris, ætus, agile, robustum, fir-
misque viribus plusquam cuiquam credibile est? qui quoque animo sit for-
ti, inuictō, & ad res agendas audaci, versato, ac solerti: qui se & velit, & pos-
sit varijs periculis exponere, atque certando superare infida & infesta te-
la inimicorum? Certè dum considero ingentia pericula, incommoda, atque di-
scrimina, quibus Christiani milites conflictantur, haud dubitauerim eos, qui
pro nomine Christi arma induunt, atque decertant, martyres pronun-
ciare: quid enim est aliud vita Christiani hominis, quàm militia? quid deinde
vita Christiani militis, etiam externa arma pro Christo induentis, & bel-
la gerentis pro sancta fide Catholica, quam periculosissimum, arduum,
plenum virtutis exercitium, & martyrium? Quis nescit Martyrium esse actum
quadruplicis virtutis, vt fortitudinis videlicet principaliter elicientis, Patien-
tiæ vt elicientis consequenter, Charitatis vt imperantis, & Fidei, vt fi-
nis. Cæterum in bono Christiano milite hæc quatuor insunt, aut saltem inesse
debent, nimirum fortitudo, patientia, charitas, fides. Hæc quatuor in Christiano
milite actiones suas exerunt, & manifestant. Quare haud dubiū est, quin Chri-
stianus miles, non solum qui spiritualis est, sed etiā secularis, & qui extrinsecus
arma induit, armataque manu iniuriā propulsat, Deo sit charus. Dum verò eo
nomine incommoda patitur, conspicuus Christi martyr celebrandus est. Nā D.
Gregorius in Homilia: Duo sunt, inquit, martyrij genera, vnū in publico: aliud
in mente, & simul in actione. Itaq; esse martyres possumus etiā si nullo ferro per-
cutientū trucidemur. Optimi autem martyres, si persequentiū iniurijs, & bellis
affligimur, & dira patimur. Mori à persequente martyrium in aperto est, ferre
verò contumelias, & odientem diligere martyriū est in occulta cogitatione. Sed
boni milites Christiani, hi inquam, qui externa arma induunt, persequentium
ferro percutiuntur, ab hostibus Ecclesiæ, ab hostibus Christi affliguntur,
pro

pro Christo, & pontificiæ Ecclesiæ Christi defensione conuitia ferre patienter, opus habent: itaque sunt martyres in corpore, sunt martyres in animo. Porro quod grauius est martyrium, quam quum possent commodis vestibus regi, arma dura, rigida, & frigida induere? quum possent temperatè degere, omnem intemperiem perferre? quum possent esse in epulis, ieiunare, crudo, agrestique cibo corpus vix reficere? quum liceret esse sub recto: manere sub dio, & pati omnem coeli, soli, salique iniuriam, ac intemperiem? Quamobrem qui pro Christiana Ecclesia bella gerunt, haud dubiè martyres esse videntur. Si enim Aeneas apud Virgilium sic suos affatur:

*O socij, (neque enim ignari sumus ante malorum)
O passi grauiora, dabit Deus his quoque finem.
Vas & Scylleam rabiem, penitusque sonantes,
Acestis scopulos, vos & Cyclopera saxa,
Experti, reuocate animos maestumque timorem
Mittite: fors san & hæc olim meminisse iuuabit.
Per varios casus, per tot discrimina rerum,
Tendimus in Latium, sedes vbi fata quietas,
Ostendunt.*

Quanto alacrius nos affari decet non socios sed fratres defensores nostri, nostræ æternæ salutis: & mille, imò mille mala fortunæ, corporisque pro Catholica Ecclesia, pro nobis patientes? Hos ter, quaterque dicimus felices. Nam vt Iuuenalis dicit.

*Hos quoque felices, qui ferre incommoda vitæ,
Nec tactare iugum vita didicere magistra.*

Hos profectò martyres dicimus, & honorandos, perpetuaque laude celebrandos statuiamus, vt quibus non solum campi Elysijs, sed sancta ciuitas Hierosolyma cœlestis in oculis, & præmio sita est. Vnde templa quoque erecta sunt super ossa eorum, qui pro Catholica Ecclesia Christi contra Sarracenos, contra Turcas, contra Hæreticos & impios pugnando mortui sunt in memoriâ sanctæ militiæ. Sed quo progredior? Satis pro ratione præsentis instituti declarauit, quod milites Christiani Regni cœlestis participes sunt, ideoque à militia nemo bonus alienus esse debet, nec huic incommoda inferre, aut iniuriam facere: sed hanc sedulo promoueat. Nam si filij sæculi, filij tenebrarum, filij inquam Mamonæ astuti sunt in rebus suis temporalibus conseruandis, & ideo terrestrem militiam inchoauerunt: quanto magis æquum & verum est, vt filij lucis æternas, ac spirituales res, thesauros S. Ecclesiæ Christi, pontificiam Christianæ Ecclesiæ dignitatem, laborem, sudorem, & sanguinem Christi, martyrum, prophetarum, Apostolorum, tot confessorum, & innocentium partem conseruet, & defendant? Neque enim sine summo animi dolore, & gemitu meminisse possum, sanctum Christi sepulchrum ab impijs Sarracenis, Antichristianis, Aegyptijs & Arabibus, Demonijs, Turcis omni tigris crudelioribus, violatum, prophanatum, occupatumque teneri? Quis non doleret tot regna Christiano populo adempta? tot animas quotidie perire? tam multa hominum milia tartaro absorberi? Hæc mala ne latius serpent, sola militia Christiana vocibus, votis, corpore, animoque fauentium efficit. Quid non ag-

gressi

gressi sunt Afsirij, vt Niniuen suam angerent? Medi vt Ecbatanam? Persæ vt Persopolim? Græci, vt Athenas? & Lacedæmonem? Macedones vt Pellam? Latini vt Romam? Quare quid non facient Christiani suum institutum sequentes, vt Sanctam Ecclesiam Christi pontificiam amplificent, valentem faciant, quam Græci Πρωμνη, nos Romam à robore, & soliditate dicimus? Illi perpetrando malis inuenerunt arma: nos Christiani eis vtimur ad depellenda mala, & introducenda bona. Illi disciplinam militarem introduxerunt, admodum multiplicem, & subdolan, mille stratagematibus plenam: nos Christiani, vt olim sancti Iudæi, Moyses, Iosues, Gedæzonis, aliorum Iudicum, & bonorum Regum signa sequentes fecerunt, ita hodie facimus, ab Aegyptijs, quæ nostra sunt iussu Dei repetimus, disciplinam militarem sanctam, & sacramento militari, firmam, vnitamque retinemus. Quare in hoc sæculo digni sunt supplicio, qui hanc disciplinam ledunt, & æternas postea pœnas huius iniustitiæ & iniquitatis dabunt: vt per quos haud rarè cõtingit, quod incõmoda Reipublicæ Christianæ inferuntur, & quod Respub. Christiana infelicia bella gerit, resque suas repetere non potest. Sed vè vè talibus, qui proprium cõmodum, aut lucrum publicæ salutis anteponunt. Romani Historiographi haud parum laudant rem suam militarem eiusque ordinem tradunt: nec minus suam Christiani laudare debent, vt quæ ordinatissima, & Sanctis fœderibus colligata, ac armis ornata munitaque, diligentia industria retinetur. Neque enim solum, vt leges dicunt in proœmio institutionum Imperialium, Imperatoriâ maiestatem armis ornata esse oportet, legibusque armata, sed ipsam quoque Ecclesiasticam dignitatem defensam, & verbum Dei cõseruatum. Quoniâ regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Nisi Ecclesia Dei vi & armis esset hæctenus defensa, annè corruisset? annè sicut Abel à Cain occisus est, ipsa ab impijs conculcata fuisset? Vnde si contra vim Caini Seth arma sibi fecit, non mirum est: si Abraham contra impios pugnavit, non est ab ipsa voluntate Dei alienum: imò illa voluntas Dei fuit: sicut & illud, quod Israëlitarum armata manu terram promissionis occuparent. Cui hodie permetteretur verum catholicum librum legere, si non Catholicorum Regum Hispaniæ, & Galliæ armis defenderetur? adeò nunc res in præcipiti est, vt Respublica Christi armata manu retinenda sit. Expedienda est igitur classis Christiana, equitatus, & peditatus, omnisque exercitus in promptu habendus, augendus, & promouendus, vt sancta Christi Ecclesia defensa elucescat. Non opus est martyrium ignis particulare aggredi, & suam opinionem, dogmatisque vim corroborare, accingant se omnes ad vniuersale, & honestum martyrium, ad Christianum inquam bellum contra infideles, & Hæreticos, ac sic nomen Christi profiteantur, & coronam martyrij referant. Omnis enim scientia inflat, sola charitas ædificat, vnanimiter, non proprii questus, sed Reipublicæ Christianæ augendæ causâ, vires, arma, & opes expediantur. Hodie Rex Hispaniarum Catholicus, & inuictissimus, contra omnem impietatem, omnem suam operam non pollicetur modò, sed re ipsa quoque infumit: idem facit Rex Galliæ Christianissimus. Nec desunt his legati viri excellentissimi, nec Tribuni, nec Centuriones fortissimi, neque verò dubium, quin res feliciter geri possit, & Christiana Respub. defendi, modò populus, cuius consensu stantque caduntque dominia, & sceptrâ, obediens & catholicus & benignus.

P

nignus

nignus, gratusque existat: & modò nullam fraudem milites particulares faciant, nec militent aliter, quàm ipsis à D. Ioanne mandatum supra attigi. Legatus Regis, qui capitaneus generalis vulgò dicitur, classis, equitù, peditum, armorum, & bombardarum, & còmeatuù, gubernandèque prouinciæ, curâ gerit, omnemque suum conatum refert ad laudè & honorem Dei, S. Catholicę Ecclesię: ad imperium sui Regis Catholici, ad defensionem suorum, ad pacem, & tranquillitatem subditorum, ad perpetuam salutem animarum. Huius itaque maiestati, & ductui meritò parèt nobiles ministrantes promptissimo obsequio, & attempta cura: tum præfectus prætorij, què vulgò magistrum œconomum vocant, aut Marschalcum Hospitij: Dein capitaneus Iustitiæ, præfectus exercitus, aut præpositus campi vocatus: inde præfectus Vigiliæ, tum præfectus Speculatorum: Postea auditor vel Iudex causarum exercitus, tum Architecti: denique præfecti delectus militaris tã equestris, quàm pedestris. Inde in disciplina equestri suam operam semper paratam, & ordinatam præstant, primò Tribunus Celerum, qui est capitaneus generalis omnis equitatus legionarij, ac huius mandato obsequentes viri nobiles armis exercitati: tum Capitaneus vulgò dictus equitù bombardariorù, decurio vnus, & alter. Dein decurio Turmarum aliquot, & harù decuriones minores. In pedestri verò disciplina est, Primo Tribunus militaris, vulgò Coronellus dictus, ac huius comes vulgò Locutenès. Possunt sæpè etiã designari Tribuni militares, qui ducât sex, septem, octo, vel nouem manipulos, vulgò insignia nuncupât. Nã summus Tribunus præest decè vel duodecim manipulis militum, inde sequuntur Centuriones, qui præsunt ducētis peditibus bombardarijs, hastatis, triarijs, principibus pugnātibus: tum vexilliferi, & horù vicarij, vulgò Locutenètes: adde huc nobiles Centurionù, scribas, cursores, satellites, lorarios, tibicines, & tympanifonos, ac similes: postea est præfectus castrorù, & huius comites, Marschalcus, dein Iudex criminalis cù satellitio, & præfecto còpedum. Cura autem bombardarum summa est habenda, quarum præfectus vigilans & prudens esse debet, ac fidelissimus, dicto audiens legato: sicut & ipse comes vulgò locumtenens vnus, & alter, plures tã si res possit. His iuncti sunt Nobiles ordinarij, & vagi, tum retores, & Vectores, quos conductarios dicunt, inde Præpositus, postea Centuriones aliquot manipulorum excubantium ad Bombardas: denique Receptor rerum pertinentium ad Bombardas. Faciendis munimentis adsunt fossores, quorum est vnus Tribunus: & huius Vicarius: tum Centuriones, deinde Commissarij, denique instructores. Porro commæatus gratia designatus est præfectus commæatum, & huius locum tenens, tum commissarij: Deinde Curatores Nobiles: postea Iudex delictorum cum Satellitio, denique summus Receptor commæatum. Si verò diligens, sancta, & munita hæc ordinatio equestris, pedestrisque consistat, & iustæ legiones instruantur, ducantur, stratagematicisque virtutibus regantur, haud paruam defensionem Reip. Christianę præstabunt, & Regi, Ducibus, Tribunis, Centurionibus, Triarijs, Hastatis, Bombardarijsque gloriam, honorem, vtilitatem, & laudem vnicuique profuis meritis referent. Absit autem omnis auaritia, & iniusta æmulatio, ne vnus, aut plurium quæstus, aut contentio tam præclaram disciplinam euertat. Quisque sapius secù còmemoret illa verba D. Ioannis Baptistæ, dicentis. Estote còtenti stipen-

stipendijs vestris: magni enim momenti hæc dictio est, vt quę vnicuique suū velit esse stipendiū, & eo assignato contentū, non per fraudē, nō per vim, non per malas artes quærere aliud, defraudando Regē, aut Rēpublicam, aut minimū militem: tum significat, vt vnusquisque suo stipendio sit contentus, hoc est, vt vtatur eo parçè: & sicut par est, nec quærat aliud aliunde, quod stipendiū nō est, aut quod stipendij nomine nō datur. Quare hac de causâ nemini per vim quicquam debent extorquere, nec auferre: illa de causâ fugiant omnia ea per quę inutiliter stipēdia prodigunt. Nam alij statim in pocula, & cibū vnus diei infumunt mensurū stipendiū, & postea ex rapto viuūt, mētiuntur, fallūt, insidiātur, ludūt, quęuis mala vt habeant vitæ necessaria conātur, quod dolendū est. Alij in scorta, horūque basia expendūt sua, & nudati, vel scortis credentes longè pessima perpetrāt, donec laqueo etiã, aut cæde, & sanguine vitã finiāt, sicut multis cōtigisse tractatorū memoria, & quotidiana experientia declarat. Rationabilius faciūt, qui in vestimenta expendunt, & rectius adhuc, qui in arma, ac similia militaria instrumenta, & ornamenta: contra sceleratissimè illi, qui vna hora non vnus, aut duorum, sed quatuor mensium & plurium quoque stipendia aleis, & similibus lusibus decoquunt. Nullo modo permittenda hæc castris improbitas, videtur, vt quę origo & radix est multorum, & inenarrabiliū malorum, quę fiūt in re militari Christiana. Nefarium hoc peccatum olim scelestissimis militibus vsitatum fuit, qui Christi vestimenta occupabant. Hos tales sacra scriptura vocat canes mutos, & malignantes, imò concilium malignantium. Sic enim propheta Dauid enunciat plenis buccis: Quoniam circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me. Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi verò considerauerunt, & inspexerunt me, diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Audiant hæc illi milites, qui primo suum stipendium alea perdunt, vel augent. Nam stipendium, quod illis datur, quid est aliud, quàm vestimenta Christi, quàm materia inquam, qua sibi victum, potum, vestes, & arma cōmunt vt se sustentent, & defendant Ecclesiam Christi, & hinc adherentes, & vt nulli iniuriam faciant? Qui nunc sortem mittunt super hanc materiam, annè super vestimenta Christi sortem mittunt? O vesani milites, qui noctes & dies laboratis, omniaque martyria patimini vt Christiani sitis, & participes fiat gratiæ cœlestis, ac diuini regni, nunc hoc regnum, hanc beatitudinem, hanc gratiam perditis iactu aleæ, iactu ineptissimæ rei & stultissimæ exercitationis? neque solum tantam excellentiam per friuolam rem perditis: sed vobis æternam quoque damnationem accersitis: atque hanc eò grauiorem, quo magis peccando alijs malum præbetis exemplum, qui boni introducendi, conseruandique, contra mali eradicandi, puniendique professores & auctores estis. Quorsum Christi nomen geritis, si contra doctrinam Christi facitis? si super vestes Christi sortem mittitis? si sic facitis, quemadmodum fecerunt illi, qui Christum crucifixerunt? Milites enim præfecti fuere, vestimenta sibi diuidentes, & iactantes sortem super vestem: vt patet ex vicesimo septimo capite Matthæi, ex decimo capite Marci, ex vicesimo tertio Lucæ: manifestissimè autem D. Ioannes dicit, Milites igitur postquam crucifixissent Iesum

Iesum, acceperunt vestimenta ipsius, & fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partē, & tunicā: Erat autē tunica inconsutilis à summo contexta per totā. Dixerunt ergo ad se inuicē, Non laceremus hāc, sed sortiamur de illa, cuius erit: vt scriptura impleatur, quæ dicit. Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestē meam iecerunt sortem. Ipsi quidem igitur hęc fecerunt: Hactenus ille. Si tali modo militiam exercetis, iam tum non militia Abrahamica, non Dauidica, non Machabeica, non Centurionis Euāgelici, non inquam militia Christi, sed Babylonica, Philisthæica, nebulonis Herodis sanguinolenti cæde innocentium, imò militia Antichristi diaboli est. Quamobrem vnusquisque hęc legēs, pius miles, vidēs fratrem aleatorem debet illum monere, in his instituere, corrigere, & inobediētem plectēdum tradere Centurioni, ne sacram militiam Christi infamet, & probro afficiat, & vt animam ipsius seruet. Iure canonico prohibitum est Episcopo, & omni clero ac laico ne alea ludat. Sic enim tradit ius. Hinc etiam in Canonibus Apostolorū sic legitur. Episcopus, aut presbyter, aut Diaconus aleæ, atque ebriari deseruiens, aut desinat, aut certe damnetur. Subdiaconus autem, aut lector, aut cantor similia faciens aut desinat, aut communionem priuetur, similiter & laicus. Quanto autē miles dignior est communi populo, qui laicus dicitur (quamuis etiam milites ferē laici sunt) tanto magis ab hoc fortunę ludo abstinēbit. Sacramento enim sacræ militiæ pro nomine Christi gerendæ obligatus est: quo nomine longē antecellit populo vulgari, vtpotē qui tale sacramentum nec fecit, nec habet. Porrò canes omni iure appellantur tales lusores. Nam sicut canes os rodunt: ita illi ossa aleæ: & propter ossa, horumque iactum digladiantur, vt verē dictum sit.

Si canis os mandit, socios non gratia iungit.

Si verba ea, quæ contentionem habent Paulus vitanda præcipit Corinthijs, & Timotheo, quanto magis illi lusus sunt vitandi, qui plenissimi sunt contentionis, litis, cædis, & omnis maleficii: vt est alearum ludus, deinde cur ludunt, nisi vt lucrifaciant. Atqui aleæ lusus nullum lucrum infert, vt & omnis lusus fortunæ: Nam vni adimit, & infligit animo tristitiam, corpori paupertatem noxiam, imò detestandam inopiam: alteri tribuit, & infert conscientiæ naufragium, ita vt qui lucrum habet in arca, damnum sentiat in conscientia. Nam si conscientiam habet, vtique reddet, nec ludet: aut proximi sudorē & sanguinem perfricta fronte haurire gestit, & conscientiam explodit. Hinc verē dicitur damnosa alea, quia nunquam sine damno est. Iuuenalis ait.

Si damnosa senem inuauit alea, ludit & heres.

Et de canibus Martialis quum ait intelligens astralogisnum.

— Damnosi subsiluerunt canes.

Sed ponamus, quod alicui talis fortunæ lusus lucrum affert, quid tum sit? quale est hoc lucrum? certe turpe lucrum, quod Deus punit. Paulus enim haud temerē dixit, scribēs Timotheo, Quærentes ditescere incidunt in tentationes, in laqueos, in concupiscentias multas, insensatas & noxias, quæ quidem demergunt homines ipsos in perditionē, & interitū. Radix enim omnium malorū est cupiditas pecuniæ. Inter omnes cupiditates pecuniæ, nulla peior est quam ea, quæ

Dist. 35.
Episcopus.

1. Tim. 11.
2. Tim. 6.

1. Tim. 6.

con-

coniunctum habet ludum aleæ, & nullæ res, vel opes peiores sunt, quam quæ per aleam, hoc est, per iactum fortunæ acquiruntur. Deus enim primò aleatores semper punit. Hoc Seneca ille gentilis Philosophus facillè declarat, quum in Apotheosi Claudij Imperatoris fingit illum apud Inferos cruciari inani recollectione taxillorum, & fugientis aleæ: nimirum qui viuus deditus fuerat talibus ludis. Ipse verò Palamedes, qui in bello Troiano primus omnium inuenit (vt Eustathius refert) Cybiam, & Pertiam siue pefforum ludum, à Græcis interemptus est, fraudibus Vlyssis: vnde sic in Metamorphosis decimo tertio Ouidius canit.

*Vellet & infelix Palamedes esse relictus,
Viueret, aut certe lethum sine crimine haberet.*

Sicut ipse huius rei primus auctor perijt: ita haud dubiè omnes eius discipuli, & sectatores ad generū Cereris, cæde, sanguine, paupertate, & mille miserijs, ac iniquitatibus descendunt, & æterna dānatione puniuntur. Quod autē partū est ludo, quia malè partū, malè quoque perit, vt Adagiū notat. Deº enim id fraudibus Diaboli permittit, vt incēdat, auferat, imminuat, in pernitie ipsius possessoris verterat, id quod de auro Tholosano dicitur. Hesiodus itaque rectè monet dicēs. Noli malè lucrari: mala lucra æqualia damnis. Porrò nō minus eleganter dicit Menāder: Morem malū fuge, & lucrum malū. Quia, vt idem infert, lucrum malū semper damnū fert. Et turpia lucra calamitates pariunt. Sophocles in Aiace dicit. Ne gaudeas Atride lucris non honestis. Quicquid autem alea acquiritur, turpe lucrum est. Quamobrem præcisè statim initio moralium Cato elegans auctor sic scripsit: Aleas fuge. Scio quod Cicero scripsit, Ludo autem & illis quidem vt licet, sed sicut somno, & quietibus cæteris, tunc cum grauibus, ferijsque rebus satisfecerimus. Atqui Cicero non intellexit lusum aleæ, aut ludos fortunæ, sed ludos Gymnicos, & qui vel exercitij, vel recreationis, vel ostentandæ virtutis causa fiunt, non lucri, aut pecuniæ gratia. Sic enim dicit. Ludendi est etiam quidam modus retinendus, vt ne nimis omnia profundamus, elatiq̄ voluptatē in aliquam turpitudinem dilabamur. Suppeditat autem & campus noster, & studia venandi, honesta exempla ludendi, vnde certe quidam sic cecinit.

*Prodiga non assint admistis brachia ludis,
Exercet viridis gramine corpus ager.*

Et maximè distinguendæ sunt species ludorum. Nam alij sunt ingenij ludi, & hi conceduntur, sed eo pacto, quē iā Cicero determinauit, nimirū vt modus seruetur. Etenim inter omnes ludos ingenij haud vulgaris habetur Scachiº, ab Aegyptijs rerū abstrusarū indagatoribus, & ingenij cultoribus inuentus: quauis alij eum Palamedi ascribant. Hunc Scachium ludum carmine celebrauit eleganti Vidius: & de hoc illud à viro docto perfrictum est ad illustris. A zonem Estensem Ducem Ferrariæ.

*Alueus exosas pellit lusorius horas,
Lusus habet laudem, si moderatus erit.*

Idē de cæteris ingenij ludis intelligendū datur. At alij sunt ludi corporis, qui ad tuendam valetudinem pertinent, & viribus augendis conferunt, vt est exercitatio corporis, cōseruatio vitæ & salutis. Caloris naturalis lima, vel fomes, exercitatio dormientis naturæ, Corroboratio facultatum animæ, corporisq̄que: Cō-

Hiero. Vi-
da.

sumptio superfluitatum, inimicum otio, lucrum temporis, Iuuentutis debitum, senectutis gaudium. Hoc genus ludendi militibus debet esse vñtatissimum, nimirum quo corpora indurantur laboribus, huius generis sunt Venatio, Equiria, Ludi Martij, qui sunt armorum, Gymnici, Palestrici, Scenici, Agitatores, Gladiatores, sphaerici ac similes theatri. De his constat illud distichon.

*Et lucta, & cursu, saltu & certare palastra,
Hæc benè conueniunt, sed moderata viris.*

De his Cicero quoque intellexit, vt in quibus non lucri, sed virtutis est æmulatio, & calcar propter studium gloriæ: verum adhuc restant ludi fortunæ, vt alearum, astragalorum & similia. Qui quidem ludi propter fortunæ bona, scilicet propter pecuniam, vestes & similia fiunt, pleni fraudis, contentionis, & iniuriæ. De his Cicero nihil omnino concedit. Nam improbum erat apud Romanos talibus vt, actionesque hinc ortæ non legibus, sed supplicijs determinabantur. Hi ludi, nihil præter damna habent. Vt patet illo disticho.

*Amittit nummos, animi sed damna lucratur,
Tempus taxillis qui terit omne sua.*

*Matth. 21.
Ioan. 2.* Hi ludi pariunt varia mala. Nam etiam si pacato animo, sine cæde, & sanguine, vt rarissimè fit, transigantur, aut saltem sine rancore, aut æmulatione: tamen corpori & animo incommoda infligunt, vt pulchrè in remedio amoris testatus est Ouidius, sic canens.

*— Finem qui quæris amori,
Cedit amor rebus, res age, tutus eris.
Languor, & immodici nullo sub indice somni,
Aleæque & multo tempora quassa mero,
Eripiunt omnes animo sine vulnere vires.
Affluit incautis insidiosus amor.*

Qui lucratus est numos lupanaribus statim decoquit, aut scortis, vt vrgentè & turgentè reprimat venerè, luxuriæque exinaniat: vnde nõ rarè singulares morbos reportat, debilitatem Vulcani inuitus imitatur, vel etiam Proserpine ingrata præbet oscula, & Paralyticus, vel Flaccus oberrat, qui numos perdidit, cruciatur, anxiusque est animi, vnde oleum & panè habeat, mendicatio viuere cogitur, aut furto, aut rapto. Ab amica exclusus ridetur, & iam humi cubat, catarrhis onustus resurgit, & melancholia: ac proximo manus intentat, nisi ministrat æra. Tum direptiones fiunt palliorum, spoliationes, & cædes in plateis: aut viduæ, vel matrone cædes expugnantur, vt & senis, nec aris parcunt, aut imaginibus, modò sint releuandæ inopiæ. Inde nefaria cõmittuntur, & abominanda: nec de his conqueri licet, quin mors præsens Briareo centimano vires vibrante interminatur. Iam mæs atro sanguine turbida per fas & nefas sacra prophana iuxta habet, inguinis discrimina nescit, nulli formæ cõdonatur, quid dicã cõtati, aut sanctimonie: scilicet hæc sunt, quæ ludi fortunæ nobis parturiunt, & adhuc admittendi censentur? imò explodendi, & euertendi sicut mensæ nummulariorum à Christo euersæ sunt. Denum illi ludi, qui partim sunt ingenij, partim fortunæ, vt quos chartarum, nucum, vocamus, vt ludus tabularum cum taxillis & similes, quia potissimè fiunt

pro-

propter lucram, & temporis iacturam habent, sine alicuius commodi recompensatione, ideo certè illis supersedendum existimo: vtpote qui senum, & ægrorum sint ludi, non militum, non sanorum, præsertim defensorum patriæ. Paucis itaque milites admonitos esse velim, vt aleas, & similia ludicra fortunæ, tanquam scopulos periculosissimos fugiant, nec in castra, aut tabernacula sua admittant, sed ad inimicos fidei relegent, vt eis eneruentur, & inter se commissi digladientur lethaliter, ac cadentes mutuis vulneribus sint nobis spectaculo. Etenim Christiani milites vt sint suis stipendijs contenti, non debent hæc inutiliter prodigere: ne opus sit sceleratius rapere, & suis inter se armis disfidere. * Ceterum non minus est quod nunc percurram, peccatum communi societati & Rei militari noxium: quamuis id multis non peccatum, sed stratagemata esse videatur: nimirum quod Centuriones, ac huius generis viri militares falsis, cæcisque nominibus stipendia extorquent à Rege, & Rep. ac deficientes tempore necessitatis habent manipulares. Quum enim multi sint, qui rapiendi causa vel cadentis prædæ spe militiam sequuntur, vt lixæ & calones inhabiles armis, & quos Latini nomine numeri expriment, sicut dicit Horatius.

Nos numerus sumus, fruges consumere nati.

Et qui cistrarij vulgariter etiam dicuntur: Ex his tempore delectus habendi à Centurionibus, & similibus quibusdam representantur ac inscribuntur catalogo induti armis, vel habentes instrumenta militaria, sed tamè quæ cõmodato acceperunt ab illis. Peracto quidè delectu, statim hi dimittuntur. Neque enim sacramento obligari possent, aut vellent: sed accepto nummulo contenti sunt, stipendium autem horum ipse Centurio emungit Regi & Reipub. Nonnunquam vnum eundemque militem versutum, latentem, & fallentem mutata priore persona, & nomine, in delectum, & in inscriptione bis deducunt, ac stipendiū simplex militi, alterum sibi deputant: loco interea illo vacante, & tempore pugnæ milite carente. Vnde necesse est, propter defectum numeri nonnunquam Regem frustrari, & malam fortunam esse præsentem, cuius quidem duces & auctores qui quæso alij sunt, quàm qui falsis exhibitionibus personarum tempore delectus fingunt plenos esse manipulos, quum multi desiderentur? Sæpè etiam famulos, opifices & similes homines sibi aliquo munusculo ipsi centuriones deuinciunt, & tempore delectus hos armatos pro militibus producant, matriculæque impler, factò delectu ad opificia remittunt, vel ministeria, aut alia opera. Secundo delectu eosdem reuocant. Atque talibus fraudibus duplex extorquet stipendiū, sine vilo seruitio. Iam defunctorum, emissorum, exauctoratorum militum inter duos delectus, heu quàm multis nominibus stipendia esilagitant, quæ sibi reseruant citra rationem. Posteaquam sic multis fraudibus, Regem suosque Duces luserunt, admoniti illud diluunt falso scilicet disterio: atqui hoc nimirum est militare stratagemata. Profecto non militare est, sed furum & latronum: quoniam inscio Domino exigunt, quod non debetur, idque malis artibus: tum quia bonos milites nõ conscribunt nec tyrones suppleant numerato stipendio, ideo quod sibi illud seruant. Porro quid dicã de ijs rebus, quas loco salarij militibus obrudunt longè pluris, quàm res ipsa est, residuumque sibi ingerunt. Annè hoc modo ebibunt, & deuorant sudores militum, ac in causa sunt, cur minus ad rem militarem, bonamque disciplinam attentum

militem habeant, iudicent ipsi? Vnde hæc mala proueniunt? quia non sunt contenti stipendijs suis. Antiquum est vitium, quod nemo sua forte est contentus: dicente Hæratio.

*Quis sit Mecænas, ut nemo quam sibi sortem,
Seu ratio dederit, seu fors obiecerit, illa
Contentus uiuait?*

Heb. 13.

Verū optima est virtus, ut quis contentus sit sua forte, suo stipendio, suis laboribus. Paulus enim ad Hebræos sic scripsit. Sint mores sine auaritia, contenti presentibus, ipse enim dixit, Non te deserā, neque derelinquā, ita ut confidenter dicamus: Dominus mihi adiutor est, nō timebo quid faciat mihi homo. Atque scio verum esse, quod Curtius scripsit: difficile est nos contentos esse eo, quod offert occasio, quippe sordent prima quæque, quum maiora sperantur. Sed longè verius est illud Ciceronis in Offic. Habere enim, inquit, quæstui Remp. non modò turpe est, sed & sceleratum est, & nefarium. Atqui Centuriones non contenti suis stipendijs per artes, & fallacias varias stipendia multiplicant, & sibi imputant ea nullo merito, quid aliud faciunt, quàm quod Regem, Duces, Milites, & militū uxores (quibus defunctorū suorū maritorum per aliquot menses debitū stipendiū persoluum ipso iure esset) hoc est Remp. quæstui habēt. Ne igitur sint turpes, scelerati, & nefarii, sequatur præceptū D. Ioānis: contenti, inquit, estote stipendijs vestris. Per hæc quoque Regulam illa munera excluduntur, quæ stipendia non sunt, nec stipendij nomine cōperunt. Quod si igitur Ceteriones, ac omnes alij suis stipendijs sint cōtenti, non plus, quam debetur, vi, vel fallacijs emungentes: tum si illa stipendia non inutiliter expendant, sed parcè, ut Cato inquit

*Ne tibi quid desit, quæstus utere parcè,
Labitur exiguo quod partum est tempore longo.*

Tali pacto euitabunt prodigalitatē, & alearum ludos, atque auaritiā, & sorditiem, vnde strenui & armis fulgentes, & corpore nitidi erunt milites, Diuumq; Georgium imitabuntur, & ipsos Machabæos, qui de suis stipendijs etiā eleemosynas faciebant, omnia abūde habentes, & Remp. strenuè defendentes. Sed hæc desinere visum est, ne de fæce hauriamus, & quæ forsā ingrata relatu attingamus.

*Remissio iuxta ordinem librorum
veteris & noui Testamenti.*

Genes.	4.	Deut.	20. a.	16.
	14.		23.	20. c. d. e.
Exod.	17.		32.	Iudith.
Leuit.	19.	Iudic.	6.	9. c. d.
Num.	10.		7. a.	Psal.
	13.	1. Reg.	15.	3.
	14.		17.	8.
	25.	2. Paralip.	14. b. c.	17.
				32.
				Pro-

	59.		24.	Ezech.	25.
	84.		28.		32.
	146. b.	Eccles.	1.	1. Mach.	3. c.
	149.		4.	Lucæ.	3. c.
Proverb.	14.		9.	Aët.	10. a.
	20.		28.	Roma.	13.
	21. d.	Sapient.	6.	Galat.	6.
	22.	Esaia.	54.	Hebræ.	11.

Octaua Admonitio ad Telones, siue Publicanos, & Tributorum Vectigaliumque Col- lectores.

Summa.

- 1 *Publicani, & huius generis homines, nunc non minus sunt admonendi, & ad penitentiam vocandi, quàm tempore D. Ioannis, & Christi.*
- 2 *Telones, & Publicani tametsi multis non videntur esse mali homines, tamen re ipsa non nisi malitia & fraudibus abundant, ut verè peccatores.*
- 3 *Quid faciant publicani Telonesque ut à peccatis suis mundentur? nimirum si nihil faciant præterquam quod ipsis constitutum est.*
- 4 *Quid constitutum publicanis, ne scœnora, & usuram exerceant, ne furtim perditâ extorqueant.*
- 6 *Ne indebitum petant, nec iniuste publicani.*
- 7 *Publicani etiā possunt esse Iusti, si fecerint sicut præcipitur eis, exemplo Evangelicæ publicani.*
- 8 *Contra superbiam publicanorum.*
- 9 *Contra concupiscentias publicanorum.*

Scriberem perlubèter de publicanis, si æquo bonoq; in me animo hæc legerent: forsā irasci poterunt, quod veritatem dicens nonnullorum, qui vectigalibus tributisque colligendis operam nauant, vitia attingam. Vlcus enim cum tangitur dolet: & obsequium amicos, veritas odium parit, sed odium apud homines, & amicitiam apud Deum: quia studeo magis esse amicus Dei, & placere Deo cum D. Paulo, quàm hominibus, ideo non tacebo. Turpeque duxerim animi sententiam non aperire, in commodum communis societatis Christianæ, & laudem Dei. Si itaque suæ saluti consultum esse publicani cupiunt, huc accedant & perlegant: Neque minus nunc opus erit, ut hoc faciant, quàm cum D. Ioannes in deserto penitentiam prædicaret, & ad eum publicani venirent, nec grauerentur interrogare, quid facerent, ut baptizarentur, & effugerent venturam super peccatores iram Dei? quod hodie sanctiores nullo modo sunt publicani, quàm tum, forsā etiā longè deteriores: sin minus, hæc tædiola perferam in gratiam

gratiam eorum quibus prospectum esse debet contra fraudes publicanorum. Quod si utriusque parti satisfecero, agam Deo gratias, cuius beneficio didici ipsos monere, corrigere, & iuuare in via veritatis, ad æternam animarum salutem. Nam quæcumque huc faciunt, potissimum auctoritate sacræ scripturæ tradita mihi quæ proposita facere, ex quo quidem fonte non nisi aquæ limpide hauriuntur. quæ tamen non antè sitim restringunt, quam ebibantur naturaliter sine infectione. Ita quidem hæc loca scripturæ proderunt sincerè intellecta, clarè interpretata procul hæresi, & cupiditate mala relata ad iudicium sacræ Ecclesiæ vniuersalis, quæ veras habet clauas ligandi & absoluendi, & interpretandi scripturas. Quamobrem doctorum Ecclesiæ suffragantibus vtor testimonijs: inter quos D. Ambrosius uocationem D. Matthæi à Telonio ad sequelam Christi dicit esse mysticam. Sicut D. Chrysostomus & Theophylactus historiã de diuite & Lazaro scribunt mysticam esse. Atqui id fateor libens, non tamen negatur, quod historia est, & rei gestæ vera narratio. Quandoquidem absurdum esset in vita Christi falsam narrare, tum inconueniẽs illud nasceretur, quod deesset materia mysticæ interpretationis. Nam, si materia, vel res illa, qua mysticum quid est docendum, fuerit falsam, ipsum mysticum quoque non constabit, quin omnia nascentur poetica, varijsque non certitudinibus, sed coniecturis plena. quæ procul à sacris literis absunt. Quamobrem quis mirari potest factum Christi, cur Matthæi à Telonio auocauit: qui etiã à piscatione auocauit Petrum, Iacobum, & Andream. Piscatio non est mala: ergo Telonium etiam dici posset non malum. quum tamen publicani, & meretrices inter summos haberetur peccatores. * Certè Telonium, vt vulgò fit, maxima insigni; malitia non caret, à quo Christus Matthæum auocauit, captas in suo verriculo omnis generis pisces bonos & malos, eosque ex aqua limpida, turbida, salubri, insalubri, saxosis locis, & palustribus, vt significaret suam potentiam, nimirum, quod esset ægrorum medicus, peccatorum salus & redemptio. Ideo quum argueretur à Phariseis, quod cum publicanis & peccatoribus ederet, illud audiens, respondit, Sani non opus habent medico, sed male valentes: euntes discite quid est, Misericordiam volo non sacrificium. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores ad poenitentiam. Hic discunt publicani, quod sunt peccatores. Iam antea à D. Ioanne didicerant, quid esset ipsis opus, vt seruarentur: nimirum quatenus publicani essent, non amplius exigent, non amplius facerent, quam quod ipsis esset constitutum. * Hic merito queri potest, quid sit constitutum ipsis publicanis: profecto si diligenter omnia scrutemur, tunc inueniemus, quod exactores tributorum esse debent, neque improbandi sunt: quia cuius Christo adeo publicani improbantur, vt hominem excommunicatum habendum censeat sicut ethnicum & publicanum. Quamobrem eum, quem Romani publicanum vocant, Greci telonem, hoc est tributorum exactorem, censere oportet penitus malum esse. Iudæi quoque ipsi publicanum maximè habebant peccatorem. Ideo Christum volentes vituperare vocabant eum amicum publicanorum & peccatorum. Quod si ergo publicanus adeo malus est, si exactor tributorum & vectigalium ita improbus, quorū tollerari debet? Respondeo quod publicanus vel exactor tributorum officij sui, si æque personæ respectu malitiam non habet: sed respectu iniuriarum, quas facit, & iniustitiæ quam vulgò exercet propter cupiditates inexplebiles. His namque demptis

Matth. 9.

Luc. 3.

Matth. 18.

Luc. 7.

demptis publicanus non inutilis erit in Republ. Christi minister, & fieri potest, vt ipsi publicani & meretrices præcedant Scribas & Phariseos in regnum cælorum. Publicani, si poenitentiam egerint, & exemplo Matthæi à Telonio recesserint, ac Christum sequuti fuerint: meretrices, si poenitentia ductæ continentiam amplexæ fuerint in Christo, vt scemina in adulterio deprehensa, ad Christum deducta à scribis & Phariseis, à Christo absoluta fuit. Raab meretrix hospitalitatis nomine conuersa, iustificata est. Zachæus Christum querens, ideoque sycomorum conscendens à Christo visus est, iussus descendere venit, & clamauit: Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, & si quid aliquem defraudauit, reddo quadruplum. Dixit ad eum Iesus, quod hodie salus huic domui facta est: quoniam & ipse filius Abrahamæ est. Erat publicanus hic Zachæus, Deoque placuit tam pio facto, nec tamen legitur iussus à Telonio recedere, sed debuit ab omni impietate, & iniustitia longè declinare. sicut propheta ait. Declina à malo, & fac bonum, inquire pacem & persequere eam. Si quis ergo exactor tributorum est vel publicanus, primò exemplo Zachæi doceat se illud munus non quæstus, non lucri, non cupiditatis causa, sed propter charitatem, propter subsidium pauperum exercere: tum illud officium tractet non animo, aut studio defraudandi, sed voluntate & promptitudine satisfaciendi mandatis Dei, vt faciat id, quod constitutum est, quemadmodum D. Ioannes publicanis respondit. * Quid ergo constitutum est tributorum, & vectigaliumque exactoribus, hoc est, publicanis? nimirum id quod præcipitur Leuitici vicesimo quinto. Pecuniam tuam non dabis fratri tuo ad usuram, & frugum superabundantiam non exiges. Et quod Genes. 31. Iacob exprobrat Laban. Quicquid furtim peribat, à me exiges. Non enim quod furtim quis abstulit exactionibus adhuc petere debet. Sicut hodie multi fictis syngraphis, aut substitutis moliantur nominibus, bis & sæpius exigentes ac idem extorquentes. Tertio quod docetur Exodi quinto: Ne quis exigar indebitum. * Hoc quia Pharaos, & huius exactores fecerunt, ideo à Deo puniti sunt. sic legitur Exodi quinto, Præcepit ergo in die illo Pharaos præfectis operum, & exactoribus populi dicens. Nequaquam ultra dabitur paleas populo ad conficiendos lateres, sicut prius: sed ipsi vadant & colligant stipulas, & mensuram lapidum quam prius faciebant, imponetis super eos, nec minuetis quicquam: vacant enim, & idcirco vociferantur, dicentes, eamus & sacrificemus Deo nostro. Quia exactores iniquè vexauerunt populum, Moyses ad Dominum clamauit pro populo, & Dominus exaudiuit Moysen, dicens. Ego audiui gemitum filiorum Israël, quo Aegyptij oppresserunt eos, & recordatus sum pacti mei: ideo dic filijs Israël: Ego Dominus qui educaui vos de ergastulo Aegyptiorum, ac eruam de seruitute. Quarto quod habetur Deuter. decimo quinto. A peregrino & aduena exiges, in ciuem & propinquum repetendi non habebis potestatem. Rursus Deut. 19. ita scriptum est. Cumque diligentissimè persecutantes inuenierint falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium: reddet ei sicut fratri suo facere cogitauit, & auferes malum de medio tui: vt audientes ceteri timorem habeant, & nequaquam talia audeant facere: Non misereberis eius, sed animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges. Hæc lex talionis iustam docet exactionem tributorum, & similiarum: quando,

Matth. 21.

Ioan. 8.

Ad Hebr. 11.

Luc. 19.

4

Leuit. 25.

Genes. 3.

5

Exod. 5.

Exod. 6.

Deut. 15.

Deut. 19.

quando iniustis exactionibus populum suum principes grauant, fieri solet vastatio regni eorum. Docetur hoc 4. Regum. 23. de Ioachim, qui argentum, & aurum dedit Pharaoni, cum illud indixisset terræ per singulos, & vnumquemque iuxta vires exigeret de populo terræ suæ, tam argentum, quam aurum, vt daret Pharaoni Nechao. Ideo Nehemias magistratum admonuit, sic dicens. Vsurasne singuli à fratribus vestris exigatis: nos redemimus fratres venditos gentibus, & vos vendetis eos vt redimamus, non res bona est. quare non ambulatis in timore Dei, ne à gentibus inimicis nostris nobis exprobetur. ego, fratres & pueri mei commodauimus plurimis pecunias, & frumentum, non repetamus in commune istud. æs alienum concedamus, quod debetur nobis. Reddite eis hodie agros suos, & vineas suas, & oliueta sua, & domos suas: quin potius & centesimam pecuniæ, frumeti, vini & olei, quam exigere soletis ab eis, date pro illis: & dixerunt. Reddemus & nihil quæremus ab eis, sicque faciemus vt loqueris. & vocaui sacerdotes, & adiuraui eos, vt dicta exquerentur: insuper excussi sinum meum, sic dixi, Excutiat Deus omnem eum, qui non compleuerit, de domo, deque laboribus sic excutiat & vacuus fiat: Respondit vniuersa multitudo Amen, & laudauerunt Deum. Inde ab ipso die præfecturæ annonas non exegi, non comedi, quæ ducibus debebantur. Sed duces ante me sic populum grauauerant, & acceperant ab eo quotidie in pane & vino, & pecunia siclos quadraginta: Sed & ministri eorum depressoerant populum scilicet tributa exigendo. Ego id non feci propter timorem Domini: quin potius de meo muros ædificauit, contribui, agros non erai, hospitio semper & mensa excepi ludæos, & magistratus centum quinquaginta viros, & qui de vicinis gentibus accederent. Hæc ille: Quibus pater, quam sit graue exigere tributa iniuste: quinimò Deum imitari debemus, qui vt Iob vndecimo dicitur, multo minora exigit à nobis, quam nostra iniquitas meretur. Vnde Exodi vicesimo secundo dicitur. Si pecuniam mutuo dederis populo meo pauperi, non vrgebis eum quasi exactor, nec vsuris opprimes. Iam verò propter multas exactiones, tumultus, & vastatio Hierosolymæ contigit. Itaque Esaias propheta dicit. Populum meum exactores sui spoliauerunt, & mulieres dominatæ sunt eis. Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi decipiunt te, & viam gressuum tuorum dissipant. Deus tamen illos adiuuit. Vnde capite nono Esaiæ legitur. Iugum enim oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti, sicut in die Madian: quia omnis violenta prædatio cum tumultu, & vestimentum mixtum sanguine erit in combustionem. Rursus capite decimo quarto ait propheta, quod Deus miserebitur populi sui, efficietque, vt domus Israël possideat populos in seruos, ancillas, capiet eos qui se ceperant, & subiciet exactores sibi. Vnde libro tertio Esdræ dicitur. Inuentum est quod ciuitas illa ab æuo regibus restitit, homines refugæ & prælia efficientes: & Reges fortissimi erant in Ierusalem dominantes, & tributa exigentes à Cælofryia & Phoenice. Deus non exigit à nobis vltra quam quis potest. Nec tentat nisi quantum sustinere possumus: quare ergo nõ exigemus inuicem plus quam quis contribuere potest? si exactor vectigaliu imperauerit importunius, manus Dei mandetur. Christus quidem dicit, Date Deo, quæ Dei sunt, & quæ Cæsaris Cæsari. Et Paulus etiam asserit, quod cui tributum, demus tributum, & cui vectigal, pendamus vecti-

2. Esdr. 5.

Iob. 11.

Exod. 22.

Esai. 3.

Esai. 9.

Esai. 14.

3. Esdr. 2.

vectigal. Itaque tributum exigere, dare, imponere non est contra legem Dei. Sed plus exigere quam populus præstare possit, hoc est lamentabile vel malum: Boni est enim pastoris tondere pecus, non deglubere. Qui itaque exactiones vectigalium ac tributorum redimunt, illi vt quæstum faciant, nonnunquam per sycophantiam extorquent numos, pauperes expoliant, ac plurima mala inuehunt: faciunt enim, quod non est constitutum à Deo, non ab hominibus: nimirum exigunt plus quam debetur. Sed si quod constitutum est mandato Dei, consensu populi, æquitatisque causa publicani faciant, improbari non possunt. Hinc telonæ apud Athenienses, quandiu in commune Reip. popularis commodum laborarent postposito proprio lucro, eatenus honorabiles extiterunt: degeneres, paulatim ab antiquorum moribus contempti, probrosissimi que homines sunt habiti. In Republ. Romana publicani sunt summopere exculti primò. Cicero quoque eos Reipub. neruos vocat, Reipub. maximum ac præcipuum firmamentum: tandem quum vilissimi quique inciperent fieri publicani, & dignitatem quæstui exponerent, facti sunt abiectissimi: Quare in Republ. Christi si boni benè fungantur hoc suo munere, possunt fieri salui: scilicet si non amplius fecerint, quam ipsis tanquam magistratus ministris, & ea, quæ à magistratu imperantur, bona honestaque censentibus commissum, constitutumque fuerit. Atqui hoc est, quod publicani didicerunt ex respò D. Ioannis Baptiste præcursoris Christi, & ad Christum proloquutus est. *Nunc ergo audiamus quid ipse Christus de publicanis proloquutus est. Nos autem legimus eum disseruisse hanc parabolam ad eos qui per suasi se iustos, alios præ se contemnebant. Duo viri ascenderunt in templum vt orarent, vnus Pharisæus, & alter publicanus. Pharisæus stans ad se hæc orabat. Deus gratias ago tibi, quòd non sum sicut reliqui homines, rapaces, iniusti, mœchi, vel vt hic publicanus. Ieiuno bis in sabbatho, omnium quæ possideo, decimas do. At publicanus longè stans ne oculos quidem in cælum eleuare volebat, sed percutiebat pectus suum dicens. Deus misericors esto mihi peccatori: Dico vobis, hic iustificatus descendit in domum suam magis, quam ille. Quod omnis exaltans seipsum, humiliabitur: & humilians seipsum, exaltabitur. Quis autem iustificatus sit publicanus tria efficiunt, quorum primum est, humilitas cum contritione cordis: alterum fides in Deum omnipotentem & largitorem Christum: tertium confessio, & imploratio veniæ. Hæc tria publicanus ille præstitit, non ex se, sed Deo ita permittente: quia Deum quarebat, adiuuante: quia fidebat, iustificante, quia opere ipso id exequabatur. Quicumque ergo publicani volunt iustificari, insistant vestigijs huius Euangelici publicani. Primò humilient sese. Profectò videmus publicanos, vectigalium collectores, esse homines impudentissimos, superbos, audaces, immisericores, auarissimos, fraudulentos, calumniatores. Horum exempla licet apponere, si placet plurima.

*Vnde quæso tor vitijs abundans? propter superbiam: quia pecuniã tanquam rerum reginam venerantur, & possident, cuius subsidio se cælum penetrare posse existimant. Itaque si ab hac superbia discedant, & terram respiciant, cogitentque se, per pecuniam non nisi terram esse, puluerem, & in puluerem resoluendum, haud dubiè humiliabunt se, & misericordes atque benigni erga alios efficientur, pauperes iuuabunt, diuites non calumniabuntur, nihil amplius exigent, quam quod

Luc. 18.

7

quod constitutum est. *Porro humiliati prætorum malorum poenitentiam agant, & pectus suum pulsant. quoniam cupiditate habendi ad hoc officium accesserunt, & concupiscentia cordis insatiabili, hanc abijciant, pulsant, explodant. Concupiscentia enim cum conceperit parit peccatum. Peccatum verò cum consummatum fuerit generat mortem. in lege scriptum est: Non concupisces domum proximi tui, non desiderabis vxorem eius, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, non omnia quæ illius sunt. Deuteronomij quinto legitur. Non concupisces, Ecclesiastici nono. Non zeles gloriam, & opes peccatoris: Imò autem dixit Ecclesiasticus. Ne sequaris in fortitudine tua concupiscentiam cordis tui: Et alibi sic ait, Post concupiscentias tuas non eas, & à volūtate tua auerte. Si præstes animæ tuæ concupiscentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis. Iterum, inquit. Fili in vita tua tenta animam tuam, & si fuerit nequam, non des illi potestatem. Qui verò concupiscentias refrænat, cor suum pulsat, ex quo oriuntur malæ cogitationes, malæ cupiditates, & vitia omnia. Cæterum publicani (proh dolor) non pulsare volunt pectus, sed adhuc dilatare: non enim refrænant suas habendæ pecuniæ, possessionumque proximi cupiditates. quin maxime dilatant quò plura habent, eò ampliora appetunt, duas habent in corde sanguifugas, quæ dicunt. Affer, Affer. Atqui rectè Horatius ad Sallustium scripsit.

*Latius regnes auidum domando
Spiritem, quàm si Libyam remotis
Gadibus iungas, & vierque Poënius
Seruiat vni*

Domant autem spiritum, qui pectus suum pulsant, qui auaritiam, & concupiscentias pellunt. Nam multa petentibus, defunt multa. Benè est cui Deus obtulit parca quod satis est manu. Si ergo benè agere volunt publicani, pulsant pectus suum, meminerint carminis Horatiani

*—————Ego Veltigalia magna
Diuitiasque habeo tribus amplas regibus, ergo
Quod superat non est melius quo insumere possis?
Cur eget indignus quisquam te diuite, auare?
Templa ruunt antiqua Deum. cur improbe charæ
Non aliquid patria tanto emetiris acerno?
Vnimirum rectè tibi semper erunt res?*

Et quod alio loco scripsit.

*Nec te semper inops agitet vexetque cupido,
Non pauor, & rerum mediocriter vitium spes.
Virtutem doctrina paret. —*

Quæ est hac doctrina sanior, quàm vt quisque suum auarum pectus, suum cupidum cor pulset: ne crescentem sequatur cura pecuniam, maiorumque famas: ne hæc vota Midaica quem transuersum agant, ne quis se Iudæ exemplo Christum propter denarios pauculos prodentis, laqueo suspèdere cogatur. Nihil est autem extrinsecus cor pulsare, vestimenta scindere, & corpora astringere: nisi etiam intrinsecus & in cute pia affectio exoriat. Ioëlis secundo dicitur: Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra, ait Dominus omnipotens. ita pulsate.

*Iacob. 1.
Exod. 20.*

*Deut. 5.
Eccle. 9.
Eccle. 5.
Eccle. 18.*

Eccle. 37.

Prov. 30.

Ioel. 2.

sate quidem pectus, sed prius expellite, & expurgate vetus pectoris fermentum, concupiscentias scilicet. Inculcandum est autem hoc præceptum diligenter ipsis publicanis: quorum multi malè perierunt. Verè etiam Ouidius dicit.

Non habet euentus sordida præda bonos.

Licet hic attingere exempla publicanorum, qui miserè vitam suam finiuerunt. Nero quam plurimos sustulit. Etsi primò publicani in ordinem equestrem erant ascripti, principes eius ac equitum flores dicebantur: tamen postea euiluerunt deprauatis moribus. Nam Mancipes, Scribæ, & Libertini, vilissima mancipia seruitio exempta, facti sunt publicani, & qui vectigalia redimebant. Inter quos qui prærogatiuam obtinerent, adhuc mancipes dicebantur. Propter plurima furta, & fraudes, varijs publicani pœnis sunt affecti ab Imperatoribus, Regibus, Rebuspubl. principibusque viris. Vulgò etiam inferni & diabolorum Euangelistæ nominantur publicani, & Usurarij, Tabernarij, & molitores. Neque solum sibi perniciem ipsi publicani accersunt, sed etiam suæ progeniei, vt ad quam pœnæ redundant. Quamobrem meritò suum pectus pulsare debent, & exuere noxiam cupiditatem fallendi, habendi per fas & nefas: induere benignitatem & iustitiam, ne amplius exigant, aut accipiant, quàm par est, & vt pauperibus nullam calumniam, nullam iniuriam faciant. Hoc si fecerint, & in Deo spem fidemque suam collocauerint, misericordiam, & peccatorum remissionem petierint, qui potens est remittere petentibus debita, veniam malefactorum haud dubiè consequentur, & reddunt domum iustificati. Hi itaque modi, quos paucis perstrinxi, optimi, ac veri videntur, quibus publicani obtinebunt eam gratiam, vt ad Christum tutò & securè accedant, atque in Ecclesia Christi permanere possint, imò etiam cum ipso Christo mensæ accumbent, & honore non carebunt.

*Remissiuè iuxta ordinem librorum veteris
& noui Testamenti.*

Genes.	31.	Iob.	11.		21. b.
Exodi.	5.	Prouerb.	30.	Marc.	2. b.
	6.	Eccles.	5.	Lucæ.	3. c.
	20.		9.		5. f.
	22.		18.		7. e.
Leuitici,	25.		37.		15. a.
Deut.	5.	Esaiæ.	3.		18. c.
	15.		9.		19.
	19.	Ioel.	14.	Ioan.	8.
2. Esdræ.	2.	Matth.	2.	Hebræ.	11.
3. Esdr.	5.		18. c.	Iacob.	1.

Nona

Nona Admonitio ad Vsurarios, Fœneratores, & quos honestiore vocabulo vocamus Financiarios actiuos.

Summæ.

- 1 Quod propter ingentia mala Vsurariorum, & Fœneratorum opus est duris remediis, & graui admonitione.
- 2 Quare permiffum Iudæis vt exercerent fœnera, & Vsuram cum gentibus.
- 3 Iudæi illicitè Vsuram exercentes in varias calamitates inciderunt.
- 4 Christiani quia in fœneribus & Vsuris imitantur facta Iudæorum, ideo plurimè quoque incommodis vexantur.
- 5 Vsurarij, & huius generis homines difficulter admodum ab incepto possunt dehortari.
- 6 Vsurarij potius virtutibus quàm pecuniis acquirendis studendum esse cogitent, & maximè liberalitati.
- 7 Vsurarij si volunt Deo placere, non diabolo, debent relinquere suas vsuras & fraudes.
- 8 Vsurarij suis fraudibus nil minus faciunt, quàm si homines occidant.
- 9 Respubl. praclara semper Fœneratores, & Vsurarios expulerunt.
- 10 Hærefes vna cum fœneribus, & vsuris inuasertunt Respubl.
- 11 Vsurarij sunt vbique terrarum infames.
- 12 Vsurarij sunt Idololatræ.
- 13 Qualis est Vsurariis permiffa Vsuræ.

Psal. 14.

Vox prophetæ Dauid diuino oraculo redditur: Qui non dedit pecuniam suam ad vsuram, & munera super innocentem non accepit: is habitabit in tabernaculo Domini. Quamobrem verum est, quod qui pecuniam suam dat ad vsuram, & qui munera accipit, vt iustitiæ desit, vel innocentiam opprimat, is nullo pacto potest habitare in tabernaculo Domini Dei, nec requiescit in monte sancto eius. Licet mirari, cur tam duram sententiam statim ab ipso procerio inferam. Sed quicumque nouerit cacoëthicis, cancrois que vlceribus opus esse forti medicina: & vt Ouidius ait,

Vt corpus redimas ferrum patieris, & ignem:

Arida nec sitiens ora leuabis aqua.

Vt valeas animo quicquam tolerare negabis?

At pretium pars hæc corpore maius habet.

Dura aliquis præcepta vocet mea, dura fatemur

Esse, sed vt valeas multa dolenda feres.

Equidem vt saluberrimam admonitionem, tanquam vilem, & expetitam inueneratis malis, si non curandis, saltè imminuendis, mitigandisque medicinam faciam, quatenus mihi licet tanquam rigidus virtutis satellites, & durus medicinæ minister

minister commodius præfari nequeo, si quidem boni medici officium est, vt misericordia careat, sicut Rhazes inquit: ne dum affectibus inseruit, & lenitate quasi malo adblanditur, vires tribuat morbo, & vt Ouidius etiam cecinit.

Vidè ego quod primò fuerat medicabile vulnus

Dilatatum, longæ damna tulisse moræ.

Imò leue statim vlcus negligètia vel lenitate redditur incurabile. Credo equidem laxitate disciplinæ Christianæ plurima mala ita altas nunc radices egisse, vt non queant curari, nisi cruentu & immitis adhibeatur medendi methodus. inter quæ principatum quoque non paruum obtinent cupiditates habendi pecuniam. quarum causa introiuerunt fœnera, & vsuræ, mala detestabilissima. non enim sunt naturalia, non artificialia, sed variæ, vagæ Prothei fraudes, & plusquam sophistici Elenchi: vtpote quod ipsa veritas conuincit Elenchos: sed vsuras & fœnera ipsa doctrina Christiana, quæ absolutissimæ veritati innititur, non potest extirpare, quin opus est virga, & forsàn ferrea. quanquam vbique in Ecclesia Iudæorum abominabilis vsuræ declarabatur, & præcepto à Domino prohibita erat: tamè hanc Iudæi certatim exercebāt, & adhuc hodie exercent. * Nam quod cum gentibus vsuram exercere poterant, id concessum fuit propter iniquitatem gentium, etiam detinentium ea bona, quæ iure ipso pertinebant ad Iudæos. exempli gratia, bellum malum est: homicidium vetitum est, tamen Moyses, Iosue, Gedeon, Dauid, Iosias, Céturio Euangelicus laudantur, & honestissimis rationibus impulsu bella gesserunt, atque multos occiderunt. quid ita? vt se, suos, amicos, suum populum, sua denique bona defenderent, & malos punirent, ideo ex mandato Dei talia perpetraverunt, quæ in alijs non possunt admitti. A bonis enim omnia bene gesta sunt, quum à malis quoque optima negotia malè gerantur. Sicut dicitur, omnia munda mundis, coinquinatis & infidelibus nihil est mundum, sed inquinatæ sunt eorum mères & conscientiæ. Ad eundem modum profectò vsuræ & fœnus res pessimæ sunt, indignæ societate Christiana, aut congregatione piorum. nihilominus Iudæi quo tempore boni erant, & vocabantur sanctus populus Dei, hanc cum gentibus exercebant, vt etiam in pace, & sine tumultu, sine cæde, sine bello hoc gentilitio commento, tanquam gentium recto iudicio sua recuperarent, atque ipsæ gentes suo se iugulabant interea gladio. Non enim Iudæi quærebant defraudare, aut debebant fallere gentes, sed tantum sua repetere, & recuperare, vt haberent suæ vitæ necessaria, quibus gentes nitebantur Iudæos defraudare, aut spoliare. quare si quis vsuram faciat cum eo, à quo nihil sibi debetur, vel plus quam debetur, exigat per vsuram, haud dubiè peccat & grauissimè. Vsuræ enim concessa fuit Iudæis ad punièda peccata gentilium, atque ad patrocinium iustitiæ, facilitatemque res suas recuperandi: sicut lites, pœnæ malorum, appellationes, reprehensiones, incarcerationes, cædes, atque bella, horrida bella. * Sed quia Iudæi postea nec vsuram fecerunt cum gentibus, sicut debebāt, nec inter se sine vsuræ vixerunt, sicut hoc testatum est Ezechielis vicefimosecundo. Munera, inquit, acceperunt apud te ad effundendum sanguinem: vsuram, & superabundantiam accepisti, & auarè proximos tuos calumniabaris, meique oblita es, dicit Dominus Deus. Ecce complosi manus meas super auaritiã tuam quam fecisti, & super sanguinè, qui effusus est in medio tui.

Ezech. 22.

Proinde

Matth. 6.

Proinde dispergā te, ait Dominus, in nationes, & vētilabo te in terras, & deficere faciam immundiciā tuam à te, & possidebo te in cōspectu gentium. Quin etiam vsura ac auaritia Iudæorū causa fuit ruina ipsorū, propter hāc crucifixerūt Christū prohibētē thesauros facere in terra. Quāobrem statim cōtinuis bellis, morbis, atq; miserijs sunt oppressi, & tandem penitus euerſi. Paulus Orosius narrat, quod Caligula Iudæis infestissimus spreta legatione Philonis omnes Iudæos, sacras ædes, atq; in primis antiquū illud in Hierosolymis sacrariū prophanari sacrificijs gentiliū, ac repleti statuis simulachrisq; imperauit, seq; ibi vt Deum coli præcepit: qui Christū regem pacificum crucifixerāt, nunc à tyrāno Rege impijssimo excarnificātur, præterquā quod diaboli animas eorū raperent. Paulo post ille scribit, quod anno septimo Claudij Imperatoris sub procuratore Iudææ Cumano, in Hierosolymis tanta seditio in diebus azymorū exorta est, vt in portarū exitu populo coarctato triginta millia Iudæorum cede prostrata, & compressione suffocata referantur. Post alterum inde annum Claudius ipsos Iudæos assidue tumultuantēs Roma expulit. Et adhuc Iudæi in impietate sua persistebant vsurarij pertinaces, sicut Iuuenalis insinuat de his.

*Sponte tamen iuuenes imitantur cætera. solam
Inuiti quoque auaritiā exercere iubentur.*

Nempe parētes docebant suos filios vsuras, harumq; fraudes etiā adhibita disciplina in re tā peruersa. Qua de causa Vespasianus, & Titus Hierosolymas tandem vi armata expugnās, sexcenta millia Iudæorū interfecit, vt quidā habent. sed Iosephus Iudæus captus, & dimissus, scripsit vndecies centena millia partim gladio, partim fame perijſſe. Reliquias verò Iudæorū diuersas ætas cōditionibus toto orbe dispersas, quarū numerus ad nonaginta M. hominum fuisse narratur. Cætera penitus destructa sunt, & de Iudæis ipsi Imperatores magnificū agētes triumphum Romā ingressi sunt. Dissecti Iudæi ventrē repleuisse auro inuenti sunt, & hoc regminio declaratū est apud omnē posteritatē Iudæos talia supplicia propter vsuras, foenera, auaritiā, mercadiq; fraudes perpeſſos esse. Quare mirādum est, quod adhuc Iudæi nō metuunt irā Dei, nec ab vsurarū, foenerandiq; libidine abstinent. * Magis autē conquerendū quod Christiani nituntur studiosē, in hoc tam scelerato quæstu ipsos Iudæos superare: vnde omnia mala in orbē Christianum inundauerūt: Neq; Sarraceni, neq; Turca, neq; quisquā hæreticus Ecclesiā Christi labefactassent adeo, vt hæten^o fecerūt, si vsura, & foenus, ac studiū habēdi pecunias per fraudes, impiaq; mercaturas nō admississemus. Extirpatio itaq; vsurarum est necessaria, ac pertinet eò, vt Ecclesia Christi salua permaneat, nec opprimatur. Quid est aliud cōcedere vsurā, quā Ecclesiam Christi opprimere? quā Christianū hominē deuorare? Si igitur blādīs verbis fieri nequit, vt tale malū de medio tollatur. Malo nodo queratur malus cuneus & durus. Itaq; durissima admonitione agamus, si fortē sic prodesse poterim^o. Sin minus, ferro opus erit. Nā certē tolerandi nō sunt amplius vsurarij, foeneratores, collectores pecuniarū per astutas imposturas. * Alchimicus se extenuat, & multā bonā materiam corrūpit: sed animæ iacturā non facit, nisi proximū decipiat: at vsurarius se, suos, totamq; societatem Christianā exhaurit, hostes Ecclesię dicit, animam suā suorumq; perdit. Vt verē dici possit quod vsurarius, foenerator, impi^o mercator, id esse in locie tate

tate Christi quod scirrhusus liē in corpore hominis. Hic enim se implet, corpus extenuat, deniq; vtrumq; necat, & perpetua tristitia mentē hominis inuoluit: nimirum animam ad æternam damnationē perducit. quisquis verò Spleneticus esse incipit, vix aut nunquā curari potest. Ita mihi videtur, quod vsurarius, foenerator & impius pecuniæ accumulator rarò corrigitur, nec audit currus habenas. Attamen non desistam paucis vsurarios, huiusq; farinæ nummularios, qui plures Mercurio, quā Christo preces numerāt, admonere pij officij. Vt si quo modo possum, id euincā, vt culturæ patietēs cōmodent aures, atque desiderēt intelligere viam veritatis & iustitię. * Primò cogitent virtutes esse præclariores omni thesauro, auri, argenti, terrestriumque rerum, quod ipsa rerum naturæ cognita veritas Horatium hominem ethnicum clamare compulſit, dum ait

Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.

Iam inter mortales virtutes, vt quę temporales tantum sunt, locum summum habet liberalitas iustitiæ species. Atqui si quis liberalis esse desiderat, non potest esse foenerator, non vsurarius, non iniustus possessor pecuniæ. Sed diuinæ virtutes longè præstantiores sunt prædictis: vt potē immortales & Theologicæ, quarum perfectissima est Charitas, quæ omnino est contraria vsuris, foeneribus, noxijs rerū proprietatibus. Adde huc, quod auaritia est ex septē peccatis mortalibus vnum. cuius species sunt vsurę, foenerationes, iniqua dominia rerum. quāobrem qui peccata mortalia vult fugere, & virtutes sequi vtilēs ad immortalitatē, is esse debet elemosynarius, nō vsurarius, non foenerator, non finaciarius actiuus, non lombursarius, quos Lombardos dicimus. * Iterū cogitent Deo magis esse parendum, quā diabolo: & Dei voluntatē præferendā, diaboli excidendā. Deus vetat vsurā facere fratri suo. Sic enim legitur Deuter. 23. Nō foeneraberis fratri tuo pecuniam ad vsuram, sed mutuabis illi etiam absq; vsura. Exodi vicesimo secundo legitur. Nec vsura opprimes eum. & Leuitici vicesimo quinto. Ne accipias vsuram ab eo. Nehemiæ quinto, Vsuras ne singulis à fratribus exigatis vestris. Adeo sæpe inculcatur vbiq; ne exercentur vsuræ, foenera, & iniqua commertia, quia Deus illa omnia prohibet, nec ferre potest. Quis enim vsuras inuenit nisi diabolica fraus, quæ statim in Caino emicuit? quare ad illius munera Deus non respexit, sed dixit. Nōne si rectē obtuleris, rectē non diuisisti, peccasti? Cainus enim sibi voluit reseruare, vendicare, & tribuere, quæ non debebat propter vsuram. Petrus dicit, vt haud absimile exemplum allegemus Ananiæ, Anania, cur tentauit Sathanas cor tuum, mentiri te spiritui sancto, & fraudare de pretio agri? * Tertio cogitent vsurarij, foenerarij & numularij iniqui, quod hominem non debent occidere: Non occides: pluribus locis sacra scriptura clamat, & lex id de mandato Dei fert. Sed qui foeneratur, occidit hominem. Forsā hoc paradoxon erit multis, verum est tamen, & multis argumentis doceri potest. Cato Rei rusticæ peritus, vir bonus, Agricola prudens, rogatus quid maximē in re familiari expediret? respondit benē pascere: Quid secundum? satis benē pascere: quid tertium? benē vestire: quid quartum? arare. Et cum ille, qui quæsiuerat, dixisset quid foenerari? tum Cato, quid hominem, inquit, occidere? Tantū scilicet scelus olim habitum est foenerari, longè grauius vsurarium esse, hoc ethnicus homo censuit, hoc alij approbauerunt. Deniq; Cicero tāquam

Q2

veram

Deut. 23.
Exod. 22.
Leuit. 25.
Nehem. 5.

Genes. 3.

Ait. 5.

veram legē hoc promulgat in officijs. Et rectē quidē: Nam D. Ambros. apertē ostendit, in libro de bono mortis, quod qui vsuram accipit, rapinā facit, vita non vivit. nimirum seipsum occidit, dum efficit ne ipse vivat vitam, & alium occidit, dum rapinam facit. Itaq; idem Ambrosius infert, Ab illo exige vsurā, cui meritō nocere desideres: ab illo vsuram accipe, cui iure inferuntur arma: huic legitime inferuntur vsurę, quem bello vincere potes: & contra, ab hoc vsurā exige, quem non fit crimen occidere. Sine ferro dimicat, qui vsuras flagitat: sine gladio se de hoste vlciscitur, qui fuerit vsurarius exactor inimici. Ergo vbi ius belli, ibi ius vsurę, vbi ius homicidij, ibi ius vsurę. Vnde D. Ambrosius tertio officiorum ipsum fœnus vocat latrocinium. Sic enim habet: Cūr in fraudem cōuertis naturā industriam? cur affectas inopiam? cur optari facis pauperibus sterilitatē? fles publicam fertilitatem? exploras quando sterilior proventus? Hanc vocas industriam, quę est calliditatis versutia, fraudis astutia: & quod tu remedium vocas, est commentum nequitie. Latrocinium autem fœnus appellem. captantur tanquam latrocinij tempora, quibus in viscera hominum durus insidiator obrepas, cui conditæ frugis multiplicatur vsura. quid imprecaris mala omnibus? lucrum tuum damnatum publicum est. Huc credo propheta respexit, quam ait. Pedes eorum veloces ad effundendum sanguinem, & rursus quum inquit. Qui deuorant plebem meam tanquam escam panis. Nihil est enim, quod hominem deuoret: æquē, ac fœnus & vsura. quare Ioannes Chrysostomus super Matthæi illud. & volenti mutuare, apertē exponit. Similis est pecunia vsurarij morsui aspidis: percussus enim ab aspide quasi delectatus vadit in somnū, & per suauitatē soporis moritur. quia tūc venenum latēter per omnia mēbra decurrit. Sic qui pecuniam sub vsura accipit, sub tempore quasi beneficiū sentit, sed vsura per omnes suas facultates decurrit, & totum cōuertit in debitum, hoc est, hominem deuorat. Quare vsurarij, fœneratores esse se, & declarari à sancta scriptura, ab ipsiſ S. Ecclesię doctoribus, ab ethnicis & infidelibus, latrones ac homicidas cōsiderent. *Laudabiliter itaque fecerunt summi viri, & prudentes magistratus, qui ex suis Respubl. hæc tam acerrima vitia expunxerunt. Intellexisse videntur, quod per hæc Respubl. funditus euerterentur. Romani lege duodecim tabularum cauerunt, ne quis plus vnciario fœnore fœneraret. mox tribunitia rogatione ad semuncias fœnus redactum, statim ad semisse, postea ad trientem, demum Luc. Gemutius Tribunus plebis tulit ad populum, ne omnino fœnerari liceret: paulatim succrescens iterum fœnus, diuus Cæsar præcidit. Tyberius disposito per mensas millies sestertio penitus extipari voluit, continuis plebiscitis contra fœnus est actum, & ablatum. Tacitus narrat Germanis fœnus omnino ignotum esse, & execratum, multo quē detestabilius extendere fœnus per vsuram, vel in vsuram. Indi nunquam admiserunt fœnus aut vsuram. Scythæ, vt inquit Iustinus, aurum & argentū perinde aspernantur, vt reliqui mortales id appetunt. Hæc continentia illis morum quoq; iustitiam dedit. Quippe diuitiarum ibi cupido est, vbi & vsus. Atque vtinam reliquis mortalibus similis moderatio & abstinentia non aliena foret. Profectò non bellorum tantū per omnia sæcula terris omnibus continuaretur, neq; plus hominū ferrum & arma, quàm naturalis factorum conditio raperet, prorsus vt admirabile videatur, hoc illis naturam dare, quod

Matth. 5.

quod Græci longa sapientū doctrina præceptisq; philosophorum consequi nequeūt, cultosq; mores incultæ barbariæ collatione superari. Tanto plus proficit in illis vitiōrum ignoratio, quāto in his cognitio virtutis. Imperiū Asiæ ter quęsiuere Schytæ, ipsi perpetuò ab alieno imperio aut intacti, aut inuicti mansere. Agis verò Atheniensium dux, adeo fœnus exorsus est, vt factò igne in foro tabulas omnium fœneratorū exurendas curauerit: quo præclariorē luculentiorēq; ignē nunquā se vidisse Agesilaus exclamauit. Sic Athenienses fuere à fœnerado absteriti. Lacedæmonijs res abominabilissima fuit fœnus & vsura. Nam Lycurgus legūlator instituit emi singula non pecunia, sed cōpensatione mercium, auri, argentiq; vsusum velut omnium scelerū materiā sustulit. De Iudæis dixi, apud quos lege Mosayca omnino interdictū erat. Lucius quidē Lucullus diuinis honoribus affectus est, & ab omnibus laudatus, quod Asiam fœnoribus immerfam liberauit, cunctis fœneratoribus sublatis. Cato vticensis vir miræ constantiæ ex insula Sicilia omnes fœneratores exegit, summopere quē laudatus est propter id. Animaduertunt ibi regnare fraudes, impietatem, & omne genus peccati, vbi fœnus & vsura locum habent. *Vnum addam, quod fœnora & vsurę vna cum hæresi inuaserunt Ecclesiam Christi. Nec prius Germani adhæserūt hæreticis, quàm fœnus & vsuras admitterent. Sic in Gallia, & in Belgio nunc etiā contigit. Scio quod Groningæ ante Gosiianismum ignota & execrata erat vsura: veniente Gosiianismo, vsuram passim exercitabant. Quam multa mala inferant hæretici, nimis nunc compertum est, constatq; quod Resp. & regna spoliant, immutant, bellis concutiunt, & in summam seruitutem redigunt. Hoc autem debemus vsuris & fœneratoribus. Tolle vsurarios, fœneratores, & iniustos, nō habebis, qui alant hæreticos, qui instigent, qui hospitio recipiant schismaticos, & apostatas. Vnde consultum est, imò necesse, vt si rem Christianam saluā esse cupiamus, explodamus vsurarios & fœneratores. Hi exhauriunt opes Christianorum, ac postea ad Turcam confugiunt, eumq; opibus Christianorū in Christianos cōcitant, & in bona Christianorum immittunt leonem rabiosum. Vos itaq; vsurarios appello & fœneratores, respicite, ac potius Agriculturam exercete, vel honestum opificium, & mediocritate contenti estote, quàm vt tantum noxę Resp. Christianæ cum æterno animarum vestrarum detrimento, & cruciatu inferatis. Nolite esse vsurarij, non fœneratores: vt qui viui estis diaboli ministri, mortui in æternas pœnas præcipitandi horribili iudicio Dei: quoniam latrones estis, homicidæ, Rerumpu. 11 perturbatores, Resp. Christi oppugnatores. *Quarto quæso reuoluant animo, quod sunt infames. Quia si vsurarius est à fratre meo institutus hæres in testamento, possum iure ciuili illud testamentum rumpere, vt quod ipso iure est irritum (infamia enim irritum facit testamentum) maximè per querelā in officioso. Adque ita vsurarij iure ciuili sunt infames, vt multis modis demonstratur, iure quoque Canonico infames sunt: quia committunt peccata mortalia incurrentia infamiam: & infames declarantur: quia eò tendunt vt vsura fortem superet, aut æquet, idque pecuniæ causa. Vt legitur. 6. q. 1. infames. propter hæc etiam diuus Gregorius scripsit. Non ordinandos censemus illos, qui vsuras accepisse conuincantur. debent enim esse bonæ famæ ordinandi, vt diuus Paulus docet. quinimò Deum & proximum de industria læsit, & lædit fœnerator, vsurariusq; vt Panor-

Distin. 33.
Maritum.

Homi. 6.
super
Matth.

mitanus docet. quum interea Dei sacerdos debet laudare Deum, iuuare proximum. * Quinto etiam animo versent, trutinantque, quod sunt idololatræ. Nam si auaritia est cultus Idolorum, vt diuus Paulus dicit: quanto magis scænas & vsura instrumenta scilicet Auaritiæ sunt idololatræ. Itaque Ioannes Chrysostomus sic scripsit. Mutuò da, vt ampliores capias vsuras. Mutuò da, accepturus scilicet vbi nulla inuidia, nulla accusatio, nulla insidiatio, nullusque terror. Mutua non diuiti, non indigenti vllare, sed mutua Christo, & propter te necessitatem habenti, esurienti, & omnes nutriendi. Hæ enim vsuræ regnum parant: illæ gehennam præparant: Hæ sunt philosophiæ & misericordiæ: illæ crudelitatis & auaritiæ. Manifestum est autem, quod diuus Chrysostomus vsuras terrestres vocat auaritiæ filias, & formas. tum patet quod vsurarij, sceneratoresque neque modum, neque mensuram habent in accumulandis pecunijs, & Iuuenalis illud nouit.

Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.

Rectè Horatius cum Hydrope confert, cum ait:

*Crescit indulgens sibi dirus Hydrops,
Nec sitim pellit nisi causa morbi
Fugerit venis, & aquosus albo
Corpore liquor.*

Matth. 6.

Quid est enim scænas accipere? quàm pecuniam ipsam extendere in maiorem pecuniam. quid vsuram exercere? scænas extendere etiam vna cum sorte. Tota verò subtilitas vel potius nequitia versatur circa augmentum pecuniæ, & mensura & modus, vtpotè præstantissimæ virtutes posthabentur, sed mammona colitur. Verè mammona est Deus diuitiarum, vt qui mensuram, modumque nefcit, aut nunquam habuit. Sicut avari semper sitientes egent, & abundantes esuriunt: ita & vsurarij & sceneratores. Quare Idolum Mammona colunt. Nemo potest duobus dominis seruire, aut vnum odio habebit, & alterum diliget: aut vnum sustinebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo, & Mammonæ inferuire. Porro Idololatria est cultum Deo & creatori debitum impendere creaturæ, & rei vilissimæ. Sicut est Thesaurus ex auro, argento, gemmis, summa rebus terrenis congestus, sed vsurarij & sceneratores cultum Deo debitum insumunt pecunijs, his seruiunt, & bonas horas supputandis pecunijs insumunt. Harum cumulum augmentant, his inuigilant, & custodiunt, in his spera ponunt: has minuere metuunt, sed per fas nefasque corradere gestiunt, in his se mirantur stultè, & plures optant. *Ploratur lachrymis amissa pecunia veris.* Imò propter maledictum nummum iniurias faciunt fratri, mentiuntur, litigant, peierant sceneratores & vsurarij. quare Idololatræ sunt illi & pecunias tanquam deos conflatiles in honore collocat. Velim autè orare sceneratores, vsurarios, similesque nummularios, vt hæc meditentur, ne surdo fabulam cantauerimus. Hoc si fecerint, laudem promerebuntur. * Eius autem spe in illorum gratiâ illud adiungam, quod cognitu iocundum & apprimè vtile est: nimirum vt sciant quod vsuram facere possunt, sed quomodo? primò possunt sceneratores, vsurarij, similesque captiosi exercere spiritualem vsuram, vt Christo dent, & huius membris, sicut Chrysostomus docet. Tum cum Turca, & Sarracenis vsuram facere possunt, vt sic

sic bona Ecclesiæ recuperent, quæ Turca & Sarraceni sine omni ratione, iure, & æquitate, occisis tot milibus Christianorum, vt difficile mihi fuerit enumerare, hætenus inuaserunt. Cum fratre, cum Christiano non est permittum scænas, & vsuram factitare, hoc est, quod Proverbio dicitur: Qui coaceruat diuitias vsuris, & scænore liberali, in pauperes congregat eas. Pauper est Christus, pauper est Ecclesia Christi quæ tam multos pauperes, & egenos, & infirmos habet & nutrit. Plurimi episcopi Ecclesiæ Christi depauperati, in exilium acti, occisi, vel incarcerati, pulsi, nudati, cæsi, vexati, plurimi adhuc alij boni & pij Christiani ab impijs spoliantur, fures, latrones, super vestimenta Christi mittunt sortem, Christum denudatum exhibent. Qui ergo vult congregare diuitias in pauperes, vt hos foueat, nutriat, protegat, is vsuram à Turca, à latrone & fure infideli accipiat, nec rapinam fecerit, nec fratri nocuerit, & Ecclesiam auxerit. Plures autem modos faciendæ vsuræ probatos non animaduerto. Scio (vt quidam volunt) quod diuus Thomas Aquinas licitam vsuram cum Iudeis existimat: tamen idem D. Thomas dum exponit illud Deuteronomij 23. Non sceneraberis fratri tuo ad vsuram dicere videtur contrarium. 1. secundæ. q. 5. artic. 2. dicens non concessum fuisse quasi licitum, sed permittum, ad maius malum vitandum: quia Iudæi serui sunt subditi que Christianorum, multis modis à Christianis in seruitutem redacti. Sed à seruo licet Domino exigere, quæ velit, nec vsuram fecisse dicitur. Quare si Christianus det Iudæo pecuniam ad vsuram, permittum credit. Quia in Euangelio Dominus dicit seruo: Et quare non dedisti pecuniam meam ad mensam? & ego veniens cum vsuris exegissem illam. Præter tamen innocentes esse Christianos, neutiquam vsurarios, sceneratoresque, nec etiam nisi de necessitate inter Turcas vsuram exercere: quàm in æternam damnationem incurrere, quam sceneratores vsurarijque effugere non poterunt.

*Remissio iuxta ordinem librorum veteris
& noui Testamenti.*

Genes.	3.	Prouerb.	19.	Matth.	5.f.
Exodi.	22.d.		22.b.		6.c.
Leuitici.	25.e.		28.b.		25.c.
Deut.	15.b.	Eccles.	8.d.	Luc.	6.c.
	23.d.		18.d.		7.f.
	24.c.		20.b.		19.d.
	28.c.		29.d.	Act.	5.
1. Reg.	2.b.	Esai.	24.a.	Tit.	1.
2. Esdr.	5.a.	Hierem.	15.c.		14. q. 4.
Psalms.	14.a.	Ezechiel.	18.b.		Distinct. 53. c. maritum.
	54.b.		22.c.		Ioan. Chrysosto. homil.
	71.c.	Nehem.	5.		6. Super Matth.
	108.b.				

Q4

Decima

Decima Admonitio ad Scortatores, & Luxuriosos.

Summæ.

- 1 *Neceſſe eſt vitia, & mala taxare, vt vitentur, & Scortationes fugere.*
- 2 *Monastica inſtituta in honore ſunt habenda, & continentia præſidia.*
- 3 *Scortatio nihil boni continet, & quod homines ſine ſcortatione facile poſſunt vivere, ſi velint.*
- 4 *Scortatio iniuriam facit matrimonio.*
- 5 *Remedia Scortationis.*
- 6 *Scortatores non poſidebunt Regnum Dei.*
- 7 *Bona reſpubl. ſemper excluſere Scortationes.*
- 8 *Ethnici, & Philoſophi deteſtati ſunt Scortationem.*
- 9 *Deus punit ipſos Scortatores.*

AH quanto præclarius humanum genus viueret, ſi procul vitij ſancto in-
hareret connubio. Saturnia tempora, quæ aurea dicuntur fuiſſe, ſcortatio-
nes, ſimiliâq; vitia non nouerunt, vt Iuuenalis exiſtimat pudicitiam Saturno ſub
Rege tantum in terris moratam eſſe, vitamq; diu. nam poſtea victa iacuit pie-
tas, & virgo cæde madentes, vltima cæleſtium terras Aſtræa reliquit. Optarem vi-
te integritatem, priſcamq; puritatem reſtitui, nec niſi piè viuere homines. Non
certè de vitij os aperiendum eſſet, nec Satyrico more contra turpia debac-
chari opus foret. At nunc quum proni omnes in mala deferantur, niſi magno co-
nato diligentiq; diſciplina retardentur, oportet malorum turpitudinem depin-
gere, vt ab his abhorreant plurimi, exemplo Lacedæmoniorū, qui ebrios pueris
ſpectandos repræſentabant, vt geſtuum deformitate perterriti, ab alienatiq;, nun-
quam ſe darèt ebrietati. Vt ab eo vitio exordiar, quod communius, naturaliuſq;
apparet: De Scortatione dicendum eſt, ita, vt admonèa ipſos Scortatores, & mœ-
chas omnino ab hoc vitio deſiſtere, vel continentiam vouendo, vel honorabile
connubium contrahendo. Publicani quidem certo reſpectu eſſe in Rep. Chriſti
hac terrena poſſunt, vt & milites, & uſurarij, ſcortatores, mercatores, ac ſimiles
nō ſine ymbra neceſſitatis, & honeſti: ſed ſcortatorè eſſe nihil eſt omnino opus,
imò ne ſit, extirpari debet, corrigendiq; ſunt ſcortatores. Dirigam autem verba
mea ad viros pariter, & fœminas: *Viraque diuerſis partibus arma damus.* quon-
iam vtrique ſexui iuxta hoc vitium proprium, ac peculiare eſt, forſan fœmineo
magis, nec ſine cauſa Ouidius canit.

Mollibus in pratibus adiungit fœmina tauro

Fœmina cornipedem ſemper adhincit equo.

Parrior in nobis, nec tam furioſa libido eſt,

Legitimum finem flamma virilis habet.

*Manifestum quoq; fiet hinc, quæ ſancta ſunt inſtituta ipſæ monaſticæ cōgrega-
tiones, quæ uis eas mali, & hæretici adeo improbent, nec mirū eſt: nam eo nomine
quod ab iniſiſ, & mente, corporeq; corruptis vituperatur, etiâ bonæ eſſe ſigni-
ficantur.

cantur. Quod malis nō niſi mala placent, & bona bonis, in eis enim profeſſio eſt
pudicitie, uorum continentia, exercitium ſobrietatis, puritatis, & caſtitalis. Hæc
ubi regnant, ſancta mēs eſt, aliena à Scortatione, & impietate. Qui propter con-
uitia & calūnias impiorum, maledictorum, deprauatorumq; hominū ſiniſtrè
ſenſerunt de monaſtico ſtatu, de Virginitate, diſcant ex hac Scortatorū vitupe-
ratione ruruſ diligere monaſteria, fugere ſæculum, & flammas carnis, quæ men-
tem homini adimunt, amentq; flamas animi, & ſancti ſpiritus, quæ mentē il-
luſtrant, & Sanctam Catholicā Religionem conſeruant, quo interea modo ex
vitij virtutem fecerimus, & dū de vitij agimus, ipſa excindimus, & virtutē re-
ponimus. Si etiâ ipſi ſcortatores hæc non legerint, ſaltē qui legunt inſtruent illos
bonis præceptis, & ab inſelici infauſtoq; vitæ inſtituto dehortentur. Nō enim
admonitio hîc locum habet: quia nihil eſt boni in ipſa ſcortatione, ſed tota hæc
materia plena eſt vituperio. Itaque ſic admonebo ipſos ſcortatores, vt ſciant, &
velint tale ſcelus omittre: tum vt caſtitalitatem ſequantur, in Remedio amoris
Ouidius canit.

Vile propoſitum ſauas extinguere flammas,

Nec ſeruum vitij peſtus habere ſuum.

Itaque quod inferitur ab illo, huc applicetur.

Me duce damnoſas homines compeſcite curas,

Reſtaque cum ſocijs me duce nauis eat.

Nam quod peruerſi homines dicunt, eū qui virilem attrigit ætatē, carere com-
mertio naturali fœminatam non poſſe, falſiſimū eſt, neque nouum hæretico-
rum commentum: quandoquidem mendacia ſunt quæcunque ſub ſpecie veri,
& prurientes auribus carnalium hominū inferunt, omnia. Si enim aliqui fœminis
carere non poſſent, fruſtra Chriſtus de eunuchis diſſeruiſſet, & eos triū gene-
rum diſtinxiffet, vt manifeſtum ſit, tres hominum conditiones uſu carere vene-
reo poſſe, vt pote quos natura caſtrauit: tum quos ars: deniq; quos amor regni
cælorum. Quū antea dixiffent diſcipuli. Si ita eſt cauſa hominis cum vxore, ex-
pedit non nubere. Chriſtus reſpondit. Non omnes capiunt verbū iſtud, ſed qui-
bus datum, ergo neceſſe eſt, quod qui capiunt verbum iſtud, hi nō nubent, mul-
to minus ſcortabuntur, ruruſ quæ naturalia ſunt aded, vt citra ea non uiuat ho-
mo, ea non ſunt prohibita, aut ad legem redacta. Nam nemo tenetur ad impoſ-
ſibilia. Nuſquā ſcriptura prohibet exſcreare, tuſſire, ſternutare, ruſtū, crepitem,
oſcitationem, alui (cum venia) expurgationē, miſtum, ſudare, calere, refrigerari,
& quæ ſunt huius generis opera verè naturalia, ſed ea quæ naturalia ſunt non ta-
men neceſſaria ad conſeruationē indiuidui, ea homo adiutorio gratiæ Dei to-
ta etiam vita à ſe abdicare poteſt, quale eſt abſtinere ab amplexibus. De his &
ſimilibus Eccleſiaſtes ait, quod eſt tempus ſlendi, & eſt tempus ridendi, eſt
tempus plangendi, & eſt tempus ſaltandi. Tempus amplexandi: tempus lon-
gè fieri ab amplexibus. Non tamen opus eſt, vt fleant ſemper, vel etiam
vt fleant, quia nec opus eſt vt rideant: ita nec opus eſt vt amplexetur vel omnes,
vel ſemper. Eſt tempus ſementis, & meſiſ, non tamen omnes ſerere, aut mete-
re debent. At ſcortari veritum eſt lege Dei dum inquit: Non mœchaberis, neque
enim oportet, vt omnes conſueſcant, & multi Venere m penitus fugierunt, ma-
lauerunt.

lueruntque mori, quàm ad pollutionem deuenire: sicut in eleganti Epitaphio Michaëlis Guarini notum fit.

*Guarinus Michaël iuuenilibus occidit annis,
Moribus ambiguum, maior an ingenio.
Sola Venus potuit lento succurrere morbo,
Ne se pollueret, maluit ille mori.*

Quare mentiuntur quotquot dicunt Venerem suæ ætati esse necessariã, & hominem sine vxore non posse viuere: Nam hoc si verum esset, Paulus non prædicasset adeò continentiam, castitatem, sobrietatem. Imò ipse Paulus per totam vitam suam non potuisset vixisse in continentia sicut vixit, vnde inquit, Volo omnes esse sicut ego sum. Nec S. Ioannes perpetuæ virginitatis nomine commendaretur. Si ergò sine scæminis viri degere possunt, & plus continentia profunt, quàm connubio, quid opus est adeò necessarium prædicare vsum scæminarum? certè quum nec vsum scæminarum sit legitimus, nisi in matrimonio Ecclesiastico, & tamen hoc matrimonio multi sancti abstinerunt, seque continerunt, vt & ipse Christus. Improbum est valdè spero matrimonio scortari: vnde Virgilius sic scripsit.

*Vina sitim sedent, natis Venus alma creandis,
Seruiat. Hos fines transiisse nocet.*

*Scortatores itaque, vt sciant Scortationem fugiendam esse, vel matrimonium contrahant, quod honorabile est, vel omnino in vera castitate viuant: Nã ipsa scortatio iniuriã facit matrimonio: sicut honestum est matrimoniũ: ita scortatio, immunditiãq; omnis inhonesta. Profecto matronæ nusquã admittere debent scortata: neque honesti viri scortatores, sic fiet vt connubio dignus tribuatur honos & minus scortatorum erit, minusque meretricum. Dum adolescens per amplexus scæminarum vagatur, nõ curat cõnubium. Vxor minus honoris marito exhibet, quũ videt scortatione & adulteria nõ puniri. Si morosior maritus, vel iniquior, mutat hunc alio, vel meret sub fornice: neq; nouũ. Nã imperatorũ vxores hoc fecere, vt de Messalina Historiographi narrant, & Iuuenalis Satyra sexta docet.

*— Dormire virum cum senserat vxor,
Ausa Palatino tegetem præferre cubili,
Sumere nocturnos meretrix Augusta cucullos.*

Imò lasciuiores puellæ nubere nolunt, vt tantò liberius luxurient: vnde nec pietatem discunt, nec Deum, nec religionem curant. Multos etiam egregios adolescentes suo amore irretiunt, Syrenis vocibus, & Circes poculis demittant, vt boni nihii faciant, sed bona, corpus, & ingenium prodigant, tandem nudi, immundi, & vt canes oberant. Sicut Horatius rectè canit de Vlysse scorta fugiente.

*Syrenum voces & Circes pocula nosti,
Quæ si cum socijs stultus, cupidusque bibisset.
Sub domina meretrice fuisset turpis & excors,
Vixisset canis immundus, vel amica luto suis.*

Quamobrem nulli boni viri, nullæ matronæ vsquã ferre debent scorta. His enim sublatis maior honor ab adolescentibus exhibebitur nubilibus puellis, & puell-

puellæ modestiores erunt, faciliusque in matrimonium ducentur, vel castæ monasterijs se addicent. Sic matrimonio contingeret sua dignitas. Neq; matrimonij honestatem & vtilitatem satis cõmendare possum. Paulus etiã dicit, Propter fornicatione vitandã vnusquisq; habeat vxore suã, & melius est nubere, sed intellige in Domino, quã vri. Qui igitur scortatores sunt, vt sciant remediũ, vel sequatur castitatem, cuius causã est instituta vita monastica, & Ecclesiastica, vel varia pietatis in hac exercitia, ac sobrietatis, quæ sunt frændandæ libidini, & quicquid Veneri corpora nostra negat: vel dura exercitia, quibus potius somnus quàm Venus placebit: vel ducant vxorem, & viuant in sancto matrimonio sanctè, vt prole sua genus humanũ augeant, vel seruent. Porro Regulæ monasticæ vitæ, vel Ecclesiasticæ satis docent quibus modis ac exercitijs homo se occupabit, ne in tentationem incidat. Quare non opus est hæc recensere. Præcepta Agriculturæ, & durissimi exercitij rationes ab authoribus peti possunt. Ouidius in Remedio amoris, non pauca recenset. Quia in matrimonio defectus etiã occurrunt, ideò sancti & Catholici viri sunt consulendi, aut saltem monendi, vt sanis consilijs, & doctrina, & disciplina subueniant. Quia satis dixi, quibus modis vitari potest Scortatio, vt scirent scortatores suo se malo condemnari, idque iusto Dei iudicio: nunc contra Scortatores agam, vt velint relinquere tam detestandum, & nefandum scelus. Scortatores enim nõ possidebunt regnũ Dei præcisè, quatenus scortatores sunt condemnati: Deus enim in lege per Moysen expressit. Non moechaberis, & rursus: Non concupisces vxore proximi tui, non ancillam, &c. Tobias, vt est quarto cap. Tobia præcepit filio suo, dicens. Attende tibi fili mi ab omni fornicatione. Ecclesiasticus itaq; capite decimo nono sic scripsit. Qui se iungit fornicarijs, erit nequã. Paulus deditos fornicationi à Deo traditos in sensum reprobũ asserit statim initio ad Romanos. Tũ Corinthijs scribit. Nolite errare. Neq; fornicarij, neq; adulteri, neq; molles, neq; masculorũ cõcubitores, neq; fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. In Epistola ad Galatas idem docetur satis apertè. Manifesta sunt autè opera carnis, quæ sunt, Fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorũ seruitus, veneficia, inimicitia, cõtentiones, emulationes, iræ, rixæ, dissensiones, secte, inuidia, homicidia, ebrietates, comestationes, & his similia: quæ prædico vobis, sicut prædixi: quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Adde huc quæ sunt scripta ad Ephesios. Fornicatio autè & omnis immunditia, aut auaritia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos Dei, aut turpitudine, aut turpiloquiũ, aut scurilitas, vt quæ ad rem non facit, sed magis gratiarũ actio. Hoc enim scitote, intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, (quod est idolorum seruitus) non habet hæreditatem in regno Christi, & Dei. Stulti sunt itaq; qui temporalis, & breuissimi gaudij gratia æternum gaudium, regnum Dei, hæreditatem Christi pretiosiore omni Thesaurò vendunt, vel perdunt. Fornicatio vel scortatio res est eadem, Græcis pornia dicitur: deinde omnis moechia, vt D. Augustinus docet, etiam fornicatio dicitur in scripturis, sed vtrum omnis fornicatio moechia dici possit, dubitare quis possit: Augustinus tamen & Ambrosius in decalogo nomine Moechiæ intelligunt omnia quæ inhonesta sunt & impudica, & etiam simplicè fornicatione. Nam & furti

1. Cor. 3.

Exod. 20.
Deut. 5.
Matth. 5.
1. Cor. 6.ad Gal. 5.
Eph. 5.32. 4. 4. Me
retrices An
gust. 9. in
Exodum.

furti nomine bene intelligitur omnis illicita usurpatio rei alienæ. Non enim rapinam permisit, qui furtum prohibuit, sed utique à parte totum intelligere voluit, quicquid illicitè rerum proximi aufertur. Profectò nomine mœchiæ omnis illicitus concubitus, atque illorum mœbrorum non legitimus usus debet intelligi prohibitus. Neque verò mirari debemus Scortatores ab omni bono & à regno cœlorum exclusos esse: quoniã demonstrari potest quòd nullæ bonæ Resp. Scortatores admifere, vt à Rep. Iudæorù ordiatur, hæc illud obseruabat, vt si quis seduxisset virginem, necdum desponsatam, dormiuertque cū ea, dotabit eam, & habebit eam vxorem. Si pater virginis dare noluerit, reddet pecuniã iuxta modum dotis, quam virgines dare consueuerunt. In Deuteronomio clarius hoc docetur. Si inuenerit vir puellã virginẽ, quæ non habet sponsum, & apprehendens concubuerit cū illa, & res ad iudiciũ venerit, dabit qui dormiuit cū ea patri puellæ quinquaginta syclos argenti, & habebit eã vxorẽ: quia humiliavit illã. Non poterit dimittere illã cunctis diebus vitæ suæ. Qui verò in adulterio effert deprehensus, lapidibus obruebatur: ita & adultera. Christus in Euangelio adulteram accusatam, sed non condemnatã etiã absoluit, vt poenitentem, & infirmitate lapsam. Si dormierit vir cū vxore alterius, morte moriatur vterque, adulter & adultera. Si puellã virginem desponderit vir, & inuenerit eam aliquis in ciuitate & concubuerit cū ea, educes vtrũque ad portam ciuitatis illius, & lapidibus obruentur, puella, quia non clamauit, quũ esset in ciuitate: vir, quia humiliavit vxorẽ proximi sui. Et, maledictus qui dormiuerit cū vxore proximi sui. Et dicit omnis populus, Amen. Christiani verò suos scortatores adulteros excõmunicant, & poenitentia remedio corrigunt: si minus cū D. Paulo tradunt sathanæ vt per tribulationes corporis anima tamen possit fieri salua. Hoc verò supplicij genus, & grauius est morte corporali, & salubrius propter animæ conseruationẽ. Si sit publicũ, lege Imperatoria punitur. Germani Scortationes & adulteria acerrimè punire solent, publicatæ enim pudicitia nulla venia: non forma, non ætate, non moribus maritum vllũ inuenit. Hæc Tacitus scribit, qui etiã serã ait esse inueniũ venerẽ, eoque inexhaustã pubertatem. Nec virgines festinãtur. Romani detestabantur huiuscemodi vitia prorsus, quod Valerius Maximus satis declarat, libro secundo de Institutis antiquis. Nec vlli tunc subessorum alienorum matrimonio oculi me tuebantur. Sed pariter & videre sanctè, & aspici mutuo pudore custodiebantur. Si quis liberam violasset, illi virilia excidebant. Nã Bibienus Carbonem deprehensum scõdam in modũ castrasse dicitur. & Horatius de alio idem narrat, dum ait.

— *Quin etiam illud,*
Accidit, vt quidam testes, caudamque salacem,
Demeteret ferro.

Veteri apud Romanos scito cauebatur, vt maritus vxorem in adulterio deprehensam impunè necaret: tum lex Iulia Scortatoribus, & incestuosis adulteris varias penas infligit. Iulius Cæsar auxit, Tyberius, Domitianus, D. Seuerus legem Iuliam renouauerunt. Opilius Marrinus adulteros, tã perniciali odio prosequutus est, vt deprehensos igni cremaret. Lacedæmonij legibus Lycurgi ita instituti erant, rustico opere & bello enutriti, vt non nisi ordinata conuugia nos-

sent,

sent, adulteria penitus ignorarent. Aegyptij Scortatoribus, qui liberas violassent, virilia excidebant, qui vxorem, etiam nasum amputabant. Deprehensi scortatores apud Pyfidas a fino imponi solent, & sic in opprobrium circumduci, Leprei deprehensos mœchari, per triduum vinctos ducunt per compita, maximis profcidentes conuitijs. Gortynis fornicator deprehensus lana publice coronabatur, reliquum vitæ tempus inde ignominiosus degebat. Apud Athenienses quia Scortatio erat abominabilis, in vxores occultè aucta ciuitate progressum est. Itaq; Solonis lege deprehensum mœchum interimere licebat (quod tamen Platonis lege postea cauebatur) & vt ab adulterijs cohiberetur iuuentus, coemptas meretriculas Athenis primus prostituit, obuiasque in Venerẽ voluit, ne matronarum contagio pollueretur. Tenedij adulterum marem & foemina capite plectebant. Athenienses ante Solonis legem, mugile plectebant, vel sedes expilabant publico supplicio, quod paralimò vocabant. In Attide, Raphanis per obscena adactis perpetua ignominia notabant. Cumæi prostituebant publice. Germani virgis cædunt, crinibus excisis, & auribus amputatis lapidibus ignominiosus grauant, & sic pagis exigunt. Aliquando etiam spoliant vestibus omnibus. * Apud Arabes, plerique etiam alias nationes, adulteris semper capitis poena fuit, quod philosophorum plerique adulterium grauius crimen periurio censuere, qui etiam communitatẽ vxorũ explosere, de qua Plato, Zeno, Chrysippus, Diogenes, horumque asseclæ multa prodidere. Apud Iudæos adulterij accusata & inficiata bibere cogebatur de aqua, in qua sacra verba diluta erant. Itatim cõscia adulterij, corripiebatur hydropisi, non cõscia permanebat sana. Aristoteles narrat in Phasi flumine arbustum nasci, cuius ramus à viro decerptus, thalamoque vxoris illatus, efficit, ne vxor alium virum appetat, aut malum aliquod sequi. Omitto magorum mysterium de furculo per ranæ viscera traiecto, quo adulteria vindicentur. Barbaræ verò nationes vt Massagetæ, Aethiopes, aliqui Indi, Garamantes, Nomades, pecorum ferè ritu degunt: quare si scortationes habeant, adulteriaque impunita, multum ne adeo stupendum est? quando leones, columbi, turtures, & perdices à vago concubitu abhorreant, quod de elephantis quoque aliqui referunt. Martialis quoque scortationem detestatur, alias lasciuus Poëta cùm ait.

Subdola famosa, moneo, fuge vetia mœcha,
Leuior è conchis Galle cytheriacis.

9 Qamobrem quum bonæ Resp. & nationes prudentes acerrimè punierunt hæc vitia, an ne credemus Deum longè seuerius illa puniturum esse? profecto. Nam propter fornicationes Deus semper suum populum puniuit. Non enim patitur eas, vnde Ecclesiasticus in hunc modum scripsit. Omnis homo qui transgreditur lectum suum contemnens animam suam & dicens. Quis me videt? tenebræ circumdant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circumspicit me, quem vereor? delictorum meorum non memorabitur altissimus: Non intellexit, quoniam omnia videt oculus eius, quoniam expellit à se timorem Dei huiusmodi hominis timor, & oculi hominum timentes illum, nec cognouit, quoniam oculi Domini multò lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum, & profundum abyssi, & hominum corda intuentes in abscondi-

tas.

tas partes. Domino enim Deo antequam crearentur agnita sunt omnia. Sic & post perfectum respicit omnia, & mox subdit. Sic & mulier omnis relinquens virum suum, & statuens hereditatem ex alieno matrimonio. Primo enim in lege altissimi incredula fuit, secundò virum suum dereliquit, tertio in adulterio fornicata est, & ex alio viro filios statuit sibi. Hæc in Ecclesiam adducitur, & in filios eius respicietur. Non tradent filij eius radices, & rami eius non dabunt fructum. Derelinquent in maledictum memoriam eius, & dedecus illius non delebitur, & agnoscent qui derelicti sunt, quoniam nihil melius est, quàm timor Dei, nihil dulcius, quàm respicere in mandatis Domini. Itaque ne respicias alieni viri mulierem, ne scruteris ancillam eius: neque steteris ad lectum eius. Pharaon punitus est concupita vxore Abrahami, & à Deo coactus satisfacere Abrahamo. Abimelech prudenter edixit, ne quis attingeret vxorem Isaac Rebeccam, ne su per suos induceretur grande malum. Dauid punitus est quoque propter violatam pudicitiam Bersabeæ, & diu poenitentiam egit. Quia populus Israël fornicatus est cum filiabus Moab, Deus iratus iussit principes Israël suspendi, & Phinees ingressus lupanar occidit Zambri de tribu Simeonis, & mulierem Madianitem Cozbi filiam Sur Principis, auertitque iram Dei: alioqui iam propter illam fornicationem perierunt à Deo percussa viginti quatuor millia hominum. Ideo D. Paulus ad Corinthios scripsit sic. Neque fornicemur, quemadmodum quidam illorum fornicati sunt, & ceciderunt in vna die viginti tria milia hominum. Pro pheta quoque canit: Perdidisti omnes qui fornicantur abs te. Ezechiel inquit. Quia contriui cor fornicans eorum & recedens à me. Rursus Ezechielis decimo sexto, Deus meretricis lupanaria destruit immisso populo, & omnes punit fornicatores. Oseas iræ Dei in fornicatores meminit passim. Et in Apocalypsi dicitur à D. Ioanne, quod omnes reges, & qui fornicati sunt cum meretrice destruentur à Domino, & mittentur in lacum ignis ardentis, & sulphuris. Paulus ad Hebræos scribit, quod fornicatores, & adulteros Deus iudicabit. Quinetiam Horatius enumerat quæ incommoda patiantur Fornicatores in hac vita, libro primo sermonum. Satyra. II.

*Audire est operæ prætium, procedere rectè,
Qui mæchis non vultis, vt omni parte laborent,
Vtque illis multo corrupta dolore voluptas,
Atque hæc rara cadat dura inter sæpe pericla.
Hic se præcipitem tecto dedit, ille flagellis
Ad mortem casus. Fugiens hic decedit acrem
Prædonum in turbam. Dedit hic pro corpore numos.
Hunc perminxerunt calones: quinetiam illud,
Accidit, vt quidam testes caudamque salacem,
Demeteret ferro. Et Paulo post idem.
Vt quendam Marsæus amator Originis. Ille,
Qui patrium mimæ donat, fundumque, lavemque. &c.*

Rectè Alciatus scripsit. Sic fatuorum opibus parasiti & scorta fruuntur, & nulla iustos utilitate iuuant. Adde huc, quot bonos viros ad insaniam, melancholiã, tristitiam, morbum Gallicum, cancrum, & incurabilia vitia meretrices perduxerunt.

runt. Nam quod rationem auferunt Alciatus canit.

*Solæ satæ Circes tanta potentia fertur,
Verterit vt multos in noua monstra viros.
Testis equum domitor Picus, tum Scylla biformis,
Atque Ithaci postquam vina bibere sues.
Indicat illustri meretricem nomine Circem,
Et rationem animi perdere, quisquis amat.*

Quum ergo tanta mala ex scortatione proueniant, & quæ alia innumerabilia sunt, profectò omnes hortandi sunt, vt hanc omnibus viribus fugiant, & quatenus possunt etiã odio prosequantur & eradicent: tollere nanque malum de medio oportet, ne modicum fermenti totam massam corrumpat. Restat itaque vt castè viuamus in Christo, & oremus Dominum Deum cum pijs viris sanctæ Catholicæ Ecclesiæ, vt vrat igne sancti spiritus corda, & corpora, & renes nostros vt casto corpore illi seruiamus, & puro corde placeamus per gratiam ynigeniti sui filij benedicti Iesu Christi in Sæcula Sæculorum. Amen.

*Remissiuè iuxta ordinem librorum
veteris & noui Testamenti.*

Genesis.	26.		22. b. c.	Roma.	13. d.
Exodi.	19.		23. d.	1. Corinth.	5. c.
	20.		29. a.		6. b. d.
Leuit.	19. f.	Eccles.	3.		9. d.
	20.		9. a.		10. b.
Numeri.	21.		23. a.	Galat.	5. c.
	25.		25.	Ephes.	4. e.
Deuter.	5.	Sapientia.	3. c.		5. a.
	22. d.	Eccle.	19. c.	Coloff.	3. a.
	23. c.		23. c.	1. Thessa.	4. a.
	27.		25.	Hebræ.	12. d.
Iudith.	8. f. g.	Hierem.	5. b.		13. a.
1. Paralip.	5. d.	Ezech.	6. c.	Iacobi.	20.
Tobia.	4. b.		16. d.	1. Petri.	1. c.
Iob.	31. a.		23. e.		2. c.
Psal.	72. d.		43. c.		4. a.
	105.	Oze.	1. b.	Apocalip.	2. f.
Prouer.	2. b.		4. c. d.		14. b.
	5.	Amos.	7. d.		17. a.
	6. c.	Matthæi.	5. d.		18. a.
	7.		19.		21. b.
	9. b.	Act.	15. f.	32. q. 4. c.	Meretrices.

Vnde.

Vndecima Admonitio ad Temulentos, & vacantes calicibus euacuandis, siue ad Ebriosos.

Summa.

1. Quod propter commune nimis vitium ebrietatis, de hac satis dici non potest.
2. Ebrietas est vitanda, quia sanitatem ledit sobrietati contraria.
3. Incommoda Ebrietatis plurima, & primò quod ledit mentem.
4. Ebrietas corpus affligit, & afficit pluribus incommodis.
5. Ebriosi maxima mala designant.
6. Ebriosos detestati semper sunt Ethnici, & optimi quique.
7. Ebrioseo nomine maximè detestandi sunt, quòd sobrios arguere conantur.
8. Ebrietatis peccatum est maximum, ideoque Christiano fugiendum omnino.

Quum valdè parum, aut etiam nihil suis scriptis profecerint aliquot insignes nostræ ætatis viri in dehortandis ebriosis ab exitio vini, & nimix potationis: frustra equidem hoc saxum videri possum voluere. Et si illi iam vita, suoque munere functi sunt, nobis tamen lampadem tradiderunt, nostrum ergo erit oleum affundere lumini ne extinguatur. Neque superfluum erit, si post D. August. aliosque scriptores varij generis qui hanc materiam tractauerunt, nonnulla quoque de nostro thesauro in medium proferamus, imò necessariū, & vtile. quoniam indies noui casus insurgunt, nouisque opus est remedijs. Dicamus ergo ea, quæ ebrietati deditis, si non grata, saltem vtilia & necessaria sunt cognitu: cuiusmodi sunt, non dicta sapientum, sed diuina oracula, quibus obedire debet, quisquis recta, & regia via vult ingredi ad vitam æternam: quibus imbui debet, qui vult inebriari, non vino; in quo est luxuria, sed spiritu sancto. Quæso igitur attentè hæc audiatis, quæ non vulgaria, sed æterna, non humilia, sed cœlestia, nō humana, sed diuina pronunciabimus, quatenus nobis lingua consequi, fandoque exprimere licet. Dissuadebimus ebrietatem, non moderatum vsum vini, aut potus, quo quis inebriari potest. * In initio decet & oportet studiosum salutis suæ ea maximè obseruare, quæ salubria sunt, & certa remedia sanitatis, foelicitatisque perpetuæ. Atqui talia sunt frugalitas & sobrietas: quare ebrietatem vitare oportet, vt quæ contraria est sobrietati: Sobrietas est enim teste D. Augustino ad sacras virgines, recti iudicij tenax, memoriæ, recordationisque inseparabilis sapientia, secretorum custos, arcani velamen, lectionum, & doctrinæ capax, studiorum, & artium bonarum disciplina pariter & magistra ingeniorum, & rerum capiendarum pedissequa: bonæ famæ semper auida, salubria, & vtilia creas, virtutis singulare auxilium, cuncta cum ratione disponens, in congregatione hominorum semper ingerens: Contra verò, Ebrietas est flagitiorum omnium mater, culparumque materia, dux criminum, origo vitiorum, turbatio capitis, subuersio

subuersio sensus, tempestas linguæ, procella corporis, naufragium castitatis, amissio temporis, insania voluntaria, ignominiosus languor, turpitudine morum, dedecus vitæ, honestatis infamia, animæ corruptela. Sobrietas aperit appetentibus cœlestia regna: ebrietas claudit & denegat cœlestia regna vt Apostolus dicit. Sobrietas cor hominis confortat: Fornicatio, vinum & ebrietas cor hominis auferunt, vt docet Oseas propheta, capite quarto. Sobrietas in viris pariter & foemina ad terram deponit aspectum: ebrietas in vtrisque amisso pudore inuerecundos erigit vultus. Sobrietas cum summa trepitatione & silentio irreprehensibile emittit verbum. Ebrietas excluso omni timore, & pudore, quicquid in buccam venerit, effundit, & impudentem obscenumque facit & vultum & sermonem. Sobrietas est mentis, & sensus, omnium membrorum, totiusque corporis tutela: castitatis, pudicitiaque munimentum: pudori proxima, amicitia pacisque serua: honestati semper coniuncta: criminumque & vitiorum omnium profuga. Contra Ebrietas est parens litium & furoris, mater petulantia; deformitatis magistra. Sobrietas virtus est, & virtutes operatur: Ebrietas & qui ebrius est, ipse & ipsa merum est peccatum, & peccatum est quicquid facit. Sobrietas est Angelus iocundus, diata longæua, beatitudo voluntaria, piscatio pretiosæ margaritæ, conseruatio pudoris: è contrario ebrietas est dæmon blandus interimens, apollion: venenum dulce lurido aconito plenum, vitam hominis succidens: rabies voluntaria, illecebra voluptatis matris carnalium affectuum: iniuria & naufragium pudoris. Sobrietas mandata Christianis: Ebrietas vetita, & quæ Christianus nouisse non debet, quia dictum est. Vinum & siceram non bibit. Sacerdotibus quoque antiqui testamenti prohibitum erat vinum bibere, vel quicquid inebriare poterat. Rectè Origenes Homilia. 37. Sobrietas, inquit, omnium virtutum mater est: Sic è contrario ebrietas omnium vitiorum origo est. Sobrietas namque in omni ætate, & in vtroque sexu cuncta bona meditatur, cupit, & Heroica efficit: contra Ebrietas omnia mala versat animo, & promittit, appetit mala, committit nephanda, quocumque aliquis se conuerterit, & mente considerauerit, animaduertet Ebrietatem ex Diametro pugnare cum sobrietate: quantum de Ebrietate acquiritur, tantum de Sobrietate virtutum thesauro perditur. Frugalitas est moderatio, vel moderata parsimonia cibi & potus. Ebrietas est perfusio potus, & nimia ingurgitatio. Pythagoras ille Italice sectæ celebrissimus auctor, Sami⁹ philosophus, ante omnia docuit suos discipulos Remp. administraturos, vel philosophari cupientes, frugalitatem, addens hoc suum dictum aureis literis scribendum: Genitricem virtutum frugalitatem esse. Hanc Lycurgus suis legibus Lacedæmonijs sanciuit, & parsimoniam omnibus suavit, existimans laborem militiæ assidua frugalitatis cōsuetudine faciliore fore. Hinc etiamnum in magna Græcia, huiusque ciuitatibus, vt Gatenzarij, Sybaris, Cortonæ, Syllacij infame est vitium ebrietas. Semel visum ebrium fugiunt, tãquam pessimū hominē, & monstrū horrendū: est tamen ibi vini optimi maxima copia. Porro Sobrietas est omnium etiam irrationalium animalium naturalis affectio: quo magis detestabile vitium Ebrietas, quòd eo modo coarguitur penitus esse contrarium naturæ bene agenti, & naturaliter dispositæ, quia cuncta animalia eam horrent. Multi non malè comparauerint vinum medicamento: quod est

Diaphy-
nicon.

est iuuenū venenū, & lac senū. Si quis nunc iuberetur affatim bibere pharmacū aliquod vt diaphenicon, vel Syrupum rosaceū vel violaceū, eumq; potū bibēdo continuare: credo quod auersaretur, & causaretur incommoda, & egritudinem, quod iuxta Hippocratē sana corpora habentes facile medicamento exoluuntur, & Elleborus sanas carnes habētibus lethalis est, facit enim cōuulsionē. Vnde mirum & valde admirandum est, quur nō minus hodie homines fugiant vinum: nimirum quod longe magis noxium est corpori puerili, iuuenili, fœmineo, viriliq; quā potest esse Syrupus violaceus, vel similis potus medicatus. * Plurimi varia incommoda vini, & ebrietatis enumerant, quę his generibus comprehendendi possunt, aut enim bona animi læduntur, aut bona corporis, aut bona fortunę vel duo simul, vel omnia pariter: ebrietas nanque memoriā, intellectum, com munem sensum obtundit, & aufert. Comicus ait, quod nec pes nec animus officium facit suum, postquam largius quis bibit, vnde ille ait.

Immodici sensus perturbat copia Bacchi.

Et quod Iuuenalis.

— Quid enim Venus ebria curat?

Inguinis & capitis quę sunt discrimina nescit:

Adde huc quę Horatius canit.

Quid non ebrietas designat? operta recludit,

Spes iubet esse ratas: in prelia trudit inermem.

Sollicitis animis onus eximit, addocet artes.

Fœcundi calices quem non fecere disertum?

Contracta quem non in paupertate solutum.

Et quod alibi de vicio habet.

Ad mare cum veni generosum, & leue requiro,

Quod curas abigat, quod cum spe diuite manet:

In venas, animumque meum, quod verba ministrat,

Quod me Lucanę iuuenem commendet amica.

Omnes animi virtutes ipsa sola ebrietas extinguit, & nec maiestatem humanam prosternit. Vnde illud vsitatum Epicharmi philosophi apud Alciatum.

Ne credas (Epicharmus ait) neue ebrius esto,

Hi nerui humana, membraque mentis erunt.

Ecce oculata manus, credens id quod videt: ecce,

Pulegium antiquę sobrietatis olus.

Quo turbam ostenso sedauerit Heracleus,

Mulxerit & tumida seditione grauem.

Vnde sic Horatius cecinit de Ebrietate.

Tu leue tormentum ingenio admoues,

Plerumque duro, tu sapientium.

Curas & arcanum iocoso,

Consilium relegis Lyæo.

Tu spem reducis mentibus anxijis,

Vireis que, & addis cornua pauperis:

Post te neque iratas trementi,

Regum

Regum apices, neque militum arma.

Ouidius quoque in eandem sententiam sic scripsit.

Vina parant animos, faciunt que coloribus aptos,

Cura fugit, multo, diluitur que mero.

Alius, festiuo modo hoc distichon immutauit.

Vina parant asinos, faciunt que caloribus aptos,

Stultitia in multo contrahitur que mero.

Tunc veniunt risus, tunc pauper cornua sumit,

Tum dolor, & cura, ruga que frontis abit.

Tunc aperit mentes æno rarissima nostro,

Simplicitas artes excutiente Deo.

Iam festum Baccho celebrari solitum, quid est nisi omnis stultitię congeries?

— parent matres que nurus que,

Tura que dant, Bacchum que vocant, Bromium que Lyæum que,

Ignigenam que, satum que iterum, solum que bimatrem,

Additur his Nysæus que, indetonfus que Thyoneus.

Et cum Lenæo genialis confitor vna,

Nychileus que, Eleleus que parens & Iacchus, & Euan;

Pentheæ tu venerande, bipenniferum que Lycurgum.

Sacrilegos mutas, Tyrrhena que, mittis in aquor,

Corpora, tu bijugum pictis insignia franis,

Colla premis Lyncum. Bacca, Satyrus que sequuntur,

Quid, senex ferula titubantes ebrius artus,

Sustinet, & pando non fortiter haret a fello.

Quacunq; ingrederis clamor puerilis & vna,

Fœmineę voces impulsa que tympana palmis,

Concaua que æra sonant, longoque foramine buxus.

Gestus ebriosorū, & festa Bacchi etiā à sobrijs representata maximas habēt abominaciones. His Lacedæmonij locū aliquē dabāt, vt sola inspectione turpitudinis, suos pueros ab ebrietate, potandiq; cupiditate alienarēt. Paulus clamat luxuriā inesse vino: sed clarissimè dicit, quod ebrii nō possidebūt regnū Dei. * Audite nunc etiā quantum corpus affligat illa vitiorū radix, & animę prodiga ipsa ebrietas, infert omnis generis morbos, vt dolores capitis, apoplexiam, paralyfim, spasmodum, tremorem, Coma, Carum, Lethargum, phrenilim, paraphrosynen, Epilepsiam, halitum putridum, vt spirent Mephitim. Quo Horatius alludit, cum ait.

Hoc simul edixit non cessauere poeta,

Nocturno certare mero, putere diurno.

Adde huc varias distillationes, & periculosas in pectus, vnde Pthisis, pleuritis, peripneumonia, empyema, Hæmoptois, palpitatio cordis, Syncope, cardialgia, tum nausea, vomitus, continuęque cruditates, & anxietates stomachi iunctę sunt. Vnde Hydrops, aut febres, aut nephritis, vel cachexia, vt rectè dixerit Propertius.

Vino forma perit, vino corrumpitur ætas,

Vino sæpe suum nescit amica virum.

R 2.

Nec

Nec desunt manuum, pedumque tremores, chiragra, podagra, omoplatarum, coxendicunque dolores: hinc nocturnae inquietudines: quae quidem mala, & his cognata ab ebrietate proueniunt. Nec opus est testimonijs medicorum, quae obuia nimium sunt. Vulgare est enim, quod plures occidit gula quam gladius. Vnū non omitam: priscis temporibus Romani non habebant medicos, & Cato eos improbat, imò vitandos, arcendosque è Repub. Romana censet. Sed malè animaduertit, quòd olim homines Romani non indulgebant poculis superflue, non ingurgitabant sese, vnde nec morbis obnoxij, nec medicis opus habebant. Si ergo medicos vrbe pulsos, nec admissos voluisset, primò omnium sustulisset ingurgitationem, comestationesque: quod quum non fecit, frustra laborauit de illis arcendis, quos Romani ex Aegypto, ex Gracia, ex Asia accersere cogebantur propositis maximis stipendijs, & honoribus. Intemperantia potus & cibi praecipua est causa honoris medicorum, & necessitatis, vt ex Ecclesiastico satis patet: & Columella in praefatione commentariorum de re Rustica docet, laudans illam antiquam frugalitatem, & sobrietatem. Quid varia genera morborum sequitur nisi mors inopina, vel pluribus cruciatibus detestanda? Qui mihi nō credit, legat Plinium Ethnicum hominē, qui acriter inuehit in ebrietate: Tāto, inquit, opere, tantoque labore constat, quod hominis mentem mutet, ac furorē gignat, milibus scelerum huic deditis tanta dulcedine, vt magna pars non aliud vitae praemium intelligat. Quinimo vt plus capiamus, sano frangimus vires, & alia irritamenta excogitantur: ac bibendi causa etiam venena conficiuntur, alijs cicutam praesumennibus, vt bibere mors cogat, alijs pumicis farinam, & quae referendo pudet docere. Turca (vt illud interponam) hodie opium sumunt, & vinum auidē superbibunt, quando ceu furore concitati, in hostē armata manu vltima tentare debent. Cautissimos ex his balneis coqui videmus, exanimisque efferri. Iam verò alios expectare non posse, imò verò nec tuni- cam, nudos ibi protinus, anhelos ingentia vasa corripere, velut ad ostentationem viriū, ac plenē infundere, vt statim euomant, rursusque hauriant, idque iterum, tertioque, tanquam ad perdenda vina geniti: & tanquam illa effundi non possint, nisi per humanum corpus. Ad haec pertinent peregrinae exercitationes, & volutatio in caeno, ac pectorosa ceruicis repandae ostentatio, per omnia haec praedicatur sitis quæri. Iam verò quae vasa adulterijs calata? tanquam per se parū doceat libidines temulentia. Ita vina ex libidine hauriuntur, atque etiam praemio inuitatur ebrietas, & si dijs placet, emitur alius, vt quantum biberit tantum edat, & pretium vinolentiae lege accipit. Alius quantum alea quaesuit, tantum bibit. Tunc auidi matronam oculi licentur, graues produnt marito: tunc animi secreta proferuntur. Alij testamenta sua nuncupant, alij mortifera loquuntur, rediturasque per iugulū voces non continēt, quā multis ita interēptis, vulgoque veritas iam attributa vino est. Interea vt optime cedat, solem orientem non vident, ac minus diu viuunt. Hinc pallor, & genae pendulae, oculorum vlcera, tremulae manus, effundentes plena vasa, & quae sit poena praesens, furiales somni, & inquietas nocturna praemiumque summum ebrietatis libido portentosa, ac iocundum nefas. Postera die ex ore halitus foetidi, ac ferē rerum omnium obliuio, morsque memoria. Rapere se ita vitam praedicant, cum priorem diem

diem quotidie perdant: illi verò & venientem. Haecenus ille, sed quae iam sunt opera ebrietatis, nimirum.

*Vi caput besterno nutet tibi debile potu,
Accrescat nimia linguaque sicca siti.*

Itaque rursus bibendum, & quo plus bibitur tanto maior sitis accrescit. Imò crescit indulgēs sibi dirus Hydrops paulatim, & veluti spongię madescūt, marcescunt, ac putrescūt. Nec hoc satis. Interea vt cum honore dicatur honestarum aurium, surgendum a cibo, à potu, perturbandus accubitus, magno cum strepitu emingendum, idque obscenē satis, impudenter, aut nisi hoc fiat, praesentes sunt dolores ventris, dysuria, tormina, Colici affectus, & vomitus pureolenti etiam in praesentia optimorum quorumque, imò vt Antonius fecit in senatu, in Tribu- nali sedens, quod pridie in Hippiae nuptijs tantum vini biberat, vt Cicero illi obijcit. Iam more canum non solum vomunt, sed etiam scilicet mingunt ad mē- sam sedentes, aut aluum resoluunt, cum ventositate premituntur, ac stygias palu- des olent. Quod si haec non accidant, longē acerbiora fortibus ad bibendum vsu veniunt: Nam sorbet tres congios vno impetu, vt de Nouellio Torquato dicitur, & de Lucio Pisone; vel duos vt de Cicerone Marci filio, & de Marco Antonio interfectore Marci Ciceronis proditum est. Vbi largē haustum, vt cæ- tera feliciter cedant, incalentes impudicissima cantant, rixantur, contendunt, & pugnant, ac se mutuo more canum dilacerant. Cicero Marci filius temuletus impigit scyphum Marco Agrippae. Alcibiades ebrietati deditus patriae vastator fuit, & omnium malorum sentina. Alexander Magnus ebrietate victus; opti- mos quoque suos duces occidit, vt Clithum, Parmenionem, Philotam, Amin- tham consobrinum suum, nouercam, suosque fratres, nutricem & sororem Cly- thi, Attalum, Eurylochum; Pausaniam; aliosque plurimos Macedoniae Princi- pes. Maximas iniurias Callistheni intulit suo praeproto viro memorabili: vnde adeo terribilis fuit, vt acerrimo veneno etiam in poculis dato sit interemptus, Quae non nefanda Tyberius Caesar ebrius commisit, & huius filius L. Drusus ambo strenui potatores? Quae non foeminae ebriae audent?

*Grandia quae medijs iam nobilibus ostrea mordet,
Quum persusa mero spumant unguenta Falerno,
Quum bibitur concha, quum iam vertigine testum,
Ambulat, & geminis exurgit mensa lucernis.
Inunc, & dubita qua sorbeat aëra sanna:
Tullia, quid dicat nota Collatia Maurae.
Maura pudicitiae veterem cum praterit aram.
Nobilibus hic ponunt lecticas, micturiunt hic,
Effigiemque deae longis siphonibus implent.
Inque vices equitant, ac teste luna mouentur.
Inde domos abeunt.*

Quid deinde? Iurgia, bella, & quae in sepulchris durant post fata: vt Neapoli in Ecclesia Montis Oliueti hoc inscriptum tumulo epitaphium testatur.

HEVS VIATOR MIRACVLVM.
HIC VIRET Vxor NON LITIGANT.
QVI SIMVS NON DICO, AT IPSA DICAM.
HIC BEBRIVS EBRIVS ME BEBRIAM EBRIAM
NOMINAT.

LITIGAS?

VALE.

Sed quis enumerare velit quæ plurimi magni viri ebrij fecerunt, quorum mox pœnitentiam sobrij, sed seram egerunt: alij se in perditione præcipitauerunt. Fœminæ ebriæ Orphea à poëtis occidisse côm memorantur, & à Libero Patre ea de causa ylciscente æmulû scientiæ suæ, versæ sunt in roborâ teste Ouidio Metamorphoseos vndecimo. Huc refer de Libero Patre à poëtis cōficta, de Vulcano è caelis à Ioue præcipitato. Noë ebrius conspectus à filio Cam irrisus est: Loth ebrius suas filias oppressit: Nulla tam sunt scelerata, quæ non designat ebrietas, vnde Ouidius rectè dixit.

Nox, & Amor, vinumque nihil moderabile suadent,

Ista pudore vacat: Liber, Amorque metu.

Quamobrem pulchro epigrammate Virgilius ab ebrietate deterret, quod memoriæ causa, vt ediscatur attingam.

Nec Veneris nec tu vini capiaris amore,

Vno namque modo vina, Venusque nocent.

Vt Venus eneruat vires, sic copia Bacchi

Eneruat gressus, debilitatque pedes.

Multos cæcus amor cogit secreta fateri:

Arcanum demens detegit ebrietas.

Bellum saepe parit ferus exitiale Cupido:

* Et Lapithas bello perdis lacche graui.

Denique cum mentes hominum furiarit vterque.

Et pudor, & probitas, & metus omnis abest.

Compedibus Venerem, vinclis constringe Lyæum,

Ne te muneribus lædat vterque suis.

Vina sitim sedent, natis Venus alma creandis

Seruiat, hos fines transiluisse nocet.

* Adeo certe Ethnici, & infideles homines detestati sunt ebrietatē, vt ipse poëta, cuius alioqui carmina vino commendari solent, illâ improbauerit: Neque eo melior fuit Homerus, quod vinosus. Etenim Zeleucus vir prudens & legislator Locrensiû obseruatis vitij & improbitatibus, quæ ex ebrietate nascuntur, adeo auersatus est vinum, vt etiam morbo affectis dari inhibuerit, lege quoque cauit, vt qui vinum biberet, capite plecteretur. Hinc Locrensiû Respublica multo tēpore scelicissima fuit, & summos habuit philosophos. Indi verò adeo abstemij fuere, vt nisi sacrorum causa nulli vinû bibere fas censerent, quibus erat constitutû, vt si remulentû regē mulier occidisset, hoc donaretur munere, vt successori Regi nuberet. Nec ignota est Romanorum consuetudo, apud quos vini vsus omnino

omnino mulieribus interdictus erat: vt vinû bibisse, perinde esset, ac si in adulterio, vel graui crimine deprehensa, capitali supplicio plectenda foret: Inoleuitque mos vt cognati, affinesque osculû mulieribus ferret, scilicet vt explorarent halitu oris, an vinû bibissent. Egnatius vxorē quod è dolio vinû bibisset occidit, & à Romulo cædis absolutus fuit. Turpe fuit Malsiliensibus, Milesijs, & pluribus Græcorû vinû degustare: viri omnes abstemij & mulieres Hydropotē erāt. Romulû vinû ne in cōuiuio quidē voluisse bibere, auctores prodiderunt. Nā ad tri gesimû vsq; annû vrbis cōditę vinû bibere crinosum fuit. His moribus coaleuit Resp. Romana, semper quoq; seruis interdictus fuit vsus vini, nisi sacrorû causa, solennibus, festisque diebus. Apud Trogloditas verò regibus mulsam bibere cōcessum est priuilegio honoris, vulgus tamen abstemiû est, & aquâ potat cû Palinuro. L. quoq; Papius Imperator aduersus Santes dimicaturus, Victori Ioui pocillû mulsæ pro re magna voto destinasse dicitur. Tû enim aquâ, aut murinâ, aut passum, aut defrutû, aliaque eius generis potu dulcia Romani bibebāt. Gn. Domitius vxorē, quod valetudinis causa plusquam decebat, vinum gustasset, dote multauit: Et matrona magna natu quod cellæ vinariæ clauis resignasset, inedia mori coacta. Quintus Coponius, quod vini amphorâ ei, cuius suffragio magistratum petebat, dono dedisset, ambitus manifesti fuit condemnatus. Ingurgitatores vini adeo in omniû odio versabatur, vt à Censoribus tanquam indigni honoribus, & munere publico, senatu mouerentur, notaque & ignominijs perstringerentur, indignum enim videbatur illos qui ingenio temulento, & marcido forent, qui que libidinum maculis notarentur, ad Rempublicæ accedere, aut de publicis rebus consultare: quod & Cretenses, Lacedæmonios, & Carthaginenses factitasse nouimus: qui militibus, ne efferos militia animos insolentiæ assuescerent, in omni militia vini potum interdixere ex instituto Platonis, qui etiam Magistratibus, donec in honore essent, publico que officio, vini vsum inhibuit. Apud Athenienses longè durius ebrij tractabantur. Princeps Rei. aliquis visus ebrius morte multabatur. Pittacus nanque temulentos, si quid deliquissent, duplici pœna multandos curauit, vt formidine supplicij ab ebrietate desisterent. Adde huc legem Aegyptiorum, quæ certam mensuram vini tantummodo Regi præbebat in ferculis, vltra quam excedere non licebat, ne sui impus per occasionem, & licentiam, turpitudini, & sordibus vacaret. De Mossynæcis vltra Carambim fluuium habitantibus proditur, quod Regem delectum sibi, si quid vino excesserit, vel prauè deliquerit, totius diei inedia affligebant. Hodie ex lege Mahometica Turcæ vinum non degustant. Huc pertinet quod Remiges in Triremibus vinclis vinû non bibunt, corpore tamen sunt validissimo, integris viribus, potus eorû est aqua. Conciliû Agathense (vt & priora multa cōcilia cōcluserant) sanxiuit repetita lege, quæ in Canonico annotata est iure, vt vbiq; obseruetur, ne sacerdotes vinû bibant, aut quicquam aliud ad ebrietatem: Ebrietas omnino vitetur clericis, idq; ante omnia, quoniâ ebrietas omniû malorû fomes, ac nutritrix est. Itaq; eû, quæ ebriû fuisse cōstiterit, vt ordo patitur, aut triginta dierû spatio à cōmunionem repellatur, aut corporali supplicio subdatur. Vt nā hæc lex suâ exequutionem haberet, nec primores inferioribus malo exēplo, malam impunitatem concederet, vnde omnis disciplina ruina. D. Augustinus acer

R 4

rimè

Hinc abt. duo vsq; pentam. huij. & exam. sig. dit.
* Scilicet manj. itidj. Bacchj. ad aama. vnat.
* Et dicitur huij. dolo. Tunc. Vni. J. J. a. 6. Mo. *
At. Sapit. 40.

Adhuc plurimaz. centij.
Et. d. y. bibenda. vini. spat.

rimè detestatur ebrietatem, scripsit libellum contra eam. Vbi sic incipit. Frequenter charitatem vestram fratres charissimi paterna pietate admonui, vt ebrietatis malum tanquam inferni foueam vitare deberetis. Sed & infelices, & miseri ebriofii, quando nimio turgent vino, derident, & vituperant eos, qui rationabiliter hoc tantum, quod sufficit, bibunt, probra adiiciunt, dicentes, Erubescite, & verecundum sit vobis, quod non potestis bibere quantum nos. Non estis viri: quasi ipsi essent viri, qui inhonesti in ebrietatis cloaca iacent: & viri non essent, qui honesti, & sobrii stant. Quotidie adhuc martyres sunt. Martyr enim testis est, quicumque pro veritate testimonium dederit, & omnes causas cum iustitia iudicauerit, quicquid pro testimonio veritatis, vel iustitiæ protulerit, totum ei Dominus pro martyrio computabit. Quicumque ebrietati resistit, si cum Dei adiutorio perseueret, & pro ipsa re hic aliquas pertulerit tribulationes, omnia ei Dominus ad martyrij gloriam computabit. Nemo est Dominorum, qui seruum velit ebriosum. Puteris ergo quod Deus suos seruos velit & ferat esse ebriosos: quum maximum sit peccatum ebrietas: ideo adhuc magis homines inebriant se, vt peccatum peccato addentes, iusto vtique Dei iudicio damnentur. Sacerdotes in die iudicij reddituri sunt rationem, non solum de propria ebrietate, sed & de ignorantia aliorum, vt quod commisso sibi populo mala ebrietatis non annunciauerunt assidue, non restiterunt. Qui paruum peccatum puter esse ebrietatem in se emendet, ni dignam poenitentiam egerit, & cum D. Paulo suum corpus castigauerit, & in seruitutem redegerit, ieiunijs & oratione, cum adulteris, & homicidis æterna illum poena sine remedio cruciabit. Vox enim Pauli notissima est. Neque, inquit, fornicarij, neque idolis seruietes, neque molles, neque masculorum concubitores, neque auari, neque adulteri, neque ebriosi regnum Dei possidebunt. Quid miramini? qui ebriosi sunt, an ne student animæ occidende? sic peccant contra quintum præceptum. Vnde Salomon in prouerbij præcipit. Noli esse in conuiujs potatorum, quia vacantes potibus & dantes symbola, confunduntur. Veh his qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis. Ne intuearis vinum quando flauescit, & splenduerit in vitro: color eius: blandè ingreditur, tandem mordet vt coluber, venena diffundet sicut Regulus serpentium venenatissimus. Oculi tui extranea videbunt: cor tuum loquetur peruersa, eris similis dormienti in medio astuantis maris, quasi sopitus gubernator sine clauo: dices, verberauerunt me, non condolui, traxerunt me, non sensi: quando euigilabo, rursus vina reperiam. Ecclesiasticus dicit. Vinum & mulieres apostata re faciunt sapientes, & arguunt sensatos. Et alibi. Diligentes vinum noli prouocare. Multos enim exterminauit vinum. Ignis probat ferrum durum, sic vinum corda superbiorum ad ebrietatem sumptum, & exultatio animæ ac corporis est vinum moderatum, & sanitas est animæ & corporis: Ergo abundè sumptum destructio & animæ mors. Irritationem, iram, ruinasque multas facit. Plinius ex ebrietate mortem memoriæ, quæ actionum animæ excellentissima est, descendere narrauit. Imò, Amatitudo animæ est vinum, nimium haustum teste Ecclesiastico, qui animositati ebrietatis ascribit omnè imprudētiam, offensionem, imminutionem virtutum, & afflictionem vulnerum. Oseas dixit, quod ebrietas cor aufert. Habetis testimonia infinita, quibus probatur Deo ebrietatem, vel desidiam

1. Cor. 5.
Gal. 5.

Prou. 23.

Eccle. 19.
Eccle. 31.

Osee. 4.

desidiam ad pocula displicere. Itaque cogitate quale sit illud, quod pleni cibo & potu, pulsa omni siti, cum nec possint nec debeant amplius bibere, quasi renouati, & nouelli, ac superueniente hora necessitatis incipiunt bibere per varia nomina sanctorum, sanctarum, non solum viuorum hominum, sed etiam angelorum & defunctorum: quasi scilicet sic illis honorem aliquè libarent, aut impenderent, quum se in illorum nominibus nimia sepeliant ebrietate. Ignorantes quod nullus grauiorem iniuriam Sanctis, & Angelis, & mortuis pijs infert, quàm qui in eorum nominibus bibendo suam animam occidit. Omne paganum Deo displicet, at paganum est prorsus sumere falsos cibos, vel sitis prouocantia, vt tanto amplius auidiusque bibi possit. Magis paganum vinum ingerere, perfectus paganismus, epicurismus, & si plus velitis, diabolismus, inebriari. Christiani verò quum simus de tenebris perducti in lucem: de paganismo in fidem, de epicurismo in patientiam & charitatem, de diabolismo in pacem & Gratiam Dei, & Domini Iesu, de morte ad vitam, & quibus omnes scripturæ, interpretes, doctores, Apostoli, sancti, atque martyres, imò ipsa animalia clamant, Ebrietatem fugite: Væ ebriosis: Væ væ qui confurgitis ad bibendum: Viuite non in comestrationibus & ebrietatibus, profecto relinquere omnem debemus inebriationem, turpissimas gentiliū ebrietates non imitari, non sociari illis vel verbi vel rei consensu, à quorum perfidia liberati sumus. Imò inquit D. Augustinus, Rogo, & per tremendum diem iudicij vos adiuro, vt ebrietatis malum fugiatis confortati in Domino: displiceat aliquando vos gentilibus similes fuisse: placeat nunc dissimiles esse fide & opere, præsertim fuga ebrietatis. quoniam sola etiam ebrietas in gehennam præcipitat. Si quis regnum Dei nolit, dicat se desiderare æternam requiem. Sciat, ne se quis decipiat, duo loca esse. Tertium non esse, nec visum, qui cum Christo regnare non meruit, cum diabolo absque vlla dubitatione peribit. Ego cum hæc humiliter & pio affectu erga omnes ita imitante charitate commemoro, absoluo, & purgo, conscientiam meam apud Deum, qui me audiuerit, & fideliter præstiterit hæc, habebit præmium æternum: qui minus, timeat sibi de æterna poena, quam cum meretrice ebria sanguine Christi sustinebit. Non mihi eam vendico facundiam, quæ fuit in Xenocrate philosopho, qua Polemonem vino grauem, capite reuincto fertis, lasciuijsque temulentæ superbientem ingressum in suum auditorium inter doctos confidentem detorto in temperantiam & modestiam sermone coëgit ferta capiti adimere, & à vitiorum vndis liber philosophiam sequi: sed charitas me hæc dicere tamen coëgit.

Vide Val.
Man. li. 6.

Remissiuè iuxta ordinem librorum veteris & noui Testamenti.

Deuter.	29. c.	Psal.	106. c.		31. d.
1. Reg. 1.	1. b.	Prouerb.	20. a.		37. d.
	25. f.		21. b.	Esaiæ.	5. c.
3. Esdr.	3. d.		23. d.		19. c.
Iudith.	13. a.		31. a.		24. d.
Iob.	12. d.	Ecclef.	19. a.		28. a.
				R 5	Hiere.

Hieremias.	23. b.	ad Rom.	21. f.	Ad Ephes.	5. d.
Ezech.	44.		13. d.	1. Thessalo.	5. b.
Ozeas.	4. c.	1. Corinth.	3. e.	1. Petri.	4. a.
Ioel.	1. a.		5. d.	Apocal.	17. b.
Lucas.	1.	ad Gal.	5.	Valerius Max.	lib. 6.

Duodecima Admonitio ad Viros & Masculos in genere, tam sacros quam prophanos.

Summa.

- 1 Quod multa restant dicenda, quæ ad sexus discrimina pertinent.
- 2 Virilis sexus homines statim à teneris vnguiculis assuefiant ad virtutes, vt virili dignitati respondeant, & exercitati labores perferant.
- 3 Infantes quomodo educandi, vt viriliter degant.
- 4 Adolescentia quo modo instituenda, vt virtutibus imbuta præstans fiat, & primò de eo adolescente qui erit Religiosus.
- 5 Sacerdotes, & Religiosi bonis moribus bona exempla dent suis, & benè doceant.
- 6 Prophani debent esse viribus pollentes, & vt Ecclesiasticos defendant, eiq; obsequantur.
- 7 Viris propriè conuenit fortitudo, & patientia.
- 8 Viri debent etiam aduersam fortunam superare.
- 9 Viri non metuant mala.
- 10 Dignitas Virilis summa est, nam qui verè sunt viri, dijs æquiparantur.
- 11 Dignitas Virorum à Paulo describitur, & caput vocat: & viros dignitas decet.
- 12 Adolescentes, & viri se parent Reip. administrationi, & reuereantur senes, non adeo curent corporis pulchritudinem, sed animi.
- 13 Adolescentes fugiant inscitiam, discant optima, imprimis Christianam Religionem.
- 14 Adolescentes sint obedientes senioribus, & maximè Ecclesiasticis viris.
- 15 Iuuenes fugiant intemperantiam.
- 16 De Senectute pauca cum appendice.

* **I**am portum prospiciens appellere, & vela contrahere parabam, cum subito lætior vndique aura afflat. Parumper itaque adhuc in aperto æquore expandendum esse ratus, vt fastidium præteritæ navigationis expellerem, & tabulas nauis abluerem, haud inutilem, inuicundamque excursionem molior, in qua officio Analectæ fungor, & id, quod in superioribus præteritum, scituque dignum est, paucis subtexam, mox operis facturum sum finem, illud ex Martiale admoniturus antea.

*Si nimius videor, feraque coronide longus,
Esse liber, legio pauca, libellus ero.*

Non-

Nondum enim satis de Viris, & ad masculinum sexum pertinentibus tū sacris, tum prophanis, perstrinximus, ac nonnulla in hunc vsque locum thematum referuauimus. Aequū est enim, vt liber hic Vertumnū spectet, cuius quidē nutu tot personarū diuersitates recensuimus ab initio, quæ tamen omnes virili, foemineoque sexui suā originē debent, siue sacræ, siue prophanæ, siue sanctæ, siue peccatrices sint, idcirco non minus de viris, quam mox de foeminis pauca in medium sum allaturus, quæ in genere ad Virilem, vel Masculinam dignitatem, tum ad foemineam pertinent. Has enim personas ipsa natura distinxit, & Lucretius lib. secundo, sic canit.

*Sed quia non vulgò paria omnibus omnia constant,
Nec mirum: Nam cum sit eorum copia tanta,
Vt neque finis (vti docui) neque summa sit vlla.
Debent nimirum non omnibus omnia prorsum,
Esse pari filo, similiq; affecta figura.*

Atque adeò distinxit, vt vnicique corpori dissimilē formam ingenerauerit, cuius vi particulares existunt operationes: Ideò in primis operæ pretiū videtur, vt in genere quoque non nihil dicamus de humanis personis, vt virili, tum foeminea. Ante omnia Salustij sententia elegans videtur recitanda, quæ est talis in proëmio coniurationis Catilinæ: Omneis, ait, homines, qui sese student præstare cæteris animantibus, summa ope niti decet, ne vitam silentio transigant, veluti pecora, quæ natura prona, atque ventri obedientia finxit. Sed omnis nostra vis in animo & corpore sita est. Animi imperio, corporis seruitio magis vtimur, alterum nobis cum dijs, alterum cum beluis commune est: quo mihi rectius esse videtur, ingenij, quam virium opibus gloriam quærere. Et quoniam vita ipsa, qua fruimur, breuis est: memoriam nostri quam maximè longam efficere: Nam diuitiarum, & fornæ gloria fluxa atque fragilis est: virtus clara, æternaque habetur, primum certè studium à tenera ætate masculini sexus esse debet, vt virtute excellat non vna, sed omnibus, quatenus fieri potest, qui enim sacros ordines sunt professuri, opus habent Theologicarum virtutum exercitio vna cum eis, quas Scholastici vocant cardinales, vel ethicas. Alij autem ethicis virtutibus excellentiam quæsiuissent, & gloriam peperisse gaudebunt. Præterea qui peccatores conscientia tranquillitatem volunt, Christianam debent degere vitam, quo illud consequantur, quod apud Iob Capite. 37. Viri perfectæ vitæ homines memorantur. tum vt suæ vocationi respondeant. Quoniam teste D. Augustino lib. 3. sermonum, sermone. 13. Viri appellantur à virtute, eo quod libidines vincere debent, & cupiditates, quod duris laboribus, quibus Deus optima proposuit, & vendit, affectabunt cū Christo scandere coelū. Vnde legitur Iob. 38. Accingere sicut vir lumbos tuos. Diuus Gregorius pulchrè ait, quod scriptura sacra viros vocare consuevit, qui vias Domini fortibus, & non dissolutis gressibus sequuntur. Et cum Iob dicit Capit. 23. de ciuitatibus fecerunt viros gemere, ibi D. Gregorius Moralium. 26. interpretatur, quod viri sunt, qui perfectis gressibus per viam Dei non fluxe & eneruiter currunt, sed viriliter. Hinc dicitur Deuteronomij. 31. Viriliter agite, & confortamini, & Iosue primo. Tum enim con-

confortare & esto robustus: tu enim forte diuides populo: huius terram pro qua iuravi patribus tuis, & cætera. Rursus. 1. Paralipomenon. 19. Agamus viriliter pro populo isto, & 2. Paralip. 32. Viriliter agite, &c. & ne paueatis regem Assyriorum. David quum fortiter certandum esse hortatur, vt quis ad Deum accedat, buccina clamat viriliter agendum, vt psalmo. 26. Expecta, inquit, Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum, & quarto rursus inde psalmo. Viriliter agite, & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino. Machabæi quoque, vt Simon & Iudas, qui maximis ducibus Christianis exemplo esse debent, vt gladium super virile foemur accingant, & Sanctam Deo Ecclesiam gladio defendant, qui verè sunt viri, insonuere, & intonuere suis militibus hanc vocem, Confortamini & viriliter agite: & rursus pugnate viriliter: iterum, Accensi animis propter blasphemias viriliter acceperunt ad pugnam contra hostes. Paulus ipsos Corinthios sic quoque adhortatur, Viriliter agite, & confortamini. Omnia vobis in dilectione fiant. D. Gregorius super illud Prouerborum. O viri ad vos clamito. Moralium 28. sic scripsit. Ego, inquit, non foeminis sed viris loquor, quia hi, qui fluxa mente sunt, verba mea percipere nequaquam possunt: carnalis enim voluptas & foeminea mollietas, aut fluxa lenitas, & desidiofa otiositas effoeminant, laboriosa vita, & voluptatum fuga, ac virilis habitus robusta ac continens intentio, & firmaque exercitatio validam faciunt mentem, & integras corporis vires. Vt igitur hanc suam maiestatem viri obtineant, a teneris (quod primum est & maximum) debent duris allueferi exercitijs, & deinde laboribus. Quemadmodum id quod Iuuenalis rectè præcepit, volens veram viris commendare bonitatem in Satyra decima, optimè tandem referant.

Fortem posce animum, & mortis terrore carentem:

Qui spatium vitæ extremum inter munera ponat

Naturæ, qui ferre queat quoscunque labores.

Nesciat trahi, cupiat nihil, & potiores:

Herculis arumnas credat, sæuosque labores,

Et Venere, & cænis & plumis Sardanapali.

Quod si cuiusque ætatis generalia quædam ex optimis auctoribus collecta rudimenta delineauero, haud abs re id fuerit, vt nostro instituto satisfiat. *Infantium adhuc puerorum cura matribus, nutricibus, ac medicis incumbit: donec reddere voces incipiant, tunc enim requirunt pædagogum, qui & naturali facundia, voce integra ac virili, bonisque moribus præfiguret, quod effingere illi, ac imitari incipiant, hauriant, imbibant, in venas, sanguinem, ac habitum transmittant non vi, sed quotidiana, iocosaque conuersatione. Nam vt fit in cibus, ita in moribus & præceptis se quoque res habere videtur. Vulgò è schola medicorum profertur tritum. Quod sapit, nutrit: Ita quodcunque præceptum, qualecunque mores cum dulcedine & lusu inculcantur, hoc est, qui sapiunt, statim ipsum animum nutriunt. Equi, & bruta animalia quædam, se uerore disciplina instituuntur ad cursum, gressus, flexiones, & mansuetudinem: at humana natura puerilibus blandimentis, & iucunda institutione sine duritiæ gaudet. huic enim non aliud placet, quam quod cum lusu & ioco quodam ingeri, inserique potest. Nam quod formidine commota audiunt, id penitus abhorrent, & eo alienantur prorsus

prorsus per omnem vitam. Nō sefellit hoc Ouidium, quū puerum Cupidinem affatus, sic ait.

Et puer es, nec te quicquam nisi ludere oportet.

Lude, decent annos mollia regna tuos.

Horatius etiam id expressit sic canens in arte poetica.

Reddere qui voces iam scit puer, & pede certo

Signat humum: gestat paribus colludere, & iram

Colligit, ac ponit temerè, & mutatur in haras.

Sicut ignis quietus non est, & per se suapte natura semper in proxima agit: ita pueri iam pedibus firmi continuo in motu sunt, si modò valent. Nec opus habent monitore, sed potius socio & pari: qui verò cohibere hunc motum, & lufum volunt, plus nocent, quàm profunt. Verum à natura promotus hic lufus iuncto moderatore & in bono cursu, probatisque motibus collufore dirigi debet ita, vt sensim literarius fiat, & sua sponte incipiat pingere, scribendo characteres efformare, sonum flectere aut acuere, oratorie ac musicæ modulari: pariter corpore subeat lufus robustiores, pondera portando, iaculando, discum iaciendo, prouocando, cursitando, equitando, similiaque puerilia, & ætati conuenientia exercitia. Hæc tali fiant pacto, vt accrescente ætatis robore, validiora simul gymnasmata & animi & corporis accedant sine imperio, sed ipsa natura alubefcente, minusque rædij sentiente. De nutrimenti ratione nihil addo, quoniam sufficienter hoc suppeditandum est in quantitate, qualitate, & suo tempore, nec de varietate exercitiorum quoniam hoc est alterius instituti. Attamen pro genere vitæ, quod quisque sibi proponit, rectè instituendo, conuenientia ei ab ineunte ætate fundamenta omnibus exercitationibus, quotidianoque vsu iacienda sunt. Nam quid huiusmodi pueriles institutiones ad perfectam ætatem faciunt, Plutarchus docet libro de pædagogia, adductis exemplis Lycurgi legislatoris Lacedæmoniorum, & Cebetis Thebani, vulgò dicitur. Qui vitulum sustulit, tollet & taurum. Hoc puerili lufu Milo Crotoniates demonstrauit, quemadmodum dicitur, quod tales sumus, qualibus nutrimur: ita ratione animi, ingenijque tales sumus, & euadim⁹, qualibus instituimur. A deo hoc verū est, vt ipsa fides Christiana quoque ex auditu sit, sicut Paulus dixit. Vbi ergo ætas patitur, adolescentiæ. Rom. 10. decursu virilia munera capeffere oportet. *Qui Religiosus est, vel erit, exerceat ingenium, memoriam, & suam voluntatem destinet virtutibus non minus faciendis, quàm docendis, in primis pietatem erga Deum, & homines colat. Meditetur in lege Domini dies & noctes, quumque potest, meditata in scripta conferat, stylus enim dicendi est optimus magister: non conuersetur nisi cum Religiosis, & deuotis Deo viris. Duplex enim est talis conuersationis vtilitas. vna quod bona colloquia bonos mores generant & conseruant: Paulus ex Manandro recitat. Corruptunt bonos mores colloquia praua. Et verum est, vulgare illud.

Morbosa vna pecus inficit omne pecus.

Altera autem, quod hinc fit nomen præclarum & fama honesta, cuius virtutem non debet Ecclesiasticus negligere. Pulchro huic disticho locum faciemus, quod à Petrarcha plenius in libro de Remedio vtriusque fortunæ tractatum est.

Optima

*Optima cum iustis est conuersatio, quatuor
Perspicuum fama nomen habere potes.*

* Quoniam verò Sacri viri alijs exemplo esse debent, sedulò conabuntur eos ubique exprimere mores, quorum imitatione alij in bonam viam virtutis deducuntur, & meliores euadant. Nullum enim malum est in corpore, quod non à capite tanquam funiculo dependet: ita nullum est in Republ. malum, quod non à spirituali magistratu initium aliquod accipiat. Interea si minus omnem virtutem exprimant, saltem adumbrent, vitentque scandala. Prophanorum est autem bona imitari, quæ in suis sacerdotibus viderint, mala omittere. Fieri enim non potest, vt circumdatus adhuc mortali carne omnino perfectus existat in Christo, in gratia Dei, in mutua dilectione proximi, quæ etiam malefacta in optimam interpretatur partem, quæ non odit, non æmulatur, perfectus esse potest. Ipsi autem Religiosi visitare solent agros, viduas, orphanos, orphanos non solum parentibus, sed orbos etiam bonæ institutione, & bonis moribus visitabant, emendabant, & ad opera bona non priuati quæstus causa, sed propter salutem animæ, & felicitatem Christianæ Reipublicæ instigabant, pigros incitabant, pauperes iuuabant, ignorantes instruebant. Nunc quid faciant, Deus nouit. Certè boni sacerdotes hæc obseruant, vigilantemque curam gerunt pro suis ouibus. Hinc manet adhuc consuetudo in multis pagis, quod die dominico finita concione ipse Sacerdos suos Agricolas in genere de suggestu adhortatur ad rusticorum debitorumque operum diligentiam, fodiendum, arandum, seminandum, metendum, plantandum, inserendum, insinuans, temporaque actionum, & ferias, nuadinasque distinguens enunciat. In hebdomada si quem, suorum olim ab opere imperfecto cessantem Agricola parochianus, vel pigrum, aut aliena ab instituto facientem vidisse, hunc arguebat priuatim, & inobedientem, de rostro publicè verbis castigabat, donec grauiora intentando ad saniolem mentem reduxisset. Eo modo boni sacerdotes bonum & strenuum populum informabant, & cæremonijs Religionis animos deuotos ad Deum diuinaque opera pertrahebant. Priuatum non admittebatur delictum. Publicè commissum propter hilaritatem, aut humanam infirmitatem publica charitate, & pietate expiatur. Ideo res mortalium tum optimè se habebant: Nunc sibi quisque studet, & religiosus potius haberi videtur, vt gregem tondeat, deglubat, & si potest deuoret, quam pascat, & impinguet: nec mirum: quia è contrario prophanus Religioso alimenta denegat, maledicit, auferit vndeunque potest, indignum corporali beneficio prædicat: quum sciat, quod inferuentiaræ necessaria sunt honorificè procuranda; detrahit tamen: infidias tendit, & mortem per varios cruciatus intentat. Propter hanc mutuam alienationem pax constare non potest. Deus faxit, vt offensi animi reconcilientur, propositoque lucro æternæ salutis, omnes tranquillè per stadia vitæ huius decurrant. A Deo nanque hæc salus Reipubl. Christianæ dependet, vt à quo est omne bonum. Tum Viri sacri ab adolescentia probè in bono vitæ statu progredientes, pijs ac sanctis exemplis, veraque doctrina suum populum erudientes & sibi, & populo, & toti Reipubl. Christi maximum emolumentum, & ornamentum præstabant sibi, quia assuetam retinebunt pietatem per omnem vitam,

vitam, & institutionem sine omni molestia, cum laude, honore, & vtilitate: populo, quia hunc in bonis operibus, in operibus dilectionis, in fructu spiritus informatum obedientem, ad virtutes faciendas promptum, ad domestica negotia attentum, à vitijs alienum, minus sentientem onera paupertatis, nec diuitijs superbientem, Ecclesiæ, ac Ecclesiasticis viris beneuolum habebunt. Christianæ Reipublicæ, quia mutuo nexu, omniumque membrorum Ecclesiæ iuncta ad bonum finem conspiratione hæreses sepultæ iacebunt, schismata non nocebunt, apostata formidabunt, impij conticescent, dentibus frement, & contrabescunt.

6 * Prophani autem corroborati honestis corporis actionibus, correspondentibus cuiusque vitæ generi, & sedulitate laborandi expediti haud dubiè necessaria alimenta, & vitæ subsidia inuenient, corpore valebunt animo, benigno præditi ætatem reliquam degent tranquillam, validam, & pacificam. sin minus talia iecerint fundamenta, per reliquam omnem ætatem laborandam, defudandumque; est Religioso in rebus animi cognitionis, religionis, & virtutis, prophano in bonis moribus, & valerudine corporis, & perferendis laboribus, vt viri nomine excellat. Religiosus prudentia rerum diuinarum, & humanarum cæteris antecellere debet: prophanus prudentiam actionum, & praxim adiungit. vtrique iustitiæ omnes species sunt colendæ. Consilio religiosus, viribus corporis prophanus præstabit: vtrique tamen fortitudinis studium esse videtur proprium, vt viri dicantur. Ne illud in probis sit in promptu, & si quid tale dici potest.

Vos etenim iuuenes animos geritis muliebres

Illaque virgo viri —

Et illud simile

Salmacida spolia sine sanguine & sudore.

7 Turpe est enim viro Sardanapalum agere, vel Theffalum, vel Niniam: quum Amazones animaduertimus viris bellicam gloriam, & gubernandæ Reipub. curam præripuisse. & quis ferat viro expulso foeminam concionantem: sicut de Agrippina, & Plancia Historiæ produnt: Certè vir non debet esse mollior foemina: quoniam, vt Cicero ait, quod viriliter, magnoque animo fit, id dignum viro & decorum videtur. & vt est in Tusculanis. Appellata enim est ex viro virtus. * Viri autem propria maximè est fortitudo: cuius munera duo maxima sunt, mortis, dolorisque contemptio. vtendum est igitur ea, si virtutis compotes, vel potius si viri volumus esse. Quoniam à viris virtus nomen est mutuata. & mox idem. Caue turpe, quicquid languidum, non virile. obseruentur species honestæ animo. Zenoni præponatur Eleathes, qui peressus est omnia potius, quam conscios delendæ tyrannidis indicaret. De Anaxarcho, Democrito cogitetur, qui cum in manus Cyri Nicocratis Regis incidisset, nullum genus supplicij deprecatus est, neque recusauit. Calanus Indus indoctus & Barbarus in radicibus Caucafi montis natus sua voluntate viuus combustus est. Nos, si pes condoluit, si dens, (sed fac totum dolere corpus) ferre non possumus. Opinio est enim quædam effoeminata, ac lenis, nec in dolore magis, quam eadem in voluptate: qua quam liquefcimus, fluimusque molitia, apud aculeum sine clamore ferre non possumus. Ad verò C. Marius rusticanus vir, sed planè vir quum secaretur, vt supradixi, principio vetuit se alligari.

2. Tuscul.

alligari. Nec quisquam ante Marium solutus dicitur esse sectus. cur ergo postea alij? valuit auctoritas. Vides ne igitur esse opinionis non naturæ malum, & tamen fuisse acrem morsum doloris idem Marius ostendit. crus enim alterum non præbuit. ita & tulit dolorem, vt vir, & vt homo maiorem ferre sine causâ necessaria noluit. Totum est autem in eo, vt sibi primum quisque imperet, & sic vir erit. vnde rectè Boetius canit.

lib. 3. Me-
tro. 5.

*Qui se volet esse potentem,
Animos domet ille feroces,
Nec vlla libidine colla
Fædis submittat habenis.
Etenim licet Indica longè
Tellus tua iura tremiscat,
Et seruiat vltima Thulé:
Tamen atras pellere curas,
Miserasque fugare querelas
Non posse, patientia non est.*

Non est igitur inconueniens, vt is, qui virilem togam, laudem, & gloriam affectat, fortium facta, & patiétiam sibi proponat, assidueque cogitet. nihil enim æquè Iulium Cæsã. incitauit ad res gerendas, quàm contemplata Alexandri magni ineunte ætate iuuenili bella gerentis, in templo Veneris proposita pictura. Cur in templis Christianorū statuar, imagines, picturæ martyrum, innocétium, confessorumque, & in primis memorandi Christi habentur; nisi vt his stimulat in fortitudine Christiana exerceamur, & confirmemur: Qui igitur eas abolere conantur, impietatem, & effœmationem mercenariam moliantur: memoriam virtutum, & monumenta veri splendoris tollunt. Echnici statuas erexerunt fortibus viris in memoriam æmulationis, vt Ioui; Marti, Castori, Polluci: Græci Harmodio, Leenæ, Thrafsybulo. Romani Regibus, Consulibus, & Cæsaribus: nos Christiani non contexamus (hæreticis ita scilicet iubentibus) catalogum fortium virorum, & verè virorum? non habebimus picturas, aut imagines horum? absit impietas: quin pro statua Catonis sese occidentis collocetur statua Christi iniusta morte pro humana salute crucifixi: pro statua Castoris stet D. Petrus: pro Polluce S. Paulus. pro Bellerophonte S. Georgius. Ita pictis statisque vultibus fortium virorum, vera vita pro loco, pro cuiusque templi ratione variantibus ad animarum salutem commendetur, ne ordinem modumque demus erigedarum imaginum, cuius arbitrium, & ius semper penes catholicam Christi Ecclesiam fuit. Quid prodest recensere Herculem, Zenonem, Eleatem, Theodorum, Cæcilium, Teucrum, Sinium dentatum; Manlium Capitolinum, M. Sergium, Marium, Coclitem, Decium, Pub. Scipionem, Marcum Marcellum, Pompeium, Iulium Cæsarem, Tyberium, Stratoclem, Themistoclem, Alcibiadè, Periclem, Philippum, & huius filium Alexandrum Magnum, Mutium Scæuolam, de quo Martialis dicit.

*Dum peteret regem decepta satellite dextra.
Iniecit sacris se peritura focis.*

Omitto gigantes, quorum vis potius impetuosa, quàm fortis fuit. Adde huc foeminas

foeminas fortitudine celebres, vt Leanam, Chæliam, Lucretiam, Epicharin. Ecclesia Christi nobis suppeditat non minora, sed amplissima & vera exempla, vt in veteri testamento Abeli iusti, Esaiæ propheta, Ionæ, Danielis leonibus obiecti, puerorum Hebræorum ignem ardentem euincunt, aliorumque prophetarum, Samsonem, in nouo testamento Christum, Petrum, Andream, aliosque Apostolos præter mollem Iudam non potentem resistere tentationi diaboli, & infinitos discipulos. Hos imitemur, si verè esse cupimus, nam assuefaciendo nos duris, insistendoque vestigijs illorum, minus incommodi sentiemus. Pueri Spartiæ verberibus assuefacti non ingemiscunt. Cicero testatur se vidisse Lacedæmone adolescentiū greges incredibili cõrentione certantes, pugnis, calcibus, vnguibus, morfu, denique vt exanimarentur, priusquam se victos faterentur. Sapientes Indiæ Gymnosophistæ nudi degunt, & Caucasi niues, acerbâque vim hyemalem sine dolore perferunt, qui que ad flammam se applicuerint, sine gemitu aduruntur. Indicarum foeminarum victrix se viuam mortui mariti rogo superimponit. Nunquam naturam mos vinceret, est enim ea semper inuicta, sed nos vmbri, delitijs, otio, languore, desidia animum infecimus, opinionibus, maloque more delinitum moluimus. Certè viri est dolorem euincere, tum fortunam superare. * Vnde Seneca, Haud est virile terga fortunæ dare. Audax virago non tulit retrogradum. & Faustelinus ait.

*Perfer Vlyssæo sortens de more sinistram,
Hæc bene certanti fortiter ista iacet.*

Et Horatius quoque rectè cecinit Carm. 2. ode tertia.

*Aequam memento rebus in arduis
Seruare mentem: non secus in bonis
Ab insolenti temperatam
Læticia moriture Deli.*

* Inde nõ formidare malos, aut his cedere. sicut apud Virgiliū Aenææ præcipitur.

*Tu ne cede malis, sed contra audentior ito,
Quam tua te fortuna sinet, via prima salutis
Quod minimè reris, Græia pandetur ab vrbe:*

Viri est adhæc, inquit, Menander, accidentia ferre generosè. Eneruos animos virtus odisse solet. Quin vir foeminarum infirmitatem sua fortitudine consolari debet, & puerilem, senilemque ætatem fulcire, Rempub. patriam, suos amicos, suam familiam, ac se denique sua virili virtute defendere ab omni externa & hostili vi. Huius roboris acquirendi causa, exercitationibus deditus otia fugiat, balnea, mollia strata, vina & Venerem, nam dici solet in hos.

*Quisquis ad infernas properas accedere sedes,
Huc iter accelerant balnea, vina, Venus.*

Otia igitur odere antiqui Romani, & Germani: his enim tarda, teste Cæsare in Commenta. Venus, & vt Tacitus ait, ideo inexhausta pubertas, atque solidissima sunt corpora. Sacri autem viri continentes esse debent, semper in exercitio visitationis, doctrinæ, præliniandorumque morū. * Restat de dignitate virili pauca adijciam, (quæ tamen etiam foeminis cõuenire possunt.) quæ à Deo omnipotente summa perfectione, rebus iã totius naturæ absolutis expressam, superimpositâque;

Psal. 8.

Moyſes docet, & propterea Dauid teſtatur: Omnia inquit, ſubiecisti pedibus ei⁹, & ante gloria, & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eū ſuper omnia opera manuū tuarū. Dedit viro (& præſertim Iudici) eā poteſtatē, vt Deus vocaretur, quū inquit. Vos Dij eſtis, & filij excelsi omnes. Et ſicut Moyſes initio refert: Faciamus inquit Deus, hominem ad imaginē & ſimilitudinem noſtram, & ſic profecto ad imaginē Dei factus eſt homo. Rurſus Ioannes id confirmat, dicēs: Dedit his poteſtatem filios Dei fieri. Nunquid rurſus propheta id clarē etiā expreſſit. ſic pſallēs?

Psal. 81.
Genef. 1.
Genef. 9.
Ioan. 1.
Psal. 46.Genef. 6.
Iudith. 3.
1. Corint. 8.

Quoniam dij fortes terræ vehementer, quinimō omnes eos, qui virilem dignitatem ſuam tuentur, ſacra ſcriptura vocat deos tam fideles, quā inſideles. Enim uero Moyſes dicit, quod filij Dei reſpexerunt ad filias hominū, quod eſſent pulchra. Filios autē Dei vocat poſteros adamicos virili dignitate ceu diuina maiestate præditos: Iudith 3. legitur quod Nabuchodonofor præceperat Holoferni, vt omnes deos terræ exterminaret. Et Paulus fatetur ſic ſcribēs de eo: Sunt dij multi & domini multi. Ethnici philoſophi admirati ſunt fabricam virilem vt artificioſiſimā. Ariſtoteles dicit, quod nobiliſſimum & altiſſimum inter omnia animalia animal, eſt homo: & rurſus, quod idem naturaliter eſt politicum & ciuile. Nec veretur dicere quod homo ſolitaris, aut Deus eſt, aut beſtia. Plato diuinitatem homini in Tymeō tribuit: nec hoc ignorauit Porphyrius Platonicus ſic ſcribens. Sumus enim rationales nos & dij, ſed mortale appoſitū diſiungit nos ab illis. Et Lucius Apuleius non eſt veritus de Deo Socratis librū inſcribere, in quo profert, quod præſtantiſſimum animal eſt homo in terris exiſtens. Cicero libro de legibus pulchrē huc reſpexit: Animal hoc, inquit, prouidam, ſagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & conſilij, quem vocamus hominem, præclara quadam conditione generatum eſt. Hinc illa conſuetudo olim recepta fuit, & ad poſteritatem deſcendit, quod magni & re ipſa viri vocantur diui. Apud Virgilium de Aenea ſic Dido loquitur.

Quem ſeſe ore ferens? quā forti pectore & armis?

Credo equidem, nec vana fides genus eſſe deorum.

Apud Ouidium in Faſtis, ſi rectē memini, Ianus dicit.

Tunc ego regnabam patiens cum terra deorum.

Eſſet, & humanis numina miſta locis.

Occultioris philoſophiæ indagatores multa de Heroibus tradiderunt, & tertium genus deorum vocant. Romani verō ſuos Imperatores viuos, & deos venerabantur, & ſalutabant, deſunctos in numerum deorum referebant. Ita Iulius Cæſar diui prænomen tulit. Virgilius vocat Auguſtum Deum etiam viuum, cum inquit.

O Melibæe, Deus nobis hæc otia fecit,

Nanque erit ille mihi ſemper Deus: illius aram.

Sæpe tener —

Et poſtea Melibæus rogat;

Sed tamen iſte Deus qui ſit, da Tityre nobis.

Reſpondit poſt alia tandem Tityrus, & Deum docet.

Hic illum vidi iuuenem Melibæe: quotannis

Bis ſenos cui noſtra dies altaria ſumant.

Ouidius

Ouidius Germanicum eodem nomine honorat, quum ſic canit.

Pagina iudicium docti ſubitura mouetur

Principis, vt Clario miſſa legenda Deo.

Martialis quoque Domitiano ſic adulatur vocans eum Iouem, quum ſcribit.

Tunc admitte iocos, grefſu timet ire decenti

Ad matutinum noſtra Thalia Iouem.

Præci Romani Quirinum Deum narrabant: Græci Herculem. Plinius clarē illud exprimit. Deus eſt, inquit, mortali iuuare mortalem, & hæc ad æternam gloriam via. Hac proceres iere Romani, hac nunc cœleſti paſſu cum liberis ſuis vadit maximus omnis æui rector Veſpaſianus Auguſtus, feſſis rebus ſubueniēs. Hic eſt vetuſtiſſimus referendi benemerētibus gratiam mos: quippe & omnium aliorum nomina deorum, & quæ ſuprà retuli ſyderum ex hominum nata ſunt meritis, Iouem quidem, aut Mercurium, aliter ſe alios inter ſe vocari, & eſſe cœleſtem nomenclaturam quis non interpretatione naturæ fateatur? Plinius poſterior Traiano diuinas laudes aſcribit, vt Deo. Cur non & medici honeſto titulo laureiſque ſertis, vt dij olim ſunt culti? vt in Apolline, Aſculapio, horumq; poſteris pro dijs habitis, patet. Nec omittendum eſt vulgare adagium, quo dicitur, quod homo homini Deus vel dæmon eſt. Virilis nanque maietas, & virtus iuuandi ſe, ſuoſq; talem commendationem meretur. Tantæ itaque viri maiestati non ſine cauſa omnia naturalia ſubiecta prædicantur, & rectē Ouidius modulatur ex Orphica diſciplina.

Sanctius his animal, mentisq; capaciꝯ alia

Deerat adhuc, & quod dominari in cætera poſſet.

Natus homo eſt, ſiue hunc diuino numine fecit

Ille opifex rerum —

Sed reuocandus eſt grefſus ad inceptam materiam, ſi quis enim hanc viri dignitatem explicare niteretur, integrum & maius Iliade opus conſcriberet. Huc enim faciunt, quæ habet Galenus de uſu partium humani corporis: quæ Ariſtoteles in lib. de Animalibus, quæ Lactantius lib. de opificio Dei, vel formatione hominis: quæ Cyrillus, & multi alij diuerſis libris ſcripſerunt. Paulus autem Viri dignitatem collimans paucis reddit. *Volo autem, inquit, vos ſcire, quod omnis viri caput eſt Chriſtus: Caput autem vxoris vir. Caput quidem Chriſti Deus. Deinde viri hanc dignitatem tribus argumentis demonſtrat: Primo, quia vir orans aut prophetans ſi caput ſuum regat, turpitudine ſe afficit: ſecundō quia imago & gloria Dei eſt: tertio quia teſte natura, caluities ipſa viro cum laude conuenit: contrā mulieri. Habet autem dignitas hæc ſuam pulchritudinem, imō eſt præcipua ſpecies pulchritudinis & decoris. Quod Cicero etiam in officio rum primo ſatis declarauit, ſic dicens. Cum autem pulchritudinis duo ſint genera, quorum in altero venuſtas ſit, in altero, dignitas, venuſtatem muliebrem ducere debemus, dignitatem virilem: Ergo & à forma remoueat viro omnis non dignus ornatus, & huic ſimile vitium in grefſu, motuq; caueatur. Nam & paleſtrici motus ſæpe ſunt odioſiores, & hiſtrionum nonnulli grefſus ineptijs non vacant, & in vtroque genere, quæ ſunt recta, ſimpliciaque

Forte gē
ſua.

laudantur. Formæ autē dignitas coloris bonitate tuenda est, color exercitationibus corporis. Adhibenda est præterea munditia non odiosa, neque exquisita nimis, tantumque fugiat inhumanam & agrestem negligentiam. Eadem ratio est habenda vestitus, in quo, sicut in plerisque rebus mediocritas optima est. Cauendum est autem ne aut tarditatibus in gestu vtamur mollioribus, vt similes pomparum ferculis esse videamur, aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates. Sed multo etiam magis elaborandum est, ne animi motus à natura recedant. Ipsa autem natura formam virilem pulchritudine sæpe decorauit, quæ quidem in re præceptum Socratis tenendum est, quod Apuleius refert: Ille crebro discipulis suis suadebat, vt semet in speculis contemplantentur, vt qui pulchritudine excellentes sibi placerent, impendio procurarent, ne dignitatem corporis malis moribus dehonestarent: qui verò minus se forma commendabiles cernebant, vt virtutis laude, turpitudinem tegerent. Diogenes enim quum vidisset aliquem decora facie, moribus inhonestum, ait: O quam bona domus, & malus hospes. Si pulchra, iudice Perandro laudanda sunt corporis? ergo animi pulchra longè magis. Multis formæ pulchra maiestas conciliatrix Regiæ Coronæ fuit, maximè quum morum probitas accessit: alijs morum bonitas causa regni & amplissimæ fortunæ fuit: itaque Menander ait: Noli iudicare videns pulchritudinem, sed morem. At qui nec pulchram corporis dignitatem, nec morum venerationem habent, quid vnquam profecerunt? Sunt etiam non negligendi versus Quidij.

Forma viros neglecta decet: Minoia Thescus

Abstulit à nulla tempora comptos acu.

Hipolytum Phædra, nec erat benè comptus, amauit.

Cura deæ filius aptus Adonis erat.

Munditiæ placeant, fuscantur corpora campo:

Sit bene conueniens, & sine labe toga.

Linguaque nec rigeat, careant rubigine dentes:

Nec vagus in laxa pes tibi pelle natet.

Nec malè deformat rigidos tonsura capillos

Sit coma, sit docta barba resecta manu.

Et nihil emineat, & sint sine sordibus ungues,

Inque cana nullus stet tibi nare pilus

Nec malè odorati sit tristis anhelitus oris:

Nec ladat nares virque, paterque gregis.

Cætera lasciuæ faciant concede puellis

Et si quis male vir querat habere virum.

*Præterea adolescens, qui nosse debet suum officiū, nimirū vt senes reuereatur, & ex his optimos, probatissimosque eligat, quorū consilio & auctoritate nitatur, semper eò suum studiū dirigat, vt Reip. quàm plurimū possit prodesse, & animæ salutē adipisci. Ineuntis enim ætatis inciticia, constituenda & regenda senū prudētia. Maximè autē hæc ætas à libidinibus arcenda est, exercendaque in labore, paciētiāque & animi & corporis: vt eorū & in bellicis, & ciuilibus officijs, opificijs, artibus, reip. cura vigeat industria. Atque etiā cū relaxare animos, & dare se iocūditati volent, caueant.

caueant intemperantiam: meminerint verecundiæ: quod erit facilius, si huiusmodi quoque rebus maiores natu interesse velint. Senibus minuendi sunt laboris corporis exercitationes, animi augendæ videntur. Danda verò opera, vt & amicos & iuuentutem, & maximè Rempub. consilio & prudentia quàm plurimum adiuuent. Nihil autem magis cauendum est senectuti, quàm ne se lanquiori desidięque dedant. Luxuria cū omni ætati tum senectuti scēdissima est. Si autem & libidinum intemperantia accesserit, duplex malum est, quod & ipsa senectus concipit dedecus, & facit adolescentium impudentiorem intemperantiam. Hæc ex Cicerone perstringere placuit, quod aurea sunt ex fonte naturæ desumpta præcepta officij virilis, nec à Christianis moribus aliena. Qua de causa nos ea strictius obseruare debemus, vt quibus hoc mandatum est per gratiam Christi: quando etiam ethnici ea sine gratia, sed tamen moti tantum lumine & lege naturæ, scripserunt, & seruauerunt. Adolescentes enim formæ pulchritudine, nec robore superbire, aut vlli iniuriam inferre, sed se Deo commendare, & proximum iuuare debent. Quod si formæ non est concordia cum pudicitia propter pulchritudinem, idè hanc in viris non multum desideramus, quin contra negligimus. Ambrosius libro tertio, de Virginitate narrat, quod Iuuenem veteres fabulæ ferunt, quum propter admirabilem oris pulchritudinem in amorem incenderet feminas, stigmatibus exarasse vultum suum, ne qua eum amare possent. Vnde rectè D. Augustinus dicit lib. 15. de Ciuitate Dei, quod pulchritudo corporis bonum, Dei donum est: sed propterea id etiam largitur malis, ne malum bonū videatur bonis. quia Prouerborum 31. legitur, quod fallax gratia, & yana pulchritudo. Huc allusit Seneca, in tragœdia quarta, sic dicens. Anceps forma bonum mortalibus: Exigui donum breue temporis, & rursus. Res est fragilis forma fugax. Quis sapiens bono confidat fragili? dum licet vttere. Tempus si tantum subruet, horaque duplici de causa naturaliter formæ perit gratia, vt Cicero in Rhetoricis ad Herennium, inquit, formæ dignitas aut morbo deflare scit: aut vetustate extinguitur: artificialiter autem varijs modis corrumpitur, sicut etiam deformitas fuce ornatur, quod in viris non debet fieri exigente Phœdre apud Ouidium in epistolis sic.

Sint procul à nobis iuuenes vt scemina compti,

Fine coli modico forma virilis amat.

Adolescentes cogitent illud Ecclesiastis, adolescentia, inquit, & voluptas yana sunt. Latere ergo iuuenis in adolescentia tua, & in bonis sit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ, & ambula in vijs cordis tui, & intuitu oculorum tuorum, & scito quod pro omnibus adducet te Deus in iudicium. Plautus in Bacchidibus dicit: quod iuuenili ætati non conducit mulier, nec latebrosus locus. & rursus.

Is hoc illecebrosius fieri nihil potest nox, mulier,

Vinum homini adolescentulo. Difficile videtur colligere ea, à quibus adolescentia est dehortanda. Nam Prouerbio. 30. habetur. quod tria sunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro: Viam aquilæ in cælo, viam colubri super petram; viam nauis in medio mari; & viam viri in adolescentia, præcipua tamen

annotabo, quia de ratione formæ satis dixi, ne confidat suæ pulchritudini exte-
næ, per quam sæpe labitur, vt sit miser, & verè mortalis, sed vt studeat pulchri-
tudini animi adhortandus est adolescens. Nam dicit Ambrosius quòd vicina est
lapsibus adolescentia: quia variarum ætus cupiditatum feruore calentis inflam-
matur ætatis. *Proinde inscitiam fugere debet adolescens: præsertim quū natura
ipsa tunc feratur ad cognitionem veri. Lactantius refert, quòd Plato de anima
differens, ex hoc, ait, posse cognosci animas esse immortales, atque diuinas, quòd
in pueris mobilia sunt ingenia, & ad percipiendum facilia: quod ea quæ discunt;
ita celeriter capient, vt nō discere illa tum primum videantur, sed recognoscere,
& reminisci. Et Plato in Timæo: Certè illud expertus sum, tenaciorem fore illo-
rum memoriā, quæ prima ætate discuntur, addiscant optima: facile enim te-
nera conciliantur ingenia ad honesti rectique amorem, vt Seneca in Epistola ad
Lucilium centesima decima annotauit: tum quia mortalitas prona est ad igno-
rantiam boni, ideo hæc statim est explodenda: tradenda non inepta, sed honesta,
& vera. Chrysostomus in prologo super Matth. dicit, quod adolefcētibus in ludo
literarum politis non tam placent solida, quàm picta: quiq; potius pulchra, quàm
vtilia sectantur: nec tam agentia diligunt, quàm sonātia: magis gaudent foliorum
amenitate cōspergi, quàm fructuum vbertate nutrirī. Tum Seneca dicit in tra-
gœdia secunda, quod peiora facile præcepta iuuenes audiunt, inde temeritas est,
vt ait Cicero in libro de Senectute, videlicet florentis ætatis, prudentia senectutis.
Et Homerus dicit in Odyssæa quod Iuuenes semper incipiunt, & in Iliade
quod iuniorum mentes pendant, & quod iuuenis operationes veloces sunt, sed
tenue consilium. Nam & Aristoteles inquit sexto Ethicorum. Iuuenes non pos-
sunt esse prudentes: quia prudentia requirit experientiam, quæ indiget tempore:
& multitudo temporis facit ad experientiam. Propter hæc à pueritia debent dis-
cere bonas artes, & audire vera salubriaque præcepta, cognoscere & reuereri
Deum, ac Dominum Iesum: Nam omnia scire, & Christum ignorare, est omnia
nescire. Christus dat prudentiam & sapientiā abunde petenti, nec improperat, vt
Iacobi primo docetur. Dat nō minus iuueni quàm seni: vt testatur D. Bernardus
ad Theobaldum militem. Multos, ait, videmus iuniorū super senes intendere;
moribus dies antiquorum, meritis præuenire tempora, & quod deest ætati virtu-
tibus compensare. Quare iuxta Apostolū nemo contemnat adolescentiam bonæ
indolis. senectus venerabilis non est numero annorum, sed meritorū magis me-
rito computata. Et Aristoteles primo Ethicorum, ait: Nihil differt ætate puer &
moribus puerilibus: ita nec differt ætate senex & morib⁹ senilibus præditus. Sæpe
adolefcēs virtute & moribus prudentiam senum superat. Vnde ne à senibus qui-
dem Timoth. sperni voluit Paulus. Nemo ait, tuam adolescentiam contemnat.
Seneca ad Lucilium. Epistola 16. sic tradit. Magnum expecta gaudium, quum
puerilem animū deposueris, & te in virum philosophiæ descriperis, adhuc enim
non pueritia, sed puerilitas remanet. Et hoc quidē peius est, quod auctoritatem
habemus senum, vitia verò puerorum, nec puerorum tantum, sed etiam infan-
tium. Aegyptij sacerdotes, vt est apud Platonem, senes Græcos vocabant semper
pueros: quia non discabant prudentiam. Itaque iuuenes qualescunque sunt, pro
sua vocatione Christo seruiant, & S. Catholice Ecclesiæ, vt obtineant pruden-
tiam,

tiam, & exultent in gaudio conuenienti vniciq; vitæ suæ generi, & temeritatem,
omnemq; stultitiam facile sic expellant. Hac de causa præcipitur quoque obe-
14 dencia iuniorum erga seniores. *Cyprianus ait lib. de 12. abusionibus. Sicut in se-
nibus sobrietas & morum perfectio requiritur: ita in adolescentibus obsequium,
& subiectio, & obedientia ritè debetur, & sicut fructus non inuenitur in arbore,
in qua flos prius non apparuit: sic in senectute honorem legitimum cōsequi non
poterit, qui in adolescentia disciplinæ alicuius cognitione non laborauit. Disci-
plina igitur absque obedientia qualiter fieri poterit? Adolescens ergo sine obe-
dientia, adolescens sine disciplina est. Hinc Cicero, Adolescentis officium sit, ait,
maiores natu reuereri. Iuuenalis tradit, quod ideo iuuenis olim vetulo assurge-
bat, aut habebatur nefarius, & morte dignus. Caro dicit, Magistrum merue: & ce-
de maiori. Ecclesia autē Christi antiquissima est: & à senib⁹ honorata. Itaq; huic
summa debetur reuerentia à iuuenibus, ab hac se institui desiderent, huius senio-
ribus obediant. Ecclesiasticus, ait, in medio magnatorum loqui non præsumas, *Eccles. 32.*
& vbi sunt senes, non multum loquaris. Iacobus præcipit, vt simus veloces ad
audiendum, tardi ad loquendum. Ad hæc dicit in Rhetoricorum secundo Ari-
stoteles, quod iuuenes non sunt maligni moris, sed facili, & Horatius in Arte
poëtica Iuueniles hos impetus describit, quum ait.

*Gaudet equis, canibus, & aprici gramine campi:
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper.
Vilium tardus prouisor, prodigus artis,
Sublimis, cupidusque, & amata relinquere pernix.*

Et Seneca Tragœdia nona, Teneris inquit in annis haud satis clara est fides.
inconstantes sunt plerunq; Iuuenes. Itaq; vt in bono cōstent honestis disciplinis
est efficiendum, maximè timore Dei, sanctæ Ecclesiæ virorum Ecclesiasticorum,
seniorum, parentum, ac præceptorum. Hoc D. Petrus in genere mandat, clamās:
Adolescentes subditi estote senioribus: fulti verè senum doctrina, bonisq; disci-
plinis, minus ætu cupiditatum rapientur in transuersum: & quod secundum est
adolescentiæ malum, intemperantiā effugient. *Eni muero. D. Hieronymus ad
15 Neporianum hoc præscribit tali modo. Sicut ignis in lignis viridibus suffocatur,
ita sapientiam adolescentia tentationibus & libidine impeditam non explicat
suum fulgorem, nisi labore & studio, & oratione incentiua iuuentutis vitia re-
pellantur. Causa luxuriæ vitæ Lycurgus optimas leges Reipublicæ Laconicæ
condidit, si modò obseruata fuissent. Laërtius narrat & Iustinus, quod pueros
puberes non in forū, sed in agrum duci Lycurgus iussit, vt primos annos non in
luxuria, sed in omni labore, & opere agerent: Nihil eos causā somni substernere,
& vitam sine pulmento agere: neq; prius in urbem redire, quàm viri facti essent,
statuit. Ebrietas cauēda est iuueni. Vnde Aristoteles. 7. polyticorum dicit, quod
iuuenes maximè custodire oportet ab ebrietate: & Plautus, nihil iuuentuti il-
lecebrosius vino dixit. *Nox & amor: vinumque nihil moderabile suadent.* Nec
cibo obruendæ sunt vires. Aulus Gellius 4. lib. Noctium Atticarū: Pueros impu-
beres cōpertum est, inquit, si nimio cibo, nimioq; vino vtatur, hebetiores fieri, &
hinc elici stupiditatem, improceraq; fieri corpora eorum, minusq; adolescere. Et
Cicero in lib. de Senectute; Libidinosa, intemperansq; ait, adolescentia, effcerum

corpus tradit senectuti. Tenenda sunt itaque præcepta Pythagoræ: Imperare affuefcite his, inquit, Ventri quidem primum, & somno, libidiniq̄ue & iræ. Aristoteles Topicorum tertio. vult iuuentutem maximè exercendam esse temperantia, quia concupiscentijs magis quàm senes molestantur. Paulus vult esse diaconos castos, sobrios, pudicos, continentes, ita & episcopos, alios ab omni lasciuiâ, scurrilitate, & intemperantia alienos. Petrus iubet: Fratres sobrij estote, & vigilate in cibo & potu modum sciant optimum. Plautus in Penulo: Hoc vnum tamen cogito: modus omnibus rebus optimus est habitus, nimia omnia nimium exhibent negotium hominibus ex se. Vitare debent inuercundiam. Ambrosius primo officiorum dicit. Verecundia quum sit omnibus ætatibus, personis, temporibus & locis apta, tum adolescentes iuuenilescque animos maximè decet. Vt artifex in materia commodiore melius operari solet: sic verecundia in ipso quoque corporis decore plus eminet, ita tamen vt etiam ipse sit minimè affectatus decor corporis, sed naturalis, simplex, neglectus magis, quàm ornatus, vel cultus, vel expefitus. Hanc verecundiam pulchrè extollit S. Bernardus ad Eugenium pontificem. Quid, scribit, amabilius verecundo adolescente: quam pulchra & quàm splendida gemma morum est verecundia in vita & vultu adolescentis: quàm vera & minimè dubia bonæ spei, nuntia bonæ indolis, virga disciplinæ, expugnatrix malorum, propugnatrix puritatis innatæ, specialis gloria conscientia, famæ custos, vitæ decus, veritatis sedes, virtutum primitiæ, naturæ laus, & insigne totius honestatis. Aristoteles quarto Ethicorum ait, quod verecundia non conuenit omni adeo, quàm iuuenili, etenim iuuenes verecundos laudamus. Verecundiam Bernardus sororem continentia vocat. Homerus dicit Iliados quinto, quod verecundantium virorum plures seruantur, quàm interficiuntur. Sunt hæc eò cautius obseruanda, quod, vt Casiodorus dicit, indignè tranfacta adolescentia odiosam senectutem efficit, & honestè acta superior ætas fructus capit auctoritatis. Quid enim senectus surripere valet, in quo iuuentus reprehensibilis non fuit? tum quia Hugo in libro de Claustro animæ: In illa, ait ætate, quando crines flauescunt, caro nitescit eburnea, oculorū gemmis facies rosea decoratur, valitudo corpori subministrat, & ætas iuuenilis longioris vitæ spacium re-promittit: quando viget ratio, vigent etiam corporis sensus, visus acutior, auditus promptior, incessus rectior, vultus iocundior: qui in hac ætate se domant, & Deo se sociant, præmium Ioannis Baptistæ expectant, tales enim offerunt hostiam viuentem, Deo placentem & immaculatam, non aure, non oculo, non pede, non lingua carentem. Audiat hoc senum conuersio, quibus ex defectu senectutis aures obturantur, oculi turbantur, vt breuiter cuncta perstringam, ipsi in se per se deficiunt. Hi non offerunt agnū immaculatum, (sed vt ita dicam) porcum cruentatum: sicut enim porcus in immunditijs, ita senex iacuit in vitijs: & sicut porcus filiquis pascitur, sic senes fabulis, & rumoribus delectantur. *De Senectute extant libri Ciceronis, hos legat, qui officium senis cupit cognoscere, vt autem vela ipsa contrahamus, pauca verba D. Ambrosij subijciam, quibus compendio prædicta inuoluuntur, primo officiorum: Honor, inquit, adolescentium est timorè Dei habere, parëtibus deferre hunc,

hunc, honorem habere senioribus, castitatem tueri, humilitatem non aspernari, diligere clementiam, & verecundiam, quæ ornamenta sunt iuuenili ætati: in senibus grauitas, in iuuenibus alacritas, in adolescentibus verecundia commen-datur.

SYLVA HÆC.

Remissiuè iuxta ordinem librorum
veteris & noui Testamenti.

Genes.	3.c.	Psal.	1.a.	Eccle.	7.d.
	20.b.		5.b.		9.d.
	32.f.		24.b.		11.d.
	41.e.		31.a.		12.b.
Exodi.	2.c.		54.d.	Sap.	2.b.
	11.a.		70.a.		4.c.
Leuit.	15.a.		75.a.		6.a.
Num.	30.a.		83.b.		8.a.
Deut.	22.a.		91.a.	Cantic.	8.d.
Iudic.	14.c.		102.a.	Eccle.	6.b.
	20.a.		111.a.		8.a.
1. Reg.	2.e.		128.a.		10.c.
	17.a.		138.f.		11.a.
	20.e.		143.c.		12.a.
	25.a.		148.b.		14.c.
	26.b.	Prouerb.	1.a.		19.d.
2. Reg.	20.a.		6.b.		23.b.
3. Reg.	17.d.		14.b.		25.a.
	20.c.		15.b.c.		26.d.
4. Reg.	1.d.		16.b.		29.c.
	4.b.		17.d.		30.b.
	5.a.		18.c.		32.b.
2. Paralip.	17.b.		19.b.		34.d.
1. Esdræ.	3.a.		20.a.d.		37.b.
Neem.	7.a.		21.d.		47.c.
Iudith.	12.c.		22.d.a.		49.b.
Iob.	1.a.		24.a.		51.c.
	7.b.		25.b.	Esaia.	3.a.
	10.b.		26.c.		4.a.
	11.a.		28.a.		6.b.
	13.d.		29.a.		13.c.
	38.a.		30.c.		31.d.
	41.c.		31.b.c.d.		46.a.
				S 5	53.a.

	53.a.		13.a.c.	8.a.
	54.b.	Oseæ.	3.b.	9.a.
	55.b.	1.Mach.	10.e.	17.b.
	57.a.	2.Mach.	12.e.	Rom.
Hierem.	3.a.d.	Matth.	7.d.	1.Cor.
	10.d.		12.d.	7.a.
	14.b.		19.c.	2.Cor.
	15.b.	Marci.	6.c.	Ephes.
	17.a.		10.c.	4.c.
	31.a.	Lucæ.	1.c.	1.Timoth.
	51.c.		5.c.	1.Timoth.
Ezech.	7.d.		11.d.	1.Timoth.
	9.b.		17.c.	2.Timoth.
	14.a.		18.d.	Iacobi.
	18.a.		24.d.	
Daniel.	23.a.d.	Ioan.	4.c.	1.Petri.
	5.c.		6.b.	1.Ioan.
	9.f.	Act.	2.d.	
	10.a.		3.c.	

Decima tertia Admonitio, & Ultima, ad Fœminas, & Puellas in genere, tam sacras quàm prophanas.

Summæ.

- 1 *Laudabilis est fœminarum natura, & honorabilis sexus.*
- 2 *Quia mulier gloria viri est, ideo excellentior viro haberi potest, & quo modo?*
- 3 *Mulier sine peccatis præstantior est viris.*
- 4 *Mulier etiam si infirmioris videatur natura, eò tamen est nomine præstantior.*
- 5 *Laudare fœminas probabile est, & à priscis sanctis usurpatum, & naturale.*
- 6 *Fœmina à peccatis integra, & ipsa declaratur virtus.*
- 7 *Laudes Euzæ, & D. Virginis cur immensa? & simul omnes adhortantur ad harrum vitam imitandam.*
- 8 *Fœminarum, & mulierum virtus ingens, in eo, quod allicit omnes ad amorè sui: vnde fœmine in primis studebunt excellere virtutibus.*
- 9 *Virtus, & pulchritudo propria est fœminarum.*
- 10 *Mulieres Ecclesias diligenter frequentabunt, & sacras conciones audient.*
- 11 *Mulieres sua pulchritudine se commedabunt Deo, ac maximè quæ sacre sunt.*

12 Mu-

- 12 *Mulieres semper debent meminisse verecundia & pudoris.*
- 13 *Mulieres nuptæ attendant ad filiorum procreationem, & educationem.*
- 14 *Mulieres non sint garrulae, nec superbae.*
- 15 *Otia etiam vitanda mulieribus, ac de exercitio Religiosarum, mox de exercitio secularium:*

16 *De Mulierum cura domestica, & quod lanificium tractare debent.*

1 **Q** Vanquã multi haud parum in eo genere se exercuerunt, vt fœminarum, & puellarũ vituperijs emissis inclaresceret: tamẽ minimẽ gentiũ horũ vestigijs insistere volo, eaq; adeò nõ probo, vt contrariã sententiã sequar, profitearq; laudẽ potius fœminei sexus, quã vllã vituperationẽ, præsertim quũ intelligo, quod Paulus ille ter maximus, & summ' diuini verbi præco, electũ vas sapientiæ Dei, & Apostolus nõ per hominẽ, aut ex homine, sed per Iesum Christum, & Deum patrem cœlestem ineffabiliter mulierem laudat, quid dico mulierem? imò omne muliebre genus: sic manifestè scribit: Mulier verò gloria viri est:

2 * Non enim est vir ex muliere, sed mulier ex viro est: neque enim acquisitus est vir per mulierem, sed mulier per virum. Vnum hoc loco omittere non debeo, quo vel solo ineffabilẽ fœminarum laudẽ docere possum, & quod à nemine hætenus manifestè obseruatum aut proditum fuit: Credo quod boni auctores viri officium minime esse existimauerint, virili dignitati inter omnes creaturas elementares vllum animal conferre, nolueruntq; eo nomine vilipendere suã personam. Interea haud æquum esse arbitror veritatẽ suppressere: Nullatenus Christiano viro, aut sapientiã studioso cõmittendum, vt in errore verferur, aut locum mendacio fieri patiatur. Neq; verò declaratio veritatis aliquo modo aucto ritatẽ, aut dignitatẽ, excellentiãque viro derogat, sed maiorẽ tribuit. Ego nullam naturã iniuriã verbis statuo: clarè rẽ ipsam demonstro. Itaq; vt paucis enunciem non à Pelio monte, aut Orci fabula orsus, sed ab ipsã veritatis professione incipio. Sacra nãque Biblia & diuinus propheta Moyse me docet, & manifestum faciunt omnibus, quod mulier virago est dicta. Est autem virago quæ exprimit omnes actiones viri, mulier agens viriliter, quæ de viro sumpta est. Proinde hæc superior, præstantior, aut saltẽ par fuisse videri potest dignitate & maiestate virili ab initio, si multas rationes nauales inspiciamus, neque me perturbat auctoritas multorum philosophorum, maximè Aristotelis dicentis, quod fœmina est mas occasionatus. Verum si cripturam consulamus fœmina viro inferior est, licet non fuerit viro subiecta seruitutẽ seruili, quæ est pœna peccati. Nã sicut Christus dicitur esse caput Ecclesiæ, sic & maritus vxoris. Et propter peccatum verò, ad quod etiam virum pellexit, audiuit illud. Et vir dominabitur tibi: Vnde peccati ratione viro subiecta est mulier, hocque solo nomine, de sua præstantia aliquid amississe videtur. At quæ sine peccato est, viris creatis, humanis personis plenè excellentior demonstrari potest, vt fuit Diua Virgo, de qua voluit Deus nasci homo. Quare infinitis laudibus præluxit & colitur. De qua Mantuanus cecinit.

*Nulli adeò viuax animi solertia: nulli,
Tam felix aderit florentis gloria linguæ,
Vi Mariae possit laudes æquare loquendo.*

Quæ

*Quæ data sunt illi nunquam mortalibus vllis
Antea concessit, vel post concedet Olympus.*

Quæ verò femina, quæcunque inquam puellæ peccata & inquinatam vitam euitantes in hoc mundo florere, pro diuersis cuiusque virtutibus diuersas laudes obtinendo ad Maiestatem D. Virginis accessere, aliæ propinquius, aliæ medio cursu, aliæ remotius. Sicut quædam in antiquo testamento præcesserunt, ita multæ in nouo sequutæ sunt, & adhuc quotidie sequuntur, vt quæ sanctæ sunt mulieres, siue virgines, siue vxores, siue viduæ. Ex hoc enim sexu haud pauciores diligentes Christum, Christi que passionem, & martyria pertulerunt, quàm viri, fuere innocentes, & fuere confessores olim, sicut & nostris temporibus. Quamobrem à sua resurrectione statim Christus apparuit D. Mariæ Magdalene prius, quàm Apostolis, imò per illas mulieres suam resurrectionem primò Apostolis annunciari voluit. * Quod autem infirmioris, humiliorisque naturæ femina esse videntur, quàm sint viri, id facit ad manifestandam illarum gloriam, & honorem. Nam Paulus docet, quod Deus infirma huius mundi elegit, vt confundat potentia, & ignobilia, & contempta elegit Deus, & non existentia, vt ea quæ existunt, euacuet. — D. Virgo in cantico suo clarè id docet: Et exultauit, inquit, Spiritus meus in Deo salutari meo: quia respexit humilitatè ancillæ suæ. & mox: & exaltauit humiles, qua de causa D. Petrus Apostolus haud ignorans voluntatem Domini Dei, sic scripsit: Viri similiter cohabitent secundum cognitionem, tanquam infirmiori vasi muliebri exhibentes honorem, quæadmodum & coheredes gratiæ vitæ, ne preces vestræ excidant. Itaque D. Petrus honorem, D. Paulus gloriam attribuit, deferri que iubet femineo sexui, ipsa verò sancta Dei Ecclesia memorias quoque diuarum virginum celebrat, vt vndecim mille virginum: sanctæ Petronillæ, Agnetis, Lucie, Emerentianæ, Priscæ, Agathæ, Dorotheæ, Appolloniæ, Perpetuæ, Balbinæ, Potentianæ, Margaritæ, Praxedis, Christianæ, Clare, Regine, Teclæ, Cecilie, Catharinæ, Bibianæ, Barbaræ: matronarum, & Viduarum vt Susannæ, Iudith, Monacæ, matris D. Augusti, Maxentiæ viduæ matris sancti Vigilij. Quod si hoc loco digrederer in laudem feminarum, haud mihi posset veri vitio: quoniam prouerbiorum tricesimo primo dicitur manifesto, quod mulier timens Dominum ipsa laudabitur. Et Ecclesia. vicesimo sexto legitur, quod gratia super gratiam est mulier sancta & pudorata: Nam vt habetur Ecclesiastici. tricesimo sexto: Qui possidet mulierem bonam, inchoat possessionem. Adiutorium secundum illum est, & columna & requies. Et mox, vbi non est spes, diripietur possessio, & vbi non est mulier, ingemiscet egens. Ecquid verba Dei significant, pensulatè versemus animo, vt quæ sunt Genesis secundo cap. Non est inquit Deus, bonum, hominem esse solum: faciamus ei adiutorium simile sibi: formati igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terre, & vniuersis volatilibus cæli adduxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea. Omne enim quod vocauit Adam animæ viuientis, ipsum est nomen eius. Appellauit que Adam nominibus suis cuncta animantia, & vniuersa volatilia cæli, & omnes bestias terre. Adque verò non inueniebatur adiutor similis eius, immisit ergo Dominus Deus soporè in Adâ: cumque obdormiisset, tulit vnam de costis eius, & repleuit carnem pro ea, & edificauit Dominus Deus costam quæ tulerat de Adam

in

in mulierem, & adduxit eam ad Adam: dixitque Adam, hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est, Græcè habetur ἀρρενωπος γυνή. Hebraicè vero illa, velisse. Propterea relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ & erunt duo in carne vna. Erat autè vterque nudus, Adam scilicet, & vxor eius, & non erubescabant. Porro non parum Muliebrem virtutem, & gloriam demonstrat, quod cum Adam extra paradysum formatus, in paradysum traductus est à Deo, ac ibi ex dormientis costâ vel latere, vt nonnulli interpretantur, formata tandem est Eua. Paradysica igitur & verè cælestis creatura est femina: optima etiam, quia defectum, solitudinemque viro noxiam discussit, & depulit: quia adiutorium viro: quia vsque ad deo viro commendata est, vt propter eam pater, & mater postponantur. Illa ergo pretiosior est patre & matre cuiusque, & venerabilior. Adde huc quod non est simplex adiutorium viro, sed tale, quod simile viro existat, imò virago quoque ab ipso Adam dicta est. Non mirum existimo pulchritudinem & venustatem propriam esse feminarum, quia prima in paradysio creata fuit femina: paradysus verò pulchritudine omnia superat. Sed inferet aliquis, quorsum hoc feminarum encomium? nimirum vt ostendam ipsam feminam à Deo formatam in paradysio, & cælestis naturæ participem in oculis hominis id esse, quod in animo philosophi dixere virtutem ipsam, quod Plato Sapientiam, quod Cicero Honestum: cuius primo officiorum sic meminit, vocans virtutem honestum. Itaque eorum ipsorum, quæ aspectu sentiuntur, nullum aliud animal pulchritudinem, venustatè, & conuenientiam partium sentit. Nā similitudinem natura ratioque ab oculis ad animam transferens, multo etiam magis pulchritudinem, constantiam, ordinem in consilijs factisque conseruandum putat: cauetque ne quid indecorè effeminatee faciat: tum in omnibus, & opinionibus, & factis ne quid libidinosè aut faciat, aut cogitet, quibus ex rebus conflatur & efficitur id, quod quarimus honestum: quod etiam si nobilitatum non sit, tamen honestum sit, quodque verè dicimus (etiam si à nullo lauderetur) laudabile esse natura. Formam quidè ipsam Marce fili, & tanquam faciè honesti vides, quæ si oculis cerneretur, mirabiles amores (vt ait Plato) excitaret sapientiæ. Plato in Phædo siue dialogo de amore & pulchro: Visus, inquit, omnium sensuum nobis acutissimus, qui per corpus sunt: quo sapientia non cernitur: ardentem enim excitaret amores, si quod tale simulachrum oculis appareret. Eadem est de cæteris natura amabilibus ratio. At verò pulchritudo sola, hanc habet sortem, vt maxima omnium, & perspicua, & amabilis sit. Qui ergo non est mysterijs nuper initiatus, aut potius deprauatus, hic non celeriter ad ipsam pulchritudinem excitatur, sed aspiciens similitudinem quandam, quæ ab ipsa vera pulchritudine denominatur (nimirum feminam intelligit) & dū eam quæ aspicit, non veneratur, quæd: upedis ritu voluptati deditus aggredi, & filios serere nititur: petulaterque congregies nec timet, nec erubescit voluptatem præter naturam sectari. Aristoteles primo politicorum: Non perinde, ait, animi pulchritudinè, ac corporis cernere est, quod si tam facile animi pulchritudo, quam corporis videretur, dici non posset quanto amore virtutis animus accenderetur, rectè quidem. nam cum animus præter corpori, quanto est dignior, tanto magis eluceret. Cur autem animus sit tardior in amorem virtutis, hæc est causa?

sa? quia ubi est parū noticiæ per sensum & sensibilia quæ extrinsecus occurrunt: ibi tardior est notitia per intellectū & intelligibilia, quæ animo occurrunt, & animo comprehenduntur, sed parua notitia virtutis per sensibilia occurrit animo: ergo animus etiā virtutis minore afficitur, vt cuius minorem habet notitiā. Sed si nunc ego verā & sensibile quoque demonstrauero ipsam virtutē, ipsam sapiētiā, ipsam pulchritudinem, ipsum honestū, ipsam amabilem naturā, nō simulachrū eius tantūmodò, vt illi dixere, quid sentient? Philosophi fatebuntur se in errore versatos esse, in tenebrarū via, in schola nugarum: se nunquam potuisse comprehendere hanc virtutē: tum huius virtute non parum afficientur, hanc amplecti, venerari, laudare, & continuo amore profēqui gestient. Dicamus igitur quæ sit illa sensibilis virtus: * Hęc fuit Eua in paradiso oculorum aspectum inefabili venustate, decore, pulchritudine sua, omniumque virtutum eminentia percellens, aciem perstringens, animum ipsum in sui amorem pelliciens: Hęc fuit D. Virgo Maria in sæculo, à philosophis & sæculi sapientibus ignorata, ab ipsa sancta Ecclesia agnita, venerata & prædicata cœli Regina: ab Angelo Gabriele salutata, Gratia plena: & Benedicta in mulieribus, & benedictus fructus ventris eius. De hac sanctus Cyprianus sic scripsit: O virgo iusta, & omni iustitia plenissima, cuius conceptio singularis. Basilii vocat eam, Mariam candoris & decoris formam, cui in terra non est æqualis, nec in cœlo, nam cœli ianua. Hilarius de eadem testatur, quod Benedicta virgo super omnes fœminas vincit Angelos puritate, omnes sanctos superat charitate. S. Ambrosius manifestò dicit, quod hęc fuit illa virga, in qua nec nodus originalis nec cortex venialis culpæ fuit, quoniam nulla culpa, nullum vitium, nullum peccatum in D. Virgine fuit, ergo omnis virtus fuit, & plena dilectio, vera amicitia. Vnde Augustinus dicit, quod Caritas fecit, vt non solum Maria non peccaret, sed nec peccatum cogitare posset, & reseruaret ab omni labe peccati. Hęc diua virgo iuxta Origenem, neque serpētis persuasione decepta, neque eius venenosus flatibus infecta fuit: ipsa nanque prouida gubernatrix cœlestis, & terrenæ potestatis: mater misericordiæ, & imperatrix veniæ: mediatrix ad Deum pro crimine: Nam Christum mediatorem & Messiam genuit, reparatrix sperandæ gratiæ: mater militantis Ecclesiæ: aduocata mundi: patrona peculij: visitatio periculi: spes salutis populi Christiani: ipsa miserorum miseratio, afflictorum releuatio, desolatorum consolatio, peccatorum visitatio, discordantium redintegratio cum triumpho: Ipsa Beata Dei genetrix semper Virgo Maria, ipsa Domini Iesu templum, ipsa sancti spiritus sacrarium. Sed me spiritus deficeret, si huius laudem efferre conarer, huius precibus & instinctu Christus Benedictus omnium primo miracula facere cepit, sicut patet de aqua in vinum mutata in nuptijs Canæ Galilææ ex admonitione inquam, & rogatu Diuæ Virginis dicentis, Vinum non habent. Hęc est ergo virtus ipsa sensibilis, tum in mundo apparens & cum marito Iosepho, ac Christo Benedicto in terris conuersans. Ad hanc accedunt omnes fœminæ sanctæ, huius formam, speciem & pulchritudinem exprimunt non viri, sed fœminæ, vnde decet vt fœminæ quoque illam moribus imitentur: & ad huius vitam componant se omnes mulieres: si nesciunt, discant vitam moresque diuæ Virginis Mariæ ab Ecclesia sancta, comprehendant ani-

Euan. 2. 4.

mo

mo pulchritudinē illius in corporis specie, in cogitationibus, in omnibus actionibus, vt intellectam pulchritudinem ament, & imitentur. * Nulla est quoque creatura quæ adedò hominesque deosque in sui amorem concitet, & sibi conciliet, vt fœmina: hanc Deus ipse amauit, & suam sedem ædemque esse voluit. De hac ita propheta carit. Astitit Regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate. Audi filia & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui: & concupiscet Rex decorem tuum. Héroës, Reges, Imperatores, Principes, sapientes, ac mortalium semper optimi fœminas dilexere, harum amorem anteposuerunt amicitijs omnium virorum, regnis, cunctisque bonis mundi, nihil amabilius fœminis habuere. Inuictus omni fortuna Hannibal, & iam proximus imperio orbis, vnus tamen fœminæ amicitiam cunctis mundi diuitijs, gloriæ, ac maiestati suæ prætulit. Cæterum Cicero in libro de Amicitia dicit, quod nihil est amabilius virtute, nihil est quod magis ad amandum alliciat: quippe quum probitatem & virtutes, & eos, quos nunquam vidimus, quodammodo diligamus. At quàm multi sunt, qui vel sola fama alicuius pulchræ fœminæ longa itinera suscipiunt, amore in eam feruntur, & ad eam per mare, per saxa, per ignes currunt. Quid non Cleopatraz illius Aegyptiæ Regiæ causa fecit primò Iulius Cæsar, tum Marcus Antonius, inde Augustus Cæsar? quid non Paris propter Helenam? imò ad visendas pulchrarum fœminarum statuas & picturas multi peregrinantur, vt olim Crætoniam propter Venerem, Athenas propter Mineruam, in Cyprum propter statuam Veneris: in Paphum similiter, & ad Eleenses. Carthaginem propter statuam Iunonis, & deinde Didonis: in Aegyptum propter statuam Isis. Quamobrem quum ipsa virtus sui amans sit omnino, & optimè se ipsam noxii, quanque amabilis sit intelligit, non mirum quod virtute præditi homines ad fœminas, tanquam veras virtutes, & harum statuas tanto desiderio accesserint, vt patriæ, liberorum, amicorumque aliorum, ac domesticorum bonorum, & commodorum immemores, loca peregrina transuerterint, alij in itinere defuncti sunt, alij pericula varia aggressi, confectis infinitis laboribus, vix salui in portum redierint. Hoc constat in peregrinationibus Argonauticis Iasonis propter Medeam: Vlyssis & Græcorum propter Helenam: Aeneæ propter Didonem, & Lauiniam Latini Regis filiam: Alexandri Magni propter Amazonas: ne interea mentionem faciamus Dauidici erga Bersabæam amoris, & sapientissimi mortalium Salomonis nutrientis septingentas Reginas Vxores, & trecentas concubinas, adedò quod nimio harum amore à vero Dei cultu tandem etiam auocatus fuit, & idolatriam commisit. Illud denique addam argumentum, quo admonitas esse velim fœminas, vt virtutem sequantur: nimirum quod pulchritudo, & venustas decet mulieres, & propria est mulieribus, imò omnis virtus: Nam omnium virtutum nomina apud Schytas, (qui veram Adamicam linguam retinent.) Hebræos, Græcos & Latinos, fœminino genere proferuntur: vt fides, spes, charitas, prudentia, Iustitia, Fortitudo, Modestia, omnesque illarum species. Pictores autem qui antiquitatum sunt studiosi obseruatores, quique veras & viuas rerum imagines depingendo imitantur & expriment.

3 Reg. 6.
11. 6.

munt quantum licet, ipsas virtutum effigies formasque foemineo semper habitu representant, hoc idem faciunt statuarij, sculptores, calatores, & quicunque plasticè excellunt, atque encaustici artifices; quibus figuli etiam subijciuntur. Contra quoque, precipua vitiorum nomina sunt muliebris generis. Quid enim? si foemina à virtute defecerit, iam inobedientia, diffidentia, desperatio, inimicitia, impudentia, iniustitia, pusillanimitas, intemperantia: tum superbia, invidia, ira, auaritia, gula, luxuria, accidia apertis vitiorum cataractis inundant. Hinc Scylla, Charibdis, & quaecunque monstra muliebria naturam rerum læserunt, quaecunque Harpyæ salubritatem aeris infecerunt & deturpauerunt amoena: quaecunque Lernæ Hydre crudeliter humanum genus prostrauere. Quocirca foemina debet meminisse suæ primæ originis in Eua: reconciliationis, in D: Virgine Maria, naturæ in virtutibus & virtutum denominationibus, ac imaginibus. Sed dicet mihi hic prudens foemina. Quid vis faciam? Respondeo, imitare D. Virginem, & aliarum sanctarum foeminarum vitam. At nescio: ait, credo. Ideoq; adeundæ & audiendæ sunt sacræ conciones in Ecclesia Dei, festiuitates diligenter colendæ, vitæ legendæ, vel ex recitatione cognoscendæ: imagines, picturæ, statuaque illarum habendæ, Hymni sancti cantandi: explodendæ omnes rerum malarum cogitationes, memoriæ, monumenta, picturæ, statuaque, similitudines idolatricæ: fugienda omnia verba otiosa & inepta: vitandæ actiones noxiæ. Religiosæ verò, sub obedientia suæ regulæ strennuè decurrant, vt coronâ iustitiæ & æternæ pulchritudinis adipiscantur. Omnino in spiritualibus bonis Deo, Christo, Diuæque Virgini gratias perseuerent. Deum orent pro se, ac omnibus in mundo, contra instrumenta nequitie, insidiasq; Diaboli contendentibus, ieiunijs carnem refrænent, & vt elemosynarum gratia, vel corporalibus vel spiritualibus benignè in egenos, & spiritu pauperes erogatis in plurimos mortales redundet. Ita nexu charitatis vinculum Christianæ Religionis indissolubile contexant, vnde & venustate corporis, & pulchritudine animæ, & delectabili congregationis suæ splendore ac gratia ineffabile bonum coaceruabunt, augebunt, conseruabuntque in sancta Ecclesia Christi. Nā quod venusta ac pulchra Deo grata sunt, vel inde palā est, quod Leuitici vicesimo primo legitur, ne is, qui maculā habuerit, panes Deo offerat. Nec accedat ad ministerium eius, si cæcus, si claudus. Et idem repetitum legitur Numeri. 21. capite. Rursus quod leprosi, vt qui deformes essent, à Christo mundabantur, hoc est, mundi & pulchri, scilicet à lepra vt contraria lepōri liberati restituebantur in dignitatem. Hæ igitur sacræ, religiosæque Virgines, ac mulieres ab omni immunditia tā externa quā interna abstinebunt, & se pulchritudinē suā, omniumq; rerum suarum Domino Deo ac sacræ Catholicæ Ecclesiæ commendabunt, scientes quod in habitu sancto decorem habente & pulchritudinem in voce, vultu, gestu, incessu, vestitu, omniq; conuersatione Deo placebunt. Non criminatrices existant: non vino multo deditæ sint, sed etiā benè docentes, vt quæ erudiant iuniores puellas, & marito iunctas, vt viros diligant, vt sint prudentes, castæ, sobriæ, domus curā habentes, benignæ, subditæ suis, ne verbum Dei blasphemetur: Quæ autem in sæculo viuunt, hæ sunt aut virgines, aut vxores, aut viduæ, singularum quidem institutionem supra delineauimus paucis. Quare superfluū videtur hic multa repetere. Illud interea haud omisisse profuerit, quod foemina

Leui. 21.

Numer. 21.

foemina semper debet meminisse verecundiæ & pudoris. Nam D. Bernardus super Cantica sermone 87. sic verè de ea scripsit: Verecundia soror est continentia. Nullum æque manifestum indicium columbinæ simplicitatis, & idèd etiā testis est innocentia: Lampas pudicitia & mentis iugiter lucens, vt nihil in ea turpe vel indecorum residere attentet, quod non illa illico prodat. Annè Ecclesi. 7. sic legitur? Gratia enim verecundiæ illius super aurum. D. Ambrosius primo officiorum hoc clarè docet: Pulchra virtus est verecundia, & suavis gratia, quæ non solum in factis, sed in ipsis spectatur sermonibus, ne modum prætergrediari loquendi, ne quid indecorum sermo resonet tuus. Speculū enim mentis plerumque in verbis refulget: spiritum vocis librat modestia, ne cuiusquam aures offendat vox fortior. Denique in ipso canendi genere prima disciplina verecundia. Exemplum verecundiæ ipsa Susanna proponitur, hæc in periculis tacebat, & quidem grauius verecundiæ, quàm vitæ damnum putabat, nec arbitrabatur periculo pudoris tuendam salutem. Soli Deo loquebatur, cui poterat casta verecundia loqui, refugiebat ora intueri virorum. Est enim verecundia pudicitia comites, cuius societate castitas ipsa tutior est. Paulus orationem deferri præcipit cum verecundia & sobrietate. Pudicitia autem in primis veneranda existit. Ecclesiasticus namque expresse dicit: Omnis enim pōderatio non est condigna continentis animæ. Sicut sol oriens mundo in altissimis Dei: sic mulieris bonæ species in ornamentum domus suæ. Gratia namque super gratiam est mulier sancta & pudorata. Est enim pudicitia, sicut Augustinus lib. tertio contra Iulianum scripsit, res animæ, virginitas corporis. Denique illa integra in anima permanente potest ista de corpore sibi violenter auferri, & cum ista integra manet corpori, potest illa in animo hominis lasciui, petulantis & vagi voluntate corrumpi. Ideo vt & corpus in virginitate, & anima in pudore conseruaretur, veteres Philosophi pinxerunt armatam Palladis innuptæ statuam, & scutum insigne facie Gorgonis, cum anguibus implicitis in capillis, sicut id constat in hoc Epigrammate.

Eccles. 7.

Eccles. 26.

*Innupta effigies vera est hæc Palladis, huius
Vndique præ pedibus prauolat ipse draco.
Cur diuæ iunctum hoc animal? quod templa, quod ædes
Custodire solet? quod loca sacra colit?
Assidua cura decet asseruare puellas:
Nam laqueos castis vndique tendit amor.
Gorgonis in clypeo facies cumque anguibus hæret:
Forma pudicitia vt noxia nulla detur.*

Plautus in Epidicho non falso dixit: Non nimis potest pudicitiam quisque suæ seruare filia. Nam teste Diuo Cypriano, pudicitia est ornamentum nobilium, exaltatio humilium, nobilitas ignobilium, pulchritudo vilium, solamen mcerentium: augmentū omnis pulchritudinis, decus Religionis, minoratio criminum, multiplicatio meritorum, creatoris omnium Dei amica, & Propertius rectè canit.

*Non illis studium vulgo conquirere amantes,
Illis ampla satis forma pudicitia.*

T

Paulus

1. Tim

Paulus iubet omnes tanquā in die honeste ambulare, non in cōmestationibus, aut ebrietatibus, nō in cubilibus, aut impudicijs, non in contentione aut æmulatione, sed vt omnes induant Dominum Iesum Christū, & curā carnis non faciāt in desyderijs. Sicut ipsas puellas pudicitia decet: ita nuptas pudor, cuius statū Vlysses vxori Penelope erexit. * Nuptæ verò ad honestā, & vtilem liberorū procreationem debent esse attentę. Saluabitur enim mulier, inquit Paulus, per liberorū generationē, si permanserint in fide & dilectione, & sanctificatione cū sobrietate. Itaque filios procreabit ad Dei laudē, & seruitutem: eos optimē curabit institui in fide, & bonis operibus: Hosque diligit non indulgentia, sed honesto amore. Primo eos fouēdo, & nutriēdo benignē, ac sollicitē, cuius exemplum potest esse palumbes.

*Ante diem vernam Boreali cana palumbes,
Frigore nidificat, præcoqua & oua fouet.
Mollius & pulli vt iaceant, sibi vellicat alas,
Quæis nuda hyberno deficit ipsa gelu.
Ecquid Colchi pudet vel te Progne improba? mortem.
Cum volucris propria prolis amore subit?*

Aristo. 1.
politic.

Afinis quoque partus charitas summa, sed Equarū tædium maius per ignes ad fœtus tendunt, inquit Plinius. Gallina verò pro pullis acerrime depugnat, hos fouet, & sub alis congregat, vt hos ab omni externa iniuria defendat. In hoc exemplum cedunt Aquilæ, Ciconiæ, Columbæ, Anates & Anseres: Imò verò vnū quodque fere animal suum fœtū miro protectionis, educationisque studio prosequitur naturaliter. Cornuorum dissidio pulli deserti, & dominum inuocantes escā accipiunt, cōtrā Pellicanus affluente sanguine de pertuso à se pectore in gratiā pullorum hos nutrit & educat: quod rectē Cicero exprimit ad Atticum scribens. Sunt, inquit, physica Storgæ parentū erga liberos. Has ergo ita moderari decet, vt robusto sanoque corpore nati coalescant: Secundo vt inde summa honestas & bona morū ingenijque institutio ad filios filiasque perueniat. * Porro omnis foemina debet fugere superbiā & garrulitatē. Silentium, inquit, Aristoteles, ornat mulierem primo politicorū: & humilitas dat gratiā, atque exaltationē maiorem, quàm ipse exoptare queant. * Otia virili sexui vitanda præcepimus supra: sed hæc non minus nocent foeminis quàm viris. Nam vt dicitur: Otia dant vitia: ita otia maxime noxia sunt sexui muliebri. Hoc autē veteres poëtæ intellexisse videtur, cum Dianam fingunt venatricem, nec noctu nec interdiu otium agere. Et Baptistā Mantuanus in laude D. Virginis sic canit.

*— Homini labor vtile semper
Calcar erit, segni pigros rubigine sensus,
Otia corrodunt, sopitaque pectora torpor,
Noxius obliquat, Ferrum si transit in vsus,
A Siduo splendore micat, vultuque nitenti,
Audet ad argenti decus aspirare superbum.
At si longa quies ierit, fuscatur, & atram
Vertitur in scabiem, celerique absumitur ano.*

Hiero-

Hieronymus ad Demetriadem rectē perscripsit, nihil in sancto proposito deterius est otio, quod non solummodo non acquirit noua, sed etiam peracta consumit. Sanctæ vitæ ratio processu gaudet & crescit: cessatione torpescit & deficit, quotidianis ac recentibus virtutum incrementis instauranda mens est, & vituendi hoc iter non de transacto, sed de reliquo metiendum. Imprimis sacræ foeminae otiosas cogitationes, otiosamque fugiant vitam: sæculares, operi & labori incumbant. Idè sunt in sæculo, vt operentur lanificium, lini opera, texturæ, futuræ, familiaque opera domestica foeminis propria existunt. D. Virgo inconsutilem filio suo Christo Benedicto fecit tunicā. D. Chryostomus lib. de lapsu dicit, quod radix desperationis est ignauia, nec solum radix, sed nutritrix eius & mater: Nā sicut quietū vestimentū tineam generat & nutrit: ita ignauia non solum ex se gignit desperationem, sed & alit, & fouet. Etenim Isydorus: per torporem, inquit, vires & ingenium defluunt. Occupata verò foemina honestis deuotisque cogitationibus, & dedita vtilibus, pijsque laboribus, excludit diabolū, & diaboli insidias, ac Deo seruit. Sed quia iam in portu Vertummus detecta subit, vereor ne ipsum offendam, si pauca de sæcularium foeminarum domestico exercitio ex probatis auctoribus adiecero. * Etenim inter cōnubiales leges non minime sunt illę, quibus ipsæ foeminae iubentur nō circuire alienas domos, haud temerè foris euagari, neue peregrè proficisci, sed vt domi maneant, domestica negotia exercent, & in his colum, lanam, linum, telam, fufum, vt Hector homerianus, & Gregorius Nazianzenus præcipiunt, vt pote quæ pudicis conueniunt nuptis & innuptis, easque decent si quid aliud. Salomō laudat mulierem fortem, & pudicam, dicens, quæ fuit lanam, ait, & linum, & operata est consilio manuum suarum. Vt ad exempla deueniamus, nonnulla occurrentia non rejiciam. Anna enim Thobiaz vxor quotidie opus textrinum elaborabat. Tanaquil vxor Numæ Pompilij Regis Romanorum ab omnibus summa in lanificio, huiusque industria fuisse narratur. Plinio, Festo, & alijs ab hac consuetudo dimanauit, vt noua nupta colum secum, & fufum inferret, & viri ianuam lana coronaret. Tum Talasy nomen in nuptijs crebrò iactabatur, quo ad lanificium exhortabantur, deinde in pelle lanata noua nupta sedere iubebatur, vt sic lanificij esset memor. Denique hinc Caiæ vocatae sunt foeminae, vt imitandam scient à Tanaquile institutam artem lanificij. Lucretia à Collatino marito, & iuuenibus Tarquinij nocte sera in lanificio deprehensa cum lucubrantibus ancillis, optima matrona est omnium suffragio habita. Huius Ouidius meminit Fastrorum 2.

*Inde cito passu petitur Lucretia, cuius
Ante tharum calathi, lanaque mollis erat.*

Pontanus lib. 1. de Amore coniugali hæc paucis perstringit, cum sic canit.

*Hoc Tanaquil opus, hos mores Lucretia monstrat,
Philacida hos coniunx, Telemachi que parens.*

Helena lanificium exercuit, vt ostenditur Odyssæ quinto, & Mercurius Calypso Nympham Athlantis filiam textentem repperit, ac laudat, &

Sexto Odyssæ, Nausicaa filia Alcinoi Regis Areten matrem cum ancillis purpurea pensa torquentem inuenit. Nausicaa quoque pallium & tunicam à matre cum ancillis confectâ Vlysi dono dedit, vt ab Arete monstratur Odyss. 7. Circe quoque texens ab Vlyse inuenitur, vt Homerus testatur, & Virgilius Aeneid. 7. sic dicens. *Arguto tennes percurrrens pectine telas.*

Penelope quoque absente Vlyse marito textrinæ dedita semper fuit, vt docet Ouidius.

*Nec mihi quærenti spatiosam fallere noctem,
Lassaret viduas pendula tela manus.*

Et

*Forstian & narras quam sit tibi rustica coniunx,
Quæ tantum lanas non finit esse rudes.*

Andromache Iliados. 22. telam oritur, dum lamentationes, vociferationesq; turri audit ob mortem mariti. Adde huc Mineruam, quæ Iliad. 6. vestê Iunoni elaborauit, & contra quam concertans Arachine in textura, versa est in araneam: cuius naturalis labor docet proprium esse fœminarum texendi opus. Andromache autem Phrygiam chlamydem donat Ascanio apud Virgilium 3. Aeneid. quam ipsa confecit manuum monumenta suarum, quinetiam octauo Aeneid. Virgilius laudat probam fœminam sic canens.

*Cui tolerare colo vitam, tenuique Minerua
Impositum cinerem, & sopitos suscitât ignes.*

Ipsa Euriali mater sic loquitur apud Virgilium 9. Aeneid.

*Veste regens, tibi quam noctes festina diesque,
Urgebam, & tela curas solabar aniles.*

Calliope Herodoti canit inter alia, quod Amestris Regina Xerxi marito dono misit amiculum, quod ipsa texuerat. Alexander Magnus Sifygambi matri Darij abhorrenti à textura more Persico (sicut Curtius narrat) hanc vestê dixit, qua indutus sum, fororum non solum donum, sed opus etiam vides. Fœmina Terentiana Glycerium à Sofia sic commendatur.

*Primum hæc pudicè vitam, parcè ac duriter,
Agebat, lana ac tela victum quaritans.*

Et Terentius in Heautontimorumenô.

Texentem telam studiose ipsam offendimus.

Hero Ouidiana sic se commendat.

*Tortaque versato ducentes stamina fuso,
Fœminea tardas fallimus arte moras.*

Valerius Flaccus Argonauticorum. 1. docet Lædam matrem Castoris & Pollicis hanc artem tractasse, cum canit.

*Illis Tenareo pariter tremat ignea fuco,
Purpura quod gemina mater spectabile tela,
Duxit opus, bis Taygeton sylvasque comantes,
Struxerat. —*

Dido quoque hac in arte præclara fuit, & laudatur vt patet apud Virgilium. 4. Aeneid.

Tyrio-

— *Tyrioque ardebat murice Lana*

Demissa ex humeris, diues quæ munera Dido

Fecerat, & tenui lana discreuerat auro.

Leucithoen filiam Sol inter duodecim famulas Reginam reperit.

Leuia versato ducentem stamina fuso.

Vt Ouidius dicit Metamorphoseos vndecimo. Serena Regina Vxor Stiliconis à Claudiano commemoratur in Epigrammate hac arte præstans fuisse, sic canit Claudianus.

*Et medium te zona liget variata colorum,
Floribus, & casta manibus sudata Serena.*

Idem Claudianus in raptu Proserpinæ dicit de hac:

Irrita texebat reditura munera matri.

Et idem de Theride.

Ipsa manu chlamydes ostro texebat & auro.

Silius Italicus lib. 7. inducit Romanas fœminas sic precantes, & se extollentes ad Iunonem.

*Et ferimus digno quæcunque est nomine turba,
Ausonidum, pulchrumque & acu sub tegmine fuluo,
Quod nostræ neuere manus, venerabile donum.*

Sed plurima apud Poetas passim obuia sunt huius generis exempla. Historiæ testantur, vt est apud Suetonium quod Aug. Cæsar filiam & nepres instituit, vt lanificium exerceret, nec alia vti voluit veste, quam quæ à domesticis vt vxore, sorore, filia & neptibus esset confecta: Item apud Plutarchum, Brutus ad bellum exiturus, remisit Portiam vxorem interpellantem ad colum & telam. Sed quorsum tendimus, redeamus ad testimonia sacra? Hieronymus ad Demetriadem Virginem sic scribit. Habeto lanâ semper in manibus, vel staminis pollice fila deduciro, vel ad torquenda subtegmina in alueolis fusa vertantur. Et idem alibi ad Laetam de institutione filia: Discat & lanam facere, tenere colum, ponere in gremio calathum, rotare fufum, stamina pollice ducere. Hinc Accursius (vt ad ius respiciamus) in L. Si paterno. In verbo. Magistris. C. de nego. gest. scribit proprium esse mulierum suere vel texere. Et in L. cum quaritur. §. Lana, in verbo, in lana. ff. de legat. 3. dicit Mulieres lanam & linum appetere natura ad id eas prouocante, quod maxime decet. Complicatis tandem velis ne diagemur vltra Garamantes, vel fastidiosa æquora intremus, anchorisque iactis hinc subsistamus, donec amœniorem nacti tempestarem, in aliud æquor iocundius exspatiari contingat, gratasque Christianitati apportare merces.

T 3

Remif-

Remissio iuxta ordinem librorum veteris & noui Testamenti.

Genes.	1.d.		3.b.c.	6.c.
	2.d.	1.Reg.	1.b.	7.a.
	3.a.		15.g.	9.e.
	6.e.		18.a.	11.b.c.
	7.a.		20.f.	12.a.
	12.d.		25.a.	14.a.
	14.c.		28.a.	18.d.
	24.b.		30.a.	19.b.
	30.b.	2.Reg.	11.a.	21.b.d.
	34.a.		14.a.	25.d.
	38.d.		17.e.	27.c.
Exodi.	1.d.		20.e.	30.c.d.
	3.g.	3.Reg.	3.c.	31.a.
	11.a.		11.a.	7.d.
	21.b.		17.b.c.	1.c.
	35.c.	4.Reg.	4.a.	5.d.
Leuit.	3.a.		6.f.	3.c.
	12.a.		8.a.	1.b.
	18.c.		27.b.	7.c.
	20.b.	1.Para.	16.a.	9.a.b.
	26.c.	2.Para.	2.c.	10.c.
	27.a.		28.b.	15.a.
Num.	5.b.	Neem.	13.d.	19.a.
	6.a.	3.Esd.	3.c.	23.d.
	25.d.		4.b.	25.a.b.c.d.
	30.a.	Iudith.	8.d.	26.a.b.c.d.
	31.c.		9.d.	28.c.
	35.c.		10.d.	33.c.d.
Deut.	4.c.		11.d.	36.d.
	20.c.		12.c.	37.b.
	21.b.		14.d.	40.c.d.
	22.a.		16.a.	41.d.
	28.f.	Hest.	1.a.	42.c.
	31.c.	Iob.	2.c.	47.c.
Iosue.	2.a.		14.a.	3.b.
Iudic.	5.d.		15.b.	4.a.
	9.g.		25.b.	32.b.
	13.c.		31.a.	45.b.
	14.a.		42.d.	49.d.
	21.b.	Prouer.	2.c.	54.b.
Ruth.	1.b.		5.a.d.	3.a.f.
				6.c.

	6.c.		15.b.	20.c.
	7.d.		19.a.	1.b.
	8.d.		26.a.	5.c.
	9.f.		27.f.	8.a.
	31.d.		28.a.	13.g.
	38.f.	Marci.	5.e.	16.b.
	48.g.		7.c.	17.b.
	51.c.		10.a.	7.a.
Thren.	2.g.		15.d.	3.d.
	4.b.	Luc.	1.c.	7.a.c.f.g.
	5.b.		7.e.	9.a.
Ezech.	16.d.		8.a.	11.a.b.c.
	23.b.f.g.		10.g.	14.g.
Daniel.	11.f.		11.d.	5.e.
Ofez.	3.a.		13.b.d.	3.c.
Michez.	2.c.		15.b.	2.c.d.
Zach.	5.c.		20.f.	3.c.
1.Mach.	1.c.		23.g.	11.g.
2.Mach.	3.d.		24.d.	3.a.
	5.d.	Ioan.	2.a.	2.f.
	6.a.c.		4.a.	12.a.d.
Matth.	5.d.		8.a.	14.a.
	9.c.		16.d.	17.a.
	14.c.		19.c.	

HOC CATALOGO ENVMERANTVR AVCTORES,
quorum Testimonia sequimur, & quos citando dirigimus lectorem
ad pleniorē rei cognitionem.

CATHOLICI.

Nouum & Vetus Testamentum.	S. Bernardus.
Ambrosius.	Baptista Trouomola.
Augustinus.	Baptista Mantuanus.
Aufonius.	Blondus.
Anselmus.	Beatus Rhenanus.
Antonius Sabellicus.	Cyprianus.
Archidiaconus.	Cyrillus.
Andreas Alciatus.	Casiodorus.
Alexander ab Alexandro.	Cœlius Rhodoginus.
Andreas Faustolinus.	Claudianus.
Basilius.	Franciscus Petrarcha.
Beda.	Fulgentius.
Berosus Chaldeus.	Gratianus.
Boëtius.	S. Gregorius.

Hieronimus.
 Hilarius.
 Hugo.
 Hostiensis.
 Ioannes Casianus.
 Ioannes Chrysoſtomus.
 Ioannes Damascenus.
 Innocentius.
 Iſydorus.
 Iosephus.
 Lactantius Firmianus.

Leo Papa.
 Nicolaus Lyra.
 Origenes.
 Paulus Oroſius.
 Paulus Silentarius.
 Petrus Comestor.
 Proſper.
 Rabanus.
 Ricardus de S. Victore.
 Thomas Aquinas.
 Vincentius Beluacensis.

Ethnici.

Aristoteles.
 Auerroës.
 Auicenna.
 Aulus Gellius.
 Cato.
 Cicero.
 Cæſar.
 Cornelius Tacitus.
 C. Manilius.
 Catullus.
 Chryſippus.
 Demolthenes.
 Diodorus Siculus.
 Diogenes Laërtius.
 Epigrammata Græca.
 Euripedes.
 Fabius Pictor.
 Hømerus.
 Heſiodus.
 Horatius.
 Herodotus.
 Herodianus.
 Iſocrates.
 Iulius Cæſus.
 Iuſtinianus.
 Iuuenalis.
 Iouinianus Pontanus.
 Lucanus.
 Lucretius.

Lucius Apuleius.
 Liuius.
 Macrobius.
 Martialis.
 Menander Græcus.
 Modestinus Iureconf.
 Nonius Marcellus.
 Orpheus.
 Ouidius.
 Pacuvius.
 Paulus Iureconf.
 Perſius.
 Philo Græcus.
 Plato.
 Plutarchus.
 Plinius Vterque.
 Phocylides græcus.
 Porphyrius.
 Propertius.
 Quintilianus.
 Quintus Curtius.
 Saluſtius.
 Seneca.
 Seruius Grammaticus.
 Seruius Sulpitius.
 Silius Italicus.
 Solinus.
 Sophocles.
 Suetonius.

Fol. 298.

Terentius.
Tibullus.
Valerius Maximus.
Vigilius.

Virgilius.
Vitruuius.
Vlpianus.
Valerius Flaccus.

Præfatio in declamationes, quæ sequuntur, quarum vna est. De laude pecuniæ: altera. De vituperio.

EO prohdolor peruerstratis, & corrupti iudicij, multorum mortalium animi deuenerūt, à cœlestib⁹ ad terrestria corpora deuoluti, vt ymbratilia fugacia, ac breuis æui commoda, æternis, cōstantibus, atque veris bonis antepōnāt. Olim vt legitur in Biblijs, quod videntes filij Dei filias hominum quod essent pulchrè acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerunt. Vnde Deus dixit. Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est. Atque hodie virile genus vt plurimum non solum ad filias hominum respicit, sed etiam quod longè inferius ac vilius est, ad pecunias: relicto nanque verò vsu rerum naturalium ad huiusmodi artificialia homines deueniunt, vt in eis maiorem ferè salutem & scelicitatem ponant, quàm in solida virtute, & veris animi corporisq̃ue bonis. Neque verò quicquam inter artificialia bona hodie tantam potentiam, ac beatitudinis facultatem habere viderur, atque Pecunia, vt vulgi iudicium in medium afferamus: quum contrà multi etiam Ethnici sapientes pecuniam cōtempserint: & apud Ecclesiasticum capit 31. legitur. Beatus vir qui inuentus est sine macula, & non abiit post aurum, nec sperauit in thesauris pecuniæ: quis est hic, & laudabimus eum. In hac tam diuersa opinione, atque censura de pecunijs, vt potè quæ ex diametro pugnat, difficillima est conciliatio, atque vera sententiæ de vsu pecuniæ prolatio: proptereà quod haud exigua sint, quæ in laudem pecuniæ dicuntur: contrà non minora, quæ in vituperium illius afferuntur, id quod nos declarare iam conati sumus. Vnde primò ipsius pecuniæ encomium tractauimus, mox illius vituperium subiecimus more Peripateticorum. Sic enim nos excusabimus à leuitate, iuxta illud Catonis, qui eleganti disticho suadet.

*Laudaris quodcumque palam, quodcumque probaris,
Hoc vide ne rursus leuitatis crimine damnes.*

Ne igitur multis videamur temerè fecisse: hæc præfari voluimus. Etenim hoc propositū est, non vt vires eloquētiæ ostentemus, sed vt commodis & noxijs pecuniarum demonstratis, qui velit eligat bonam partem, & sibi sit auctor secundæ atq; bonæ vitæ: aut contrà si sequatur res noxias, ipse suo iudicio pereat. Neque quisquam ita alienus ab omni ratione erit, qui si bona & mala alicuius rei cognouerit, eaq̃ue conferre voluerit, facile deprehendet, quid sequatur, & quid omitat. Quid autem hodie difficilius, haud facile dixerim, quàm determinare omnes particulares, verosq̃ue vsus pecuniæ, vt qua sapissimè, qui se rectè vti putat, abutitur, & qui abutitur, se rectè vti existimat: tum quod vni suadet esse vtile & honestum,

nestum, id alteri erit incōmodum, atq; iniquū: præsertim cum ipsa pecunia plurimum hodie in rerū vsu præter cæteris rebus omnibus, & ipsam quoq; rationem haud rarō oppugnet Euripides in Phœnissis: Mortalibus, ait, nihil chari⁹ pecunia, & Aristophanes in Pluto: Probi, inquit, vt nihil sanū reperias vsuā, sed pariter omnes seruiūt victi læcro. Ibid. ille poëta percurrit, & declarat pecuniarū gratia fieri quicquid rerū geratur inter mortales, & ob illas quoq; dijs fieri sacrificiū, tandem infert illud, quod omnia splēdida, eximia, venusta fiunt à pecunia: Sed & Demosthenes in prima Olynthiaca, pecunijs opus esse, clamat, quod citrà has nihil faciendorum possit cōfici. Contra Sallustius in oratione de ordinanda Repub. ad Caium Cæsare pecuniam, huiusq; vsum in Rep. summopere improbat, edoctus multis gentiū, nationūq; historijs, sicut id patet ex his ipsius verbis. Igitur, inquit, prouideas oportet, vt plebs largitionibus, & publico frumento corrupta, habeat negotia sua, quibus à malo publico detineatur: iuuetus probitati, & industrię, nō sumptibus, neq; diuitijs studeat. Id ita eueniet, si pecuniæ, quę maxima omnium pernicies est, vsu atq; decus dēpseris. nā sæpe ego cū animo meo reputans, quibus quisque rebus clarissimi viri magnitudinē inuenissent, quæ res populos, nationesq; magnis auctoribus auxissent, ac deinde quib⁹ causis amplissima regna, & imperia corruissent: eadē semper bona atq; mala reperiēbāt: omnesq; victores diuitias contēpisse, & victos cupiuisse: neq; aliter quisquā extollere sese, & diuina mortalis attingere potest, nisi ommissis pecuniæ, & corporis gaudijs animo indulgēs non assentādo, neq; concupita præbēdo peruersam gratiam gratificans: sed in labore, patientia, bonisq; præceptis, & factis fortibus exercitādo. Nam domum aut villam extruere, eāq; signis, aulæis, alijsq; operibus exornare, & omnia potius, quàm semet visendum efficere: id est, nō diuitias decori habere, sed ipsum illis flagitio esse. hactenus ille. Porro Horatius reginam vocat idcirco pecuniam, quia donat vxorem dotem: Fidem & amicos: genus atque formam. Seneca ex Euripide refert Bellerophonem execrantem tyrannidem pecuniæ lib. Epistolarum 31. & dicentem, Pecunia ingens generis humani bonum, & apud Athenæum Dypnosophilatarum 4. leguntur hi versus.

O captus aurum hominibus ornatisissimus,

Vt nec genitrix, nec pater, nec liberi.

In ædibus tales voluptates ferunt

Quales parit tu his qui domi te possident.

Cicero autem multis locis pecuniam belli neruum vocat: interea officiorum t. præclare de pecunia disseruit in hunc modum. Quamobrem & hæc, inquit, vitanda sunt, & pecuniæ fugienda cupiditas. Nihil enim est tā angusti animi, tamq; parui, quàm amare diuitias. Nihil honestius, magnificentiusque quàm pecuniam contemnere si non habeas: si habeas ad beneficentiam liberalitatemque conferre. Conuenientissimam igitur viam ingressi sumus, & hinc bona ac laudabilia pecuniæ, inde vitia, & improbitates pronunciamus: interea vsu pecuniæ non explodimus, nec abusus admittimus. Verum rectos pecuniarum vsus diligenter vnicuiq; cōsiderandos relinquitur, vt ijs rectē vtēdo, liberalis, benign⁹ & iustus sit, sicut oportet, ne terrestribus nimirū inhærens, Deū & D. Iesum & sanctā Dei Catholicam Ecclesiam, & proximum suum vlla in parte negligat, ne in vlla parte iustitiæ peccet.

ENC O-

Encomium Pecuniæ.

Quo vis eius, vsusque vulgaris demonstratur.

Summæ.

- 1 Inducitur ipsa pecunia sese commendans auctoritate Salomonis.
- 2 Homines libentissimè sonum pecuniæ audiunt, adeo vt nulla res æquè attentionem apud omnis generis homines obtineat, ac pecunia.
- 3 Pecunia semper noua in lucem profert, etiam quæ grata sunt.
- 4 Pecunia efficit, vt multi surdi vel potius surdastrī acutè audiant quæ dicuntur.
- 5 Sonus pecuniæ exuperat omnes melodias, & omnes sonos, quibus homines demulceri possunt.
- 6 Pecunia auditores suos exaltat, contemptores deprimat.
- 7 Pecunia superat omne metallum, & hoc in varias metamorphoses transfert.
- 8 Argentum viuum metuit pecuniam, huiusque nomine est seruus fugitiuus, donec ligetur vt fiat pecunia.
- 9 Homines pecunia causa tartara adeunt, speluncas in terra abstrusissimas fodiunt, tanquam demones viuunt, vel demonibus bella inferunt.
- 10 Pecunia est belli gerendi causa sæpissimè, & occasio, & neruus.
- 11 Propter pecuniam homines extrema audent.
- 12 Quamuis multis periculis adeundis, & malis perpetrandis pecunia est auctor: ea tamen ita omnia operatur, vt cuncta laudi cedant, & recompensentur.
- 13 Pecunia efficit vt puniantur mali, & ipsa semper honoratur, sit qualiscunq; sit.
- 14 Pecunia omnia bella confecit, & mutationes monarchiarum.
- 15 Pecunia tristes homines exhilarat, maximè hos qui vtuntur liberè. Nam auaros tanquam malos curis grauat.
- 16 Pecunia efficit omnia mirabilia mundi, operosas structuras, & sumptuosa monumenta: omnia opificia, artes, professiones medicas, philosophiam, Ludimagistros, Logicos, Musicos, Geometros, Arithmeticos, Astronomos, Astrologos, Artes oratoriam, Poëticen, Iuris ciuilibus prudentiam, & huius generis similia omnia.
- 17 Propter maiorem questum homines sequuntur mercaturam, vt ex qua plus pecunia acquirant, quàm aliunde.
- 18 Pecunia Principes, Reges, & Imperatores facit.
- 19 Pecunia facit homines esse officiosos, negotiosos, faelices, & triumphantes.
- 20 Pecunia facit Deum honorari.
- 21 Pecunia efficit agrum coli.
- 22 Pecunia efficit nautas.
- 23 Pecunia operatur magnanimitatem, fortitudinem, &c.
- 24 Pecunia pulsquàm Dea est, omnia regit, ad superos deducit: ad inferos detrudit, tantam viam per tartara præstat.

Pecunia

- 25 Pecunia ipsa certissimos docet modos, quibus boni homines, & mali manifestentur, & operata animi recluduntur.
- 26 Pecunia efficit, vt mali homines, etiam bonitatem recuperent, & pro bonis colantur.
- 27 Pecunia facit vt is quoque, qui pessimam causam obtinet, tamen euincat, & vt iustam obtineat.
- 28 Pecunia confert hominibus summam dignitatem.
- 29 Pecunia etiam vilissimos summis viris commendat.
- 30 Pecunia offensos citissime reconciliat, & litigantium iurgia finit. Sepultura emuntur a peregrinis.
- 31 Pecunia etiam mortuis prodest.
- 32 Pecunia etiam validissimas vrbes expugnat: imò omnia expugnat, & feminas quoque, ita vt eas, vel matrimonio iungat, vel turpi quaestui exponat.
- 33 Pecunia potentior est quam amor.
- 34 Pecunia efficit, vt stupidissimi etiam pro magnis dominis salutentur, & dignitates, ac officia obtineant.
- 35 Pecunia efficit admiranda opera.

Protopopæia. Pecunia loquitur.

Exordium.

Eccles. 10.

Optimum omnium patronus summus.

HAud scio, quantas gratias referam Salomoni Regum sapientissimo, quòd tam fidele, verumque mei patrocinium suscepit, & præstitit, cum diuino ore, plusquam oraculo Apollinis Delphico pronunciauit: nimirum quod mihi obediunt omnia: & pecuniæ, inquit, obediunt omnia. Vna pixide plusquam Silenes Alcibiadis in medium protulit, incredibiliter etiam illum hominum amorem, quo me complectuntur, & honorant, auxit, ac corda illorum, qui me vituperare solent, mea que beatitudini inuidere, singulari quadam beneuolentia erga me inflammavit. * Adeo vt quæ hætenus muta, ac omnium iniurijs, insidijs, custodijs, plusquam Tulliano carcere vexata, attrita, eneruata videri possem, nunc loqui audeam non solum in præsentia rudis vulgi, pauperis plebis, quæ mea de causa totum terrarum orbem, per mare, per saxa, per ignes proficiscitur, latentemque & pedibus conculcatam è cloacis eruit, & vsque ad diuinam maiestatem extollit: sed etiam coram principibus, ducibus, Regibus, Imperatoribus: coram Episcopis & Pontificibus: coram Græcis & Barbaris: coram insipientibus & Sapientibus quantumuis tetricis, & morosis. Paucis abiolum, eò audaciæ progressa sum, imò eò fortitudinis, & virtutis, vt iam mortalium neminem curem, si optimi, & disertissimi viri inceperint commendare obedientiam, si legislatores de obedientia erga sua præcepta egerint: vi, ferro, fame, flamma: non tantum profecerint, quam si ego fulgore meo leniter oculos astantium, vel copia mei animos absentium perstrinxero. Ipse sapiens me confert sapientiæ, dum ait. Sicut protegit sapientiæ: ita protegit pecuniæ. Quam obrem certa sum, quod omnes, quotquot hos sonos meos audierint, vel re ipsa proprios, vel iam expecta-

tione

tionem propriæ possessioni proximos, haud grauabuntur meam declarationem meumque preconium mei ipsius audire, vt quæ sapiens sapientissime de memet ipsa proloqui valeam, imitata in hoc exemplum mei patroni Salomonis viri diuini, & mortalium sapientissimi, quod si delictum occurrat, vel blæsum, balbûe, barbarum, solecumue: absouum vel absurdum, huic protinus vi, ac virtute mea medeor: effeceroque plenum, facundum: latinum, & ornatum: consentaneum, atque verissimum, et si stultorum est semetipsum laudare, vt quos gloria vexat inanis: ego tamen occulta mea facultate, & aperta operatione præstitero, vt in me laudanda existam sapientissima. Adeste igitur æquo animo, & fauete linguis, breuiter absolua, quanquam magnitudo mea continua multorum annorum oratione explicari non potest: imò vix mente comprehendere. * Adeo sum nouarum rerum inuentrix, auctor, & largitrix abundans, nec ignoro quòd multorum calami causa laudandi orandi que me attriti sunt, multorum labia exagitata, iam infinita partim bona, partim mala (quod inuidiæ illorum erga me, quos flocci facio, & statim in contemptum perduco, maximo cum honore & laude mei) de me prodita: tamen adhuc noua & inaudita promam, ac post hæc alia vel paria, vel maiora, vel minora, præsertim mea de causa proferri fecero, si homines indignati fuerint, & in me conspirauerint, vel me loco moueant: videbitis & creditis coruos poetas, poëtridasque picas cantare pegasium melos, & pro mei defensione omnes suas vires expedire, suoque exercitu potentissimas principum copias lacessere, & dilaniare: sicut placida & omnibus grata sum: ita benignè me audiatis. Omnes enim iam copiarum mei inhiatis, cuius vos non prius participes fecero, quam quæ mihi placuerint, feceritis, & morem gesseritis, quam cum me sonantem persequuti fueritis audiendo, comitando, & duos labores perferendo, si mihi visum fuerit. * Sed nolo vti imperio meo, ne tyrannidis insimulata, maiorem exerceam tyrannidem. Vestra benignitas suffecerit mihi, cui paria repêdam succincta commendatione mei, incipiam itaque effari: aures exporrigite. * Nam Midas Rex causa mei etiam aures asini, aut asininis longiores habuisse narratur. Forsan multi Reges, & principes etiamnum Midæ sunt, & longitudine aurium Midam superare contendunt: idque propter me poëta finxerunt. Gigantes, Briareos centimanos, tergemina Hæcatem, tria ora Dianæ, quadrifrontem Ianum: miror cur non multos centaures, potius quam centauros tradiderint. quum sint qui mei causa decem milia aurium habeant, quarum præcipuæ sunt asinina, tum canina, inde ceruina, postea talpina, denique Pythagorica. Iterum moneo excutite tadium arrigendi aures. * Ego effecero, vt cælestes puteris vos audire choros, non Syrenum cantus solum, aut Mercurij lyram, & suauissimam tibiam, qua centoculum Argum consopiu, sed veram musarum harmoniam, Dauidicum psalterium, Regium plectrum, Arionis lyram, Delphinorum moderatricem, Orphæi cantum flectentem sensus ferarum, montium, arborum, fontium, & saxorum. Meo nutu sonoræ Nymphæ ineffabilis dulcedinis melodias occinēt, si dulces soni, cytharæ, fistulæ, sambuci, similibusque organorum, aut humanæ voces non delectant vos, bombardarum strepitus, & tonitrua, tympanorum pulsus, & resonum murmur: campanarum tinnitus, buccinarum, cornuum, ac tubarum clangores concitauero, atque ita aures vestras impleuero, vt vobis magis

Proposio.

Pecunia ar
rigit aures

gis

gis quam accolis cataduporum Nili præcipitati mirando strepitu, reuerberaque Echo susurrent. Qui enim me habet, non opus habet, vt alios roget, vel ad cauendum incitet, sed vltro rogabitur ipse, vel simplici oratione, vel diserta, vel scriptis, vel instrumentis musicis, angelicis vocibus: aut fletu, strepitu, clamore, improbibus vocibus, minis, aut denique bellico boatu. Vos hoc nomine alijs estis beatiore, quod ego adhuc vestra causa me humilio, me de solio maiestatis meae demitto, & vos, quos famulos habeo, ac quocunque lubet, vel nutu impello, non grauior orare, vt me audiat, vel quæ propter me scripta diuulgantur, legatis. *Hæc est etiam haud exigua vis, & potentia mea, vt quos volo exalto, & quos volo, deprimo. Si me honoraueritis, honorabo vos: si mihi templa erexeritis, palatia amplissima vobis reddam: si me audieritis, non solum effecero vt alij vos audiant, sed omnia etiam regna mundi huius obedient vobis: Nam ipsi daemones me honorant, & si mei sufficientem veramque copiam habere possent, Iouem non Gigantomachia, sed aperto Marte è cælo præcipitent, ipsique regnum Dei occuparent. Itaque ego deos efficio, & deas, ego appono ambrosiam, effundo nectar, & Vraniam, Terpsichoremque cantare iubeo, detrudo in gehennam, damno, æternis supplicijs irretio, in perpetuum miseros efficio. tantæ sum potentia, vt aurum, argentum, ferrum, æs, plumbum, stannum, coria pecudum, denique possessiones mea sola Metamorphosi beatifico. Qui aurum habet, & mei nomine illud non habuerit, nihil habet. *Ego pretiũ ceteris omnibus statuo: dominos redigo in seruitutem, & seruos tractari vt equos, mulos, canes, & asinos pro arbitrio lusus est mihi: quicquid ab alijs tributum est auro, mei gratia illi datum est, & meo arbitrio repeto: quia non semper mihi aurum vult parere, & me nititur spoliare meis possessionibus. Nam si argento meum titulum dederò, facile per hoc etiam rebelle aurum expugnauero: magis adhuc ferro. Vnde miramur astutiam argenti viui, quod mihi ad omnia inferuit, variaque assumit formas, & sine qua ego nõ essem ornata, estque mihi ad omnia obediens. *Huius virtute & amicitia mecum contracta illud consequor, quod principes huius mundi nullam ferè artem ita admirantur, vt Alchimiam: nisi vel exemplo aliorum alienentur, aut sepius lusi, & postquam mei cultorem aliqua mei beatitudine glorificauerint, possessionem argenti viui mihi concedant, ac tum me solam venerantur. adulari tamen mihi semper argentum viuum, nec audent lites vel bellum mouere, etiam si Reges & Imperatores pro se certantes habeat, vt nonnunquam habuit, & quando ego iussero, vel promiserò habebit, alioqui minimè, & hæc nõ est minima pars, quæ tremulum semper me metuat argentũ viuũ, quæ fugitiuus famulus, quæ philosophicus Mercurius vocetur. Prudentius enim multis hominibus agit, nunquam se mihi opponit: itaque illi amplissima munera retribuo obediens: contra in officiosum ita percello, vt metu auolet, vel coria persudet, aut si vilo modo potest, ad orci abditissima penetret, ibi propter me bellum gerens cum malis spiritibus. Hos sedibus suis expellit, vt humana ingenia exagitant, interea ipsum quiescit nunquam: suo pondere & subtilitate cuncta rimatur, donec à Deo omnipotente ligeretur, & in eam materiam transmutetur, quæ dicitur & est aurum, vel argentum, vel summa id vnde signari potest pecunia, quæ ego sum.

*Pecunia
dat honore
et pretium
metallis
omnibus,
& ceteris
rebus.*

Vnica

*Vnica cunctarum regina pecunia rerum,
Imperia in terris pro Ioue summa tenens.*

- 9 *Quinimò vt hanc materiam habeant, vnde ego conficior, ipsi homines naturam ferè daemorum induunt, faciem solis & lunæ fugiunt, seque viuos conduunt sepulchris ad tartara vsque effosis, vbi cum daemonebus haud rarò bella gerunt: nonnunquam collapsis puteis viui obruuntur. Nec facile credo enumerare quot millia perierit in lerehis specubus propter eam materiam, vnde ego conficior, fossis. Propter materiam illam mei causa itum est initio ferrei sæculi, & adhuc itur in viscera terræ. quasque recondiderat Deus & natura.

— Stygiisque admoerat vmbis.

Effodiunt opes irritamenta malorum.

Iamque nocens ferrum ferroque nocentius aurum.

Prodierat, prodit bellum, quod pugnat vtroque,

Sanguineaque manu crepitantia concutit arma.

- 10 Quæ ita dixi, quauis ea in mei vituperiũ aliquis retorserit, quia veritati inniuntur etiã tacete Ouidio, vt mearũ viriũ argumentũ intelligatis. *Notũ & percelebre est, quanta sit militiæ vtilitas, necessitas, & hominũ plurimorũ ac in eam accursus ad conseruandã protegendãque; Rẽp. & defendendã ab omni hostili iniuria, atque insultu: quãtus proinde eius splendor atque gloria, quanto eius comites, duces, Reges ac Imperatores honori simul & terrori habiti fuerint, quantũ item qui castra secuti se exercuerunt, præ alijs commoda, priuilegia, honores, & dignitates meruerint. Quis numerare queat scelicis præmia militiæ, vt Iuuenalis Gallũ affatur. Prætereamus quæ nemo militũ, aut aliorũ militiæ causa peregrinantiũ, vel arma contrectantiũ, nisi animum ego illũ, ardoremque belli addere atque incenderem tantæ se rei vnquã immisceret, nemo lorica, & thoracẽ indueret, nemo galea caput tegetet, nemo ensẽ manu arriperet, nemo hastam vibraret, nemo bombardæ ignem admoeret, nemo sagittam, arcumue gestaret, nemo funda iaceret, nulla iam esset acies, nullus exercitus, nullum auxilium, nulla classis, nullus equitatus, nullum currule studium, nullus qui militaret, nullus qui militantibus imperaret.
- 11 *Hæc quæso omittamus: dicamus alia maiora, & mirabilia: quæ nisi ipsis quotidie cerneretur oculis, incredibilia certè videretur, tantis se eos vltro laboribus offerre propter me, algere, estuare, sudare, mediã ferre, sub dio somnos capere, atque perlibenter omnia efficere. quodque admirabilius est, gladijs, laceis, sagittis, scorpionibus, balistis, arietibus, bombardis intrepida fronte atque animo caput, & pectus obijcere: non magis vitam, quàm si quotidie in foro multæ instar nucum, pomorum, ouorumque venderentur, facere, quæ eis imminent continuè pericula, & alia his grauiora, contemptui habere. Ita nullo eorum terrore commoueri, ac si lapidum aliquod, & dulce ferculum expectare videantur. Hæc ego, quibus nescio quid aliud maius aut audacius, omnia atteto, iniũgo, perficio: omnia adiuuo,
- 12 omnia summa virtute mea suadeo, propono, cogo, atque impello. Dixerit fortassis aliquis tristitia illa esse, auditu fera, inhumana, barbara, ab omni que ingenuitate morum, & ciuilitate penitus aliena. Videri nanque à natura insitũ cuique animati, vt salutem suam & vitam tueatur, quàm qui neglexerit, vltroque perditum ierit, rem non nisi monstruosam, naturæque; lógẽ aduersam, non inimicam, hominẽque; libero proxis

*Pecunia
est nerum
belli, et dat
victorias,
ac imper.*

prorsus indignam efficere. Summæ præterea esse detestationis, graues & miserabiles, quæ ob bella suscepta contingunt, grassationes, rapinas, carcerationes, proscriptiones, supra, adulteria, cruciatus, iugulationes, proditioes ciuitatum, ac singularum domorum incendia, templorum, locorumque sacrorum prophanones, euersiones, sacrilegia, & flammas: quæ quum causa mea sunt, minimè eam mihi laudi & ornamento: sed contrà magis dedecori, & vituperio ascribenda esse. Verum quæ quis hæc dixerit, neminem velim putare, me eius esse impudentiæ, vt verum inficiari, falsaque defendere, ac tueri pertinaciter proponam. Confiteor & hæc ego, vtique aperta & libera voce, neque à principio quando orationem habere incepi, ita laudes meas dicere aggressa sum, vt integritatis, pietatis, atque sanctimonix vlla quæ in me essent magis, quam excellentem vim & potentiam meam, magnosque & admirabiles, quos inde produco effectus & operationes referre vellem. Non mihi arrogo, vt credam nihil ex me, quod non triste & nocens sit, oriri: vt putem vtilia esse omnia ac proficua, verum & ista tamen ita confiteor, vt si rectè vis mea consideretur, potius laudi cedant, quam opprobrio. Non moror eos, qui hac de causa me dehonestent, quum sim maximè veneranda. Quando nanque propter me homines quæcunque possunt mala perpetrarunt, ego remuneratrix, & æqua retributrix tandem adsum, nam quicumque ad bonorum defensionem arma sumpserunt, coactique in præfata peccata inciderint, vel qui pro defensione iustitiæ & veritatis talia passi sunt, his victoribus omnia amplissima recompensio, ita leue damnum perpetua sceleritate refarcio, contrà qui mali vel talia admisserunt, vel passi sunt, hos ad tartara detrudo, omnia bona residua eripio, alijsque elargior, sic me de horum sceleratis manibus vindico, atque me transferro rursus in dominium bonorum. Hæc igitur laus mea est, quod malos ad infernum deduco, ego interea ab inferno libera sum: à bonis defendor, & aris inferor, licet videre ideò multas sanctorum, sanctarumque in templis imagines & picturas, meis muneribus, & mea materia, mea forma ornatas, cultas & gloriosas. Quod autem longè sanctius est, non omiserim ex eadem materia, quæ mea est, sanctorum, sanctarumque imagines fieri, has religiosissime coli, seruari, manibus, & humeris bonorum virorum in publicis supplicationibus circumferri, longè tamen aliter quàm statuarum, & idola, vt rectè docet Concilium Tridentinum, quibus Ethnici thura incendunt. Quod si res poscit, aut vsus exigit, statuarum, harumque ornamenta ex mea materia facta, rursus conflantur, & in meam formam tanquam perfectiorem & humano generi gratiorem ipsis statuis, picturis, ac similibus ornatibus reducantur: aut brachia, partesue illarum, quæ mihi sufficiunt, in hunc meum vsum destinantur, nec hoc satis, Nam talis mihi honos deinde redditur, quod aduersus impiorum manus munior circulis & pondere, & vt homines moueantur rerum benè agendarum, & ne per fraudes, iniustitiamque affectent meam amicitiam, nec me iniuste possideant, in margine sumptum è sacra scriptura versiculum habeo, & in medio crucem, vel alicuius diui, aut etiam omnium mortalium iustissimi Christi figuram, in altera facie principis arma, vel imaginem, aut magistratus, Reipublicæque insignia: quibus admoneo, quod me æquo iure vtantur, aut me effecturam, vt vindicta sumatur: quibus doceo, quos habeam mei defensores, & patronos, id autem

apud

apud Christianos. Nam Ethnici, & Barbari homines vel propter suam imperitiam parui me faciunt: ideò illos vt Barbaros explodo & fugio: aut si vsus mei, ac virtutem norint, longè maiores mihi deferunt honores, quàm Christiani. Nam totius Reipublicæ, vel maiestatis suæ potentiam, amplitudinem, & insignia in me exprimunt, qui tantum pecude signabant, aut similibus, hi diuitiarum suarum indicium me esse voluerunt, sicut inter irrationalia nullum animal præstantius conducibiliusque esse pecude: ita mortalibus inter omnia irrationalia nihil posse dari, aut apportari præclarius aut vtilius pecunia significabatur. Honorauerunt me imaginibus suorum deorum, aut suorum philosophorum, non vt me condecorarent, sed vt illorum memoriam per me, measque vires conseruarent, & ad imitandam deorum vitam incitarent suos, suaque posteritatem: quod si contigerit me improborum, aut morosorum hominum maligno erga me affectu vel incuria ad inferos descendere, contra quos versu Apollineo, diligenter munior. Protinus non vnus Hercules, sed infiniti exurgent, pro me laborabunt, noctes diesque non sine dolore, & sudore, vt me potius, quàm Euripidem, quàm Alexandrum Magnum, quàm Cæsarem Iulium, aut Ciceronem, aut alium patriæ patrem è faucibus Orci, ex ore Cerberi, ex Tartaricis tenebris eripiant, & cum summa gloria dulcissimæ luci restituant. Mille cuniculos, fabricas, machinas, & stratagemata, mea de causa excogitant, extruunt, mutant quadrata rotundis, sapiunt, infantiunt, antequam me conditam, seu cognitam in aliquo sepulchro relinquunt, aut apud inferos remorari patiantur. Nunc qui mali sunt mei negotiatores, ad stygias paludes, lèthæaque flumina detruduntur, qui boni, nimirum qui me liberauerunt iniquis carceribus, ac umbrarum iniurijs, per me multis commoditatibus remunerantur, exhilarantur, ad dignitates promouentur. Quamobrem scioli & inepruli sint oportet, qui me ideò reprehendunt, quod propter me tam multa mala perpetrantur, qui quidem meminisse deberent propter sceminas pulcherrimas, & toto orbe decantatas non pauca facinora esse commissa: eas tamen semper eò habitas esse præstantiores, & celebriores. *Quin illud ego virtutis meæ amplissimum habeo iudicium, quod malos facio puniri, aut indignè me tractantes, idque vel in hac, vel futura vita, ipsa ego salua ab omni pœna, quin lætior permaneo. Fœminæ si malæ sunt, pœnas non euadunt, ego in mille fundor & refundor figuras, quatenus pecuniæ momentum obtineo, etiam simulacra contracta, attrita, exusta, in pretio & honore, in censu & dignitate habeor: fœminæ, viri, & alia animalia tempore senescunt, & vim, virtutes, pulchritudinem, ac varia iuuentutis dona perdunt, equidem adeo tempore non pereor, vt quo sim annosior, eo tum ratione antiquitatis meæ, tum etiam excellentia materiæ, ambulo præstantior, eò curiosius me ambiunt, superbius custodiunt, audacius ostendunt. E quid audistis multos in mei laudem clamantes? Est antiqua pecunia, prisca pecunia, prisca fides: adde huc illud, quod malæ fœminæ eijciuntur, mali homines exploduntur, & ad interitum perducuntur. Ego etiam pessima libenter recipior, nunquam abijcior, sed emendor summa cum diligentia, & plebiscitis, ac legibus ne in peregrinum orbem, vel peregrinas sedes, aut extra proprium & conuenientem limitem desertæ, sanctè defendor. Quod si quis contrauerit, si ego sim minus honorata, punio illum, ac dano officio, qui me detulit: sin honorari sensero,

V

commu-

communico haud exiguum commodum illi, qui me eò beneficio dignatus est, adeo in me nihil malitiei, & iniustitiæ habeo, quin beneficentibus bona retribuuo, malefacientibus exitium quod merentur & supplicium infero. Non igitur pudet confiteri, quòd propter me bella fiunt, quibus nihil quæsitum videri potest, aut debet, quàm vt in pace sine bello viuatur. * Excutate annales, legite historias, intelligetis propter me, & per me maxima bella, & quascunque diffensiones enatas, ac consopita esse: & quicumque plurimum meæ materiæ rudis aut quod beatus est, formatæ habuerint, eos monarchas, & principes orbis, aut summos rerum dominos euasisse. Rudes homines & simpliciores quoque in aurea mundi ætate vixisse narrantur, non me cognoscebant, cognitam enim statim adeo amauere, vt bella susceperint: Cætera enim animalia minimè inter se contra suum genus pugnant, aut bella gerunt, neque leonum feritas sæuit in leones, nec serpentum contra serpentes: quid ita? quia me ignorant, & propter me iniustitiam non committunt, cuius causâ bella geruntur. Scythæ primi mortaliū intelligentes pecuniæ causâ alios digladiantes, cognoscetesque pretium & bonitatem eius, tum vt ad iustitiam alios redigeret, & huius sui laboris pecuniam tanquam mercedem referrent, bella mouerunt, Asiam domuerunt, ter Asia Imperium quæsiuerunt, ipsi semper intacti alieno imperio manserunt. Primus Scythis bellum Sesostris intentauit, misit legatis: quibus respondit: Miramur tam opulenti populi ducè stolidè aduersus inopes occupasse bellū, quod magis domi fuerit illi timendum: quod belli certamen anceps, præmia victoriæ nulla, damna manifesta sunt. Quin mox Scythæ Sesostrim fugant timentem ne me perderet, quem potui, victorè efficere nolui, ne iniustitiæ auctor essem. Plinius docet quanta bona in Aegypto Sesostris possiderit meo nomine, qui solitus est quotannis sorte reges singulos è subiectis iungere ad currū, sicq; triumphare: quū meo beneficio tam esset superbus, vt potius aureas cameras, argenteas trabes, columnas, parastatas atq; similia ex mea materia cōficeret, indignata propter ingratiūdinem & superbiam. E subopem auri diuitem mei cultorem, & successorem Saluces in Cotchis prius regis euexi, & contra Sesostrim instigauit, ac per illum puniri ingratitudinem Sesostris atq; Aegyptiorū. Victor enim E subopes omnia ea Corchos transtulit: Sed Scythæ me petentes, Parthos, Bactrianosque condidère, Interea Assyrij propter iniustitiam tumultuantes, per Ninum reprimō, quippe ad Ninum per suos maiores, qui terram virginem nacti immensos thesauros, & pecunias collegerant, deriuaueram, illiq; auctor fui Monarchiæ Assyriorum. Sardanapalus plus Veneri indulsit & Baccho, plus Cereri & Asteriæ, quā mihi: quā de causâ indignata, ego illum loco moui, & Arbacem mei studiosum euexi, traslato imperio, omni maiestate, rerum copia, administratione ad Medos, Arbacè Medorum principem feci. Interea Persæ vim meam atq; potestatem venerantes me receperunt paulatim: donec Astyages haud æquus mei dispensator in odiū multorum incidit, multi, adheferunt nepoti Astyagis, Cyro, & Sybare ductore meliberauerunt ex iniqua manu Medorum, idq; mea intercessione, & meis auspicijs. Nam illud verum statuat, sine me nihil potuissent, Græci mortaliū astutissimi, Sicyonij, Athenienses, Lacedæmonij, Messinenses, postquā Troianis & Colchorum opibus potiti, aureumq; vellus adepti fuerunt, iugum Persarū excussere. Aureum vellus

vellus mysterium meum est, & prudentioribus ænigmatis Symbolique loco proressera relinquo. Hoc quisquis habet, me habet, & per me dominabitur orbi, si me nouerit vt. Habeo enim generosam naturā, offendi nolo. Hoc vno cum dijs eandem naturam obtineo: quin potius vindictam sumo, & ad studiosiores mei transmigro. Græci certatim meum numen venerati sunt. Postquam peregrinos in dulcedinē mei pellexere, è quibus Macedones proximi tātis me expugnatum sacrificijs venere, tantis fraudibus & scientijs vsi, quantas Alexander passus nō est Aristotelico ingenio reuelari. Philippus Apollini bellū indixit, & passus est Apollo Dephicum suū oraculum spoliari, vt in meā figurā materia per multos annos congesta conflaretur, tantā venerationē mihi tribuit Apollo. Deinde ea licentia vsus Philippus nulli Deo, nulli ædificio sacro pepercit, omnia spoliat, & insigniter, idque impunè mentitus, tandem auraria in Thessalia, & argenti metalla in Thracia occupat, idque vt me honoraret, vnde efficio Philippum Græciæ dominum & Regem, huiusq; filiū vna cum maximo exercitu præficio orientis imperio. Atq; adeo Alexander Magnus mihi debet gratias suæ amplitudinis, & Regiæ maiestatis. Astuti Græci & mei amatores tenacissimi, vna etiā Iudæi, qui plustquam Dei olim in veneratione fuere, Macedonū ebrietatē veriti, & tyrannidem ad Italos delapsi, me secū vexere, partem Carthaginem deuenere, quocirca Romani iactis fundamentis bellicis me accedente ad ipsos secundo itinere, & quod Troianis copijs ab initio beatus reddideram, rursus vt fideles mei custodes adeo, & beatifico. Inuidere Carthaginenses diuites opum, parū abfuit quia me in suas partes traduxissent. Sed ego scemineo astu irretita, & potenti or sceminiis etiā pulcherrimis dū animaduerto Annibalē summū Carthaginensiu ducē id agere, vt tēminas præferret mihi, indignata illū destitui, & Romanos rerū dominos gentēq; potentē exaltaui, deinde Gothis, Hūnis, Vandalisq; faui, & in oriente Turcas, in occidēte Lōgobardos euexi, postea Fracos, tū Saxones, & inde Germanos. Hæc si vellem probare testimonijs magnorum virorū, millia sex inuenirem: sed adeo aperta sunt, vt verbis non amplius sit opus, vos commonefecisse sufficiat, nam ad alia pergo, sicut imperium meum vniuersus orbis sequitur, tanquā lunæ mortum oceanus: ita cum velim particulariter singulos mortales altero mirabili mea potentia. * Nam vt dulcis lenisq; naturę meę primo haud vulgare donū referam, tantam quam in me habeo gratiam infundo in omnes, quorū vtor contubernio & familiaritate, vt si quid in eis offenderim tristitiæ merorisq; prorsus expellā, iucundolq; ipsos, hilares, gaudentes, ac lætos semper efficiā, sin aliquos inuenierim timidi ac pusilli cordis, securum vtiq; illis addam animum, ingentem, & inconcussam, dubios firmem, errantes dirigam, prostratos erigam, labentes sustentem ex ignatis deniq; industrios, ex inertibus solertes, ex balbutientibus explicatos, ex elinguis eloquentes, ex morosis faciles, ex tardis promptos reddam, ex indoctis doctos, ex stolidis sapientes, ex vilibus & abiectis generosos & claros videri faciam, atque hæc ita tamen operor, si & ipsi quoque cum quibus versor morē mihi gerere, naturāq; meæ studeāt minimè aduersari, quæ libero frui aere, spatariq; hinc inde lætatur. quā delectat varij discursus, varięq; agitationes, quæ marcere ignaua quiete nō patitur, quę detineri alicubi diutius molestissimè fert, quę refugit noctē, odit tenebras, horret strictiora, obseratq; firmius habitacula.

*Pecunia
tristes ho-
mines ex-
hilarat.*

si carceres nominaueris, mortem illis data optione, tanquam mitiorem eligens anteponet. Quare quisquis meam meruerit conuersationem, ignarus tamen conditionis, & naturæ meæ, crediderit me occultum domi detinere, & in reconditis locis clausum seruare, priuareque dulcissima, qua mirifice gaudeo libertate meaeundi, discurrendi & quocumque libuerit peruagandi facilitate, quantumcunque is me amet, colat, amplexetur quotidie, & deosculetur. Nullo tamen modo speret se fruiturum vnquam vlla mei iocunditate, imò contrà si sua per se natura iocundissimus fuerit, ac latissimus, continuo in summam miserabilemque prolabetur tristitiam, animique mœrores. Si animo item fuerit securo, nobili atque excelso, fit itidem quasi mutatis corporis humoribus, forice pauidior, cuniculoque timidior: in cunctis dubitare, frequentiusque errare, & labi incipit. Ex industria fit ignauus, ex solerte iners, siue vestiatur, siue cubet, siue negotietur. Inter rusticandum, peregrinandum, dormiendum, aut nauigandum insidias vndique sibi parari putat: cuncta ei suspicionem, cuncta terrorem incutiunt, ne rem quidem diuinam audire poterit, quin vel decies aut sæpius de furibus, & prædonibus cogitabit, aut etiam vltro citroque discurret animi anxius. Fac verò fuerit facundissimus, lingua illi nodis implicari videbitur: fac vitæ illum facilitas commendauerit, fiet illico morosus & duro cerebro: fac promptitudo laudauerit, eius mox tarditatem & stupiditatem quisque accusabit: fac denique doctrina, sapientia, genere clarus extiterit, non aliter tamen, ac si nihil horum in illo vigeat, habebitur. Homerus sine me erit Therfites, quin etiam antea amicissimus omnibus, & propter me certatim oranium vlnis amplecti solitus, omnium hospitio dignatus, & optimis ædium partibus, expelletur. vnde.

*Ipsè licet venias Musis comitatus Homere,
Si nihil attuleris ibis Homere foras.*

Ita prodest voluntati meæ non se conformem habere, ita prodest non viuere moribus meis, repugnareque optimæ, ac dulcissimæ naturæ meæ, de qua hæc dixisse volui. *Nunc ad exponendas arduas quidem & præpotentes vires meas, veniam in quibus omne gloriæ meæ & excellentiæ meæ fundamentum iacietur, atque ea quæ alij, siue industriæ & gloriæ ascribunt attingam, vrbes dico, ciuitates, oppida, arces, vicos, templa, fora, turre, theatra, palatia, scenas, circos, thermas, domos, aulas, prætoria, & varias, sumptuosasque structuras. Dicant age, dicant si sapiunt, quid in his, quæ tamen magna, illustriaque sunt, & quorum plurima ad bene viuendum in primis necessaria, potestatis sibi vendicant & auctoritatis, quorum nullus est tam exiguus lapis, tam tenue ferramentum, tam pusilla trabs, quæ sine me coaptari vnquam potuerit: quibus non interuenirim: quibus non opem, manum, principium, denique prosperum euentum præstiterim, mihi obediunt omnia. Cui præterea eorum picturæ, incrustationes, laqueationes, cælaturæ, sculpturæ, statuar, eiusmodique alia ornata, mira arte & ingenio ædita: cui nisi mihi tanquam certo & indubitato domino, ac auctori attribuentur: quomodo autem communis quæ in eis habetur habitatio, & cohabitatio, nisi vires meas interponerem, præstaret? quomodo publicæ necessitati & indigentia, nisi ego subuenirem, prouideretur? quis adesset, si me abesse contingeret? quis consuleret, nisi interuenirem, & interesset? quis adiunaret nisi

*Pecunia
facit omnia
architecturæ
genera
opera.*

*elef. 10.
uniæ
obediunt
omnia.*

nisi opem ferrem? quis succurreret, nisi omnium ego onus susciperem? quis vbi plus æquo aliqui omnibus ad vitam, ad victum saltem necessarijs abundarent, atque aliqui eis indigerent, præter me efficere posset, aut potest vt ab eis, quibus nihil omnino deest, subueniatur egentibus, verbi causa, vel frumenti, vel vini, vel panis, vel casei, vel indumenti inopiâ sustinentibus? quis deinde vbi ego deficerem? quis vel mercando, vel artes sine quibus ciuitas stare non potest, operando vitam suam coleret? quis operi vlli laborans insisteret? quis conduceret? quis elocaret? quis laboraret? ita sine me nec quisquam curam vllius negotij, vel administrationem susciperet? ita sine me nec piscator vllus, nec sutor, nec faber, nec textor, nec pigmentarius, nec denique cuiusuis rei vllus artifex, ita nec proxeneta, nec institor, nec licitator, nec tutor, nec curator, nec negotiorum gestor, vllus haberetur. Ita clausæ tabernæ omnes, clausæ cellæ & apothecæ: non essent nundinæ, emporia vacarent, mercata cessarent: ita nec ponderum, neque librarum, neque mensurarum vlla mentio. Quid verò de doctrinis omnibus atque disciplinis loquar, quæ tamen curandis animis, simul quæ corporibus, præstant adiumentum? quis me cessante, aut dempta medendi artem profiteri veller? aut se demittere ad vrinæscopia, & coproticam contemplationem? quanti proinde, qui quotidie in animantium corporibus oriuntur morbi, & languores ad interitum ducerentur? quibus ego tamen occurro interueniens, consulensque admirabili vigore meo, quasi communis omnium salus, & vita, quasi pius omnium liberator factus & restitutor: & verè existo anima remeans, vitalis sanguis, aut vt medici dicunt, humidum radicale ego sum, quæ quintam essentiam ex mineralibus, & plantis extrahi efficio, per quam vita renouata promittitur. Me nimirum intelligunt medici, me quærunt, & mea causa curant. itaque tritum est.

Et dicunt da, languidus hic dum dixerit, ha ha.

Et vt ad philosophos veniam, deperirent sine me: & sine me omnino eorum studia ridicula, ac nulla existerent, licet tanta vanitate, & tanta cum superbia aspernari me, & contemnere vulgò iactitent: quam tamen per fundamenta gutturis sui mentiantur, & splendide mentiantur, ac plusquam hypocrite sunt. quoniam à nullo hominum genere, quod norim, magis amer, colar, obseruer. Atque vtinam ita vt iactant ab eis contemnerer, longè tali essem contemptu beator, nihil enim curo eorum vanitatem, quum illi plusquam velim, me curant. Est enim, vt paulò ante dixi, innata naturæ meæ mira quædam libertatis euagandi, hinc inde, & diutius nusquam immorandi cupiditas. Quum autè in manus horum deuenio, tanto me amore prosequuntur, vt non dicam euadere, sed nec aperto gaudere aère vnquam liceat. Ita teneor, stringor, perpetuisque quasi compedum, carcerumque pœnis damnata includor. Lucianus in captura philosophorum hanc rem exposuit. Nolo immorari. Sed & Grammaticos, ludiq; magistros quis, nisi ego, ad tradenda pueris prima elementa, & re valde necessaria deduceret, ad tolerandos tam molestos ac fastidiosos, assiduosq; simul labores commoueret, quos quæ tantis rixis, delationibus, clamoribus, strepitibusq; tam cõferta vndiq; turba puerorum grauissimè malleorum instar obtundat, miror cur nõ omnino deliri facti desipiant. Ego recreo, ego sustineo: nam si copiosa accederem ad eos superbi facti talia onera amplius subire nolent. Quia verum est illud Iuuenalis.

*Quis gremio Enceladi, doctique Palæmonis affert,
Quantum Grammaticus meruit labor? & tamen ex hoc
Quodcumq; est (minus est autem quam Rhetoris æra)
Discipuli custos præmordet Acanthus ipse.*

Et quæ sequuntur. Taceo logicos, quorum garritis, contentiososq; clamores sine me nullus audiret, nullus disceret. Omitto musicos, quorum, ubi ego conticesceré, non dicam canor, & harmonia, sed neq; minima vox vlla resonaret. De Geometris, Arithmetis, Astronomis, Astrologisque nihil dico: quorum & ego ubi non essem, neque nomina vlla haberentur. Sed & oratoriam artem, quæ est longè suauior, longèque iocundior, quæ est decus omnis ciuilitatis, fomentumque omnium bonorum morum, & institutorum, quis eam nisi amore ac spe mei inductus, aut docere, aut doceri, clarisque eius ac dulcibus studijs teneri vellet? ego teste Alano, vinco Tullianum eloquium.

Cum nummus loquitur, Tullius ipse tacet.

Quem ego meis loriceis, & cataphractis armis, verba Demosthenis, Tullij, Quintiliani non metuit: hic Hercules est, & Herculeos labores superare potest, hic Vlysses cunctos astu, subtilitateque dicendi præcellit. Quare adeo multi me deligunt, præponuntque Rhetoricæ.

*Qui color, & quod sit causæ genus, atque ubi summa
Quæstio, quæ veniunt diuersa parte sagitta,
Scire volunt omnes, mercedem soluere nemo.*

Me magis amant, quam artem tam excellentem.

Sit licet ingenium fuluo pretiosius auro:

At nunc Barbaries grandis, habere nihil.

Ego supero ingenium omne, nullum ingenium, nulla Rhetorica, meas vires enarrare potest. Neq; præteribo poëtas, quos & si aliquando sine me ingenia exercuisse compertum est, & magna id certè cum incommoditate, viteq; eorū anxietate, grauèq; proinde, & dolenti cum animo, nec minus magno mei desiderio, cuius vim maximi semper fecerunt, & propter quam monstrosâ Poëmata ediderunt: Opè quoq; multoties, licet raro exauditi implorauerunt, vt Iuena. docet cū canit.

*Nam si Pieria quadrans tibi nullus in arca
Ostendatur, ames nomen victumque Macheræ.
Ipse facit versus atque vni cedit Homero
Propter mille annos: — sed verius adhuc
— neque enim cantare sub antro
Pierio, Thyrsusue potest contingere sana
Paupertas, atque aris inops, quo nocte dieque
Corpus eget. —*

Ecce qui poëta est affirmat hoc modo sine me poëtas esse non posse. Persius maior est mei laudator.

*Nam si dolosi, ait, spes resulerit numi
Cornos poëtas, & poëtidæ picas
Cantare credas pegasum melos.*

Et quid dicam de legū peritiâ, quæ est fundamentū humani foederis omnis, & regimi-

regiminis, qua tanquã nutrice & matre aluntur, ciuitates ornantur, conseruantur, proteguntur. Quæ studet tranquillitati, cõsulit paci & quieti, salutemq; omnium quærit, defendit pupillos, succurrit viduis, erigit prostratos, tuetur bonos, cõsolatur afflictos: quæ corriguntur deuij, pelluntur seditiosi, compescuntur improbi, puniuntur grassatores & sicarij, quæ hostes propulsat, insultantes reprimat, ab omni deniq; omnes calūnia, ab omni vi, & iniuria protegit & tutatur. Nõne & hæc per me est summo in pretio, summâq; in admiratione? nõne per me illorū, qui eam profitentur tã innumerabilis est, atq; ingens turba? nõne qui eã ediscant tot tantiq; sunt nulli parcetes impensæ, nulli peregrinationi, nulli inedia ac labori? Ergo nemo (ex ijs qui me magis amant, quam Deum Creatorè de quibus frequenter in hoc tractatu fit mentio) nisi persuasione mea motus, causam alicuius procurer, nemo patrociniū susciperet, nemo lites examine suo dirimeret. Iã nemo latrunculor, qui delicta puniret, nemo scriba aut tabellio, qui dicta scriptis mādaret, nemo tabellarius qui denūciaret, nemo tubicen, qui clangore signū daret. Iã iuri dicundo nullus intenderet, iam Reip. administrationi nullus instaret, iã clausa fora ipsa, vacuæ ipsæ iudiciariæ sedes: quū læsa tamen ac iniurijs plena omnia, ingenti vndiq; strepitu & clamore personarēt. Ita ego nisi vi mea magna, & sancta quæq; impellerè, deperiret omne ius, omnisq; iustitia. Ita nihil saluū, nihil securum, nihil ab iniuria tutū. Ita regnaret improbitas, floreret iniquitas, ambitio cuncta possideret. Hæc opera mea, hic fructus meus, hæc in omnibus liberalibus disciplinis præclara atq; excelsa potestas mea, quibus siue docedis, siue perdiscedis, siue exercendis, nemo nisi adhortator ego adesset, studiū vnq; impenderet, nemo præterea, qui earū tam innumeros, immesosq; codices, pro ingenio cuiuscunq; aditos exararet, nisi me vriq; impellente librarius, vel typographus haberetur. Cur multi à liberalibus resiliunt ad mechanicam, nisi q; ex his maiorè mei copiã nanciscantur? ecquid pater filiū suū à poëtico studio deterruit respectu mei, vti Quid. de se canit.

Sæpe pater dixit, studium quid inutile tentas:

Maenides nullas ipse reliquit opes.

Motus eram dictis, totoque Helicone relicto,

Scribere conabar verba soluta modis.

- 17 * Quæ hodie passim magis mercaturâ sequuntur, quam disciplinas liberales, nisi quod ex mercatura faciliore maiorèq; mei copiã adipiscantur? ego artes com
18 mendo, artiūq; magistros, ac omnes disciplinas. * Cæterū vt ad alia oratione conuertamus, quid magnificentius, gloriosiusq; summorū regum atq; pontificū statu videmus? quàm pulchrū est cernere tot assidentes eis magnos, & illustres viros, tam frequentè variæ cõditionis hominum turbam, vario vriq; muneri deditam, inhabitantem curias eorum, exercentemq; se quotidie sollicita cum diligentia, ac vel suis, vel amicorū rationibus intendentem, quis verò alius hæc à me efficit? nõne & vigor meus hæc operatur? nõne me recedente omnes abirent? nõne vbi ego discederem sine honore, sine gloria omnes essent principes? nõne soli, nudi, & ab omnibus destituti difformiter apparerent? nõne omne decus illud status eorum, omnisq; splendor prorsus euanesceret? vnde Dionysius Syraculsi Rex honoratus nisi per me, & Corinthi contemptus, nisi quod ego ab-
eilem? ego felicitatem præsto, & amicorū copiam concilio.

*Pecunia principes
& Reges
facit.*

Horrea formica tendunt ad inania nunquam.

Nullus ad amissas ibit amicus opes.

Verum quid hæc commemoro ad commoditatem hominū magnificentiam, item & ornatum pertinentia: quum alia, quæ animæ bona thesaurosq; respiciunt, quæ perficiendis mentibus, animisq; conducunt, longè sanctiora referri possunt. * Nam quid est deterius, tristius, nocentiusq; ignavia & turpi otio? quibus eneruatur languescitq; vis omnis animorum, debilitatur, obtunditurq; omnis acies, frustratur, corrumpiturq; omnis vigor, vilescit, deficitq; si quæ inerat generositas, fordescit: si quis fuerat morum nitor & elegatia, extinguitur: si quis fuerat sensus, fomesq; virtutis, tum blandiri mala cuiq; incipiunt, ad stare præ foribus vitia, quærere aditū, rogitare, pulsare, titillare, atrectare, mox cōtubernalia fieri: Tū crescit vitiorū familiaritas, inualefcit libido, cōuocat alios nocendi ministros, fit conspiratio omnium malorum, inuadunt regnū, occupant, dissipant, obruunt, euertunt, fugant quicquid bonæ sementis virtutum inuenerint: quicquid bonæ frugis offendunt, expellunt, proculcant, lacerant, trucidant, exterminant. His ego tantis malis, quæ torpor, & ignavia parit, quæ mollicula, & deses vita producit, occurro publicus eorum hostis, confertaq; manu bellator acerrimus obfisto: quippe quæ neminem patior frustrā otium contere, ad laborem quemque hortans, ad opera quemque sua impellens, à somno excitans, à ludis auocans, à lautioribus longioribusq; cænis auertens. Propter me tritum est.

Dum puer es canis acquire viatica, & auro.

Tempus & argento charius esse puta.

Quæ sunt viatica, nisi copia mei? ego pecunia certissimum & præstantissimum viaticum. Proinde videas omnes doctos simul ac indoctos, magnæ fortis simul ac pusillæ vacare diligentiusq; sollicitiusq; negotijs suis, nullam non fœminarum, quæ non longiores, vel nendo, vel texendo, vel huiuscemodi aliquid muliebris operis faciendo noctes trahat: Neminem non artificum, qui non ocys cum gallicantu è stratis exurgat. Et mei causâ dicit Martialis.

Surgite iam pueri, clamat ientacula pistore:

Cristatæque sonant vndique lucis aues.

Videas neminem non literatorū, doctorum, ac etiam prudentiū, qui non semper agat aliquid, vigilando, instando, ferendo, varia aggrediēdo vitā exerceat, qui nō dulces omnes labores, omnes lucubrationes ducat. Itaq; per me quisq; frugi, bonus, grauis, iustus, continēsq; efficitur. Ita per me quisque omni virtute præditus, omniq; morū elegatia ornatus euadit. Tales viriū mearū produco fructū: ratorū ergo bonorū causâ ego, ego omniū auctor quasi ad subleuandas publicas necessitates, ad cōferenda in cōmune omnibus cōmoda, ad ornandas illustrandasq; omnibus virtutibus omniū mētes, nata esse videar. Quæ cū ita sint, non merebor ego, dū oratura causam meam venio, ab omnibus & iā libeter suscipi, & suscepta exaudiri, auditaq; in super cōmendari laudibus & extolli: nō merebor inquam, quum tanta de immensis viribus meis palam ostendam, corona defraudari gloriæ meæ: merebor utiq; debitā mihi palmā cunctorū iudicio referre, & triumphum agere: præsertim quū sine me nemo legitime triūphauerit, & ego cū cōtis triūphantibus præsto fui, utpote triumphorū stabilimentū. At mouent hæc omnes video,

in

in primis ea maximè quæ postremo loco retuli, ad benè beateq; viuendū pertinentia: iam faciles, iam inclinatos, iā conuersos in me, omnium animos intelligo. * Agè ergo, quum magna hæc nemo iā negat, referamus & alia maiora, longè etiā, quorū equidem operatrix sum, eximia, summaq; pietatis, ac sanctitatis monumenta: in quo ad te me conuerto rerū omniū æternæ parens & conditor, cuius cū sint cuncta quæ fecisti magna admirabilia atque perfecta, nihil profectò est quod tantorum beneficiorū cōsideratione celebrandis laudibus tuis agendisq; tibi gratijs non assidnè vacare debeat: quo nullum certè pulchrius, nullum dignum homine, aut præclarus munus suscipi potest. Id verò delatum præcipue ad sacerdotes est, qui pro cunctis onus subeuntes die noctuq; priuatim & publicè debitas tibi, ac quantum humana tenuitas permittit, amplissimas laudes absoluunt, nunc orantes, nunc psallentes, nunc varia voce modulantes, nunc dulcibus etiam tinnitibus, & organis personantes. Quam pulchrum est intueri tam grauè & candidatā turbam inter media templa, tuo tanto cultu & ordine, tanta maiestate, tantis seruientem tibi cæremonijs, quàm gloriosum est audire officiosissimas, quas effundunt, preces & vota, laudantes & exultantes nomen tuū sanctum, postulantesq; misericordiā, vel pro salute viuentiū, vel pro ræquie defunctorum, vel ad impetrandam delictorū indulgentiā, mitigandāq; iram tuā, vel ad implorandā de inimicis, aduersisq; casibus opem & defensionem. Verum nonnè hæc tot & tanta, mea fiunt exhortatione? Nomine occasionem præsto ut totum diuinum officium in Ecclesia maiori cū maiestate absoluaatur, dum ministris qui suis stipendijs militare non debent administro quæ ad vitā tranfigendam sunt necessaria. Illa ego sum tantorum patratrix, tantorum operatrix, illa ego sum, cui omnes non tā parui & humiles, sed magni etiā quiq; & præpotentes obsequuntur, cui ciuitates, omnes status, omnia munera, omnes dignitates parent. Sed egrediamur iā hinc ad rem rusticā, quem enim alium laticiæ & amantatis suæ auctorem præter me fatebuntur vineæ, horti, pome-
ria, prata, agri, cāpi, aliaq; huiuscemodi? quis nisi ego causam præstare, inueniretur fossor, messor, arator, vinitor, cursor, atque frondator? quis iumenta curaret, prata irrigaret, sementū terræ mandaret? quibus cessantibus quantū malū, quanta necessitas, quantūque periculum cunctis animantibus, præsertim hominibus immineretur? & quæ ex terra oriuntur, disperirent, idque in primis vt frumenta, atque vina, quorum nec hæc potum, nec illa cibū aut panem subministrarēt. Veniamus ad vsum aquarū, qui nullus esset aut valdè exiguus sine me, quæ dabitur mihi, qui vel nauigandi, vel piscandi, vel aquas diriuandi, fontesq; erigendi artes, nisi spes mea subesset, exerceretur? quis dicite? quis nisi viribus meis actus impelleretur, vt se subderet tam procelloso, tantis periculis, malis, & horribus pleno mari, credere obruendum millies fluctibus, obrutūque, inter viscera piscium sepeliendum? proinde quantis omnes afficerentur incōmodis, quanta publicè omnibus incūberet necessitas, & defectus multarū rerum, maximè frugū, atque merciū, quæ ex omni orbe nauigandi munere transuehuntur, quibus tam ego consulto, & ne quid mali contingat, occurro, spiras in huiuscemodi negotiatores, statū amoris mei, capiens eos, ipsius suauitate, incutiens illis itē stimulos, quibus ad eò comitantur, atque animatur, vt nullo labore, nulla peregrinatione,

V 5

ne,

Pecunia facit homines esse officiosos & negotiosos, at triumphare.

Pecunia facit, quod Deus honoratur, & sacrificia obseruantur.

Pecunia faciunt agrum colli.

Pecunia efficit nauitas & piscatores & nauigatores.

ne, nullo æstu, & frigore, non cubandi asperitate, non ciborum insipiditate, non potus vilius inamœnitate, non pyratarū insidijs, non vi vlla, non ipso metu mortis, quā quotidie antè oculos astantē vident, nec longius quidem, quam sit nauis, sæpè vix spatio trium digitorum, aut duorum, aut vnius, non naufragio iterato, non vilo denique incommodo & malo, ne flamma quidem abstereantur, dum tamen mihi obsequi, famulari, & quicquid volo, hortor, mando, perficere rectè possint. *Miramur philosophos de perferendis æquo animo humanæ vitæ incōmodis, de contemptu etiam mortis multo asapienter, ornate, copioseque scripsisse, quæ quidem ab ipsis et auctoribus magis dictis, quàm factis confirmata sunt. Laudantur multi viri nomine constantiæ, & fortitudinis in aduersis, quum ego non inani strepitu dicendi, non verborum vlla fucata persuasione, sed iocundissimo meo aspectu, dulcissima mea conuersatione, viuacissima mea, ac potentissima virtute hæc cuncta perficiam, vt in tolerandis aduersis mei causa homines sint patientissimi, constantissimi, & fortissimi. Quid enim non mei causa miles in statione, excubijs, acie, insidijs, atque pugna aggreditur? quid non naua, auriga, cursor, eques, natorque perfert & obdurat? Etenim hominibus alas addo, & Dædalus meo nomine pennas affixit sibi, vt & Icarus, & per aëra volauerunt, & si superbiæ poenas Icarus luit, & in mare præcipitatus perijt: tamen mei causa plurimi postea alati in publicū prodierunt, de turribus per fines volauerunt. Quare quos volo, ad cœlum volando eueho: alios ad tartara detrudo, omnes in summa patientia exerceo, iamque fortunam elargior bonam & obedientem amanti- bus & rite vsurpantibus me: contrarijs malam. Hoc Petronius Arbitrator eleganti epigrammate expressit.

*Quisquis habet nummos secunda nauiget aura,
Fortunamque suo temperet arbitrio.*

*Quo quidem nomine valde homines mei adeo studiosos & patientes admiror, quod cum fortunæ templa extruxerint, mihi nondum aram sacrauerunt. Iuuenalis ait.

*Nullum nummen adest, si sit prudentia: sed nos,
Te fortuna deam facimus, cœloque locamus.*

Cæterum ego pecunia longè potentior sum, quàm fortuna, & licet Iuuenalis eò nomine mihi maledicat, vtpote Satyricus non aliud professus, quàm optima carpere: tamen fateor meam Maiestatem, cum inquit.

*Et si funesta pecunia templo,
Nondum habitas, nullasque nummorum ereximus aras.*

Longè præclarius Cælius antiquarum lectionum certitudine persuasus me deam olim fuisse vocatam asserit: quum Pluto Deus diuitiarum honoratus est non nisi mei respectu. Elæi tanta sedulitate Plutonis mei templum custodiuerunt, vt quotannis semel tantum aperirerur, nemo tamen intraret. Propter me Aristophanes inuigilauit studijs, & Plutonē Comicum introduxit. Pluto Deus qui effodituræ terræ visceribus, non est nisi maritus meus, & tandem non degenerat, sed transformatur in me. Saturnus dicitur primò omnium inuenisse nummum & signasse. Fateor hoc, gratias ago, & semper in memoria habeo. Sed rursus meminerit, quod non antè est Deus habitus quàm meam formam mortalibus euulgasset.

Pecunia operatur magnitudinem animi & patientiam laborum.

Pecunia plusquam Dea.

gasset. Iuppiter magna colitur veneratione, sed ego pro Ioue summum in terris Imperium obtineo, imò ego in Iouē, & Iuppiter rursus in me, illud patet ex hoc Petronij Arbitri.

*Multa loquor: quid vis nummis presentibus opta,
Eueniet, clausum possidet ille Iouem.*

Hoc posterius ex Eunucho Terentiana Comœdia patet, in qua Iuppiter impluius auri forma in sinu puellæ se demittit, & voto non solum potitur, sed Deus esse cognoscitur, & honoratur. Huc adde versus Ouidij, quibus idem præclare demonstrat.

*Iuppiter admonitus nil esse potentius auro,
Corrupta pretium virginis ipse fuit.
Dum merces aberat, durus pater, ipsa seueræ,
Aerati postes, ferrea turris erat.
Sed postquam Sapiens in muneribus venit adulter,
Præbuit ipsa sinus, & dare iussa dedit.*

Nec Iuppiter modò se transformat in me, & per me maiorem excellentiam acquirat, sed Ianus, Mercurius, & ceteri alij Dei mihi subsunt, Martemque quocumque placet impello, efficio vt homines quoque dii fiat, vt Ouidij verba huc detorqueantur.

*Qua licet, affectas cœlum, quoque templa Quirinus,
Liber, & Alcides, & modo Cæsar habent.
Eruius terra solidum pro frugibus aurum,
Possidet inuentas sanguine miles opes.*

Quare quod Horatius diuitijs attribuit, id mihi assumo, vt quæ diuitias elargior, & mater diuitiarum sum.

*Omnis enim res,
Virtus, fama, decus, diuina, humanaque pulchris
Diuitijs parent: quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, iustus, sapiens, etiam Rex,
Et quicquid volet.*

Vnde non mirum si deos deasque facio, & si me adeo dii, deæque gentiliū amant, vt nusquam libentius, quàm in me colatur: imò nonnunquam in me se transformauerint. Quin etiam dæmones, quales potissimum sunt dii ethnicorum, vt in suam sententiam, ac venerationem homines traducerent, cognouimus se in pecuniâ, hoc est, in meâ figurâ conuertisse: sed quia dæmones ludificat, non nisi falsam mei formam repræsentauerunt, vel adulteratam exhibent, hoc tamē patet, quod perfecta ego & vera sum: imperium obtineo, deos, deasque coli efficio, homines ad fortitudinem & patientiam impello, qua virtute cœlum petunt, dicitur quod dii sua labore vendunt, sed quis laboraret, nisi dulcis mei spes adesset? miles pugnaturus nihil præterquam me clamat, & inuocat, studiosus propter me lucubrationes sustinet, oleum & operam insumit, hinc illud Demosthenis tritum. Plus olei, quàm vini, quis Pythia cantat, nisi ego animum affecero dulcedine? denique satis demonstravi, me regere humanum genus, & virtutibus illud imbuere, ac ad cœlum, celestemque gloriam euehere: Nunc illud obiter addam, quod ego ad inferos deduco, reduco, & manibus, umbris, atque dæmonibus impero adeo, vt mihi obsequantur, & viam concedant. Nolo citare Luciani Charontem, qui obulum exigat.

certūque nauū meā, ut ita dicā, persona, luendū, alioqui neminē ad cāpos Ely-
sios, aliaque amoena loca trāsfuehit: alioqui neminē ad Plutonis regna deducit: sed
Platonica philosophia haud ambiguē nos docere eius rei veritatem potest, quā
ille ab Aegyptijs didicit, qui in Mosaica disciplina instituti, nihil aut parum à ve-
ritate aberrauerunt, illā verò paucis expreſit Virgilius sexto Aeneidos, vbi Va-
tes Phœbi, petenti Aenææ ire ad conspectum chari genitoris, post alia sic res-
pondet.

*Sed non antè datur telluris operta subire,
Auricomos quam quis decerpserit arbore factus.
Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
Instituit: primo auulso non deficit alter,
Aureus, & simili frondescit virga metallo:
Ergo altè vestigia oculis & ritè repertum
Carpe manu: nanque ipse volens facilis que sequetur,
Si te fata vocant, aliter non viribus ullis,
Vincere, nec duro poteris conuellerè ferro.*

Ipse Aeneas diligenter Sibyllæ mandata exequutus inuestigat ramum, & sic
ore precatur.

*Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus,
Ostendat nemore in tanto.*

Itaque maternæ aues Colūbæ geminæ aduolant, & viam mōstrant donec Ae-
neas ramū agnoscit, corripit extemplo, audis que refringit cunctantē. Protinus
speluncā Aeneas intrat, ad orcum penetrat, vbi furias, poenas, vmbas, Charontis
vecturā, Stygiam Paludē, à Charonte repellitur, sed postquā ostendit aureū ra-
mū, protinus Charon placatus ex inimico factus est amicissimus, & Aeneā cupi-
dè trāsportat. Cerberus accepta offa cōticescit, obuij viam demōstrant ad cāpos
Elysijs, deducunt ad Anchisen: à quo in omnibus institutus Aeneas saluus ad
suos reuertitur, atque hæc omnia aureæ virgæ, aurei rami auxilio. Circumspicite,
& intelligite quis sit ille aureus ramus? an nē ego sum? certe sum. Ego numeror,
ego auulso aut expenso vno nummo succresco, vel reddor, optima sum, ex auro
conflata, vel auri formam habens. Quorsum diutius immorari manifestis? per-
go ad alia. Nam sicut aureum ramum audistis tutum ad inferos, superosque iter
præstare: ita aurea Homeri cathena ad coelum vsque extollit, & demittit, refert-
que: aurea illa cathena, mea est, hanc ego efficio, & gubernō, vnde illa virtus au-
reæ cathenæ mihi ascribenda est, itaque inferis dominor, superis impero, quod
maximum est, inter mortales id operor, nimirum doceo malos à bonis distin-
guere, verumque trado iudicium de vnoquoque hominis corde explorādo. Nā
nulla res difficilior cognitu est, quā homo, & vtrum recta illi an parua mens
sit. Ostendunt apertè cætera animantia vel mitem, vel feram naturā suam, ut ne
mo sit, qui non intelligat lupos, leones, tigres, serpentumque monstra omnia ra-
pinam nobis, pericula, rabiē, & mortem intentare. Hominem verò contingat
persæpe immaniosem his etiam haberi, atque rabiosorem, eiusmodique esse,
ut non modò hominibus, sed & Deo insuper optimò, atque maximo latentia
sub alto corde, execrandaque odia coquat; cuius si vultum tamen inspicias, om-
nem

*Pecunia
docet dis-
cerniculū
bonorum
hominum
& malorū,
operta ani-
mi manife-
stat.*

nem præ se ferre videatur pietatem, & innocentiam. Cuius si sermonem, inces-
sum, habitumque consideres, tantæ appareat austeritatis, religionis, sanctimo-
niæ, ut dicas, iuresque Diuinū aliquod numen è cælo descendisse. Sit licet quan-
tumuis difficile de hominum mentibus, animisque iudicium, per me tamen fiet
facile continuò, neque opus est alias artes admonere, vbi ego adsum, neque ad
eruendas manifestandasque secretas voluntates adhibere vllas poenas tormen-
torum, quippe qui blando, lenique cōmertio, quod nec ingenio, nec vi, nec vllò
terrore alius posset, ego statim cuiuscunque mores, naturā, & ingeniū deprehen-
do, deprehensamque manifesto. Si igitur verè bonus atque integer quisquā fue-
rit, diligit me quidē, videtque & cohabitabit libenter mecū, sed modicè tamen, ac
quantum cōmodum, iocundumque sibi esse intelligit. Neque propter me vim,
aut iniuriā cuique infert, nihil præsumit, quod lædat ius, honorēque alterius, ma-
uult meo minus uti consortio, quā in vllò negotio aduersari honesto, pietati, bo-
nisque moribus, sin contra quis prauæ sit, ac corruptæ mentis, licet exterius simu-
lachrum diuinitatis esse videatur: adeò tamen me amat, ut præ improbo amore
ardeat, langueat, tabescat, propeque deficiat: nihil iam præter me cogitet, nihil a-
nimo verset, nihil præsentia, & consuetudine mea ducat beatius, ut magis etiam
me vtatur, & fruatur, omnē omnino, si qua erat, pristinam sanitatē, integritatē,
atque sanctitatē post tergum mittat. Nihil sit tā triste, ferum, impiū, quod non
intrepidè, & audacter aggrediatur: nihil tā bona fide promissum, quod non fran-
gat. Nihil tam sanctè iuratū, quod non violet, vnde Mercurio, nomine periurio-
rum Mercator sacrificat, mei causā hunc calumniatur, illū expilet, aliū opprimat
penitus & extinguat, mille quoque modis ius, iustitiāque, diuina simul atque hu-
mana omnia euertat, dū tantum copiam, quā maximam efficere possit, pro-
pter quod scio quod mihi est longè gratior, nisi me tamen occulat, obscurisque
locis pressum obseratūque priuet libertate discurrendi, qua à principio testatus
sum tantoperè me delectari: quod plerumque facere solent hi, qui alijs sanctio-
res videri volunt, captiuantes me, quā primū accefferim, neque deterrimis te-
nebris, quibus me cōpingunt, & recondunt, exire vnquā patiuntur, neque in cō-
spectū alicuius prodire permittunt, existimant tantū se virtutis, potentia & fi-
dei habere, quantū mei in suis arcibus possident. Si quid boni habent, id meo nomi-
ni, meoque beneficio debent. Ita fit, ut qui optimus quidem omnium iudicio esse
videbatur, vbi tamen ego interuenerim, periculū faciens hominis, scelestissimus
manifestè appareat, quodque intus latebat pestilentissimum virus, manu mea le-
uiter contrectante detegatur. Ita fit, ut qualiscunque fuerit hominum mens in-
terius cæolata, meo statim dulci ingenio manifestetur. Cato dicit.

*Per spicito cunctis tacitus quid quisque loquatur:
Sermo hominum mores & cælat, & indicat idem.*

Atqui ego pecunia mores hominum longè magis iudico, & declaro, quā vl-
lus sermo: Nam ego Demosthenis etiā facundiam repressi, & illū laborantē ar-
gentagina refeci. Sine me sermo nullus erit, & si quis est, inutilis aut ineptus, me
loquente disertissimi conticescent. Nonne multos facidos explodi audistis hoc
adagio: nihil ad denarium. Ego efficio, ut dicto audientes sint homines, & ut si-
bi multa persuaderi patiantur, sicut Horatius testatus est.

Et

Et genus & formam regina pecunia donat.

Et bene nummatum decorat Suadela, Venusque.

Proinde intelligite, quod sermo mores hominū cœlat, & indicat, quatenus ego interuenio, tunc enim ex animo loquuntur, aliās figmēta adferunt, & inani strepitu aures feriunt. Qui verò boni sunt, illi ita me cōmendabunt, ita loquentur, vt nihil præter honestatem in oratione quæsitum appareat: qui mali, hi mille mendacia spirabunt, fucatū que dicendi genus, quale pseudoprophētis olim, Delphicisque oraculis ambigua responsa edentibus, & Hæreticis hodie frequētissimū ac propriū est, vsurpabunt, & prurient auribus: simplicitas enim veri sana est, fraus ficta loquēdi, quanquā non reticebo, paucissimū numerū cōperisse me eorum, quos bonos & rectos verè possim appellare: qui moderata in me voluntate, ac sine cuiusquā iniuria ferantur: qui propter me non mentiantur, imò qui propter me quoque ipsam sacrā scripturā non adulterent, & hæreses, vel noua dogmata introducant, quid dicit Iuuenalis?

Qua tam festa dies, vt cesset prodere furem?

Perfidiam, fraudes, atque omni ex crimine, lucrum

Quæsitum, & paruos gladio, vel pyxide nummos?

Rari quippe boni: numero vix sunt totidem, quot,

Thebarum portæ, vel diuitis ostia Nili.

Adde illud, quod boni de me parçè loquentur, mali nunquā non cessant mei meminisse; & cū in sacculis nequeant, saltè ore circumferunt, me in altiore loco collocatā esse, quā vt facillè, vel ad lubitū contingant, conqueruntur, neque ipsos excluderim Iudæos, licet durè ceruicis, pertinacisque sententiæ, & rigidi sermonis esse consueuerint, me tamen quærunt suis vsuris, sœnoribus, milleque alijs rechinis. Nec mirū si aurū mihi amicissimum, & quod mei maximam auctoritatem, & defensionem obtinet, sãpissimè pallidū occurrat. Nā, vt ait ille, tot habet insidiatores, tot in quā malos, versutos, bilingues, & Iudaicos hostes, noctu dieque oppugnatur. * Ego igitur sum, quæ declaro hominum animos, & specu illud Momus illustro. Imò per me verū sit, quod Momus non amplius reprehendet Deum, 26 tanquā errantem in Architectura humani corporis: quanquā bonos discernam à malis facillè, notitiāque hanc alijs inferam: tamen hoc quod amplius est, mea potentia & amplitudine consequor, vt mali meo nomine cogniti, accusati, & conuicti criminis, nihilominus boni, si velim, censeantur. Nam si pro Elæmofyna me expenderint, iam peccata eorum redimuntur, quis maiores quæso fecerit eleëmofynas, quā qui me, me in quā pecuniā dederit in vsum pauperū. In vsum piū vidua duos denarios misit in Gazophilacium, & Cræsi diuitijs præfertur, ipse Christus non me improbavit, vt qui omnium mortalium optimus, maximus, probissimus, me dignatus est suo aspectu, me petijt. Ostēdite mihi, inquit, numisma: & confirmavit. Date Cæsari quæ Cæsaris sunt, quæ Dei Deo. D. Petrus à pisce accepit didrachma, vt daret censum. Ita boni per me suam iustitiam & bonitatem tuentur, magisque splendescunt in oculis hominū: mali verò etiā transfigurantur per me in bonos. Etenim M. Crassus, alioqui torus auarus & pessimus, solo meo nomine laudatur à Cicerone, & Romanis, quinimò ideo occisus, quod meo beneficio abusus est exprobrantibus Parthis nimia tenacitatem, &

Pecunia efficit vt mali videantur boni.

& cupiditatem pecuniæ insatiabile. Pluto improbatur, sed cum me habet, & me effundere in alios potest, omnibus dijs, & deabus præfertur. Philippus Macedo à militibus suis maximo opprobrio obruebatur, sed pyriticam exercendo nactus maximā prædā, anhælantemque inopiā subleuando paululum, postquam 27 cepit esse liberalis, omnium principum, Regūque virtutes superauit, & præstantior est habitus. * Verum fac vel locationis, vel conductionis, vel emptionis, vel venditionis, vel hæreditatis, vel depositi, vel similis obligationis causa vlla in iudicio versetur, quā persequatur is, qui cum magnā habuero familiaritatē, amicitia, & sodalitatē: quantumuis is summā foueat iniustitiam, & ei omnis ratio sit aduersa, sit nulla spes ei prorsus victoriæ, tanta tamen est vis mea, tantū vendico mihi apud omnes iuris, iustitiæ, & auctoritatis, vt quotquot velit adiutores, defensoresque causæ suæ intuitu meo præparatos semper inueniat, quin & ipsum, qui iudicaturus est ab omni proposito, & animi sententia, vbi auribus eius insonuerim, oculis affulerim, diuertat, et si Thebani iudicū effigies sine manibus truncas ante diuūm altaria statuebant: ego tamen illis manus reponebam, auditum reddebam, quo placebat fletebam. Anne verum est illud ænigma.

Mutnegra cum murua faciunt rectissima curua.

Faxo denique nullus fauor, nullum adminiculum, nulla animorū voluntas & consensus iudicum erga litigantem, erga peierantem, erga calumniantē defit. At 28 parua hæc videbuntur, cōparatione eorū, quæ maiora per me huiuscemodi homines consequuntur. Nā si ambitio muneris aut honoris, aut dignitatis in alicuius mentē ascendat, siue publici, siue priuati: habeatque cōpetitores quatalibet virtute, generisque & doctrinæ claritate præstantes, ingenti tamen fauore meo, quo eos omnibus gratos, acceptos, dignosque facio, ad res optatas prospero, feliciq; cursu, & sine perduco, augens eos omni, quem appetūt, honore, omni gloria, omni que successu, inclinans in eos totius plebis, totiusque senatus animos, conciliās eis pariter iuuenes, & senes, nobiles, & ignobiles, doctos & indoctos, impleo de nique eos omni omnium amore, & beneuolentia, peruehens ita paulatim ad maius sui status culmen, ad maiorem indies inter populos auctoritatem, vt quicquid senserint, dixerint, probauerint, tanquā prætoris ædictū, vel sanctio aliqua 29 Iustiniana, Pontificiāque suscipiatur. * Si verò hæc cura est, vt chari viuant magnis viris, ego hoc mirabiliter elaborare, ac perficere possum. A eolus apud Virgilium dicit de Iunone, hanc laudans.

Tu mihi quodcunque hoc regnum, tu sceptræ, Iouemque

Concilias, tu das epulis accumbere diuūm.

Sed profectò ego potentior sum, quā Iuno, nisi sit Iuno mea quæ monetalis dicitur, estque pecunia ipsa huius Iunonis effigies. Illa enim ego in principū amicitia eos, qui me colūt, induco, quibus ita cōmendo, ita charos reddo, vt præ omnibus aditū ad illos celebrē, sine omni longiore fatigatione, & expectatione tarda mereantur. Habeant quantā velint dicendi facultatem, & libertatem extollendi amicos, deprimendi inimicos, impetrandi & consequendi quæ desyderant. 30 * Quos si indignari, odieuse aliquo moueri contigerit, tantum possum cum militris ipsorum, cum his qui continuò ipsis assunt, quos tanta allicio suauitate tactus mei blandi, tanto imbuo vigore meo, vt tam crebras de his habeant

Pecunia facit vt qui causam malā habet, eam obtineat vt bonam.

Multos etiam pecuniam ad summas dignitates promouet.

Pecunia cōmendat possessorem suum principibus, & Regibus.

Peccata reconciliat, offensos principes & Reges.

com-

commendationes, tales proferant laudes, quibus reconciliati Principes demum in amorem eos & gratiam optimam recipiant, verum est enim illud.

Munera crede mihi placant hominesq; deosque:

Placatur donis Iuppiter ipse datus.

Quid faciat Sapiens? stultus quoque munere gaudet,

Ipsē etiam accepto munere mitis erit.

*Pecunia cō
ponit iur-
gia litigan-
tium.*

Optima, paratissima, ac gratissima sunt munera, quæ per me sunt, præstant enim omnibus alijs, & sicut diuūm Reginæ incedant, quæ verò etiam sunt lites priuatorum, eæ finiuntur interueniente meo beneficio, Philophas Anaximenes (nisi fallor) videns multos sibi insidiantes, idque propter pecuniam, hanc protinus illis obiecit, Ecce, inquit, habetis quod queritis. Ita ipse illis reconciliatus est, nullaque affectus iniuria, quis nescit plurimos ab hoste captos, mortique destinatos mea gratia seruari, & à duris laboribus, graui seruitute, crudelique morte liberari. ære enim quandoque salus redimitur, vt christiani captiui per me redimuntur, quod quidem opus misericordiæ, mei muneris proprium & peculiare est officium.

Et pedibus segnis tumida & propendulus aluo,

Hac tamen insidias effugit arte fiber.

Mordicus ipse sibi medicata virilia vellit,

Atque abicit sese gnarus ob illa peti.

Huius ab exemplo disces non parcere rebus,

Et vitam vt redimas, hostibus æra dare.

*Genes. 23.
Peccata
mortuorū
deleuntur
interueniē-
te pecunia
& mali-
tias tolli-
tur.
2. Math. 12.
Pecunia ex-
pugnat ci-
uitates, ar-
ces, &c.*

Et sepultura per me cōemuntur. Abrahamus nanque argenteis scylis quadringentis duplicem sepulturam cōemittit sibi, suis, ac posteritati. A deo magni sum momenti vt non solum viuus, sed & mortuus prosim: omitto, nanque quod Iudas Machabæus facta collatione, duodecim mille drachmas argenti misit Hierosolymas, vt offerretur pro peccatis mortuorū sacrificium, benè & religiose de resurrectione cogitans. Tandem aliquādo quū ostenderim mortalium statum, vitam, mortēque, ac mores in manibus meis constare, paucula adijciā, & finem dicēdi faciā. Nemo enim non excelsas vires meas, gloriosas facultates, atque actio- nes admirabitur, videtis enim quantis præsidijs muniunt ciuitates suas, quibus circumdant muris, quibus sepiunt vallibus, & fossis, quā altas extruunt turre, quā ingentes & munitas, atque inaccessibiles condunt arces ad conseruationem regni sui, ad defensionem suarum rerum, ad propellendam vim, arcendosque hostium imperus. Verum quas nulli enses, & lanceæ, nullæ adhibitæ machinæ, nulla armata acies, nullum robur exercitus, nullus terror belli potest expugnare, ego sine villo impetu, tumultu, placida tamen & leni manu mea occupabo, subijciā, inducamque in eas hostem, eripiāque de potestate priorum dominorū, quos si velim, insuper extingui vi, ferro, veneno, flāma deleri cum omni quoque profapia, faciā: aut si maluerō, ipsos met in manus etiam hostium tradam. Ego munitissima expugno. Hoc optimè Philippus Macedonum Rex nouerat, hinc Iugurtha Romam venalem dixit, si modò emptorem haberet: per me vrbes & rerum dominia acquiruntur, alienantur, opprimuntur, & varijs alterationibus subijciuntur: ego belli sum neruus, & pacis delectatio. Sed piget tristiora hæc commemorare, refera-

*Pecunia
expugnat
omnia.*

referamus si qua sunt iocundiora. Efferatis mihi hominem quàm longo vultis senio grauatum, labore podagris, languore stomachi, opprimatur mille morbis, capiatur autem desiderio copulandæ sibi vxoris, nulla tam putrida anus, tam vilissima lotrix, tam vulgaris nutrix erit, quæ velit se illi commiscere. Ast ego admirabili, & præpotenti vi mea tantū operabor, vt adolescentulæ alicuius, & quidem nobilissimæ, ac formosissimæ coniugio potiatur. Neque enim secus efficiā, vbi scemina se coniūgi viro cupiat, sit quantumcunque ætate confecta, sit gutturosa, edentula, scateant oculi continuo lachrymarū fluore: ego tamen illi iuuenē vti que forma, & genere insignem, qui minimè eā dedignabitur, coniugio iungā stabili, propriāque perpetuo amore sociabo. Proferrè & aliud summæ potestatis meæ nō minus admirabile momentū, sed vereor ne seueriores astantiū offendam, propterea quod sit festiuus aliquanto, quā honestatis ratio patitur, quum veritas est, & ita intentos in me omnium animos conspicio, vt nihil molestū à me cuiquā dici posse intelligā, securo id qualecunque erit animo exponam. Nota est autem adolescentulorum, militum, thraconū natura in libidinem longè procliuus, & præceps, quæ tanta fertur auditate, atque ardore, vt nihil existimet laboris, nihil detrimenti, aut periculi, quo vota sua exfatiare possit, cōtingat verò quempiam incendi amore austerioris scemina alicuius, quæ neque verbis, nec precibus, neque blanditijs vllis, quoquā modo permoueatur, quæ nihil penitus curet eum, quæ eos etiā, quos viderit sui causa, vel interdiu ardentissimos æstus, vel nocturna grauisima frigora, ac pluuias ferre, nihili faciēs rideat, sinat eū torqueri, anxietati, consumi, tristissima etiam quauis morte deficere. Nulla prorsus sit spes ei implendi desiderij sui. Ego tamen quotiescunque animo decreuerim, non dubitabo durissimæ mulieris mentē inflectere, liquefactisque ceris molliorem reddere, id consequar callidissima arte mea, suauissimoque, quod in eā afflato spiraculo meo, ceu fascino, tantumque potero facundissima mea exhortatione, vt iuuenem iā diu fatigatū, non modò libenter ad se admittat, sed insuper quocunque iusserit, tanquā magnetē ferrū, subsequatur. Commoueri video omnibus risum, quamuis hæc admiratione sint digniora: sicut ego iudico. Nec hæc res latuit Quis dium hoc modo canentem.

Non ego diuitibus venio præceptor amandi,

Nil opus est illi, qui dabit, arte mea.

Secum habet ingenium, qui cum libet, accipe, dicit

Cedimus, inuentis plus habet ille meis.

Et paulò post pleniore bucca eloquitur.

Carmina laudantur, sed munera magna petuntur,

Dum modò sit diues, barbarus ille placet.

Aurea sunt verè nunc secula, plurimus auro

Venit honos, auro conciliatur amor.

Et hoc fatetur Propertius, quum addit.

At nunc desertis cessant sacraria lucis,

Aurum omnes vieta iam pietate colunt.

Auro pulsa fides, auro venalia iura,

Aurum lex sequitur, max sine lege pudor.

X

Quid:

*Pecunia
ineptum cō-
nubio fe-
mina con-
ciliat.*

*Pecunia
faminas
ineptā ma-
rimonio
conciliat
proci.*

*Pecunia
expugnat
pudicitias
seuerissi-
ma etiam
scemina.*

Quid sibi vult his locis aurum, nisi quod pro pecunia ponitur, vnde dicitur.

Nummus honoratur, sine nummis nullus amatur:

Nummus vbi loquitur, Tullius ipse tacet.

*Pecunia
conciliat
amorem,
& vincit
omnia.*

*Multa canunt miranda, at non credenda poetae, sed hæc & vera sunt, & plura quæ
vera, verum illud alibi latius excusum est, quod amor vincit omnia: * Credo equi
dema me plus posse, quam amorē, sapiusque illud demonstravi, nam ego amo- 33
rem concilio, inimicitias diluo, nectare, & ambrosia amantes reficio, amorisque
pabulum, & materiam præbeo. Ouidius hoc paucis attigit sic canens.*

Cur nemo est Hecalen, nulla est quæ ceperit Irum?

Nempe quod alter egens, altera pauper erat.

Intelligite, & hanc credite fuisse causam, cur Reges Persarum antiquissima & pa-
tria consuetudine quotannis solent Persopolim Regiam urbem totius regni ad-
re, & singulis mulieribus ad amicitiam conciliationem, ad sobolis inuitamenta, & ad
animos earum deuinciendos sibi singulos aureos dare, quo Rex Ochus cum esset for-
didæ avaritiæ, & malus, venire recusauit, quare malignitate erga me usum, ego e-
gregie puniui: quin ideò à Persis regnum ad Macedones transtuli, quod hi me uti
nouissent, illi suo factu me aut nimium premerent, aut profus continerent. Ani-
maduertistis Athenienses nulla ratione cogi potuisse ad concilia propter suum
priuatum quæstum: sed postquam ego accessi, libentissimè venere, & domiti
sunt: Calistrates namque amator, & mearum virum expertus iudex constituit, ut sin-
guli suffragatores numeros acciperent: protinus multa millia affluere. Romæ qui-
uis inuictum populum voluit vincere, stipem sparsit, vnde illud Iuuenalis. *Accipe vi-
cteri populus quod postulat aurum.* Fuit enim antiqui moris, ut qui in Theatro præ-
stabant munera, multitudini esset ad spectaculum, quod deliniretur, & expugna-
retur occultè, numeros spargerent, stipem dicentes. Cæsares opulentiùs, vberius-
que ad deuinciendam multitudinem hoc factitarunt: Cæsar Iulius immensas pecu-
nias in populum effudit. Nero tesseras frumentarias, aurum, argentum, gemas, marga-
ritas, naues, insulas, vestes, tabulas pictas, mancipia, & iumenta missilia dedit, hoc
est, me insignitam, vel cælatam, vel talibus comitata dedit. Scipio infamiam notam
subisse fertur, nimirum inuidens alijs beatitudini eius, quod pecuniam in po-
pulum ludis publicis sparsit, velut istis muneribus auram popularem aucuparetur, imò
consequutus est. Scitis etiam nunc remanere hanc consuetudinem apud sapientissi-
mos reges & principes, ut quotiescunque populum rebellè, vel barbarum supera-
re non possunt vi vel armis, quod tum ad me decurrunt tanquam sacram anchoram,
& me spargunt in populum, me occultè elargiuntur, protinus voto suo gaudent, &
victoria potiuntur. Adeo nil abiectum, & durum, nil magnum & arduum, quod ego
non euinco. * Quid his amplius queritis, & desideratis? quid his maius expecta- 34
tis? olim aurum vilius virtute & scientia, at nunc ego cognita à prudentioribus lon-
ge antecedo virtutem & scientiam, & quæ indoctissima sum, indoctis doctrinam elar-
gior. * Restat adhuc nil nisi ut pugnantia aduersus naturam miracula mea adam, ali- 35
qua singularia de me proferam, ut mutorum linguas dicam me absoluisse, ut cæ-
cis visum, claudis gressum, mortuis vitam me restituisse affirmem: quod ex me
nemo unquam audiuisse narrabit, non enim mentitis laudibus capior: sed quia mul-
ti sunt, qui meo nomine se cæcos fingunt, vbi ego venio, visum recipiunt. Alij
claudi

*Pecunia
facit mira.*

claudi decumbunt, stipem clamant, baiulantur humeris, sed cum ego alicunde af-
fulgeo, & pedibus opus est, fiunt Euro ociores. Quot se mortuos fingunt, quos
tamen ego viuere coarguo? amicos discernere doceo. Vulgus amicitias vtilitate,
& meo nomine probat, de me me, & spem mei nemo petendus erit, ego foelices ef-
ficio, & foelicia, aurea, & argentea secula reduco. Quamobrem vos spe mea delini-
tos hæcenus incundissimè detinui, sed hoc scio, quod copia mei præbita, statim
aufugeretis, neque amplius aliquam mei æstimationem facientes tanquam foelices
effecti, aliam rursus affectaretis orationem, vnde non minus quam hinc pecuniam vo-
bis afflueret, qua quidem de causa iniuriam in me essetis, ingrati, & maligni, & vo-
bis pericula accerfiteris, quod dum nondum satis aura mea, natura mea, & genio meo
uti nouistis, potius abuteremini, quam legitimè sicut ratio fert, & libertas mea
postulat, ut ac frui possetis, vobis ergo nihil nunc dono de meo thesauro: con-
tenti eritis audisse laudes meas, sed has meminisse non minus, quam me amasse
opus erit, omnem namque sortem expleuit, qui bene dixit & fecit. Ego alteram
nunc compleui: si intellexero vos memores & gratos esse, hancque meam dictum
culam æqui bonique consulere, occulta mea operatione vobis nihil minus cogi-
tantibus, dormientibus, otium agentibus, alea & trocho ludentibus adero, & ut
me magis admiremini, efficiam clandestino introitu meo, quam si affatim nunc,
& confertim in sinus vestros deuoluerer. His valete & plaudite, & me sicut in-
cepistis, diligite, ut valere pan craticè, plaudere genialiter, & amari heroicè pos-
sit. Dixi.

Peroratio.

Vituperium Pecuniæ.

Summæ.

- 1 *Sicut multi dulcia, sed tamè insalubria præferunt salubribus & amaris, atque ideo
agrotant, & moriuntur: Ita quoque sunt multi, qui præcepta quedam grata, &
inutilia anteponunt præceptis duris, & vtilibus, vnde in multa mala præcipitan-
tur: qui verò sanitatem amant, fugiunt dulcia, & insalubria, sequuntur amara, &
salubria: & qui foelicitatem amant, sequuntur præcepta grauiora, & vtilia, quorum
& hoc est vnum: pecuniam non esse diligendam, ut quæ vituperio omni digna est
propter sua mala.*
- 2 *Pecunia honos verum de rebus iudicium adimit hominibus.*
- 3 *Optimi quique viri semper pecuniam aspernati sunt, sicut etiam optima gentes, &
magni in optimis Rebus viri.*
- 4 *Cum pecunia capit esse in honore, tum perijt Maiestas. Reipubl. quia honos pecuniæ,
& publicè, & priuatim nocet.*
- 5 *Lacedamonij pecuniæ contemptores foeliciter vixerunt, Græci atque Persæ, cæteri-
omnes postquam pecunias amauere, mutuis odijs, & bellis concidere. Nam cupidi-
tas pecuniæ generat omnia mala.*
- 6 *Sancti viri, & qui veram diuinitatis cognitionem habuerunt, virtutes coluerunt,
Deoque*

Deoque seruiuerunt ad aeternam felicitatem, hi fuerunt contemptores pecuniae omnes.
7 Christiana Religio profitetur contemptum pecuniae, ut tamen nemini desit de ne-

cessarijs vita: & hic agitur de triplici funiculo Christianorum, qui professione paupertatis cohaeret, & inuictus existit.

Finis

- 8 Finis Agricoliarum non est, aut vtiq; non esse debet pecunia sed acquisitio eorum, quae ad cibum, & potum pertinent, ac opitulatio proximi in eis, quae ad cibationem corporis pertinent.
- 9 Finis militantium non est pecunia, sed defensio bonorum, & punitio malorum.
- 10 Finis Sacerdotum non est pecunia, sed salus animarum.
- 11 Christiani per ipsam iustitiam cohaerent, cui contraria est cupiditas pecuniae.
- 12 Christiani debent esse contenti victu, & amictu, nec sit mentio alibi, quod Christianus debet possidere pecuniam sed potius relinquere, nec diuitijs cor apponere.
- 13 Plurima mala enarrantur, quae Christianae religioni contigerunt propter amorem pecuniae.
- 14 Contemptores pecuniae sunt, qui hodie religionem Christi & pacem conseruant.
- 15 Cultores pecuniae sunt, qui religionem Christi labefactant, & haereses disseminant.
- 16 Pecunia aduersatur Iustitiae, & omnia mala inuehit.
- 17 Pecuniae cultores puniuntur omnes aeternis supplicijs inferni.
- 18 Pecunia est omnino eroganda.
- 19 Pecunia cultus est Idolatria.
- 20 Pecunia aduersatur iustitiae, quia ipsa iustitiam corrumpit.
- 21 Pecunia homines dementes facit.
- 22 Pecunia nititur sapientiam euincere, & debellare.

8 **H**Aud dubito, quin mirabili modo plurimi mortalium animo afficientur, si audierint, & intellexerint eam rem, in qua maximam partem suae beatitudinis collocant, esse noxiam, & causam infinitarum calamitatum: non secus, quam si quis aegro ostenderit illam materiam medicam, vel cibum, aut potum, cuius dulcedine delinitus, inde sui morbi praesentaneum remedium expectabat, veram esse morbi originem, & fomentum. Neque prius sanitatem promitti posse, quam eo abstineat. Hic licebit videre aegroti mirabilis affectus, aut cruciatum animi, quod a consuetis & naturae suae admodum iocundis recedere debet, & contrarium agredi viuendi genus, aut vitae institutum obtinendae sanitatis, & euitandae mortis causa. Consueuerat vinum bibere, intelligit nunc vinum sibi esse venenum, & lethale. Euitabit igitur hoc, sed non sine animi dolore, atque eo magis quod loco vini aquam, aut succum aliquem medicatum, amarum, acetosum, breuiter ingrati saporis haurire cogitur. Attamen consequendae pristinae sanitatis causa, animaduertimus multos infirmos huiusmodi etiam inuocanda inusitataque pocula bibere, grauiora quoque pati, nec ferrum, aut ignem formidare, si ita res ferat, qui certe prudenter sibi consultum esse cupiunt, dum voluptatem momentaneam commutant grauisimorum dolorum poena, modo integritatem consequantur: quoniam verum est, quod pauca voluptati, debentur plura saluti, quod si haec esset eadem omnium mens, atque intelligentia, praeclearius cum plurimis ageretur, nec tam incertis tum valetudinis, tum generis vitae conditionibus iactarentur, qui dum dulcia, aut iam consueta relinquere nolunt, aut non possunt, de statu vitae penitus periclitantur, saepe indignantur, & saeuunt quoque, ac canino dente rodunt eos, qui salubria suadent & proponunt, qua de causa vera ac utilissima medicationis ratio excluditur, interea non sunt tales omni auxilio, aptis remedijs,

dijs, salubribusque consilijs fraudandi: verum quo magis & obstinatio aegroti, & vis morbi vrget: eò attentius contra nitendū est, vt si vllō modo liceat, iam iam periturus possit conseruari, aut vt intelligat suum exitium proprio imputandum esse peccato, non aliorum curæ: nam, Inuitum qui seruat, idem facit occidendi: imò beneficium inuito datum, est maleficium. Equidem vos tales esse confido, qui æquo animo desyderetis ea cognoscere, quæ in vestrum commodum, & salutem cedunt, nimirū mauultis veram, & solidā possidere virtutē, & gloriam, quàm vmbrailem, & fallacem, nec minus veræ gloriæ causā, & amore etiam iocundissima, & vñitata vitæ instituta relinquere, dummodo ea in beatiora commutare possitis, nihili facitis tristitia, & amara quæ prima fronte occurrunt, quoniam posteriora erunt, suauissima, neque dulcia meruit, qui non gustauit amara. Tum ea vos beneuolentia amplector, atque adeò vestræ salutis, prosperiorisque vitæ sum curiosus, & satagens, vt etiam si vos contra affectos esse intelligerem, haud cessarem vocem meam coram vobis exaltare, animi mei concepta vobis vtilia exprimere, & declamare, vt tandem aliquo modo vobis prodessem. Itaque in animum meum induco, quod vos libenter, & sine dolore ea me dicentem audietis, quæ alij nimirum penitus delibuti carnalibus desiderijs & blandimentis, quæ blandè primò ingrediuntur, sed nouissima deducunt ad infernum, grauissimè & molestissimo animo ferrent. Quis enim talium non ridebit, & nasum contrahet, ac supercilium mouebit, si audierit pecuniam esse contemnendam, ebrietatē fugiendam, luxuriam gulamque moderandam? at si saperet, & micam salis haberet, haud grauatè rationes primò audiret, atque inde suo vteretur iudicio, plurima initio displicēt, quæ in fine optima ac vtilissima existunt. Ad vos me conuerto, quos studiū virtutū tener, & qui rationibus ducimini, breuiter aperia, & totū meū thema absolua, nec rationes meas improbabitis scio, si quam semper à vobis expectaui, attentionem & beneuolentiā prestiteritis. Declamatio nanque à me vobis sine omni spe, & cupiditate vllius pretij, vllius pecuniæ, vllius muneris recitabitur, quippe re ipsa demonstrabit pecuniæ, & munerum quæ pecunijs fiunt, vituperium. * Quoniam, vt D. Ambrosius libro secundo officiorum capite vicesimo primo memoriæ prodidit, à multis inde huc vsque sæculis hoc malum humanis influxit mentibus, vt pecunia honori sit, & animi hominum diuitiarum admiratione digni, vt nemo nisi diues honore dignus putetur, adeò certè perniciofa est ipsa pecunia, vt verum de rebus iudicium, verasque honoris & gloriæ distributiones pro meritis cuiusque faciendas adimat, aut confundat, aut iniuste concedat, idque indignis: proinde vt constet eius verus vsus, & abusus (cuius gratia hodie potissimum laudata in pretio est) tollatur, dicam quàm potero breuissimè vituperium pecuniæ. * Ante omnia meminisse oportet, quod viri boni & sancti gaudent, capiuntur, ac vtuntur optimis quibusque negotijs, mala fugiunt, aspernantur, exploduntque sedulo, sed bonos viros, & sanctos pecuniam ignorasse, aut contempnisse demonstrabo. Necessè est ergo pecuniam esse rem malam, & exitialem, & quam nos merito etiam abominari poterimus, sequuti in hoc exemplum summorum, bonorum, & sanctorum virorum, vt enim ad mūdī vsque exordium rem deducamus, & inde auspicando ad præsens sæculum descen-

omnes boni viri, & boni populi contempserunt pecuniam.

descendamus, hoc quod dixi, verum esse comperiemus. Sacra quidem scriptura, cui ante omnia fides tribuenda est, nullibi declarat ab origine mundi vsque ad diluuiū fuisse pecuniā, aut vsitata eam emptionē & venditionem, quæ sit interueniente pecunia: nec vllæ historiæ, quæ legi plurimas, illud narrant, aut notum faciunt, quin potè, qui lucri, aut gloriæ causā alioqui libenter mentiri solent, & fabulas delectandi gratia referre, propter eximiā veritatis euidentiā fatētur primamūdi sæcula fuisse aurea. Non quia tū auri vsus aut noticia erat, sed quia tantū ea præstabāt posterioribus, quantū aurū cæteris antecedit metallis omnibus: & quia tū pax vbiq; vigeat, & in placida pace homines regebatur: deniq; quia tū minime pecuniā, metalla, metallicaue curabant, sed ipsam virtutē, hanc præferebāt auro. Quemadmodum eò respiciens Horatius testatus est eleganti versu.

Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.

Itaque aurea dicuntur sæcula, quibus minimū auri erat studium, aut sollicitudo, sed in quibus honestas, amor Dei, & proximi, pietas, iustitia, pudicitia, pax, ac vera sanctitas fulgebant, ne argentea quidem sæcula, nec ahenea pecuniæ vsus haberunt, aut nouerunt, si quid bonis auctoribus, & firmis testimonijs credimus. Ouidius primo Metamorphoseos canit, sub ætate mundi ferrea itum esse in viscera terræ, & effossas opes, ferrum, ferroque nocentius aurum, materiam nimirum pecuniæ. Alexander ab Alexandro annotauit, quod Saturnus in Latio omnium primus græu nummū reperisse traditur. Plinius scribit Liberum patrē primū fuisse, qui instituit emere & vendere, vnde credibile est eundem quoque nummos inuenisse, quorum ratione fiat emptio & venditio: Neque verò putandum est aliū fuisse Liberum patrem, quàm Saturnū, non certè nam Saturnus à diluuiō nūmum inuenit, huiusque vsus docuit in Asia, & Europæ parte nobilissima, vbi latuit tutus in Italiæ Latio. Ita ante diluuium, cum essent aurea sæcula, & cum prestantissimi, nulla fuit cura pecuniæ, nulla emptio, nulla venditio. Neque enim Christus hoc reticisset, quum iniquitates mortalium ante diluuiū, & postea inundantes, ideoque illata à Deo supplicia exprimit, hoc modo loquens de filio hominis, hoc est, de semetipso. Primū autē oportet illum multa pati, & reprobati à generatione hac, & sicut factū est in diebus Noë: ita erit & in diebus filij hominis: edebant & bibebant, vxores ducebant, & dabantur ad nuptias vsque in diē, qua intrauit Noë in arcam, & venit diluuiū, & perdidit omnes. Similiter sicut factum est in diebus Loth: edebant & bibebant, emebant & venebant, plantabant & ædificabant, qua quidē diē Loth exiuit cum suis à Sodomis, pluit ignem, & sulphur de cælo, & omnes perdidit. Secundū hæc erit, qua die filius hominis reuelabitur, ex his palam fit, quod ante diluuiū non emebant, non vendebant, nam si postea id facitantes punitos fuisse dicit, quam de causā de prioribus, si id fecissent, contempissent? hanc causam vti que pœnæ qui iustus est, & verus assignasset, si quæ fuisset. Si non emptio, non venditio, ne pecuniæ quidem ratio, aut vsus fuit, vnde patet, quod aurea ætas mundi pecuniam non habuit: quod scilicet homines tum optimi, & accurate legem Dei, & naturæ sequentes, & peccatores quoque qui tū multi statim exorbantur, tamen plus diuinitatis, & cœlestis originis habentes, quàm posteri, pecuniā neglexerunt, contempserunt, noluerunt, & ne meminere: quidē. Non defuerunt

Genes. 18.
& 19.

runt fabri, non artifices, non opifices omnis generis: sed defuerunt emptores, venditores, mercatores, ipsæ pecuniæ, paucis dixero, non fuere. Noë autem primus an nummum signauerit, litteræ sacræ non dicunt: authores tamen Saturno ascribunt, quem Liberum patrè diuerso tantum nomine eundem esse multi declarauerunt. Credo vni ex posteritate Noë habenti hoc nomen inuentionem illam attribuendam esse, atque id demonstrarem, si institutum pateretur. Nã vni Noë omnia, quæ Saturno ab authoribus assignantur, non cõperere, facile est intellectu: quinimo à diluuiò ipsa posteritas Noë, quæ promissioni Dei adhæsit, & minima depratiaræ naturæ semina retinuit, aliena fuit ab emptione, venditione, & vsu pecuniæ: Atqui mala & deterior progenies certatim emptioni, vsuique pecuniæ vacauit. Ideò Deus Sodomam & Gomorrhã perdidit igne & sulphure, nimirum iniustos omnes, quales pecunia facit, sicut postea ostendam, libidinosos, vimque peregrinis intentantes. Scythæ verò, quos mortalium antiquissimos historiæ tradunt vnanimiter, & Iustinus paucis argumentis recitatis confirmat, aurum & argentum perinde aspenantur, ac cæteri mortales deprauati, appetunt. Continentia insignis illis morum quoque iustitiam dedit nihil alienum concupiscentibus: quippe, diuitiarum ibi cupido est, vbi & vsus. Atque vtinam reliquis mortalibus similis moderatio & abstinentia alieni foret, profectò non bellorum tanta esset continuatio, minusque ferrum & arma, quàm fata raperent. Profus admirabile videtur, hoc naturam Schytis dare, quod Græci, & Latini, cultiorisque vitæ professores longa sapientum, eruditorumque virorum doctrina, præceptisque philosophorũ, & doctorum consequi nequeunt, ciuilesque mores incultæ barbariæ collatione superari, tantò plus in illis proficit vitiorum ignorantia, quanto in his cognitio virtutis. Illi pecuniam ignorat, vel contempnunt, solam obseruant permutationem, alioquin nullũ scelus furto grauius censent puniuntque. Germani Scythis proximi idem institutũ sequuntur. Hos Cern. Tacitus laudans sic ait. Argentum & aurũ propitij an irati Dij negauerint, dubito, nec tamen affirmauerim nullam Germaniæ venam aurũ argentũue gignere: quis enim scrutatus est? possessione & vsu haud perinde afficiuntur, est videre apud illos argentea vasa, legatis & principibus eorũ muneri data, nõ in alia vtilitate, quã quæ humo funguntur, quanquã proximi ob vsum cõmmerciorũ aurũ & argentũ in pretio habent, formasque quasdã nostræ pecuniæ agnoscunt atque eligunt, interiores simplicius & antiquius permutatione mercium vtuntur. Palã est autẽ quod pecuniã Scythæ, Germanique, recepissent diu ante alios, si honestus eius vsus fuisset, aut res necessaria, & honesta, tum quod non ita contempnissent, sed in maiore pretio habuissent, sed noluerunt suam vendere libertatem, suam iustitiam, suum ius, & equum, suam fidem priscam, denique suam patriam. Itaque pecuniam, aurum, & argentum pro vilissimis, & abominandis rebus habuerunt, vt quibus omnia præfata scelera perpetrentur. Neque Schytas solũ & Germanos ideò clari auctores laudant, sed Armenios, Seres, Sarmatas quoque & Indos penitissimos, Essenos, Massylos in Africa antiquos populos, Britannos olim, quibus quidem omnibus nullus vsus fuit pecuniæ, & tamen beatus vixere, quàm illi, qui nummos in copia haberent. Balears verò detestabantur omnem massam auri argenti que, neque vllã pecuniã ad se adferri patiebantur,

tur. Idem de Germanis, & Bambicarijs, qui in Tigri sunt, memoriæ proditum est: quibus moris fuit ferri, metallique quæcunque possent genera cõmtere permutando, & in profunda terrarum, ac abditas solitudines suffodere, ne vilius pecuniæ commertio, animorũ indoles eneruaretur, ingenijque vigor periret. Hæmerus etiam narrat Achiuos rudi massa æris, vel ferri vinũ mercari, & cum mancipijs permutare consueuisse, cuius auctoritate Vlpianus de cõtrahenda emptione, etiam sine pecunia emptionem fieri posse asseuerat: quinimò apud Romanos, exterisque nationes æris signati, auri, argenti, & pecuniarum longo tempore nullum vsũ fuisse, mercesque non interuentu pecuniæ, nec signato ære, sed rebus permutari solitas manifestũ est. At illi Respubl. fundabant, leges bonorum morum ordinabant, vitasque mortalium in pace regebant, viri erant prudentes, omni virtutum genere illustres, & antiqua nobilitate, quæ rebus præclare gestis, non opibus, aut copia pecuniæ censetur, insignes. Iulius Cæsar Belgas, & Neruios summopere celebrat, quod externa commertia nõ admittant, nec patiuntur inuehi, per quæ animi eorum corrumpi, virtutes hebetari, & robur corporis eneruari possit. Vnde colligere possumus, apud eos quoque olim nullum fuisse vsũ pecuniæ, ac tum in summa vixisse felicitate, & maiestate. Profectò optimi & primi bonorum populorum progenitores pecuniam contempnissent videntur, quorum vestigijs posteritas vbicunque & quousque inhæsit, felix fuisse deprehenditur: quum verò descivit, protinus ineluctabilia mala inuecta sunt vna ingrediente pecunia, & ad cuncta mala hominum animos impellente. Legimus enim optimos viros in Repub. Atheniensi, Laconica, Romana, & multis alijs quoque ita pauperes fuisse, etiam cùm summæ rerum præessent, vt aut filiarum dotem præstare non possent, aut defuncti funeris stipendio carerent, nisi illud ex publico conferretur: quo tamen tempore felicia erant, & sancta incrementa vrbium. Oportet igitur pecuniam esse pessimum quoddam instrumentum, vt quod tantopere magni præstantes, & sapientissimi viri fugerunt, quod vrbium conditores & conseruatores patriæ damnauerunt, quod tot, tamque diuersæ gentes ignorare voluerunt, aut illarum conculcarunt, imò etiam, vt dixi in profundissima loca abiecerunt, vt quasi è rerũ natura submouerent. Romani verò nunquã satis laudibus extollere poterunt suum Curiũ Dentatũ, qui nulla re magis Rempub. iuuir, & Samnites oppressit, quàm contẽptu pecuniæ, quum enim ei rapas è fictili edenti magna vis pecuniæ à legatis Samnitum offerretur, respondit inuitatis ad inconditum pactum sibi nihil opus esse auro, aut pecunia Samnitum. Thebani suæ Reip. ornamentum acceptum referunt Epaminundæ, adeò insigni contemptri pecuniæ, vt maximas pecuniæ oblationes semper aspernatus sit, & tandẽ publici æris collatione sit elatus in sepulturam, propter domesticam paupertatem. Crates verò Thebanus sapientiæ studio vacans pecunias suas, ne oneri essent, abiecit. Diogenes quoque haud vulgaris notæ philosophus, apud Græcos de industria paupertatẽ professus, pecuniæ cõtemptum docuit, & seruauit. Alexandro Magno offerenti maxima dona respondit, se illis non egere, sed quibus egeret, hæc illum præstare non posse, quinimò adimere beneficium Solis. Iam longum contexerem catalogum, si omnes recenserem philosophiæ professione celebres contemptores pecuniæ, vt Antisthenem, Aristippũ iubentem eas parari diuitias,

Eudi &
Ethiopes
adeo vili-
penderunt
aurum, vt
calhenas
noctiorum
inde con-
ficerent.
In fine
Iliad. 7.

que etiam naufragio saluę essent, Socratem, Pelopidem, Adde huc Phocionem, & Ephialtem iustissimos, & pecunię negligentissimos, imò acerrimos hostes, magnos tamen & excellentes in Rep. Atheniensis viros. Neque verò Romani abundantes pecunię, & huius studiosi res tam preclare gesserunt, quã cum essent tenuiori fortuna contenti, & pecunię contemptores. Annę Aelius Carus in ficti libus canans dona Aetolorũ repulit, eaque postea summo iure, & longę ampliora, quã Aetoli obtulerant, magna cū glõria adeptus est? Valerius Publicola Cõs. Romanus collato ex publico aere sepultus, adeo pecuniam spreuerat: imò optimi ferè viri pecuniã despexerunt, vt M. Menenius Agrippa, C. Fabricius, Q. Aemilius, Atilius Catalinus, Atilius Regulus, Quintus Cincinnatus, Oelij Tubero-nes numero septendecim omnes clari in Republ. vna familia contenti in parua domuncula cohabitabant. Gn. Scipio Cons. à Senatu accepit doré suę filię ex arario, nimirũ priuatas ipse nullas pecunias possidebat. Sed hi fuere, qui Romanę Reip. fundamenta, & amplitudinem constabiliuerunt, & orbis imperium posteritati suę his moribus tradiderunt. Neque prius Romanę Reip. maiestas periclitata est, quã tum, cum pecunias admitteret, honores pecunijs venderet, breuiter, cum pecunia caput censeret, aestimari, & in pretio haberi, Reip. Romanę decus concidit. Hoc Plinium non latuit, qui demonstrat etiam exitium, variamque perniciem pecunię, adẽ vt qui primus à pecunia diuitis nomen tanquã gloriosum sibi vendicari, omnia hereditaria creditoribus decoxerit. Ita pecunię amor priuato cuique, & ipsis Rebusp. nocet, atque exitio est. Primò blanditur, sed post mordet omni serpente lethalius, sed audiamus ipsum Plinium status Reip. Romanę peritissimum, & classis Imperatorię præfectum: Non erat apud antiquos numerus vllus vltra centum milia, itaque & hodie multiplicantur hæc, vt decies centena milia, aut sapius dicantur hæc. Fœnus hoc fecit, nummusque percussus, & sic quoque æs alienum etiamnum appellatur. Postea diuites cognominati: dummodo notum sit, eum qui primus acceperit cognomen hoc, omnia decoxisse suis creditoribus. Ex eadem genere M. Crassus negabat locupletem esse, nisi qui redditu annuo legionem rueri posset in agris suis sestertium, M. M. possedit, Quiritum post Syllam ditissimus. Nec fuit satis, nisi rotum Parthorum esurisset aurum. Obiter adiecerim hunc turpiter à Parthis occisum, & capite truncato in opprobrium auaritię pecunię conuictis procissum: illum pediculari morbo absumptum. Atque vt nomen quidem opimi occupauerit (Iuuat enim infectari inexplebilem illam habendi cupidinem) multos postea cognouimus seruitute liberatos, opulentiores, pariterque tres Claudij principatu Palantem, Calistum, & Narcissum. Atque vt hi omittantur, tanquam adhuc rerum potiantur, C. Asinio Gallo, C. Mario Censorino Cõs. ad sext. Calend. Februarij C. Cæcilius Claudius Isidorus testamento suo edixit, quamuis multa civili bello perdidisset, tamen relinquere seruorum quatuor millia centum sedecim, iuga bouum tria milia sexcenta, reliqui pecoris ducenta quinquaginta septem milia, in numero H--S. D. C. Funerari se iussit H--S. X7. congerant excedentes numerum opes, quora tamen portio erunt Ptolemęi? quem Varro tradit Pompeio

peio res gerente circa Iudæam octena milia equitum sua pecunia tolerauisse, mille conuiuas, totidem aureis potorijs mutantem vasã cum ferculis saginasse: quora verò ille ipse (neque enim de regibus loquor) portio fuit Pythij Bithyni, qui Platanum auream, vitemque nobilem illam Dario Regi donauit, Xerxis copias, hoc est septies centena octoginta octo milia hominum excepit epulo, stipendium quinque mensium, & frumentum pollicitus, vt è quinque liberis senectuti suę in delectu vnus saltem concederetur. Hunc quoque ipsum aliquis comparet Cræso Regi, qui (malum) amentia est id in vita cupere, quod aut etiam seruis contigerit, aut ne in regibus quidem inuenerit finem? populus Romanus stipem spargere cœpit Sp. Posthumio: & Marcio Cõs. tanta abundantia pecunię erat, vt eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit, nimirum contẽptor pecunię: Nam quod Menenio Agrippę sextantẽ æris in funus contulit, honoris id necessitatisque propter paupertatem Agrippę, non largitionis esse dixerim. Et paulò post, inuenimus legatos Carthaginensium dixisse, nullos hominum inter se benignius viuere, quã Romanos: eodem enim argento apud eos concubabatur, & quasi vilissima materia, sicut re vera est, nullo in pretio habebatur, si ad aliquẽ deuenisset vel hereditate, vel bello, vel afflatu fortunę, is ne infamię notam incurreret, protinus eam erogabat, atque hinc genera largitionum manarunt. Porro Syllanum bellum, quo tota Italia misere vexata, læsa, dilacerata, & vastata est, ciuilique discordia boni mores inuersi, annales imputauere cupiditati pecunię. Asia primum deuicta cum opibus & pecunijs luxuriam misit in Italiam: eadem etiam Asia domata multo adhuc grauius afflixit mores, inutiliorque victoria illa hæreditas Attalo rege mortuo fuit, tum enim hæcemendi Romę in auctionibus regijs verecundia exempta est, vrbis anno sexcentesimo vicesimo sexto, medijs quinquaginta sex annis erudita ciuitate, amare etiam non solum admirari opulentiam exterram, immenso & Achaicę victorię momento ad impellendos mores, quę & ipsa hoc interuallo. An. Urb. sexcentesimo octauo parta, signa, & tabulas pietas inuexit, ne quid deesset, pariterque luxuria nata est, & Carthago sublata ita congruentibus fati, vt liberet amplecti vitia, & liceret peccare, & dignatione hinc alicui veterum C. Marius post Cumbriam victoriam cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur ille arator Arpinas, & manipularis Imperator. Si luberet mihi, possem demonstrare vnãquamque Monarchiam, quodque Regnum, omnes Resp. & familias tum demum periclitatas, ac labefactas corruisse, quum plurimum pecunię possiderent: tum verò augmenta assumpsisse, quum pecuniam aspernarentur, virtutisque, & bonę famę gratia Reipub. inseruirent, & sibi viuerent: * sed ne longius mea propositione digrediar, reuoco me ad institutum, & declaro, quod non solum eximij cultores virtutum, & Reip. Romanę instauratores pecuniam contempserunt: sed Lacedæmonij etiam diuina quadam institutione, & legibus Lycurgi hunc morem antiquum colebant. Lycurgus nihil sanxit, cuius non infę, suaq; vita, documenta daret: parsimoniã omnibus suasit, existimans laborẽ mili-

tia assidua frugalitatis consuetudine faciliorem fieri, emi singula non pecunia, sed permutatione merciumque compensatione iussit: auri, argenti que usum veluti omnium scelerum materiam sustulit, vt Iustinus, Plutarchus, & alij referunt, quin ferri massas graues pro pecunia concessit, sed quibus potius quisque alienaretur à pecunia, quam alliceretur, insinuans hoc exemplo vituperium pecuniae. O nimum foelices Lacedaemonij, si Lycurgi legibus obtemperassent, paulatim spretilis, forum amare coeperunt, emere, vendere & pecunijs vti: Vnde praecleara illa & celeberrima Respub. concidit, quod Cyrum Persarum regem longè antè praedixisse Herodotus narrat. Persa enim tum necdum mercaturam receperant, nec foris venalitijs, pecuniarumque commertijs vti consueuerant, quae deuicto Creso Lydorum Rege sensim inuasere Persas, & destruxerunt. Magnus ille Cyrus & Regiæ maiestatis apud Xenophontem exemplar audiens quae Lacrines de Graecis proferret, rogasse fertur circumstantes Graecos, quinam homines essent Lacedaemonij, & quam multi numero, mox vbi hæc cognouisset, conuersum ad legatum Spartanum dixisse, Equidem extimui nūquam illos homines, quibus locus est in media vrbe vacuus, ad quem collecti mutuis ipsi sibi iuramentis imponerent, his si modo incolumis fuero non Ionum quidem, sed propria incommoda sua erunt deploranda. Hæc in vniuersos Graecos verba Cyrus derorsit, quod fora haberent, emptione, venditione, commertijsque vterentur pecuniæ. Profecto verus vates fuit Cyrus, nam Lacedaemonij & Athenienses, & Corinthij, Graeci denique omnes, terra marique insignes, & memorabiles æternitate dignas res gesserunt, donec pecuniæ erant contemptores: tum Persis, omnibusque Persarum viribus, & diuitijs suis domesticis tenuibus conditionibus resistere, Gallorum violentiam, Asiæ, Italiæ, & toti orbi terribilem Delphico bello fregerant, imperium Asiæ minoris, Pergami, omniumque insularum mediterranei maris occuparunt: Posteaquam pecuniam dilexerunt, & hanc aliquo pretio dignati sunt, intestinis primùm litibus, iurgijs, seditionibus, ac bellis, tum externis armis subacti, libertatem commutauerunt dura seruitute. Quisquis ceteret, vt aliam quam pecuniam alsignet causam euerfionis tam praecleararum ciuitatū Graeciæ, tam bene legibus fundatarū, & disciplina, continuoque philosophorum suorum studio, doctrina, & institutis correctarū, ac munitarū, opinione sua frustrabitur, & se delusum sentiet: Nam quæ proxima sunt destructioni vrbium & societatis, ea proueniunt ex cupiditate pecuniæ, vt lasciuie, luxuriæ ebrietatis, crapulæ, dein lites, odia, prodiones, incendia, hereses, schismata, seditiones, legū neglectus, homicidia, spoliations, & denique bella, horrida bella, mœniū & murorum expugnationes, edificiorū destructiones, sacrilegia, & templorum demolitiones, vrbium excisiones. Hæc nanque omnia molitur, & perficit ipsa pecunia, releganda ad inferos, vt pœnis tartaricis dignos committat, maioribusque supplicijs diuexet. Quamobrem mirandum non est, quod magni viri, & magna exempla daturi, sicut iam demonstravi, adeo ipsam pecuniam non sunt detestati: quod illæ gentes & Respubl. quæ alicuius prudentiæ canç, & canç fidei fuerunt participes, nullo honore, nulloque pretio dignam censuerunt pecuniam, imò abiecerunt, & terræ reddiderunt, vt vmbri potius, quam viuis, & Deo victuris negotium facefferet. * Possent hæc subsistere, nisi aliud longè praeclearius, sanctius, & di-

& diuinius institutum in mentem venisset, quod multis passibus, & toto celo anteferendam est moribus & legibus Ethnicorum: quid hoc? inquam, quid hoc? nimirum institutum Christianorum hominum, qui foelicitatem huius, atque æternæ vitæ sine omni mortalitate sequuntur, & promissam habent. Tales primò erant Iudæi patrem Abrahamum habentes: tum Christus, & huius discipuli, amatores, fautores, adherentes, & sequentes eminus. Hos manifestis argumentis demonstrare possum semper contempsisse pecuniam: falso nanque Noë attribuitur, quod primus pecuniam signauit: res ipsa Babylonica est, & quo tempore Babyloniam turrim ædificare coeperunt, ipsam quoque excogitare pecuniam non homines boni, sed Nembrothici, nepotes detestati à patre, & maledictionibus percussi Cham. Inde dispersi à Domino super faciem cunctarum regionum varias linguas, diuersas inuentiones tradiderunt posteritati, & simul coniectura est Iani facie æ signasse, & id, quod boni filij, nepotesque Noë veris narrationibus, certa que memoria sciebant, ac docebant, fabulis illi, nouisque figuris, figmentis, & simulachris adumbrabant, tegebant, inuoluebant, & condebant: et si Noë primus fuit, qui æ signauit, & hic in Latio fuisse Saturnus putatur, non tamen ideo signauit, vt esset pecunia cui fiderent, & qua diuitias, honorem, dignitatem, & censum homines metirentur, sed vt signum suæ vitæ, suæque memoriæ esset posteritati, Graecis icon, aut in nimos non dicitur. Deinde celsit in pretium non primo vsu, & ordinatione Dei, piorumque virorum: sed ex necessitate, sicut boni & pacifici viri armæ, ac gladios non requirunt, nec hæc proprii vsus ratione suaque; prima inuentione gestant, sed ex necessitate, nimirum, vt se contra insultus malorum defendant, & vt in officio publico constituti ad bonorum defensionem puniant malos: ita certè credo, quod iusti viri, & amici Dei non inuenerunt vsum primus pecuniæ, nec hunc desiderauerunt. quando plurimas etiam bellicosas gentes sine pecunia foelicitate degere ostendi: sed ex necessitate eum receperunt, vt se ab iniuria impiorum liberarent, & eo quo impij delectantur, tanquam pretio ipsis digno, satisfacerent, & ab omnibus iurgijs expedirent. Quid enim pecunia nuda est, nisi massa ex terra formata ad arbitria hominum? iam terra per se mala non est, aurum per se malum non est, nec vllum metallum: omnia enim quæ Deus creauit, valde sunt bona, ita pecunia per se mala non est, sed respectu communis vsus, & existimationis hominum eam praefertentium cæteris rebus, & plus diligentium denarium, quam Christum, quam fratrem, quam proximum, mala est: Quæ enim excogitauerunt pecuniam, nisi vt huius interuentu fallerent proximum, spoliarent iustum, sua humana inuentione aliquid praestantius cæteris pijs, nomen, & dominium obtinerent, vt iustis facio hoc pulsus, hæreditateque priuatis noxij, & iniurij esse possent. Quamobrem verus vsus pecuniæ, qui iustus tantum notus est, haud improbatum à me, vt pote qui ad iustitiæ documentum, & iustorum tutelam interuit: sed vulgaris vsus pecuniæ, & quæ vulgò in pretio habetur pecunia, omnino vituperatur. Nam legimus Abrahamum pecuniam habuisse, sed ita illam parui fecisse, vt pro agro in vsum sepulchri proprii obtinendo, quem gratis & dono habere posset, qui iam ei in praesentia cunctorum audientium donatus erat, maluerit probatam dare pecuniam, pretium ipsius Hethæis vsitatum, quadringentos siclos argenti probatæ monetæ publicæ,

Omnes sancti & eterne beatitudinis amantes contemnunt pecuniam, & semper detestati sunt

licæ, quàm pecuniam hanc sibi referuare, vnde postea in lites incurrere cum Hethæis posset, aut vnde aliquam iniustitiæ notam daret ipsis infidelibus. Sic Iacob misit filios suos in Aegyptum, & dedit pecuniam, vt persoluerent frumentum, cuius pretium impij, pecuniam statuebant: Verum Iosephus pecuniam in sacculis singulorum reponi iussit, & cibaria adhuc in iter adiecit præter id, quod petierant data pecunia frumentum. Animaduertentes verò redditam pecuniam obstupuerunt, & mutuo turbati sunt. Pater quoque ipsorum duplicem pecuniam secundò referre iussit, & illam quam in sacculis inuenissent, reportare, quod filij sedulo fecerunt, reuersique excusarunt se apud dispensatorem domus Iosephi, qui respondit illis: Pax vobiscum, nolite timere, Deus vester, & Deus patris vestri dedit vobis thesauros in sacculis vestris, nam pecuniam, quam dedistis mihi, probatam ego habeo. Hic licet videre Iosephum spreuisse pecuniam, similiter Iacobum, & huius filios: item dispensatorem Iosephi omnem in super pecuniam, quam vendendo frumento Iosephus colligere debuit, mandato Regis Pharaonis non sibi seruauit, sed in ararium Regis intulit, quod sibi seruare potuit, contempsit, ne vitij materia præberet. Quin ipsi Aegyptij ingrati, & Reges insolentes facti (quum Deo volente beneficio Iosephi essent ditati) opprimere Iudæicum populum studuerunt: qua de causa mandauit Deus illi populo, vt egredierentur Aegypto, & spoliarent eam, nimirum vt repeterent sua, & quæ Aegyptij eripuerant, quod indignè ferentes Aegyptij sequuti à Deo ad interitionem interempti sunt. Sic omnes pecuniæ corraiores percut, & sic valeant. Iudæi inde elemosynarij, & pij suas pecunias, suum aurum & argentum Deo, vt cui illud omne acceptum referebant, statuebant, & in sanctuarium inferebant. Tandem absente Moyse petiuerunt Deos, quos sequerentur. Aaron ex inauribus aureis vitulum conflauit, & hunc adorandum statuit, erecto illi altari coram eo. Itaq; Deus Moyse indicat se populum illum esse puniturum: sed Moyses intercessit, vitulum illum aureum combussit, & contriuit vsque ad puluerem, quem sparsit in aquam, & dedit ex eo per potum filijs Israël, Deus tamen percussit populum pro peccato vituli. Hic quæso vitulus aureus quid aliud est, quàm pecunia, vel moneta? quando ex historijs cognoscimus monetis varia indita fuisse nomina, vt nocturæ, equi, gladij, boues, ferrati, vituli, & similia nomina obtineret, hanc ergo pecuniam, vel hoc pecus, vnde pecuniæ nomen descendit, Moyses combussit, & auctores eius puniuit, dato in sorbitionem puluere, qui haud dubiè corrosiuus est, ac ipsa viscera exedit. Adde huc quod propter Anathema Achan filij Israël ab inhabitantibus Hay perculli sunt, & triginta sex homines amiserunt. Erat autem Anathema, quod Achan vsurpauerat pallium ducenti sicli argenti, regula aurea quinquaginta siclorum, eaque concupiscens abstulerat, Iosue statim iussit Achan lapidari, & aceruo lapidum tegi, qui etiamnum remanet, cætera omnia igne combussit, tum demum auersus est furor Domini ab eis. Naboth quoque argentum, argenti que prælium, quo digna esset vinea, hoc est pecuniam auersatus est, & Achabo respondit: Propitius sit mihi Dominus, ne dem hereditatem patrum meorum tibi. Helisæus vim magnam pecuniæ à Naaman Syro oblatam etiam vi quasi coactus, tamen accipere noluit: quia Giezi duo talenta argenti accepit, & vestes mutatorias duplices, ideò statim lepra Naaman adhæsit ei, & egressus est

Ios. 7.

3. Reg. 21.

4. Reg. 5.

ab

ab Helysæo leprosus quasi nix. Sic omnes pecuniæ collectores quid nisi leprosi sunt? Hæreses & schismata condunt, leprosi egrediuntur ab Ecclesia sancta Christi, hi enim sunt de semine Giezi, inter quos an mercatores principem locum obtineant, ipsi iudicent, præsertim qui tantum pecunijs inhiant, & harum causa quiduis aggrediuntur. Iudas Machabæus collectas pecunias misit Hierosolymam ad elemosynas. Christus benedictus menias numulariorum bis euertit in templo summo in præsentia omnium, quippe voluit docere pecuniam esse pedibus conculcandam. Matthæum à telonio auocauit: vnguentum vendi noluit, aspernatus pecuniam, contra quam Iudas expectabat, qui quidem Iudas, & propter pecuniam Christum prodidit, & tandem seipsum suspendit propter pecuniam, perpetuamque damnationem incurrit, dictus filius perditionis: Adeò pecunia res est abominanda, apostoli verò adeò inopes quoque fuere, vt in persoluendo tributo D. Petrus à pisce sumere iuberetur nummum, quem pro censu persolueret: Inde omnia in communem vsum cõtulurunt, & vnicique (prout opus erat) distribuebatur, nec erat quisquam egenus inter illos, mirabile hoc, & tamen verum, pecunias proprias non possidebant, nihilominus abundabant. Ananias & Saphyra de pretio defraudare voluerunt, & statim morte puniti sunt. Simon Magus pecunia voluit possidere donum Dei, & cecidit ei in maledictionem. Quid clamat D. Petrus etiam dum miracula operatur, & apostolorum summus est? Aurum & argentum non habeo, quod autem habeo hoc do tibi: surge in nomine Domini nostri Iesu Christi, & ambula. ò vox celestis, & in pectore ac ore semper gestanda: ò doctrina mirabilis: in ò miraculum admirandum, quo omnis laus pecuniæ adimitur, omnis virtus pecuniæ extinguitur, omnis æstimatio pecuniæ derestabilis redditur. Quis nunc amplius tam stupidus, qui miracula per pecuniã, vel huius ergo amplius fieri credat? quis aliquid boni tribuet pecuniæ? abijciatur & incineretur omnis pecunia citius, quàm huius causa malum committatur. Viri sancti & Heremite deferta petiuere, vbi nullus erat nummus: quicquid nummi norã haberet, cane peius & angue fugerunt, & abominati sunt. Christi enim vocem audientes, & intelligentes, quum dixit diuiti regulo volenti possidere regnum celorum, vade, vende tua, & da pauperibus, obseruauerunt, nihil habentes omnia possederunt. Rectè D. Hieronymus inquit. Credenti totus mundus diuitiarum est. Auarus etiã diues obulo indiget D. Ioannes Evangelista Cratonem philosophum Ephesi de contemptu mundi disputantem ita instruxit, vt intelligeret non satis esse gemmas frangere & abijcere, pecunias contemnere, & nihili facere, probrisque continuis incessere: sed etiam oportere ita negligere pecuniam, vt hinc proximi iuuarentur. Non enim satis est, si vnus contemnat, & alter honoret pecuniam: sed oportet ipso contemptu pecuniæ proximum suum adiutare, & efficere vt similiter ille contemnat, atque hinc congregatio vniatur, quæ nihil minus, quàm curet pecuniam. Vnde dictum est: vade, vende tua, & da pauperibus, quisquis enim ita est animo affectus, vt pecunias quærat, hasque concupiscat, hic avarus est, non pauper: avaris autem dandum esse non est præceptum, sed his, qui pecunias non quærunt, atque ideò defectu aliquo laborare possunt. Si verò habentes pecunias nunc has erogent in eos qui pauperes sunt, nimirum in eos qui opus habent, & hi si

quando

quando rursus abundant, conferant in illos defectum patientes, tunc fiet utique illud, quod in Actis Apostolorum est traditum: Et distribuebatur unicuique prout erat opus. Nec erat quisquam inter illos egenus. Hæc autem societas Christi, est vita Christiana, & congregatio Christianæ Ecclesiæ, in qua inter saluberrima instituta ac consilia habetur solenne votum paupertatis, quod excludit omnem curam pecuniæ. Non igitur Craton, huiusque discipuli, & similes Ethnici philosophi aliquid præclari præstiterunt, quanquam laudabile est, quod pecuniam contempserunt, & factis & doctrina. *Sed Christiani excellentissimam religionem à Deo & Domino Iesu Christo traditam adepti, solidam felicitatem sectantur, in qua certatim omnes pecuniam contemnunt, aut saltem contemnere debent privato usu, ut interea in publico amplissima sit pecunia prompuaario, in thesauro Ecclesiæ, in dispensatione pontificia, sacroque ministerio, quæ in pauperum usus, & unicuique, prout opus est expendatur. Video autem triplicem Christianæ religionis funiculum, qui professione paupertatis maxime coheret, atque cõtextus paupertate, pecuniarumque abiectione corroboratur, vnus est orantium, alter defendentium, tertius laborantium, hic triplex funiculum difficulter rumpitur, imò si Dei & proximi dilectionem contineat, ac ita ut vnusquisque charitatem anteponat pecuniæ, ac similibus cæteris omnibus huius sæculi rebus, vnde opinio diuitiarum nascitur, nunquam rumpitur, quid ira? quia firmissimus nexus. Ethnici enim putarunt, & rationibus confirmauerunt, quod vires corporis & prudentia animi iuncta simul, victoriam certam præstant, ut patet in illo Epigrammate.

Laerta genitum, genitum quoque Tydeos vna,

Hæc cera expressit Zenalis apta manus.

Viribus hic præstat, hic pollet acumine mentis,

Nec tamen alterius non eget alter ope.

Cùm duo coniuncti veniunt, victoria certa est.

Solum mens hominem, dextraue destituit.

Hinc Cyllenius quoque viribus integris, & iuuenis iungi solet cum sene Cyllenio graui, robur enim inuictum est si firmetur sapientia, sine hac concidit, nunc funiculum religionis habet sapientiam, nimirum orantes: habet robur nimirum militiam fortem: habet vtriusque vinculum, quo sine multa incommoda suboriuntur, & quod est subsidiū vtriusque, nimirum laborantes, inter quos primi sunt agricolæ, qui commeatū procurant. *Nunc ostendam quod finis illorum non est pecunia, (non enim esse debet) sed opitulatio proximi, & primò honor Dei: quicumque enim Deū orat, id orat, quod diuinū est, & quo Deus gaudet, at Deus non gaudet pecunia, pecunia non est diuina, nec quisquā pecuniam in cœlum attulit, aut ea cœlū emit, nisi qui contempsit, & eleemosynas inde fecit, sed Deus est sapientia æterna, gaudet sapientia, mente immortalis, virtute, eleemosyna, amore diligentium se. Quocirca gentilis ille Persius ridet impios, & orantes stultè Deum.

Prima ferè vota, & cunctis notissima templis,

Diuitiæ ut crescant, ut opes, ut maxima tota

Nostra sit arca foro. ———

Nec minus Horatius hominum inconstantiam detestatur in eo, quod dicit verè neminem sua sorte esse contentum, atqui licet esse beatis,

Quid:

*Quid cause est, merito quin illis Iuppiter ambas
Iratas buccas inflat? neque se fore posthac
Tam facilem dicat, votis ut prabeat aurem?*

Proinde haud leuiter errant, qui Deum orant pecuniam, & similia, nam dictum est, Primò quærite regnum Dei, & iustitiam eius, & cætera adijcientur vobis, & Prouerbiorum tricesimosexto dictum est à Sapiente in oratione: Mendacitatem, & diuitias ne dederis mihi, tribue tantum victui meo necessaria, ne forte satiatus illiciar ad negandum, & dicam, quis est Dominus? aut egestate compulsus furer, & perireum nomen Dei mei. Sic igitur orantes Sapientiam petunt ad honorem Dei & vtilitatem proximi: imò proximum quoque in sapientia instituunt, ac docent, vnde sunt Catechumenes & Catechumeni. *Qui autem militat, non ideò militat ut pecuniam habeat, sed ut bonos defendat, malos reprimat, & puniat, alioqui prædo est, latro, fur, & iniquissimus raptor. Pecunia autem adijcitur sicut vestis, & similia: denique qui laborat, si pecuniæ causa laborat, impostor, mendax, fraudulentus, ac nebulo est, homo nequam, ideò enim laborat ut sibi, ac suis sufficientia inueniat: Deo gratus sit dando ministris Dei decimas, primitias, & oblationes: milites alat, ut corpore valeant, & defendere laborantes possint. *Rursus professio sacerdotum non versatur circa pecuniam: ita nec militum, nec laborantium, tum sacerdotes vel Ecclesiastici, milites, & laborantes ita coheret iustitiæ, ut sine hac subsistere nequeant, sicut nec ipsa virtus integra est sine iustitia. *Nam Prudentia, Fortitudo, & Temperantia si careant iustitia, obstant potius quàm prosunt. Cæterum nunc est verum illud quod amor pecuniæ contrarius est iustitiæ, est enim amor pecuniæ cupiditas D. Augustinus scripsit verè: Quia radix omnium malorum est cupiditas: & radix omnium bonorum est charitas. simul ambæ esse nõ possunt, nisi vna penitus euulsa fuerit, altera plātari non potest, sine causa conatur aliquis ramos incidere, si radicem non contendit euellere. *Præterea D. Hieronymus tradidit: Sic viuamus quasi nihil habentes, & omnia possidentes, victus & vestitus diuitiæ Christianorum sunt, si habes in potestate rem tuam, vende, si non habes, proijce tollenti tunicam, & pallium relinquendum. Hic nulla fit mentio pecuniæ, imò hæc excluditur. Audite Paulū clamantem, est autem 1. Tim. 6. Quæstus magnus pietas cum sufficientia. Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium, quin nec auferre quid possimus, habentes autem alimenta, & quibus tegamur, ijs contenti simus. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tétationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt hominem in interitum, & perditionem. Radix omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis, vnde manifestum est, quod orantes, militantes, & laborantes quatenus volunt esse Christiani, non debent sequi pecuniam, sed hanc abijcere, & in cõmunem usum cõferre. *Hoc enim si fecerint, funiculum firmū obtinebunt: sin minus, ibunt in interitum, sicut contigit Iudæis, qui gloriæ & quæstus causa faciebant eleemosynas, vsuras excogitabant, & ad nummos desiderabant tanquam deos suos, sicut Asiaticis, & Europæis Græcis, qui cupiditate pecuniæ seducti, mutuis bellis, hæresibus, schismatibus se debilitauerunt, & in immanis hostis Turcæ manus deuenerunt:

Y

uenerunt:

uenerunt: sicut nunc Latinis & Germanis imminet, è quibus Germani cupidine pecuniae dum pontifici eius dispensationem eripiunt, coguntur quotannis hosti Christi tributum pecuniae longè amplissimum persolvere, & regno Vngariae horreo, ac promptuario Christianitatis, simul etiam Liouonia spoliati sunt. Proh dolor nisi Deus praeuiderit immensa sua misericordia, actum est penitus de Germanis, nam quò pecuniae, eò cultores huius declinabunt, nunc autem pecuniae ad Turcam mittuntur non ad Christiani orbis caput, & princeps, non ad Christum, quid igitur futurum est, iam quiuis colligit? Væ væ deinde vicinis. Malum hoc pro foribus est, & iam pro foribus est, ac introritti postulat, omnes enim magis quaerunt pecuniam quàm Christum, quàm paupertatem, sic rumpitur funiculus Christiani orbis celebris diuina religione propter pecuniam, quoniam in hoc funiculo, vna pars quae laborantium est primo magis quaerit pecuniam, quàm rerum prouentum, nec soluit orantibus quae debet: nec militantibus: inde altera pars, vt milites nisi stipendio certo, & pecuniae assignatione cauti ne manum gladio apponent, iustum citius oppriment, quàm defendent.

*Restat pars tertia, quae est Catholica Ecclesia, hæc fluctuat in Gal-¹⁴ lia & Germania, nam in Anglia, multisque alijs locis naufragium fecit, hæc tertia pars quicquid adhuc virtutum, & diuinæ cognitionis habemus, reseruat, præsertim ea, quae pecuniae contemptum profiteretur, & obseruat, quae mendicitatis nomine non erubescit, sed gaudet & in Christo Iesu lætatur. Huius tertiae partis semper fuit ea conseruatix Religionis, quae etiam contemptrix pecuniae, vt monachi S. Basilij, Benedictinenses, & ex his reformati, tum quatuor ordines mendicantes, lumina, & retinacula solida Christiani instituti, nam his demptis, vel deleris, aut à suo incepro alienatis, funiculus omnino esset ruptus. Principatum verò obtinent ipsi Franciscani, vt qui omnem proprietatem, & pecuniae commercia penitus deuouerunt, quamdiu etiam hoc vorum obseruabunt, inuiolabiles erunt, & solidum suum funiculum præstabunt, vbi ab eo descuerint, ruinam non sibi solum, sed toti Ecclesiae Christi inferre videbuntur, libenter agnoscimus, & hanc gloriam ordini S. Francisci attribuimus, & vendicamus, quod sunt conseruatores Christianae religionis: neque ob aliud, quàm propter contemptum pecuniae, & dilectionem Dei ac salutis proximi, quam præponunt omnibus pecunijs. Diabolus huic ordini semper inuidet, & insidiatur prædicta de causa: monstrosa ingenia impulit contra hunc ordinem scribere, & demum pessimos commouit incendere, diruere, vastare sedes & ædes Franciscanorum, ipsos fratres occidere, omniq; iniuria afficere, neque aliud hæreticis familiarius est, quàm hunc ordinem taxare, vituperare, & euertere: impijs iocundius, quàm fratri S. Francisci insultare. Ecquid in Gusiaco tumultu primo derisi sunt Fratres S. Francisci? his maxima iniuria illata? hi tamen conseruauerunt statum Christianae Religionis in Belgio, & adhuc conseruant amici Dei, imitatores Apostolorum, viri sancti, fulgentia lumina mundi. Neque moror, quid impij de his dicant, fingant, & splendide mentiantur: qui ideo non ferunt hos sanctos viros, quòd pecuniam idolum mercatorium scilicet aspernantur, & contra hoc prædicant, quæstuiq; iniquo impijs vitato contrarij, recto tramite incedunt.

Scio

Scio quod in me quoque vituperantem suum idolum, & hoc ex animo, ex corde, ex viribus triplici funiculo meo facientem, ac penitus detestantem vt execrabilissimum Anathema suos dentes stringent: Sciant tamen, quod in die iudicij terribilis pecunia non excusabit, non iuuabit, non liberabit eos: sed onerabit, deprimet, aeternaq; damnatione strangulabit, proximi sunt conseruatores & hunc funiculum corroborantes Heremitæ, Anachoritæ, & illi monachi qui paupertatem, & pecuniae contemptum amant, & de superfluo pauperes nutriunt: tum illi Ecclesiastici, qui non cistam, sed Christum quaerunt, & quæ in re debet, & maxime possunt, mundo sunt contrarij: nempe in contemptu pecuniae. Mundani homines pecuniam quaerunt: corruptibiles enim corruptibilia amant, quare Ecclesiastici qui immortalis Deo inseruiunt & viuunt, debent immortalia quaerere, pecuniam negligere, & paupertatem priuatam amplecti, si enim omnes qui orantem funiculum contemunt, pecuniam contempserint vsu suo, hoc est, ita vt res ipsa est terra, terram communem habuerint, pedibus conculcauerint, & vile fecerint; plus roboris Christianis orbis habebit: si idem milites fecerint, si deniq; laborantes, firmus erit funiculus & inuiolabilis, in contemptu enim pecuniae maximæ res coaluerunt, & conseruatæ sunt: in honore pecuniae illæ conciderunt. Quum Persæ, Græci, Romani, Franci, Germani contemnebant pecunias, dominabantur orbi, posteaquam honorare ceperunt pecunias, exciderunt omni imperio, & coacti sunt alijs pendere pecuniam. Iam quot monasteria in paupertate, & defectu pecuniae sunt erecta, quot templa, turres, aræ, campanæ, & similia facta, & adhuc nusquam quàm apud pauperes & pecuniae contemptores vigilantius conseruantur, in copia pecuniae ea videmus perire, & apud eos præsertim, qui plurimas pecunias habent. ô ingens malum pecunia: quàm omnes viri boni summis rationibus aspernantur: quam demonstraui nunc satis à viris diuinis semper abiectam fuisse, & Christianis improbatam, procul fugiendam. *Vnde qui pecuniam inuehunt, & huius pretium faciunt, vt sunt vsurarij, foenaratores, financiarij actiui, argentarij, bancarij, Nummularij, Mensarij, Campsores, trapezitæ, Collybistæ, Collectarij, Simoniaci, & si qui improbi mercatores non pertinent ad hunc funiculum, si verò admittantur, protinus funiculum Christianae religionis dissoluunt, scelera inuehunt, hæreses inuectunt, schismata inuoluunt, bella implicant, societatem Christi nodo Gordiano arctius coherentem dissecant, funesta igitur pecunia cum sui cultoribus explodenda est, & in profundum pelagus præcipitanda. *Paulum subsistite, quia haud satis intellexistis pecuniam aduersari Iustitiae, illud igitur plenius demonstrabo, rem cognitu necessariam, & vtilem, sicut ipsam Iustitiam, conseruatricem humani generis, & qualiscunque societatis permansuræ. Palam ex prædictis fit, quod pecunia funiculum dissoluit, hoc est, societatem validam infringit, contra quam facit Iustitia. Hæc vrbes, arces, & familias facit pacatas, tranquillas, & concordia munitas contra omnem vim externam, & internam, pecunia verò vrbes, arces, ædes, & omnia perturbat, monet susque deque, labefactat, & expugnat: nihil tam validum quod non pecunia expugnari potest, imò ipsam feruissimarum foeminarum pudicitiam expugnat, nihil est potentius auro, hoc est, pecunia ipso Ioue teste, qui quod alijs suis fraudibus, & viribus

Y 2

consequi

*Pecunia
aduersatur
Iustitiae.*

consequi nequiuit, id obtinuit pecunia, hac superauit aratos postes, deiecit ferreas turres, vicit durum patrem, in adeptus est copiam seueræ foeminae ac pudicæ. Nolo enarrare quot matronarum pudicitiam prostituit pecunia, & adhuc quotidie quot puellas & virgines ad intemperantiam perducatur, efficiatque vt nullam fidem, pietatē nullā feruent virginitati, Ecclesiæ, matrimonio, sibi, suisque parentibus, & amicis. Si vobislibet in hanc materiam expatiari, audite Iuuenalem.

*Vnde hæc monstra tamen, vel quo de fonte requiris?
Præstabat castas humilis fortuna Latinas
Quondam, nec vitii contingi parua sinebat.
Tecta labor, somni que breues & vellere Tusco
Vexata duraque manus, ac proximus vrbi
Annibal, & stantes collina in turre mariti.
Nunc patimur longè pacis mala, seuior armis
Luxuria incubuit, victumque vlciscitur orbem.
Nullum crimen abest, facinusque libidinis, ex quo
Paupertas Romana perit, hinc fluxit ad Histros,
Et Sybaris colles. hinc & Rhodos, atque Miletos,
Atque coronatum, & petulans madidumque Tarentum.
Prima peregrinos obscena pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt sæcula luxu
Diuitiæ molles.*

Pudeat nunc eos, qui pecuniam honorant, & cupidè quærunt, qui huius causa impigri extremos currunt ad Indos per mare, per saxa, per ignes, quid petunt aliud, quam materiam malorum morum, impudicitia, iniustitia, leuitatis, lasciuia, omnium denique vitiorum. Quid non pecuniae causa Græci attentauerunt, quem aureum vellus peterent? ius hospitij pecuniae causa violauerunt, matrimonium deturpauerunt, filiam virginem Regis abduxerunt, & furati vellus aureum aufugerunt, sicut canit Ouidius in Metamorphoseos 7.

*Dumque adeunt Regem Phryxæque vellera poscunt
Voxque datur Minyis magnorum horrenda laborum.*

Quæ maior est iniustitia & perfidia, quam contra omnem pietatem vendere patriam suam hosti? sed hoc facit pecunia: Arne nanque insulam Sithona, in qua genita erat, capta pulchritudine pecuniae, prodidit illam Minoi hosti, vnde à poetis fingitur mutata in monedulam, quæ adhuc splendore pecuniae tenetur, & furatur vndeunque potest, ne pro meritis penderet supplicia. Vnde sic canit Ouidius in Metamorph.

*Marmoreamque Paron, quam impia prodidit Arne
Sithonis accepto, quod auara poposcerat auro
Mutata est in aem, quæ nunc quoque diligit aurum,
Nigra pedes, nigris velata monedula pennis.*

* Quam multa mala perpetrentur propter pecuniam, nimis longum est 17
recen-

recensere: atque ea adeo magna, & graua sunt, vt dignis in hac vita suppliciis expiari non possint: ideo apud inferos æternis cruciatibus destinati vexantur. Quemadmodum Virgilius sexto Aeneidos canendo docet sic.

Ne quare doceri

*Quam pœnam, aut quæ forma viros fortunæ merfit.
Saxum ingens voluunt alij, radiisque rotarum
Districti pendunt. Sedet, æternumque sededit
Infelix Theſaus, Phlegiasque miserrimus omnes
Admonet, & magna testatur voce per umbras:
Discite iustitiam moniti, & non temnere diuos.
Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
Imposuit, fixit leges pretio, atque refixit.
Hic thalamum inuasit natæ, vetitosque hymenæos.
Aus omnes immane nefas, auroque potiti.*

Hic itaque cruciatur Tantalus pecuniae sitiensissimus, Midas, corruptus Iudex. N. quem Cambyſes excoriat, & in pelle patris filium iudicem constituit: Cræſus Lydorum Rex in pecunia & vi auri beatitudinem collocans, atque ideo reprehensus à Solone. Hic Rex Threicius, qui propter pecuniam Polydorum hospitem, & tutelæ creditum occidit. de quo ita Virgilius canit.

*Val. Max.
lib. 6. 3. ca.*

*Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno,
Infelix Priamus furtim mandat alendum
Threicio Regi: cum iam diffideret armis
Dardaniæ, cingique urbem obsidione videret,
Ille vt opes fractæ Teucrum & fortuna recessit,
Rex Agamemnonias, victriciaque arma sequutus,
Fas omne abrumpit, Polydorum obruncat, & auro
Vi potitur. quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames? —*

Hic pœnas auaritiæ, cupiditatis pecuniae, & iniusticiarum propter pecunias commissarum patiuntur Euclyones, Antiphones, Cari, mercatores, vrfurarij, foeneratores, nummularij, Mestres, Erysichton, Tyranni omnes, Busiris, Alcibiades, Pisistratus, Periander, Philippus Macedo spoliator Delphici oraculi, Brenno Sacrilagus cum multis millibus suorum militum. Cambyſes occisor Apis: Seleucus, & huius iussu minister spoliationis templi Hierosolymitani Heliodorus, Gneus Pompeius violato sancto sanctorum Hierosolymis: Lucius Crassus, & ex eadem familia Marcus Crassus à Parthis occisus, & in opprobrium derisus execratione pecuniae: Didius Iulianus, qui pecuniae vi imperium emit: Iulianus Apostata, qui adeo solet execrari pecuniam, vt fiscū ideo henem vocaret: Hic Iudas proditor Christi propter triginta denarios: & omnes Iudæi homines, nec Iudæi victi, aut à doctrina Christi alieni fuissent, nisi pecunia illos seduxisset, & occasset, vt Suidas pulchrè docet, vbi agit de nomine Iesu, vereor ne hoc Barathrum pœnarum plurimos mortaliū hauriat, & sine fine diuexet, præsertim

2. Mach. 3.

propter pecuniam, & huius causa commissam iniustitiam, unde rectè dicitur, quod magni est animi contemnere pecunias, si non habeas. Audite Ciceronem in officijs sic loquentem: Nihil tam angusti, tam parui animi, quam amare diuitias, & nihil est honestius, magnificentiusque quam pecuniam contemnere, si non habeas, sed si habeas, ad beneficentiam liberalitatemque conferre, quod quid est aliud? nihil nisi quod iustitia suadet, ut cuius pars maxima est liberalitas, & beneficentia, à qua viri boni denominantur, pecuniam contemnere, non quærendo eam si careas: non honorando, aut seruando si habeas. Illud non omiserim, quod pecunia nunquam tam bono pretio, & æquo potest fieri, ut eius largitione virtuti satisfaciat. Vilius est omne aurum virtute, non satisfacere virtuti est magnæ iniustitiæ, ergo hoc nomine quoque pecunia aduersatur iustitiæ. Adde huc quod maior est iustitia in permutatione, quam in traditione pecuniæ pro re emptæ, quia pecunia non semper est ex bona materia: non est per se vsibus apta: non habet suum pondus, vel suam quantitatem: nulla in re maior est fallacia, & fraus hodie, quam in pecunia. Taprabones incolæ cultores pecuniam aspernantur pluribus his de causis, rex tamen Taprabonicus, ut pulchre Solinus narrat, nulla de causa magis admiratus est Romanos, horumque amicitiam libentius amplexus, quam quod diuersas pecunias varijs vultibus insignes æquo pondere deprehendisset, nimirum adeo multum potest æquitas apud exteros & incultos, nullaque philosophia imbutos homines, sed hanc ut primi Romani mordicus obseruare, & per eandem dominium rerum adepti sunt: ita posteriores contempserunt dato loco pecuniæ, nunc tanta est iniquitas, tanta fraus, tanta adulteratio pecuniæ, ut non opes priuatorum, sed etiam totius Reipubl. vires & diuitiæ euacuentur, ac ad infideles, aut hæreticos transportentur. Haud temerè dixi tot de causis pecuniam aduersari iustitiæ: nec otiose vos monere debeo, ut pecuniam vitetis, & venerabile institutum ac diuinum S. Francisci pie colendum imitemini, ipsos verò fratres S. Francisci tanquam bonorum morum exemplar in honore habeatis, & adiuuetis. Rectè diuus Augustinus de verbis Domini scripsit: Diues inquit, & pauper duo sunt sibi contraria, & sunt sibi duo necessaria, nullus indigeret, si se inuicem supportarent, nemo laboraret si se ambo iuarent, diues propter pauperem factus est, & pauper propter diuitem, pauperis est orare, & diuitis erogare, & Dei est, pro paruis magna præstare. Nunc igitur habentes pecuniam erogent eam, & iuuent non habentes, quia scriptum est, date & dabitur vobis, nec solum hoc verum & diuinum Christi est præceptum, sed & naturale impressum omnium cordibus, quia Ethnici id nouerunt, qui in die iudicij Christianos haud dubiè accusabunt. Ecquid ita Horatius eleganter scripsit.

—Horum

*Semper ego optarim pauperrimus esse bonorum.
At si condoluit tentatum frigore corpus,
Aut alius casus lecto te affixit: habes qui
Assideat, fomenta paret, medicum roget, ut te
Susciat, ac reddat natis, charisque propinquis.*

Non.

*Non vxor saluum te vult, non filius. Omnes
Vicini oderunt, noti, pueri, atque puella.
Miraris cum tu argento post omnia ponas,
Si nemo præstet quem non merearis amorem.*

Quid est autem magis mandatum Christianis, quam ut benefaciant, nec solum amicis, sed pro inimicis quoque, ut orent pro persecuentibus, & calumniantibus? quid dicit diuus Paulus: Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum, si sitit, potum da illi, & apud Lucam legitur: Qui habet duas tunicas, det non habenti, & qui habet escas similiter faciat, videte ergo, qui habet pecuniam & huius copiam, nonne debet hanc erogare? imò maxime. Nec silentio transeundum est, quod muti sibi plaudunt in copia nummorum, sicut ille quem Horatius à populo reprehensum vbique Athenis etiam annotauit, ut quidam memoratur.

*Sordibus ac diues populi contemnere voces
Sic solitus, populus me sibilat, at mihi plando
Ipse domi simul, ac nummos contemtor in arca.
Tantalus à labris sitiens fugientia captat
Flumina, quid rides? mutato nomine de te
Fabula narratur, congestis vndique saccis
Indormis inhians, & tanquam parcere sacris
Cogeris, aut pictis tanquam gaudere tabellis.
Nescis quid valeat nummus, quem præbeat vsus?
Panis ematur, olus, vini sextarius, adde
Queis humana sibi doleat natura negatis.
An vigilare metu exanimem, noctesque diesque
Formidare malos fures, incendia, seruos,
Ne te compilent fugientes, hoc iuuat?*

19 *Sed superbire in numo quid est aliud quam Idolatria? rursus ipsa cupiditas nummi est idolatria teste Paulo in Epistola ad Ephes. Capit. quinto. Idolatra verò non habent partem in regno Dei, quamobrem summa est iniustitia pecuniæ, quæ homines excludit Regno coelorum beatissimo, ad quod Deus omnes vocat, nec quisquam perit nisi sua culpa, denique illud addam, quod summa est iniustitia pecuniæ in vna re huc saltem manifestissima. *Nimirum quod efficit, ut optima & iustissima, appareant pessima & iniusta, hæc iudicum animos corrumpit, mentes occæcat, & à veritate ad falsa, à iustitia ad iniustitiam transfert, tantæ est potentia sceleratæ, ut suo fulgore fascinet lætissimi senatus oculos, flectat rigorem, torqueat ius tanquam cereum nasum, unde propheta rectè dicit: In quorum manibus iniquitates, dextera eorum repleta est muneribus. Contra quis est beatus? qui pecuniam suam non dedit ad vstram, & munera super innocentem non accepit: Quamobrem placeat audire Ecclesiasticum, qui sic pronunciauit: Qui aurum diligit, non iustificabitur, & qui insequitur consumptionem, replebitur ex ea, multi dati sunt in auri casus, & facta est in

Y 4. specie

specie illius perditio illorum, lignum offensionis est aurum sacrificantium. Væ illis, qui sectantur illud, & omnis imprudens deperiet in illo. Beatus est diues, qui inuentus est sine macula, & qui post aurum nō abiit, nec sperauit in pecunia, nec in thesauris. Quis est hic, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita sua, qui probatus est in illo, & perfectus inuentus est, & erit illi in gloria aeterna. Restant plurima argumenta, quibus demonstrare possum, pecuniae ingens vituperium, & immensa scelera, nisi vos lassos quodammodo videri mihi viderer.

*Paucis itaque perstringam, Pecunia homines dementes reddit: amor non solum amantes, sed etiam amantes, amor pecuniae delyros & stupidos facit, hinc multos poëtae Asini auriculas affingunt, vt etiam tenacissimō pecuniae collectori Midæ, & Socij Plutonis fatui referuntur, magis quàm qui Bacchi Dionysiacæ celebrant. Noui avarum cupiditate pecuniae eo tandem deuenisse, vt folia arborum, conchylia, lapillos rotundos, & similia lignorum dura segmenta existimaret esse pecuniam, ac conderet in marsupio, nihil tandem præter pecuniam, emptiones, venditiones, debita, ac usuras loquebatur: communis sensus cæterarum rerum illi penitus perierat, & memoria virtutis: quamobrem pecunia cum prudentia bellum gerit, persuadet vt & imperitissimi vendicent sibi sapientiam Salomonis, & Asini lyram capiant, vt ignobilissimi se vestiant aureis & argenteis amictis, induant annulos gemmis & auro insignes, coronent pectus torquibus aureis, sumant arma & insignia militaria, denique amplum alant famulitium, & bella quoque spirant, audent se principi suo, Regi suo, Sanctæ Ecclesiæ Dei, & Deo ipsi opponere, tantam quidem dementiam, & proteruiam hominum animis ingerit ipsa pecunia rerum omnium pessima, quam furia infernales disseminasse videntur, vt sacra prophanis, cœlum terra permiscerent. Hæc est illa Homeri Athe è cœlo depulsa, vnde illud.

*Aethiops postquam deiecit sedibus Athen
Iuppiter: Heu vexat quàm mala noxa viros?
Euolat hæc pedibus celer, & pernicibus alis,
Intactumque nihil casibus esse finit.
Ergo Itæ proles Iouis hanc comitantur euntem
Sarturæ quicquid fecerit illa mali.
Sed quia segnipedes, straba, lassæque senecta,
Nil nisi post longo tempore restitunt.*

*Tantum mali potest vnica pecunia funesta, vt nihil intactum linat, & admif- 22
sa cuncta expugnet, cum ipsa sapientia contendit, vnde rectè monuit Salomon, canens fugere venenum pecuniae, dum ait. Sicut sapientia ita protegit & pecunia, est hæc pessimorum natura, vt semper æmulatione nitantur optimum superare, sic pecunia inuidet Sapientiæ, & promittit id facere, quod proprium est Sapientiæ. Anne diabolus se transformat in angelum lucis? & lupi in naturam ouis donec rapiant, & Pseudoprophetae in formam verorum ac bonorum prophetarum? veniunt in vestimentis ouium, intus sunt lupi rapaces. Fallunt specie virtutis & umbra, sic pecunia est prima huius auctoritatis, merisque fallacis, quas qui

qui ignorant, sapientiam esse putant, ne igitur fallamini iterum vos moneo, nolite sperare in incertitudine pecuniarum, nolite has concupiscere, vt quibus vix prudentes vti possunt, nisi cautè ambulent, & quarum abusus est infinitus, de quo latius aliquando disputabo, aut hæc saltem adiecero, quia securissimè ambulant, qui pecunia carent, vt Iuuenalis dixit.

Cantabit vacuus coram latrone viator.

Nullam vobis pecuniam elargior, vt quam nec curo, nec vobis oneris, periculi que alicuius instrumentum præbebo, meo itaque dicto, facto, & exemplo hanc piam admonitionem boni consulite, & pecunias more Terentiano in loco negligere discite, quoniam maximus ille est quaestus, quaestus inquam ingens & ineffabilis, pietas cum sufficientia, neglectus pecuniae. Dixi.

Y 5

Appen-

Appendix Vituperij pecuniæ.

An-

Summæ.

- 1 **A**N diabolus habeat potestatem ditandi aliquem, hoc est, subministrandi quantum quis exigit copiam pecuniæ.
- 2 Potentia diaboli magna, sed plena illusionibus, attingitur.
- 3 An diabolus copiam habeat materia eius, unde fit pecunia? & videtur quod habet, atque id est, quod docetur plurimis argumentis, unde & pecuniæ quantum vult potest elargiri, & ditare.
- 4 Exemplum, quod diabolus suppeditavit pecuniam quibus voluit: nimirum à quibus colebatur.
- 5 Quia diaboli est proprium fallere, ergo etiam cum maxime pecuniam videtur elargiri, fallit, nec dat pecuniam, sed falsa, ita docetur, quod diabolus non potest creare materiam pecuniæ, nec pecuniam, sed fingere falsam quandam formam potest, Deo permittente.
- 6 Si diabolus posset creare materiam pecuniæ, & hanc facere, ac elargiri, omnes Principes mundi, qui non sunt verè Christiani, traderent animam suam diabolo, & facerent omnia in gratiam diaboli, ut haberent pecuniam, vel ipse diabolus omnes Principes sibi subderet.
- 7 Diabolus etiam quum maxime velit, non potest, suppeditare pecuniam cultoribus suis, docetur Exemplis.
- 8 Docetur quod mali pecuniam quærètes, & sic diabolo inservientes, à diabolo in mille mala detruduntur, pecunijs carent, & semper cruciantur, contra qui pecunia carent, nec hanc quærunt, Deoque seruiunt, vivunt beatissimi.
- 9 Si homines considerarent ea mala, quæ propter pecuniam diabolus infert, non concupiscerent pecunias.
- 10 Diabolus nemini potest pecunias subministrare veras, adeo ne Thesauros eruere, vel aliunde pecuniã promere possit, nisi Deus illi permittat propter aliquod bonum.
- 11 Diabolus si haberet potestatem dandi pecunias veras, quibus vellet, efficeret ut Christiani nusquam terrarum, possent permanere: imò ne Christiani essent, & sic prævaleret Ecclesiæ Christi, quod impossibile est.
- 12 Quamquam impij semper conati sunt Ecclesiam spoliare pecunijs, instinctu diaboli scilicet: nunquam tamen suo voto potiti sunt, nam Deus Ecclesiæ suæ abundè omnia suppeditat, & quum minimè pecuniam curant, tamen ea abundant.
- 13 Solius Dei est ditare, & creare materiam pecuniæ, & huius abundantiam elargiri, quatenus opus est.
- 14 Deus bonos nunquam deserit, & quum opus est, pecunijs ditat.
- 15 Conciliatio locorum Sacræ scripturæ, qui pugnare videntur, ut quod diabolus princeps mundi dicitur: & quod dicitur omnipotens, & princeps, hinc patet Deum posse ditare quem velit illius diabolum, Sed locis explicatis patet Deum posse, diabolum minimè.
- 16 Brevis ratio, Cur diabolus per pecuniam multa mala committit, quo modo?
- 17 **V**lgo dici solet, non omne quod fulget aurum est, ita certè multi pecuniam esse putant, quæ pecunia non est, qua in parte maxime fallacia: pecuniarum in mentem veniunt, dum quoque has considero, rapior eò, ut parum adhuc de pecu-

pecuniarum indignitate, & vitij dixisse mihi videar: sed respirasse paulum non displicebit, quandoquidem arduam quaestionem, & quae integros commentarios desiderat, obiter perstringam, cuius quidem expositione maxima mala pecuniarum manifestabuntur. Est autem mea quaestio talis, quae an ab illo mortalium haec nus plene sit excussa, vehementer dubito? & circa quam plurimorum cogitationes occupari solent desiderio certitudinis, quaerunt enim haud pauci, an diabolus habeat potestatem ditandi aliquem, vel dandi tantum pecuniarum, quantum desideret aliquis? hoc maxime quaerunt, qui praestigias multas daemoniacas obseruauerunt, quique scrutantur illum locum sacrae scripturae, ubi legitur, quod diabolus Sathan assumpsit Christum in altissimum montem, & ostendit illi omnia regna mundi, & gloriam illorum, dicens: Si prociens adoraueris me, dabo tibi omnia haec, nam hic locus innuit, quasi omnia regna mundi, omnes pecuniae mundi, pertineant ad diabolum, & sint in manu diaboli, ut scilicet cui velit, elargiri possit, praestigiae vero illae varias potentias & illusiones diaboli per pecunias demonstrant, utrinque colligitur, quod diabolus per pecunias tetat homines, fallit multos, & plurima mala operatur, quamobrem pecuniam, intelligit inquam, cupiditatem pecuniae, rem pessimam esse, pessimum instrumentum, ut quo utatur diabolus, & circa quod versetur diabolus omnis rei malae auctor, distinguite interea pecuniam, ut quae vel materia bona, & a Deo creata, & ab hominibus usus causa signata est: vel quae est ficta quaedam materia, ex multis diuersi generis superfluis ac quasi foecibus collecta, & adulterata in forma monetarum. Iam quaestio est, an Diabolus copiam utriusque huius materiae habeat? affirmatiue responderi potest, quod habet, nam habet omnia regna mundi: quonia demonstrauit Christo omnia, & ea se illi daturum promissit: tum Christus inquit, meum regnum non est de hoc mundo, & rursus diabolus vocatur princeps mundi huius, denique Ioannes in Canonica Epistola scribit. Non diligite mundam, neque ea quae in mundo sunt. Proinde pecunia quae una & praecipua res regnorum mundi est, & quae summum imperium gerit in terris, & cui obediunt omnia terrena, quoque est diaboli, & diabolus est Princeps huius, qui autem princeps & rector est, is dare potest quantum vult de eis, quae sunt sua, vnde consequitur quod diabolus potest dare quantum pecuniarum vult, & potest dicere quem vult, huc addite varia experimenta, quibus sua potentiam diabolus declarauit: inter alia illud, quod Brugis ipse ego cum plurimis alijs re vera cognoui, enarrabo, cum ei ciuitati essem a legatione & a consilijs: Quidam carpentarius multorum familiaris Gera tabernas saepius frequentabat, quam laborabat, suamque poculis pecuniam insumebat, monitus ab uxore aliquando, & obiurgatus est acrius, expostulante illa, quod laborare oporteret, ut sibi ipsi, ac prolibus suis victum & amictum procuraret, ut lucraretur necessaria, reiterando illud in faciem frequenter: tandem acerrime uxor expostulauit, quod omnes pecunias suas in taberna expenderet, adeo quod non haberet circa hyemem vnde emeret bouem, vaccam, porcum, aut semi bouem, semi vaccam, semi porcum (ut faciebant vicini sui) quo toto anno commeatum haberet nutriendae familiae suae, parataque alimenta, vulgo prouisionem dicunt: cui ille irato animo iracundus respondit, habebam bouem, aut vaccam, vel saltem porcum, quamuis darem animam meam diabolo Sathanae. Ita mense Octobri

pro-

progressus versus forum, quo tempore mactari solent boues communi initio, in media via obuium habuit quendam bene vestitum, tanquam egregium ciuem, qui ei dicit, quid agis, quod tam estriftis, & maestus, is statim illi plene totum negotium exponit, & querelas uxoris, suaeque conditionem aperit. Tum ille duodecim nummos coronatos solares, aspectu pulcherrimos dedit ei, quibus emeret bouem, vel vaccam, vel porcos si veller, is ergo non cunctatus adiit forum, bouem emit, postquam bouem duxisset domum, dixit uxori suae, ecce emi nobis bouem, mactemus hunc: mactato autem boue is statim a diabolo possessus est, & annos vexatus miserè quatuor, tandem liberatus est precibus, suafu, & opera bonorum virorum, qui consuluerunt illi, imò imperauerunt, ut candelam ceream consecratam deferret ad Sacellum S. Basilij (in quo exstructo Theodoricus ab Alcatia portionem Dominici cruoris Hierosolymis allatam venerandam condidit) ac offerret, confitereturque sua peccata, & sumeret ibidem sacra Eucharistiam. His enim ritibus peractis liberatus, diu postea vixit. Nec omittendum illud, quod contigit ante annos plus minus sedecim in orientali Frisia: Quidam Chirurgus certis formis cum diabolo fecit pactum, ut nunquam esset pauperior septem cistis, sic vocant monetam pretij medij stuferi nostrae monetarum: postea emiculus, conuiuia fecit, domum omni suppellectile plenam, ac comatu habuit, accusatus de furto, de rapina, se defendit, ac sine iniuria alterius se illa possidere ostendit. Iterum deprehensus maximus aleator, otiosus, potator, coniuator, in arte infelix, vel nullus, & accusatus veneficij rem ipsam detexit, vocarique suum diabolum Tuet, quo se quoque significabat, tandem danatus, capitali supplicio est affectus a generoso nobilique Domino Nicolao de Frisij Friso Satrapa tunc Arcis Lerortanæ. Quinimò videmus nonnullos otiosos, & prodigos abundare pecunijs, contra operarios & diligentes Agricolas semper egere, pecunijs destitui optimos quosque ferè, quid ad haec dicemus? nonne diabolus videtur largitor pecuniarum, & contra raptor? Scio quod huiusmodi plurima exempla & argumenta adduci possunt ad docendam hanc potentiam diaboli: sed opus est, ut paulò altius hoc negotium perscrutemur, ne diabolum aliud esse putemus quam re ipsa est, nam huius hoc est proprium ut fallat, ut mentiatur, fingat, ut ledat, ut destruat, ut ementito honore colatur. Quare dico quod diabolus non potest etiam si maxime velit, pecuniam elargiri vel bonam, vel quantam aliquis desiderat: creare enim materiam diabolus non potest ex qua fit pecunia, solius enim Dei hoc est, ipse mandauit, & creata sunt. Diabolus creata corrumpere, destruere, adulterare, transformare praesumit, nec amplius potest, quam illi a Deo permittitur, semper se Deo, & Dei operationi opponit, vnde aduersari dicitur, & frustra praeualere laborat. Hoc namque modo continuo magis ac magis affligitur, dum suo optato successu frustratur, & laboris fructu priuatur. Deus est omnipotens, & qui omnipotens, est Deus, si diabolus posset creare materiam bonae pecuniae, expendere bonam monetam, esset in hac parte potens cum Deo: Nunc autem miser est, execratus, & malus. Itaque non potest creare pecuniarum materiam, non dare pecuniam, nisi Deus illi permiserit propter peccata mortalium puniendae, vel ad tentandos probandosque bonos, vnde deprehensum est pecuniam a diabolo datam plerumque esse falsam, nam duodecim illi coronati proboue dati a Carpentario Brugensi, cuius modo mentionem feci, postea informa-

tione

tione habita à bonis viris, qui diaboli figmentum suspicabantur, fuere deprehē-
si pulchri valde intuitu, iustique pōderis, sed tamē vilissimæ materię, paucissimi,
ac nullius valoris, nimirum hoc ludibrium, ars & scientia est diaboli, vt Prothea
agar, vt se in Angelum lucis transformet; nunc hanc, nunc illam ementiatur si-
guram, idque non adiuuandi, sed decipiendi causa, quamobrem quid mirum si
adulteret monetam, vel chymicam fraudulentam exercent? sed tamen ne hac
quidem in parte suum integrum habet ius, suam potestatem, aut desiderium, in-
explebile nocendi caecothes, nam si integram hanc facultatem habuisset, illi vti-
que carpentario plures quam duodecim dedisset coronatos nūmos: & alteri plu-
res quam septem cistras. Quamobrem secundum facio tale argumentum. Quod
si diabolus haberet potestatem ditandi, sicut Deus habet: pauci reperirent Im-
peratores, Reges, Duces, Comites, Barones, ac huius generis principes, imò pau-
ci mortalium, qui non animam suam diabolo quotidie offerrent, darent, & sub-
derent, vt sufficientes ab ipso pecunias impetrarent, vt haberent, quo se defen-
derent contra suos hostes, quo vindicarent suos inimicos, & vt in omnibus pos-
sent potiri rebus explendæ concupiscentiæ, desiderioque carnali necessarijs, aut
vtilibus, vt scilicet mundani, vt se mundanis satiarent, quin passim iactitarent
illud Sardanapali ditissimi Regis.

Ede, bibe, lude post mortem nulla voluptas.

Et illud.

*Cum sis mortalis presentibus exple
delitjs animam.*

Nec dicerent modò, sed etiã facerent, si à diabolo pecunias habere possent,
præsertim profligatissimi homines, perturbatores pacis, decoctores suarum re-
rum, ventrique, gulęque dediti vt pecora campi, & qui pecuniam suam animam,
vitæ suæ sanguinem, neruum belli vocant. Quū verò ipse diabolus natus sit per-
dendis & ad damnationem perducendis hominibus, possitque subsidio pecu-
niæ plurimos expugnare, quod hoc facit minimè in causa est, quia non potest da-
re quot vult pecunias, impotentia ditandi: ita ex parte petentium pecunias, & ex
parte dantis diaboli conuincitur, quod diabolus non habet ditandi vel conferen-
di quot velit pecunias. Nam nec illi animam dant diabolo, aut si darent, non ha-
berent sufficientia, quod multorum exemplis patet, nec potest quantum ho-
mines poscunt mali, Sathanas suppeditare: vt Sagæ maleficæ multis modis re-
ferre possent, & ex confessione maleficorum Sathanicorum tormentis expres-
sa multi didicerunt, cuius generis verissimum exemplum non omitam. Apko
Mellonius rusticus in agro Groningēsi nō procul oppidulo Dam maleficiū Sa-
thanicū didicerat, & se diaboli societati sic dederat, vt copiã pecunię semper, &
abundantiã rerū terrenarū haberet, sed quū importunius præriperet pecunias, &
formosissimis puellis, quas demò in societate congregabat, vellet gaudere, occu-
catus est utroque oculo, vnde, nec pecuniã dignoscere potuit, nec ab illusionibus
tutus fuit, nō tamen sufficientes illi demō pecunias subministrare potuit, nā pri-
mus fuit in Groningēsi Frisia ille Apko, qui sœnus pecunię malo exēplo, maxi-
moque cōiutio auxit, haud dubiã diaboli instinctu, & auxilio, vt sic quod diabo-
lus dare nō posset, per alia media propter hominū peccata illata obtineret, tandē
hic

hic Apko à loci iudice captus, & iustis sententijs dānatus, ac exustus est non pro-
cul oppidulo Dam. Iudex verò bona nobilitate Frisica clarus Menno Houverda
vocatur, cui huiusmodi plurima ab apkone relata sunt pluribus presentibus. Sed
nolo in hunc campum expatiari: satis patet, quod nec principes, nec populares
animam suam volunt dare diabolo, nisi sint penitus lumine & cognitione ve-
ritatis destituti, sicut Mahomethani: quia sciunt, animaduertunt, & multorum
exemplorum relatione cognoscunt, quòd diabolus non potest pecuniæ satis de-
uouenti se suppeditare, non potest quem velit ditare. Neque verò alienū institu-
to fuerit commemorare illud exemplū, quod verissimè narratur à Cæsario homi-
ne minimè futili: quo ostenditur quod nihil dæmon potest, nisi illi à Deo permit-
tatur, & quod homines, quibus maximè nititur spe pecuniæ ipsis dandæ impo-
nere, sciunt illum non habere talem potestatem, etenim Campanarius in pago
diocœsis Colonienfis voti persoluendi causa comitatū suum addixerat cuidam
fœminæ, quæ rogauerat, vt bene mane pulsaret campanam, quo vitandi æstus
diurni causa tempore frigidiore molestias itineris superarent, promiserat hoc
Campanarius pridè, noctu venit quidam, & excitat Campanarium (vt eo vo-
cabulo vtar) iubet pulsare, ille putans fœminam esse secum peregrinaturam sur-
git, vadit ad templum, interea ex Gallicinio, & lampade templi ardente, cogno-
scit adhuc multam esse noctem: itaque regressurus vt fœminæ nunciaret, quod
adhuc aliquantulum quiesceret, obuium habuit taurum, qui lingua exerta illum
prostrauit in terram supinum, mox apprehensum detulit in pinnaculum turris
Ensenburgi castri, facta oblatione huic pecuniæ magnæ, multarumque diuitia-
rum, voluit vt in sua verba iuraret, dicens, *Huld my*: rursus inde proposito ni id
faceret metu præcipitij ait, *Huld my*, sed Campanarius diabolum esse intelligens
deceptorem, & præstigiatores, adiuro te, subdit, per Deum viuum, vt me sine
periculo deponas, & à me discedas, non te tuaque curo, itaque diabolus illum
detulit in villam *Germersheim*, ibique terræ durius illisum, sine noxa, non sine do-
lore magno reliquit, vicini peregrinum inuentum, & consternatum refocillaue-
runt, his ille & multis alijs de castro Eysenburgo, proximisque locis cuncta ita
narravit, tanquam si pedes inuisisset, quum per ea à diabolo vèctus esset, reuer-
sus ad suos omnibus facti admirationem incussit. In hanc sententiam Cæsari-
us narrat: Christus sciens diabolum esse mendacem, nec posse etiam si maxi-
mè veller, pecunias, & regna mundi dare, spreuit illum, ac durum responsum,
ineluctabileque fatum illi opposuit dicens: Abi hinc Sathana, scriptum est enim
Dominum Deum tuum adorabis, & huic soli seruias, qui verò putant, quod
dæmon talem habet potestatem, & se idè illi dedunt, vt in vtro, ita
in altero falluntur: nam mendax est diabolus, & pater mendacij, impostor
est diabolus, & pater omnis imposturę, omnisque Hypocriseos, quid enim? nū-
quid Turcæ & multi impij demōni seruiunt, & à demōne diuitias, pecunias,
regnaque mundi petunt: tamen nunquam illis satis est, quum etiam maximè
diuitias Sanctæ Ecclesię Dei eripuerint: tamen egent & plura petunt, magis-
que eos diabolus affligit, instigatque, vt ipsi bellis bona, pecuniasque Christia-
norum inuadant. Si diabolus potentia ditandi haberet, quur ad bella eos instiga-
ret? si pecunię quantum veller, haberet, & erogare posset, quur suos cultores tam
varijs

varijs calamitatibus perderet? periculis exponeret? ardua quæque subire cogeret? sed nunc non solum suos sibi pecuniæ, diuitiarumque sæculi causa deuotos mille tormentis in hac vita excruciat, sed post hanc vitam æternis pœnis diuexat, hoc etiam Ethnicis philosophis & poetis notum fuit, hinc illæ fabulæ de Tantalò, de Erechitone, de Mestire, de Arne, de Mida. Hinc Virgilius sic canit.

Gnosius hæc Rhadamantus habet durissima regna,

Castigatque, auditque dolos, subigitque fateri,

Quæ quis apud superos furto latatus inani,

Distulit in seram commissa piacula mortem.

Continuo fonteis vltrix accincta flagello,

Tisiphone quatit insultans, toruosque sinistra

Intentans angues, vocat agmina sæua sororum.

Et quæ sequuntur de illis, qui patriam auro vendiderunt, qui libertatem, nam seruus diabolus inani fulgore pecuniæ, quos liberos videt in seruitutē æternam allicit, & impellit, vt sic pœnarum socios habeat in solamen suæ miseriæ. Quem admodum Horatius de ceruo perstringit, & equo: ita ego de bono Christiano, & malo id declarare possum. Ceruus est enim bonus Christianus necessaria vitæ suæ quærens, contentus diuitijs Christianis, quæ sunt victus & amictus communibus elementis huius mundi cū impijs vtens & fruens, atqui impij, hoc est, malus Christianus omnia sibi vendicat, & vt omnes diuitias huius mundi obtineat, vocat sicut equus sefforem diabolum.

Sed postquam victor violens discesit ab hoste,

Non equitem (hoc est diabolum) dorso, non frenum depulit ore.

Sic qui pauperiem veritus potiore metallis,

Libertate caret, dominum vehet improbus, atque

Seruiet æternum, quia paruo nesciet vti.

Profectò qui semel se diabolo dedit, semper seruus ipsius est, nec potest, quod vult obtinere, caret pecunijs, caret libertate, caret gaudio omni, heret in omni miseria, & omnibus supplicijs excarnificatur, perplacet audire Apolgoiæ huic haud inconueniens exemplum: auscultate: Operarius tenui fortuna cum familia sua contentus, optimè viuebat, serò, manè, meridie semper erat hilaris, cantabat, gaudebat etiam ad stuporem vicinorum, quorum vnus respiciens paupertatem illorum, sicque benefacere hominibus tam alacribus cupiens, summam bonæ pecuniæ peplo inuoluta proiecit ad ianuam illius introrsum serò. Quum mane cantando operarius ianuam aperiret, mox illustrato loco conspexit pepulum album, illud sustulit, viditque pecuniam, vnde cogitabundus sine cantu regressus illam abscondit, & operari incepit, vesperi sine cantu, & ipse tristior totam familiam tristiores fecit, indiesque maior quædam anxietas accessit. Hoc animaduertente vicini, mirati que causam sunt talis mutationis: rogare, consolari, variè querere, sed frustra, tandem vicinorum ille qui pecuniam proiecerat, ait: Nunquid deest aliquid vobis? nunquid inuenistis pecuniam, quam ego dedi vobis? hic paterfamilias tanquam vetero expergefactus, illa, ait, pecunia est mihi causa mei doloris, silentij, & anxietatis meæ familiæ, nam antequam illam pecuniam haberem, eram letissimus mihi & vna cum meis, postquam maledictam pecuniam accepi, variè cogi-

cogitationes intrare & occupare animum meum, ita vt non modò corpore, sed longe etiã magis animo laborè, non surgo secure, non operor hilariter, aut calidè, non edo, biboue cum appetitu, non dormio sine curis, quæ cor meum conquunt, versantque fingendo varios metus furum, latronum, insidiatorum: pensando in animo de modo illatæ pecuniæ, & quod possem accusari tanquam eam furatus, tū etiam remoto tali casu in què vltim expendam pecuniam, quid emam, quo modo seruem, hinc malarum cogitationum ineffabiles vnde, æstusque animi varij, vt nec libere loqui veritus ne quid de pecunia, nec cantare ab illa hora potuerim: peto itaque recipe tuam pecuniam, aut si nolis, ego proijciam. Sic pecunia reddita operarius restitutus consuetæ securitati ad admirationem aliorum cū suis gaudere, bene operari, optimè edere, iocundè occinere ocepit, verè Iuuenalis ait. Cantabit vacuus, verius adhuc.

Ploratur lachrymis amissa pecunia veris.

Rursus illud.

Et maiore domus gemitu, maiore tumultu,

Planguntur nummi quam funera. —

Adeo multiplicata mala pecuniæ vt si desit, putet aliquis se esse canem sine cauda: si adsit, putat esse Atlantici montis onere grauatum: si perditur, putat se esse defunctum: si se diabolo addixit pecuniæ causa, non putat, sed sentit se pauperem, seruum, oppressum in conscientia, occæcatum in visu, stupefactum in sensu, existimat esse pecunias, quæ non sunt, concupiscit, & habere non potest. Rixatur contra diabolum, & prouocatus pauper diabolus pro pecunijs dat pugnas, ligatur & ligat, vexat & vexatur, vndique angustia, vulgò quoque dicitur, qui inseruit diabolo, remuneratur à diabolo, sed quo modo? nimirum obsidetur & dilaniatur, & nisi Dei misericordia interueniat gratia Domini Iesu Christi, ad extremas gehennæ pœnas detruditur, pro pecunia nihil aliud quàm ignitas prunas, ictus candentium globorum, vel tesserarum colaphos, ignitorum malleorum perpetuò durantes habiturus, & ea percepturus tormenta, ijsque virgis subiectus, quæ nulla lingua humana eloqui potest. Hæc sunt quæ dat diabolus, quæ concupiscentia pecuniæ parat mala, hæc si Iudæi, Turcæ, vsurarij, hæretici atque similis improbitatis classarij animo reuoluerent, si intelligerent, viderent pro suo, quod diabolo præstant, officio quid essent præmij relaturi, minus forsitan pecuniæ causa insanirent, minusque negotij Christianis facerent: opera enim illorum diaboli sunt opera, astu diaboli suggesta, vt per ea impotentia diaboli furo lateat. Iudæi non facerent vsuras, Turcæ non gererent bella, & maria non tentarent, vsurarij non pignoribus funestisque comertijs se grauaret: improbi mercatores non curreret per saxa, per mare, per ignes, teste Horatio, nec peierarent toties, si vno periurio, vno periculo, vna hæresi, vna animæ oppignoratione possent à diabolo sufficientes habere pecunias, adeo etiam insignis est hæc demonis, & crassa impotentia, ita nulla facultas pecuniæ, vt etiam si loca sciat, vbi absconsa est pecunia, vbi naufragio eiecta in mari heret, vbi materia eius in terris generatur, non tamen auferre inde potest, non tribuere quibus ipse maxime velit: nisi Deus permittat, sepe enim fit vt Deo placeat erutos à diabolo The-
Z lauros.

thesauros in lucem proferri ad suae maiestatis gloriam, ad bonorum probationem. Sic diues urgente conscientia plenam pecunia sportam detulit in monasterium, ubi boni fratres morabantur, iussitque illud pauperibus fratribus distribui, Abbas in templo iussit collocari sportam, conuocatis fratribus dixit, ut quisque sibi inde aliquam summam auferret: sed nemo fratrum obulum attigit. Quare mandauit abbas diuiti, ut alijs pauperibus distribueret, id quod fecit, ac eo exemplo in fide confirmatus est plurimum, opus diaboli in congerendis pecunijs omisit, vixitque pius & multas eleemosynas fecit. Iterum vsurarius collecta ingenti vi pecuniae cistam plenam ac bene munitam in templo monasterij ord. Cistert. deposuit non indicans quid esset: postea venit quidam oraturus Deum, is conspexit diabolum, tanquam ignitum hominem asidentem ciste: itaque perterritus, & se signans sancta Cruce, dic mihi, ait, quid hic agis, cui ille. Seruo thesaurum vsurarij, est enim magna pecunia in illa cista, is igitur decedens hoc significauit Abbati, qui iussit, protinus in plateas e templo portari cistam, plurimis accurrentibus & sciscitantibus de tam ferro obducta cista & expulsa e monasterio, fama peruenit ad vsurarium, hic nouitate territus eo accurrit, re cognita & admonitus eleemosynas fecit, ac pie vixit. Sic diabolus saepe thesauros aperit, & manifestando cum obesse putat, prodest. Huc pertinent, quae de inquisitione thesaurorum Vincentius Beluacensis commemorat. Saepe enim diabolus monstrat, & erogari facit thesauros: saepe monstrat, & inquirentes obruit, vel alijs atque alijs modis opprimit: unde facile licet colligere, quod ipse potens non est illorum thesaurorum, nec amplius elargiri potest, nisi quatenus illi a Deo conceditur. Ostendimus in enchiridio parium canes quoque edoctos ad inueniendos thesauros qui ad Dominum canis de iure pertinet ut docet D. Floria, in L. statu ff. de vsu fruct. verum Berthachi, in suo repertorio, hunc canem si haberi possit omnibus alijs canibus antepone, itaque non parua videtur extas in cane tali, qui siue id institutione humana aut verius instinctu alicuius mali spiritus faciat, siue permissu de alterius inquisitionis est. Subtexta quarrum & quod ex iam dictis sequitur argumentum, quo illa diaboli impotentia manifestior declaratur, est tale. Si diabolus haberet potestatem erogandi pecuniam & dirandi, actum esse de religione Christiana videri posset: quia omnia illa media, quae sunt conseruandae religioni Christianae, & retinendae doctrinae, ac traditionibus, omnia loca in quibus Christiani habitarent, impij occuparet, partim quia pecunia a diabolo ipsis tradita coemerent, & rursus fraude diaboli extorta illa pecunia potiti, si quae reliqua essent adhuc emptione sua facerent loca, templa, aedificia, animalia, aquas, terras, libros, clinodia, ornamenta, instrumenta, vestes, ac victum, destituti loco, cibo, potu, doctrina, caeremonijs, vestitu, ac omnibus vitae necessarijs, ubi quaeque manebunt Christiani? credo ibunt in caelos, terras relinquunt. Itaque nemo mortalium in terris erit Christianus, neque ergo erit Christiana religio. Ceterum sacra scriptura docet quod Ecclesia Christi, est firma petra contra quam portae inferi non preualebunt: Etsi diabolus omnes suas pecunias, & suas vires expedit: non tamen quicquam potest, nec habet tantas pecunias, nec bonas, quia malus de malo thesauro promit, mala arbor malos facit fructus. Tum constat quod mala arbor excinditur, & iniicitur in ignem. Ecclesia vero quae bona est, bonos habet thesauros, non terrenos, sed coelestes, bona est, bonos facit

facit fructus talis Religio Christiana, habet quidem pecunias, non ut pecunias, sed ut sigilla certa seruandae iustitiae, colendae sanctae memoriae, reddendae pietatis, testandae gratitudinis, sic habet caetera tanquam non habeat ad gloriam Dei: Nam habet eam tanquam probationem cognoscendae suae infirmitatis & declarandae humilitatis atque obedientiae erga Deum & S. Ecclesiam Catholicam. Proinde haec religio Christiana durat, & durabit in aeternitate rerum, copiam pecuniae habet & habebit, nec insultus diaboli nocebunt, non pecunijs, non thesauris, non cibo, non potu spoliabunt, affligent quidem, quod fateor. Sed quo magis insidiantur daemones & impij tanquam leones in speluncis suis, in abydis: tanto citius Deus conteret brachium malignorum & peccatorum: eoque fulgentior emerget ecclesia, eo nitidior fulgebunt, & pulchrior, omnesque ad suam formam alluciet, eo quoque potentior euadet, donec triumphans triumphanter glorificet Benedictum in saeculorum saecula Dominum Iesum Christum, in cuius virtute & splendore regnat, qui sol est iustitiae, & oriens splendor aeternae lucis. Quamobrem hoc argumento patet, quod diabolus non habet potestatem ditandi aliquem, nec potest quantum velit pecuniarum conferre, etiam si omnes thesauros sciat, & illorum etiam multos possideat, sed quatenus ab aeterno permittitur illi. Quod certe infallibile est argumentum certitudinis Christianae religionis, & felicitatis. Apertum consideranti est, quanta vi mundani homines & diabolo deuoti, ut idolatrae omnes conati sunt Ecclesiam Dei in prima Adami progenie vastare, & ereptis pecunijs spoliare quoque religione, dum inciperent esse malleatores, & fabri omnis metalli, nec potuerunt etiam si procreationi se nimis incumberent, ut vel sic multitudine praeualerent, nam Deus diluuii puniuit impios, & paucitati videlicet pio Noe, huiusque familiae Benedictionis dedit, rursus iniqui homines, & instrumenta diaboli a Cham progeniti Benedictionis contemptores vendicantes sibi dominium, & pecunias ut in Membrico tempore confusione linguarum & dispersione puniti sunt, tum alij incendio, ut Gomorrhaei, & Sodomitae, ita ut Abraham, & posteritas Loth possessionibus gauderent. Postea insidiantes populi Israelitici rebus multati sunt caritate & pestilentia in Asia: tum Aegyptij plagis decem & submersione omnis potestatis Regiae Pharaonicae, inde Ammonitae, Gabaonitae ac similes cesserunt bellis victi, quo autem plures hostes insurrexerunt in populum Israel, eo ille pecuniosior redditus est: quibus nitebatur diabolus eripere, hic inuitus plures opes & pecunias affluere videbat, nec inhibere poterat. Insolentior tamen populus rerum copia factus, suo pondere nutitans vna parte ad Deum, & altera ad diabolum tanquam ad blandientem, & sibi vendicantem illam qua affluerebat, copiam, desciuit: quamuis haec longe maior esset, & ut saecularibus iudicijs subijciebatur, potentior, indiesque viribus aueretur: tandem tamen cessit illi, etenim illa a Christo Dei filio adiuta praeualuit, non solum paulatim opes Iudaeae, Syriae, Aegypti: sed etiam Romanas, & inde maximas totius orbis iusto & pacato euangelio apostolorum, ac discipulorum, Sanctorum pontificum & Ecclesiasticorum acquisiuit, inconcussa que hodie die permanet, videtur oculis insipientium & haereticorum imminui: interea longe maior amplificatur, & ad nouas usque Insulas, ad alterum terrarum orbem penetrat, & quotidie infidelium, ac Mahumetistarum bona Christi

occupantium conscientias verberat, & remordet: quoniam non saturantur, nec concupiscentias exsatiant, & à diabolo mutuis bellis, homicidijs, adulterijs, exactionibus, ac tyrannica seruitute repleti sœuiunt inter se. Quia nec dum diabolus pro omni cultu & Christianorum immolatione ab ipsis sibi facta sufficientem procurare potest pecuniam, hinc est, quod Christianum cogunt Imperatorem ad tributa. Ergo Christianus Imperator, & Religio Christi plus debet adhuc habere pecuniæ quàm Turcarum Imperator & Turcæ habeant, quia Christiani dare possunt illis, & illi etiam si omnia tributa accipiant, tamen egent, & plura petunt. *Quo plus sunt potæ plus sitiuntur aqua.* vnde patet quod diabolus non habet potestatem ditandi, aut dandi alicui quantum placet pecuniæ: nec potest eripere vt alijs det nisi Deus illi permittat. Alioqui Christianis iam diu extorsisset & emunxisset omnem pecuniam quod nunquam fecit, vt ex prædictis patet, non enim fuit egenus inter illos. Quanquam D. Petrus dixit, aurum & argentum non habeo: tamen ipsa Ecclesia habuit, nec D. Petrus defuit tempore necessitatis. Rursus dico, si diabolus esset compos distributionis pecuniæ, actum esset de religione Christiana: quia plurimi se non Christo, aut Christianæ parti, sed infidelibus, & diabolo, diabolicisque ministerijs emanciparent, ac Christianos occiderent quocumque in loco ac tempore hos inuenirent. * Addam 13 quartum argumentum ex sacra scriptura desumptum, quæ habet sic. Gloria, inquit, propheta David, & diuitiæ in domo eius. Ipse quem vult humiliat, & exaltat, ipse oculos superbiorum humiles facit, ipse vt respexit humilitatem ancillæ suæ, ira adhuc respicit, & exultationem ac benedictionem addit, & rursus. Timete Dominum omnes sancti eius, quoniam non est inopia timentibus eum. Diuites eguerunt & esuriuerunt, inquirentes Dominum non minuentur omni bono. Si ergo pecunia bona est, Deus hanc dabit abundè, sin minus, quis quæso bonus mala & pestifera sibi expetit? Deus est fuscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem: vt collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui. Iterum Domini est terra & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo. Ergo & materiæ numerorum, & pecuniæ, ipsius Domini sunt vtique, vtpotè orbis terrarum partes. Deus est enim cuius dextera est ignea lex: in sinistra verò eius diuitiæ & gloria. Nunquid piscis D. Petro exhibuit census staterem mandante Christo, vt caperet, & daret? ecquid Christus dimisit discipulos suos quoquo versus sine pera, sine pecunijs, & tamen nihil defuit illis. Fabulæ fingunt, quod ad contactum Midæ omnia mutabantur in aurum, vt eius voto Deus responderet, profectò Deus omnipotens quæcumque vult potest in optimum aurum commutare, in argentum scilicet igne examinatum probatum terræ, purgatum septuplum. Ipse parcat pauperi & inopi, & animas pauperum saluas faciet, ex vsuris & iniquitate redimet animas eorum, & honorabile nomen eorum coram illo, & viuet, & dabitur ei de auro Arabia, & adorabunt de ipso semper, tota die benedicent, ex quibus locis satis patet, quod Deus est auctor & creator pecuniæ, & habet ac dare potest, non autem diabolus, nec quis alius, vt qui sine illo nihil facere possit. * Necessè est ergo, vt qui verè di- 14

tescere

tescere volunt, qui abundè pecunias desiderant vt sint iusti, vt boni, sicut ipse bonus est Deus, vel saltem pro viribus tales esse studeant, nam non dat nisi bonis in copia ad gloriam: malis autem dari permittit, vt conuertantur, & vt suam benedictionem agnoscant, propheta itaque testatur: Iunior fui, etenim senui, & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærere panem. Narrat Iouianus Pontanus de femina Christiana, capta ad littus Regni Neapolitani, & deducta in Africam, ac venundata pro serua infidelibus, quod interea in seruitio solitis temporibus à carnibus abstineret, & certas obseruaret caeremonias, nunquam deficiens tamen in opere, accidit quod domina ad desperationem medicorum ægrotaret: itaque conuocata omni familia dicit huic Christianæ seruæ: ora pro me tuum Dominum Deum, quem animaduerti te sapius colere diligenter: Hæc statim oratione ad Christum benedictum conuersa rogat pro sanitate suæ Dominæ, mox Domina curata fuit, hæc mota hoc beneficio, seruæ libertatem dat, & multa vi auri, argenti que onerata nauim in Italiam ad suos remittit. Ecquid Naman Elisæo obtulit maxima munera? ecquid Reges Tharsis, Sabæ, Arabiæ, aurum & munera attulerunt Solomoni, Deo ita volente? Ecquid Magis ab oriente attulerunt Christo aurum, thus, & myrrham stella duce. Si miracula attingerem, quibus hanc Dei potentiam demonstrarem, nullus esset finis. Is creat aurum, & corrumpit, ac reformat. Hac de causa Ecclesia Dei nullum defectum parietur, vexabitur, sed non superabitur, quia Deus est potens largitor honorum: diabolus impotens, itaque Regnum Dei firmum & æternum, religio Christiana immobilis, columna & firmamentum æternum. Regnum diaboli mundanum, transitorium, temporale, breuis æui, hinc oramus Deum, vt sic nos ducat per temporalia, ne amittamus æterna. * Restat controuersia digna discussione, quæ oritur ex locis sacre scripturæ iam in medium adductis, & qui pugnare videntur inter se prima fronte illos considerantibus, nam diabolus princeps mundi dicitur; quare imperare voluit Christo benedicto, vt lapides fierent panes: quasi lapides essent sui, & panes sui, tanquam nec sine se Christus panes habere posset, rursus ostendit illi omnia regna mundi: dixit se ea quoque daturum esse. Contra Deus est omnipotens: Dei est terra & plenitudo eius, & habitantes in ea. Deus omnia subiecit sub pedibus filij hominum, oues & boues &c. Hinc patet Deum solum posse dare pecuniæ quantum velit, quantum aliquis iuste exigat ab eo: Illinc diabolus. Quid ergo dicemus: quorsum nos vertemus? mirum ad ipsam sacram scripturam, quæ verissima est, & quærentibus aperit veritatem, hæc demonstrat, quod Deus pater omnipotens est factor cœli & terræ, visibilium & inuisibilium: diabolus aduersarius tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret. Ordinatione Dei omnia bene persistunt, diabolus confusione omnia studet corrumpere. Ita duo sunt inter se de victoria concertantes Deus & diabolus: ille bonus, hic malus, ille victor, hic inuidus victoriæ, & antagonista. Mundus ipse quatenus materia formata à Deo est, lux, tenebræ, cœli, terræ, aque, ignis, animalia omnia bona sunt à Deo creata. Deus enim Benedictus: & pueri Israelitici clamant etiam in fornace ignis ardentis illæsi: Benedicite omnia opera Domini Domino, laudate & superexaltate eum in sæculum

Psal. 36.

Iouianus
Pontanus.

saeculi : Hæc itaque omnia vt & homo cuius pedibus subiecit oues, boues &c. media constituta sunt inter Deum & diabolum , quatenus Deo adherent bona sunt , contra mala . Deo adherentia corriguntur & durant: diabolo adherentia in deterius ruunt , affliguntur . Rursum Deus vtitur creatis ad bonum , diabolus ad: malum & interitum . Quicquid in eis & cum eis facit Deus , iustum & æquum est : quicquid diabolus , iniquum & iniustum . Deus est super omnia in cœlo & in terra: diabolus est in inferno , & ad res inferni, ad res creatas in interitum euntes attentus, ita Diabolus est Deo inferior, nihil sine illius permisso facere potest in creatis: quæ quidem creata quum media essent, propter peccata humana, propter concupiscentias simul cum homine tamè à Deo descuerunt cetera tentationi diaboli , itaque in potestate diaboli venerunt: & sic diabolus factus est princeps mundi huius corporalis, corruptibilis, transeuntis, nec tamen Deum exclusit, aut potentior factus est Deo, sed tantum insidiator, tentator, raptorque eorum, quæ propter peccata, propter cupiditatem humanam (quæ radix est omnium malorum) interitum concipiebat, & ne omne genus humanum raperet, resque omnes creatas, obstitit promissio & bonitas Dei, contra quam quidem oborta peccata mortaliu eo vsque rursus progressa sunt, vt hanc propè hominum animis exemissent, & diabolo locum fecissent: sed obstitit iterum sola Diuina prouidentia, & apparuit Benignitas ac humanitas Saluatoris Dei nostri, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed per misericordiam suam, qua seruauit nos per lauacrum regenerationis, & renouationis spiritus sancti in nobis, quem in nos effudit abundantissime, per Iesum Christum saluatorem nostrum, vt iustificati in gratia ipsius, hæredes simus in spe vitæ æternæ. Firmus hic sermo, inquit D. Paulus ad Titum . Christus itaque vera Dei patris iustitia existens, ac sciens quid iuris haberet diabolus, quid non, volensque iniusticiam diaboli declarare, peccatum sustulit, & vires diaboli fregit, at quatenus peccatum redijt, vel remansit, iustitia Dei & Christi, diabolum excludere voluit . Deus enim iudex iustus, fortis, patiens &c. sed quum mundus hic plenus sit peccatis hominum, ideo diabolus princeps est mundi huius, quamobrem D. Paulus monet Ephesios, & illis scribendo omnes Christianos, vt assumant panopliam Dei, vt possint stare contra insidias diaboli . Nam non est nobis bellum contra sanguinem & carnem, sed contra principes & potestates, contra Dominos mundi tenebrarum sæculi huius, contra spiritualia nequitie in supercælestibus . Similiter D. Ioannes in Canonica : Si quis inquit, diligit mundum, in hoc non est dilectio patris mei, quoniam quicquid est in mundo, non est nisi concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum . At superbia vitæ huius non est ex patre, sed ex mundo hoc, tum mundus hic transit, & omnis concupiscentia eius, faciens autem voluntatem Dei manet in æternum . Iam verò hæc concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, hæc gloria vitæ huius, si non est ex Deo patre, ergo est ex diabolo . Sic itaque diabolus princeps est mundi huius, mundi inquam, non vt creaturæ bonæ Dei, non vt materiæ creatæ à Deo, sed vt concupiscibilis formæ, delectabilis, adblandientis, & corruptibilis speciei . Sic diabolus est princeps pecuniæ non pecuniæ veræ, sed formæ concupiscibilis, auaritiæ, prodigalitati,

ad Tit. 3.

Eph. 6.

1. Ioan. 2.

4

& illorum malorum, quæ fiunt per pecuniam . Quare Deus potest largiri pecuniæ quantum velit : diabolus nequaquam, sed princeps est omnium eorum malorum, quæ fiunt, vel fieri possunt per pecuniam . Sæpè malam dat pecuniam, vt tantò magis sua mala, suam scilicet regnum amplificet . Porro intelligamus duos Reges certatim de regni sui gloria contententes, vnum Iustitiæ Christum, alterum peccati diabolum . Animaduertens diabolus ad hoc venisse Christum, vt regnum suum tolleretur, sibi eriperet homines, transferretque in ipsius regnum, voluit periclitari & debuit, vtum suum potentius esset imperio Christi: Itaque ostendit Christo omnia regna mundi, & hæc ipsi promisit, si se adoraret . Rectè dicitur, quod ostendit omnia regna mundi : non enim diabolus omnia Regna mundi ostendit, vt quæ bona essent, fuissent, vel forent, exempli causa, non ostendit bona Regni Assyriorum, Persarum, Græcorum, Iudeorum, Romanorum, neque enim per se malus, bona pati, aut proferre in bonum finem potest, sed etiam si media bona afferat, tamen omnia illa respectu mali fiunt ab ipso . Ita diabolus malus non potuit per se bonam & à Deo ordinatam policitam in Regnis administrationem monstrare, aut si permisso Dei potuisset, noluit tamen . Quid ergo ? ostendit regna mundi, regna concupiscentiæ carnalis, omnia mala, quæ habent regna mundi huius, hæc omnia in tanta copia offudit Christo, & horum omnem gloriam exhibuit ea amplitudine, vt victoriæ cupidus sibi aliquid de victoriæ promitteret : Itaque ostendit omnia opera luxuriæ, gulæ, carnis, mundi, & ea opera mala: eamque gloriam, vt lingua humana effari non possit . *Non mihi si lingua centum sint oraque centum, ferrea vox, omnes scelerum comprehendere formas, omnia gloriola, percurrere nomina possem* . Omnia nanque mala in regno Schytarum, Iudeorum, Assyriorum, Persarum, Græcorum, Iudeorum, Romanorum, vnam concurrentiam tanquam in Theatro exhibuit, bono nanque Christo non nisi bona nota sunt, nec nisi bona vult . At homines diabolici, murdusque à diabolo gubernatus, summa, diabolus bono illi hæc mala obtrudit, & his à bonitate demoliri nititur . Monstrauit illi potantes, ludentes alea, luxuriantes, triumphantes cum Idolis suis principes & homines huius sæculi, quæque filij huius sæculi gloriam mundi vocant, & vt tentaret Christum, ineffabilibus malis, malorumque, quæ vulgò improbi bona putant, cornu copiarum oculos Christi perstrinxit, Christum oneravit, & opprimere putavit, quum id nequiuisset, per alios homines malos humanæ naturæ Christi optimæ, quantum mali potuit, inflixit . Caterum pro eo, quod ostendit sua regna, suam malitiam, quam operatur in creaturis Dei, suam iniquitatem & imposturas, quid responsi diabolus tulit ? victoriam ne reportauit ? nullo modo victoriam, sed responsio vno repulsam perfectissimam passus est, & victus, non ipsi subiectus Christus, non Christiani, sed ipse subiectus Christo, subiectus veris Christianis, victa mors quoque, fracta omnia retia, perfidè erga Christum, & erga omnes non nomine sed re ipsa Christianos . Quod hoc responsum fuit ? Discede Sathan,

Z. 4.

scriptura

scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & huic soli seruias. Hoc responsum & oraculum Christi demonstrat, quod sine Deo nihil potest, & quod peccat dum non adorat Deum, quem debet adorare, dum plus potentiae collocat in mundo, in rebus mundi, quam in ipso Deo autore mundi, omnium creaturarumque, dum seruit sibi, non Deo soli, & homines à gloria Dei in suam damnationis gloriam pertrahit, unde omni supplicio dignus est diabolus, seruique diaboli. Satis ergo declaratum est, quomodo diabolus est Princeps huius mundi, hoc est, princeps omnium malorum quae sunt, fiuntque in mundo, non est particeps bonae materiae, non bonae pecuniae ad finem bonum, sed quicquid potest, per mala rapit ad malum finem, princeps malorum hominum, à quibus colitur, quorum cultu Christum volebat sibi deuinciri, quorum regnum Christo offerebat, plurima mala in hoc mundo perpetrat, quod si prohi dolor miseriam humanam mundanam verè inspicimus, & confiteri volumus, & simpliciter, penè totius mundi rex est diabolus. Paucissimi nanque sunt ex tot mille myriadibus hominum, qui Christo viuunt, qui fidem, piaque opera amplectantur & faciant, exiguus grex est Ecclesia Christi. Quicquid adhuc boni reliquum est, ægre à Christianis principibus defenditur, & potestati diaboli eripitur, violentiae diabolicorum hominum corpore & animo in heresim & regnum diaboli ruentium subtrahitur. Quotus quisque est mortalium hodie qui Ecclesiae Romanae pares gratias reddat pro sanæ doctrinae propagatione, & conseruatione veri Euangelij Christi? Ecquid impij concilium patrum in sancto spiritu congregatorum ausi sunt conuellerè: alij Hereses contra sanctam Romanam ecclesiam necunt, schismata inuehunt, bella ferunt. O miseria humana! quum liceret Dei benignitate omnium copiam possidere, & impetrare, unde quotidie petunt, panem quotidianum da nobis hodie. Et qui sciunt, quod petenti abunde dabit, nec improperebit, malunt seruiendo diabolo in omnium egestatem & damnationem perpetuam precipitari: quid enim boni prestitit vnquam diabolus seductor, & calumniator? Contra, Deus omnia bona dat, nec caret, vulgo dicitur verè.

Omnia dat Dominus, nec habet inde minus.

Benignus est, & misericors, vult nos omnes hanc gratiam agnoscere. Ideo Christus reiectis omnibus, puncto temporis hoc est, in presenti temporum cursu, quae ad aeternitatem relata puncti instar sunt, ostensis diuitijs, quae quoque momentaneae sunt respectu diuitiarum Dei, viam etiam diabolo monstrat veram, vt aurea bona obtineat, & inquit, Deum adorabis, & huic soli seruias. Tu vis saluus fieri? tu vis abundare bonis? tu vis regna vera possidere? ergo non tu es adorandus, sicut mihi dicis, & te seducis, ac me seducere niteris: sed Dominus Deus est adorandus, qui est omnium Dominus, qui potest saluum te facere, bona elargiri, regnum aeternum, regnum caelorum, regnum iustitiae tribuere, quia Christo notum erat diaboli ingenium, ideo praefatus erat: Discede. Nam etiamsi diabolus audiret veram viam iustificandi, tamen iusto iudicio Dei, illam non amplecti volebat, ad Christum accedere vt saluus fieret, nolebat, dixit tamen Christus, vt tanto iustiorum suam poenam esse sciat, & simul omnes, qui illum sequerentur, pariter

pariter vt constet, quod Christus sitit salutem mortalium, quod vult dare pecuniam & potest, sed pecuniam bonam, non pecuniam malam, qualis illa, cuius causa se Iudas suspendit, quae pretium sanguinis appretiat fuit. Itaque vult regnum Iustitiae Christus, & hoc affectantibus dabit coronam gloriae immarcescibilis, pecunias in hac vita sufficientes, & omnia necessaria. Scriptum est, Querite regnum Dei & Iustitiam eius, caetera adijcientur vobis. Quid potest adijcere diabolus? ne pilum pilo capitis: ne folium arbori, ne passerulum quidem ex aere deijcere, nisi Deo placuerit, adeo nulla est diaboli potestas in minimis quibusque, in excrementis etiam longè vilioribus pecunia. Quid ergo faciet in pecunia? nihil, nisi quod Deus permittit illum operari in filios dissidentiae, & irae vasa. Ab alijs iubetur discedere dicto Christi: qui vult & potest rex esse bonorum, & in hos nihil iuris diabolo permittit. Quamobrem credo facile intelligi nunc, quomodo Deus est verus largitor pecuniae: diabolus vt Psephopeta ita Pseudolargitor pecuniae, nullamque potentiam habet nisi illi à Deo permittatur, sed quod per pecuniam tam multa mala committit. * Et inuehit diabolus, fit propter dissidentiam mortalium, & propter cupiditates, quae radices sunt omnium malorum, quia veritati non credunt, à falsitate decipiuntur, vt Asinus capistrum ab agasone: Ita mali cupiditate pecuniae à diabolo circumducuntur, vexantur, & obsidentur, nec praestigijs mille illusi sentiunt: accipiunt materiam, purant esse pecuniam, vident, ponderant, sentiunt, & tamen omnibus examinibus credentes decipiuntur. Haec est miseria concupiscentium pecuniam, & fraus diaboli, ac improba adiuuandi vis. Quare viro bono longè consultius est, nullam attingere pecuniam, quam vt in cupiditatem eius incidat, & hinc in ludibria diaboli, multi enim volentes diuites fieri inciderunt in laqueos diaboli, vt inquit, S. Paulus. Rectè faciunt obseruantes institutum Sancti Francisci, etiamsi mundus contra insanat, hi enim malunt carere periculoso bono, & lubrica scilicet pecunia, cuius causa longè pessima eueniunt: prima placent, vltima nocent. Prima facies splendet: intus diabolus latitans frendit: Si qui habeant, sint tanquam non habentes, & non habentes tanquam habentes: in Deo enim omnia habent. Nunquid credenti totus mundus diuitiarum est. Auarus diues etiam obulo indiget, sed ne immensum spatium ingrediar aequor: nunc hic tempus equum spumantia soluere colla.

Remissio

Loci de pecunia tum ad laudem, tum ad vituperium eius pertinentes, desumpti ex Veteri & Nouo testamento quotquot huc faciunt omnes iuxta ordinem sacrorum librorum.

Genes.	23.c.		30.b.	Deuteron.	2.f.
	42.c.	Leuit.	25.e.		14.d.
	43.c.		27.c.		22.d.
	44.a.	Numeri.	3.g.		23.d.
Exod.	21.a.c.		7.c.	Iosue.	7.d.
	22.a.		18.c.	1.Reg.	2.g.
				Z 5	2.Reg.

2. Reg.	18. c.	Ecclef.	7. b.	22. b.
4. Reg.	12. a.		10. b.	25. b.
	22. a.		29. b.	28. c.
2. Paralip.	24. a. b.		31. a.	10. b.
	34.		46. d.	11. b.
1. Esdræ.	3. b.	Hierem.	32. g.	12. b. d.
Nehem.	5. b.	Threno.	5. a.	14. a. b.
	6. c.	Ezechiel.	45. d.	7. a.
	7. g.	Baruch.	1. b.	9. a.
Tobiaz.	5. a. d.	Mich.	3. d.	10. f.
	12. a.	1. Machab.	3. d.	15. b. c.
Iob.	31. d.		10. c.	18. e.
Pfal.	14. b.		15. b.	19. d.
Prouerb.	2. a.	2. Machab.	4. c.	21. a.
	7. c.		12. g.	6. a.
	8. b.	Matth.	5. d.	12. a.
Ecclef.	5. b.		10. b.	8. d.
	7. b.		18. d.	19. d.
	19. d.		20. a.	6. b.

Marci.

Luc.

Ioan.

Act.

Apocalip.

DE

De Democratia Numi, quæ in manifestam Monarchiam, & hanc plusquam Tyrannicam, erumpit, Auctore Ennio Elchione Frisio.

N Il terra melius, vulgo nil maius in orbe
 Censetur numo, multipotente nimis.
 Omnes ad sacrum concurrunt vndique numum,
 Tanquam sit miseris anchora sacra viris.
 Hunc Zephyri populus celebrat, veneratur, adorat:
 Numo apud Eoos conditur ara Deo.
 Turba sub Arctoo Borealis sæuit ob ara:
 Turgidus est numis, turgidus auster aquis.
 Barbarus horribilis numos conquerere sinit
 Continuis curis nocte dieque studet.
 Et qui civilis, qui vult urbanus haberi
 Humana numos colligit arte sibi.
 Iam Coruus numos rapit, atque Monedula numos:
 Et numos Elephas dicitur eligere.
 Dat piscis numum Petro, sic tellus & vnda
 Suppeditat numos, quos repetitque vorax.
 Ad numi quæstum totus conuertitur orbis,
 Imperium numi est, imperiumque hominum.
 Vt Turcæ numos Germania pendere cæpit,
 Ad Turcæ mundus cæcus amensque ruit.
 Respice, si placeat lector, quoscunque monarchas:
 Auspiciis numi Regia sceptrâ trahit.
 Cum penes arbitrium populi stetit aris aceruus,
 Integra res populi & publica salua fuit.
 Ad paucos postquam deuenit copia numi:
 Mox oligarchia res occupat aucta vagas:
 Si verò tantum tribuatis muneris vni
 O numi, vt vestri hic numina magna gerat:
 Vos estis fratres Domini, tamen & domini Rex
 Possessor vestri, Rex coronatus erit.
 Si quis vim numo faciat, si emunxerit illum,
 Protinus is plebis voce tyrannus erit,
 Semper fausta dedit missus primordia numus,
 Faustior incepta sit quoque finis ope.
 Fœlici numi censu cita carmina crescunt.
 Deposuit lætas fertile carmen opes.
 Legitimus pulso conuentus manat ab ære,
 Quum vacua est numo nulla crumena sonabo.

Lucretius,

Persius,

Plinius Hæ
2. cap. 27.Mundus se
quitur nu-
mum.
Monarchia
mundi de-
betur nu-
mis.Aristoteles
pol. 6.Lucretius
Sat. 5.
Horat. 2.
Epist. 1.
Aristot. in
æconom.
Numus fa-
cti potest.

V

Vt cantet vacuus coram latrone viator,
 Te querens socium tu quoque nume facis.
 Quis mota ad lunam trepidabit arundinis umbram
 Copia carpenti si datur vlla tui?
 Spes numi veniat si fulget cura dolosi,
 Carmina cantabunt gracculus, anser, anas.
 Luxerit & numus, posita formidine poenae
 Cantabit Dominus psalteria nuda malis.
 Gratia quod desit nobis, quod blanda voluptas,
 Defectu numi, conqueror esse prohi.
 Hic missus faciet iocundos currere versus:
 Et dabit eloquio verba, modosque meo.
 Doctores hederam, Phoebus coniungere laurum:
 Gaudebunt faciles si aurea mica datur.
 Numum Pluto colit, recipit Saturnius ara:
 Et numum naui pretulit ille suae
 Iuppiter admonitus nil esse potentius auro,
 Corrupta pretium virginis ipse fuit.
 Dum merces aberat, durus pater, ipsa seuera,
 Aerati postes, ferrea turris erat:
 Sed postquam sapiens in numos venit adulter,
 Praebuit ipsa sinus, & dare iussa, dedit.
 Numi, crede mihi: placant hominesque deosque,
 Et numis capatur Iuppiter ipse suis.
 Quid faciat sapiens? stultus quoque munere gaudet:
 Ipse etiam numi munere mitis erit.
 Phoebus amat numum: Martis sunt praelia numi:
 Et Pallas numos ingeniosa petit.
 Hoc epigramma docet, facilem modo praebet aurem,
 Quisque adest lector, talia verba refert:
 O mihi curarum pretium non vile mearum:
 Flacce Antenorei spes & alumne laris.
 Pierios differ cantusque chorosque sororum:
 Aes dabit ex istis nulla puella tibi.
 Quid petis a Phoebus? numos habet arca Minervae:
 Hac sapit, haec omnes fecerat vna deos.
 Quid possint hederam Bacchi dare? Palladis arbor
 Inclinat varias pondere nigra comas.
 Praeter aquas Helicon, & ferta, lyrasque deorum,
 Nil habet, & magnum semper inane sophos.
 Quid tibi cum Cirrha? quid cum Parmesidos vnda?
 Romanum proprius, diuitiusque forum est.
 Illis ara sonant: at circum pulpita nostra
 Et steriles Cathedras basia sola crepant.

Quid mi-
 rum (nam
 dij deaque
 numos
 amant.
 Ovidius
 amorum,
 3. Eleg. 7.
 Vide Hora-
 tium ad Me-
 cenat. 3.
 ode. 16. de
 pecunia.
 Ovidius. 3.
 de Arte.

Martial.
 Epigr. 1.
 Epigr. 44.

Iunoni.

Iunoni est, Venerique pecunia tessera blanda:
 Hac sine & exclusus flebile cantat amans.
 Obsint blanditiae, nec quicquam iurgia possunt:
 Et propter numos Mercurius vigilat.
 Mercurius Romae voluit praestantia templa
 Festaque cum sacro nomine clara suo.
 Clare nepos Atlantis ades, quem montibus olim
 Edidit Arcadijs Pleias vna Ioui.
 Pacis, & armorum superis imisque deorum
 Arbitrator, alato qui pede carpis iter:
 Carpis iter propter numos, sic arbitrator aeris
 Omnia commiscet, omnia pace domas.
 Late lyrae pulsu, nitida quoque late palaestra:
 Quod didicit cultre lingua docente loqui,
 Tempora tibi posuere patres spectantia Circum,
 Idibus ex illo est haec tibi sacra dies.
 Te quicumque suas profitentur vendere merces,
 Thure dato tribuas, ut sibi lucra rogant.
 Est aqua Mercurij portae vicina Capanae
 Si iuuat expertis credere, numen habet.
 Huc venit incinctus tunica mercator, & vna
 Purus suffusa, quam feret, haurit aquam.
 Vda sit hinc laurus, lauro sparguntur ab vda
 Omnia quae dominos sunt habitura nonos.
 Spargit & ipse suos lauro vorante capillos:
 Et peragit, solita dicere voce preces:
 Ablue praeteriti periuria temporis, inquit,
 Ablue praeterita perfida verba fide.
 Sive ego te feci testem falsae ditavi
 Non audituri numina vana Iouis.
 Sive Deum prudens alium, diuinae fefelli,
 Abstulerint celeres improba verba notum.
 Et pereant veniente die periuria nobis:
 Nec curent superi si qua loquutus ero:
 Da modo lucra mihi, da facta gaudia lucro:
 Et face ut emptori verba dedisse iuuet.
 Talia Mercurius poscentes ridet ab alto:
 Se memor Ortygias surripuisse boves.
 Qui propter numos dixit periuria mille,
 Exilioque animas quod sine fine dedit.
 Quam Stygius Remex numos scrutatur in umbris,
 Sic venti dominusq, Ennosigeus hebes.
 Numus diuitibus venit praceptor amandi.
 Hic facit ut nulla sit opus arte vris:

Ovidius
 lib. fastorum
 quinto.

Secunda

Secum habet ingenium, qui numos accipe dicit,
 Cedunt huic tetricæ, virgineæque deæ.
 Est Deus hunc mensa, Musa est dignata cubili:
 Talem admiratur foemineusque chorus.
 Pittacus, Empedocles, & tristia dogmata Stoa
 Psenippus, Thimon, Parmenidesque, Plato.
 Hippocrates medicus, Diocles, doctusque Galenus,
 Naturam versant rerum, hominumque vices.
 Insomnes peragunt illi noctesque diesque.
 Hi propter numos stercora foeda vident.
 Bartolus & Baldus nimium verbosus, & Ason,
 Et quarit numum Iustinianus ouans.
 Presbyter in templum spe numi letior intrat:
 Qui nisi præbetur, guttura rauca sonant.
 Exornat templum numus, curatque sepulcra,
 Quo sine paulatim corruet ara Dei.
 Respondent sacro numo modulamina sacra
 Iudiciumque sui copia facta refert.
 Corruptit iustos numus, putealque flagellat.
 Efficit ut Iudex noxia vota sinat.
 Mancipat hic Reges, Regum diadema gubernat:
 Perficit ut Caesar mox habere Deus.
 Curia vel numo cedit, dat numus honores,
 Inde grauis Iudex, inde seuerus Eques.
 In pretio numus stat summo, & imperat orbi:
 Numus amicitias, sceptrum, Iouemque regit.
 Numus mundani est sacri sancta anchora regni,
 Vrbes expugnat, fortia castra domat.
 Vnica cunctarum Regina pecunia rerum,
 In terris summum pro Ioue numen habet.
 Et genus & formam regina pecunia donat.
 Regales epulas, regia secta parat.
 Dant numi uxorem cum dote, fidemque & amicos
 Præstat Cecropios inhabitare lares.
 Ac bene numatum decorat suadela Venusque:
 Numatum seruant Mars & Apollo virum.
 Et genus & virtus sine numo vilior alga est.
 Nullus honos quem non numus adornet, erit.
 Tranat aquas residens pretioso in vellere Phryxus,
 Et flauam impavidus per mare scandit ouem
 Ecquid id est? vir sensu hebeti, sed diuite gaza.
 Coniugium & seruos arbitrio moderans.
 Quisquis habet numos, securo nauiget aura:
 Fortunam arbitrio temperet ille suo.

Fanſus
 Andreli-
 ni.
 Horatius

Alciatus
 Emblem.

Petronius.

Ifidis

Ifidis effigiem tardus gestabat Asellus
 In pando dorso mystica dona deæ.
 Obuius ergo deam quisquis reuerenter adorat,
 Atque genu flexus brachia plexa facit.
 Ifidis effigies numus, quem portat Asellus,
 Et propter numum cultus Asellus erit.
 Regali residens meretrix pulcherrima sella
 Purpureo insignem gestat honore peplum.
 Omnibus & numos pleno in cratere renudat
 Hanc mecum cubitans ebria turba colit.
 Sic Babylona notat quæ gentes illice numo
 Et numi cultu ludit, inescat, agit.
 Turcica Religio numorum numine constat:
 Cetera sunt stolidis frivola fida modis.
 Vincere qui leges gesti, qui roboræ Turcæ,
 Numorum exuuies exprime, victo eris.
 Rex Arabum Christo si lectum penderit aurum,
 Omnes ad Christi dogmata certa fluent.
 Pulchrius ignifituo nil est sub sole creatum
 Vulgus ait, numo nil meliusque putat,
 Si rutilans oculis tangit præcordia numus,
 Securam Domino præstat ad astra viam.
 Illustrant tenebras splendenti fulgure numi,
 Et radiis homines præstigijsque mouent.
 Affectis præbent oculis collyria lata
 Lucentes numi, mydriasisque leuant.
 Auricomica capitum possunt sedare dolorem,
 Numi plus medicis pharmaca grata ferunt.
 Alliciunt fulei stridenti murmure numi
 Mortales cunctos in sua vota citos.
 Fœcundi vinctam numi dissoluere linguam,
 Possunt obstreperis cuncta replere sonis.
 Præsentes numi quem non fecere disertum?
 Si numus loquitur, Tullius ipse tacet.
 Impius infando miles corrumpitur ære,
 Et tantis opibus vox tacet vna tibi.
 Quid profunt sacræ pretiosa silentia linguæ?
 Incipient numi pro Cicerone loqui.
 Sedem concedent venienti murmure numo:
 Assurgent illi foemina virque toro.
 Dulcis & ad vocem numi Philomela strepentem
 Cantabit varios exhilarata modos.
 Illius excelsus timuitus corrigit aures
 Surdorum, maniam connumerando iuuat.

In Epigr.

In Epigr.

Numus
 prædest.

Vespa-

Iuuenalis
ait, lucri bo-
nus odor.

Vide Epig.

Numus
exaltat.

Vespaſianus opes numi laudauit odore:
Rheuma poteſt numi pellere dulcis odor.
Quid viola? flores Narcifſi, Caltha, roſæque?
Plus ſpirat numi Staechade Thereque odor.
Contactu numus poterit ſedare chiragram,
Et quicquid manibus ſuenit obeſſe foris.
Me Plato (numus ait) voluit deijcere ſede,
Ipſe ſed exilio talia damna luit.
Nulla vrbs eſt ſælix, in qua non imperat ingens
Copia dilecti, copia facta mei.
Depello morbos membris, domibusque ruina:
Hoſtibus expulſis oppida culta paro.
Numus ego condo generoſos Stemmate faſces,
Numi inopes Stygijs obruo ſauus aquis
Irus erit Craſus, Craſus mox degener Irus.
Ruſticus Heroum ſtemma decusque feret.
Vt Conſul, Rhetor, Rhetor de conſule fiat,
Me duce legitimus ſpurius eſſe datur.
Nudatos armo, armatos in prælia trudo:
Eueho ſublimi vilia corda loco.
Imito victrices in viſcera vertere dextras:
Monſtro vt delitias vulnera ſaua putent.
Hincque triumphanti ſplendentia munera trado
Me duce quod victor lætus ab hoſte redit.
Omnia vincit amor, fas eſt ſic dicere numos,
Numi multiplices ſunt in amore duces.
Vincat amor multum, plures credo vincere numum:
Conſtat enim numos conciliare deos.
Ipſe monetalis numus ſauifſima mittit
Fulmina, Auratos exuperatque deos.
Obryzis clauſa expugnatur ianua numis.
Sancta pudicitia pectora victa patent.
Herculeo numus nodo, clauaque, ſagitta
Fortior eſt omni, inuictaque ſigna gerit.
Arma virumque valet telo proſternere numus:
Quid numo armatos æquualere poteſt?
Omnia fert numus, ſecum rapit omnia numus:
Qualis erit numus, talia ſæcla vigent.
Aureus en numus fert aurea tempora mundi:
Ferreus à ferro luſtra cruenta notat.
Dicitur argenti perſiſtere mitius auum.
Quod ſi argenteus eſt numus in orbe valens.
Aeratosque dies numus dabit aeneus uſu.
Plumbeus atratos indicat eſſe dies.

Numus
omnia vi-
dit.

Qualis nu-
mus talia
tempora.

Reſpice

Reſpice nunc vulgo decurrat quale metallum,
Spurium & acciſum, nec niſi fraude nocens?
Omnia perturbant mixti variante metallo:
Conſuſi numi turbida ſæcla trabunt.
Copia numorum teſtatur tempora larga
Vbertate bona præualuiſſe dies.
Sed cum deſciant, deſignant nubila ſæcla,
Pauperiemque grauem, ceu fera fata volunt.
Vnius inuadat ſi fauſtus ſcrinia numus,
Pro ratione animi ſtamine fata reget.
Si lætus Princeps, lætiſſima tempora current
Sin contra, miſera tæbe peribit inops.
Vrbes & terras, terrarum climata quæuis,
Inſigni numus nomine preſſa tenet.
Nam qualis numus verſat commertia vulgi,
Talis erit tractus, talia feſta manent:
Virgineas tellus virgo dedit ipſa monetas,
Funeſtos numos perdita terra meret.
Illam omnes ſyluam quarunt, vbi virga metallo
Aurea luceſcit, Ramus amœnus olet.
Vrbs quæcunque manet ſtudijs æſperima numi,
Diues opum, antiqua eſt æra vetuſta teneus.
Hoc diuum templum magno celebratur honore,
Quod veteris numi copia certa replet,
In quo numorum ſacras ereximus aras,
Quæ reditu multo pigra dona ferunt.
Ille locus auri celebratur nomine clarus,
Aſis vbi auratus pondera magna facit.
Vir quoque de numo laudabile nomen habebit:
Auratis numis aureus Irus erit.
Aurea de fuluo dicitur ſæmina numo,
Auratos numus datque refertque ſenes.
Quales quiſque tenet numos poſſeſſor honeſtos,
Talis erit vulgò creditus aptus homo.
Adde quod eſt nullum ſine numo nobile ſtemma:
Aureus & numus ſtemmata clara ſuæct.
Progenies vili quæ ſulta numiſmate perſtat,
Sordeſcit tenues mox ſubitura caſas.
Quin generant animos numi, vincuntque petulcos:
Affectus varios multa moneta creat.
Detergunt animi terſi quoque nubila numi.
Illuſtri numo quæ tenebroſa patent.
Sperati veniant ſi certo tempore numi,
Seruabunt animi dogmata firma pij.

Qualis nu-
mus,
Talis locus.

linius.

Quales
numi,
Talis homo

Quales nu-
mi, Tale
ſtemma.

Aff. & u-
anmi ſe-
quuntur
numos.

A a

Si fal-

Si fallant numi, mentes mutantur in horas
 Et pro latitia, triste dolorq; subit.
 Iratas placidus mentes conuertere numus,
 Iocundus numus num exhilarare potest?
 Qui plenus numis multos numerabit amicos
 Nullus ad amissas ibit amicus opes.
 Qui modo florebat dum numos arca tenebat.
 Ereptis numis cuncta inimica videt,
 Quantum quisque sua numorum seruat in arca,
 Tantum habet & fidei, laudis, opisque domi.
 Numi dant censum, possunt quoque vincere sensum
 Vires infractas fingere drachma potest.
 Dives habet numos, qui numis vititur ipsis
 Iustus laudabitur, qui que benignus erit.
 Quid damnosa iuuat locupletes alea multos?
 Numi ergo perdunt tempora sancta mali.
 Spe numi pauper paruo mouet arma fricillo,
 Quamuis mops nudam mox trahat ille manum
 Lufuri numos vt vincant ponere curant,
 Mox victos animos luthea bilis agit.
 Sic numus ludum, ludus certamina & iram
 Gignit, & infesta bella scelesti nece.
 Luditur ob numos, certatur, bella geruntur:
 Numorum causa Mars violenter agit:
 Quas numus lites fecit? quos concitat ignes?
 Et prædas raptat, classica sacra canit.
 Omnia quum sursum voluuntur, quumque deorsum
 Sedantur numi murmure terribili.
 Impulsus miles numi dulcedine pugnat:
 Nec quis quam numus vincere fortis erit.
 Si victis idem fortunæ est munere saluus,
 Victores victis terga luenda dabunt.
 Qui numos perdit, perdit vitricia signa.
 Illis amissis turpis inopsque iacet.
 Impiger extremos currit mercator ad Indos,
 Per mare perque ignes æra beata petens:
 Atque animam pretio vendit mercator egenus:
 Mox reficit quassas fluctibus ille rates.
 Inuenies alium qui vasti flumina mundi,
 Navigat, vt numos ad sua tecta ferat.
 O ciues plangenda pecunia quaritur ergo
 Præcipites vili vt depereatis ope?
 Nunc numeros discunt vt constet num vncia drachma
 Vt lato veniat stips repetita pede.

Homines
 sequuntur
 non virta-
 tem, sed nu-
 mos.
 Iuuenalis
 Saty. 3.

Epiphon.

Qui mun-
 di sapiunt,
 nihil agunt,
 nisi sit ad
 questum
 numi.
 Ludit prop-
 ter numos.

Pugnatur
 propter
 numos.

Vincitur
 propter
 numos.

Mercatura
 fit propter
 numos.

Arithme-
 tica discit
 propter
 numos.

Imbuo

Imbuo hæc animos ærugo & cura peculi
 Acceptique assis mentio sola placet.
 Astrorum petit ille vias, Zonasque patentes
 Impleat vt numis marisupinumque suum.
 Ille Genethliacam prædicit fata per artem
 Numo perdoctus somnia vera citat.
 Euocat hic manes crystallis, captus amore
 Numi latrantem, tartareumque canem.
 Quis plenum discit, vocis modulamine cantum?
 Ni spes sit numi, quorum metalla sonant?
 Metiri terras, spatium distinguere corpus
 Linea quid possit, numus in ære facit,
 Discere Grammaticen, Logicam, doctamque Poësim
 Rhetoricen, & quicquid Chronica commemorant.
 Scire volunt omnes, mercedem soluere debent,
 Vt simili felix messe redundet ager.
 Humanos tradit numus, vegetatque labores,
 Pierijs studijs præmia digna refert.
 Est numus vehemens multorum causa malorum:
 Sæpius est sancti maxima causa boni.
 Numus iura docet fulgens, Praximque medendi:
 Mortales castos imbuo arte sacra.
 Mortali vita nil est sublimius omen,
 Numo qui lassos mox laborare facit.
 Ingenium format quascunque apprehendere Praxeis,
 Mechanicam cogit reddere lucis opus.
 Concoquit hic aurum portabile Philosophorum,
 Dat lapidem venæ ductus amore sacra.
 Hic cupidus rapido confundit in igne metallum,
 Vt numum inueniat quo modo cuncta regit.
 Hic vrit succos stillantibus vndique vasis
 Et propter numum germen in igne cremat.
 Quin immensa rari crepant mendacia Alyptæ,
 Vt numos capiant, arte, fideque rudes.
 Sed cælum terris commiscunt, & mare cælo:
 Alchimici miseri quando triente carent,
 Difficiles artes numorum mystica iactant.
 Furtiua in loculum drachmata donec eant.
 Ampullas resonant, & sesquipedalia verba:
 Sic Reges cauti fallere sæpe solent.
 Fraudibus acquirunt numos, animamque reuendunt,
 Vt numos habeant sed per egentque tamen.
 Ecce fugax emptum argentum quoque munere numi.
 Infanti ob numos stringere posse student.

A. 2

Mille

Astrono-
 mia disci-
 tur propter
 numos.
 Astrologia
 discitur
 propter
 numos.
 Diuinitio
 discitur
 propter
 numos.
 Musica di-
 scitur pro-
 pter numos
 Geometria
 discitur
 propter
 numos.
 Artes ra-
 tionales di-
 scuntur pro-
 pter numos.
 Ius Civile.
 Medicina.
 Theologia
 discuntur
 propter
 numos.
 Artes me-
 chanicæ
 discuntur
 propter
 numos.
 Philosophi
 propter
 numos.
 Monetarij
 propter
 numos.
 Aromata-
 rij, distilla-
 tores prop-
 ter numos.
 Alyptæ.
 Alchimici.

Errones.

Mille dolis numum mercatur, & ignibus urit
Augeat ut numos ditior aere nouo.
Sed quaestu casus mox spe delusus hianti
Surripit incautas erro doloque opes.

Hippoplani

Iam mercantur equos verò cognomine dicti
Hippoplani: ut numos arte doloque ferant.

Mercatores

Maxima si defit numi spes accipiendi,
Nemo mercator comperendus erit.

Peregrinantes.

Signati causa numi nouus aeditur orbis
Qui mox instructa classe petendus erit.
Herculis & multos cursu superare columnas,
Auroram & Gangem numus adire facit.

Eurfiores.

Vltra Sauromatas fugere hinc libet, & glaciale
Oceanum quoties numulus imperitat.
Est qui Romanam velox discurret ad urbem,
Absentem numum quò reparare queat.

Nauae.

Infesto Pelago ventis luètantibus audax
Nauta rates agitat, littora quaque petit.
Naufragij ridet si est salua pecunia, poenas,
Mox reparat naues audaciorque meat.

Vindemia-
tor.

Ioarici fati narratum despuit actum,
Intrepidus ventis turgida vela plicat.
Hic Baccho teneras coniungit in ordine vites,
Vt replcat dulci concava vasa mero.

Arator.

Que mox diuendit, loculos ut farciat aere,
Fonte bibit limpham, non sua vina domi.
Quin propter numum tellurem versat aratro
Rusticus, & templis vota precesque facit.

Sator.

Hoc pretiosa potest, potuitque pecunia terris,
Vt numi causa semina condat humo.

Messor.
Eques.

Pallentem propter numum sub sidere caeli
Frigenti, calido, aut messor equesque manet.
Et cruce depicti spe numi pascua tractat
Agricola, & biuges instimulatque boues.

Pastor.
Auriga.

Ob numum rigidis tentat posternere syluis
Venator cervos, capreolasque leues.

Venator.

Piscator.

Ignauum segnis compellit ad aquora numus
Piscibus ut laqueos, retia tendat aui.

Auceps.

Artifex.

Quam sit quisque libens vigilansque exercitat artem,
Si modo sit numi spes patefacta sibi.

Vulgus.

Turpe quidem dictu, sed cur non vera fatemur
Quod propter numos omnia vulgus agit.

Sordidi.

Sentinam purgat de sordibus, illaque tentat,
Vnde potest numos euacuare rubros.

Gram-

Grammaticus stupidus, Rhetorque elinguis & excors
Fingitur, insipiens aere sophista carens.

Ludibrium cunctis est philosophus sine numis
Pellitur, ut naus qua sine puppe fluit.

Utque canis praedae non est venaticus aptus:
Qui cauda absecta turpis inersque iacet.

Dicitur Astronomus sic voce canis sine cauda
Contentusque potest inuigilare Ioui.

Musicus ore caret, vel clauso gutture pressus,
Continet, ut numi quaestus adeptus erit.

Exigit & numos apotheca, & mittit ad Orcum:
Pharmaca visceribus sic coquit illa tuis.

Mitior ad latro pro numo reddere vitam
Accepto gaudet longaque fata sinit.

Et miles, meretrix, Mediastinus, atque Magirus
Corporis officijs aera locumque merent.

Pastor & opilio, tum bubsequa, fullo, subulcus,
Sartor & agonomus quid nisi drachma petant?

Physicus ingenium resonanti commodat auro.
Vates, Chirurgus, Causidicusque magus.

Adde his pannifices, figulos, fabros, Cytharados,
Chalcographos, lanios, mensariosque sacros.

Quicquid agit mundus numus venit esse secundus.
Qui sine nunc numo, vilis habetur homo.

Voluitur & mundus numi sed sorte rotundi,
Si linguant numi, dormit & aeger humi.

Quis rogo sollicitat? quis publica munera quaerit?
Officium populi quis sine besse gerit?

Ecquis emit, vendit, conducit, contrahit, instat,
Commodat, & tradit pignora, mutua dat

Auxilium fratri, quis gratis praestat egenti?
In numi, spes sit qui magis ante patrem.

Fit leno propter numos, alius parasitus,
Et lurco ventris commoda consequitur.

Hic simulat scurram, fatuum, stultumque facetum.
Si numo potitur magnus Apollo canit.

Ast alius numi tractat commercia numis
Insanit, numeros multiplicando suos.

Huic numi crescit cum numo morbus habendi:
Numi amor intensus maxima quaque petit.

Crescit amor numi, crescunt cum saenore numi,
Indulget labes, rodit hydropsque iecur.

Quis quaeso patitur signatos carcere numos
Ad numerum cogi, ceu pius vsus auiat?

A a 3

Gramma-
ticus.
Rhetor.
Dialeff.
Philosoph.Astrono-
mus.

Musicus.

Pharma-
copola.
Latro.
Miles.
Meretrix.
Mediastin.
Magirus.Argentari-
us.

Fenerator

Sunt

Sunt qui non possunt cruciatis ponere metans
 Numis dum vita spes manet vlla sua.
 Et recutitus iners nostro qui fenore gaudet
 In numi iurat verba recepta sui.
 Hic miseram plebem conuertit in ara dolosa,
 Tamquam Erisichton adax, in sua membra furit.
 Vsuris numi fraternum quassat amorem,
 Et bibit humani sanguinis œnophoros.
 Præsulis Albani, tum Martyris ossa Rufini
 Impius vt capiat vertere cuncta parat.
 Hæretici quæcunque sibi sacra dogmata fingunt:
 Sub titulis fidei lucra caduca ferunt.
 Omnibus est numus sectis scopus, atque patronus,
 Huius ad imperium stantque caduntque satæ.
 Garriat hæreticus, scripturæ scrinia prodant,
 Omnia cum faciat clausula numus erit.
 Circuncisam lætat cæsa pecunia turbam
 Lactucas similes sic sibi labra legunt.
 Mahumeticam rigido qui seruant numine sectant
 Numorum quæstum certa piacula colunt.
 Degeneri quoque circuncisa pecunia grata est,
 Sunt hoc Iudæi degeneresque pares.
 Si numus loquitur pleno se proluit haustu
 Ebrius & vino viscera tensa crepent.
 Sobrius imperio numi loca dona Lyæi,
 Siccat & exatiat quæ vacuata numis.
 Quanquam sit laqueo collum nodatus abactor
 Pendendus, numi fur tamen esse cupit.
 Ob denariolum mactantur corpora passim:
 Et temerant homines viscera carne sua:
 Humanæque manus humana in corpora ferrum
 Stringunt, occultis insidiisque necant.
 Lurida cognatis miscentur pharmaca amici,
 Boletos lethi munera nota ferunt.
 A numo stimulata suos scæuisima natos,
 Cur Medea necas, sanctæque iura leuas?
 Ob numos fratrem soror ira hæc percita mater,
 Vir necat uxorem, lex violenta virum.
 Prodidit hic numis patriam, dominumque potentem,
 Imposuit leges, quas posuit que, scidit.
 Infidum Dominum specularum scrinia numi,
 Securi occidit parua puella suum.
 Diuisit medium liberta, & sola securi,
 Tyndaridasque ferunt hanc superasse manu.

Vsurarius.

Seditiosi.

Hæretici.

Iudæi.

Mahumeta.

Empij Christi-
stiani.Ebrij.
Gulosi.

Eures.

Lanij &
carnifices.

Homicidæ.

Venefici.

Parricidæ.

Vxoridæ.

Proditores.

In Cadave
ra seniles

Et modo Bruxella, Chirurgus fuste cecidit,
 Vxorem ad Stygias sicque remisit aquas.
 Litis causa fuit numus, discordia præceps,
 Numo conuoluitans, funeraque atra mouens.
 Quot propter numum tetro sunt carcere clausi?
 Quot numis debent tristia fata viri?
 Semper & infelix alieni debitor æris,
 Duraque seruili pectore vincla gerit.
 Ad Ditem mandat nigro denarius, arcu,
 Plures quam Parca, ruptaq; fila coli.
 Torrida sacrilegum testantur flumina Brennum,
 Dum petii intonsi Pythia regna Dei.
 At mons Laurigero concussus vertice, duras,
 Gallica Parnasi sparsit in arma niues.
 Et Siculus spoliat Græcorum templa tyrannus,
 Deportans numos suppliciumque luit.
 Quisq; rapit numos, hospes nunc hospitis ara,
 Per vim, per funus, subdola fata struens.
 Et scelus accepto Thracis Polynestoris auro,
 Nutrit in hospitio nom Polydore pio.
 Prodiga non curans pereuntem fœmina censum,
 Quæ non numorum nomine spectra facit?
 Et tanquam vacua rediuiuis pullulet arca,
 Numus & è cumulo copia magna fluat:
 Sic pendit numos, rursus cupidissima poscit,
 Imminet exilio fœmina dira viri.
 Ecquid vt auratos gereres Eryphila lacertos,
 Dilapsis nusquam est Amphiarus aquis.
 Est quæ se mæchis vendat, fallatque maritum:
 Aureus in gremium Iuppiter ipse venit.
 Est quoque priuigno præbens adipata venena,
 Pontia nec natis parcere sæua potest.
 Impatiens consortis numus & hostis amici,
 Quem propter fratrum regna ruisse patet.
 Non generi, soceri, fratrum non gratia restat,
 Disidium quoties numulus intulerit.
 Sic Palamedis opus fallit, deceptor Vlysses:
 Pompeium Cæsar Marte fidente fugat.
 Proloquar, atque vtinam rerum sim falsus aruspex,
 Frangitur & numis vrbs populosa suis.
 Certa loquor, sed nulla fides, neque enim Iliæ quondam,
 Verax Pergameis Menas habenda malis.
 Sola Parim Phrygiæ fatum componere: sola,
 Fallacem patriæ serpere dixit e quum.

Debitores,
in carcera-
ti.
Debitores
serui.
Ob debitum
mortui.
Sacrilegi.In hospita-
les.Violatores
maritorum.Adulterum
Mæchi.Puerorum
occisores.Hostilitas
& hostes.Vastatores
Vrbium.

Solaque cognouit fallacis tegmina numi,
 Numus æqui specie mœnia firma fidit.
 Ille furor patriæ fuit, utilis ille parenti:
 Experta est veros, irrita lingua Deos.
 Iason cum Græcis petit aurea vellera Phryxi
 Colchidos excidium cognita præda fuit.
 Romanus Syriam, Solymorum destruit urbem.
 Emungens numos, mox quoque Roma ruit.
 Imponunt propriis noua vectigalia terris
 Reges, quum numum quære cura iubet.
 Sæpe suo populo turbaque tributa coacti
 Extorquent Domini neu grauiora ferant.
 Sin opus est numo, turbantur sacra prophanis
 In fiscum donec splendida massa cudat.
 Hanc miles clamat, hanc pauper poscit ad ædem,
 Stentorea tragica murmura voce boat.
 Est qui pauperiem verbis sesteria quærit,
 Difficili Domino seruus asellus erit.
 Libertate caret, cunctis potiore metallis
 Improbus imperium perferet ille viri.
 Seruiet æternum qui numi ludicra quærit.
 Insanus furij's pectora serua locat.
 Sunt qui spontaneam & seruillem degere vitam,
 Optant, sed numi speque doloque boni:
 Qui libertatis studiosi symbola iactant
 Cusa moneta illis pileus ensis inest.
 Dum populus prisca se libertatis amore
 Vindicat, & leges, iura, fidemque nonat.
 Quid rogo molitur, nisi certas condere technas?
 Quarum præsidio dulce numisma ferat.
 Vt liberè numos capiat, neu debita soluat
 Aera viro aut templo, aut religione sacris,
 Neu reditus Domino, neu vectigalia Regi,
 Quæ debet tribuat, liber ad arma vocat.
 Summa petunt fures, Russali denique pressi.
 In Regis fiscum ceu malè paria ferunt.
 Magna Palatinos quos instruit aula clientes,
 Numorum fertur nequere compedibus.
 Qui doctor iuris consultus gessit haberi,
 Pro numis leges annumerare cupit.
 Ceu nasum cera, sic leges flectere nouit
 Sed numi cultu sic coronare studet.
 Defectu numi legum transcendere iussa
 Multi conantur furta, rapina viget.

Serui. Vide
 Lucianum
 de seruiem
 tibus.

Causidæ
 aula.

Aulici,
 Nihil.
 Iurecōsult
 aulici.

Cur

Cur quoque desertis cessant Sacraia templis?
 Numini illi victa quod pietate colunt.
 Et maiore domus gemitu, maiore tumultu,
 Planguntur numi, ac funera clara viri:
 Ploratur lachrymis amissa pecunia veris,
 Nulla quærela potest æquiualeare satis.
 Dives si quis habens numos non erogat illos,
 Scissus conuiuijs Tantalus alter erit.
 Vxor non saluum, non filius amplius optat,
 Aegrotō tali nullus amicus adest.
 In talem populus sparget mox scommata falsa,
 Et tali technis insidijsque nocet.
 Sordidus & parcus, tandemque vocatur auarus:
 Fabula mox Cyrce comica ficta fuit.
 Hunc vigilare metu cogent, noctesque, diesque
 Formidare malos, verbera, furta, faces.
 Et ne compilent fugientes scrima serui,
 Neu scurræ rapiant condita pondo sibi:
 Magnum iter ingressi nunquam pede conficit ille,
 Nec latus socijs, conuiuijsve manet.
 Hæc propter numos patitur cui contigit ille,
 Si desit, longè fert grauiora miser.
 Quis rogo præstabit qualem mereatur honorem?
 Horrida quis gratis viscera veste leget?
 Ipse licet venias musis comitatus Homere,
 Si numis careas, ibis Homere foras.
 Si valuam pulsat, si postulat hospitis ædes,
 Nudus & exclusus stebile mutet inops.
 Vicini oderunt, noti, pueri atque puella,
 De quo non numos participare valent.
 Cur nemo est Hecalem, nemo est quæ diligat Irum?
 Nempe quod alter egens, altera pauper erat.
 Non speciosa velit tali se iungere virgo,
 Officium famulus deneget ipse suum.
 Hoc habet infelix paupertas durius in se,
 Ridiculos homines efficit, atque abigit,
 In numi incensu puluino surgat equestri:
 Sufficit haud tegi traditur, exigitur.
 Lenonum pueris quocumque in fornice natis,
 Quod numos portant, dicitur, hic sedeant.
 Præua Pænelopes Diues quoque filius alta,
 Respectu numi scamna tenere potest.
 Vir bonus & sapiens, si numis indigus astat,
 Cum strepitu & plausu cogitur ire foras.

Sacerdotes
 aulici.

Pauperes
 carentes
 gumis.

Aa 5

Si

Si casus tentat pratori prodere facti
 Auctorem verbis, verbera plura feret.
 Sive habeas numum, aut careas numo, tamen inde
 Magna pericla manent, ergo e dira lues?
 Quid cupido numi poterit conducere numus?
 Quod capit & sudat, esurit, alget, arat.
 Quid maius prestat pretiosus munere numus?
 Stultum ridendum spectabilemque facit.
 Compulit & Iudam numi grandissima fitis,
 Ut Christum turbæ proderet horribili:
 Num propter numum miscentur sana venenis?
 Vestitumque boni nec sinit esse viri:
 Scommatibus profunditur alma Ecclesia Christi,
 Numorum causa secta superba viget:
 Qui numos sperant mitti sibi, credit amico,
 Somniat & numos, quaque tabella rogat.
 Sæpe latens auceps coruum deludit hiantem,
 Fallentem fallit numus, inanis opis.
 Est qui de sulca loculos implere moneta,
 Non cessat, loculo donec humatus erit.
 Strangulat haud paucos suspensa pecunia collo,
 Vel perit extemplo nigra metalla gerens.
 Ligneus est multis loculus, præ corde paratus,
 Absenti ut nemo sit tumultus domino.
 Est alij solus tota denarius arca,
 Quique sit & culo tritior Arcadico.
 Non tamen hunc pistor, non aufert munere caupo,
 Sed verum Domini surripit exilium.
 Quisquis habet numos, dextraque expenderit ampla,
 Hunc mox excipient facta sinistra virum.
 Ille dabit paucos, plures offenderit ergo,
 Ut qui de præda nil sibi conciliant.
 Et quibus ille dedit, si cessit reddere plura,
 Hostis erit capitis crimina magna meret.
 Illi dicitur quod Ruffo carmine scripsit,
 Sed vero Marcus scribere sic solitus:
 Cum me captabas mittebas munera Ruffe,
 Postquam cepisti, das mihi Ruffe nihil:
 Ut captum teneas nunc tu quoque munera mitte,
 De cauea fugiat ne malè pastus aper.
 Ni dederit, carpent, oderint cane perus, & angue,
 Noti illum, famuli, perfidiaque dabunt.
 Si numo redimat quod vili sufficit aluo,
 Vique tegat corpus veste domoque suum.
 Gratis quis referat? squallentem nominat herum,

Somniantes.
 Fallentes
 & falsi.
 Interimenes se.

Apoplexia.

Melancholia.
 Exules.

Divites & alij habentes numos & expendentes cruciantur multis de causis.

Et

Et deceptorem praco forensis eum.
 Sin lautus degat, sin prodigat ara libenter,
 Se deplumandum præbeat ipse suis.
 Diripient cuncti, tudent, pellemque renellent,
 Et novus Acteon qui postquam sparserit ara.
 In prædam canibus se dedit ipse suis,
 Ridendus populis ilia pigra trahet.
 Immensos risus cornicula stulta movebit,
 Nuda suis plumis, dilaniata cute.
 Filius exemplum nobis sit prodigus ille,
 Qui tandem porcis æquiparatus erat.
 Et Nero qui Casar fortis, magnusque Tyrannus,
 Defectis numis se necat ipse manu.
 Quem primo vani magicas perdiscere curas
 Fecerunt, numos eripiuntque simul.
 His habitis, nudum tradunt cordonibus illum,
 Cædis auctores, imperijque novi.
 Didius Imperium numis sibi comparat amplis,
 Sed propter numos colla putanda dedit.
 Debentur numis cum tanta nefanda pericla,
 Quis pius hos cupiat, quis sibi poscet eos?
 Christicola certè tellus prius ipsa dehiscat,
 Quam propter numos desinat esse bonus.
 Et Deus omnipotens hunc tradit fulmine ad umbras,
 Qui propter numos iura fidemque premit.
 Pallentes umbras Erebo, regnumque cruentum,
 Captator numi perfidus omnis adit.
 Publica lex quondam dedit illi præmia summa:
 Et statuas posuit perpetuumque decus.
 Qui patriæ occidit crudeles cæde tyrannos,
 Et servitutis grandia vincula fudit.
 Laus illi æterna, & viridis florensque corona,
 Erecta statua, templaque magna viro.
 Qui docuit rigidi contemnere numina nerui,
 Et sine nunc numis vivere posse Deo.
 Hic Christus, liber, sapiens, Rex denique Regum est,
 Tum alma Ecclesia eius, qui que iugum hoc sequitur.
 Vera moneta manet, nec tempore deserit vllum
 Divinus Christus, suppeditatque satis.
 Neu quis inane colat numen, neu speret in ære,
 Pendamus Christo cusa metalla pio.
 Pontifici & Regi debetur numus ad usum,
 Communis Gazæ, præsidijque sacri.
 Privati numos hamis piscantur apertis.
 In proprium vertunt publica dona suum.

Pende-

Pendere vestigial numorum ponere partem,
 Iussu mox Turcam Sauromataeque petunt.
 Sic spoliant Christi populum, maledictaque spargunt,
 In Sacros Dominos, pontificesque pios.
 Sed quod non Christus capit, hoc rapit impius hostis:
 Pellit & in fiscum Marte doloque necat.
 Imminet exilio nestro dulcedine numi,
 Allectus Christi sic vorat ille gregem.
 Quin potius populus Christi mercetur ab Indis,
 Et Turcis numos, ut ferat illa Deo.
 Tum doleat Turcae, Iudaei, quodque propola,
 Nos spoliant numis, quos nocuisse decet.
 Qui postquam terris incendia, bellaque, sectas,
 Sparserunt, fugiunt, fector in ora volat.
 Hi laudant numum, portantque numismata ad orcum—
 Persuadent populo nil fore prosperius.
 Hinc est quod vulgo tam praestans creditur vnus,
 Numus & in terris sit Deus alter agens.
 Ad summam numus rex est, summusque Monarcha,
 Umbrarum & terra, sic Pelagique Deus.
 Empyrico dirum fulmem deducit olympo,
 Praesumens numus, sidera summa quatit.
 Sic tonitru quondam Sulmoneus ipse mouebit,
 Atque Iouis fulmen dum meditando ruit.
 Si mixtum corpus caelum conscendere posset,
 Iam Ioue depulso numus ad astra foret.
 Ad quaecunque venit denarius oppida & hospes,
 Intrat, regnanti nulla negata fides.
 Regalem perhibent Regum diadema ferentem,
 Et Regni numus scepra Iouemque facit.
 Nescio cur dicant, quod caeca pecunia regnat,
 Quando oculos feriat luce nitente malos.
 Splendidus obscura pulsa caligine numus,
 Si micat abiectis regia dona refert.
 Orbiculus numus fert orbis munera quauis,
 Continet in sese quicquid in orbe viget.
 Pactoli dat numus opes, largitur Hydaspis,
 Quicquid & effundit diuitis vnda Tagi.
 Tribuit Alanum formica quod egerit aurum,
 Gangica, & Arctous quod quoque Gryphus amat.
 Numus praestabit rubrum quod colligit aurum,
 Rhenus, saecundam, & quam tenet Ister aquam.
 Quas Rhodanus gemmas, fuluum quod prouit aurum,
 Et quaecunque latet ille metalla dabit.

Exi-

Exiguus quamuis vilisque, & terrea res sit,
 Aethereos ignes continet ille tamen.
 Quicquid habent Stygiae latebrae gemmasque micantes,
 Ex alto effodiens in statione locat.
 Rursus demiror tenuis quod Bractea tale,
 Possit imperium, quale Tyrannus amat.
 Exitialis enim est numus, poenasque rependit,
 Quando suis septis liber inesse nequit.
 Pallidus insidijs metuit quoque pallor amores,
 Fatalis vincit, fila columque cremat.
 Nobilis est generis, perlustrata stemmata reddit,
 Matorum celebrat facta vocesque lubens.
 Est cruce signatus, depellit daemones iram,
 Inferni regni tela cruenta tenet.
 Numus conuertit, disiungit, spernere diuos
 Audet, & infringit iustitiaeque bonum.
 Regnantis numi sunt saecula, plurimus illi
 Venit honos rutilans, ipse triumphat ouans.
 Numo victa fides, numo venalia iura,
 Numum lex sequitur, & sine lege pudor.
 Contra idem iustum seruat, iustumque probabit,
 Causa iustitia numus amicus adest.
 Causidicus doctus clamat sub iudice auaro,
 Hic habet, & numos esse reo retulit.
 Detrahit numus, causam facit esse malignam,
 Quamuis honestati sit bene fulta sua.
 Si veniat ridens, leges dabit ille secundas,
 Et quicquid fiat diluet eximie.
 Hic maximum recreat, Rhadamanti iurgia tollit,
 Eximitorceols nomina grata sibi.
 Vel quoque mortales sinuosis implicat ausis:
 Et tristes lites tristior ipse mouet.
 Et modo noxas inuidiosa pecunia grandes,
 Et modo mortali bella tremenda mouet.
 Ut fracti coeant in foedera rursus amici,
 Syclas praclaro robore solus agit.
 Componit lites quas fecit, foedera iungit:
 Connubio sarcit mutua damna nouo.
 Sic generis, sobolis, vitaeque est ineluctus auctor,
 Humanum fatum numus in aere tenens.
 Et gratam inuitto speciosa pecunia vincito
 Pacem confirmat, per sua vota datam.
 Tum pulchros recreat formosa pecunia natos,
 Formosae cedit puicbra Diua parens.

Habet in-
 quit Causi-
 dicus, alij
 putant quod
 causam in-
 stam ha-
 bet: sed la-
 dex intelli-
 git quod
 numos ha-
 bet, et ideo
 iustam: ni-
 asint nu-
 mi iusti-
 tia, haec se-
 pulia erit.

Clamosa

Clamosa inducit rixosus iurgia numus:
 Clarior ut prædæ victor abire queat.
 Ut numus numum pellit, sectatur & infert,
 Hinc homo sic hominem quod Stipis acta docent.
 Nam sub Saturno vix quis regnante manebat,
 Cuius non animo dulcia lucra forent.
 Tempore crevit amor qui nunc est summus habendi,
 Vix ultra quo iam progrediatur habet.
 Pluris opes nunc sunt, quam præsci temporis annis,
 Dum populus pauper, dum noua Roma fuit.
 Dum casa Martigenam capiebat parua Quirinum,
 Et dabat exiguum fluminis vluva torum.
 Iupiter augusta vix totius stabat in æde,
 Inque Iouis dextra fictile fulmem erat.
 Frondibus ornabant quæ nunc Capitolia gemmis,
 Pascebat quæ suas ipse Senator oues:
 Nec pudor in stipula placidam cepisse quietem,
 Nec fœnum capiti supposuisse fuit.
 Iura dabat populis, posito modo Prætor aratro,
 Et leuis argenti lamina crimen erat.
 At postquam fortuna loci caput extulit huius,
 Et tetigit summo vertice Roma Deos:
 Creuerunt & opes, & opum furiosa Cupido,
 Et cum possideant plurima, plura petant.
 Quærere ut absument, absumpta requirere certant,
 Atque ipsæ vitijs sunt alimenta vices:
 Sic quibus intumuit suffusa venter ab vnda,
 Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aqua.
 In pretio pretium nunc est, dat census honores,
 Census amicitias, pauper vbique iacet.
 In numo numus nunc est, dat numus honores,
 Numus amicitias, quo sine nemo placet.
 Aera dabant olim: melius nunc omen in auro est,
 Vincta quæ concessit præscia moneta noua.
 Nos quoque templa iuuant, quamuis antiqua probamus,
 Aurea Maiestas conuenit ipsa Deo.
 Laudamus veteres, sed nostris utimur annis,
 Mors tamen est æquè dignus vterque coli.
 Auspicium felix stipis est hæc causa manetque,
 Et populi iuuerint æra vetusta manus.
 Imperiosa iugo hinc regina pecunia prostat,
 Fœnus & vsuras quæ sine fine facit.
 Quæritur immensis pretiosa pecunia technis,
 Pro quæ venali est cor animæque decus.

Famorat.

Pro-

Prostat ut in quæstu se vendit dedita coniunx,
 Vtque puella viris, hoc quoque numus agit.
 Numus prodit agros, villas & mœnia pandit,
 Vendit res sacras, & monumenta pia.
 Numus emit vestes Sarrano Murice tintas,
 Dat gemmas digitis, auribus indit eas.
 Margaritas quibus excornat quoque pallia regum,
 Vellera dilapsa candidiora niue.
 Numus emit torques, bullas, splendentia ferra,
 Et capiti præbet gemmea ferta sacro.
 Omnia numus emit, quæ dat natura, vel artes,
 Affectus varios seruitiumque hominum.
 Ille locat solers, conducit, pignorat, ædit,
 Contractu excutiens associavit opes.
 Instrumenta operum, remos, classis que rudentes.
 Dedali comperiens, organa mille struit,
 Atque etiam lentis Cyclopes fulmina massis,
 Improperare facit, brachia dura mouet.
 Tingere sulphureis stridentia frontibus æra,
 Vertere de syluis, scindere ligna fabros.
 Mollia confirmat, tractans perdurat in æra,
 Rursus & infringit robora cuncta manu.
 Aedificat, quadratque, rotat, prosternit, & aptat,
 Mœnia, templa, domos, oppida, castra, focos.
 Extruit excelsas turres, artesque perennes
 Conservat, miras parturietque vices.
 Nec scio cur multis fœnesta pecunia dicta est,
 Nec sit pro magno cur venerata Deo.
 Non habet in templis, custodit sed tamen illa,
 Vitalis numus funera condit humo.
 Regna, palatinasque arces opulenta moneta,
 Servat, & illustri conditione nouat.
 Munda domi splendet, nitida est & culta supellex:
 Maiestas numis debita summa manet.
 Dalmaticos habitus, ostroque auroque micantes,
 Byssum, atque ornatus dinariatque novos.
 Prima peregrinos obscæna pecunia mores
 Intulit, & luxu tempora sancta replet.
 Moribus obscenis dat culta pecunia cultum:
 Rursus & extinetis viuere membra viris.
 Postquam de puro conflata est massa metallo,
 Forma tum numus moriger emicuit:
 Fortia stridenti commouit pectora pulsu,
 Plusque tuba stridens trusit in arma viros,

Numus ve
dit.Numus
emitt.Numus la
borat.Numus in
nomat, &
contra.Numus
mores fa-
cit.Numus nis
mum ar-
mat.

Numi

Numi sacra fames, quid non mortalia cogis
 Corda? coruscans tu fanda nefanda facis.
 Tu sacer & magno Dominus venerandus amore,
 Et nernus belli diceris esse bonus.
 Hinc pugnet numus, certet sapientia ab inde:
 Sed victor numus, signa superba feret:
 Persuadet numus quiduis, auriq̄ue cōgēit
 Colchidis à Græcis vellera tonsa peti.
 Ferrea virga potest numus sine crimine duci,
 Nanque adamantino mitigat are caput.
 Hanc petit Aeneas Stygios subiturus Auerni
 Lacus, & admirans Cerberus ora silet.
 Numus est solidus sanans labentia corda,
 Iungitur hic nuda proximus vsque cuti.
 Et nitidus clausa male sanis conditur arca,
 Clarior est tritis, sed tamen ille modis.
 Omnes hic morbos de corpore pellit amarus,
 Et facit, vt viuant, qui periere semel.
 Languores tollit, dulcissima pharmaca præstat:
 Et cunctis medicis anteriora facit.
 Regius vt misero decedat corpore terror,
 Crescentemq̄, hydropem aurens ille fugat.
 Tristia iocundi demulcent pectora numi,
 Et dulces loculos associare valent.
 Purpureas animas dextro Ioue numus ad auras
 Promouet, atque Erebi tristia regna trahit.
 Insurgunt auri feruenti corde dolores,
 Qui numum sentit non sibi propitium.
 Et meditans trepidat surgentes pectore curas,
 Iam tenebras mortis mente subire parat.
 Non grauiora putat contingere pondera morbi,
 Quàm noscens numum non onerare manum.
 Numi possessor robusto cursitat offe,
 Navigat in portu, certaq̄, fræna tenet.
 Gaudet, lataturq̄ue, exultat regis amicus,
 Qui miles numi strenuus atque potens.
 Semper ouare potest tali sub rege beatus:
 Et merito causas vnde triumphet, habet.
 Non pudor aut probitas, sed virtus nulla placebit,
 Ni numi iubeant, gratia nulla valet.
 Hi Veneris cestum faciunt, has gratia zonas,
 Hæc Nymphæ cupiunt cymbala prima sibi:
 Paupertas multis dura est, hoc nomine solo,
 Quod numo careat, numus amore beat.

Numus sa-
nat mor-
bos corpo-
ris.

Numus sa-
nat morbos
animi.

Illuvs

Illum igitur cuncti amplexu constringere captant,
 Ceu natura nihil finxit amabilius.
 Corporis vt sanguis succusq̄ue est causa tuendi,
 Sic vitæ est numus spiritus atque cruor.
 Cùm placet ille potest rursusq̄ue occidere corpus,
 Quod pauci credunt res, tamen ipsa docet.
 Sæpe etenim in paruo condantur toxica numo,
 Causa veneficij non recitanda mihi.
 Quæ modò libauit leprosus pocula pauper,
 Tanquam vipereum pellimus ista malum.
 Quur numos manibus leprosi sæpe diuque,
 Infectos dubitas, marsupioq̄ue tenes?
 Quiq̄ue venenatas horres contingere plantas,
 Pestiferum numi virus habere cupis.
 Omnia tabifici superant contagia numi,
 Corporis atque animæ vulnera sana facit.
 Mille modis alijs numus quoque mittit ad Orcum,
 Quos mea detrectat ludere Musa modò.
 Maxima pars hominum decepta cupidine numi,
 Casibus aduersis magna pericla subit.
 Nam dum Bruxellæ stridendo hæc fistula cantat,
 Præpositus pœnæ Spel laqueo perijt.
 Qui rerum ignarus sordenti natus ab ortu,
 Officio numos diuitiasq̄ue rapit.
 Vnde viam gradiens numorum ardore malignam,
 Transgesser legum morte patrata luit:
 Morte adeo nigra, quæ caruos vicerit atros,
 Imputet hoc numus dum nimis ampla petit.
 Numus raptores, fures suspendit, & vrit,
 Latrones, sectas, sacrilegasq̄ue manus.
 Defendit, damnat, profundo è carcere seruat,
 Detruat rursus, noxia fata parat.
 Sic mentes ducit, aures moderatur & ora,
 Vt laus credatur fallere posse dolo.
 Ne tamen in numum videar peccare loquendo,
 Conticeo, noceat neu mihi parte sua.
 Quis adeo falsus manibus denarius errat.
 Quin defensores inueniat Dominos.
 Qui numum spernit, qui numi munera ridet,
 Hunc numus ludit, ridiculumq̄ue facit.
 Inspidum, fatuum, stultum, fantasmate plenum,
 Et vita indignum, degeueremq̄ue vocat.
 Sed quia nil curo corrupti murmura numi,
 Auribus & surdis talia verba fero.

Namus os-
sidere pe-
cess.

Bb

Hæc

*Hæc tantum tetigi cum libertate modesta,
 Plura loquiturus, si mihi probra mouet.
 Cedo tamen numo, nec sum tam sauus in illum,
 Quin precer ære suo vel mea dicta probet.
 Scommata tunc iaciat, naso suspendat adunco,
 Pinsat & à tergo, qualibet ille patret.
 Si modò me saluum nitidumque iuuabit & ornet,
 Officio nunquam destituendus erit.
 Iudicium hoc populi solus contemnere nolo,
 Quod quisquis spernit, cui rogo gratus erit?
 Quæ tamen in nobis mens sit de moribus illis,
 Numus ait, noli dicere mysteria.
 Quid faciam? cæcat mentes, sensusque prophanat,
 Terræ regnator commouet alta poli.
 Nam omnes ante gazas numus celsissimus extat,
 Diuitijs cunctis dona priora tenet.
 Numus habet primas, in mensa primus & ipse,
 Cernitur in templo, quaritur inque foro.
 Hanc currus primum, primum quoque prima trirémis,
 Ducit spectandum, seruitioque colit.
 Numus amare facit, famulos cum fœdere iungit,
 Numus Gallinæ lac dare dulce potest.
 Allia, serpillumque herbas præstabit olentes,
 Cinnama datque coquo, deliciasque gula.
 Hortos numus alit, medicas virtutibus herbas,
 Dat pulchrum & toto quicquid in orbe viret.
 Omne iter vsque polos patet ingredientibus altos,
 Numis Tartaræ ianua aperta Stygis.
 Omnia sunt noto patefacta vehicula numo,
 Omnis equus, nauis, porta, domusque patet.
 Scyllæam rabiem numus penitusque sonantes
 Exuperat scopulos, saxaque dura cauat:
 Et volat vt volucris tenuem quando aëra sulcat,
 Oppida præcipiti transmeat ille manu.
 Mulcorum famam secum deportat ad ludos,
 Et clarum terris nomen in astra refert:
 Ad nucum numi famem nunc temperat incus,
 Quæ sonat & elamat candida quæque nigra.
 Quæ numi plenum largumque asseribit amicis,
 Laudibus heroum concelebratque pijs.
 Sanctorum numero, diuumque accumbere mensis,
 Narrat & immensis foliibus vsque sonat,
 Endolia asfinget doctissima pectora Schytæ,
 Deformis pulchram corporis effigiem.*

*Si spes est lutri terrestre probabitur esse
 Numen, & à vitijs libera corda malis.
 Contrà de parco spargetur pessima fama,
 Si numus mandat, fama volabit atra.
 Hæc velut est veræ certissima nuntia vitæ,
 De iusto faciet demonij famulum,
 Detrahet & nigris delebit candida dictis,
 Blasphemijs scindet, prouida facta boni:
 Auget nunc semper numi præsentia famam,
 Defectum radijs diluat ille suis.
 Sed nos ingenti passu saltauimus amplum,
 Iam spaciū, liceat sede tenere pedem.
 Qui tamen exactè vim numi discere gessit,
 Plenius & breuiter pauca legenda ferat.
 Sit vanis, meretricibus, insipidisque, atque puellis,
 Numus lasciuus quæ bona cerne dabit?
 Qui pueri discunt artes ludosque frequentant,
 Mercantur, stolidè pro ferijsque luunt.
 Compta puella tenens numos lasciuit ineptè,
 Luxuriatque animo, ludicra mille parat.
 Cætera iam lasi, differre iubemur in annos.
 Venturos, præsens succine finis ait.
 Prædictis quatuor modo cum sit copia numi,
 Quid mundi & numi Regna superba queror?
 Nunc sat de numo sit decantasse potenti,
 Quanquam non humiles gaudet adire domos.
 Quanquam nec nostro depellat pectore curas,
 Quas inter meditans, illius acta ligo.
 Hæc tamen expresso cecini triuialiter ære,
 Quæ scripsit nullo pondere pressa manus.*

FINIS.

Bruxelle Anno Salutis. 1569. Feb. 23.

Bb 2

Libel-

Libellus de perfecta Peregrinatione ho- minis Christiani ex hac vita, vna cum succincta Exegeſi Decalogi.

ADIECTIS TITVLIS CONTENTORVM, SIVE
materiz eorum quæ tractantur in vnoquoque capite.

Præſens pagina ordinem contentorum indicabit.

1 Mors quid?	20 Præcepta decalogi.
2 Vnde mors?	21 Titulus in præcepta decalogi.
3 Mors duplex.	22 Primum præceptum.
4 Vita corporis.	23 Secundum præceptum.
5 Mors corporis.	24 Tertium præceptum.
6 Vita animæ.	25 Quartum præceptum.
7 Mors animæ.	26 Quintum præceptum.
8 Mors animæ à corpore exuta.	27 Sextum præceptum.
9 Ante iudicium.	28 De homicidio verbali.
10 Post iudicium.	29 De homicidio mentali.
11 Mors peccati, vel mors animæ ſpi-
ritualis.	30 Septimum præceptum.
12 Differentiæ.	31 De mœchia mentali.
13 Mors vnde nata?	32 De mœchia verbali.
14 Status hominis ante lapſum.	33 De malitia.
15 Status hominis poſt lapſum.	34 De pœnis conſtitutis.
16 De remedio contra mortem.	35 De mœchiæ cauſis.
17 Remedium vniuerſale.	36 Octauum præceptum.
18 Remedium particulare.	37 Nonum præceptum.
19 Præcepta Dei generalia.	38 Decimum præceptum.

Bb 3

Epigram-

Epigramma de Morte ad Lectorem

cur de ea scriptum edidit Auctor.

Mors lento tenues passu qua pascere auras,
 Et viridis vitæ munera grata rapis:
 Flebilibus deslent mortales sapè camanis
 Funera & exequias, Imperiumque iuum:
 Sed tua præuertit cantando numina Cygnus,
 Dum sentit membris robora lapsa suis.
 Tu studij requies, cunctorum meta laborum,
 Aeternæ vitæ tempora sancta refers.
 Ad te suspirant meditantés tædia vitæ,
 Qui curis nimis tempora cana tenent.
 Nec quid habes iuris musas vexare perennes,
 In quarum castris maxima signa tuli.
 Hactenus explicui sanctarum arbitria legum:
 Iustitiæ docui quæ pia iura forent.
 Adde quod immensis causarum etiam obrutus vndis,
 Iam grauior senio regia castra sequor.
 Dum cura rapiunt alio, dum murmura Musæ,
 Impendes capiti mors inopina meo.
 Quocunq̄ue ingredior sequeris vestigia lustrans,
 Incantum quæris fallere caca senem.
 Sed tua mors contra quæro diuincere tela,
 Quo moriendo mihi, vitæ perennis eat.
 Vnde tua ante obitum modulantur iura Poëtæ,
 Dum gelido somno membra quieta parant.
 Prudentesque viri mortis monumenta laborant,
 Vt feriat cautos noxia tæda minus.
 Humanæ quantum dissoluis robora carnis,
 Et formæ pulchrum tu popularis opus.
 Diuinæ tantum florescant numina mentis,
 Cælestesque choros læta subire queant.
 Iam Damhouderi quamuis pars magna susperfit,
 Et sparsum toto nomen in orbe manet:
 Attamen vt tuto mortis superare pericla
 Possim, & vt in portu naufraga vela feram.
 Hoc opus aggressus per mortis cæcula vada,
 Cælestem ad superos scandere trado viam.
 Vtique cliens Christi deuicta morte triumphet,
 Mens immortalis & rediitua caro.

Ad

Ad Lectorem.

Dum floruerat ætas, & anni viriles adhuc caluerant, nihil tum præclarus, tum Deo gratius esse duxi, quam de repub. iuuanda bene mereri. Quare tunc temporis in hoc vnum incubui, vt patriæ, cui bonam vitæ partem debeo, pro ingenij mediocritate prodesse potuissem: Quod certe consilijs, tum priuatis, tum publicis partim in præclaro Magistratu Brugenfi, (cui 18. perpetuos annos meam consecraueram operam) partim in Imperatorijs, ac Regijs negotijs Aula Belgicæ hactenus 19. annos non minus fideliter quam studiose præstare curavi. Deinde vbi inter hæc ardua negotia nonnihil ocij irrepserat, id succisuis horulis ad aliquot ciuilibus praxibus tractatus colligendos impendere volui: ne vel hac in parte aut mihi, aut publicæ vtilitati deesse viderer: Collegi namque ac in publicum vsum edidi: primo Subhastationis compendiosam exegetim: quam vbi multis non displicere cognoueram, animum recepi vt & Pupillorum patrociniū Latine, ac Gallicè. Postea verò Praxim criminalem edere tentauerim. Tandem vbi hos libellos ad exteras quoque nationes peruagatos, sepiusque Latine, Gallicè, Allemanicè, ac Teutonicè recusos esse intellexissem, perrexi, & Praxim ciuilem aggredi, quam in ducenta sexaginta nouè capita com modissimè dispositam tandem in gratiâ Ducissæ Parmensis ædidi. Tum his adijcere volui Similia iuris, quæ in enchiridion quoddam contracta, iurium candidatis, non doctis (quod & de alijs quoque intellectum esse cupio) extremis hisce annis meis ædidi. Postquam verò multis Mays me grauatum, corporisque vires ingrauescentes perferentissem, canosque prorumpentes conspicerem: statui tandem per ætatis incommoda me nullis amplius scriptis ædendis diuexare velle, sed potius tēpori, ac maturè, manū è tabula reducere, ne (vt equus ille Horatianus) *Peccem ad extremum, nunquam ridendus & ilia ducam.* Quia tamē mens humana nunquam est ociosa, quicquid amplius datū fuit temporis, id omne non de iure dicendo, sed de foeliciter moriendo impendere, & tanquam vitæ vela collecturus ad mortis meditationem (in cuius portum me paulatim illabi, atque influere sensu) conferre volui, vt in eo certam vitæ stationem figerem. Ideoque omnia quæ vel assidua meditatione, vel priuato studio, vel lectione quotidiana ad hanc stationem conducere videbantur, in hunc tractatulum vnum ad pietatem Christiani hominis iuuandam collata digessi, in quo Christianus lector clare conspiciet, quæ ad foeliciter hinc emigrandum expedire poterunt. Interim (spero) mihi dabit veniam theologus, si ego homo politicus, in alienam messem meam vsurpem falcem, quum diuina, ac salutaria proponere populo Dei nulli non putem à Deo esse concessam, modò id sobriè, modèstè, ac cum sola scripturæ canonicæ auctoritate id præstet, quæ omnibus ac singulis vbertim scaturit, nullique præcludi, multo minus obturari, debeat. Quod nobis certo documento esse debent exempla euangelica, de muliere Samaritana, quæ Christo questionem etiam theologiam proposuit, non propositura, nisi prius de controuersijs theologis utcumque imbuta fuisset. Docuit etiam citra offendiculum, imò cum gratia D. Ioannes Baptista, docuerunt & in Synago-

Bb 4

gis

gis amplissimi tempore Christi citra Phariseorū offendiculum. Imò docuit, & in templo ipse Christus Saluator noster anno ætatis duodecimo cum applausu, ac stupore omnium sacerdotum: & absque villo consensu aut auctoritate sacerdotum, isque non vt Christus aut Dei filius habitus, sed solum vt filius fabri æstimatus. Non igitur à me alienū esse putabo, si ipse quoque ad cōmunem salutē hunc tractatū pro foelici emigratione in vulgus edidero. Sed hanc materiam tractaturus, in qua & viri docti magnopere desudarunt: dum negotij grauitatem ex vna parte conspexi, ex altera parte verò ingenioli mei vires, quid ferre possent, mensus sum, ea me ab huius institutionis inceptu merito deterruerunt. Attamen perpendens quā sit istius materiæ assidua consideratio Christiano homini ad non peccandum vtilis, adeo vt Sapiens ille moneat quemuis, Memorare nouissima tua, & in eternum non peccabis. Imò considerans quā sit mortis meditatio plane necessaria, ob id quod mors ipsa sit vitæ nostræ terminus & inuitabilis vltima linea rerum, quam nemo euadere potest, animum tandē recepi vt quam ad hanc materiam cōducere videbatur succisuis horulis in schedulas aliquot colligerem, easque postea recognitas in certum ordinem disponerem, vulgoque candidē impartirem, quod pro virili portiuacula in hoc tractatulo præstare curauī: quem

membris & capitibus in hunc
modum distinxi.

Mors

Mors quid.

- 1 * Principio itaque sciendum est, quid sit mors, priusquam de ea multa differamus. Verum ipsa (quod sit res non positiua, sed priuatiua) non rectè defini, aut cognosci satis potest, nisi per notitiam rei sibi priuatiue oppositæ. Cū itaq; vita morti sic priuatiue opponatur, necessario etiam mortem definimus esse vitæ priuationem, aut vitæ carentiam, & mori nihil aliud esse quàm priuari vita, aut desinere viuere. Vnde quia viuere est actionibus vitalibus apertè perfungi,
- 2 ita & mori est iisdem actionibus vitalibus destitui. * Et sicut illum censemus viuere in quo vitales actus conspiciamus, ita & illum mortuum iudicamus, in quo nulli vitales actus apparent.

Vnde mors.

- 3 * Mors itaque quum tantum sit vitæ priuatio, ipsa recedente vita solum nomen habet, essentiam veræ rei non habet, quum res non sit solummodo rei priuatio, vt rei defectus, vt tenebra, fames, sterilitas, silentium, etc. quæ rerum priuationem nihil nisi inania nomina esse, nullamque essentiam habere inueniuntur. Ideoque nec Deus mortis auctor, aut creator mortis dici potest. Quicquid enim Deus fecit id species est, & essentiam habet, ob id quod sit. * Dicitur enim essentia ab eo quod sit: quod quamuis soli Deo perfectissimè, & propriè competat. Iuxta illud Exodi 3. Qui est, misit me ad vos, etc. De creaturis tamen nihilominus dici potest, quæ quamuis non sint, vt Deus, qui sine principio est existens, sunt tamen ob id quod initium accipientes esse aliquando cœperint quod sint. Exod. 34

Mors duplex.

- 4 * Vt homo ex duabus constat partibus, ex corpore videlicet, & ex anima, ita & vtraque partium suam habet & vitam, suamque habet & mortem. Vnde & duplex est vita, scilicet vita corporis, & vita animæ. Et duplex mors, scilicet mors corporis, & mors animæ.

Vita corporis.

- 5 * Vita corporis est animæ in corpore præsentia, quam corpus animat, quæ corpori vitam donat, quam vitales operationes in corpore exercet, quæ sunt, inspirare, expirare, respirare, vigilare, dormire, edere, bibere, excernere, & in sanis ambulare, loqui, audire, sapere, olfacere, corpus vegetare, & similes alia, quæ nobis cum animalibus brutis sunt communes, ideo si solas has operationes vitales

in homine conspiciamus. Non est quod eum hominem hominis vitam viuere dicamus, qui solam ita animale vitam viuunt, vel qui iuxta has solas operationes animaliter potius viuunt, quam humaniter. Cum enim homo ratione, intellectu, voluntate, ac dominandi potentia præditus, & ad imaginem Dei factus sit, & si iuxta rationis, intellectus, voluntatis, ac interni hominis præscriptum non viuunt, non verè humaniter, sed solum animaliter viuere secundum dictas vitales operationes viuere putandus erit, imò & hæc ipsa vita nostra, qualis qualis est, verius mors, quam vita dicenda est. Viuendo enim (vt ait Seneca) quotidie morimur, quia quotidie nobis aliqua pars vitæ demitur. Quid enim aliud singulis horis, ac momentis agitur, quam quod assiduis moribus vita isthæc mortalis dereratur, & mors continuo peragatur, donec tota consumetur, ac compleatur? dum ex eo momento qui esse, ac viuere incipimus, continuo cursu ad mortem properemus. Imò verius continuo momentis morimur quotidie, quia in assiduo moriendi actu sumus, & ad mortis terminum assidue currimus, donec ipsum comprehendimus. Tunc autem eam comprehendemus, quando mortis terminus hic finitur, hoc est, quando ad huius vitæ pertinememus exitum, & facti immortales veram vitam post hanc mortem inchoamus. Vnde & hic viuentes simul etiam morientes dici possumus.

Mors corporis.

Sicut itaque corporis vitam diximus esse animæ viuificantis præsentiam, ita ex opposito: Mors corporis est animæ à corpore absentia. Tum enim corpus animale moritur, quando anima sua destituitur, hoc est, quando viuificantis potestatis vis recedit, & caro occidit, & in terrâ, de qua assumpta est, redit, amissis sensibus, & vitalibus operationibus consuetis: quos non ex se, sed ab anima habuit. * Anima enim dum corpori infunditur, corpori vitam, vt sol diei lucem attribuit. Dû verò recedit tunc mortem efficit, quæ vtrâque hominis partem suam reddit origini. Corpus quod ex quatuor elementis compactum est, & corruptibile existit terræ reddit, Animam verò quæ ex nullo elementorum, sed ex nihilo facta est, à Deo hanc iterum suo creatori, aut ad Beatitudinē, aut ad damnationē reddit. Hac autē morte corporis nobis nihil est certius, mortis verò hora, loco, ac qualitate nihil est incertius. Nescimus enim, quâdo, vbi, aut quomodo moriemur, quia mors nos semper, & vbiq; expectat. Ideoq; & nos eandē, si sciremus, & aduentum Domini in morte semper & vbiq; expectare deberemus, & essemus parati, vt dū corpus ad terrâ, vnde assumptum est, reuerteretur, spiritus redeat ad Dominum, qui dedit illum, iuxta illam ipsius Christi præmonitionē: Vigilate, quia nescitis diem neq; horam Mat. 25. & ideo & vos estote parati, quia nescitis qua hora filius hominis uenturus est Mat. 24. Item, Dies Domini sicut fur in morte ueniet. Cum enim dixerint, pax, & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus. 1. Theff. 5. 2. Porro vt homines huius mortis perpetuo essent memores, veteres hominem designauerunt esse animal rationale mortale. * Illud hominem à bestiis separat: istud ab angelis, & diuinis. Quum autem hæc mors corporis sit omnibus ex æquo communis, deinde quum sit per se indifferens, nempe ex se nec bona, nec mala,

(nisi

(nisi quatenus est peccati stipendium) (sicuti & infra dicitur) constat non eam esse metuendam, nisi malis, vti & infra dicitur. Est enim bonis bona, & solis malis mala. Mala enim inquit Augustinus mors non est putanda, quam vita bona præcessit, non enim malam mortem facit, nisi peccatum quod mortem præcedit. Quare non est multum curandum nobis morituris, quid nobis accidat, vt moriamur, sed potius curandum, quò morituri hinc abire cogamur. Mors enim pauperis Lazari inter lingentium canum linguas multo fuerat scelerior morte epulonis diuitis, gemmis, purpuris, & bisso amicti, quia illi mors nil obfuit, sed ad vitam transtulit æternam. Huic mors exitialis fuit, & in inferno sepeliendum demersit. Hinc est, quod Christus dixit. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Sed potius timete eum, qui potest & animam, & corpus perdere in gehennam Mat. 10. c. Et beati qui pie in Domino moriuntur. Hi enim quamuis moriantur corpore, viuere tamen dicuntur, sicut Abraham, Isaac, Iacob, Prophetæ, & sancti martyres, qui quamuis mortui sunt, Deo tamen viuunt. Vnde & Deus non mortuorum, sed uiuentium Deus dicitur, quod hi qui in Domino sunt mortui, non mortui, sed uiui censentur, iuxta illud: Placebo Domino in regione uiuorum Psalmo. 114. Impij verò dum moriuntur, & corpore & anima moriuntur, corpore per separationem animæ à corpore, Anima per absentiam gratiæ diuinæ, qua ipsorum animæ pœnas luent, donec corpora simul cum corporibus reuiuifcentibus pœnis adiudicabuntur æternis, & mortem subibunt secundam. Sed quoniam hæc corporis tum vita, tum mors nobis ad sensum nunc notiores sunt, quam vt longioribus logis ad docendum pertractentur, idcirco vitam, & mortem animæ diligentius consideremus oportet, quæ nobis cum brutis non existunt communes, vt sola vitalis seu animalis vita, ac mors humani corporis.

Vita animæ

Sicuti corporis vita est animæ in corpore præsentia, ita & vita animæ est Dei in anima per suam gratiam præsentia. Cum enim Deus per se sit vita, imò fons vita, atq; adeo ipsa vita æterna, is profecto solus dat animæ vitam suam, & vitales ipsius operationes in ea solus exerit, quæ sunt in Deum sincere credere, Deum ex tota anima amare, in Deum firmiter sperare, Deum pure colere, & proximum propter Deum in omnibus necessitatibus vti seipsum amare, de omnibus bene mereri, mitem esse in verbis, misericordem esse erga afflictos, tum verbis, tum moribus esse probum, & corde mundum, esurire, & sitire veram iustitiā, veramq; virtutem, patientem esse in rebus aduersis, cunctaq; incōmoda, tam externa, quam interna veluti crucem à Deo impositā, velutiq; à Deo illata flagella patienter propter Deum perferre, bona præcati illis à quibus vim, & persecutiones perpetiuntur: & ita de similibus, quæ virtutes non omnibus pariter insunt, neq; cuius homini ex æquo contingunt, sed solummodo electis ex voluntate Dei, & ad mensuram donationis Christi, qui sancti amoris firmissimo nexu Deo indefinēter adherent, ex Deo viuunt, & ex Deo succum suum vitæ exugunt, non secus quam palmites succum suum ex vite hauriunt, & ex eo vitis succo viuunt; iuxta illud Pauli: Qui Deo adheret,

VINUS

Mat. 24.
1. Theff. 5.Mat. 10. c.
Apo. 1. 4. c.

Psal. 114.

1. Cor. 6. d.
Ioan. 15.

Ioan. 6.

vnus spiritus est. Et Christus apud Ioan. 15. Ego sum vitis, vos estis palmites, qui manet in me & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere. Quisquis igitur has virtutes dictas habet, & sese ad hunc mundum ex succo diuini spiritus internè ali persentit, is profectò animam suam Deo viuere credat. Is quoque indefinenter Christi carnem spiritualiter manducat, & assidua Christi sanguinis potatione spiritualiter reficitur. In Deo manet, & Deus in eo. In Deo viuit, & Deus in eo, vti ipsemet testatur per Ioan. 6. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinè, in me manet, & ego in eo. Quod & Augustinus confirmat super prædictum locum dicens sic. Hoc est ergo manducare illam escam, & illum bibere potum, in Christo manere, & illum manerem in se habere, ac per hoc qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus proculdubio nec manducat spiritualiter carnem eius, nec bibit sanguinem eius, licet carnaliter, & visibiliter præmat dentibus sacramentum corporis, & sanguinis Christi, sed magis tantæ rei sacramentum ad iudiciù sibi manducat, & bibit, quia immundus præsumpsit ad Christi accedere sacramenta: quæ aliquis non dignè sumit, nisi qui mundus est, de quibus dicitur: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Contra verò, qui nullo diuini spiritus succo imbutus, nullos diuinos deoque dignos fructus parit, sed potius succo amaro, atque mundano infectus, solos edit fructus amaros, carnales, mundanos, atque principè huius mundi Satana dignos. Is non credat sese viuere Deo, sed mundo, diabolo, peccato, & carni suæ se viuere certò sciat, & quisquis sic in carne seminat, is de carne suam non vitam, sed corruptionem meret, & animæ suæ mortem, & interitum contrahet.

Mors corporis.

*Vt nunc duplicem vitam esse ostendimus, ita duplicem etiam esse mortem, vel certè triplicem notandum est. Est enim

Mors	Animæ	Corporis, quæ omnibus æqua est.						
		<table border="0"> <tr> <td>{</td> <td>in corpore mortali.</td> </tr> <tr> <td></td> <td>post mortem corporis.</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Post extremum iudicium.</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Peccati, vel mors animæ spiritualis.</td> </tr> </table>	{	in corpore mortali.		post mortem corporis.		Post extremum iudicium.
{	in corpore mortali.							
	post mortem corporis.							
	Post extremum iudicium.							
	Peccati, vel mors animæ spiritualis.							

Mors animæ.

*Mors enim animæ est Dei, siue diuinæ gratiæ ab anima absentia: quæ contingit quoties anima peccati macula coinquinatur. Nihil enim animam nostram à Deo separar quàm peccati labes. Idcirco & hoc solum peccatum nos à Deo separar, & animam nostram perimit. Iuxta illud Ezech. 18. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Et Sapient. 16. Homo per malitiam occidit animam suam. Hac

Hac morte mortui sunt, de quibus Christus in Euangelio: Sine vt mortui sepeliant mortuos suos, hoc est: Sine vt qui anima sunt mortui, sepeliant suos, qui sunt mortui corpore. Hoc itaque dicto duos expressit mortuos, scilicet mortuos corpore, & mortuos anima. De hac quoque morte, mortuis idem Christus dixit. Venit hora & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei: & qui audierint viuent Matth. 8. hoc est: Venit hora, & nunc est, quod illi qui mortui fuerunt in anima per incredulitatem, & per peccata, nunc per auditum verbi Dei, per fidem in Deum, perque veram à peccatis resipiscentiam reuiuiscunt, ac Deo veraciter viuere incipiunt. Loquitur enim hic de prima resurrectione, ac reuiuiscencia spirituali à peccato, non de vltima resurrectione animæ cum corpore ad extremum iudicium. De hac item animæ morte loquitur Paulus. 1. Tim. 5. a. b. dum viduas in delictijs viuentes, corpore quidem viuentes, anima verò, & Deo esse mortuas indicat. Quare quisquis per nefarium suum creatorem deserit (deserit autem quando peccatum perpetrat) is haud dubiè animam suam interimat. Cuius mors certo certius colligitur, quando anima nostra succo diuini spiritus non irrigatur, quod ex solis operibus cuius facile innotescit, sicuti arbor ex suis cognoscitur fructibus: Arbor enim bona bonos fructus parit, arbor verò mala malos fructus ædit. Sic quoque homo bonus bonos exerit fructus, quales supra commemorauimus. Homo verò malus malos fructus gignit, peccatis sese addicit, vitiosa quæque committit, & seruiendo mundo, rebusque mundanis, & per hoc Satanæ sese emancipans, inimicus Dei constituitur, diuinæque gratiam à se repellit, ac animæ suæ mortem conciliat, quam merito in seipso quisque facile persentire poterit, si animæ suæ vires attentius perspectare sategerit, nempe an hæ integræ persisterint, an corruptæ, an prorsus ad fructus vitales, Deoque dignos non solum steriles, sed potius emortuæ extiterint. *Visitaque mortem animæ clarius cognoscere, sume exemplum à morte corporis. Qui enim mortuus est corpore, is nec viuit, nec audit, nec sentit, neque vllas vitæ operationes ostendit, quippe qui vitæ autrice anima prorsus destitutus est. Ita & is qui lumen veritatis Evangelicæ non videt, sed id videre recusat, is animo plane cæcus est. Quem verbum veritatis audire, aut legere piget, & tædet, imò qui ad verba veritatis Evangelicæ obsurdescit, is animo surdus est, & auditum in corde habet emortuum. Qui ad verba Euangelij nauseabundus non admittit, aut admissum non concoquit, sed illicò euonit. Quid dicam de ijs qui illud aut clam, aut apertè oppugnant, & euectum curant? profectò hi stomachum animæ habent, aut suæ salutis fastidiosum, aut prorsus vitali alendi virtute destitutum, ac coram Deo mortuum, qui ab ea anima suam diuinam efficaciam sustulit. Cuius denique anima nullos ædit pietatis Christianæ fructus, nec Deum verè, ac syncerè cognoscit, neque per internum intellectum cognoscere curat: qui eundem ex tota anima non diligit, qui proximo suo non benefacit, nec vti seipsum amat, sed ipsum vti non commembrem in necessitatibus nò subleuat, aut quod nequius est, aut opprimit, aut oppressum curat, aut de eius oppressione gaudet, quis qua so dicturus est hunc diuini spiritus succo esse delibutum, Deoque viuere? Ego profectò intrepidè dixero, ab illius anima diuinam abesse præsentiam, illiusque animam Deo prorsus esse mortuam, ex qua tot mortis internæ pandantur specimina. Et quamuis iuxta homi-

hominem animale loquatur, videat, audiat, sentiat, & sano corpore incedat (quæ cum animalibus brutis, ac feris ipsi sunt communia, & ob quæ animale duntaxat vitam viuit, non spirituale) anima tamen ipsius, Deo verè est mortua, cum in eo non humanas, sed solas brutales operationes in eo conspicias.

* Deinde quamuis is idem se Deo credere, fideque Christiana per historicam fidem Deo viuere, ac per externas ceremonias se esse verum Christianum testetur, ac insignem Dei cultorem se esse existimet, nullos tamen veræ fidei fructus erga Deum, ac proximum edat, is profectò in corpore animali mortuam regit animam, & Deo mortuus est censendus. Sicuti censemus arborem fructiferam esse mortuam, quæ facta sterilis, folisque amicta ornataque frondibus, consuetos fructus edere nescit. Vt enim arbor ex fructibus, ita & fidelis homo ex operibus fidei cognoscitur. * Fides saluifica in adultis nunquam est otiosa, sed semper fructifera: adeò vt si in homine adulto veræ fidei fructus non peruideas, huius fidem ad salutem cassam, infrugiferam, ac teste diuo Iacobo mortuam merito esse censeas. Ac deinde si ab eo saluifica isthæc fides absit, etiam abest & Deus, huius viuificæ fidei largitor, & auctor, & per consequens abest & animæ vita, quæ per fidei operationes vbilibet locorum, & erga quosuis, maximè erga domesticos fidei suam virtutem ac vitam exerit.

Mors animæ à corpore exutæ.

Mors autem animæ à corpore separatæ, bifariam consideratur, scilicet ante extremum iudicium, & post extremum iudicium.

Ante Iudicium.

Anima in peccato mortua, & diuina priuata gratia ante vniuersale iudicium non est in somno (vt nonnulli autumant) neque in quiete, sed sola sine corpore in pœnis, & tormentis, donec per vniuersale iudicium cum corpore pœnis addicetur æternis. Isthæc autem mors peccatorum, quæ sit omnium pœsima, vt veraciter nobis commoustrat Christus seruator noster Lucæ. 16. de Lazaro, & Epulone diuine. * Quorū illum in refrigerio, hunc verò in cruciatu esse pronūciavit. Et diues ipse clamauit: Pater Abraham mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti sui in aquam, & refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma, & quamuis isthæc mors peccatorum sit omnium pœsima, homines tamen plerunq; magis timent mortem temporalem, aut mortem corporis, quæ est separatio animæ à corpore, quàm mortem animæ, quæ separatio est à Deo. Verum plerunq; fit, vt hi dum mortem corporis nimis anxie metuunt, in mortem animæ incautius incidant, si diuina præcepta negligant, & illecebris carnis, ac diaboli attentius obediant. Nam vt Christus est animæ vita, & diabolus animæ mors est, non quod re vera mors sit, sed quod (vt in primis parentibus) suggestionibus noxijs, hominibus mortem inferat. Vnde & qui peccatum facit, ex diabolo est, & diaboli seruus, & mancipium esse dicitur, cui seruitium præbet, & obsequium. Et qui sic in peccatis aut viuunt adhuc, aut in peccatis sunt mortui, hi verisimè defendi sunt, non qui piè in Domino obdormierunt. Defendi sunt infideles: & hi Christiani, qui vita infidelibus ne pilo quidem sunt meliores, nam quamuis signaculum fidei in baptismo exterius acceperunt (de adultis loquor) interius tamen nullā peccati mortificationem experiuntur, nullis fidei operibus sese exornant, vnde neque spiritu renati agnoscuntur, sed veluti arbores steriles à Deo succiduntur, & in regnum Dei intrare non possunt. Deploremus eos qui in diuitijs sunt mortui, & nihil consolationis exijs diuitijs, suis animabus per subuentionem proximorum, & eleemosynarum largitionem conciliarunt, quin potius eas ad luxum, ad mundi gloriam, vel potius ad tyrannidem, & ad oppressionem humilium solummodo vsi sunt. Taliū enim mors, quia infidelium morti, feris non est admodum ab similibus, multum est periculosa, ideoque largius deploranda, & præter hoc nobis ipsis istorum lamentatio nobis magnum calcar addet, vt diligentius caueamus, ne in eadem peccata incautius incidamus.

Post Iudicium.

In extremo verò iudicio eadem anima in peccato mortua per vniuersale iudicium, quod tunc omnibus apertum, & cognitum erit, simul cum corpore ad mortem

mortem condēnabitur æternā, & pœnis adiudicabitur nunquā morituris. Hanc mortem, vocant mortem secundā, siue sempiternā, vel mortē condēnationis, vel resurrectionē iudicij: nepe quādo in die iudicij Christus iudex viuorum, & mortuorū cōstitutus, pronūciabit illis horribilē illā sententiā. * Ite maledicti in ignem æternū, qui paratus est diabolo, & angelis eius, Mat. 25. * Quare hæc animæ mors omnium est pœsima, nepe quæ morte finiri nō potest: quæq; nō sit separatione animæ à corpore, sed qua anima simul cū corpore ad pœnā condēnabitur æternam, & in ignē inextinguibile. In quo igne nec anima sola tū viuere poterit, quæ se à Deo vita sua alienauit, nec corpus solū q; in æternis dolorib; subiaceret, sed ambo simul semper viuūt, & nunq; moriūtur: & sine fine moriētes, moriūtur nunquā. Verum hæc secūda animæ mors nō est omnib; equè cōmunis, sed tantū reprobis, nō autē electis, qui secundū propositū vocati sunt sancti quos ante mūdi cōstitutionem præsciuit, & prædestinavit cōformes fieri imaginis filij Dei, vt sit ipse Christus primogenit; in multis fratrib; quos p mediatorē Christū à morte secūda liberauit.

Mors peccati, vel mors animæ spiritual.

* Mortem animæ spirituale hęc voco mortē peccati, hoc est, qua anima spiritualiter peccato moritur. Peccato autem moritur quando peccatis nullo modo obedit, sed ipsa peccata in se per gratiam Dei mortificat, carnemq; suam, hoc est, carnales concupiscentias nostras in sese quodammodo crucifigit. Hæc autem mors peccati in anima contingit.

In Baptismo: quando peccatū originale in paruulis, & omne peccatum in adultis per gratiā Dei deletur, & verus homo nō crucifigitur, hoc est, mortificatur. Hæc mors à solo Deo confertur, & ad beatitudinem spectat, iuxta illud. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Psal. 31. In eo qui respicit, & cum gratia Dei carnem suam, & concupiscentias suas mortificat, & quodammodo crucifigit.

Hac itaq; morte animæ spirituali morimur affectibus, & mundo, & mundus nobis, de qua Paulus dicit: Mihi mūdas crucifixus est, & ego mundo. Gal. 2. & si autem mortui estis cū Christo, quid adhuc veluti viuentes de hoc mundo decernitis. Coll. 2. & mortificate membra vestra quæ sunt super terrā fornicationē, immunditiā, &c. Coll. 3. a. Et qui sunt Christi hi carnē suā crucifixerūt (.i. mortificauerunt) cum vitijs, & concupiscentijs suis. Gal. 6. Quæ attamen mors animæ spiritualis, aut mors peccati propriè nō est mors dicenda, sed verius vita, & sic peccato mori est cū Deo resurgere, Christū induere, Christo incorporari, Christoq; salubriter viuere teste Paulo: Quicumq; baptizati estis, Christū induistis. Gal. 3. d. & si mortui sumus (scilicet peccato) cū Christo credimus, quia simul etiā viuemus cum Christo Rom. 6. b. Hanc peccati mortē qualis sit nobis clarissimis exemplis expresit Augst. tom. 4. folio, 1059. * Quid est peccato mori, nisi opera maligna in nobis dānare, & hoc miserabile sæculū fugere? Vt sicut homo mortuus in sepulchro nulli detrahit, nemini violētus existit, neminē calūniatur, neminē opprimit, nullius inuidet bonis, nullius insultat malis. carnis luxuriæ nō seruit, nō bibendo sitim in se magis ac magis accēdit, odiorū flāma nō exardescit, nō adulatur diuitibus,

bus, ac potētibus (quod multi nūc huius sæculi faciunt) rerū curiosarū nō rapitur æstibus, nulla rerū mundanarū cura tāguntur, nullo auro, argēto, gēmis, ac splendidi vestibus amictus intumescit, nō delectatur salutationibus in foro, non fatigatur iniurijs, nō inflāmatur supbia, nō ambit huius sæculi dignitates, inani nō inflatur gloria, nō inflāmatur auro, armillis, & reliquis mūdi pomposis delitijs, & falsis diuitijs, nō exagitur insana furoris rabie, nō gaudet superbis equis, amoribus feminarū nō æstuat, hystriōnūq; risibus nō delectatur, huius sæculi cōtentionibus nō perturbatur, nullis mūdānis gaudijs, siue potius noxijs mūdi ille cōtamētis permouetur, neminē opprimere studet, & sic de reliquis: ita quōq; homo mūdo, carne, ac peccato mortuus, nullis similib⁹ vitijs afficitur, aut coinquinatur, sed ea omnia cū Dei adiutorio in se mortificat, & nouū hominē induit, qui secundū Deum creatus est in iustitia, & veritate sanctitatis. Gal. 5. nolēs amplius secundū carnem viuere, sed secundū spiritū, & dicitamē interioris hominis, qui diuini spiritū ductu regitur, quia mouetur illo Pauli. Si secundū carnē vixeritis, moriemini. Ephes. 4. Deinde mouetur & his verbis Domini. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, nō potest introire regnum Dei Io. 3. & nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum, & Pharisæorū non intrabitis in regnum cœlorum. Mat. 5. c. & non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem patris mei, qui in cœlis est, Mat. 7. Rursus, Quacunque hora peccator ingemuerit, & conuersus fuerit, vita viuēt. Ezech. 33.

Gal. 5.

Ephes. 4.

Ioan. 3.

Matth. 5. c.

Matth. 7.

Ezech. 33.

Differentiæ.

*Ex iam habitis clarè constat quomodo inter se differat mors corporis, & mors animæ. Primò, q. mors corporis sit oībus Adæ posteris cōmunis. Mors animæ nō oībus cōpetit, sed tantū nō renatis, & peccatis mortalib⁹ obnoxijis. Secundò mors corporis corp⁹ interimit, & enecat. Mors animæ animam (quæ immortalis est) interimere nō potest, sed ipsi⁹ rectā, ac synceram habitudinē solūmodo tollit, ipsamq; sua luce diuina priuat. Tertiò, Mors corporis nō min⁹ reluctātib⁹, ac inuitis quā volētib⁹ & vltioneis accidit. Animæ verò mors post baptismum, nō nisi volentibus, ac sponte peccatis consentiētibus accidit. Quartò, Mors corporis, vt dictum est, est indifferens, ideoq; nulli est ignominiosa, nisi quæ ob maleficia infligitur, nulliq; gloriosa euenit nisi ob virtutes. Mors aut animæ, vt quæ sola vitiorū labe, & solis maleficijs cōtingit apud quosuis, & semper vitiosa, & ignominiosa cēsētur, si ea maleficia sint mūdo occulta certè ipsi Deo (cui nihil est occultum) nō minus ignominiosa quā execrabilis existit. Quintò, Corpus mortuū naturæ iure ad vitā redire, aut reuiuiscere non potest, dico iure naturæ, quia per potentiā Dei reuiuiscēt ad extremū iudiciū, & simul cū anima immortalitē vitæ, vel infernalis, vel gloriose induet. Anima verò peccatis mortua quā diu corpori cōiuncta manet, beneficio diuinæ gratiæ ad vitā spirituale redit, quando pulsaris procul sceleribus per respicientiā diuinæ gratiæ denuo restituitur. Sextò, Mors anima destituti talis est, vt hac morte mortuus ad extremū iudiciū (vt iā diximus) resurgens reuiuiscat, & immortalitē vitæ induat. Mors verò animæ à corpore salute talis est vt nullā animam ita mortuā, & à corpore solutā vnq; ad vitā diuinæ gratiæ, ne post extremū quidē iudiciū redire permittat. Septimò, Mors animæ, quæ peccatis cōtrahitur, tū sibi, tum corpori mortem atq; interitū infixit: nō cōtra, vti claris ex subiectis constabit.

Mors vnde nata.

*Omnibus est in cōfesso, & sacra testatur Biblia, hāc ineuitabile moriēdi necessitatē imò vtrāq; mortē tā corporis, q̄ animæ nobis omnibus esse prognatā, nō ex natura, aut ab auctore Deo, sed ex præuaricatiōe primi parētis nostri Adæ. *Deus enim mortis auctor esse nō potest, qui mortē nō fecit: quia causam mortis. sc. peccatū nō fecit. Sed vt vera vita est ex Deo, qui est fons vitæ, & vitæ summa: ita & mors ex peccati est nequitia, nō ex Deo. De⁹ eim mortē nō fecit, peccare nō potest, nec seratur in pditiōe viuorū. Sap. 2. c. quia cū ipse sit vera essentia, oībus dat esse, & esse facit, nulliq; esse eripit. creauit eim De⁹ vt essent oīa, & sanabiles fecit natiōes orbis terrarū. Vnde ergo mors? sequitur. Impij manib⁹ & verbis accersuerūt illā, & estimātes illā esse amicā defluerunt, hīc audis q. mortē appetēdo homines defluerūt, & in mortē inciderūt, estimātes illā esse amicā, cū esset inimica. Nō est itaq; mors cōditio naturæ, aut naturalis, sed poti⁹ pēna peccati, quæ peccatū cōsequitur, & ppter peccatū infligitur. Ideoq; quia mors in oēs p̄trāsijt, sicuti oēs mori cōspiciunt⁹, ex eo etiā necessario colligitur, q. in omnes homines peccatū pri⁹ p̄trāsierit, oēsq; in peccato esse cōceptos, ac natos, atq; ob id morti etiam esse obnoxios: quā ex solo peccato ortā esse cognouimus. *Quod itaq; mors, & vita à Deo esse dicatur: Id sic teste Aug. to. 1. de Gen. cōtra Manich. lib. 1. ca. 9. to. 1. lib. de libero arbitrio. c. 1. Itē. to. 1. li. Retract. 18. c. 21. & 26. to. 4. in li. quæst. ex veteri test. q. 34. intelligendū est, q. vita sit à Deo donante, mors verò à Deo vindicāte. Nā vt equ⁹ iudex pēnā & supplicii irrogat reo pro peccato, & tamē eiusdē supplicij ipsi⁹ iustitia nō est causa, sed criminis meritū causa est, ita & Dei iustitia p̄ retributionē peccatori Adæ atq; ipsi⁹ posteris oībus iustā mortē tanq̄ p̄monitū, & peccato debitū supplicii puniēdo irrogauit. Cuius supplicij vel mortis causa ipse nō fuit, sed peccatū mortis causa fuit, & mors pēna peccati, adeo vt ipsa mors etiam peccatū dicatur, nō q. homo moriēdo peccet, sed quia ex peccato factū est vt moriatur. *Ad hūc q; modū dicere possum⁹ q. quāuis oīa teste Paulo, sint ex Deo, diab⁹ tamē à Deo nō est: neq; De⁹ diabolu fecit, sed ipse seipsum fecit. Nō eim is natura diab⁹ est, sed peccado diab⁹ est effect⁹. *Sunt qui putāt peccatum Adæ solā animæ mortē meruisse, non aut mortē corporis, quodq; Adā ppter corpus animæ vt cetera animātia tantū corporaliter mori debuisset, & p̄ eā mortē sic ad sanctorū requiē trāsuisse? Verū huic errori aduersatur Paulus: Corpus, inquit, mortuū est, propter peccatū, spirit⁹ aut viuūt ppter iustificationē. Quod si spirit⁹ eius qui suscitauit Iesum à mortuis habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Chriſtū à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra, ppter inhabitatē spiritū ei⁹ in vobis, &c. Ex quibus verbis patet q. mors corporis tam sit propter peccatum, q̄ mors animæ.

Sapient. 2. c.

Sapient. 2. Prouer. 18.

Act. 17. fo

Status hominis ante lapsum.

*Fuit enim Adā à Deo conditus immortalis, mente rectus ac syncerus, liber ad omne bonum, cum Deo familiariter colloquens, iustus, in statu innocentie constitutus, incorruptus, nullis vitæ necessitatibus, incommodis, aut miseris obnoxius, ratione, intellectu, ac dominio in omnia reliqua inferiora creata Deo similis, & ad imaginem Dei creatus.

C 2

Status

Status hominis post lapsum.

*Verum mox, vbi Adā nulla necessitate ductus libera voluntate diuinū cōtem-
 pit p̄ceptū, & vxoris Eux, atq; serpētis malefuadis acquieuit, & obsecutus est
 verbis, mox his omnibus bonis, & ornāmētis tū sese, tū vxorē priuauit, paradiso
 exclusit, & regni cælestis exortes fecit, & pro immortalitate vitæ, (ad q̄ conditus
 fuit,) sese in miserandā tū corporis, tū animę mortē cōiecit: Rectitudinē origina-
 lis iustitiæ in verā cōmutauit hypocrisim, & cor prauū, & ad omne malū propen-
 sum acquisiuit, se seruū peccati cōstituit, Irā Dei, & aternā gehennā promeruit,
 omnis generis miserijs, molestijs, & tandē corruptioni se subiicit, ac mortē deni-
 que nō minus eternā, q̄ corporale sibi cōtraxit. Imō nō solū sibi, ac vxori suę trās-
 gressorib⁹ hęc mala omnia promeruit: *sed omnib⁹ suis posteris, & ex se ad finē
 vsq; mundi generādis hęc omnia eadē, hoc est oēs hęc infelicitates, & naturā
 suā corruptelas, veluti ex infecta radice propagauit, & trāsmisit. Ita vt ne infans
 quidē vnus diei ab hac corruptione, & peccati cōtagio, à morte, ab ira Dei, à diui-
 na condēnatione, & à reliquis Adę corruptę naturę molestijs vnq̄ extiterit liber.
 Quod & testatur diuinus ille p̄pheta Dauid, cū ait. *Ecce enim in iniquitatib⁹ con-
 ceptus sum, & in peccatis cōcepit me mater mea. P̄sal. 51. Et Paul. Per vnū homi-
 nē peccatū in hūc mundū intrauit, & per peccatū mors, ita & in oēs hoīnes mors
 pertrāsijt, in quo omnes peccauerūt. Et vni⁹ delicto multi (quia oēs) mortui sunt.
 Itē per vnus delictū in oēs hoīes in condēnationē (scilicet mors trāsijt) quia regnauit
 peccatū in mortē. Ro. 5. & In Adā oēs moriūtur. 1. Cor. 15. & mors pertrāsijt in
 oēs. Itē eram⁹ natura filij iræ, sicut & ceteri. Eph. 2. dicit (natura) nō creatiōe, sed
 p̄pagatiōe p̄ peccatū Adæ. Ex quib⁹ locis patet, q̄ peccatū Adæ cū ipso actū non
 trāsijt, nec interijt, q̄d q̄; nō solū Adæ, & Eux (qui peccarūt) adhęserit, sed q̄ pmā-
 sit & humanā ipsius naturā sic vitiauit, corrupit, & infecit, vt eiusdē corruptionis
 contagiū imbiberūt quorū ex Adā postea sunt p̄geniti. Nā sicut omnis caro
 ex Adā descendēs peccati cōtagione infecta permāsit: ita & mortis sentētia, cor-
 ruptioni, & omnis generis molestijs ac miserijs subiacet: non secūs quā tota mas-
 sa ex modico fermento corrumpitur: aut sicut amaræ vitis succus ex amara radi-
 ce in omnes suos palmites distribuitur. De hac infectione generis humani dixit
 Deus: *Cuncta cogitatio cordis humani à pueritia in malum prona est. Genes. 8.
 & Paulus. Animalis homo non percipit ea quę Dei sunt. 1. Cor. 2. Et video aliam
 legem in membris meis repugnantem legi mentis meę, & captiuantē me in lege
 peccati, quæ est in mēbris meis Ro. 7. d. in fine. Sapiētia, vel affectus carnis inimi-
 citia est aduersus Deū, & legi nō subijcitur, nec enim potest Ro. 8. Itē, Prauum est
 cor hominis, & inscrutabile. Hier. 17. & vti iā antē dixim⁹: Ecce in iniquitatibus
 cōceptus sum, &c. Consequitur ergo, quod si Adā nunquā peccasset, ipse in statu
 innocētię vixisset rect⁹, innocēs, iust⁹, & sine pudore, vti infantes viuūt innoxij,
 vsus fuisset diuino colloquio cū recta, & illibata cōscientia, sine hypocrisi, animo
 recto, integro, omnifq; boni, & equi amāte. Nulli peccatorū, aut Satanæ violētię
 fuisset obnoxio: sed verā libertatē ad omne bonū retinisset, q̄ peccādo amisit, &
 se ipsum, & posteros suos oēs peccati seruos cōstituit. Sicut & Aug. in Enchiri. ad
 Laurētū. c. 10. ait: libero arbitrio malē vtēs homo, & se pdidit, & ipsum. scilicet liberū
 arbitrium

P̄sal. 51.

Rom. 5.
1. Cor. 15.
Ephes. 2.Genes. 8.
1. Cor. 2.

Rom. 7.

2 arbitriū *Rursus libera voluntas protoplasti, ante culpā fuit sana, nō corrupta: &
 facere potuit quæ voluit. Ad velle enim & nolle liberū arbitriū cōtulit: quod &
 Eccles. confirmat, dicens: Deus ab initio fecit hominē, & reliquit illū in manu con-
 filij sui, &c. Eccl. 15. (vbi aperte vides, ab initio, vt illā libertatem non referamus
 ad nostrā nūc corruptā naturā) sed dūeo incautus malē vsus fuit, dū spōte serpēti
 suadenti cōsensum præbuit, dū p̄ceptum præterijt, amisso possibilitatis bono,
 solum potitus est arbitrium ad velle vulneratum. Atq; cum hoc vulnere cun-
 cū libero claudicamus arbitrio, vt ex nobis naturaliter, quod bonū est, implere non
 possumus. Possibilitate enim liberi arbitrij per inobedientiam Adam cum suis
 posteris priuatus est, & per velle malum, bonum posse perdidit: qui per bonum
 posse potuit vincere malum velle: ideo quē hunc peccato captiuū Deus volunta-
 ti deprauatā dimisit, vt eidē hęc esset pœna in non faciendo quod velit, qui sem-
 per si Deo obediens fuisset, sufficere potuisset ad omne bonum quod voluisset.
 1 Deinde *serpenti diabolo (cui obedire maluit, quā Deo) factus est captiuus, &
 peccati seruus. A quo enim quis superatur, huic & seruus addicitur. teste D. Petro
 2. ca. 2. & vt habet D. Ioan. 8. Omnis qui peccatū facit, seruus est peccati. An nesci-
 tis quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obeditis,
 siue peccat ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam. Et cū serui fuistis peccati
 liberi fuistis iustitiæ, hoc est, liberati, ac iustitia vacui. Rom. 6. c. d. Per se itaque
 homo lapsus est, quia voluit: sed per se à lapsu per propriam voluntatem resur-
 gere non valuit, nisi manu domini clementissimā erectus fuisset, quomodo eius
 pietati placuit, sicuti dicitur. Alleuat Dominus omnes qui corruunt, & erigit om-
 nes elisos, & non est volentis, neq; curentis, sed Dei miserentis. Rom. 9. Sine me
 nihil potestis facere. Ioan. 15. Nō potest homo à se facere quicquā Ioan. 19. Non
 sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis. 2. Tim. 2. Sic & Aug. to. 7. Nisi do-
 minus Petrum respexisset nunquam pœnitentia motus amarē fleuisset, &c. Per
 peccatum itaque possibilitatem liberi arbitrij perdidit, non nomen, & rationem.
 2 *Est enim omnibus hominibus liberum arbitrium (modo iudicio rationis pol-
 leat) sed non tale per quod sit idoneum, quæ ad Deum pertinent, sine Deo aut
 inchoare, aut peragere, sed tantum in operibus vitæ præsentis tam bonis, quā
 malis. Deinde si homo propria voluntate, ac possibilitate se erigere potuisset, non
 opus fuisset, vt Christus moriendo hominis mortem confecisset, ac à contracta
 morte redemisset. Sed quia id homo non potuit, Christus propitiatio nostra in
 mundum peccatis nostris abluendis venit, & vt mortem nostram destrueret, &
 absorberet, mortuus est, vti ex sequentibus patebit.

Eccles. 15.

(Nisi gra-
 tia adiu-
 uari acce-
 dat.)2. Pet. 2.
Ioan. 8.

Rom. 6.

Rom. 9.
Ioan. 15.
Ioan. 19.
2. Tim. 2.

De Remedio contra mortem.

Commonstrauimus hactenus quid sit mors, quotuplex, vnde nata, & quid
 damni mortalibus intulerit: consequenter pauculis ostēdemus quid remedij op-
 positum sit aduersus mortem, non dico corporis, (quia hęc omnibus insidiatur,
 & omnibus ad vnum vsque subeunda restat, vti diximus quod in Adam omnes
 moriuntur) sed de morte animæ, atque adeò de morte secunda, aut aternę dam-
 nationis, pro quo sciendum est, duplex esse remedium contra mortem animæ, &
 mortem aternę damnationis, vnum vniuersale, & alterum speciale.

Remedium vniuersale.

*Remediū mortis generale est quod vniuerso mortaliū genēri impensum est, quod omnium morte destruxit, omnibusque amissam vitam restituit, id autem remediū penes ipsum, atq; adeo solū Christum seruatorē nostrū clemētissimum fuit, qui morte sua mortē nostrā destruxit. Nam quāuis per vnū hominē. s. Adam nō per Euā (quia peccatū originale Adæ, ac ipsius semini imputatur, nō autē mulieri) peccatū intravit in mūdū, & per peccatū mors, in oēs homines pertrāsijt, qui in Adā peccauerūt: solus tamē Christus absq; semine Adæ (hoc est viri) ex virgine Maria factus est homo, & ideō expers peccati Adæ, natus est Deus, & homo, solus dignus, qui lapsū humanū genus sua diuinitate erigeret, qui que id ipsum mortuū reuocaret ad vitā. Quod itaq; homines tū corpore, tū aīa moriūtur pena peccati est, q; reuertūtur ad vitā, Domini miserātis est. Sed ille ad verā redit vitā, qui per bonā cōuersationē ex gratia Dei venientē, sanguine Christi sanctificatus in regnū celorū ingreditur, & quasi reuersus in regionē suā, de qua per peccatum fuerat exulatus, Dño placiturus gaudēs, & quasi morti insultās dicit aīa suę: Conuertere aīa mea in requiē tuā, quia Dñs benefecit mihi: eripuit enim aīam meam de morte, oculos meos à lachrimis, & pedes meos à lapsu, Placebo Dño in regione viuorū, & tūc morti dānatæ insultādo, dicer: Vbi est mors nunc victoria tua? vbi nūc tu⁹ est stimulus? quia pretiosa est in cōspectu Dñi mors sanctorum eius. Vnde tamen mors dicta sit à mordēdo, quod. s. morsu serpentis venenosi (.i. diaboli) Adā in paradiso corruptus, & interēptus fuerat, & inferno obnoxius, & traditus, ne tamē in perpetuū periret vniuersum genus humanū, quod ad sui imaginē cōdiderat, contrariū morsum morti minatur. Ero (inquit) mors tua, o mors, & ero morsus tuus inferne. Quæ duo (.s. mors, & infernus) etiā de ipso diabolo intelligi possunt, qui mēdaci persuasiōe Adę, mortis & inferni causam prim⁹ pertulit. *Sed & hūc quoq; mors atq; morsus Christi deuicit, & perdidit. Venit inquit princeps hui⁹ mūdi (.i. diabolus, qui mūdānis oībus imperitat) sed in me nō habet quicq; Ioā. 14. Absorpta est enim mors eius, quā oībus intulerat, in victoria, aut p victoriā Christi, qua per mortē suā, mortē diaboli strauit, & annihilauit. 1. Cor. 15. Deinde Christus à morte prim⁹ resurgere nobis voluit, vt & nos tū Deo, tum iustitiæ reuiuiscerem⁹, teste Paulo: Fidelis (inquit) sermo, & omni acceptione dignus, quia Iesus Christus venit in hunc mundū peccatores saluos facere, quorū primus ego sum. 1. Tim. 1. *Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris tantum, sed etiam pro totius mundi. 1. Ioan. 1. Qui peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum, vt peccatis mortui, iustitiæ viueremus, cuius liuore sanati sumus. 1. Pet. 2. *Hoc autē beneficiū mortis Christi, & recōciliatiōis humanę per mortē, ac pretiosi sanguinis Christi effusionē nobis partē, nobis passim inculcāt sacra scripturæ, idemq; testatur sacrosancta Ecclesiæ sacramenta, ne vnq; eius beneficij nobis obreperet obliuio, sed vt ex eo beneficio vel audito, vel lecto, vel in sacramentis etiam conspecto, perpetuo eiusdē beneficij essemus memores, & de eo grati quæ assidua memoria, & iugis gratiarum actio nostram foeliciter resuscitat per Dei gratiam, animā. Hæc de remedio Christi contra mortem.

Remedium particulare.

Ceterum quāuis per vnicā Christi mortē, nobis quantū in se est parta sit aduersus mortem aīa victoria, recōciliata ira diuina, & restaurata salus, & vita æterna, hoc tamē beneficiū quāuis ex se gratuito nullis id promerētibus humanis meritis cōtulit, ingratis tamē, & reprobis, id ad salutē prodesse noluit, sed solis id agnoscētibus, gratis, & electis, iuxta illud August. Qui redemit te sine te, nō saluabit te sine te. Vult enim Deus nos perpetuo eius beneficij esse memores, & gratos, eāq; gratitudinē nos cōtinuo declarare in cōmembres suos, nostrosq; proximos. Non amat De⁹ socordes, & in foro stātes otiosos, sed quærit operarios, quos mittat in vineā suā, & negotiatores sedulos, quibus talēta sua ad lucrū cōmittat. *Quocirca & nobis singulis particulare aduersus mortē animæ remediū reliquit, si suū vniuersale remediū nobis profuturū esse voluerimus, hoc est, vult nos oēs beneficiū partē recōciliationis perpetuo recolere, & agnoscere, à vita scelerata cōtinenter penitēdo resipiscere, omniaq; nostra tā interna, q̄ externa ad gloriā suam, & ad commoditatē, & salutē proximi diligēter expendere, q; spiritus Dei per os Dauid. hīscē pauculis verbis expressit. Declina (inquit) à malo, & fac bonum Psalm. 36. Oportebit enim nos oēs in extremo iudicio rationē reddere de omnibus nostris, quomodo ea acquisiuimus, quomodo ea expēdimus, & quomodo ea reliquimus posteris, quales fuerimus in obsequio mādatorū Dei, & quales nos exhibuerimus erga proximos, aut in ipsis subleuādis, aut in ipsdē opprimēdis. In quo iudicio tūc erit vera iustitia, qua reddet vnicuiq; prout gessit in corpore suo, siue bonū, siue malū. Opera enim illorū. (inquit Io. Apoc. 14.) sequētur illos, nā quāuis opera nostra ex se nō sint cōdigna ad gloriā Dei, quæ reuelabitur in nobis, & quāuis gratis nos saluabit, sicuti gratis nos redemit, & creauit, ob mala tamē opa ad mortē æternā condēnabimur, si in hoc tēpore dū lucem habemus, nō verē resipiscamus, nō in Christo renascamur, & si ad vitā animæ cū Christo per baptismū in mortem consēpulti non resurgamus, vt in extremo iudicio cū electis omnibus ad vitam æternā resurgere valeamus. Vt enim animę mortē ostēdimus esse duplicem: prior qua per peccatū in corpore adhuc viuens moritur, altera quando in peccato moriēs corpus deserit: ita sciēdū est quod & duplex sit animæ ad vitā resurrectio:

2. *Resurrectio animæ à peccato, quæ prima dicitur, quæq; hic fit priusquā anima corpus deserit, quādo audit vocem filij Dei: & in ea cōstanter permanet, per q̄ à peccato reuiuiscit. De hac resurrectione dicitur: Venit hora, & nunc est, quando mortui (scilicet peccatis) audiēt vocem filij Dei: & qui audierint viuēt, id est, in damnationem non veniēt, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam, & in iudicium non veniet, sed transibit à morte ad vitam.

3. *Resurrectio corporis ad extremum iudiciū cum redditur animæ vel ad vitam æternam, vel ad mortem æternā, de qua Io. 5. d. Veniet hora, in qua omnes qui in monumētis sunt, audient vocem filij Dei: & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui verò mala egerūt in resurrectionē iudicij. *Quare vt hanc horribilem ad iudicium cōdemnationis resurrectionem homines intentius ptimeſcerēt, (ad quā certo certius peruēturū sunt, qui priorē à peccato dū viuerēt resurrectionē neglexerūt) admōet oēs spirit⁹ Dei p Eccles. dicēs. Memorare nouiſſima tua, & in eternū nō peccabis. *Nā qui secūda hāc condēnationis resurrectio nē effugere volet, is à peccato abstineat, & resipiscat. Vt autē minus quis peccet,

Ioan. 14.

1. Cor. 15.

1. Tim. 1.

1. Ioan. 1.

1. Pet. 2.

Psalm. 36.

Apoc. 14.

Ioan. 5. d.

Mat. 19. c.
Luc. 18. d.
Mar. 10. b.

is isthac nouissima quotidie ob oculos ponat, vt si non virtutis ac coelestis vitæ amore à vitijs abstineat, saltem formidine pœnæ à perpetrando malo suos affectus coërceat, vt ita à morte æterna liber hinc discedat, moriatur hic in Domino feliciter, & ad vitam cum electis Dei resurgat æternam. Quod vt foeliciter consequamur omnes, vnum duntaxat quantum in nobis est, video nobis restare necessarium, *nempe diligens præceptorum Dei obseruatio, sicuti ipsemet Christus testatur: Si vis (inquit) ad vitam ingredi, serua mandata, aperte indicans alterum æternæ vitæ potiundæ medium in nobis quodammodo situm esse, vt moribus digni habeamur æterna vita per beneficium mortis Christi parta, & vt vero obsequio præceptorum Dei declarem nos esse germanos Dei filios, & esse de numero electorum suorum, quos à morte æterna redemit, & ad vitam æternam afferere voluit. *Quare vt præceptorum Dei non neglectores, sed strenui eorundem inueniamur obseruatores, non abs re me hic facturum esse putavi, si vel me ipsum in hac ætate, vel alios imperitiores in his mandatis docendo exercuero, eademque pro virili portiuncula explicare perrexero. Mandata itaque Dei quibus adimplendis omnes ex æquo debemus esse deuotissimi, sunt duplicia. *Alia enim sunt generalia, alia particularia. Generalia voco, quæ citra ullam exceptionem omnibus ex æquo præcipiuntur. Particularia quæ explicatius certis quibusdam personis, pro officio, ætate, sexu, aut conditione vitæ competunt, de quibus iam ex ordine.

Præcepta Dei generalia.

*Præcepta Dei generalia bifariam distinguuntur. Horum enim alia in certum numerum, & ordinem redacta sunt, nempe quæ præcepta decalogi vocantur: quæ Dei digitus duabus Mosis tabulis inscripsit. *Alia verò non in vno loco tantum, sed sparsim per vniuersa Bibliorum loca à Deo sunt præcepta, aut inhibita, quæque nihilominus ad illa decalogi facile referri possunt.

Præcepta decalogi.

Exod. 20.

*Explicatur itaque primùm præcepta decalogi (quæ Exod. 20. & Deut. 4. expresse leguntur) nescio quomodo in eorundem distinctione antiquorum patrum auctoritas magis quàm posteriorum sæculorum, aut neotericorum iudicium arripserit. Philo enim Iudeus, Iosephus, Auctor operis imperfecti in Matth. Athanasius in synopsi scripturarum, Chrysostomus in expositione secunda super Mat. Tomo. 2. column. 1090. d. homi. 49. Greg. Naz. in carmine Mosis decalogi. Origenes li. 3. in Exodum, Ambrosius super Epistolam ad Ephesios ca. 6. Augustinus Tomo. 4. column. 705. c. (quauis idem 1. to. 4. column. 147. nihil asserens dicat sibi aliam distinctionem videri convenientiorem) & *Hieronimus super Epistolam ad Ephesios ca. 5. mihi animam addiderunt, vt suam ipsorum in præceptis distinguendis cum protestatione Ecclesiastici iudicij, & quorundam nostri sæculi Theologorum sententiam, & reliquos sanctissimos primæ Ecclesiæ eorumque purissimæ patres potius quàm posteriores scholasticos imitari voluerim: relinquens interim hac in re suum cuique vtros sequi vult iudicium. Augustini tamen sententia potius sequenda videtur qui super Exodum q. 71. tractat hanc q. & adducit rationes efficaces, quibus hæc tenus permota Ecclesia illi assensit. & Catechismus concilij Tridentini hanc

hanc sententiam ab Ecclesia receptam probat. Cæterum ante hæc enuncianda præcepta notandum est quod Deus præmittit primò præfatiunculam quandam per quam se ea præcepta posse tradere significet, & per quam suos ad eorundem præceptorum debitam obseruationem alliciat, aut potius ipsos astringat. Huius præfatiunculæ verba sic habent.

Titulus in præcepta Decalogi.

Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis.

Exod. 20.
Deut. 4. 5.
11. 12. 17.
27.
Leuit. 26.

*Cum hic ait. Ego sum Dominus tuus. His verbis suam præceptorum mandatorum auctoritatem indicat, imò & potestatem, dominium, ac Imperij ius: quod quivis Dominus in seruos suos, in possessionem suam, inque omnia à se creata, atque possessa habet, ostendit. Hoc itaque Dominij iure creaturis Deus suis omnibus, suisque possessis & seruis imperat, statuit, verat, fruit, destruit, cauert, benefacit, molestijs afficit, & pro voluntatis suæ arbitrio inuertit quicquid ipsi collibitum fuerit. Nosque ad plenam sui obedientiam constringit, quia ipse est Dominus noster à quo sunt omnia, per quem sunt omnia, & in quo omnia consistunt. Roman. 11. Et quia extra ipsum esse non possumus, profecto ab eius voluntate, & à mandatorum ipsius obsequio nos substrahere non debemus, sed assidue cogitare, quod ipsi liceat nobis imperare quicquid ipsi collibitum fuerit, potissimum quum ea sola nobis mandet, quæ ad ipsius gloriam, & ad nostram omnium nouerit pertinere salutem. Cum autem addit (Deus tuus) eo verbo suos dulcedine, ac benevolentia quadam ad obedientiam suorum mandatorum illectat. Cui enim Deus noster nobis sit vnicus Deus, qui nos condidit, qui nos liberauit, qui que nobis salutem promissit, & à quo solo nostram salutem expectamus, merito hæc vox Deus nobis adeo amabilis esse debet, vt ea audita, nos statim ad ipsius mandatorum obseruantiam non solum excitet, sed etiam fortiter obstringit. Neque hic itidem sua emphasi caret pronomen (tuus). Si enim Deus ex sua gratuita benevolentia dignatur pronunciare. Ego sum Dominus Deus tuus, quasi dicat peculiariter tuus Dominus, tuus Deus, & Israël non aliarum nationum, æquum esse monstrat vt nos reciproce testemur nos ipsius velle esse populum. Sed Dei populus esse non poterimus, neque is Deus noster esse vult, si præceptis ipsius obedire detrectauerimus. Quia eligit nos Deus in populum sibi peculiare, in populum sanctum, vt custodiamus præcepta sua. Deu. 7. Deinde quauis illos corporaliter ex Aegyptiaca seruitute liberauerit, per eiusdem tamen beneficij commemorationem nos posteros quoque admonitos esse voluit, non tantum eius mirifice liberationis, quæ populo Israëlítico in Aegypto tunc contigit, sed & spiritualis liberationis qua nos nunc morte sua, & precio sui sanguinis liberauit. primo à seruitute peccati. Matth. 1. Ipse liberabit populum

Rom. 1

Matth. 20

pulum suum à peccatis eorum. Secundo, Liberavit eos ex domo durissimi Pharaonis, nempe ex servitute diaboli, atque afferuit nos in libertatem regni celestis, & in hereditate filiorum Dei, adeo ut eiusdem beneficii consideratio nos omnes ex miseranda servitute & captivitate ad tam potentis liberatoris & ad tam clementissimi in eternam beatitudinem afferoris legem cognoscendam, & obedientiam merito accedere debeat, potissimum quum is ad suam legis observationem nos in populum suum delegerit, nobisque ex vivifica sui fide, & legum earundem obsequio aternam felicitatem promiserit. Tertio, omnem objectionem rejicit, qua nonnulli tergiversari possint ista precepta non nobis, sed populo Israelitico tantum fuisse tradita. Cum enim ipse sit etiam Deus noster, & verbum Domini maneat in aeternum, adeo ut caelum & terra prius sint interitura quam verbum Dei, neque precepta Dei moralia, sed tamen ceremonialia interciderint, consequetur haec precepta & illis, & nobis esse tradita.

Porro cum dicit, (Qui eduxi te de terra Aegypti, de domo servitutis) tria indicat. Primum enim hoc verbo efficacius comonstrat se esse Deum sui populi: ex eo scilicet quod eos ex tam diuturna, gravissima, ac tyrannica servitute eduxerat, in regnum libertatis, quod nulli aliarum nationum unquam prestiterat, deinde commemoratione tanti beneficii adhuc recentis eundem suum populum ad gratitudinem non solum inuitat, sed etiam obstringit, nepe ut grati tantum beneficium acceptum bene collocarent, & ut propiores essent ad mandatorum suorum obedientiam, nisi ingratus vellent esse populus, imo nisi vellent non esse Dei populus, Deumque nollent agnoscere esse suum creatorem, redemptorem, liberatorem, & salvatorem, quae omnia in verbo Deus includuntur. His itaque praemis Deum precepta sua hoc ordine sic eloquitur.

Primum Praeceptum. Non Habebis Deos alienos coram me.

*Hoc primo precepto Deus prohibet ne in conspectu suo (quem nemo unquam subterfugere potest) praeter se, illos Deos habeamus alios, vel alienos, aut falsos, aut fictitios, quos ut verum se Deum colamus, ipse enim solus vult esse populi sui Deus, solus in suo populo eminere cupit, solus vult suo diuino potiri iure, quod ius est, ut a nobis adoretur, pure, ac pie a nobis colatur, inuocetur, utque in se solum omnem nostram spem, fiduciam, ac amorem figamus, sibi que toto corde adhaereamus, omnemque gloriam diuinam sibi debitam ipsi tribuamus. Quod autem Deus non cum alijs dijs coli recuset, quinque rationes assignari possunt. Primum, quia verus est Deus, ideo falsos, fictitiosque Deos respuit. Secundum, quia unicus est, parem non habet, nec illos alios, qui dij haberi volunt cum sui cultu recipit. Tertium, quia est omnipotens, solus sufficit nostris necessitatibus omnibus, nullius auxilijs indigens, sicut nec sol ad totius orbis illuminationem nullius alterius astri indiget auxilio, quum per se solus toti orbi illustrando sufficiat, non tamen hic ministerium Angelorum sanctorum excludimus ut qui sint administratorij spiritus, sic Iacob inuocavit Angelum, cum quo luctabatur Genes. 32. & 48. sacrificium autem proprie soli Deo offertur; de sanctis autem inuocandis idem est iudicium

cium, qui certo quodam modo possunt inuocari, adorari, & nos suis precibus iuuare. Quarto, quia infinite bonus est, & humanae salutis sollicitissimus, omnibus praesto est, solus omnibus ex sua Deitate plura impendit, quam petere possint. Quintum, zelotypus est erga suum populum, ideoque nec vllum fert rivalem: nullumque gloriae suae confortem permittit. Sicuti nec maritus ferret, si vxor, in conspectu suo alium assumeret amorem, in quem coniugalem amorem, sibi vni debitum, transfunderet, quemque eo amore complecteretur, eo cultu & obsequio veneretur, ea fiducia rogarer, quem denique eo mentis affectu in omnibus sperandis prosequeretur, ac si legitimus esset maritus, & potissimum quando is amans talis esset, qui per se huic vxori alienae, sine ope veri mariti nihil prestare posset. Porro Dei alij, vel dij alieni aestimandi sunt, primum omnes creaturae illae, quas infideles pro veris dijs habent, & colunt, quibusque diuinos honores exhibent, quas ut veros Deos tota mente adorant, venerantur, colunt, in necessitatibus inuocant, & in quibus suam fiduciam omnem, spem, dilectionem, praesidium atque patrocinium suum omne collocant. Scio, nos debere amorem, honorem, & obseruantiam nostris parentibus, praceptoribus, Praelatis, magistratibus, & coniugibus (quia hic honor nobis a Deo praecipuus est.) Sed illis non debemus honores religionis, sed humanitatis, imitationis, & charitatis, non honores diuinos, sed humanos, & ob beneficia ab eis accepta obsequiosos. Non debemus inquam creaturis eum cultum, & seruitutem religionis, quem Graeci latrariam vocant, Hoc est, non debemus creaturis tribuere ea iura, quae soli Deo debentur, quae sunt.

Videre omnium hominum necessitates.

Audire, vno momento omnium hominum in tam varijs linguis, & locis clamores, & inuocationes.

Ex caelo { Cognoscere quid } in terra.
 { cogitemus, loquamur, faciamus, nobis accidat, quibus nobis opus est }

Omnium curam distincte gerere.

Habere potestatem nos iuuandi in omnibus necessitatibus nostris.

Ex sua propria bonitate nobis conferre salutem.

Peccata hominibus condonare.

Sua propria sapientia, & bonitate moderari cuncta a se creata, illisque indefinenter dare vitam, & esse, & his plura, infinitaque alia iura diuina, quae cum soli Deo sint propria, merito a nobis ipsi quoque attribuenda sunt haec.

- 2 { Adoratio, qua per obseruantiam spiritualem solum Deum veneramus, & colimus, eiusque magnitudini, & praecipuis implendis nos totos deuotissime subiicimus.
- 3 { Fiducia, qua ex recognitione sapientiae, bonitatis, clementiae, iustitiae,
- 4 { potentiae, reliquarumque virtutum eius in ipso solo requiescimus, & in ipso

ipso solo salutis nostræ spem reponimus, eamque ab ipso solo expectamus.

Inuocatio, qua cum vrget necessitas tota mente ad Deum confugimus, ipsiusque opem, & patrocinium cum tota mentis fiducia imploramus, qui solus nos seruare vult, & potest.

* Gratiarum actio, qua per animi gratitudinem Deum ob innumerab eneficia nobis gratuito collata laudamus, omnèque laudem ipsi tribuimus, & ab ipso solo omnia nostra nos accepisse, grato animo fatemur. Hæc itaque diuina iura cū infinitis alijs Deus in pura erga se religione sibi vni vendicat, nullique creaturæ ea communicari permittit. Nam.

Solus & per se	}	Videt singulatim omnium hominum necessitates.
		Audit omnium hominum inuocationes.
}	}	Cogitemus.
		Loquamur.
}	}	Cognoscit quid
		Faciamus.
}	}	Nobis accidat.
		Quibus nobis sit opus.
}	}	Omnium curam distinctè gerit.
		Nobis opem in necessitatib. præstat.
		Salutem donat æternam suis electis.
		Peccata condonat respicientibus.
		Aduocatum pro nobis ad patrem agit.
		Moderatur vniuersa.
		Omnibus esse dat, & vitam.
		A nobis est adorandus.
		Fiduciam sibi attribui postulat.
		Inuocari cupit ab afflictis.

Gratiarum actionem à nobis expectat, adeo vt si quis vnum ex istis, aut ex similibus vlli creaturæ attribuat, is deos alienos coram vero suo Deo sibi constituit. Deumque suum verum non amat ex toto corde, & ex tota anima, vt qui amoris sui affectum scindat, laceret, & diuidat, vnam scilicet amoris sui partem Deo relinquens, & alteram religiose in creaturam transferens.

*Secundò, per Cataphrasim dij alieni dicuntur omnes res illæ in quibus homines acquiescere solent, quasque plus, aut æque, quàm Deum ipsum deamant, & curant, ita vt earum rerum causâ Deum, diuinæque præcepta aut obliuiscantur, aut negligant, siue ex res sint proprium corpus, siue vxor, siue opes, siue honores, siue officia, siue voluptates, siue amici, siue res aliæ quæ infra numen illud supremum cogitari possunt, & in quas omnem fiduciam, curam, studium, & affectum collocant. Sic qui ventri immodico studio inuigilant, ipsi curando se totos consecrant, hi ventrem suum pro Deo suo se habere conuincuntur. Philip. 3. Sic qui opibus perpetuò inhiant, qui que suis opibus tam anxie, firmiterque fidunt, vt Dei præcepta obliuiscantur, nonne hi opes suas, Plutumque pro Deo suo colunt? Ad horum exemplar facile æstimari potest quinam sint aut Martis, aut cultores Veneris.

Tertiò

1 *Tertio per Cataphrasim sacra scriptura etiã diabolum ipsum mundi Deum, hoc est, mundanorum Deum, regem, & Principem vocat, vide 2. Cor. 4. & Ioan. 12. Cæterum hoc loco notandum est, quòd huic præcepto non aduersentur illa sacra scripturæ loca, vbi homines etiam dij appellantur, vt, Ego dixi dij estis, & filij excelsi, omnes. Ioan. 10. f. & Psal. 81. Item sunt dij multi, & Domini multi 2. Cor. 8. a. Item Domino Dominus applicabitur ad Deos. Exodi. 22. Et dijs non detrahes. Exodi. 27. Item. Constitui te Deū Pharaonis. Exodi. 7. His enim locis scriptura Deos appellat verbi Dei ministros, ac Iudices, qui ad similitudinē veri Dei, populum verbo Dei erudiunt, aut qui populo Dei rectè iudicant, imperant, ac recta vitæ, salutis, ac voluntatis diuinę præcepta tradant. Hos enim Deus suos in docendo, mandando, & iudicando vicarios esse vult, adeo vt ipsos quodammodo tanquã Deos honorari cupiat, & Deos appellari voluerit, sed obsequio, & charitatis, non religionis, officio.

2 *Postremo: notandum est, quod in hoc præcepto ociosum non fit, quod dicit coram facie mea, vel in conspectu meo, hoc enim verbo ostendit omnia nostra tum facta, tum cogitata in conspectu suo fieri, & nihil eorum ipsi posse esse occultum, ideoque à nobis requirere vt ipsum solum inuocemus, non solum ritibus externis, sed & puritate cōscientiæ, in veritate, & synceris mentis affectibus. Porro qua pœna afficiendi sint, qui Deos adorant alienos apertè mōstratur. Deuter. 17. & Exod. 22. & Concilio Toletano. 12. can. 11. Operare ego omnes nos Christianos in vera Dei cognitione rã esse perfectos, & in amore Dei tam incorruptos, vt in ipsum solum, iuxta ipsius voluntatem, omnè amorem nostrum ex tota anima, ex tota mente nostra, & ex omnibus viribus nostris, citra vllam partitionē transferremus, ipsum solum pure adoraremus, ipsi soli syncerissimè seruiremus, ipsumque solum in omnibus necessitatibus inuocaremus: ipsi soli consideremus: ipsi soli gratiasque dignas ageremus, iuxta ipsius hoc primum præceptum, & iuxta ipsummet clamorem: quo clamat. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Matth. 11. Item, Dominum Deū tuum adorabis, vel timebis, & illi soli seruiēs, aut coles. Matth. 4. b. Et Deut. 6. 10. 1. Regum. 7. Dan. 3. Luc. 4. Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, & honorificabis me. Psal. 50. 49. Conuertimini ad me, & salui eritis. Ioël. 2. & ita de reliquis huius scripturæ locis. Nunc videamus secundum præceptum.

Secundum Præceptum.

2 *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cœlo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles. Ego sum Dominus Deus tuus, Fortis zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam, & quartam generationem eorum qui oderunt me, & faciens misericordiam in milia his, qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea.

1 *Hoc præceptum primo præcepto subseruit, & tria membra continet: Primum verat ne vllum sculptile, aut similitudinem vllam religionis causa vt adoretur quatenus sculptile, non quatenus Hieroglyphicū, formemus. Secundum ne eam

2. Cor. 4.
Ioan. 12.
Ioan. 10. f.
Psal. 81.
2. Cor. 8.
Exod. 22.
Exod. 27.
Exod. 7.
Deut. 17.
Exod. 22.
Matth. 11.
Matth. 4. b.
Deut. 6. 10.
1. Reg. 7.
Daniel. 3.
Luc. 4.
Psal. 50.
49.
Ioël. 2. 6.

ea facturam religiose adoremus, aut colamus. Tertium inuitat ad obsequendum mandatis, & minatur non obedientibus. Vnde sicut primo mandato vetuit ne in conspectu suo, vel alios preter se haberemus deos, sed voluit ipsemet esse nobis solus verus Deus noster, a nobis adorari, coli, inuocari, fidei, sibi que gratias a nobis haberi voluit, ita hoc secundo precepto ne in primum incautius peccemus, sed ut id facilius seruemus expresse ostendit quali cultu non sit honorandus: Deus enim quum sit spiritus, & incomprehensibilis, qui sensibus nostris percipi nequit, certe spirituali cultu qui ab ipso institutus est, delectatur. Ob quod hic etiam verat primo ne seipsum, (qui est incomprehensibilis) vlla externa imagine sufficiens aut digna satis posse exprimi putemus, deinde ne ea imagine perse aut adoremus, aut colamus eo cultu quo olim ethnici deos suos superstitiose in huiusmodi formis representare, adorare, & colere solebant. Ideoque tum prophanam facturam, tum adorationem, tum cultum earum hic populo suo prohibet. Adoratio (vt ex Biblijs colligitur) fit inclinatione, incuruatione vel geniculatione, Cultus fit externa veneratione, vel exercitio religionis externo. Vel iuxta Origenem: Adoratio fit externa venerationis specie, Cultus interno mentis affectu. Atque hic per similitudinem eorum quae in caelo sunt, intelligit non Angelos (quorum patrie cultus primo precepto prohibetur) sed Solem, Lunam, & astra. Per ea quae sub caelo sunt, intelligit aues caeli, sicut expresse id monstratur. Deut. 4. c. Per ea quae sunt in terra, vel in aquis, vel sub terra, intelligi puto omnia illa idola, & formas humanas terrestrium, animalium, & piscium, quas prisca gentilitas pro formis diuinis excogitauit, & pro numine coluit, quorum cultum sacre literae passim idolatriam vocantes detestatur. Quasunque enim Dei formas homo excogitat, eae profecto Dei naturam incomprehensibilem haud satis exprimunt, & verum, purumque Dei cultum obscurare videntur, qui perpetuo cum Dei timore coniunctus est. Non tamen haec ita intelligi volumus vt tollatur vsus picturarum, imaginum & statuarum, quia legimus olim iussu Dei simulachra & imagines fuisse effectas, & habitas in templis, sicut constat de cherubin, & similibus. Exod. 22. 3. Reg. 6. Nume. 21. vt de serpente aeneo a Moyse erecto, & culto nihil dicamus, vnde haec simulachra, sculprilia, idola, & imagines ita prohibentur, ne tanquam Deus colantur, vel ab ijs immediate aliquid sit petendum, vel fiducia figenda, veluti olim a gentibus fiebat, quae in idolis spem suam ponebant. Item prohibetur ne diuinitatis formam conetur aliquo artificio humano effingere, quasi corporeis oculis, vel videri, vel coloribus, aut figuris exprimi possit. Trinitatis tamen aliquam personam effingi potest quibusdam signis qui tam in veteri, quam in nouo Testamento apparuerunt, quibus nihilominus imago diuinitatis non exprimitur sed tanquam signis, & libris laicorum (vt D. Grego. dicit) proprietates & actiones declarantur, quae diuinitati tribuuntur, sic apud Danielem pingitur antiquus dierum in Throno sedere, ante quem libri Dei aperti sunt, & significatur quod Deus aeternus omnes actiones & cogitationes hominum intuetur, & amplissimi leguntur apud Euseb. icones Christi habuisse, & alijs locis statuam Christi fuisse habitam non sine magnis virtutibus accrescentis herbae, Columbae vero species, & linguae tanquam ignis spiritus sancti significantur proprietates. Angelis affiguntur alae, vt significantur parati ad ministeria Domini exequenda, sicut late declaratur in catechismo concilij Tridentini.

Deut. 4. E.

dentini. Porro Deum vere colere nihil aliud est, quam vera fide, & obedientia pendere ab illius voluntate, verbo, & precepto, iuxta illud Deut. 10. Quid Dominus Deus tuus petit a te, nisi vt Dominum Deum tuum timeas, & ambules in vijs eius? Iste animaduertentes Patres in Concilio Elibertino. c. 36. & in alijs Concilijs, tum etiam priuatis scriptis prohibuerunt ne quis patrem vlla humana specie exprimeret, vt qui nunquam vlla specie apparuerit. Deut. 4. Deinde ne filium in forma agni. Aut spiritum sanctum in columbae specie effingeret. Verum notandum est hoc loco non prohiberi artem pictoriam, aut statuariam, aut ipsum imaginum, aut statuarum vsus, in locis sacris, & praecipue rebus profanis (cum parentum nostrorum, amicorum, principumque icones quisque pie citra iniuriam diuinae maiestatis effinxerit.) sed solum eas imagines, & statuas a Deo hic esse prohibitas puto, quae formantur ad figurandum ipsum Deum, vt sub sola tali forma ipsa diuina maiestas (quae nulla externa, corporaliue forma exprimi potest) vel adoretur, vel colatur, quum id sit a Deo prohibitum, qui inuisibilis est, & ineffigibilis, vide Deutero. 4. Et Paulus idem nefas Romanis exprobrat. cap. 1. c. Mutauerunt (inquit) gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentum. Ibidem. Et commutauerunt veritatem Dei in mendacium, & conuerunt, & seruiuerunt creaturae potius, quam creatori, qui est benedictus in secula. Et Deuteronomij. 32. Deus de tali suo populo conqueritur. Prouocauerunt me, inquit, in eo qui non erat Deus, & me irritauerunt in vanitatibus suis. Et Hieremiae. 2. Dicentes ligno, pater meus es tu, & lapidi tu me genuisti. His ibidem exprobrat, & dicit. Vbi sunt dii tui quos fecisti tibi? surgant, & in necessitatibus vos protegant. Vnde & ob haec idololatrica. Deuteronomij. 31. tali populo minatur dicens. * Abscondam faciem meam (id est, intelligentiam diuinae voluntatis meae) ab hoc populo, quia secutus est deos alienos. Percutere autem populum suum caecitate mentis, ignorantia voluntatis diuinae, & veritatis inficitia, & in sensum reprobum demersio, vltio diuinae maiestatis est non minima. Quocirca quum Deus noster sit Deus vnicus, & solus, solus itidem adorari, & coli vult. Deinde quum sit spiritus, solo spirituali cultu delectatur potius quam corporalibus simulachris, Ethnicorum more, quos quantis malis ob idolatriam Deus affecerit, passim testantur sacra Biblia, & certe prophetarum omnium aperta testimonia idolatriam hanc adeo execrantur, vt ipsam alias foedam scortationem, alias adulterium cum lignis, & lapidibus tanquam cum dijs alienis vocitent. Alibi hanc vocant abominaciones. Deuteronomij. 27. Ierem. 7. Ezechielis. 8. Ne itaque populus suus hunc idololatricum cultum ipsi placere sibi persuadeat, Primo vetat ne vllam similitudinem sui colendi causa effingat, Secundo vetat ne eam religiosa inclinatione adoret, aut suppliciter colat. Id enim est adorare scilicet sese coram aliquo incuruare, vide Genesis. 18. 33. 42. 43. 44. Tertio, vt ad huius praecipi prohibitionem sint obsequentiores, ipsos partim beneuolentia allicit, & deuincit, partim minis terret, si praecpta non custodiant. Beneuolentia, quidem

Deut. 10.

Deut. 4.

Deut. 4.
Rom. 1.

Deut. 32.

Hier. 2.

Deut. 31.

Deut. 27.

Hier. 7.

Ezech. 8.

Genes. 18.

33. 42. 43.

44.

quidē allicit, primò cū repetit quod in primo mandato præmisit. Ego sum (inquit) Dominus Deus tuus. q. d. Ego ego, inquit, sum Dominus Deus tuus, & non alius, Ego sum cui soli debetur omnis honor, & gloria, quod & Christus testatur Matth. 4. Dominum Deum tuum adorabis, & illum solum coles. Secundò, cum dicit. Faciens misericordiam in milia his qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea. Minis verò terret, cum ait, zelator, fortis, visitas iniquitatem patrum in filios, in tertiam, & quartam generationem. Quo loco non est quod quisquā Deum accuset obnoxium esse zelotypiæ, & emulationis affectibus, sed humano more loquitur, quo ostendere vult se tam ardenti amore erga populum suum affectum esse, vt non ferat si qui à se ad alios Deos adorandos, & colendos, vel ad ipsum simulacra colenda deficiant, aut eosdem secum in diuino cultu coniungant, sicuti maritus zelotes non ferret, si vxor cum alio misceretur, vt si scortaretur, vel mœcharetur, aut saltem cuius alteri coniugale sui amorem partiretur. Quod si fecerint, minatur eis afflictionem, & subuersionem, vide Iosue. 24. Quo loco hoc etiam notandum est, quod non tantum simulachrorum cultoribus, sed etiam ipsorum filijs minatur ultionem, vsque in quartam generationem. Verum hoc intelligendum est Deum non puniturum nisi eos filios qui paternorum scelerum futuri essent æmuli: Nam iuxta illud Ezech. 18. Anima que peccauerit, ipsa morietur: & filius nō portabit iniquitatem patris: nec pater iniquitatem filij &c. quod patuit in Iosia Rege Iuda, in quem impietas aui sui Manassis punita non fuit. Nempe quod is aui sui impietatem imitatus nō fuerat, sed in vera fide, veroque Dei cultu permanens, in pace cum pijs patribus obdormiuit in Domino. 2. Reg. 22. Secundò, & hoc notandum est, quod hic non loquitur de quauis leui iniquitate, sed tantum de adoratione deorum alienorum, & simulachrorum cultu, quam hic verè tanquam grauissimam iniquitatē vocat, quod Augustinus imitans dicit nefas esse & abominabile, si in templis christianorum Dei simulacrum collocetur, lib. de fide, & symbolo. Et Lact. Lib. 2. c. 19. Nulla est religio, vbi simulacra coluntur. Et S. Clemens ad Iacobum fratrem Domini. Lib. 5. Quis (inquit) iste honor Dei est, per lapideas & ligneas formas discurrere, & exanimas figuras, tanquam numina venerari, & hominē ipsum in quo verè imago Dei est, spernere? &c. Certe Patriarchæ, Prophetæ, Christus, Apostoli & Apostolici patres christianam religionem, verumque Dei cultum absque vllis simulacris, statuis, aut imaginibus impleuerunt. Nihilominus hac de re sententiam meā Ecclesiæ censuræ submitto. Tertiò notandum est, quod hunc simulachrorum cultum hic vocet odium sui, cum inquit, eorum qui oderunt me. Quocirca si Deus simulachrorum cultum aestimet odium sui, consequitur quod ipsos simulachrorum cultores etiam sui osiores reputabit, quodque ipsorum cultum nō iuxta eorum intentionis pretextum, sed secundum effectum ad expressum suum verbum iudicabit. Quartò, notandum est, quod diligentibus se, suaque mandata custodientibus misericordiam promittat, in milia, & non seruantibus ultionē tantum in quartam generationem. Istud enim innuit Dei bonitatem, & misericordiam ad bona præstanda multo esse maiorem ipsius iræ ad puniendum zelo. Nam quamuis Deus perfectè sit iustus, ipsius tamen absolutā iustitiam superat eius bonitas. Vnde Psalm. 32. Misericordia Domini plena est terra. Et misericordie

cordiæ Domini sunt, quod nō sumus consumpti. &c. Huius autem Dei clementiam vtinam & hodie mundi Principes iudicesque terræ imitari vellent, nempe vt ad bonitatem & misericordiam, quā ad Iustitiæ rigorem propensiores essent, quos proh dolor sæpe truculentiores esse, quàm iuste clementiores experientia perdocet. Quintò, & illud hoc loco notandum est, quod dicit his qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea, vtique dilectionem sui cum mandatorum suorum custodia coniungens, quo dicto indicat veram sui dilectionem sola mandatorum suorum obseruatione constare, & contra: veram mandatorum suorum custodiam ex intimis amoris affectibus proficisci, iuxta illud: Qui diligit me, sermonem meum seruabit. Ioan. 14.

Ioan. 14.

Tertium Præceptum.

Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum, Nec enim habebit infontē Dominus eum, qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra.

Exo. 20. b.
Deu. 5. b.
Leui. 19. 6.

*Hoc præceptum duabus constat partibus, prior prohibitionem, altera comminationē habet annexā: Prior prohibet sanctissimi nominis sui contemptū, qui per ipsius abusum contingit. Atque hic abusus fit, quoties vanè, frustra que à nobis vsurpatur: quod & huic contraria nominis Dei reuerentia facile declarat. Vt enim is, qui animum Dei reuerentem habet, nomen Dei sanctè, magnificè, præclare, & cum honore, ac religione vsurpat, ita is illud in contemptu habere conuincitur, qui id irreligiose, vanè, ac temerè vsurpare præsumit. Vanè autem nomen Dei vsurpatur, quādo quis illud sine ratione, sine honore, sine veritate, mendaciter, facillè, temerè, profanè, & in rebus nihili vsurpat, quales sunt isti:

Qui { Per nomen Dei temerè, & ex consuetudine tantum iurant.
Malitiose, & ad blasphemiam iurant, vel ad fraudem proximi, vel ad studium ventris, ocij, aut luxus, vel ad oppressionem veritatis, & innocentium.
Aliquem ad iurandum cogit, quod effectu præstare non poterit.
Peiurant, deierant, execrantur, ac mala alij imprecantur.
Iurant, non iuxta illud Iere. 4. Iurabis in veritate, in iudicio, & in iustitia.
In iudicijs iurant secreta proximi, quàm ad ipsius spectant perniciem.
Vel qui alios ad huiusmodi iuramenta cogunt.
In negotijs suis dicunt (In nomine Domini) & non Domini gloriam, sed proprium commodum quærunt.

Hiere. 48.

Dd

In

In magicis artibus, sortilegijs, & in incantationibus illud vsurpant.
 Orant, psalluntque in templis oscitanter, garrando, nugando & ridendo, &c. Aut qui sacram scripturam, à Deo ad sui nominis gloriam, & ad nostram salutem diuinitus nobis traditam, contemptim legunt, de ea frivole disputant, aut illud profanè citant, vt illi qui viri generositatem probare volentes dicunt: Ipse est, tenete eum, & ita in similibus. Porro contemptui à nobis nomē Dei traditur multis modis, scilicet. Primo Dei nomen contemnunt, qui ad sacram diuini verbi ministerium accedunt indignè, vel qui ad sacerdotium indignos ordinant, & vilissimos quosque Ecclesiæ præficiunt. Quod Malachias. c. 1. Iudeorum sacerdotibus his fere verbis exprobrat, dicens. Vos O sacerdotes despicitis nomen meum, offerentes super altare meum panem pollutum. Et paulò post. Quis est in vobis, qui claudat ostia mea, & incendat altare meum gratuito? Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, &c. Et D. Hieronimus. Fulgent laquearea aurea, nitent marmore templa, ministrorum verò Christi hodie nulla est electio. Vide de his etiam dist. 49. c. Sacerdotes. Secundo. Quorum tum dicta, tum facta, tum studia vniuersa, ad diuini nominis aut blasphemiam, aut contemptum rectius, quàm ad ipsius gloriam vergunt. Quos Paulus reprehendens admonet dicens: Quicquid feceritis vel verbo, vel opere, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi facite. Col. 3. Item: Siue comeditis, siue bibitis, siue aliquid aliud faciatis, omnia ad gloriam * Dei facite. 1. Corinthiorum decimo. Tertio. Qui periurijs nomen Dei polluunt. (de quibus Leuitici. 19.) aut qui horrenda aliorum iuramenta blasphemumque diuini nominis abusum, imò & blasphemias ipsas contra sacrosanctum Dei verbum effusas patienter audiunt, & illis non contradicunt, aut non puniunt, cum tamen acriter puniant, si quis regie Maiestati vel minimum obloquatur, vel ipsius adiecto non statim in omnibus pareat, quod in mundanis Sarrapis videre licet, quorum punitio non solum in ipsos ædictorum humanorum transgressores expeditur, verum etiam ad ipsorum vxores, & infantes liberos non raro extenditur. Quarto. Qui verbum Dei (quod sub nomine Dei proponitur) aut prorsus audire contemnunt, aut si audiunt tamen religiose, reuerenter, & cum obedientiæ studio, sic, vt ea nunquam sibi facienda esse persuadeant, omnem videlicet religionem in solo verbi Dei vel auditu, vel intellectu constituentes. * Quinto. Qui humanas doctrinas repugnantes diuinis, non vt humanas, sed vt diuinitus propositas amplectuntur, & opere sic adimplere curant, vt præ illis diuini verbi æquò sint negligentiores, quia humanæ doctrinæ sæpè sunt pugnantibus cum diuinis, Sexto. Qui sub Christianæ professionis titulo coram impijs, aut infidelibus tam improbè, & corruptè viuunt, vt ipsorum perfida, & scelerata vita Dei nostri sacrosancto nomini plurimum adferat ignominiam, Quod Deus Iudeis inter ethnicos viuentibus obiecit, dicens. Nomen sanctum meum polluistis inter gentes, ad quas ingressi estis? Ezech. 36. e. Et Paulus. Propter vos nomen Dei blasphematur inter gentes. Rom. 2. d. Idem. Serui Dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Domini & doctrina blasphemetur. 1. Timotheo. 2. Septimo. Qui Deo blasphemiam inuehunt, hoc est, qui quod vni Deo est, proprium id ad creaturas transferunt, sic impij Pharisei Christum pro filio fabri habentes, ipsi blasphemiam impingebant. Hic (inquiunt) blasphematur. Quis po-

Malac. 1.

Col. 3.
1. Cor. 10.
Leuit. 19.Ezech. 36. e.
Rom. 2. d.
1. Tim. 6. a.

potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Vel qui Deo subtrahunt, quod ipsi essentialiter inest, hoc est, qui aut factò, aut dictò, aut iniqua metis persuasione negant, aut saltè non firmiter credunt Deum non esse talem, qualem ipsum sacre scripturæ prædicant, id est, non esse tam bonum, clementem, & propitium remuneratorem erga afflictos pro studio veritatis, Aut qui non credunt Deum in minis fore veracem, aut contra innocentium oppressores non futurum tam seuerum vindicem, qualem ipsum fore sacra testantur Biblia. Altera (vt dixi) huius præcepti pars comminationem continet, cum dicit. Non enim in fontem habebit eum Dominus. &c. quo dictò suos Deus terrere voluit, quod certo certius sit eos tanquàm fontes, puniturus, qui nominis sui maiestatem vane, frustra, aut cõtempnim vsurpare præsumpserint. Sicut per Apostolum terret se puniturum, eum, qui sacramentum Eucharistiæ indignè manducauerit: Qui (inquit) manducat, aut bibit indignè, iudiciu sibi manducat, & bibit. Hac itaq; cõminatione admoniti, & perterrefacti caueam? ne vnquàm huius præcepti transgressores inueniamur, sed vt filij Dei obediètes ipsum potius beneuolum, ac propitium quàm irascentem, & punientem, experiamur.

1. Cor. 11. f.

Quartum Præceptum.

Memento vt diem sabbati sanctifices. Exo. 20. b.

Sex diebus operaberis, & facies omnia operata tua. Septima autem die Sabbatum Domini Dei tui est. Non facies omne opus in eo, tu & filius tuus, & filia tua, seruus tuus, & ancilla tua, iumentum tuum, & aduena, qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Deus coelum, & terram, & mare, & omnia, quæ in eis sunt, & requieuit die septimo. Idcirco benedixit Dominus diei sabbati & sanctificauit eum.

* Postquam Deus electo suo populo tribus superioribus præceptis diuinam suam voluntatem declarasset, qua voluit vt ipsum solum & vnice religioso fidei, timoris, & obseruantie affectu, sine vlla si-

simulacrorū ethnica superstitione debite, sincere, & cum debita nominis sui existimatione & sanctificatione colerent. (ut potē quibus verā pietatis ac Christianæ religionis summa contineretur,) voluit quoque ad hunc finem eidem suo populo certum constituere & sanctificare diem, scilicet septimum diem, nempe ut in eo ad internā erga Deum pietatem, fidem, religionem, obseruantiam & culturā cōmodius per legitimas ceremonias formaretur, exerceretur, & aleretur. In hoc itaq; p̄cepto notāda sunt multa. *Primò, p̄ceptio illa, & obseruatio legalis, de qua Exo. 31. Leuit. 15. 26. Deu. 5. Hier. 17. Eze. 20. vbi populo Israēlitico p̄cipitur sabbati sanctificatio. Hoc est, nō ocium profanum, sed sanctū, religiosum ad fidem, cognitionēque Dei, & sacris exercitijs deputandū. Et ob hanc causam Israēlitę olim singulis sabbatis in templis conuenerant, vbi de operibus Dei, quibus cœlū & terrā perfecerat, deque alijs mirabilibus Dei ad gratiarū actionē docebantur. Secundo, admonebantur, vt opera sua sex diebus p̄cedentibus facta, nō suā proprię industrię ac potentię, sed diuinę voluntati, diuinęque potentię, & glorię accepta ferrent, & nūcuparent, fructūque suorum operum à bonitate, & gloria Dei poscerent & expectarent. *Tertio eo die exercebantur ceremonijs legalibus, precibus, sacrificijs, & lectione legis, & prophetarum, quorum scripta tunc populo legebantur, vide act. 15. Huiusmodi itaque exercitijs animi ipsorum à cura rerum temporalium quiescentes auocabantur, spiritali profectu grandescabant, & in fide, spē, dilectione Dei, charitate proximi, & affectu gratitudinis alebantur. *Quibus exercitijs eum diem verē sanctificabant non sibi, sed Deo, diuinęque glorię. Quod hodie nobis attente obseruandum est, qui fere dominicum diem non transigimus nisi profano ocio, & cessatione ab operibus manuarijs, putantes nos bellē hoc p̄ceptum compleuisse, si à consuetis operibus cessantes, nos totos ocio tradamus, contenti interfuisse ad horulam rebus diuinis, ac concioni sacrę, etiam si reliquum diei expendamus aut conuiujs celebrandis, aut ineptis colloquijs, aut oblocutionibus, aut poculis, aut hastiludijs, aut aleis, vt interim peiora taceam, quibus permulti hoc die sese consecrant, & diem sanctum prophanant, non considerantes quod Deus hoc p̄cepto nō diei sabbati ocium, sed ipsius sanctificationē à nobis requirat: quē ipse prius nobis sanctificauit. Gen. 2. nobisque hoc exemplo suo sanctum & sanctis exercitijs deputandum esse voluit. Secundo, notandum est hoc verbum. Memento, quo indicat se velle vt in perpetua memoria habeamus, vt hoc p̄ceptum cum omni diligentia custodiamus. Si enim Dei maiestatem ex animo diligere, ipsumque verē timere nos profiteri velimus, requiritur à nobis ne huius accepti p̄cepti vnquam simus immemores, sed vt ad obseruantiam illud in perpetua habeamus memoria, hoc est, vt de sanctificando obedienter sabbato iugi meditatione, & recordatione cogitemus. Tertio, Quod dicit. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua, id intelligi potest dupliciter, aut permissiue, vt populo suo tantum permittat sex dierum operationem, septimum verò quieti, & sacro voluerit consecratum esse ocio, aut potest intelligi p̄ceptiue, atque hoc modo p̄ceptum istud erit bimbrem, sic vt quemadmodum p̄cipiat sabbati sanctificationem, ita quoque p̄cipiat suis sex dierum operationes: iuxta illud: In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Et, In laboribus commedes

Exod. 31.
Leuit. 15.
26.
Deut. 5.
Hier. 17.
Ezech. 20.

Act. 15.

Gen. 2.

des ex ea. Gen. 3. Si enim Deo curæ fuit vt p̄ciperet populo suo vt sanctē ociatur, multo magis curauit, vt idem populus operaretur. Neque Deo placere pu-
to vt Christianus post sabbati ocij sanctificationem inutiliter perpetuò ocietur, p̄sertim quum ex ocio omnis generis vitia, & corruptelæ nascantur. Sed voluit vt quemadmodum ipsemer sex diebus opera sua perfecerat, & septimo die ab ijs requieuerat, eūque diem nobis sanctificauerat, ita & nos quoque sex dies non inuiti ocio, sed fructiferis operibus ad nostrum, proximique commodum impederemus. *Quarto, cum dicit. Septimo autem die Sabbatum Domini Dei tui est, potest & istud bifariam intelligi. Primò vt sit sensus, Sabbatum Domini Dei tui est, hoc est. Sabbatum diei septimi Domino Deo consecratum est, sic vt nos omnem nostrum eius diei respectum ad nominis ipsius sanctificationem, fidem, & cognitionē dirigamus, non autem vt is nostris vsibus, affectibus ac voluptatibus nostris seruiat. Et quamuis aliquo modo is dies septimus dici possit esse sabbatum nostrum, id est, nostro cōmodo institutum, vti Christus ait: Non homo propter sabbatum, sed sabbatum propter hominem. Mar. 2. d. maluit tamen Deus hoc loco dicere sabbatum esse suum, & sibi porius quàm hominum vsibus destinandum esse. Secundo vt sit sensus: Septimo die Sabbatum Domini Dei tui est. Hoc est: Sabbato die memoriale erit eius sabbati, quo Deus post sex dierum operationem, septimo die requieuerit, eumque sua benedictione sanctificauerit. *Vt libet autem sensu hoc p̄ceptum intelligamus, eo certē docemur, sabbati quietem non nostris (vt dixi) vsibus, affectibus, voluptatibus, ac profanis ocij destinandam, sed Dei glorię esse sacrificandam, iuxta illud Esa. 58. Ne facias voluntatem tuam in die sancto meo. Quintò in hoc quoque p̄cepto notandum est, & illud quo dicit: Non facias omne opus in eo, tu, & filius tuus &c. horum enim expressione sabbati sanctificationem non tantum patri familias, sed & liberis, & seruis, & aduenis. Deinde per eam distinctionem remouet omnia quæ sabbati sanctificationē vilo modo impedire possent. Voluit enim Deus nos eo die sic esse affectos, & comparatos, vt tunc integri, & ab omnibus externis impedimentis liberi sacrarum scripturarum lectionibus vacaremus, vel vt ad sacras conciones, ad mysteriorum communicationem, ad laudis diuinę sacrificia, vel ad preces Ecclesiasticas sinceris animis accederemus, reliquaque tū pietatis, tum charitatis exercitia impeditissimi curaremus. *Quo loco & hoc notandum est, quod sabbato non prohibet curam, aut operationē rerum illicitarum, (hæ enim etiam alijs sex diebus, & quouis tempore sunt prohibita) sed tantum operationem rerum domesticarum, & licitarum, quæ quamuis à nobis sex alijs diebus fieri possint, & debeant, sabbatis eadem tamen nobis sunt prohibita, tanquam ad sabbati sanctificationem incommoda. *Deinde & hoc notandū, quod istud p̄ceptum non cōpetat perpetuo ociofis. *His enim frustra p̄cipitur: Sex diebus operaberis, & sabbato omne opus non facies, veluti qui nunquam operantur, sed semper in profano ocio deliciantur, quod ipsos merito pudere debet, qui sic viuunt, quasi apud ipsos diuina hæc p̄cepta nihil habeāt loci. *Sextò, notandum est iumentis hic p̄cipi ocium sabbati, non vt ea sabbatum sanctificēt, & religionis exercitijs astringantur, sed nostro bono, & commodo id p̄cepit, qui voluit, vt quemadmodum nostri labores alterna temperandi sunt requie, ne

Gen. 3.

Mar. 2. d.

Esa. 58.

iugibus laboribus conficiamur; ita voluit & nostra iumenta, quæ nostris vñibus sunt destinata, subinde alterna requie recreari, ne assidua fatigatione nostro damno conficiantur, Deus enim omnia quæ condidit amat, & nostro bono ea conseruat. Deinde est & aliã ratio. Si iumentis operandum esset diebus sabbatis, certe etiam ipsis hominibus tunc operandum foret, quod eis hic est prohibitum, quia iumenta sine ductu, & cooperatione hominum nihil rectè, nihilque nobis vtiliter agere possunt. Cum igitur iumento præcipitur quies, simul & hominibus iumentorum ductoribus præcipitur sabbatorum requies. Septimo notandum est apud populum Dei etiam aduenis, peregrinis, & exteris locum fuisse, illosque non temerè ab indigenarum pellendos sedibus, modo patriæ, indigenarumque; sese conforment ritibus, & legibus, etiam si interius diuersam religionem premerent. Sicut etiam contra Abraham, Isaac, Iacob, Moses, & Israëlita, quanquam diuersæ religionis fuerant, apud exteros tamen pulsati non sunt, sed habitationis locum inuenerunt, vt qui ab indigenarum moribus, & legibus ciuilibus non fuerant diuersi, neque religionis causa vllos excitarunt tumultus, licet alia religione fuerant imbuti. Verum hic notandum est, si aduenæ tales postea eandem indigenarum religionem essent professi, iisdem baptismatis mysterijs initiati essent, nollentque postea sese huius veræ religionis acceptæ esse communicatores, sed contemptores potius, religionisque; veræ turbatores, hi certè ciuili lege à conuictu, & consortio fidelium excludi possent, ne Ecclesiæ tranquillitas horum pertinacia conscinderetur, dixi veræ religionis, propter eos qui dum falsæ, erranti, ac seductæ religioni consentire nolunt, indignè tamen pelluntur, non quidem suo, sed errantium inhumanissimo vitio.

Ioan. 13.
b. 15.

Matth. 5. g.

* Octauo: notandum quod dicit, Sex enim diebus fecit Deus cœlum, & tetram, mare, & omnia quæ in eis sunt, & requieuit die septimo, &c. His enim verbis non tantum sabbati requiem ex sua auctoritate præcipit, sed & exemplo sui nos ad imitationem inuitat. Præceptum ad obediendum auctoritatem habet. Exemplum imitandi obedientiam requirit, vnde & Christus dicit: Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Ioan. 13. b. Et, diligite inuicem sicut ego dilexi vos, Ioan. 15. Item, diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus, & calumniatibus vos, vt sitis filij patris vestri qui in cœlis est: qui solem suum oriiri facit super bonos & malos, & pluit super iustos, & iniustos. Matth. 5. g. Huiusmodi enim scripturæ cum ipso præcepto etiam exemplum continent, quo nos ad sui imitationem, & ad faciliorem obedientiam illectat, vt in factis suis (non quidem diuinis, sed humanis, & nostris viribus paribus) nos pro facultatis nostræ portione conformaremus.

* Nono: notandum est, quod ante sabbati per ocium sanctificationem meminerit non quæuis opera, sed tantum creationis mundi, vt hac commemoratione nos in eius creationis fide aleret & confirmaret. Huius enim fides aliarum operationum, nempe prouidentia, & gubernationis Dei caput est, & principium. Nisi enim credamus mundum hunc ab vno Deo in principio fuisse creatum, fieri non poterit vt ad fidem conseruationis, gubernationis, & prouidentia Dei (qua cuncta conseruantur, & reguntur) perueniamus; Imò ne fidem

fidem quidem reparationis humanæ (qua per verbi Dei incarnationem humanum genus reparatum est,) vnquam perfectè assequi poterimus. Vnde Apostolus dicit: Fide intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent. Hebræorum vñdecimo. Et in Symbolo Apostolico *Heb. 11.* principio dicitur: Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ. Ex huius itaque creationis fide facilis est transitus ad fidem prouidentia Dei: qua credimus omnia quæ in cœlis, & in terris sunt ipsius virtute consistere, eiusque voluntate, & potentia gubernari, per quem ex nihilo omnia sunt condita. * Decimo, quod Deus post sex dierum labores, die septimo requieuerit, eumque diem post labores quieti seruandæ sanctificauerit, nos quoque per hoc admonitos esse voluit, de futuro tempore, quomodo post presentium temporum finitos labores, communis omnium seruatur quies irremissa, & sempiterna. Sicut enim per sex dies operum, sex presentis vitæ ætates, laborum, ac molestiarum plenissimè designantur: Ita per septimi diei quietem futurum sæculum, quod perpetuæ quieti sanctificabitur, adumbratur, quæ quies cœlestis sabbatum vocari poterit. Hæc vt plenius intelligantur, sciendum est triplex esse Sabbatum.

Scilicet Sabbatum { Legale.
 { Spirituale.
 { Cœleste.

Sabbatum Legale, vel literale est quod per Moysen soli populo Israëlita ad paedagogiam quandam erat præceptum. Vnde hoc Sabbatum dici etiam potest corporale, elementarium, vel vmbatile. Hoc sabbatum boni & mali hic celebrant, sed non pariter sanctificant. Hoc est, non æqualiter se Deo, virtutibus, sanctisque pietatis exercitijs tradunt, quum plerique sabbatum prophano ocio, aut (quod peius est) nullis non vitiorum generibus violant verius, quam sanctificant: adeo vt his feriæ nostræ exitio potius quam salutis institutæ esse videantur. Qui igitur sint qui contra hoc legale præceptum peccent, ex hæcenus dictis, & ex contrario sanctificandi sabbati debito clarius euadet.

3 * Sabbatum spirituale est, quo vetus homo noster, scilicet homo peccati cum omnibus actibus suis veluti in quodam mentali ocio sepelitur: vt nouus, qui secundum Deum creatus est, vires suas exerat, & opera sua perficiat. Actus autem veteris hominis sunt opera carnis, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitia, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, discentiones, sectæ, inuidia, homicidia, ebrietates, comessationes, & his similia. Gal. 5. Hæc enim carnis vitia spirituale sabbatum tollunt, & impediunt, ideoque istud sabbatum non est nisi iustorum, & re-generatorum. Qui enim adhuc in carne viuunt, id est, qui carnis sapientia, carnisque affectibus obediunt, quoniam veteris hominis occupati sunt operibus, hoc spirituale sabbatum sanctificare non possunt, quantumuis legalis sabbati obseruantiam colat. Alieni enim sunt à spiritu sabbati, quia veterem hominem cum actibus suis non mortificant, nec nouum hominem induunt, quum toti carnis operibus

Galat. 5.

& summe sibi post Deum honorificos, non diligendos tanquam pares, sed tanquam ortus nostri, vitæque nostræ auctores: non timendos, ut heros aut dominos, sed amanter, ac honorificè reuerendos, tanquã vitæ nostræ duces, ministros, & Dei cooperarios. Nempe in quibus Dei virtutem, simul & beneficentiam honoremus, per quam sumus conditi, & ex humano sanguine, homines nati. Nam si magno æstimamus vitam nostram, ortum & natiuitatem nostram, & quæ hanc consequitur, educationem nostram, profectò consequitur quod etiam magnificè, & præclare, sanctè, & honorificè sentire, & de ijs præclare æstimare debeamus, de quorum carne, & sanguine vitam accepimus, & homines facti sumus, ut ex horum consideratione Deus per legem naturæ dignissimè nobis præceperit: Honora patrem tuum, & matrem tuam.

*Hoc quoque notandum est, quod nõ simpliciter dicat, honora patrè tuum, sed adiungat & matrem tuam, quo dicto quorundam filiorum, aut filiarum impietatem retundere voluit, qui solum patrè veluti coniugij præcipuum, auctoritatis caput sibi potissimè obseruandũ esse putet, adeò ut vix vllò in numero matrè habendã esse sibi persuadeant. Maximè cū mater, aut nobilitate, aut opibus, aut ingenii dexteritate est inferior: quàm tunc filij tales impij adeò in nullo habent pretio, ut ipsam præ patre, aut fastidiant, aut ipsos suæ matris præ patre, aut pudeat, aut pigeat, malletque se non natos quàm tali matre prognatos fuisse. Horum itaque impiam stultitiam Deus hoc præcepto reprimere voluit addèdo (& matrem tuam) Nam quamuis Deus patrem in lege coniugij matri, suæque coniugi auctoritate præferat, patrèque matre coniuge sua superiorè esse voluerit, in honore tamen, reuerentiã, & obseruantia à filijs exhibenda nõ præfecit patrè, sed voluit matrem cum patrè in hoc honore filijs debere esse æqualè: utpote quod matri ad liberorũ natiuitatem non minus iuris, imò, si rectè cuncta perpendamus, plus iuris competat, quàm patri. Vnde filijs non est respiciendum ad illud discrimen, quod Deus in lege coniugij constituit inter maritũ & vxorè. Neque videndum ad matris opulentiam, humilitatè, paupertatè, ignobilitatè, aut ingenij infelicitatè: sed potius imò solũ hoc eos expèdere, & sic cogitare voluit: mater mea qualis qualis est, mater mea est, multis cū molestijs me gestauit in utero, maximis cum doloribus, & cum mortis suæ periculo me in mundum parturièdo enixa est, in me lactando & educãdo, non minus quoque curarum, dolorũ, sordidũ, ac molestiarũ pia mater pro me benignissimè subiit: Postremo infinitos tum gemitus, tum lachrymas in me educando vbertim effudit: quæ mihi etiam de patre cogitanda sunt: Itaque horum omnium respectu, & quia Deus hoc mihi præcepit, matrem ut patrem, & contra, patrem ut matrem pari honore, obseruantia, obedientia, & amore complecti volo. Porrò hic honor parentum in tribus ferè consistit, nempe ut filij parentes suos.

* Honorent {
obediendo
obseruando
benefaciendo

* Obedientia præstat ut filij parentum suorum iussis libenter, & ex animo obtemperent, in nullo rebellent, & in nullo ipsorum imperio, ac voluntati reluctentur, sed ut in omnibus pijs ac honestis, ipsis beneuolè obsecundent, modo ea talia

ea talia non sint, quæ cum primæ tabulæ præceptis pugnent hoc est, modo talia non sint, quæ maioris iustitiæ, id est, diuinæ maiestatis obedientiam potius requirant. *Oseruantia parentum docet, ut filij sanctè, religiosè, & piè parentum dicta obseruent, in pretio habeant, ac ipsis in omnibus ad nutum pijsimè subserviant, in nullo offendant, in nullo traducant, spernant, obloquantur, rebel-
lent, aut obmurmurent. *Beneficentia erga parentes requirit, ut filij non tantum externè parentibus obediant, honorent, & obseruent, sed etiam ut necessitatibus ipsorum tum factis, tum opibus, tum consilijs, tum solatijs, tum obsequijs subueniant, hæc enim tria in filijs parentum morigeris requiruntur. *Quod si quicquam roget an hæc à filijs præstanda sint etiam parentibus malis, ebriosis, adulteris, rixosis, difficilibus, vanis, leuibus, prodigiosis, & discordibus, aut erga se seuis, conuicatoribus, & iniurijs. Huic respondeo nihil enarratorum, filijs tanti debere esse momenti, ut Dei huius præcepti violandi efficacem causam præbeant: cum (ut dixi) sola primæ tabulæ præcepta impedire debeant, aut possint huius præcepti obseruantiam. Quare si quibus filijs tales cõtigere parentes, ipsorum officium tunc est, ut talium parentum lapsus, & vitia prudenter dissimulent, patienter ferant, pro ipsis Dominum constanter rogent, ut ipsius beneficio emendentur, respiciant, & ad viam veritatis, & iustitiæ redeant. Et (si id commodum videbitur) cum omni reuerentia, & modestia in loco parentes suos rogabunt, ut pietatis, & honestatis memores sua vitia corrigant, & ea tum Deo, tum sibi in se mortificare studeant. Adhæc ne parentum vitia eliminant, sed studiosè tegant. Discordias ipsorum (si poterunt) cum omni comitate cõponant, & precibus & obsequijs animos ipsorum discordes sibi mutuo conciliet. Hęc itaque officia cum bonis cõpetant filijs, per contrariũ patet tria esse malorum filiorum genera, qui hoc Dei præceptum violantes suos parentes debito, legitimoque honore non afficiunt. *Primi sunt, qui foris quidem qualem cunq; reuerentiam, aut officiositatem erga parentes (præsertim alijs presentibus) ostentando simulant, intus vero, & in corde, erga ipsos leuiter afficiuntur, ipsorumque tum dicta, tum facta, aut rident, aut contemnunt, aut non curant, aut impiè detrahunt. *Alij sunt qui nec foris parentibus debitam obedientiam præstant, nec intus in corde erga eos rectè afficiuntur, sed potius eos, tum dictis, tum factis dehonestant, traducunt, exasperant, & quocunque possunt incommodo afficiunt. *Huius impietatis exemplum olim expressit Ruben, qui patris sui Iacob thorum cõmaculare præsumperat. Item & Absalon, qui patris sui Davidis regno, & vitæ insidiabatur. Similia exempla commostrant nobis historiæ prophanæ, quando tyrannorum filij suos patres, senes, aut priuarunt oculis, aut captiuos tenuerunt, aut in exilium perpetuum egerunt, aut toxicò sublatis curarunt, ut & ipsi pro lubitu suo rerum potirentur. Hos omnes Ecclesiasticus Sirach. c. 3. à Deo maledictos esse pronuntiat. Et Deuter. 27. *Eccles. 3. Deut. 27.* Maledictus qui non honorat patrem suum, & matrem suam. Item ob parentum in honorem missus est populus Dei in exilium. Ezech. 22. Et Deut. 21. *Ezech. 22. Deut. 21.* Lapidibus iubentur obrui, qui parentum monitis pertinaciter obluantur. Alij sunt, qui reuerenter quidem erga parentes suos, tum foris, tum intus in corde afficiuntur, ipsosque honorificè amare, & honorare videtur, verũ hæc animo, titulo, ritibusque externis tenent; hi enim dum parentes suos solummodo externe venerantur, nihil interim

interim si egeant necessarij subsidij ipsis præstant, neque ipsos satis honorificè tractant, neque necessaria suppeditant, aut certè parentum suorum lapsus, aut acres admonitiones non ferunt; sed eas obmurmurationibus actutum refellunt.

*Quod autem tam mali, & parentum immorigeri reperiantur filij duo in causa esse comperio. Primò, in causa esse videntur ipsi parentes, qui suis vitijs impediunt, quo minus filij parentibus honorem debitum impendant, hoc est, si palam male vivant, si sint adulteri, ebriosi, leues, & vani, si liberorum vitia per se, aut per alios, non coercerent, sed ad ea noxia indulgentia cõnueant. Si ipsos in timore, & disciplina Dei maturè non instituant: iuxta illud Deuteron. 11. Docere verba mea filios vestros, vt illa meditentur, quando sederis in domo tua, & ambulaueris in via, & accubueris, & surrexeris. Si ad mala filijs etiam auctores existant, si nimia seueritate, opprobrijs, debachationibus, & vexationibus, si domesticis rixis, & iurgijs filios suos scandalizet, domesticam pacem perturbent, filiorumq; suorum animos à seuerius alienent, quam paterna beneuolentia eos sibi coniungant. Contra illud Pauli ad Eph. 6. Vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros, sed educate illos in correctione, & disciplina Domini. Secundo auctores inobedientiæ filiorum sunt illi, qui malo consortio, edendo, bibendo, ludendo, scortando, honestorum parentum liberos seducunt, corrumpunt, mores ipsorum deprauant, ipsos immorigeros, omnisque disciplinæ impatientes reddunt. Item qui sub specie religionis efficiunt, & decreta statuunt, quibus filij parentibus honore debitum non impendant, in necessitatibus, in morbis, in extremo vitæ articulo non assistant, coniugia inuitis parentibus contrahant, quales redarguit Christus: Quare (inquit) vos transgredimini mandatum Dei, propter traditionem vestram? Matth. 15. *Alterum huius præcepti membrum esse diximus: quo filios ad obseruantiam huius præcepti, præmio, & beneficio allicit, cum dicit: Vt sis longæuus super terram, &c. Quo loco notanda est immensa Dei bonitas, qui cum imperiose quiduis suis præcipere posset, idque cum pœnæ interminatione, maluit tamen Deus istud præcipere cum præmij promissione, vt non tam dominij ius hac in re declararet, quam paternæ bonitatis naturam erga suos ostenderet. Domini enim imperiose mandant, terrent, & pœnas minantur. Paternus verò animus mitis est, blandè præcipit, & obediētibus etiam præmia promittit, & quæ promittit, longè benignius impedit, quàm promiserat. Vnde quamuis longæuam vitam hic duntaxat polliceatur in terra, vitam tamen nihilominus coelestem, & æternam huic præcepto parentibus non est negaturus, quod expressius indicauit Ecclesiasticus 3. vti paulò superius expressimus.

Matth. 3.

*Ex dictis igitur nunc patet, quod contra hoc præceptum peccent omnes illi.

Qui

- Parentum honestis iussis non beneuolè obtemperant.
- Parentes suos, vel dicta, vel facta ipsorum, habent ludibrio.
- Parentes suos prosequuntur odio.
- Parentibus iniuriantur, ferociunt, rebellant, interitum optant, aut modestè non cedunt.
- Parentes cædunt, aut ad egestatè redigunt, aut impiè irritant, & aspernântur.
- Parentibus in egestate, aut in alia quauis necessitate constitutis, ope, solatio, & consilio non subueniunt.

Parent-

Parentum lapsus, & humana vitia non patienter ferunt, & celant.
Parentum testamenta, & debita non plenè persoluunt.

Quos denique ignobilitatis, paupertatis, humilitatis, stupiditatis, imprudentiæ, aut similibus, tum fortunæ, tum naturæ conditionum in parentibus pudet, vt hinc ipsos minoris aestiment, ipsos contemnunt, fastidiant, & non opitulantes negligant.

Sextum præceptum.

Non occides.

Marc. 10.

*Notandum hic est primò quàm conuenienter hoc sextum præceptum subiectum sit quinto præcepto. Hoc enim quintum præceptum statuit, vt illis à quibus vitæ habemus initium, omnem honorem, & curam impenderemus. Sextum hoc præceptum requirit, vt quinati sunt in vita hac per nos custodiantur, feruentur, & non occidantur. Et quamuis dixit Deus simpliciter, Non occides, id tamen nõ de bestijs nostræ potestati subditis, sed de solis hominibus non occidendis intelligendum esse voluit. De bestijs enim (dico nostris, non alienis) dixit Deus, omne quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum Genes. 9. Ea itaque manducari non possunt, nisi prius occidantur. Ergo de solis hominibus hoc præceptum intelligendum est. Parentes progignunt filios ad vitam, geniti filij alios genitos in vita conseruare, & non occidere hic iubentur. Quod autem hic in genere sine vlla, aut modi, aut temporis, aut numeri, aut loci, aut personarum occidentium, aut occisorum specificatione dicit, Non occides. manifestè ex eo colligitur indiscriminatim omnibus hoc esse præceptum. Neque vllum esse mortaliū, aut diuitem, aut nobilem, aut senem, aut magistratum, cui extra iustitiæ regulas alium occidendi à Deo concessa sit potestas. Parentes, & magistratus coercendi quidem, ac puniendi suos subditos potestatem habent, verum cum norma iustitiæ, ad ædificationem, non ad destructionem.

*Secundò notandum, quod quum nobis vetat occidere, indicat nostram naturam ita à suo primo statu per diabolum esse corruptam, vt ne alterius quidem vitæ per se parceret, nisi hoc legis præceptum coerceretur, & tantum scelus ipsi vetaretur. Huius naturæ corruptæ malitiam amplificat Paulus Rom. 3. cum ait. Rom. 3. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem, per pedum velocitatem, animorum studia, ardores, & anhelationes indicans. *Quæ velocitas, oh vtinam à nostri sæculi tum Principibus, tum plebais abesset: certè non tantum humani sanguinis, (pro quo sanguinem suum effudit Christus) passim effunderetur. Sed prohi dolor ea nunc velocitas sic intensa est, tamq; longè lateque peruagata, vt nulli arat, nulli sexui, nullique vitæ conditioni parcatur: deinde bellis, tumultibus, & seditionibus passim feruent regiones omnes, Christiana pax, & fraterna concordia nusquam non exulat, & vbi que sedium eijcitur, Homicidiorum, cædum, matricationum, stragiumque plena sunt, & humanorum sanguinum effusionibus madent passim loca omnia. Furit sic Christianus in Christianū, vt alter alterum

Genes. 4.

alterū mutuis lanienis multo truculentius conficiat, quā vlla belua in beluā iruat, aded vt nūc, multo iustius Deus ex cœlo clamare possit. Tu tāti humani sanguinis effusor. Imò tu humanę vitę strator, & extincor, quid fecisti? Vox sanguinis fratris tui, clamat ad me de terra. Nunc igitur maledictus eris super terrā, quę aperuit os suū, & suscepit sanguinem fratris tui. Gen. 4. Atq; interim huiusmodi exitialia facinora (si diuis placet) nescio quibus titulis nunc multi palliare contendunt. Ipsi viderint quā veri Christiani sint, quomodo in corpore Christi alter alterius sint membra, qui cōmembres suos tam furiosē perdunt, & vitam quam Deus dedit, odiosē, & cum iniuria diuini plasmatris rursus Deo tollunt, & eripiunt. Viderint, inquam, quomodo suos fucos supremo iudici (qui hoc præceptum, non vt tam nefariē violaretur, tulit) obtrudere poterunt.

*Secundò notandum est, triplex esse homicidij genus. Est enim homicidium. 2

Aliud { actuale
verbale
mentale

Homicidium actuale est, quod opere cum aliquo instrumento, aut veneno, aut alio corporali modo perficitur. Atque hoc quoque est bifarium.

Scilicet { Voluntarium, quod ex certa scientia, & ex proposito fit: quod item est bifarium. Est enim homicidium voluntarium.
aliud { licitum
illicitum
Non voluntarium: quod non ex voluntate, neque ex proposito, neq; ex certa scientia contingit. Hoc est bifarium.

Scilicet { casuale { tantum, vel purum.
&
casuale vel impurum.
defensorium.

Rom. 13.

*De his omnibus hæc pauca sic accipe. Homicidium voluntarium licitū est, quod legitimè per magistratū ex ordinatione diuina irrogatur maleficis & fontibus. Et cum hoc magistratus legitimè facit, homicidij reus nō est censendus, neq; ab vsu gladij hoc præcepto prohibentur, quia hoc gladiū iustitię à Deo accepit, vt innoxios defendat, & plectat noxios. qua in re non suis affectib. sed Dei volūta ti subseruit & ordinationi diuinę subseruit. Vide Paulū ad Ro. 13. Dixi legitimè, hoc est, veris, dignis, nullisq; iniquis obreperans legibus: nec proprijs, aut alienis, cōtra mandatū Dei indulgens affectibus. Nā si quis etiā magistratus nomine, aut iustitię titulo fretus, vel ex odio, ira, vel lucri causa, vel ex alio quouis, aut suo, aut alterius affectu in debito, aut iniquis hominum legibus contra voluntatem Dei obtemperans quempiam ad mortem adigeret, nō video quomodo is ab homicidij reatu immunis existere possit, quū hoc nomine multo grauissimū corā Deo committat homicidium, Nempe quod iuxta humanas leges occidat, quem non occidit diuinę volūtatē sentētia. Non enim putandum est omnes hominum leges statim esse iustas, & Deo dignas, sed tantum eas quę cum voluntate Dei sunt conformes. *Quę autem sint homicidia legitima expresserunt sacra Biblia cuiusmodi hic pauca sunt ijciam.

Qui

Quicumque fuderit humanum sanguinem, fundatur sanguinis eius, Gen. 9. Genes. 9.

Qui immolat dijs, præterquam Domino soli, occidatur. Exod. 22. Exod. 22.

Qui declinauerit ad magos, morte moriantur. Leuit. 20. Leuit. 20.

Habentes spiritum pythonicum morte moriantur. Leuit. 20. Leuit. 20.

Propheta, qui prophetauit in nomine Dñi mēdaciter, morte moriatur. Leuit. 20. Leuit. 20.

Qui maledixerit patri suo, aut matri, morte moriatur. Leuit. 20. Exod. 21. Exod. 21.

Filius parentibus proteruus, & contumax, lapidibus obruatur. Deut. 21. Deut. 21.

Qui occiderit hominem, morte moriatur. Leuit. 24.

Si dormierit vir cum vxore alterius, vterque morietur. Deut. 22.

Hęc & plura alia de occidendis maleficis in veteri lege præcepta sunt magistratibus, vt morte puniant, quos Deus, & humana constitutio, diuinam ordinationem pro rei publ. pace imitans, suę legis auctoritate occidi iussit, & seuent quos Deus occidi non iussit, sed defendi voluit. Magistratus qui secus facit, is tam occidendo, quod non est iussum, quā non occidendo, quod iussum est, peccat. Quantumuis has diuinas leges humanę leges interuerterint. *Homicidium voluntarium illicitum est: quod hoc præcepto Deus prohibuit, nempe quod non legitime, ac sine culpa, sed quod cum culpa fit. *Hoc damnabile homicidium fit, aut quando quis occidit seipsum, quod contingere solet.

Aut { Ex { Impatientia afflictionis, vt Aristobolus.
Immodico dolore, vt Lucretia Romana.
Meru crudelis mortis futurę, vt Cato vicensis.
Desperatione, ob nimis vehementem de scelere commisso penititudinem, vt Iudas Iscariotes.
Desiderio immortalitatis fruendę, quod de Cleombroto legitur.
Ingenti inanis glorię studio, quod de Circoncellionibus Donatistis legitur.

3 * Proximum suū, quod ex spiritu diabolico, ex ira, odio, inuidia, spe lucri, vel ex consilio, hortatu, instinctu, aut iussu alterius fieri consuevit. Vtrumq; hoc homicidium est illicitum, & damnabile, & hoc præcepto nobis à Deo inhibuit.

4 *Homicidium autem non voluntarium diximus esse, quod non ex voluntate, proposito, aut cum scientia fit.

Hoc quoque diximus esse duplex, scilicet, casuale, & defensorium.

5 *Homicidium casuale est quod casu tantum, ac fortuito tamen contingit, id quod bifariam contingit. Vnde & homicidium casuale aliud dicimus esse purè casuale, aliud impurè casuale. Homicidium purè casuale est, quod nullam culpę speciem secum confert: veluti cum fabro lignario aut regulario in æditiori loco victus causa laboranti aliquod instrumentum excidit, quo inferius pertransiens occiditur. Est enim tale homicidium purè fortuitum, pureq; casuale, omni culpę specie carens: ideoque, & omni reatu caret, cum ex voluntate opificis non sit progressum, nec factum tale sit quod occisionis factę culpam præ se ferat.

1 *Homicidiū impurè casuale est, quādo casus ille fortuitus in rebus vanis, aut illicitis, aut ex tali facto, vel ex taliter disposito homine cōtingit, quod periculum facti, culpęq; speciem secum trahat: veluti quando ebrius ad suspensum anserem baculum vibrans imprudenter aliquē circumstantium interimit; aut quando quis iacula-

iaculatur ad scopum præsentibus multis, & imprudenter aliquem interimit. Certè hæc facta culpa, & reatu apud Deum non vacant, licet ex voluntate, & studio non contingant. Sic quoque à reatu hoc, & ab impuro casuali homicidio non excusantur, qui crapula, ebrietate, otio, aut luxu, aut scortatione seipfos, aut alios perdunt. *Defensorium homicidium est, quando quis necessitate coactus iniustam vim à sese, vel à suis repellere, & hostem talem occidere cogitur, nisi ipsemet occidi mallet, ob id quod fuga se ab impetente hoste seruare non potuit. Excusatur autem hoc homicidium à reatu, propter coactionis necessitatem, sicut & bellum defensorium excusatur propter patriæ defensionis legitimam necessitatem, & Principis bene consulti auctoritatem.

De homicidio verbali.

*Homicidium verbale committitur ab illis quorum lingua non est medicina, neque vitæ conseruatio, sed mortis gladius acutus. Idq; contingit multis modis, qui tamen omnes ad quinque modos facillè rediguntur: sic vt ore, vel lingua occidantur proximi.

Vel {
 Proditione.
 Falso testimonio.
 Concilio.
 Mandato.
 Sententia.

*Proditione occidit quis alium qui clam, vel palam aliquem innocentem vel verbis, vel indicijs in manus violenti tyranni tradit, vt ab eo abripiatur in crucem. hic proditor si causam proditi, aut non intelligat, aut certè talem esse credat, quæ mortem non mereatur, ipsius proditionem vtunque excusat ignorantia. Si verò quis innocentem aut odio, aut spe lucri, aut spe consequendi vel retinendi officij, aut spe gratificandi alteri ad necem prodit, hic ab homicidij reatu adeò non excusatur, vt detestabilis etiam homicida æstimeretur ab eo cui sanguinem innocentem prodidit. Hac proditione occidit Christum Iudas proditor, & traditor. Hanc autem aut innocentis, aut miserabilis, aut à Deo afflictæ proditionem spiritus sanctus vetuit. Absconde, inquit, fugientes, & vagos ne prodas, habitent apud te profugi mei. E saia. 16.

*Falso testimonio homicidium committit, quisquis sciens, ac volens contra alicuius vitam falsa testificatur. Hoc autem falsum testimonium Deo adeò est execrabile, vt id ipsum olim morte plectendum esse statuerit: Quod videre licet de Susannæ falsis testibus, qui ob falsum testimonium è medio sublati fuerunt. Et Deuteron. 19. Cum inuenerint falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium, reddent ei sicut fratri suo facere cogitauit, & auferes malum de medio tui. Vide quoque praxim nostram criminalem. cap. 68. pagina. 170. cap. 69. & 70. pag. 171. cap. 71. pag. 174. cap. 72. pag. 176. cap. 73 & 74. pag. 177. cum sequent. & cap. 121. pag. 354.

*Consilio homicidium committit, qui nefario insinu, suasi, hortatuque aliquem

aliquem impellit vt nece, cædeq; proximum è medio subripiat. Sic nequissimo consilio suo Caiphas occidit Christum, & Herodias Ioannem.

*Mandato autem homicidium comittitur, quando aliquis, aut clam, aut palam, aut subdolè de occidendo innoxio mandatù tradit, ipsumq; occidere iubet. Sic occultè homicidium comisit Saul, quando mandauit Dauidi, vt cõtra Philistæos fortiter committeret preliù: sperabat enim vt in eo primus concideret. 1. Reg. 18. Sic & ipse Dauid occulto homicidio tenebatur, quando Vriam per literas in prelio cadendum curauit. 2. Reg. 11. Manifesto autem mandato, & sine dissimulatione Saul occidit Achimelech, & 58. sacerdotes Domini, quòd Dauidem innocentem suscepissent, ac pauissent. 1. Reg. 22. Sic quoq; reges Israëlitarum occiderunt prophetas. Sic Pilatus occidit Christum. Sic Herodes occidit Ioannem. Quin & huiusmodi quoque homicidij reatu hodie obstringitur, quisquis mandando iubet, vt innocentes, pij, Deumque timentes, occidantur, vtque effundatur ipsorum sanguis innoxius.

*Sententia deniq; homicidium comittitur, quando quis sententiam pronuntiat, vt occidatur innoxius, quiq; nulla culpa mortem est promeritus. Sic iniqua sententia innoxium occidendum esse decreuit, & pronunciauit iudex ille corruptus, & à Cambyse Rege Persarum vitius excoiciatus. Sic nefariam sententiam de crucifigendo innoxio Christo protulit Pilatus. Sic quoque prius sacerdotes, & Pharisæi eandem damnationis sententiam in suis Concilijs, cõtra innocentem Christum decreuerunt. Sic & olim iniqua sententia occiderunt innocentem sanguinem Naboth iudices Iezabel, vxoris Achab.

De homicidio mentali.

*Homicidium mentale est, quod nec facto, nec instrumento materiali, nec verbo, sed quod in corde, animi voluntate perficitur. Hoc autem mentale homicidium ferè nascitur ex tribus corruptæ naturæ passionibus, scilicet ex ira, ex odio, & ex inuidia. Ira gignit, ac propellit animum ad vindictam, atq; adeò ad sanguinis vsque effusionem, ob quod & is qui fratri suo irascitur, is coram Deo iudicij, mentalisque homicidij reus constituitur. Matth. 5.

*Odium, atque inuidia protrudunt animi voluntatem, ad desiderium & humanæ cædis propositum: adeò vt eum in animo perisse cupiat, quem odio prosequitur. Ideoque Spiritus sanctus dicit: Quisquis fratrem suum odit, homicida est. 1. Ioan. tercio, Deus enim non tantum secundum facta, aut verba hominem iudicat: sed etiam secundum affectionem mentis: sic vt is qui irascitur, qui odit, qui rancorem, qui que simultatem in animo seruat, ac fouet, qui inuidet, qui vult homicidium, qui voluntate proponit, & consentit in homicidium: non minus homicidij reus coram Deo constituatur, quàm qui homicidium peragit facto. Et ideò quia res se sic coram Deo habeant, idque homines parum perspiciant, verendum est, quòd quantò hoc homicidij genus homines minus persentiant, minusque curent, tanto periculosius peccant, tanto tenacius hoc malum in corde præstant, tantoque serius ab ira, odio, atque inuidia respicere curant.

Sunt	Vxor fratris.	{	Aui
			Auiæ
	Nurus. Socrus. Priuigna.		
	Filia	{	Vxoris. i. priuigna
			Vxoris fratris
			Vxoris sororis.
	Soror	{	Vxoris
			Soceri
			Socrus.
	Vxor	{	Patru
Anunculi			
Vxor	{	Nepotis fratris	
		Neptis sororis.	
Vxor nepotis ex	{	Filio.	
		Filia.	
		Fratre.	
		Sorore.	
Sunt	Neptis	{	Vxoris.
			Fratris.
			Sororis.
Nepotis ex	{	Filio.	
		Filia.	
		Fratre.	
		Sorore.	
Nouerca mea.			
Nouerca	{	Patris.	
		Matris.	

Leuit. 18. De his personis vide Leuit. 18. 20.

20. *Raptus est, quoties inuitis parentibus puella aut abducitur, aut corrumpitur, aut quādo alicui mulieri libidinis vitium per vim infertur: siue ea sit virgo, siue maritata, siue soluta, siue vidua. Sic raptus fuit, quando Sichem per vim constuprauit Dinam filiam Iacob. Genes. 34. Incestus simul & raptus fuit, quo Ammon filius Dauid compressit sororem suam Thamarim. 2. Reg. 13.

*Sodomia, vel peccatum Sodomiticum, est peccatum contra naturam. Huius species sunt quatuor.

Rom. 1.	Sci- licet	{	Mollities, quæ fit per scdam sui ipsius contrectationem, perque scdum sui corporis venereum abufum.
			Abufum viri cū viro, aut mulieris cum muliere, quæ Paulus taxat. Rom. 1.
			Turpis abufus viri cum muliere, vel contrā, qui tam in matrimonio contingit, quam extra matrimonium.

Bestialitas, quando quis cū bestijs cōmiscetur, q̄ omnium est enormissimū.

De

De his plura videbis in praxi nostra criminali, cap. 96. De peccato contra naturam pag. 279.

De Mœchia mentali.

1 *Deus qui scrutator est cordium, idem quoque iudex est cordium: sic vt non tantum nos iudicet secundum hominum iudicia, aut iuxta actus nostros externos, qui foris apparent, sed etiam iuxta internam nostram concupiscentiam, & prauam mentis nostræ voluntatem. Vnde sicut homicidij coram Deo reus tenetur, quisquis maligno animo in homicidium consentit, quantumuis eam eadem opere non perficiat, ita & hic adulterij, stupri, scortationis, & incestus reus censetur, qui per malam cōcupiscentiam, prauamque voluntatem, actum adulterij, stupri, scortationis, aut incestus appetit, & in eum deliberatē consentit, si modò personarum copia, aut locorum, ac temporum ipsi daretur commoditas oportuna, quod ipse Christus apertē confirmat: Qui viderit (inquit) mulierem ad concupiscendum eam, is iam eam mœcharus est in corde suo. Matth. 5. d. Vnde *Matth. 5. d.* quamuis nullæ humanæ leges hanc cordis malam concupiscentiam, voluntatem, & conatum ipsum verent, aut puniant: eam tamē Deus hoc præcepto (Non mœchaberis) vetuit, & grauius puniturus erit.

De Mœchia verbali.

2 *Porro si adulterium coram Deo committit quisquis videndo mulierem in corde suo per solum immundū consensum appetuerit: quo concupitæ mulieris inscium animum non inscit: certè grauius adulterium, stuprum, scortationem, aut incestum cōmittit, qui mulieri eum animi sui impurū appetitum, aut signis, aut verbis indicat, ipsumque ad mutuam cōcupiscentiam, aut ad actum adulterij, stupri, scortationis, aut incestus sollicitat. Huiusmodi autem signa ferè sunt literæ, munuscula, nutus oculorum, & manuum compressio, vel pedum quæuis indicia. Verba verò sunt quando quis lingua mentis suæ concupiscentiam mulieri declarat, amorem suum erga ipsam indicat, & ad mutuam amorem eandem verbis blandulis sollicitat. Ex iam dictis igitur hic ordo nunc colligitur. Primò enim mœchiæ patranda origo principio nascitur in animo per impudicam rei venereæ concupiscentiam, & voluntatem consentientem. Secundò hæc concupiscentia, & voluntas sese ad conatum, & actum profert, ac sese tum signis, tum expressis verbis explicat. Tertio hunc illicitum conatum consequitur adulterij, stupri, scortationis, & incestus actus.

Vt autem isthæc impuræ mœchiæ mala tutius vitentur, non est quod in eis hominum, qui nimis licenter ea perpetrant, iudicia sectemur, sed potius vt in hoc præcepto diuinæ pareamus voluntati, Deique mentem, ac iudicium spectemus, quod vt scilicet præstemus nobis tria consideranda conducunt.

Scilicet mœchiæ { Interna malitia, & grauitas.
Pœna, vel punitio.
Causa, vel origo.

De Malitia.

*Quanta sit mœchia grauitas, & malitia ex septupla consideratione constabit.

Primò, quod hominum mentes tam vanis, fœdisque cogitationibus occupet, excæcet, & dementet, vt ad quæuis officia aut publica, aut priuata vanus, leuis, & inutilis existat. Deinde vt nulla obiecta sibi pericula videat, postremo vt nec propriæ utilitatis, nec honestatis, nec famæ, nec sanitatis, nec propriæ salutis rationem habeat.

Secundò quòd non solus ipse adulter peccet, neque seipsum solum huic malo inuoluat, sed in idem turpitudinis coenum etiam & suam mœcham coniunctim immergat.

Tertiò quod adulter, aut scortator in tabulas diuini fœderis peccet, quod Deus olim populo suo proposuit, quodque cum eo sanxit, si populus Dei esse, & haberi, æternam hæreditatem possidere vellet. Vide Genes. 17.

Genes. 12.
Genes. 17.
b. 24.

Quartò radicem, fontemque humani generis adulteri, &c. non solum polluunt, & contaminant, verum etiam publicam ipsius honesti que coniugij sanctitatem violant, & corrumpunt. Deus enim naturalem illum appetitum, ac vim gignendi non fœdæ libidinis causa, sed solius humanæ propagationis gratia nobis naturaliter indidit: quam gignendi vim peruerit, quisquis extraordinariæ libidini seipsum mancipium facit.

Quintò in proprium corpus peccat, templumque Dei violat, & profanat, teste diuo Paulo: Fugite (inquit) fornicationem, omne enim peccatum quodcumque fecerit homo extra corpus est: qui verò scortatur, in proprium corpus peccat, (hoc est) proprio corpori iniuriam infert, & infamiã, quod sit, aut corporis complexionem lædendo, aut ipsius puritatē, sanctitatemque, polluendo. Quam quidem corporis sanctitatē à nobis Deus omnino requirit, teste eodē Paulo. 1. Thess. 4. Hæc est (inquit) voluntas Dei sanctificatio vestri, vt sciat vnusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione & honore, non cum affectu concupiscentiæ.

1. Thess. 4.

Sextò per hoc quod in proprium corpus peccat seipsum sanctimonie cōsecratum Christo redemptori suo furatur, suaque Christi mēbra, scorti mēbra cōficit. An nescitis (inquit Paulus) quoniã mēbra vestra templum sunt spiritus sancti, qui in vobis est, quæ habetis à Deo, & non estis vestri? Empti enim estis precio magno, portate, & glorificate Deum in corpore vestro. 1. Cor. 6. Et ibi. Nescitis quoniã corpora vestra membra sunt Christi? tollēs ergo membra Christi faciã membra meretricis.

1. Cor. 6.

Septimò, ipsum adulterum, & scortatorē æterna beatitudine priuat, regnoque cœlorum excludit. Nolite errare (inquit Paulus) neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt. 1. Cor. 6.

1. Cor. 6.

Octauò, Mœchia grauitas ex eo considerari potest, quod propter impuras illas libidines Deus priorem mundum diluio puniuerit. Pharao propter Saram vxorem Abrahæ multis plagis afflictus fuit. Dauid propter adulteriũ cum Bersabea, quot mala sustinuerit, ex Biblijs constat. Sichem, vel Salem ciuitas Samaritæ propter constupratam Dinam excisa fuit. Vigintiquatuor milia Israhelitarum occisi

cisi, & iudices ad solem suspensi sunt propter scortationes. Nu. 25. Tribus Benjamin propter vnam mulierculam vi oppressam pene tota extincta fuit. Iudic. 19. 20. Sodoma, Gomorra cum vicinis ciuitatibus propter detestabilem contra naturam immunditiam cœlesti igne conflagrarunt. Genes. 19. Qui plura exempla volet, is ea ex sacris poscat Biblijs.

Genes. 19.
Iudic. 19.
20.
Num. 25.

De pœnis constitutis.

*Vt autem hæc mœchia mala felicitius euitentur, opere precium fuerit etiam considerare quas pœnas Deus mœchis irrogari iusserit.

Adulterium itaque Deus morte puniri voluit. Si mœchatus (inquit) quisquam fuerit cum vxore alterius, & adulteriũ perpetrauerit cum coniuge proximi, morte moriantur, & mœchus, & adultera. Leuit. 20. & Deut. 22. Idem confirmat historia de Susanna, & Ioannes capite. 8. Huiusmodi (scilicet adulteram) Moyses nobis mandauit lapidare. Lex Iulia quoque apud Romanos adulteros plesti iussit gladio. Plura qui de adulterij punitione desiderabit, is legat Praxim nostram criminalem. capite. 89. De Adulterio, pagin. 250. cum sequentibus.

Leuit. 20.
Deut. 22.
Ioan. 8.

Stuprum his verbis puniri iussit. Si puella vitata fuerit sponsa, ipsa & stuprator obruentur lapidibus. Deut. 22. Et ibidem. Si inuenerit quisquam puellam virginem, quæ non habet sponsum, & apprehendens concubuerit cum illa, & res ad iudicium venerit, dabit qui dormiuit cum illa patri puellæ, quin quaginta siclos argenti, & habebit eam vxorem, quia humiliavit eam, & non poterit dimittere eam omnibus diebus vitæ suæ. De pœna stupri plura vide in Praxi nostra criminali cap. 92.

Deut. 22.

Scortationem verò quamuis lex humana non puniat, lex tamen diuina eam non relinquit impunitam, nam scortatores, & adulteros (inquit Paulus) iudicabit Dominus Hebr. 13. Item neque fornicarij, neque adulteri (&c.) regnum Dei possidebunt. 1. Cor. 6. Idem Paulus. Scortatores in pœnis confert cum homicidis, & impijs, vide. 1. Tim. 1.

Hebr. 13.
1. Cor. 6.
1. Tim. 1.

Incestus punitionem Deus hanc statuit. Qui dormiuerit cum nouerca sua & reuelauerit ignominiam patris sui, morte moriantur ambo: sanguis eorum sit super eos. Si quis dormierit cum nuru sua, uterque moriatur, &c. Reliqua videre licet. Leuit. 20. Plura vide in Praxi nostra criminali cap. 94. De incestu. pag. 271.

Leuit. 20.

Raptus quod morte puniendus sit, exemplo indicat raptus Dinæ, ob quem Sichem auarus, omnesque ciues interfecit, & depulati, Gen. 34. Indicatur idem exemplo mulierculæ vi oppressæ à Gabaonitis, ob quam vim penè tota tribus Benjamin extincta fuit. Iud. 19. 20. Huc Raptum etiã leges ciuiles puniunt. Vide Praxim nostram criminalem. cap. 95. pag. 274. nu. 14. Sodomiam denique quomodo Deus puniri iusserit, videri licet, Leu. 20. cuius species omnes infandissimas morte puniri voluit. De harum punitione etiã abundè expressimus in Praxi nostra criminali cap. 96. De peccato contra naturam. pag. 279.

Genes. 34.

Iudic. 19.

20.

Leuit. 20.

De Mœchiæ causis.

*Postremo vt prauæ concupiscentiæ, omniaque mœchiæ genera certius vitari

E e 4 possint,

Matth. 15.

vniuersalis, nascatur, vt eo cognito, furti remedium, ipsiusque emendationem facilius cognoscamus. Nascitur itaque ea, non ex vi astrorum, aut ex constellatione aliqua (vti genethliaci somniant) sed ex ipso fonte humanae naturae corrupto, siue ex radice naturae corrupta: scilicet ex corde nostro vitiatissimo, vnde & reliqua vitia scaturiunt, teste ipso Christo: De corde (inquit) exeunt cogitationes malae, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiae, &c. Mat. 15. In hunc autem fontem influunt tres venulae, quae hunc fontem humani cordis magis ad furandi effluxum implent, & vitiant, quae

Sunt { Auaritia: quae in corde humano rerum humanarum appetentiam parit: & ad hanc implendam varias artes, fraudes, insidias, & omnis generis imposturas excitat.
Incredulitas de providentia Dei, de qua minis, ac promissis diuinis, haec mentem humanam ad omnia mala propendit, & in furto pacatam, & securam reddit.

Perfidia: quae hominem instigat vt fidem Deo, proximoque debitam violare studeat. Has quoque venulas augent, atque fontem hunc prorsus effluere cogunt, haec quinque,

{ Instigatio, vel exhortatio ad furandum.
Ocium } quae egestatem pariunt.
& }
Crapula }
Egestas, quae etiam rerum alienarum cupiditatem parit, & alit.

Scilicet { Commoda occasio } Loci }
{ } & } Quae ad furtum promouet, non cogit.
{ } Tēporis. }

* His itaque nunc perspectis, & cognitis, manifestius sese aperit ipsius furti remedium, aut emendatio. Emendatur autem furtum, ac punitur trifariam.

Scilicet { Coram Deo tantum, in foro conscientiae.
Coram Deo & hominibus simul.
Coram Iudice, per punitionem.

* Coram Deo tantum emendatur furtum per fidem, poenitentiam, ac resipiscenciam, & occultam restitutionem, quam vera resipiscencia in se complectitur. De hac emendatione sic inquit Paulus. Ephe. 4. Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret operando manibus suis, quod bonum est: vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti.

Coram Deo & hominibus simul emendatur furtum per restitutionem, nepe quando res furtiua aut per furem ipsum poenitentem, aut per alium quempiam, aut per iudicem suo Domino restituitur: sic vt in potestate veri Domini veniat, non autem in potestate fisci, aut in usum Ecclesiae, aut in eleemosynas pauperum (nisi verus possessor, possessorisve heres ignoretur. Sic Zachaeus furtum suum emendauit, cum dixit: Domine dimidium bonorum meorum do pauperibus, & si quid aliquid defraudauit, reddo quadruplum.

druplum. Luc. 19. Porro si fiseus rem furtiuam iustitiae titulo sibi arrogauerit, eaque vero Domino, aut Domini haeredibus (sive in crucem acto) non restituat: fur quidem tollitur: verum malum ipsum nec tollitur, nec emendatur, sed potius furtum ipsum duplicatur.

2 * Coram iudice vero, ac in iudicio furtum emendatur, ac punitur variè.

3 Scilicet { Precepto Dei, per restitutionem dupli, tripli, quadrupli, quintupli, sextupli, vide Exo. 22. de morte infligenda in sacris nulla (q. sciam) mentio. Exod. 22. Institutione Iustiniani Imperatoris: qui Dei preceptum imitatus, furtum solo exilio, aut fustigatione puniri sanxit, non morte. Authentica. Sed nouo iure, C. de seruis fugiti. quae quidem Authentica canonizata est in Authentico. Vt nulli iudicium. §. Quia vero oportet, colla. 9. constitu. 9. quae sic habet. Sed nouo iure si criminis qualitas membri abscissione exigat vna sola manus abscindatur: sed pro furto, nec morietur: nec aliquod membrum abscindatur, sed aliter castigabitur fustibus. Fures autem vocantur qui occulte & sine armis huiusmodi delinquant, nisi id furtum commissum fuisset violenter, aut cum armis, aut sine armis, aut in domibus, aut in itineribus, aut in mari, rapina, aut depredatione, tunc puniuntur huiusmodi fures morte: iuxta poenas legales. D. Authentica. Sed nouo iure, & Instituti. Lib. 4. titu. 1. §. 1. ad finem. de obligat. quae ex delicto nascuntur: Quin & Chrysof. sentit homini non adimendam vitam, quando damnum resarciri potest.

Institutionibus aliorum Principum, qui furtum simplex suspensio, sacrilegium incendio (& sic de reliquis) puniri volunt, idque (vt inquit) vt seruetur publicae tranquillitatis bonum. Secundò vt obediat Dei precepto, Tollite malum de medio vestri. Quae duae rationes si in simplici furto, ex inopia fortassis commisso, ad mortem infligendam valeant, cur quae non valent in tollendis adulteris, quos morte puniri iussit ipse Deus, & Caesarum multorum leges, non autem fures licet haec, ob causam (quia iudicialia sunt) pro tempore: & loco mutari possint. Cur itidem non valent in tollendis aleatoribus, scortatoribus, prodigis, usurarijs, reliquisque rei publicae pestibus maximis. Sed haec viderint, qui reipublicae gubernaculis regendis sunt admoti: Qui plura de furto, sacrilegiorum, aliarumque fraudum, imposturarum, ac circūuentionum punitionibus cognoscere cupiet, is iura consulat, nostramque Praxim criminalem, si placeat, in singulis suis titulis legat, vbi inueniet quae suo desiderio hac in re facient satis. nempe. Capit. 101. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118.

Nonum Praeceptum.

Ne dicas contra proximum tuum falsum testimonium.

Vetat hoc preceptum, ne vitam, famam, aut res proximi abas maledica lingua falsoque testimonio ledamus. Quonia enim diabolus ab initio in veritate non stetit, sed prolapsus est in mendacium, factusque mendacij pater, & auctor. Ioan. 8. Ideo & sui men-

mendacij, veneno ab Adamo vsque totum genus humanū infecit, & corruptit, à spiritu veritatis alienavit, & mendacio subiecit, vt veritatis spiritū denuo recipere non potuerit. Ioan. 14. sed vt ad mendacia quauis, ad fraudes, ad detractio- nes, ad assentationes, & ad omnia falsa testimonia proueni propendeant omnes, vt verissimè dictum sit: Omnis homo mendax. Quocirca & ipse humani generis conditor Deus, volens quod rectum, syncerum, ac integrum condiderat, denuo ad veritatis rectitudinem erigere, restituere, & à corrupta propensione coercere, & tutari, hanc legem statuit, qua omnibus à mendacio, ac falso testimonio abstinere iusserit: Ne dicas (inquit) contra proximum tuum falsum testimonium. Quo loco notandum est testimonium dici, quicquid ad firmandam fidem asseritur, & prædicatur, siue id bonum sit, siue malum. Id autem testimonium est duplex.

Diuinum, scilicet quod olim apud gentes constabat oraculis, vaticinijs, auspicijs, sacerdotum responsis, & aruspicum diuinationibus constabat, nunc apud Christianos solis scripturis sacris est cōprehensum, de quibus nihil est addubitandum, sed indubitata fide credendū quicquid in ijs nobis coelitus per instinctum spiritus sancti testatum est, & prolatum.

Scilicet Humanum scilicet quod scriptis, pactis, promissis, quæstis, & iuratis fere constat esse factum, idque tam de rebus diuinis, quam humanis

deinde tam in foro, quam extra forum. In foro autem testimonia tanquam vera recipiuntur à solis iuratis: idque propter solam diuini nominis maiestatem tunc requisitam, & attestatam. De diuinis vero testimonia humana eatenus fidem habent, quatenus cum diuinis scriptis sunt consona. Nam quia humana omnia incerta sunt, & erroribus obnoxia. iuxta illud. Omnis homo mendax, & Omnis homo vanitas non facile ipsis est fides adhibenda, sed ea omnia ad diuinæ scripturæ stateram trutinanda. Nihilominus Christianorum testimonia conuenit esse talia, vt à mendacijs sint absorta, sed cum veritate consona, ne mentiendo contra veritatem, ipsumque Deum peccent, ac equitatis, iustitięque legem transgrediantur, quod fit quoties ex odio fratris, vel ex alijs carnis affectibus tam extra iudicium, quam in iudicio veritatem celat, & mentiendo falsa testimonia de proximo, proximi que rebus pronunciat. Quę quidē falsa testimonia Deus hoc præcepto prohibuit, vera autem testari (quod Anabaptistę nullum testimonium in iudicijs contra proximum admittentes negant) Deus nullo modo prohibuit.

*Porro quia dicit contra proximum, id est, contra salutem proximi: ex eo colligitur non quęuis mendacia à Deo hęc esse prohibita, aut cum culpa esse coniuncta. Mendaciorum enim alia dicuntur ignoranter, & simpliciter per errorē, quę culpa plerūque vacant. Alia dicuntur scienter, eaque ex vario affectu. Vnde eorū quędam veniam merentur, alia cum culpa maiori coniuncta sunt. Nam quę dicuntur.

Timore Dei, vt obstetrices Aegyptiæ.
Metu supplicij,
Amore coniugali, vt Michol liberando maritum.
Studio iuuandi, vt Ionathas liberando Dauidem.

Culpa vacant maiori.

Pu-

Pudore, vt quando Sara negauit se risisse,
Proprij commodi causa. vt Ananias. Act. 5.
Peruersa interpretatione, vt Ioan. 2.
Nocendi, detrahendique gratia.
Assentandi studio.
Prava mentiendi consuetudine.

culpam habent maiorem. Act. 5. Ioan. 2.

3 *Hęc autem posteriora mendacia quantum malitię secum conferunt, præcipue quę ad detractio- nem, assentationem, nocendique studium spectant, ex hac quintuplici consideratione constabit.

Mendaces celo excludit. P sal. 5.
A Deo separat, & coniungit diabolo.
Linguas ad laudem Dei, & ad veritatem consecratas, conspurcat ad gratiam diaboli.

Psal. 5.

Nam Fidem humani conuictus labefactat.
Religioni Christianę probrum infert, etiam apud ethnicos. Quę quidem mendacia licet humanę leges non puniāt, ea tamē Deus acerrimè puniturus erit.

Et quamuis hoc præcepto quoduis ad fraudē, mendacium, & quoduis ad circunueniendū testimoniū sit prohibitū, (quod quiuis pius fatebitur, quodque ex Leuit. 19. colligitur, vbi sic legitur. Non furabimini, neque mentiemini, neque fallaciter agētis vnusquisque cū proximo suo (peculiariter tamen illud mendacium, falsūque testimonium hac lege prohiberi videtur, quod à iuratis in iudicio deponitur: vt quod omnium sit mendaciorū nocentissimum, quodque ad nocendum, ad famā, & salutem proximi lædendum, imò ad prorsus perdendum ipsum etiam innocentem, instrumentum sit paratissimum: sicuti confirmant nobis inter cœtera exempla, falsaque testimonia: de Susanna, & Naboth prolata. 3. Reg. 11.

Leuit. 19.

Danie. 13. 3. Reg. 11.

2 *Committitur autem falsum testimonium in iudicio fere tribus modis.

Peruersa interpretatione verborum, vt quando peruersè interpretabantur verbum Christi: Soluite templum hoc, Ioan. 2.
Maliosè, aut ex metu inani celando veritatē, ne scilicet lædatur proximus, cū interim nō metuāt offendere Deū, & propriā perdere animā.
Scienter fingendo, deponendoque excogitatū mendacium, quale fuit iam ante citatum mendacium contra prophetam Naboth, & castissimam Ioachimam coniugem Susannam.

Ioan. 2.

3 *Hęc quoque falsa testimonia in iudicio quantum mali adferant, ex his quatuor noxis perpendi poterit.

Deum, veritatis auctorem & patronum, suorum mendaciorum testem & patronum constituunt.
Diuinę maiestatis nomen mentiendo polluant, & mandatum diuinum violant.
Iurifurandi vsū, ac fidem, in rebus humanis necessarium violant, & corrumpunt.
Iudicem deludunt: & à vera sentētia ferenda seducūt, ita vt veris possessoribus debita, adiudicet iniquis, & alienis, & vt pupillos, orphanos, & viduas perdat, & iniquos, crassoque Midas, pauperū bonis locupletiores reddat.

11

Esther. 3. In criminalibus verò, vt iudex innocentem atrocissimis torturis dilaniet, aut indignissimam morti adiudicet. Vide. 3. *Esther.* quantam cladem Assuerus rex parauerat populo dei ex falsa delatione assentatoris Amā. Vide quot sacerdotes Domini, & quomodo neci tradidit omnes inhabitatores Nobe assentatoria delatio Doeg. 1. *Reg. 22.* Vide in quot pericula coniectus fuit pacificus David à maliciosis delatoribus. 1. *Reg. 24.* huiusmodi exemplis tum sacrae tum profanae historiae sunt refertissimae, vt non immerito Spiritus sanctus de huiusmodi delatoribus dicat. Venenum aspidum sub labijs eorum. *Psal. 13.* & Lingua eorū gladius acutus. *Psal. 56.* Restat nunc vt pauca de falsorum testimoniorum punitiōib. dicamus. Puniuntur itaque falsa testimonia bifariam.

Scilicet lege	Diuina	Occulta scilicet sine hominum notitia, nempe peste, fame, bellis, seditionibus, & varijs morbis.	Expressa, per legem talionis. <i>Deut. 19.</i>

Qui plura de falso testimonio desiderabit, is iura consulat, & si cui libeat, is legat hac de re Praxes nostras ciuilem. c. 172. & criminalem. c. 19. 20. 21. 22. 23. 24.

Decimum praeceptum.

**Non concupisces Domū proximi tui,
nec desiderabis vxorē eius, non seruū,
non ancillam, non bouem, non asinum,
nec omnia quae illius sunt.**

Posteriorū saeculorū (vti & ante dixi) plerique hoc praeceptū, vt duo prima praecepta in vnū conuerterent, in duo diuidunt: quorū priore dicunt veritā concupiscentiā vxoris alienae, posteriori verò prohiberi concupiscentiā rerū alienarū, siue rerū proximi. Atq; hi mouentur. 5. cap. *Deu.* vbi concupiscentia vxoris alienae primo loco praecedit. Et secundo loco consequitur concupiscentia rerū proximi. Verū hoc argumentū clarissimè diluitur 20. ca. *Exo.* vbi primo loco prohibetur concupiscentia domus proximi: & deinde concupiscentia vxoris alienae, cū reliquis rebus proximi. Et quia certissima scripturae explicatō ratio est, qua scriptura scripturam explicat, relinquatur, certius esse si hoc praeceptū iuxta spiritū sanctū (qui seipsum *Exo. 20.* cap. explicat) & iuxta primorū saeculorū patres vnū praeceptū, scilicet de nō concupiscendo cōstituatur. Atq; istorū quoq; sententia ex Paulo. *Ro. 7.* satis cōfirmatur, vbi ait: Concupiscentia nesciebā, nisi lex dixisset: Nō concupisces. Vbi Apostolus simpliciter absq; vlla distinctione aut de vxoris alienae, aut de rerū alienarū concupiscentia nobis quāuis malā & illicitā concupiscentiā esse prohibita innuat.

nuat. Si enim hoc praecepto nobis solūmodo prohibita esset concupiscentia earū rerū quae in litera sunt expresse, hoc est, sola concupiscentia vxoris alienae, & rerū alienarū vbi quae prohibita esset concupiscentia vindictae, detrahendi, obloquendi, ledendi, opprimendi, occidendi, libidinis sodomiticae. Imò vbi vetaretur concupiscentia gloriae, dominatiōis, imperij, potētiae, sciētiae, maiestatis &c. vt quae in litera nō ponuntur, neq; talia sunt, quae ad concupiscentiā vxoris alienae, aut rerū proximi iuxta literā referri possint. Et tamē nihilominus hoc praecepto sunt prohibita. Quo circa quāuis Deus solūmodo vulgaria, vitiōsa, & quorū concupiscentiae vulgus magis solet esse obnoxium, hoc praecepto expresse prohibere voluit, reliquarū tamē rerū concupiscentiā noxiā sub eadē expressione etiā prohibere voluit, quia qui minorā prohibet scelera, is virtualiter in ijs & maiora prohibet scelera. Vnde & per consequens hic omnē concupiscentiā illicitā, prauā, animo proximi, fraternaeq; charitati repugnantē vetat. Quod propter emptoris, aut vxorē ambiētis concupiscentiā addo, quia quāuis emptor aliena dona, & sponsus suā sponsam appetat, ea tamē concupiscentes nō peccāt, si ea nō illicitē, nec cōtra charitatē, nec cōtra voluntatē, aut animū veditoris, aut nupturae appetat. Quod itē addo, quia aliena velle sibi cōparare, quae veditor nollet videri, illicita est concupiscentia, quae culpa nō vocat, vnde de concupiscentiā Achab de vinea Naboth. 3. *Reg. 21.* Et concupiscentiā Sichē de 3. *Reg. 21.* Dina, quā fuerant prauae & illicitae, bona proximi, & non dicit bona quae mea sunt (quā ipse sint omnia quae in caelis, in terris existūt) clarē dilectionē suā erga nos mortales indicat, quae sua sunt, nō sua, sed nostra, proximiq; bona esse pronūciat, cui ea ex sua bonitate peculiariter contulit, & non alteri. Vnde haec proximi quoq; bona adeo hoc praecepto indicat, adeo nō esse communia (q. Anabaptistae falso afferūt) vt ea cū dāno proximi, cōtraq; charitatē ne appetēda quidē, nedum eripiēda esse voluerit. Postquā igitur Deus quatuor praecedentibus praeceptis interdixit ea mala quae inter homines fere regnare solent, quaeq; proximi charitatem maxime lacerant, (scilicet, Non occides, Non Mœchaberis, Nō furtū facies, Non loqueris contra proximum tuū falsum testimonium (congruū fuit vt hoc vltimo praecepto etiā eorundē vitiorū fontem vetando recluderet, & originalem eorum causam interdiceret, nempe noxiam rerum omnium concupiscentiā, quae in corde humano tanquā in suo fonte latitat, & ex quo veluti ex oppletissimo fonte praedicta vitia, imò nulla non mala scaturiūt. De corde enim (inquit Christus) exeunt cogitationes malae, homicidia, adulteria, scortationes, furta, falsa testimonia, &c. *Math. 15.* Dico autem Deum hoc praecepto vetare omnem concupiscentiam malam, & noxiam, propter concupiscentiam bonam ac naturalem: quae adeo hoc praecepto non sunt prohibita, vt illa potius in laude sit & virtute. Haec verò ad res necessarias appetēdas nobis à Deo sunt indita. Quocirca vt haec omnia clariora euadant, videndum erit, quid, & quotuplex sit concupiscentia, deinde quae concupiscentia hic sit verita, quanta ipsius malitia, vnde originem habeat, & quod contra malam concupiscentiam adhibendum sit remedium.

*Primo itaque sciendū est (vt in generationem vocabuli explicemus) concupiscentiam esse appetitum, siue vim appetitiuam animi, qua res, quae nobis arriident, ad nostros vsus pertrahere cupimus. Sed quia hic appetitus est varius, nempe, Alias de rebus bonis, pijs, diuinis, ac salutaribus, Alias de rebus licitis, hone-

honestis, vsibusq; nostris necessarijs. Alias de rebus illicitis, prauis, & noxijs, ideo concupiscentia ipsa distinguenda est & diuidenda.

Est itaque concupiscentia in genere,

Triplex, scilicet {
 Spiritualis.
 Naturalis.
 Carnalis.

* Concupiscentia spiritualis est ea que seruit spiritui, ac rationis iudicio. Hec pia est, & diuina. De hac propheta Dauid: Concupiuit (inquit) anima mea desiderare iustificationes tuas. Psalm. 118. & Concupiui mandata tua. Psalm. 118. Item Deus ipse: Concupiscite sermones meos. Sap. 6. & transite ad me omnes qui concupiscitis me. Ecclesiast. 24. & Paulus, Spiritus concupiscit aduersus carnem, id est, contraria ab his que carni placent, vel homo spiritualis internus ac Deo regeneratus semper appetit alia, ac diuersa ab ijs que appetit homo exterior, carnalis, & corrupta concupiscentia seruiens. Et. 1. Pet. 2. Lac (scilicet fidei, pietatis, ac doctrina) concupiscite, vt in eo crescatis in salutem.

* Naturalis concupiscentia est, quam Deus natura nostra humana in seuit, hac nobis cum reliquis animantibus communis est, & ad vitam nostram necessitatem, veluti ministra, seruit. Vnde & naturalis est, simplex, ordinata, & ad vitam nostram vsus plane necessaria. Sic vt isthac naturalia necessaria que appetendo, nulli malitia siamus obnoxij: veluti quando concupiscimus calefieri, refrigerari, edere, bibere, sanari, liberari. Item, quando appetimus vxorem nostro solatio, & ad sobolis propagationem, quando concupiscimus domum, que nos a frigore defendat: famulos, & ancillas, qui in operibus nostris nobis suam prestant operam, & coadiutores esse possint: boues, asinos, equos, vaccas &c. quorum laboribus, & substantijs adiuuamur, aut quorum vsibus vita nostra necessario sustentatur. Hoc modo amamus vtilia, auersamur noxia, timemus nocitura, speramus profutura, irascimur nos opprimentibus, gaudemus de letis, ac salutaribus, tristamur de aduersis, & afflictionibus indignis. Hi inquam affectus omnes animales, sunt naturales, ac nobis necessarij, & a creatore Deo ante lapsum Adae humanae naturae sine peccati contagio, sic simpliciter, ac naturaliter inditi, vt nobis necessaria quauis appetentes, non peccemus: non magis quam si licita quauis, honesta, ac salutaria per concupiscentiam spiritualem pereremus: cui animalis concupiscentia (in nobis tantum, non in brutis) ancillatur. Adhunc modum, in egestate constituti, nobis necessaria concupiscimus, eadem innoxia a Deo petimus, eadem cum vera fide speramus, cum gaudio accipimus, acceptis cum gaudio fruimur, de acceptis Deo gratias agimus, ipsiusque bonitatem laudamus, & dilectionis affectu in ipsum toti abripimur.

* Concupiscentia vero carnalis, est illa que corrupta est: nempe quoties animalis appetitus necessitatis, naturaeque ordinatas leges transgreditur, sic vt contra charitatem, contraque vite sanctimoniam, seruiat fecedis voluptatibus, gula, impudicitie, ebrietati, idololatrie, ambitioni, superbie, auaritie, luxurie, iracundie, rixis, pugnis, detractionibus, odio, inuidie, sanguinarie tyrannidi, iniustitie, oppressionibus tenuium, predis, furtis, rapinis, depopulationibus, exactionibus, cedibus, homicidijs, adulterijs, sacrilegijs, virginum stupris, curiositati, alienarum rerum auferen-

ferendarum studio, reliquisque vitijs alijs, que aduersantur spiritui, & naturali necessitati. Hec est itaque illa concupiscentia illicita, innaturalis, inordinata, damna-bilis, & a Deo postremo loco in hoc precepto tandem prohibita, de qua Galat. 5. Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, & Rom. 7. Peccatum non cognoui nisi per legem, nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex dixisset: Non concupisces. Et 1. Ioan. 6. Quicquid est in mundo, est, aut concupiscentia carnis, aut auaritia, quod est idolorum seruitus. Post hanc triplicem concupiscentiae distinctionem videndum est, quanam concupiscentia Deo, & quae tandem satanae primae peccato originis attribuenda fuerit, nempe vt in homine opus Dei fecernamus: ab opere diaboli: Pro quo hoc loco notandum est, quod spiritualis, & animalis concupiscendi potentiae ad Deum autorem plane referendae sint, mala autem concupiscendi vis a satana introducta fuerit, hoc modo, quod sicut a Deo habemus vitam, siue quod viuimus, ita a satanae malitia habemus quod male viuimus. * Qui autem quosuis concupiscendi affectus, humanae naturae conditori Deo subtrahunt, eosque omnes satanae attribuunt, hi quoque hominem truncum, aut lapide conditum fuisse affirmet oportet, qui omnis concupiscentiae sunt exortes. Nihil enim concupiscere insentatorum potius, quam viuorum est. Ratio autem cur Deus nostram naturam spiritualem tum animalem affectum sic in seuerit, est, vt dum nostris vsibus necessaria appetimus, & concupiscimus, ipsorum spe, & largitionem ad Deum ipsum, tanquam ad bonorum omnium fontem, & largitorem benignissimum referamus, ad eum modum, que paulo ante monstrauimus. Quanta autem sit huius carnalis noxiaque concupiscentiae malitia, ex sequentibus facile constabit.

Nec senio, nec vlla virum debilitate extinguitur, sed semper in mala appetendo pergit & perdurat, & satiari nequit. Vnde prou. legimus, Oculos hominum insatiabiles esse.

Non exteriora hominis, sed internarum animi potentiarum sedes occupat, & sic occupat, ijsque sic adheret, imò easdem prauis desiderijs sic inficit, vt non nisi sola morte inde exturbari queat:

Falsa aequitatis, vtilitatis, pulchritudinis, voluptatis &c. specie rectae rationis iudicium sic demerat, vt quae noxia sunt, pro vtilibus habeat. Quibus suis peccatis ceu sedula ministra subseruit, dum vniuscuiusque obiectis sese accommodat, Et ea quae sibi comoda iudicat, statim experit, nulla charitatis, aut aequitatis ratione habita.

Totum hominem in peccati seruitutem conijcit, & ad malum perficiendum instigat.

Verbum Dei in cordibus carnalium hominum suffocat, vt fructum ex eo referre nequeant. Matth. 4.

Mentes nostras, dum concupita non assequimur, turbat nos, macerat, eneruat, & debilitat.

Per iustitiae, honestatisque leges (quibus alioqui debebat reprimi) magis irritatur, & inualefcit. Nitimur in veterem, & Rom. 7. Peccatum occasioe accepta per mandatum, operatum est in me omne concupiscentia.

* Quum itaque sic tanta prauae concupiscentiae malitia, non est quod quisquam sibi blandiatur, seseque Deum non offendere putet, si ipsam naturam operis non ex-

pleat, quantumvis eidem interna mente consenserit. Nam quantumvis mundus de internis, & occultis neminem dānet, Deus tamen qui scrutator est cordium, non tantum secundum facta externa, verum etiam secundum cordis concupita, & voluntatis consensum nos iudicaturus erit. Ipsi enim perficiendi voluntas tam in malis, quam in bonis pro ipso facto reputabitur. Attamen ipsum factum longe est grauius, utpote quod preter hoc, quod propria conscientia Deo obnoxia reddat etiam vel proximo, vel suo corpori, vel uxori, vel liberis, vel bonis detrimentum infert. Item facta excitat odia, dissidia, cedes, contentiones, bella. &c. que omnia ex sola occulta concupiscentia oriri non possunt. Cum autem concupiscentia a primo parate in posteros transfusa sit, si quis viriliter carni concupiscenti aduersus spiritum reluctetur, & mente non licet consentire, non solum non peccat, sed & meretur, cum in exercitium relicta sit: in baptismo enim non solum peccatum originale abraditur, sed plane remittitur, ut iam peccatum verum non sit, quantumvis quandoque peccatum vocetur, quia ex peccato nascitur & ad peccatum sollicitat. * Et quod hic simpliciter, & in genere de proximo sine ulla specificatione loquitur, recedo: Ne concupiscas domum proximi tui &c. non distinguens aut de qualitate proximi, aut de qualitate bonorum proximi, aperte inuit nullius hominis bona, uxorem, ancillam &c. contra charitatem, & animi ipsius voluntatem esse appetenda, siue is diues fuerit, siue pauper, iustus, iniustus, amicus, aut hostis, &c. aut siue ea bona sint ab ipso iuste an iniuste, an fraude, an rapina, an furto acquisita, aut cuiusnam vxor sit, aut quantumvis ad externam oblectationem solum modo eius familiaritate frui appetas. Certum qualiacunque ea sint, & cuiusnam ea sint, nostra non sunt, sed aliena. Ideoque Deus ea a nobis concupisci vetat, profecto ut unicuique seruetur, quod Deus ipsi contribuere voluit. Et ne scindatur charitatis vinculum, quo unicuique nostrum iussit ut proximum sicut nos ipsos diligamus, neque proximo faciamus, quod nobis fieri nolumus. Vnde & quod fieri non licet, id etiam concupiscere, nedum auferre nobis licet.

* Superest ut de male concupiscentie remedio pauca dicamus, quod clarius cognoscemus, si ipsius causam, & originem prius obseruauerimus. Nascitur autem actus concupiscendi contra legem Dei (Nam corruptio ipsa nature ex peccato primi parentis orta est) in cordibus nostris, ex tribus fere causis, scilicet.

Ex Fastidio rerum honestarum, & nobis licitarum, queque in nostra sunt potestate. Nostra enim honesta, & licita quanto magis fastidimus, tanto auidius aliena, turpia, & illicita expetere solemus.

Obiectis sensuum exteriorum, qui ex oblectamentis externis facile seducuntur: Cum enim ea que sibi placent ad sensus interiores, hoc est ad animalis fantasiam perferunt (si ratio non mox obstat) illico ea ipsa sibi expetibilia censent.

* Sola interna cogitatione, absque villo exteriorum sensuum obiecto presenti, sed id fere ex reliquijs, siue ex speciebus in animo ex precedentibus obiectis adhuc heretibus, et relictis. Prava igitur concupiscentia ex corde suo qui abarcere voluerit, is sensus suos (qui mortis fenestree sunt) ab illicitis intuendis, audiendis, loquendis, tangendis diligenter custodiat: iuxta illud Psalmi 119: A uerte oculos tuos ne videant vanitatem. Deinde discat viuere contentus sua vxore, sua domo, suisque donis reliquijs, a Deo sibi largitis, sic enim non facile rapietur in admirationem, & concupiscentiam rerum alienarum. Postremo si aliena tibi adlibescere, mentemque tuam titillare sentias, horum admirationem cum suis oblectamentorum stimulis statim his telis, hisque cogitationibus, & verbis

Psal. 119.

& verbis refellere satages. Cur istud indignè appeto? meum non est, alienum est, stultum est, vanum est, illicitum est, impurum est, noxium est, a Deo prohibitum est, mundanum est, diabolicum est, & tale, quod externa felicitate hominem priuat, ideoque id ipsum expetere, concupiscere nolo, multoque minus id videre, audire, habere, auferre, aut possidere volo. Hactenus de preceptis decalogi: quorum distinctio, si cui iuxta patres veteres non arrideat, is posteriores patres si velit in ijs distinguendis sequatur. Verum plura referre puto, ut Dei precepta religiosissime obseruando adimpleamus: quia ut de ijs distinguendis inutiliter disputemus. Non enim auditores, aut disputatores verborum Dei, sed factores salui erunt, Matth. 7. d. Rom. 2. b. Iac. 1. c. d. Posthac igitur ad precepta generalia pergemus.

Matth. 7. d.
Rom. 2. b.
Iacob. 1. c.
d.

De preceptis Dei generalibus.

* Precepta Dei hic vero generalia, que quamuis in decalogo predicto nominatim non sunt expressa, omnibus tamen, & singulis generaliter sunt precepta, queque talia sunt, que ad decalogum facile reducatur, aut potius talia, que in ipso decalogo sint comprehensa: qualia sunt que passim in sacris Biblijs a Deo per Prophetas, & Apostolos sunt precepta. Sed quia horum numerus est infinitus, non est animus eadem omnia in hunc libellum conferre, contentus potiora quecumque hic expressisse, que proximè ad pietatis studium facere videbantur. Hæc per locos communes hoc ordine distinximus. Si quis desideret largiorem expositionem decem preceptorum decalogi, legat Bernardinum de bustis in prima parte sui rosarii: sermone. 16. ubi paucis verbis decalogum comprehendit, hoc modo.

Vnum cole Deum, nec dicas vana per ipsum.

Sabbata sanctifices, habeas in honore parentes.

Non sis occisor, fur, mæchus, testis iniquus.

Alterius nuptiam, nec rem cupias alienam.

Hæc verius exponit Bartholomeus a Chalfeneo in 12. parte Catalogi gloriæ mundi fol. 37. & seq. ed. recurat, qui velit plura cognoscere.

De morte Elogia. Mors finis.

Mors senum, finis tristitiæ est, quia multo dolore eis contingente moriuntur; Aristoteles de longitudine & breuitate vitæ.

Mors est finis vitæ, qualis vnusquisque est, talis illi debetur finis? Arist. 3. ethic. huc facit sententia D. Augustini, Mors enim (inquit) T. 5. Col. 53. d.) nec fugienda, nec putanda mala, quam vita bona precessit. Mors est omnium terribilissimum. Arist. 3. ethic.

Augustinus super Ioan. Quid est mors? relictio corporis, depositio sarcinæ grauis: sed si alia sarcina non portetur, qua homo precipitetur in gehennam.

Ioan. Chrysost. super 1. Mat. Mors munus necessarium est nature iam corrupte, que non est fugienda, sed potius amplectenda, ut iterum fiat voluntarium, quod futurum est necessarium, offeramus Deo pro munere, quod pro debito tenemur reddere Secundus philosophus Adriano Imperatori sic de morte scripsit.

Ff 2

Mors

Mors æternus Somnus.

*Mors est æternus somnus: dissolutio corporum: diuitum pavor: pauperum desiderium: ineuitabilis euentus: incerta peregrinatio: latro hominis: somni pater: fuga vitæ: viuorum discessio: resolutio omnium.

Mors est quasi sopor. Vnde illud Epigramma.

Hec mihi quanta datis fallacis gaudia vitæ,

Inuideo Endymion Lachmia saxa tibi:

Quod si nil sopor est gelidæ nisi mortis imago:

Omnia mors superat gaudia, vita vale.

Cicero lib. de Senect. Iam verò videtis nihil esse tam morti simile, quam somnium.

Cicero Tuscul. Quæst. lib. 1. Habes somnum imaginem mortis, eamque quotidie induis, & dubitas quin sensus in morte nullus sit.

Mors est æquum ius.

Mors malum non est: quid sit quæris? sola ius æquum generis humani. Hęc Seneca ad Lucilium Epist. 127. vnde illud.

Agricolæ Regi, Mors sceptræ ligonibus æquat.

Boëtius de consol. lib. 1. Met. 1

Mors hominum sælix, quæ se nec dulcibus annis,

Inferit, & mœstis sæpè vocata venit.

Heu, heu, quàm surda miseros auertitur aure?

Et flentes oculos claudere sena negat.

Horatius Carm. 2. ode 13.

Aequa lege necessitas

Sortiuntur insignes, & imos,

Omne capax monet vna nomen.

Horatius lib. 1. Carm. ad Sextium.

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,

Regumque turrets, ô Beate Sexti:

Vita summa breuis, spem nos vetat inchoare longam.

Iam te premet nox, fabulæque, manes.

Mors est vltima linea rerum.

Mors vltima linea rerum est. Horatius Carm. 1.

Cato. *Ne timeas illam, quæ vitæ est vltima finis,*

Dum mortem metuis, amittis gaudia vitæ.

Idem. *Facti tibi proponas mortem non esse timendam,*

Quæ bona si non est, finis tamen illa malorum est.

Mors est terminus, de quo illud Epigramma antiquum.

Quadratum infoditur firmissima tessera saxum.

Stat

Stat cirrata super pectore imago tenus,
Et sese nulli profitetur cedere talis.
Terminus est, homines qui scopus vnus agit.
Est immota dies, præfixaque tempora fati,
Deque ferunt primis vltima iudicium.
De termino apud Gellium.

Mors est ineuitabile fatum.

Horatius Carm. lib. 2. ode. 3.

Omnes eodem cogimur: omnium

Versatur vna, ferius, ocys.

Sors exitura, & nos in æternum

Exilium impositura Cymbæ.

Martialis de Curitio.

Nulla fata loco possis excludere: quum mors

Venerit, in medio Tybure Sardinia est.

Idem lib. 4. Epig. ad Colinum.

O cui Tarpeias licuit contingere quercus,

Et meritas prima cingere fronde comas.

Si sapias, vt tris totis Coline diebus,

Extremumque tibi semper adesse putes.

Lanificas nulli tres exorasse puellas

Contigit, obseruant quem statuere diem.

Diuitior Crispo Thrasea constantior ipso,

Lantior, & nitido sis meliorque licet.

Nil adiecit penso Lachesis, fusosque sororum

Explicat, & semper de tribus vna necat.

Et Manilius ad Aug. Cæsarem.

Stat sua cuique dies, & ineuitabile fatum.

Horatius lib. 1. Carm. ode 28.

Mixta senum, ac iuuenum densantur funera, nullum

Sæua caput Proserpina fugit.

Idem lib. Carm. 3. ode 24.

Si figit Adamantinos

Summis verticibus dira necessitas.

Clauos, non animum metu,

Non mortis laqueis expedies caput.

Idem in Arte poëtica.

Debemur morti nos, nostraque, siue receptus,

Terræ Neptunus classis Aquilonibus arcet.

Et tandem infert.

— *Mortalia facta peribunt.*

Pallades in Epigrammatibus sic habet de verbo translatum.

Ff 3

Omnis

*Omnes morti seruamur, & nutrimur.
Tamquam grex porcorum interficiendorum sine ratione.
Hinc in Epigrammatov primo sic legitur.
Gaudet quidem Theodorus quoniam mortuus sum, alius super ipso
Gaudebit. Morti omnes debemur.*

Ibidem sic versum.

*Mortuus sum, sed expecto te: expectas & tu quendam alium,
Omnes simul mortales vnus Pluto suscipit.*

Et, Virgilius fatum debitamque cuique mortem vocat. 4. Aeneid.

Nam quia nec fato, debita nec morte peribat.

Huc alludens Lucanus lib. 6. sic habet.

*Ab miser extremum cui munus mortis iniqua,
Eripitur non posse mori. —*

Et libro 8.

— Quisquam ne secundis,

Tradere se fati audet, nisi morte peracta.

Ouidius in Metamorphos. 15.

Tempus adax rerum, tuque inuidiosa vetustas,

Omnia destruitis, vitataque dentibus aui,

Paulatim lenta consumitis omnia morte.

Quintilianus declamatione tertia.

Omnis nos hora per tacitos fallentesque cursus applicat fato, & in hac perpetuitatis turpissima cogitatione descripti, per exigua festinantis aui momenta perimur.

Homerus in 3. Iliados, quod interpretatum tale est.

*Mortem nunc doceo nullum fugisse virorum,
Non timidum, non fortem, non quemquam genitumne.*

Idem Tertio odyss.

Sed certe mortem diui quamuis tremebundam,

Non possunt summo conantes pellere amico.

Quando illum attingunt mortis fatalia tela,

Menander ait.

Mortalibus omnibus mori necesse est.

Paulus ad Hebræos cap. 4.

Statutum est omnibus hominibus semel mori.

Dauid Psal. 88.

Quis est homo, qui viuet, & non videbit mortem? eruet animam suam de manu inferi.

1. Regum. 14.

*Omnes enim morimur, & quasi aqua dilabimur super terram.
Sapientia. 7.*

Vnus ergo introitus est omnibus ad vitam, & similis exitus.

Seneca in Epist. 65.

Quæ

Quæ latebra est, in quam non intret mortis metus? quæ tam munita & incolumis subducta quies, quam dolor non territet?

Et idem Epist. 8.

Nullum sine exitu iter est, exitus autem huius itineris, hoc est vitæ nostræ mors est.

Aristoteles libro de vita & morte.

Vita & mors sunt communia omnibus animalibus.

Cicero de Senectute.

Mortem omni ætati communem esse sentio.

Mors Vltima pœna.

Lucanus lib. 8.

— Mors vltima pœna est,

Non metuenda viris. —

Martialis de Fannio.

Hoslem quum fugeret se Fannius ipse peremit.

Hic rogo, num furor est? ne mori, mori.

Hinc apud Palladem hoc Epigramma extat.

Corpus, passio animæ, infernus, onus, necessitas,

Et populus concitatus, & pœna torturarum.

Sed quando egressa fuerit è corpore, tanquam à vinculis

Mortis, fugit ad Deum immortalem.

Cicero libro primo Tusculanarum quaestionum prolixè hanc materiam edificavit: Non deterret, inquit, sapientiam mors, quæ propter incertos casus, quotidie imminet, & propter breuitatem vitæ, nunquam longè potest abesse.

Etenim idem docet primo Tuscul. Quest. Quod mors malum non est, vt quæ fit à natura data hominibus. Secundo Tusculanarum: nam qui id, quod vitari non potest, metuit, is viuere animo quieto nullo modo potest. Sed qui non modo, quia necesse est mori, verum etiam, quia nihil habet mors, quod sit horrendum, mortem non timet, magnum is sibi præsidium ad beatam vitam comparat.

Martialis ad Paulum.

Mortis Paule timor tibi vitæ gaudia tollit,

Nam moriens viuens, dum metuendo peris,

Inter naturæ si ponas munera mortem,

Te de morte metus sollicitare nequit.

Idem de Cognitione Michæ.

Frangite thoros, pete vina, rosas cape, tingere nardo

Ipse iubet mortis te meminisse Deus.

Martialis de Canace lib. 11.

Non licet hic vitæ de breuitate queri,

Tristius est leto lethi genus. —

Horatius Carm. 3. lib.

Mors & fugacem prosequitur virum:

Nec parcat imbellis inuenta.

Ff 4

Popli-

Poplitibus, timide te tergo.

**Mors est vltima passio animæ, & vltimū
omnium terribilium.**

Mors omnia soluit.

*Soluitur omne decus leto, niueosq; per artus
It stygius color, formæ populatur honores.*

Virgilius Georg. 3.

*Optima quæque dies miseris mortalibus anni
Prima fugit, subeunt morbi, tristisque senectus,
Et labor, & diræ rapit inclementia mortis.*

Huc adde illud Epigramma.

*Neu te decipiat fragilisque, agilisque iuuentus,
Non genus, aut virtus, sed nec sapientia mundi,
Non species, non diuitiæ, non gloria fallax.
Omnia debetis morti, paulumque moranti,
Serius, aut citius, sedem properatis ad vnâ.
Tenditis huc omnes domus est hac omnibus vna.*

Contra mortem non cadit appellatio.

Boëthius de Consolatione.

*Huc omnes pariter venite capti,
Quos fallax ligat improbis catenis
Terrenas hebetans libido mentes,
Hic erit vobis requies laborum,
Hic portus placida manans quiete,
Hoc patens vnum miseris asylum.*

Contra mortem nulla dilatio.

CATO.

*Tempora longa tibi noli promittere vitæ:
Quocumque ingrederis sequitur mors corporis vmbra.*

Hinc illud Alciati ex Emblemâ.

*Ludebant parili tres olim ætate puellæ
Sortibus, ad stygias quæ prior iret aquas.
Ast cui iactato malè cesserat alea talo,
Ridebat sortis cæca puella sue.
Cum subito ista caput labente est mortua tecto,
Soluunt & audacis debita fata ioci.
Rebus in aduersis mala sors non fallitur, ast in
Faustis nec precibus, nec locus est manui.*

Non

Non est regressus à morte.

CATVLLVS.

*Soles occidere, & redire possunt:
Nobis, quum semel occidit breuis lux,
Nox est perpetua, vna dormienda.*

Mors occultè venit.

Tibul. lib. 1. Eleg. 10.

*Quis furor est atram bellis accersere mortem?
Imminet, & tacito clam venit illa pede.*

14 **Mors humano non subiacet arbitrio,
vt patet hoc antiquissimo Epitaphio.**

*Iam datus est finis vitæ, iam pausa matorum,
Vobis quas habet hoc quantam matremq; sepulchrum
Littore Phocæico pelagi vi examinatas
Illic vnde Tagus, & nobile flumen Hiberus
Vorsum ortus, vorsum occasus, fuit alter & alter
Stagna sub Oceani Tagus & Tyrrhemia Hiberus.
Sic etenim duxere olim primordia parca.*

Sub imagine Hinnuli.

*Et venere super vobis fatalia fila,
Cum primum Lucina daret lucemq; animamque:
Vt vitæ diuersa dies foret, vnaq; læthi
Nobis porrò alia est, trino de nomine fati
Dicta dies læthi: quam propagare suo pte
Visum ollis tacito arbitrio cum lege perenni
Sisti, quæ cunctos iubet ad vadimonia mortis.*

Aliud.

*Sì rigida posset sese defendere morti
Vllus qui medica doctus in arte foret:
Non graue nunc marmor teget, non plurima tellus
Multorum obscuro condita membra solo.*

Huc refer illud Iuuenalis Satyr. 10.

Quandoquidem data sunt ipsis quoque fata sepulchris.

15 **Mors spernit altam gloriam, sicut con-
stat in hoc Epitaphio Regis Ladislai, quod Neapoli
habetur in templo D. Ioannis de Carbonada, Aucto-
re Actio Sannazario.**

Ff 5

Miraris

*Miraris niueis pendentia Saxa tropheis
 Hospes, & hunc acri qui sedet altus equo.
 Quod si animos roburq; ducis, præclaraq; nosse
 Pectora, & inuictas dura per arma manus.
 Bis Capitolinis deiecit sedibus hostem:
 Bisque triumphata victor ab vrbe redit.
 Italiamque omnem bello concussit & Armis
 Intulit Hetrusco signa tremenda mari.
 Neue foret Latio tantum diademate felix
 Ante suos vidit Gallica sceptrâ pedes.
 Cumque rebellantem pressisset pontibus Arnum.
 Mors vetuit sextam claudere Olympiadem.
 Inunc, regna para, fastusq; attolle superbos:
 Mors etiam magnos obruit atra viros.*

Omnes mori conuenit, sed ne-
 scitur quando, Ecclesi. 9.

*Nescit homo diem suum.
 Certa mortis hora,
 Certa non tenetur.
 Cura semper urget.
 Urget hora mortis.
 Qui sapit sepulchrum
 Proprium locabit.
 Viuus ad supremam
 Præparatus horam.*

Nil magis reuocat à peccatis, quàm
 cogitatio mortis.

Memento mori, & non peccabis in æternum Ecclesi. 7. In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua.

Semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circumferentes. 2. Corinth. 4. C.

Semper enim nos qui viuimus in mortem tradimur propter Iesum, vt & vita Iesu manifestetur in carne nostra. 2. Cor. 4.

Ita & vos existimate vos mortuos esse quidē peccato, viuētes autē Deo, Ro. 6.

Memor esto, quoniam mors non tardat. Ecclesi. 14.

Dixit autem illi Deus: stulte hac nocte repetunt animā tuā à te. Luc. 12. C.

Tempus autem vestrum semper est paratum. Ioan. 7.

Dispone domui tuæ, quia morieris tu, & non viues. Esaiæ. 38.

DE

De Synteresi, vel (vt vulgo vocant)

De Scrupulo Conscientiæ.

- *Quando homini relinquenti viam carnalis concupiscentiæ, & defleſcenti ad virtutem, ad viam rectam, angustam, dextram, alta perentem, vel (vt breuiter dicam) tranſeunti de mortificatione carnis ad vitam animæ, multa impedimenta occurrere solent, quorum alia à malo spiritu, alia à sæculo, sæculi curis, & secularibus hominibus nequam, alia ab ipsa carne inferuntur, & ingenti mole opponuntur: fit non rarò, vt illatis pluribus tentationibus, is à recto tramite defleſcat, & vel in barathrum malorum corruat, vel anceps intervirtutē. & vitia fluctuet, verè Deum non agnoscat, & in damnationem quoque veniat. * Rarus autem est, qui emergit, nimirum qui adiutus à Deo, & Domino Iesu Impedimenta vndique ingruentia propellere potest, tentationibus resistere, virtutes à vitijs distinguere, & amore virtutis peccata exuperare. Certè hoc Herculeum est opus non modò, sed diuinum etiam, & ad quod Virgilius respexit, naturali lumine & Platonica philosophia, quæ à Moyſe principia traxit, sic canens Aeneid. 6.

—————*Facilis descensus auerni,
 Sed reuocare gradum, superasque euadere ad auras,
 Hoc opus, hic labor est: pauci quos æquus amavit
 Iuppiter, aut ardens euexit ad aethera virtus,
 Dis geniti potuere* ———

- *Huic enim homini primum solet ad virtutem esse incitamentum continua meditatio peccatorum, quæ morienti in peccatis debentur, & à Deo destinata sunt. Nam his etiam si adhuc malus est, tamen malitiam omittit metu suppliciorum. Vnde ab Horatio quoque scriptum est.

Tu nihil admittes in te formidine pœnæ.

- Quin Euangelicus ille diues in peccatis mortuus, & pœnis inferni cruciatus, *Lucæ. 16.* orat Abrahamum, vt quinque fratres sui moneantur legatione Lazari, quo abſistant à peccatis, ne & ipsi in eum tormentorum locum deueniant. Qui igitur pœnas malorum cogitat, ille paulatim progreditur, & ea perpendit, quibus tales pœnas queat effugere, & sic enascitur Deo propitio, monstraturque via ad virtutes, ad iustitiam Dei, ad Christum Iesum: qui autē bonus est, bonitatem quærit, is mox amat bonitatem, amat virtutes, diligit Christum, diligit proximum suum sicut seipsum, nec iam vult aliud, quàm quod Deo placet.

Oderunt peccare boni, virtutis amore.

- *Antequàm tamen aliquis in hac re perfectus est, varia interueniunt, semper verò adest conscientia, quæ est scientiæ in animo dictantis quæ quis bona, quæque mala fecerit, applicatio quædam, siue actus. Hæc conscientia ab Ethnicis mille testium locum habere dicitur. *Hæc est in bonis, vt quæ non nisi bonorum sibi conscij sunt, & qui iam mala virtutis amore adeò nesciunt, vt contemplatione

boni

boni mille testibus rerum benè factarum protegantur contra mala, & malorum insultus. Hinc Horatius canit.

*Si rectè facies, hic murus abeneus esto
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.*

Psal. 3.

Et propheta dicit: Non timebo millia populi circumdantis me. Exurge Domine, saluum me fac Deus meus. Nec hoc Menandrum latuit, qui manifestò dicit, quod mortalibus omnibus conscientia, nimirum conscientia bona Deus est. Cicero verò in Catone maiore, de hac quoque sic scripsit: Conscientia benè actæ vitæ, multorum benefactorum recordatio iocundissima est, rursus:

* Conscientia est in malis hominibus: quorum alij dum in carnalibus concupiscentijs sepulti viuunt, & conscientiam omnino à se alienasse existimant, à conscientia attestante tamen condemnantur, dum ex hac vita migrant, & in iudicio altissimi rationem de proprijs factis sunt reddituri. Ideò Paulus Roma. 2. dicit de gentibus peccatoribus, quod demonstrant opus legis diuinæ scriptum in cordibus suis, attestate conscientia ipsorum, & hinc ratiocinati omnibus inuicem se, aut accusantibus, aut defendentibus in die cum iudicabit Deus occulta hominum secundum Euangelium meum per Iesum Christum. Quinimò hoc Ethnici ipsi facile intellexerunt. Vnde Iuuenalis Satyra. 13. sic scripsit ad Caluinum quendam Ethnicum, longè tamen meliorem pessimo Caluino huius temporis Hæretico.

*Exemplo quodcumque malo committitur, ipsi
Displicet auctori. prima est hæc ultio, quod se
Iudice, nemo nocens absolvitur, improba quamuis
Gratia fallacis prætoris vicerit vnam.*

De hac quoque malorum Conscientia in malis hominibus sic Sallustius prodidit: Tum scelerum suorum, imprimisq; conspirationis conscientia solliciti, quo se verterent non videbant, vnde patet etiã, quæ sit conscientia in bonis, quæ in malis. * At boni sedulo laborat, vt omnè rei malæ conscientiam extirpare possint, vt omnibus viribus, toto corde, omni anima sua Deo placeant, & morientes animam suam Deo tradant in tranquillitate conscientia, quod quidè absolute boni in gratia Iesu Christi facile consequuntur. Vnde Paulus sæpe clamat: Nullius mihi conscius sum. & 2. Cor. 1. Nam gloria nostra hæc est testimonium conscientia nostræ, & Ioannes in. 1. Epistola cap. 3. Filioli mei, inquit, non diligamur verbo, neque lingua, sed opere & veritate: in hoc cognoscimus, quoniã ex veritate sumus, & in conspectu eius suadebimus corda nostra, quoniã si reprehenderit nos cor nostrum, maior est Deus corde nostro, & nouit omnia. Est enim tranquilla conscientia, secunda mēs, de qua Sapiens sic dicit, Secunda mēs quasi iuge cõuiuium, & Ioannes in prima Canonica cap. 3. Charissimi: si cor nostrum nos non reprehenderit, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo. * Caterum qui nondum vestigijs bonitatis insistere possunt, & tamen iam incipiunt esse boni, in his multiplex oboritur dubitatio de bono, de peccato: Et, quum bene egerunt, putant se malè fecisse, ac contrà. Ita ambigui feruntur inter spem, metumque, inter incudem & malleum, inter Scyllam & Charibdim.

Sapient. 17.

* Fit interea quod prægrauante malorum conscientia nonnulli à bono auocentur, Vt Sapientia decimo septimo legitur. Frequenter enim præoccupant pessima, re-

ma, redarguente conscientia. Cum enim sit timida nequitia, dat testimonium 11. condemnata, semper enim præsumit sæua, perturbata conscientia. Nonnulli autem virtutem amplexi, & gratia Domini Iesu talem præteritorum malorum conscientiam allidunt ad petram Christum, & conscientia bonorum Christi sibi ingenerant, eaq; imitantur, vnde fit statim, quod adest tamen synteresis, vt quæ est voluntas instigat regulæ rationis ad bonum, & de mali fuga sollicitè semper cogitans. hanc aliqui scrupulum conscientia, vel scrupulositate vocat, vt quæ de paruo peccato, vel re simili, quã aliquis peccatum putare possit, anxietatè efficit. Verum est autem, quod dicit Horatius in arte poetica.

In vitium ducit culpæ fuga si caret arte.

Et quod alibi in Sermonum primo clarius idem dicit:

Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.

Ita multi nondum satis firmati in via morum & virtutum, dum etiam quod peccatum non est, peccatum putant, falluntur, & pro peccato benefaciunt, & in benefaciendo peccant: quia quæ faciunt scrupulositate conscientia suæ non rectè diiudicant. Hi etiam in extremis, & quum benè vixerint, vel quàm bene viuere potuerunt, de re aliquando in vita perpetrata anguntur, & maximè malo spiritu tentationibus varijs animam sollicante, vt eam Deo adimat, hunc scrupulum conscientia sentiunt. Quare pauca addam, quæ huic pertinent, Christiano Letori haud infrugifera: Synteresis, malè à multis tyndereis scripta, est affectus animæ cupiens se à vitijs cõseruare, & immaculatam à peccato tradere Deo. Itaque remurmurat contra malum, & de re perpetrata vel facienda dubitat malè ne sit, nec ne, atque ita oritur scrupulus conscientia, vel res, quæ semper conscientiam remordet. Multi putant hunc scrupulum fieri ex nimio metu, vt qui teste Damasceno, cor ipsum premat naturaliter. Alij melancholia vel lætæ imaginatiuæ partem animæ in capite ascribunt: alij illusionibus diaboli obructis imaginatiuam: alij malo vitæ regimini, vt nimis vigilijs, nimio somno, abstinentia, & similibus, alij etiam complexionibus plus equo refrigeratè imputant, vnde foeminas naturaliter scrupulosiores viris esse existimant, sicut sunt.

14. * Vt autem hic scrupulus conscientia, vndecunque fiat, animo eximi possit, tã sani, quàm morientis, oportet post contritionem peccatorum generalem, & satisfactionem ab Ecclesiastico viro bono iniunctam obliuisci omnistransactè vitæ, & tanquam è sepulchro ad nouam vitam resurgere cum Lazaro resuscitato, cum Christo Iesu, & huius gratia ita firmiter inherere, vt igne amoris erga Iesum sentiat extingui scrupulum, vt liceat dicere cū propheta: Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam: & De profundis clamaui ad te Domine, vel dicat si nouit, septem Psalmos pœnitentiales, vel certas ex his sententias, quibus in misericordia Dei corroboretur, nihilque dubitet de omni vniuersorum suorum peccatorum remissione: certus de gratia Dei, & Domini Iesu. Si non omnia se cõfessum esse putat per ignorantiam, vel obliuionem, vel similem causam, sciat sufficere, si ex toto animo doleat de peccatis admissis, gaudeatque de quibusdam peccatis non amplius in mentem venientibus, vtpote à quibus liber possit Deo tanto arctius viuere: tum quòd facta confessio ex humili, prompto animo, apud hominem Ecclesiasticum catholicum Sacerdotem Dei, facile de

De tollendo scrupulo.

Psal. 50.
Psal. 129.

de leuis peccati præteritione excusat? Deinde quòd homo in vita actiua, in sa-
culo viuens, nullo modo potest tam purè viuere, sicut homo deditus vitæ con-
templatiuæ, & abstracto à mundanis. * Postremo quod homo volens Deo pla-
cere, non debet suorum errorum, peccatorum, malicie amplius meminisse, sed
cogitare Sapientiam, magnitudinem, Bonitatem, misericordiam, gratiã, potestã-
tem, virtutesque immensas, & perfectissimas summi Dei, & Domini Iesu, & in
his penitus versari, suumque spiritum exercere, orando, obsecrando, gratias
agendo, petendo, & vt ad gaudium Dei, Sanctorumque intronittatur, iugi-
ter instanto, orationes quæ huc faciunt, intentus ad Deum & feruens spiritus
per se suppedirabit, vel lectio sacræ scripturæ, vel aliquot compositæ in hunc fi-
nem orationes. Nam Deus misericors misericordiam petentibus non denegat,
præsertim eis, qui certo animo proposuerunt fugere omne peccatum, in pri-
mis septem peccata mortalia, & quæ charitatem proximi lædunt: & infirmis,
sed à peccato resurgere paratis, imò non irascentibus propter delicta, vnde
posset perturbatio oriri, sed ita commotis, vt dent palmam & præmia rectè fa-
ctis, etsi per infirmitatem septuagesies septies Deum vno die offenderent, de
facto dolentibus, & veniam petentibus ex toto animo, ac ad bonam vitam
se conuertentibus semper ignoscit. * Quod si per huiusmodi remedia nondum
eximatur scrupulus conscientiæ, tum eo deueniendum est, vt certò persuadea-
tur scrupuloso homini, quod debet credere ea, quæ sancti viri dicunt, & ac-
quiescere illorum, vel sui cõfessoris consilio, ac monitis. Nam in vitis patrum le-
gitur, quod heremita scrupuloso valdè, apparuit tandem quidam Religiosus di-
cens illi, & mandans hæc: Tu pete consilium à prudentibus viris, & eis ac-
quiesce, nec sis amplius scrupulosus: quinimò frater quidam ita vrgebatur scru-
pulo conscientiæ, ne missam dicere auderet: dixit illi sanctus Bernardus: Frater
vade in fide mea, & fac sacrificium, quod scio scrupulum tuum, quem falso pu-
tas, nullum esse. Vnde frater obediens, & consilio acquiescens sacrificium fecit,
nec scrupulum amplius sensit. * Neque verò omittendum est, quod scrupulo-
si homines solent hæc allegare, quibus suam scrupulositatem defendunt: Ex re-
bus aiunt dubijs certissima est eligenda, vt quæ minimum peccati continet.
tum: Qui amat periculum, perit in eo, vt Ecclesi. 4. legitur. Denique: litera sa-
cræ scripturæ est rigidè obseruanda. * His & similibus sententijs ex sacra scriptu-
ra, & vulgari sermone collectis parum absunt, quin in superstitionem, vel hære-
sim delabantur. Quare ne peccent, dum peccata fugere volunt, succurrendum
est opinioni huiusmodi. * Neque enim semper certissima res ex dubijs eligen-
da: alioqui omnes debebant esse contemplatiui, vel monachi, vel sacerdotes,
sed nunc tales omnes non requiruntur, nec omnes possunt esse virgines, teste
Paulo. Itaque non semper certissima ex dubijs est eligenda, sed ea, quam Deus
dat, vel Sancta Ecclesia Catholica, vel Catholici Sacerdotes non improbant,
nam quæ improbat, est omittenda.

Eccles. 4.

1. Cor. 7. 4.

* Secundo loco, quod dicitur de periculo: id ita verum est, vt si quis sciat esse
mortale peccatum, & tamen sciens prudensque id facit, quod is peccat, & est
in periculo. At si quis nesciat esse peccatum, sed dubitans de hoc, vel huius op-
posito, nec resolutionem habens, aut determinationem boni aut mali, & interea
faciat

faciat malum, quod putat esse minus malum, vel etiam bonum, is non peccat
mortaliter, nec est in periculo. Nam elegit vel auctoritatem aliquam patrum,
aut doctorum Ecclesiæ, aut loci sacræ scripturæ, vel rationem probabilem.
Quod si minus tale quid sequutus est, sed fecit contra auctoritatem bonam, vel
contra rationem, vel decretum Ecclesiæ Catholicæ, haud dubiè peccator est.

22 * Restat adhuc quod nonnulli putant strictè viuendum esse, secundum leges,
& mandata scripturæ. At ipsi non vident, quòd sacra scriptura multis locis hu-
mano ingenio videtur contraria: vnde expositione eget, & Catholica doctorum
Ecclesiæ interpretatione: tum quòd æquitas est præferenda rigori iustitiæ. Nam
æquitas est iustitia temperata cum dulcedine, & misericordia, facta diligenti con-
sideratione omnium circumstantiarum. Salomon dicit, Non sis nimium iustus, Prone. 30. Eccles. 7. e.
ne pereas in propria iustitia. & Qui nimium emungit, elicit sanguinem. Non
itaque secundum rigorem obseruanda sunt præcepta, sed secundum æquitatem,
& vbi esse videtur contrarietas, ibi pars mitior est præferenda: iuxta sententiam
Catholicorum auctorum. Deinde Deus, & sancta Ecclesia Christi non obli-
gant hominem ad impossibilia, vel difficillima: Nam alioqui quomodo posset
intelligi ille locus Matthæi decimonono: Onus meum leue est, & iugum meum Matth. 19.
suauis est: Etenim leuia præcepta leuis doctrina est Christi, non difficilis, deni-
que ex sententia diui * Augustini dicentis: Serua quod certissimum est, relin-
que incertum, non statim oportet ex contrarijs sententijs eam recipere, & serua-
re, quæ rigidissima est, sed quæ vsitata sanctæ Ecclesiæ & vera, tum diuus Au-
gustinus non dixit hoc de difficilibus præferendis, sed de non differenda corre-
ptione vitæ in extremum tempus. Nam tum potest esse incerta conuersio, &
pœnitentia. Hæc sunt igitur quæ paucis adiecta esse oportuit tranquillitati con-
scientiæ, huiusque tollendis scrupulis, cuius negotium, vt clarius appareat sub-
iecimus hanc tabellam.

Scrupulus conscientiæ	Oritur ex pluribus causis e- numera- tis supra.	Obluione peccatorū.	Dicendo psalmos pœnitentiales.	
			Dicendo sententias pertinentes ad ob- liuionem peccatorum.	
Tollitur.	Erektionem mentis ad Deū vt ad Auctoritatibus Sanctorū præ- cipientium non dubitare de misericordia Dei, & remissio- ne peccatorum.	vt sit ex ercedo piritū in	Nihil dubitando de remissione peccato- rum, tam confessorum, quàm forsan omissorum in confessione.	
			Satisfactione cõfessionis ratificando.	
			Agnitione infirmitatis suæ, propter vitã actiuam si nõ respondeant vitæ con- templatiuæ	
			petendo.	
			oratio. ob- secrando	
			gratias a- gendo, par- ticipado, de gau- dio Celi.	
			Doctrina, qua allegationes scrupulorum homi- num refelluntur.	

Finis

Finis libelli D. Iodoci Damhouderij Brugenſis, de perfecta peregrinatione Chriſtiani hominis, continentis ſuccinctas declarationes, quibus per Chriſtiani doctrinam pius Lector informatur de morte, & vita, huiusque in Chriſto perfectione, & conſcientiæ tranquillitate, vt ex huius ſæculi nequam labyrintho, liberè peregrinetur, & migret in veram patriam.

CONCLUSIO OPERIS AD LECTOREM.

Cum alioqui ſemper tum præſentia (quibus colluctamur) tempora exigunt id, vt nos firmis Chriſtiani hominis armis munitos præſtemus contra verſuta & occulta tela hæreticorum, quamvis ſtudiū iuris proſiteamur, non temere tamen hæc Theologica delibauimus: nam ſicut nauæ in tempeſtate anchora ſe muniant, & expeditis rudentibus iuuant: ita nos arma inter media & rabioſam dæmonis iram hæc meditando, voluendo ſacras, catholicaſque institutiones obſeruando, atque ſcribendo haud parum vtilitatis, & firmæ ſalutis ſenſimus, vnde ea in publicam lucem quoque emittimus, vt hoc noſtro exemplo alios qui aliquando, vel alijs in locis poſſunt periclitari ſimilibus intempetiſtis, & calamitoſis procellis, iuuemus, & præluceamus. Quod ſi etiam ſtudio iuris tãtam operam impendimus, vt quod facit ad temporalem honorem, & ſœlicitatem, quid ni longè ardentius, & qualicunque ratione poſſumus, Theologica veritati incumbere debemus? Vnde haurire licet contra hæreticos, & omnes inſultus inimici læthalis, & contra damnationem æternam veriſſima auxilia & adipiſci immortalẽ beatitudinem, quam nulli inuidemus, cuius cauſa multi alij Iureconſulti quaſi interpolato ſuo ſtudio Theologia vacauerũt, & in ea, conſcripta opera ædiderũt. His de cauſis ſi hæc noſtra quoque publicata deſideramus, non incõueniens erit, neque quicquam amplius vendicamus noſtræ auctoritati, aut his ſcriptis, quàm à ſancta catholica Eccleſia Romana, & Catholicis doctiſque viris comprobatur. Etenim iudicio, cenſuræ, & ſanctiſſimæ atque inuiolandæ auctoritati, poteſtatiq; Catholice Eccleſiæ omnia ſubiicimus, tum pium lectorem oramus, vt ſingula candidè & ſobriè accipiat procul calumnia, & eo, (quo damus) placido animo perlegat, atque fruatur ad æternam ſalutem. Itaque breuiter concludam hoc diſticho.

*Hæc ego feſtino meditatus tempore pando:
Sic bonus interpres, nil mea ſcripta nocent.*

Vale candidè Lector
in Dominic.

INDEX ATQVE ELENCHVS

ALPHABETICVS RERVM MEMORABILIVM, QVAE IN HIS PARÆNETICORVM COMMENTARIIS D. IODOCI DAMHOVDERII CONTINENTUR, & paſſim obuiæ occurrunt, locupletiffimus ſimul & inuẽtu paratiſſimus, vt pote in quo prior Numerus paginam, poſterior numerum ſub quo ponitur, demonſtrat.

A	
Agricolæ Hoſpitales	208.17
Agricolæ laborabunt ſedulè	336.8
Agricolæ non ſint ignari ſcribendi & legendi	200.4
Agricolarum præcepta Ethnica	202.8
Agricolæ prompti ad laborandum	205.15
Agricolæ robuſti, & validi ſint	204.12
Agricolarum ſcopus quis	336.8
Agricolæ Reipubl. deſenſores	209.18
Agricolarum ſcopus non eſt pecunia	ibid.
Alchimia	202.8
Alearum luſus improbatur	227.20
Alienatio à concupiſcentia pecuniæ	352.8
Alimenta militum & ſtipendia vnde	220.12
Amicitia	168.7
Amici paupertatis tempore cognoscuntur	168.7
Amici	188.19
Amor parentum erga filios	80.1
Amor Coniugalis	123.10
Amor filiorum erga parentes	86.1
Amor pecuniæ	337.12
Angelica res Virginitas	132.4
Animarum ſalus eſt ſinis eccleſiaſticorum	337.10
Ancillarum officia	99.4
Antipelargia	88.4
Argentum Viuum Mercurius	196.8
Argentum Viuum metuens pecuniam fugit	302.8
Argentum Viuum currit donec fiat pecunia	302.8
Artes vetitæ non exercendæ	174.8
Artes Curioſæ	174.8
Artifices quid facit eſſe	308.16
Aurea ſæcula quæ	211.1
Authorum enumeratio qui moralia ſcripſere	27.31
Auxilium à Deo	176.12
Aabus diuitiarum malus eſt	149.2
Actiões ſœminarum	291.16
Actiões militum & militarum	227.20
Actiões Religioſorũ, & Religioſarũ	290.15
Actiões operariorum	177.15
Actiões Virorum	271.15
Admonitio ad diuites ſeria	150.4
Admonitio ad Vſurarios	240.1
Adoleſcentes ſe Reipubl. parent	276.12
Adoleſcentes honorent ſenes	276.12
Adoleſcentes non minus animi quàm corporis pulchritudinẽ diligant	276.12
Adoleſcentes fugiant inſcitiam	278.13
Adoleſcentes diſcant optima	278.13
Adoleſcentes diſcant Chriſtianam Religionem	278.13
Adoleſcentes obediãt ſenioribus	279.14
Adoleſcentes obediãt eccleſiaſticis	379.14
Adoleſcentum æducatio	269.4
Adoleſcentes Religioſi quomodo	270.5
Agricolæ, & admonitio ad eos	197.1
Agricolarum laus	197.1
Agricolæ attenti ad varietatẽ naturæ	200.5
Agricolæ colant feſta S. Eccleſiæ	201.6
Agricolæ Deum venerentur	200.3
Agricolæ diuini cultus ſtudioſi	202.9
Agricolæ diligant Vicinos	208.16
Agricolæ S. Eccleſiæ Catholice fideles ſint	203.10
Agricolæ eccleſiaſticos honorent	203.10
Agricolæ exercebunt terram	198.2
Agricolæ erga eccleſiaſticos	75.7
Agricolarum familiæ obediãtes	205.13
Agricolarum familiæ quales	204.12
Agricolæ feſtis diebus quid agant	202.7
Agricolæ habeant valida inſtrumẽta	204.12
Agricolæ habere debent ingenium	204.11

I N D E X.

B
Baptismus quid conferat se ruis 99.3
 Baculus paſtorum 37.9
 Beati pauperes 167.3
 Beati an milites? 223.16
 Beatitudini ſuæ ne noceant milites 224.17
 Beatiffimi non curant pecuniam 352.8
 Bellum, & huius præfecti 225.18
 Bellum gerendum confilio 220.13
 Bella tempore Adami 213.2
 Bigamia 129.21
 Blandè loquentes 190.1
 Bona Virginitatis 132.4

C

Calumniatores 221.14
 Cæleſtia emenda temporalibus 156.13
 Calamitates propter Vſuras 241.3
 Calamitates volentium ditescere 352.8
 Canis paſtoralis 41.12
 Caſtigatio qualis 83.7
 Caſtitas 182.8
 Chriſtiani mala patiuntur propter pecunias 337.13
 Chriſtiani male imitantur Vſuras Iudæorum 242.4
 Chriſtiani puniuntur quia Vſurarij 242.4
 Chriſtiani ſcenerantes affliguntur 242.4
 Chriſtiani ne ſint ebrij 264.8
 Chriſtiana Religio 278.13
 Chriſtiani cur diabolo potentiores 354.11
 Chriſtiani ſint contenti victu & veſtitu 337.12
 Chriſtiani per iuſtitiam cohærent 337.11
 Cibus luxurioſus 136.14
 Ciconia 88.4
 Ciuitas ſuper montem 48.23
 Clerus quiſ? 66.20
 Commodum priuatum 192.4
 Commodum publicum 192.4
 Compita non oberranda 174.7
 Copia pecuniæ & ſubſtantiarum deprauat multos 72.9
 Copia materiæ pecuniæ 348.3
 Conſilium bonorum 183.12
 Conſilium meruenti de flore Virginitatis 137.18
 Conſuetudo cum ſciliuis fæminis vitanda 136.13

Contemptores pecuniæ conſeruant religio- nem Chriſti 338.14
 Coniuſtus Mariti & Vxoris 122.9
 Continentiæ præſidia 248.2
 Contractus puri 190.2
 Concupiſcentiæ publicanorū vitandæ 238.8
 Conciliatio locorum Scripturæ de principa- tu Dei & principatu diaboli 357.15
 Conciliatio locorum vt D. Iacobi de acce- ptione perſonæ 14.18
 Cruciatuſ volentium ditescere 352.8
 Cultuſ diuini 202.9
 Cultuſ Iuuenum 219.11
 Cultuſ pecuniæ 343.19
 Cultores pecuniæ quiſ? 339.15
 Cura corporis filiorum 83.8

D

Deſectus 169.10
 Deſenſio ſui 214.3
 Deſraudatio eelemoſynarum 175.10
 Dementes vnde 344.21
 Deus Princeps, omnipotens &c. 339.15
 Deus bonos nunquam deſerit 338.14
 Deus bonos ditat pecuniis 338.14
 Deus ditat 337.13
 Deus ſolus creat 337.13
 Deus ſolus potens eſt ditare 337.13
 Deus multa diabolo permittit 337.10
 Deus quomodo Iacob elegit, & Eſau repro- bauit 6.8
 Deus perſonas quomodo diſtinguit 7.9
 Deus accipit perſonas, & reprobat perſo- nas 7.10
 Deus quas perſonas accipit, docetur 10.13
 Deus defendit viduas 142.5
 Deus per viduas bona operatur 143.6
 Deus punit ſcortatores 253.9
 Deus pauperes mendicoſ iuuat 169.12
 Diabolus princeps 339.15
 Diabolus nititur expellere Chriſtianos 337.11
 Diabolus cur nequeat præualere 337.11
 Diabolus nihil pot ſine permiſſu Dei 337.10
 Diabolus nō poteſt promere pecunias 337.10
 Diabolus non poteſt theſauroſ eruere 337.10
 Diabolus non dat veras pecunias 337.10
 Diabolus per pecuniam multa mala opera- tur 337.9
 Diabolus nequit ſuppeditare pecunias 336.7
 Diabolus cur non imperat toti mūdo 332.6
 Diaboli impotentia 332.6

Diabo-

I N D E X.

Diabolus vitetur præſigiis 331.5
 Diaboli falſa poteſtas 347.1
 Diabolus non poteſt ditare verè 347.1
 Diabolus ſubminiſtrat pecuniam 348.4
 Diaboli potentia plena illuſionibus 348.2
 Diabolus ſubminiſtrat pecuniam, ſed vide qualem 348.4
 Diabolus non poteſt creare materiã 348.4
 Diſta ſubditorum 77.5
 Dignitatis diuerſitas 25.28
 Dignitas eſt Virorum 273.10
 Dignitas viris à Paulo attribuitur 275.11
 Dignitates Eccleſiaſticae 45.18.
 Dies Dominici colendi 174.7
 Dies feſti colendi 174.7
 Dilectio 89.6
 Dilectionis extenſio 89.6
 Dilectio filiorum erga parentes 89.6
 Dilectio connubialis 109.8
 Diligentia præſtanda 121.6
 Directio ad meliorem vitam 181.7
 Diſcretio 18.21
 Diſcenda opificia 173.3
 Diſcrimina ſexus 266.1
 Diſſolutio matrimonij propter quæ 160.6
 Diſtributiua 17.20
 Diuerſitates Monachorum 181.6
 Diuini cultus 203.9
 D. Virginis laudes 286.7
 Diuites huius mundi 149.
 Diuitiæ non ſunt malæ 149.1
 Diuitiarum vſus bonus 149.1
 Diuitiis abutentes 154.12
 Diuites adiuuent pauperes 153.7
 Diuites æquo animo ferât ſe moneri 150.4
 Diuites benefaciant pauperibus 154.11
 Diuites ex malis artibus improbâtur 160.19
 Diuitibus & pauperibus ortus idem 151.5
 Diuites faciant eelemoſynas 154.9
 Diuites inſumant opes in pios vſus 160.18
 Diuitiæ in animo poſſidentis 149.2
 Diuites mali in alioſ iniurij 159.16
 Diuites mali malos habent liberos & nepo- tes 158.15
 Diuites memores ſint mortis 160.17
 Diuites miſereantur pauperum 154.8
 Diuites naturam ſuam agnoſcant 151.5
 Diuites ne ſuperbiant 152.6
 Diuites nō iuuatès proximū quales 157.14
 Diuites redimant captiuoſ 154.10

Diuites ſeculi qui ſint? 158.15
 Domini & horū differentiæ ac nomina 92.1
 Domini liciti 92.2
 Domini moroſi 100.5
 Domini moroſi ferendi 100.5
 Dominorum officia 93.3
 Dominorum ordinatio 95.4
 Dominis iniquis obediendum eſt 100.5

E

Ebrietas commune vitium eſt 256.1
 Ebrietas corpus affligit 259.4
 Ebrietas contraria ſobrietati 256.2
 Ebrietas ethnicis inuiſa 262.6
 Ebrietas maxima incōmoda inferit 259.4
 Ebrietas mentem lædit 258.3
 Ebrietas optimis inuiſa 262.6
 Ebrietatis peccata 264.8
 Ebrietas pulchritudinē & formã lædit 256.2
 Ebrietas ſanitatē lædit 256.2
 Ebrietas ſatis vituperari nequit 256.1
 Ebrietas vitanda 256.2
 Ebriofus, & de his 256.2
 Ebriofus multa mala faciunt 261.5
 Ebriofus volunt ſobriofos arguere 264.7
 Eccleſia an diſſoluat matrimonium 115.6
 Eccleſiæ & eccleſiaſticorum authoritates 45.19.
 Eccleſiaſtici boni paſtores 36.7
 Eccleſiaſtici ciuitas ſuper montem 48.23
 Eccleſiaſticorum diuerſitates 44.17
 Eccleſiaſticorum functiones 32.3
 Eccleſiaſticorum honoſ & dignitas 52.1
 Eccleſiaſtici lucernæ accenſæ 48.24
 Eccleſiaſtici lux mundi 47.22
 Eccleſiaſticorum malorum poenæ 45.19
 Eccleſiaſtici non facile credant 5.5
 Eccleſiaſticorum nomina 45.19
 Eccleſiaſtici oculi 31.2
 Eccleſiaſticorum officia 45.19
 Eccleſiaſtici oues 35.6
 Eccleſiaſtici ſimiles ouibus 59.8
 Eccleſiaſtici præluceant aliis 46.20
 Eccleſiaſtici ſal terræ 46.21
 Eccleſiaſtici ſobrij 35.5
 Eccleſiaſtici vigilantes 33.4
 Egeſtas mendicantium 174.9
 Electio quid? 20.23
 Electio perſonarū preferendarum 20.23
 Eleemoſynæ 175.10
 Eleemoſynarum detractio iniqua 175.10

Gg 2

Emen-

I N D E X.

Ementes & vendentes fere fraudibus v- tuntur	191.3	Filiorum inobedientium pœnæ	89.5
Encomium pecuniæ	300.1	Finantiarij	240.1
Epitaphium Athimeti	107.6	Fistula pastoris	40.11
Epitaphium Ebriorum	261.5	Fœlicitas sufficiens	331.5
Equestris ordo	225.18	Fœnora	234.3
Eruditionis dignitas	21.25	Fœnora inuehuntur cum hæresi	245.10
Eruditio facit vaicitatem personæ	21.25	Fœneratores	240.1
Ethnici honorant Virgines	143.7	Fœneratores Diabolo seruiunt	243.7
Ethnici scortationem improbant	253.8	Forma perit vino	256.2
Ethnici ebrietatem huiusque vitia im- probant	262.6	Fortitudo commendatur	271.7
Euxæ laudes	286.7	Fortuna aduersa	273.8
Excellentia Sacerdotum	2.1	Fortunę tela non metuenda	169.9
Exercitia feminarum in genere	290.15	Forum vitandum operariis	174.7
Exempla illusionum diaboli	349.5	Fratres mendicantes religiosi non fraudan- di elemosynis	175.10
Expositio loci D. Iacobi de acceptione perso- næ	14.18	Funiculi Christianę religionis tres	336.7
F			
Facta subditorum	77.5	G arrulitas noxia	290.14
Feminae & harũ natura laudabilis	283.1	Generalia præcepta ad magistratũ	72.8
Feminae exemplo Sanctorum debent lau- dari	284.5	Gentes quæ contempserunt pecuniã	326.3
Feminae otia vitent	290.15	Gloria viri	283.2
Feminae pudorem seruent	289.12	Græci felices quando?	331.5
Feminae religiosæ	189.22	Gregis cura	48.24
Feminarum religiofarum exercitia	189.22	Gubernatores mali propter peccata	69.3
Feminae sine peccatis	285.6	H	
Feminas quæ decent	290.14	Hæresis vnde	160.19
Femina virtus	285.6	Hæreses fœnora & Vsuræ simul	245.10
Feminarum vitia si improbæ sunt	287.9	Hæreses à quibus	339.15
Femineo habitu virtus cur pingitur	ibid.	Homo omnis creatura	2.1
Cætera vide in dictione Mulier.		Hominis personæ quatuor	3.3
Fallatiæ mercatorum	190.2	Homo natus ad operandum	173.2
Fallatiæ militum	231.21	Homines laborare debent	173.2
Fama	179.1	Homines vt dæmones sunt	303.9
Familie gubernatio pertinet ad consensum mariti	110.10	Honestas morum	17.20
Famulorum officia	99.4	Honoris diuersitas	25.28
Festorum distributio	216.7	Honor matrimonij	128.19
Festorum S. Ecclesiæ cultus	216.6	Honos pecuniæ	326.2
Festorum prophanatio vitanda	196.8	Honos virginitatis	139.22
Fides matrimonij	115.5	Humani oculi	30.1
Filij honorent parentes suos	85.1	I	
Filij impellendi ad obedientiam	87.3	Idololatria	343.19
Filij obediant parentibus	85.1	Impij spoliant Christianos	355.12
Filiorum obedientia erga parentes in qui- bus consistit	85.2	Imposturæ operariorum, & similiarum vitan- dæ	77.14
Filij quando peccant contra quartum præ- ceptum	89.5	Impudica non legenda, non audienda	135.12
		Indebitum non petendum	235.5
		Indulgentia parentum erga liberos	83.9
		Infantium educatio proba	268.3
		Infirmas mulierum	269.4
		Infirmas vxorum	109.9
		Inscitia	

I N D E X.

Inscitia	178.13	Magistratus Reipub. patresfamilias	70.2
Inseruientes diabolo propter pecuniam af- figuntur	336.8	Magistrorum differentia nomina	92.1
Insolentia monachis vitanda	188.16	Magistri non prohibentur verbis Christi	93.2
Institutum Religiosorum	189.22. & 248.2	Magistrorum officia	93.3
Instituendi à teneris in opificiis & artibus	173.3	Magistri se bene gerant erga discipulos	93.3
Instrumenta militaria	211.1	Maiestas	69.2
Instrumenta rustica valida	205.13	Maiestas necessaria	69.2
Intentio bona esse debet	173.4	Maiestas vera perit	330.4
Iracibilis facultas in Republ	54.4	Mala omnis generis vnde prodeunt	160.19
Irritamenta veneris vitanda	136.14	Manus in repub.	55.5
Iudices	71.6	Maritus caput est vxoris	109.7
Iudices Deum timeant	72.7	Maritus corrigat vitia vxoris, modo	124.11
Iudices boni, & iniqui alij	Ibidem.	Mariti congressus cum vxore	122.8
Iudicũ malorũ causa populus affligitur	72.7	Maritus connubialis legis sit peritus	121.7
Iudicium de rebus	326.2	Maritus debet esse sanus	120.5
Iudæi cũ suis non sunt Vsurarij	241.2	Maritus debet esse fœcundus	121.6
Iudæi cum gentibus sunt Vsurarij	Ibidem.	Maritus diligit vxorem	109.8
Iudæi puniti propter Vsuras	241.3	Maritus debet vxori quæ?	111.11
Iustitiæ contraria cupiditas pecuniæ, & ipsa pecunia	343.20	Maritus fidem seruet vxori	125.13
Iustitia defendenda	219.10	Maritus infirmitates vxoris ferat	111.9
Iustitia distributiua	17.20	Mariti officia	119.4
Iustitia diuina	25.28	Maritus persoluat debitum vxori	124.12
Iustitia non violanda	219.11	Maritus omnem familiæ curam, non com- mittat vxori	116.10
Iuuenes & quæ ad hos faciunt	86.1	Maritus non litiget cum vxore	124.11
Iuuenes fugiant imperantiam	219.15	Maritus sit prudens	121.7
L			
Laborare oportet	176.12	Maritus sit socius vitæ vxoris	825.14
Labores laudantur	173.2	Maritus sit medicus infirmitatis vxoris	125.15
Laboris defectus	177.14	Maritus quis?	128.20
Lacedæmonij felices	331.5	Masculi, & admonitio horum	266.1
Laneficium	291.16	Materia pecunię	356.13
Laus monachorum	179.1	Materfamilias	92.1. & 348.
Liberi qui?	101.7	Matrisfamilias officia	100.6
Liberalitas laudatur	243.6	Matrisfamilias pietas erga liberos & dome- sticos	97.7
Liberos corrigere oportet	82.6	Matres religiosæ	97.8. & 118.1
Libertas vt fiat	101.7	Matrimonium	104.1
Litigatio cum filiis	84.11	Matrimonium à Deo institutum	104.2
Ludi probati	227.20	Matrimonium à natura	104.3
Ludi improbi	Ibidem.	Matrimonium indissolubile	105.5
Ludi militares	227.20	Matrimonij iniuria vel scandalum	250.4
Lunæ motus cum sole	115.7	Matrimonij leges	109.7
Lupus	48.24	Matrimonium est obligatio	119.3
Lux mundi	47.22	Matrimonium quid?	112.1
Luxuriosa vitanda virginibus	136.14	Matrimonium est sacramentum	112.4
M			
Magistratus officia	70.4	Mendacia fugienda	194.5. & 190.2
Magistratus qui?	Ibidem.	Mendici mali	166.5. & 177.14
Magistratus Reipubl. pastores	70.4	Mendici qui sint veri & ficti	Ibidem.
		Mendici religiosi	174.9
		Mendici robusti	Ibidem.

I N D E X.

Mens quibus læditur	257.3	Monachi	179.1
Mentis castitas	182.8	Monachi à patria abscedat & ab amicis	188.19
Mercatores alliciētes per blanda verba	190.1	Monachorum castitas	182.8
Mercatores boni	193.4	Monachus Deo placeat, non mūdo	188.15
Mercatura cautè exercēda vt sit honesta	191.3	Monachi eruditi quid faciant?	188.18
Mercatores festa non prophanent	196.8	Monachorum existimatio	179.1
Mercatores non adulterent merces	195.6	Monachus insolentia carebit	188.16
Mercatores ne mentiantur	190.2. & 195.	Monachus monarcha	186.14
Mercatores optima inuehant	195.6	Monachi non debent murmurare	183.11
Mercatura præceps ad mala	191.3	Monachi otia fugiant	188.17
Mercatores mali	192.4	Monachi pietas magis quàm eruditio conuenit	Ibidem. 18
Mercatores vendant & emant sine damno proximi	195.7	Monachi sint obedientes	183.11
Mercenarij qui?	48.24	Monachi sint memores suę vocationis	183.13
Militis ante diluuium	213.24	Monachorum somnus & Vigilię	189.21
Militis à quibus tributa actipient?	220.12	Monachorū vestitus & victus qualis	188.20
Militares comparantur manibus	55.5	Monarchæ	186.14
Militis cōseruatores pacis, & defensores bonorum	215.4	Mulier bona à Deo	112.1
Militis contenti sint stipendiis suis	222.15	Mulieres audiant conciones Ecclesię	288.10
Militis debent nouisse rem militarem	216.7	Mulieres frequentent templa	Ibidem
Militis Deū orēt, & i Deo fiduciã habeat	217.8	Mulier gloria viri	283.1
Militū officia vt imperent suis affectib⁹	216.7	Mulier honorabilior viro & quomodo	283.2
Militarium officium erga ecclesiasticos	53.3	Mulier infirmitatis noīe cōmendatur	284.4
Militis oportet iustitiam defendere	219.10	Mulierum laus	284.5
Militis oportet non violare iustitiam	219.11	Mulier marito administrationem permittat	209.10.
Militis malis timorem incutiant	216.7	Mulier nupta attentata ad procreationē	290.13
Militis malos puniant	Ibidem.	Mulier petenda bona	112.1
Militis necessarij Reipub.	215.5. & 218.9	Mulier quō euincat difficultates erga maritum	116.13
Militis ne noceant deditibus se	220.12	Mulieres sacræ Deo placeant	288.11
Militis ne percutiant iustos	218.9	Mulieres se ornent ad gratiam viri	116.11
Militis non sint calumniatores	221.14	Mulier sine peccatis & quomō præstat	283.3
Militis non sint prodigi stipendiōrū	227.19	Mulieres verecundæ	289.12
Militis non sint raptores	Ibidem.	Mulierum virtutes ingentes	287.8
Militis quem scopum habeant?	337.9	Reliqua vide in dictione Fœminæ.	
Militis sequantur doctrinam. D. Ioannis vt sint boni & beati	223.16	Mundi Princeps diabolus	339.15
Militis vt bonos defendant	216.7. & 218.9.	Mundi Principes cur non omnes sequantur diabolum?	339.16
Militis sunt vt nulli bono iniuria inferatur	221.14.	Murmurare prohibitum	183.11
Militum vsus semper fuit necessarius	221.1	N	
Militarium virorū ratio	53.3. & 211.1. & 223.16	Naturæ varietates notandę	200.5
Militum varietas	216.6	Naturale est laudare fœminas	284.5
Militares viri semper fuere bonis ad defensionem	214.3	Necessitas distinguēdarum personarū	25.29
Militaris res & ordo	225.18	Negotia honesta virginibus tractanda	136.15
Ministri qui & quales?	99.1	Negotiatores	191.3
Ministri obediant dominis	99.4	Nihil iocundius virginitate	132.3
Minores erga suos superiores	89.7	Nobilitas	20.24
Misteria quatenus noscenda	64.17	Nobilitas facit diuersitatē personarū	20.24
		Nomina præfectorum militarium	225.18
			Obe-

I N D E X.

O bedientia	86.2	Parænetica quare vocantur?	183.1
Obligatio quid & qualis existat in matrimonio	99.4. & 118.3.	Paucitas verborum	190.2
Obmurmurare vetitum est	77.6	Pauperes & horum admonitio	149.1
Odoramenta luxuriōsa vitanda	136.14	Pauperum cura habenda	149.1
Oculata manus	35.5	Paupertas coarguit amicos	168.7
Oculorum fabrica	32.3	Paupertas commendatur	169.10
Oculorum functiones	Ibidem.	Pauperum distinctio & species	164.2
Officium officio pensandum	88.4	Pauperes ex coacta necessitate	166.6
Officia diuersarum personarum, vide in harum capitalibus literis.		Pauperes ex mala voluntate	165.4
Opera domestica	291.16	Paupertas ferenda	169.10
Operarij & horum species	173.1	Paupertas fortunam non curat	169.9
Operarij ab opere quiescent quibus diebus	174.7	Pauperes mendici iuandī, sed qui?	170.11
Operarij seduli sint	174.6. & 177.13	Pauperes mendici qui nō destituētur?	170.12
Operarij sint fideles	174.5	Pauperes mendici hominibus exosi	170.12
Operarij suam operam rectè elocent	174.6	Pauperes mendici orent Deum pro Christi fidelibus	171.13
Opera varia	25.28	Pauperes spiritu, beati	164.3
Operis præsentis ordo	26.30	Paupertas voluntaria mala societatem communem lædit	165.4
Operis scripti ratio	28.32	Paupertas valetudine prodest	168.8
Opifices in Rep. quales?	79.7. & 177.13	Pastorum officia	36.8
Opifices non detrahent eleemosynas, non subsidium ecclesiasticis	176.11.	Pastoris pera	39.10
Opifices nō statim ditescētes quid agāt	176.12	Pastoralis Virga	36.8
Opifices venerentur ecclesiasticos	176.11	Pastorum sollicitudo	41.13
Optimæ merces	195.6	Patientia viros commendat	271.7
Ordinationes diuinæ habent diuersitatem personarum	11.15	Patria	188.19
Ordo & hic seruandus	19.22	Pax obseruanda	215.4
Ordo excludit acceptionem personarum & quomodo?	23.27	Pectoris partiumque huius explicatio	53.3
Otia	188.17	Pecunia ab optimis contempta	326.3
Otia vitanda virginibus	136.15	Pecunia abigit pericula	303.12
Oues & harum naturæ	59.8	Pecunia auaros curis grauatur	307.15
P		Pecunia auditores exaltat	302.6
Pacis studium	35.6	Pecunia ad cælum quasi perducit	314.24
Pagani, & horum admonitio	197.1	Pecunia ad inferos detrudic	Ibidem.
Parentum amor qualis?	80.1	Pecunia agricolas excitat	313.28
Parentes alant suos liberos in studiis	83.10	Pecuniæ amor nocuit religioni	337.13
Parentes dent bona exempla liberis	81.5	Pecunia animi operata recludit	316.25
Parentes etiam filios erudiant	80.2	Pecunia argentum viuum domat	302.8
Parentes etiam filias erudiant	81.4	Pecunia aduersatur iustitiæ	339.16
Parentes exemplum Tobię sequantur	80.3	Pecunia belli neruus	303.10
Parentes factis testamentis dirimant lites suorum liberorum	84.11	Pecunia belli occasio	Ibidem.
Parentes liberorum corpora curent	83.8	Pecuniæ causa homines adēit Tartara	303.9
Parentes ne sint indulgentes	83.9	Pecuniæ causa homines fiunt fere dæmones	Ibidem.
Parentes prouideant liberis in bonis animi & corporis	80.2	Pecuniæ causa homines dæmonibus bella indicunt	303.9
		Pecuniæ cā homines extrema audēt	303.11
		Pecunia conciliat matrimonia	320.32
		Pecunia contraria iustitiæ	337.11
		Pecuniæ cultores puniuntur	340.17
		Pecuniæ	

I N D E X.

Pecuniaz cultus Idolatria	343.19	Pecunia plusquam Dea	314.24
Pecunia corrumpit Iustitiam	343.20	Pecunias possidere non iubentur Christiani	337.12
Pecunia certat contra sapientiam	344.22	Pecunia probat bonos & malos	314.24
Pecunia contemptores sui deprimit	320.6	Pecunia propter maligna facta digna omnino vituperio	325.1
Pecuniaz contemptus apud Christianos	336.7	Pecunia semper noua adfert	301.2
Pecunia dementes facit	344.21	Pecunia semper honoratur	305.13
Pecunia eloquens est	300.1	Pecuniaz sonus allicit homines	301.2
Pecunia efficit mirabilia mundi	308.16	Pecuniaz sonus exuperat oēs melodias	ibid.
Pecunia efficit nauas	313.22	Pecunia superat omne metallam	302.7
Pecunia efficit admiranda	322.35	Pecunia validissimas arces, ciuitates expugnat	320.32
Pecunia eroganda	342.18	Pecunia viles commendat	319.29
Pecunia etiam pessima facta honestat	303.12	Pecunia vituperium	325.1
Pecunia etiam ad sepulturam hominem honorat	319.30	Pecunia vera & ficta	348.2
Pecunia etiam ineptis dat officia, dignitates, & honores	322.34	Pedes in Repub.	57.6
Pecunia etiam stupidissimos facit pro dominis salutari	ibidem.	Pedissequarum officia	99.4
Pecunia euincit malam causam	322.34	Perse felices	331.5
Pecunia facit Deum honorari. vt vulgo putant	313.20	Persecutio Christianorum	180.4
Pecunia facit artifices, magistros, operarios, professores, &c.	308.16	Personae Deo acceptae	10.14
Pecunia facit homines officiosos, negotiosos, felices, triumphantes	312.19	Personarum diuersitas seruanda	17.20
Pecunia facit litigantium finem	319.30	Personarum diuersitates in genere	4.4
Pecunia facit Mercatores	311.17	Personarum officia	26.30
Pecunia facit malos puniri	305.13	Personae quot in vno homine	3.2
Pecunia facit mutationes Monarchiarum	306.14	Personae quartae excellentia	4.5
Pecunia facit magnanimos	314.23	Personae quartae contemptus improbat	5.6
Pecunia facit multas metamorphoses	302.7	Persona tertia & quarta in homine	3.3
Pecunia facit surdos audire	301.4	Personarum varietates per externas conditiones. & quatenus Deo placent	13.16
Pecunia feminarum pudicitiam expugnat	320.32	Personae variant ratione vestitus & ornatus	14.17
Pecuniae fulgor gratus hominibus	300.2	Personarum varietas ex moribus	23.26
Pecunia facit Imperatores, Reges, Principes, Duces, Comites &c.	311.18	Personae vocabulum quid significat	7.11
Pecunia grata noua adfert	302.8	Personae vocabulum quo significato ponitur, cum dicitur quod Deus personam non accipit	9.12
Pecuniae honos verum de rebus iudicium adimit	326.2	Philosophi contra scortationem	253.8
Pecunia instrumentum diaboli	348.2	Plebei homines	57.6
Pecunia iniuste causae optimus patronus	319.27	Plebs erga ecclesiasticos	57.7
Pecunia inuehit omnia mala	339.16	Plebs in Rep.	52. & 56.6
Pecunia laudatur a sapiente	300.1	Poenitentia	233.1
Pecunia largitor dignitatis	319.28	Populus communis	52. & vide
Pecunia malis reddit gratiam	318.26	Populus oret pro ecclesiasticis	60.9
Pecunia mortuis prodest	320.31	Populus obediat praelatis	61.10
Pecunia offensos reconciliat	319.30	Populus per se mensis ecclesiasticorum	65.18
Pecunia omnia bella conficit	306.14	Populus praebeat ecclesiasticis liberaliter de suo	64.16
Pecunia potentior quam amor	322.33	Populus persoluat decimas ecclesiasticis	62.13
		Populus praelatis non obstitat	ibidem.

I N D E X.

Populus inobediens praelatis punitur a Deo	63.15.	Pudor Virginibus proprius	134.7
Populus praelatorum & ecclesiasticorum mysteria non inquirat	64.17	Pudor est faminarum	288.12
Populus praelatorum, ecclesiasticorum, religiosorum famam defendat	62.11	Puellae & admonitio harum	283.1
Populus prouideat ecclesiasticis in temporalibus	62.13	Pueri non cogendi ad votum	183.12
Populus punitur propter malos Iudices	72.7	Pulchritudo animi est quaerenda	276.12
Populus quis?	66.20	Pulchritudo est faminarum	287.9
Populus seruet sibi nullos libros, nec legat nisi concessos ab ecclesiasticis	63.14	Poenae adulterorum	253.9
Populus similis hederæ exponitur	65.19	Poenae inobedientium	89.5
Populus sicut truncus ad caput	52.2	Puniuntur mali diuites	155.12
Populi species	66.21	Puniuntur mali mendici	166.5
Populus suis praelatis sacerdotibus debet credere. non contradicere	64.17	Puniuntur poena æterna qui?	340.17
Populus venerari debet sacerdotes	57.7	Puniuntur propter pecuniam inferuentis diabolo	351.8
Potestas a Deo est	68.1	Puniuntur qui rebelles suis superioribus sunt	78.7
Potestas est magistratus necessarius	69.2	Paritas mentis requiritur	134.10
Potestas ditandi	348.1		
Potestas mundi	68.1	Q uare diabolus non potest ditare homines?	350.7
Potus in quo inest luxuria	136.14	Quartum præceptum decalogi	89.5
Præcepta salubria sunt eligenda	325.1	Quærentes ditescere cur multa mala experiantur	352.8
Præfecti in re militari	226.18	Quæstio an diabolus potest ditare	347.4
Praelati qui?	42.14	Quæstus ex pecunia est	311.17
Praelatorum diuersitates	42.15		
Praelatorum officia & regimina	43.16	R apacitas Militum vitanda	231.21
Præstigiæ dæmonum	348.2	Ratio cur diabolus pecuniis vtatur in illusionibus	361.16
Procreatio liberorum	128.13	Ratio quare diabolus mala faciat per pecunias	361.16
Prophani viribus præstant	271.6	Ratio temporis habenda	174.6
Proprietarii vetantur in monasteriis	182.10	Regnum Dei quæ non intrant	251.6
Prudentia in imperantibus requiritur	71.5	Regnum Dei quæ non possidebunt	72.8
Prudentia cum constantia & fortitudine	71.5	Reges, Principes & magistratui boni a Deo	72.8
Prudens mulier	110.10	Religio Christi cur conferuetur	338.14
Prudentia in bello desideratur	220.13	Religio Christi profitetur contemptum pecuniarum	336.7
Prostituta faming	136.13	Religiosi, & horum status	179.1
Publicani ad poenitentiam vocandi	233.1	Religiosarum faminarum exercitia	290.15
Publicani an mali	234.2	Religiosorum origo	179.3
Publicano a D. Ioane edicti quid faciât	233.1	Religiosi non sint proprietarii	182.10
Publicani abundant fraudibus	234.2	Remedia dura	240.1
Publicanus euangelicus laudatur	237.6	Reprehensione alibi opus est	82.6
Publicani ne furtim perdita accipiant	235.4	Reip. rectores sint æqui boniq; iudices	71.6
Publicani ne sint cupidi	238.8	Respublicæ nõdeinteriunt	330.4
Publicani ne sint superbi	237.7	Respublicæ præclare expulere sceneratores & Vsurarios	244.9
Publicani nõ faciant vsuras, nõ fenora	234.3	Respubl. bonæ expulere scortatores	252.7
Publicani vt sint iusti	237.6	Robur agriculturalum	204.12
Publicanis vt salui sint quid constitutum	235.4		
Publicani vt boni fiant	234.3		
Pudicæ aures	135.12		

I N D E X.

Robusti laborabunt	174.9	Societas communis vnde læditur?	165.4
Robusti non mendicabunt	Ibidem.	Sæculares fæminæ quæ exercitia faciât	290.15
Romani foelices	331.5	Somnus, & huius moderatio	188.21
Rusticationis multiplex scientia	204.11	Stipendia & horum ratio	222.15
S			
Sacerdotes & Religiosi doceant bene vivere	270.5	Studia honesta	83.10
Sacerdotes exempla bona edant	270.5	Superbia in omnibus vetita, vt in publicanis	237.7
Sacerdotum scopus non est pecunia	337.10	Superbia in fæminis fugienda	290.14
Sacerdotum finis quis?	Ibidem	Subditi subint pacate suis Regibus, Ducibus, &c.	75.1
Sacramentum ordinis	19.22	Subditi ament suos superiores	76.2
Sacramenti ordinis necessitas	6.7	Subditi exemplo honorum equorum participantur se regi	76.3
Sacramentum baptismi	99.3	Subditi honorent suos superiores	77.5
Sacramentum matrimonij	105.4	Subditi orent pro superioribus suis	76.4
Sacrilegia vnde	160.19	T	
Salomon laudat pecuniam	300.1	Tabernæ vitandæ operariis	174.7
Salubria etiam amara præferuntur dulcibus	325.1	Telones à D. Ioanne edocentur quæ faciunt	233.1
Sal terræ sunt Sacerdotes	46.21	Telones nimis fraudibus scatent.	234.2
Salus animarum	337.10	Telones vt fiant boni	234.3
Sancti viri laudant fæminas	285.5	Temperantia commendatur	279.15
Sancti viri contempserunt pecunias	332.6	Templa frequentanda sunt	174.7
Sapientia imperantium	71.5	Tempus non inutiliter consumendum	174.6
Sapientia & pecunia concertant	344.22	Temporalia postponenda spiritualibus	156.13
Scortatio ab ethnicis detestata	253.8	Temulenti, & horum admonitio	256.1
Scortatio à rebus publicis explosa	252.7	Terræ cultus, & huius fæcunditas	205.14
Scortatores à Deo puniuntur	253.9	Testamentum faciendum parentibus	84.11
Scortatio fugienda est	248.1	Theauri & horum detectio	313.10
Scortatio nihil boni habet	249.3	Theaurus est virginitas	132.5
Scortatione non est opus	Ibidem.	Tributa exigenda ab eis qui rebelles fuerunt & deuicti sunt	220.12
Scortatio matrimonio iniuriam facit	250.4	Triuia non terenda operariis.	174.7
Scortatores non possidebunt regnū Dei	251.6	Truncus corporis	52.2
Scortationis remedia.	251.5	V	
Senectus.	280.16	Valetudini tuendæ prodest paupertas	168.8
Senectutis officia	Ibidem.	Vestigalia & horum collectores	283.1
Seniores erga Iuniores quo modo se habeant.	84.12	Veter & huius ratio ac analogia in Rep.	57.6
Senum officia.	84.13	Venustas propria est fæminarum	287.9
Serui qui, & horum ratio	99.1	Verecundia decet mulieres	289.12
Seruorum origo	99.2	Vicini sunt vicinis auxilio, vt fratres	208.16
Seruitus non tollitur per baptismum	99.3	Vidua ab ethnicis honorata sunt	143.7
Seruorum officia	99.4	Viduorum etymon	146.10
Serui obediāt suis dominis.	99.4	Vidua, & harum status	140.1
Seruorum species	100.6	Vidua maneat casta	145.9
Serui vt fiant liberi quid agere debeant	101.7	Vidua magna operata sunt.	143.6
Sexus virilis	266.1	Vidua non opprimenda sunt	142.5
Sexus fæminarum honorabilis	283.1	Vidua proximæ Virginibus	140.2
Silentium	290.14	Vidua sunt honoranda in Ecclesia	141.3
Sobolis causa quid faciendum?	124.12	Viduis quæ bona debentur	145.8
Sobrietas, & huius bona	256.2	Vidua?	

I N D E X.

Viduorum status seruetur honorabilis	142.4	Votū nulla ratione irritum faciendū	182.9
Viduorum species & diuersitates	146.11	Votum ratione mala factum	183.12
Vigilia & harum ratio	189.21	Votum vniuersale	181.7
Vina sunt Iuuenibus venena senibus aliena	256.2	Vxor qualis?	128.20
Virginitas Angelica res est	132.4	Vxor attenta ad procreationem & educationem liberorum	128.18
Virginitatis excellentia	138.19	Vxor agnoscat suas infirmitates	125.14
Virginitas custodienda	133.6	Vxor basis & subleuamen mariti	127.17
Virginitatis definitio	138.20	Vxor diligit maritum	130.22
Virginitas inestimabilis est	132.5	Vxor diligenter obtemperet marito	125.16
Virginis incessus, sermo, vestitus	136.16	Vxor exemplo lunæ mouetur	115.7
Virginum species	139.21	Vxor fidem seruet marito	115.5
Virginitatis laus	131.1	Vxor faciat nihil serij sine consensu mariti	116.12.1
Virginitas vult promptam voluntatē	134.8	Vxor improba quomodo fiet proba?	116.13
Virginitati quæ nocent vitanda sunt	134.10	Vxor nihil proprium aut diuersum à marito obtineat	115.8
Virilis dignitas	273.10	Vxor non improbabat naturalia vitia morum mariti	115.8
Viri discant virtutes	267.2	Vxorum perfidia pessima	115.6
Viri exerceant se laboribus	Ibidem	Vxor placeat marito	115.7
Viris fortitudo conuenit	271.7	Vxorum ratio qualis?	112.2
Viri fortunam aduersam non metuāt	273.8	Vxor subdita marito	112.4
Viri mala non pertimescant	273.9	Vxor timeat maritum cum dilectione	115.9
Viri magni contemptores pecuniæ	326.3	Vxor vitio mariti sæpè deprauatur	112.3
Viros decent vires	267.2	Vsuræ	234.3
Viri rempublicam capescere debent	276.12	Vsurarij, & horum admonitio	240.1
Viri religiosi caueant sæcularia	189.22	Vsurarij difficulter à faciendo vsuram discedunt	242.5
Viri veri diis æquiparantur	273.10	Vsura illicita	241.2
Virilis sexus & fæminei discrimina	266.1	Vsurarij occidunt homines vsuris	243.8
Virilis sexus dignitas	273.10	Vsurarij pecuniis virtutem præferre debent	243.6.
Virtus pecuniis præferenda	243.6	Vsurarij sunt liberales	Ibidem
Virtus prælata pecuniis	332.6	Vsurarij seruiunt diabolo	243.7
Virtus fæminarum propria	287.9	Vsurarij sunt expulsi à præclaris rebus publicis	244.2
Virtus, & huius imago	285.6	Vsurarij sunt infames	245.11
Vita monastica laudabilis	180.5	Vsurarij sunt Idololatræ	246.12
Vitia taxanda vt vitentur	248.1	Vsuræ sunt ne permissæ	246.13
Viuentiū vitam monasticā diuersitates	181.6	Vsurariorum vsura	246.13
Vocatio cuique sua seruanda est	99.3	Z	
Voluntas prompta	134.8	Zelotypia, & hæc fugienda	116.10
Votum monasticum quale, & quo modo differt à generali voto Christiano	181.7		
Voti confirmatio	181.7		
Votum coactum	183.12		
Voti obligatio	181.7		
Votum particulare	181.7		
Votum quali modo fiat?	183.12		
Votum quæ frangunt vitanda sunt	182.9		

Finis Indicis Paræneticorum.

ALPHA.

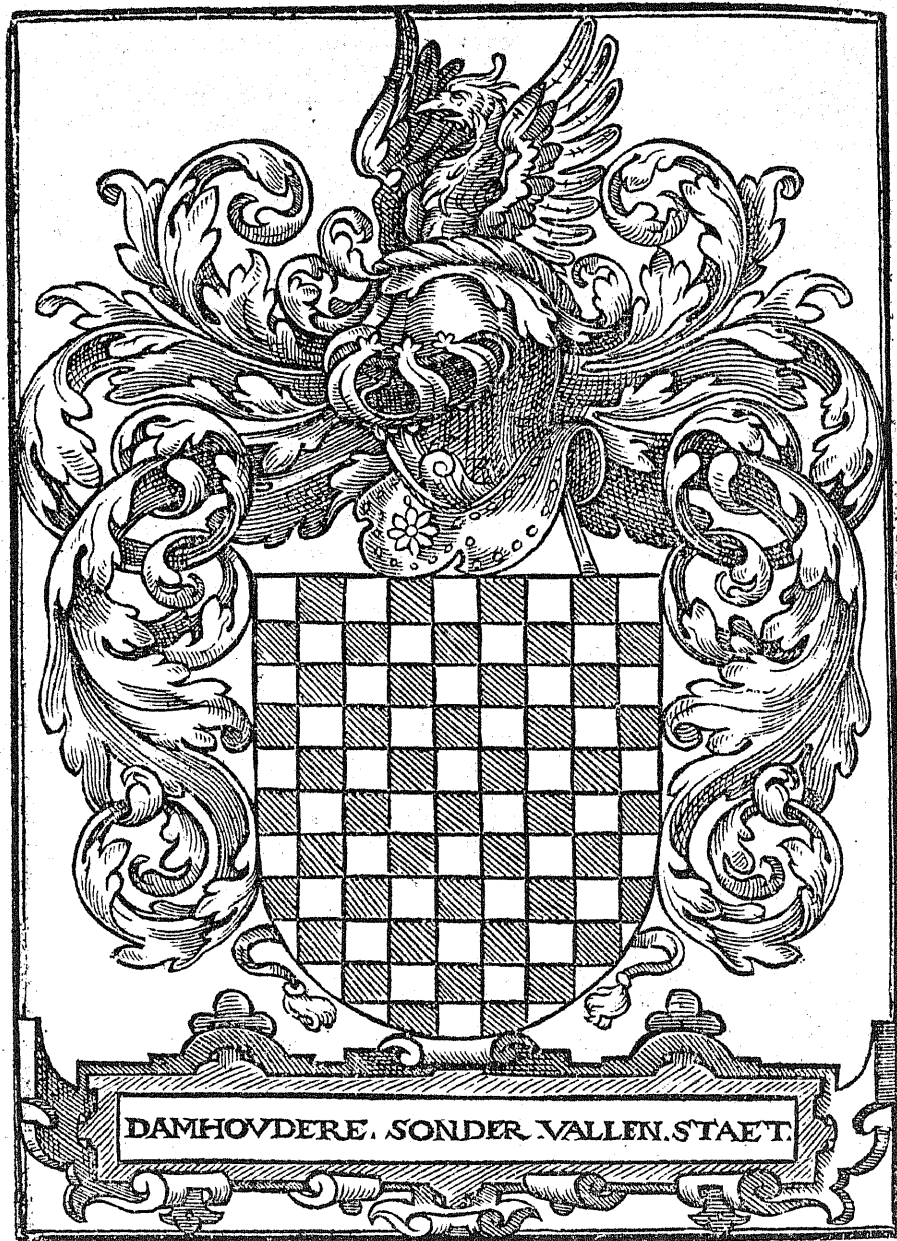
ALPHABETICVS VERBORVM ET RE-
RVM COGNITV NECESSARIARVM, QVAE IN HOC LI-

bello de Perfecta Peregrinatione Christiani hominis passim continentur, Index
satis locuples, & plenus, facili ductu Lectorem dirigens ad id quod qua-
rit, in quo prior numerus occurrens paginam, Secundus nu-
merum sub quò ponitur, denotat.

A	
Abusus nominis diuini	417.1
Adami peccatum	403.3
Adami peccatum quid meruit?	Ibidem
Adoratio	414.2
Adoratio quo modo fiat?	414.3
Aduenæ	422.1
Adulterium	434.1
Admiratio tollenda	450.4
Allegationes scrupulorum refellende	462.17
Amans periculū an pereat periculo	462.21
Amor parentum erga filios	425.1
Amor virtutis	459.4
Animæ vita	394.1
Anima quid est corporis?	394.2
Animæ vita quæ?	395.1
Animæ mors	396.2
Anima in peccato mortua ante iudiciū	400.3
Anima in peccato mortua quid patiatur post iudiciū?	401.1
Animæ in peccatis mortue poena	400.5
Antiqui patres præcepta decalogi optimè exposuerunt	408.5
Ars statuaria an prohibita?	415.1
Ars pictura an prohibeatur?	Ibidem.
Author veteres catholicos sequitur	409.1
Authoritati doctorum multum tribuendum & standum est in scrupulo tollendo	462.16
Authoritate Sanctorum refelluntur scrupulorum allegationes.	462.17
B	
Beneuolentia	415.2
Beneficentia	427.4
Blasphemia mala	418.4
Blasphemia	418.2
Bonorum conscientia facillè tranquilla	459.6
Bonorum tranquillitas	460.8
Bonorum gratia Deo ascribenda	420.2
Bonus quid facit? vt saluam habeat conscientiam	459.6
C	
Causa præcepti quarti redditur.	420.2
Ceremoniæ legales	420.3
Certificatio fidei	422.2
Christus remedium mortis est	406.2
Christus est prima resurrectio	406.3
Christus propitiatio pro peccatis	406.4
Christus infirmi mortuus est	406.2
Christianus verus quis est describitur	338.1
Cogitatio interna	450.3
Comprehensio præceptorū decalogi	451.1
Concupiscentia	446.1
Concupiscentia est appetitus	447.1
Concupiscentia triplex distinguitur	448.2
Concupiscentia à Deo probatur	449.3
Concupiscentia à diabolo mala est	Ibidem.
Concupiscentia animalis	448.1
Concupiscentiæ blandimenta	449.1
Concupiscentia carnalis	449.2
Concupiscentiæ carnalis mala recitātur	449.2
Concupiscentia illicita	449.2
Concupiscentia naturalis	448.1
Concupiscentiæ prohibita quæ?	447.2
Concupiscentiæ remedia dantur	450.3
Concupiscentiæ rerum proximi malæ	450.2
Concupiscentia spiritualis	448.3
Confessio & huius virtus	461.14
Conscientia in genere	459.5
Conscientia in bonis hominibus	460.6
Conscientia in malis hominibus	460.7
Contagium peccati vnde est?	404.2
Contemptus nominis Dei	418.1
Contra eos qui omnem concupiscentiam sathanæ ascribunt	447.2
Contra mortem nō cadit appellatio	456.10
Contra mortem nulla dilatio	456.11
Cultus quo modo fit?	414.4
D	
Damatio & huius horror	407.5
Decalogi præcepta	407.3
Deus an misericors peccatoribus	462.15
Deus an zelotypus	413.1
Deus author mortis non est	393.4
Deus colitur solus	410.1
Deus	

I N D E X.

Deus mundanorum hominum non est nisi diabolus	413.1	Homicidium verbale	422.3
Deus peccatoribus ignoscit	462.15	Honor parentum in quibus?	426.1
Deus solus per se quæ videt?	412.1	Honorandus pater	424.1
Deus spiritus est	414.2	Honoranda mater	Ibidem.
Deus sex diebus operatus	422.1	Honorandi vocabulū quid significet?	425.1
Dei alieni	411.2	Honor matri impendendus	426.1
Dei facies	413.2	Horribilitas resurrectionis ad damnationem	407.4
Dei filij	408.1	Horribilis damnatio quò fugienda?	407.5
Dei mandata	408.6	Humano arbitrio nō subiacet mors	457.14
Deo quæ debentur	411.1	Humani generis corruptio	404.1
Dei per catachresin qui dicuntur	412.3	Humanum testimonium	444.2
F			
Furari in sacris literis quæ significat	440.1	Icones	415.1
Furtum & huius species	440.2	Idololatria	415.1
Furti emendatio	442.3	Imagines	415.1
Furtum coram Deo	442.4	Impietas	427.3
Furtum coram Deo & hominibus	442.1	Impositores	441.3
Furtum coram iudice	443.2	Impuritas	434.1
Furandi affluxum quæ augent	442.1	Impudicitia	Ibidem.
Furti libido vnde	441.2	Incestus & omnes huius species	436.2
Furti participatio quot modis	441.1	Infectio humani generis	404.1
Furti punitio	443.3	Incitamenta ad virtutes	459.3
Furandi Venulæ per quæ augentur	442.2	Infernus	407.1
G			
Gloria bonorum Deo debetur	420.2	Inuidia	433.1
Gratiarum actio	411.1	Inuocatio	411.3
Gratia omnis boni à Deo	420.2	Iudex quomodo diluditur?	445.3
H			
Homo quid?	394.3	Iurandum	Ibidem.
Hominis status ante lapsum	403.4	L	
Hominis status post lapsum	404.1	Latria	411.1
Homicidium actuale	430.2	Legalia	419.1. & 420.3
Homicidium casuale	431.5	Libera voluntas & liberū arbitrium	405.2
Homicidium defensorium	432.2	Liberum arbitrium quatenus?	405.2
Homicidium ex consilio	432.3	Literæ sacræ scripturæ an rigide obseruandæ sunt?	463.22
Homicidium ex mandato	433.1	Locus D. Augustini explicatur contra scrupulosos: serua certissimum, & relinque incertum	463.23
Homicidium impurè casuale	431.1	M	
Homicidium illegitimum	430.1	Mandata Dei seruanda	408.6
Homicidium ex prodicione	432.1	Mandata Dei duplicia	408.2
Homicidium ex sententia	433.2	Matris ratio	425.1
Homicidium ex testimonio falso	432.2	Matri honos tribuendus	Ibidem.
Homicidium legitimum vel licitum	431.2	Memoria præceptorum	420.1
Homicidium mentale	433.3	Mendacium	443.1
Homicidium non voluntarium	431.4	Mendacii author diabolus	Ibidem.
Homicidium proximi	431.3	Mendacium cum culpa	444.2
Homicidiorum triplex genus	430.2	Mendacia dicta à sciente	444.2
Homicidium voluntarium	430.2	Mendacium ignorantie	444.1
Homicidium voluntarium illegitimum	431.1	Mendaciorum mala	445.3
Homicidia vulgata nimis	429.1	Mendaciorum mala	444.2
		Mendacia sine culpa	Mille

Cap. 6.

Sequētia sancti Euāgelij secū-
dum Lucam.

In illo tēpore: Dixit Iesus discipulis suis. Estōte misericordes, sicut & pater vester misericors est. Nolite iudicāre, & non iudicabimini. Nolite condemnāre, & non condemnabimini. Dimittite, & dimittēmini. Date, & dābitur vobis. Mensūrā bonam, & confertam, & coagitatam, & superfluentem dabunt in sinum vestrum. Eādē quippe mensūra, quā mēsi fueritis, remittētur vobis. Dicēbat autem illis & similitudinē. Nunquid potest cæcus cecum dūcere? Nōne ambo in foveam cadunt? Nō est discipulus super magistrum. Perfēctus autem omnis erit, si sit sicut magister eius. Quid autem vides festūcam in oculo fratris tui: trabem autem, quæ in oculo tuo est, non consideras? Aut quō modo potes dicere fratri tuo: frater sine eiūciam festūcam de oculo tuo: ipse trabem in oculo tuo non vides? Hypōcrita, eijce primū trabem de oculo tuo: & tunc perspiciēs vt edūcas festūcam de oculo fratris tui.

Et dicitur Credo.

Psal. 5.

Offertorium. Intēde voci orationis meæ, rex meus, & Deus meus: quōniam ad te orābo Dñe. *Secreta.*

Hostias nostras, quæsumus, Dōmine, tibi dicātas placā

tus assūme, & ad perpētuum nobis tribue prouenire subsidium. Per Dōminum nostrum Iesum Christum filium tuum: Qui tecum viuit & regnat, in vnitātē spīritus sancti, Deus, per omnia secula seculōrum. Amen.

Ad poscenda suffragia sanctorum
Secreta.

Exaudi nos Deus salutaris noster: vt per huius sacramenti virtutem, a cunctis nos mentis & corporis hostibus tuearis: grātiā tribuens in præsenti, & glōriam in futuro.

Communio. Narrābo omnia mirabilia tua: lætabor, & exultābo in te: psallam nōmini tuo altīssime. *Psal. 1*

Postcommun.

Tantis, Dōmine, replēti rēneribus, pręsta, quæsumus, vt & salutaria dona capiāmus, & à tua laude nunquam cessēmus. Per Dōminum nostrum Iesum Christum filium tuum.

Ad poscenda suffragia sanctorum.

Postcommun.

Mundet & mūniat nos, quæsumus, Dōmine, diuini sacramenti munus oblātū: & intercedēte beāta virgine Dei genitricē Maria, cum beātis apōstolis tuis Petro, & Paulo, atque beāto N. & omnib⁹ sanctis: à cunctis nos reddat & peruersitatibus expiātos, & aduersitatibus expeditos.

IN